SCRIPTORES BYZANTINI

II

LAONIC CHALCOCONDIL

EXPUNERI ISTORICE

În romînește de

VASILE GRECU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1958

CREȘTEREA PUTERII TURCEȘTI
CĂDEREA ÎMPĂRĂȚIEI BIZANTINE
ȘI ALTE ISTORII
DESPRE FELURITE ȚĂRI ȘI POPOARE

PREFAȚĂ

Traducerea aceasta a fost făcută după textul din ultima ediție : Laonici Chalcocandylae Historiarum demonstrationes ad fidem codicum recensuit, emendavit annotationibusque criticis instruxit Eugenius Darkó *tom. I, Budapesta, 1922 și tom. II, partea întîia, 1923 și partea a doua 1927. Pe marginea paginilor am indicat și paginile din ediția lui Im. Bekker din Bonn, 1843, pentru că astfel locurile la care sînt făcute eventuale trimiteri pot fi aflate ușor în orice altă ediție.*

Mărturisesc că traducerea n-a fost ușoară. Imitînd pe Erodot și Tucidide, scrisul lui Laonic Chalcocondil este uneori greu de pătruns. Bekker s-a văzut de aceea îndemnat să spună că nici chiar Laonic însuși „pare deseori să nu fi știut ce vrea să spună" (ed. Bonn, Prefața, p. V). Noi credem că a știut ce-a vrut să spună, dar nu ne-o spune în limba clară și simplă a unui Ducas sau Sphrantzes. De aceea, și în traducere dacă se vor întîlni cîteodată pasaje ce s-ar părea întunecoase, să se știe că așa sînt și în textul original. În chip lămuritor, intervin notele și indicele. De altfel, ne-am ostenit cît mai mult ca să traducem și să nu interpretăm, așa încît traducerea ce-o dăm să-i înlocuiască, unui necunoscător al limbii grecești, pe cît se poate, textul original grecesc. Laonic, de exemplu, întrebuințează pentru orice domnitor cuvîntul βασιλεύς, *care în limba greacă — îndeosebi în epoca bizantină — înseamnă „împărat". În lucrarea de istorie a lui Laonic, și împăratul bizantin și sultanul otoman, și regele ungar și craiul sîrb, și mulți alții sînt tot* βασιλεῖς *„împărați" ; am tradus și noi mereu cu „împărat" și* nu, *odată „împărat", altă dată „rege", „crai", „țar" ș.a.m.d., căci atunci n-am traduce, ci am interpreta și explica. Unde a fost neapărată nevoie de așa ceva, am pus o mică notă la subsol. Și indicele de nume de la sfîrșit poate în privința aceasta folosi în oarecare măsură, și ca un mic comentar, mai ales pentru identificarea etnică și geografică a denumirilor antice, întrebuințate în locul celor contemporane.*

Titlurile de pe margine firește că nu se află în textul original, ci au fost puse de traducător pentru o mai bună evidențiere și mai lesnicioasă urmărire a cuprinsului lucrării de istorie a lui Laonic. Am crezut că e mai bine și mai folositor așa, decît să fie puse ca un fel de introducere înaintea fiecărei cărți, precum se obișnuiește la traducerile din autorii antici.

Pentru înțelegerea și lămurirea prosopografiei turcești, bogate și uneori încurcate din cauza obiceiului păstrat de la turci de a desemna, nu odată, diferiți stăpînitori turci mereu cu numele primului întemeietor al dinastiei respective, ne-au fost de mare ajutor AKDES NIMET. Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokandyles. Dissertation, *Hamburg, 1933 și* GYULA MORAVCSIC. Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen, *Budapest, 1943.*

La traducere mi-au fost de oarecare folos cele cîteva pasaje traduse de F. GRABLER *sub titlul* Europa im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen, *în colecția editată de* E. VON IVÁNKA, Byzantinische Geschichtsschreiber, *vol. II. 1954.*

INTRODUCERE

Despre autorul a cărui lucrare de istorie o traducem aici pentru întîia oară în romînește avem foarte puține știri. Pînă și numele Λαόνικος Χαλκοκονδύλης — Laonicos Chalcocondyles îi este mult discutat.

Chiriac Pizzicolli, negutător italian din Ancona, mare călător și arheolog amator, colecționar de antichități clasice, descriind cele văzute de el la 30 iulie 1447 în Mistra, capitala de lîngă antica Sparta a despoților Paleologi din Peloponez, scrie între altele: „La curtea domnească l-am văzut alergînd spre mine pe voiosul Nicolaos Chalcocandyles din Atena, feciorul iubitului și învățatului meu prieten Gheorghe, întru nimic mai prejos de tatăl său și stăpînind în chip deosebit limba și literatura latină și elină"[1]. Nu poate fi deci îndoială că Λαόνικος — Laonicos nu este decît o metateză savantă, clasic anticizantă a creștinescului Νικόλαος — Nicolaos în „Laonicos". Dealtminteri, din numeroasele manuscrise ce ne păstrează lucrarea de istorie a lui Laonic, unele ne-o și transmit sub numele Nicolai, nu Laonic. Și un umanist italian Antonius Sabellicus, care a murit la 42 de ani după anul în care Laonic încetează cu povestirea

---

[1] Remigio Sabbadini, *Ciriaco d'Ancona e la sua descrizione del Peloponeso*, publicat în volumul festiv pentru sărbătorirea celui de al treilea centenar al bibliotecii Ambrosiana din Milano, intitulat în cinstea directorului bibliotecii *Miscellanea Ceriani*, Milano, editura Hoepli, 1910, p. 203 — 204, citat după Δ. Γρ. Καμπούρογλου οἱ Χαλκοκονδύλαι (D. Gr. Campuroglu, *Chalcocondilii*, Atena, 1926, p. 123). Primul care a semnalat această știre însemnată pentru biografia istoricului nostru a fost directorul școalei engleze din Atena, William Miller, *The last Athenian historian*: *Laonikos Chalkokondyles*, în „Journal of hellenic studies", 42 (1922), p. 36—49. La 2 august 1447, Laonic îl conduce pe Chiriac la vizitarea monumentelor din Sparta antică din apropierea Mistrei: vezi Fr. Pall, *Ciriaco d'Ancona e la crociata contro i Turchi*, în „Acad. Roumaine, Bulletin de la Section hist.", 20 (1938), p. 52.

istoriei sale, îl numeşte *auctor gravissimus Nicolaos Chalcocondyles*[1]. După istoricii antici Erodot şi Tucidide, pe care şi i-a ales de model şi care îşi încep istoriile cu cuvintele „Erodot din Alicarnas" şi „Tucidide din Atena", tot aşa şi autorul nostru îşi începe lucrarea de istorie cu cuvintele „Laonic din Atena"; şi e prea probabil că acest fapt l-a făcut să dea numelui său creştinesc Nicolai o înfăţişare antică de „Laonic".

Cît despre numele Chalcocondil, acesta ne este transmis în numeroase variante [2], care se reduc la două principale: Χαλκοκονδύλης — Chalcocondil, „Cel cu condeiul de aramă" şi Χαλκοκανδύλης — Chalcocandil, „Cel cu candela de aramă" [3], nume la care s-a oprit ultimul său editor E. Darkó, părîndu-i-se atestat mai bine[4]. Dar Chalcocondilii, familie veche din Atena, şi-au avut acolo biserica familiei lor; aceasta a existat pînă pe la 1842; şi cînd ruinele ei au fost îndepărtate, spre a se degaja cinci coloane antice, înădite în zidăria bisericii, coloane ridicate de împăratul Adrian (117—138), au fost descoperite inscripţii cu numele Chalcocondil [5], nume pe care-l păstrăm şi noi în traducerea noastră, fiind şi mai obişnuit.

Anul naşterii lui Laonic nu-l ştim; spre a-l afla cu oarecare aproximaţie, cercetătorii s-au oprit asupra locului din istoria sa unde arată întinderea micşorată a statului bizantin, cînd Laonic a venit pe lume [6]. Din faptul că între oraşele de sub stăpînirea bizantină nu este amintit Salonicul, care în 1430 a fost cucerit de Murad II, rămînînd sub stăpînire turcească pînă în 1912, s-a conchis că anul naşterii lui Laonic trebuie să cadă după 1430. Dar, după cele ce ni le istoriseşte Laonic, Salonicul ar mai fi fost stăpînit de turci şi de pe la 1387 pînă la 1407, cînd sultanul

---

[1] Vezi ed. Darkó, Introducere, p. IX—X, precum şi recenzia asupra acestei ediţii, făcută de I. Moravcsik, în „Byzantinische-Neugriechische Jahrbücher", 8 (1931), p. 363—364.

[2] Campuroglu (*op. cit.*, p. 20—25) citează nu mai puţin de douăzeci şi trei.

[3] Asupra acestor etimologii cf. şi Giuseppe Cammelli, *Calcocondiliana, correzioni alla biografia di Demetrio Calcondila dalla sua nascita (1423) alla sua nomina nello studio di Padova (1463)*, în „Miscellanea Giovanni Mercati", vol. III, Roma, 1946, p. 252, n. 1. Dimitrie era văr drept după tată al lui Laonic şi pe un tablou al său contemporan apare cu numele mai prescurtat Χαλκονδύλης — Chalcondil, nume care se poate citi şi pe epitaful său din biserica Santa Maria della passione din Milano; vezi Campuroglu, *op. cit.*, p. 66 şi 175. K. Krumbacher *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, ed. a II-a, München, 1897, p. 302, crede că şi istoricul nostru s-a chemat aşa şi că pe cale savantă şi-a schimbat numele într-o formă mai lungă. Vezi şi *ibid.*, p. 305, punct 4.

[4] Obiecţiuni însă a ridicat E. Gerland în recenzia ce a făcut-o ediţiei lui Darkó, în „Byz.-Neugr. Jahrb.", 5(1926—1927), p. 431.

[5] Campuroglu, *op. cit.*, p. 17—18.

[6] Vezi mai jos, p. 27, 30—28, 5.

Musulman îl dă înapoi împăratului Manuel II Paleolog [1], așa că s-ar putea conchide că anul căutat ar putea fi și înainte de 1407. Apoi tot Laonic ne mai spune că Salonicul fusese vîndut veneţienilor, pe la 1423 [2], și de la aceia apoi Murad II l-a cucerit în 1430 [3]. Anul nașterii lui Laonic, pus puţin înainte de 1423, s-ar potrivi bine și cu știrea lui Chiriac din Ancona, că în iulie 1447 Laonic era, ce-i drept, june, însă foarte învăţat, stăpînind în chip deosebit nu numai limba și literatura greacă, ci și pe cea latină.

Gheorghe Chalcocondil, tatăl lui Laonic, a fost cetăţean cu mare vază în Atena și înrudit de aproape cu soţia[4] domnitorului Aticei și al Beoţiei, Antonio Acciaiuoli. Cînd acesta a murit în 1435, văduva lui a căutat să obţină de la sultanul Murad II sprijinul cuvenit, ca să rămînă mai departe în domnie, ea și cu un fruntaș al orașului, înrudit cu dînsa, „tatăl meu", scrie Laonic [5]. Pe solul trimis de dînsa la Murad, Laonic îl numește numai Chalcocondil, fără vreo determinare mai de aproape și, pe cît se pare, a fost însuși tatăl său. Planul văduvei n-a izbutit, ea fiind, în cursul tratativelor cu sultanul, răsturnată din domnie, iar „familia noastră", spune Laonic, surghiunită. Izgonit din Atena, Gheorghe Chalcocondil se refugiază în Peloponez, ajungînd la curtea despoţilor Paleologi, în slujba cărora trebuie să fi intrat. Cînd despotul Constantin Paleolog, împăratul de mai tîrziu Constantin XII, încearcă să ajungă la o înţelegere cu sultanul Murad II, trimite sol la el tot pe un Chalcocondil, pe care Laonic, de astă dată, îl numește cu precizarea cu care se numește pe sine la începutul istoriei, anume ἦν δ' ὁ πρέσβυς Χαλκοκονδύλης Ἀθηναῖος „și solul era Chalcocondil din Atena", așa că n-ar fi exclus că această solie să o fi întreprins însuși Laonic. Cererile despotului fiind mari, sultanul mînios l-a aruncat pe sol în închisoare la Seres [6].

---

[1] Vezi mai jos, p. 115, 25; după moartea lui Baiazid Fulgerul, întîmplată în primăvara anului 1403, Laonic ne spune că a domnit mai întîi patru ani feciorul său Iisus (p. 113, 21), așa că fratele-său Musulman i-ar fi urmat prin 1407, cînd a dat înapoi bizantinilor Salonicul.

[2] Vezi p. 132, 1; de fapt cedat în vara anului 1423; vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1952², p. 444.

[3] Vezi mai jos, p. 146–147.

[4] Aceasta era de origine greacă, Maria Melissinos; vezi „Byzantinische Zeitschrift", 27 (1927), p. 281 și G. Cammelli, *op. cit.*, p. 253.

[5] Vezi mai jos, p. 190, 28.

[6] Vezi mai jos, p. 202, 26. Dacă solul trimis la Murad II și de văduva domnului Antonio Acciaiuoli din Atena și de despotul Constantin Paleolog din Mistra, a fost tatăl Gheorghe, sau fiul Laonic, părerile sînt împărţite. K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 302, crede că în amîndouă cazurile a fost Laonic. W. Miller, în studiul citat, și E. Darkó, *Zum Leben des Laonikos Chalkokondyles*, în „Byzantinische Zeitschrift", 24 (1924), p. 31 (cf. și „Byz. Zeitschrift", 27 (1927) p. 280), sînt de părerea că în amîndouă cazurile a fost tatăl Gheorghe. Spre aceeași părere înclină și K. Güterbock, *Laonikos Chalkokondyles*, în „Zeitschrift für Völkerecht und Bundesstaats-

În anul 1456, domnia familiei Acciaiuoli, dușmană familiei Chalcocondililor, încetează în Atena și orașul ajunge sub stăpînirea turcească, iar în 1460 Mahomed II pune capăt și ultimei rămășițe din imperiul bizantin, despotatului de la Mistra în Peloponez. Ce-a făcut Laonic atunci, nu avem nici o știre precisă. Întorsu-s-a înapoi la Atena, supunîndu-se noilor stăpînitori, sau a luat toiagul pribegiei nesfîrșite ca atîția din compatrioții săi și precum a făcut-o și vărul său primar Dimitrie Chalcondil care s-a refugiat în Italia [1], nu putem ști sigur. Ultimul său editor E. Darkó a crezut la urmă că ar putea dovedi că și Laonic a pribegit mai întîi în insula Corfu și apoi Creta, unde s-a stabilit în orașul Canea (Kydonia în antichitate), făcîndu-se preot [2]. Argumentarea lui Darkó în scopul acesta nu pare convingătoare [3]. Mai probabil rămîne că Laonic s-a întors și a trăit mai departe în Atena, unde și-a scris și lucrarea sa de istorie [4].

---

recht", 4 (1910), p. 81 și C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 135. Iar G. M i s k o l c z i, *Adatok Laonikos Chalkokondyles életrajzához* Date la biografia lui Laonic Chalcocondil, în „Történeti Szemle", 2 (1913), p. 198—214 (după „Byz. Zeit.", 22 (1913), p. 543), crede că și alt Chalcocondil ar fi putut fi trimis. Acești cercetători pun data nașterii lui Laonic pe la 1430. Dar prima solie a avut loc cu prilejul morții lui Antonio Acciaiuoli din 1435, iar cea de a doua s-a întîmplat din cauza expediției lui Murad II în contra despotului Constantin Paleolog și a cuceririi Istmului Corint din iarna anului 1446 (vezi G. O s t r o g o r s k y, *op. cit.*, p. 450). Dacă Laonic s-a născut pe la 1430, evident că nu putea lua asupra-și o misiune ca aceasta. Pe de altă parte însă, W. Miller observă cu drept cuvînt că se pare că Laonic a fost martor la năvala lui Murad II asupra Istmului. Într-adevăr, tabăra turcească o descrie ca unul care a văzut-o cu ochii lui proprii, spunîndu-ne că „parcă a fost cea mai frumoasă din toate taberele cîte le-am văzut eu" (vezi mai jos, p. 203, 22). De aceea W. Miller bănuiește că tînărul Laonic poate l-a însoțit în cea de a doua solie pe tatăl său. Mie unuia însă îmi vine a crede că solul trimis a fost însuși Laonic și că anul nașterii lui trebuie pus cîțiva ani înainte de 1423. Foarte puțin probabilă este știrea dată de Teodor Spandunînos, refugiat, după cucerirea Constantinopolei din 1453, în Italia și autorul unei scrieri despre imperiul otoman, că Laonic ar fi fost secretar al lui Murad II și că a fost față la lupta de la Varna (C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 114—115 și 134).

[1] K. S a t h a s, Νεοελληνικὴ Φιλολογία Literatura neogreacă, Atena, 1868, p. 51; F. G r e g o r o v i u s, *Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter*, Stuttgart, 1889, vol. III, p. 320, și K. G ü t e r b o c k, *op. cit.*, fără nici o documentare, toți sînt de părere că și Laonic a pribegit în Italia.

[2] În studiul citat din „Byz. Zeit". 24 (1924), p. 35, Darkó a crezut mai întîi că Laonic s-a întors la Atena; apoi însă în baza unor scrisori ale lui Mihail Apostolios (vezi K. K r u m b a c h e r, *op. cit.*, p. 603), a crezut că poate susține pribegirea lui Laonic în Creta; vezi *Neue Beiträge zur Biographie des Laonikos Chalkokandyles*, in „Byz. Zeitschr.", 27 (1927), p. 276—285.

[3] Vezi și N. A. B e e s, în „Byzant.-Neugr. Jahrbücher", 7 (1930), p. 237.

[4] Vezi W. M i l l e r, *op. cit.*, C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 103—104 și G. C a m m e l l i, *op. cit.*, p. 254. Urmași de ai Chalcocondililor par să trăiască și azi; vezi tabla genealogică din C a m p u r o g l u, *op. cit.*, la care ar fi de adăugat și un Andrei Chalcocondil, mare negustor din Constantinopole, furnizor al sultanului Soliman Magnificul și făcînd contrabandă de mărfuri din Polonia pentru Moldova lui Petru Rareș prin anii 1531 și 1532, în timpul unui război vamal

Dovadă este şi faptul că Laonic se arată a fi un bun cunoscător al împrejurărilor turceşti şi redă în chip corect termenii tehnici militari şi administrativi turceşti [1]. În aprecierile sale asupra turcilor nu este aspru şi înverşunat ca istoricii bizantini, contemporanii săi, Ducas şi Gheorghe Sphrantzes (Phrantzes), ci dimpotrivă oarecum binevoitor. Profetul Mohamed e la Laonic un dătător de lege. Ştie multe despre administraţia şi veniturile împărăţiei otomane; descrie cu atîtea amănunte serbările turceşti din 1457 de la Adrianopole [2]. Fiind preot departe, în Creta, sub stăpînire creştină veneţiană, în duşmănie cu turcii, greu ar fi putut scrie aşa şi să-şi adune toate aceste ştiri şi amănunte, mult mai uşor însă, trăind în Atena sub stăpînire turcească.

Anul morţii lui Laonic, ca şi acela al naşterii sale, nu se ştie. Lucrarea sa de istorie se încheie cu anul 1464; de aceea s-a crezut să fi murit pe la 1464 sau 1465 [3]. Dimitrie Chalcondil, văr primar al lui Laonic, a editat la Florenţa în 1488 pentru prima oară *Iliada* lui Homer, iar un „Laonic prim preot" din Canea în Creta apare pe pagina de titlu ca editor al celei dintîi ediţii din poema comică *Batrachomyomachia* — Lupta broaştelor cu şoarecii, o parodie a Iliadei, apărută la Veneţia în 1486. E. Darkó [4] ar voi ca şi acesta să fie tot istoricul nostru, cu toate că editorul Batrachomyomachiei se arată a fi cretan, nu atenian. Dacă această identificare ar fi nimerită, timpul săvîrşirii din viaţă a lui Laonic ar fi cel mai devreme pe la 1486. Tot pentru aflarea anului morţii lui, s-a adus locul în care Laonic spune că domnia din Ungaria, trecînd asupra feciorului mai tînăr al lui Iancu de Hunedoara, acesta s-a luptat în contra împăratului romanilor Albert şi a săvîrşit mari isprăvi şi şi-a supus şi Praga şi pe boemi [5]. E drept că Laonic le spune acestea în legătură cu începutul domniei lui Matei Corvin şi că Albert murise din 1463; dar Laonic are obiceiul de a aminti, anticipînd, şi faptele întîmplate mult mai tîrziu. Şi Darkó crede că Laonic s-ar fi gîndit aici la biruinţele lui Matei Corvin de prin anii 1484—1487, cînd a cucerit teritorii de la împăratul roman de apus Frederic; şi deci ar fi apucat încă anul 1487 [6]. Dar toate acestea nu-s decît ipoteze. În

---

dintre Polonia şi Moldova. Vezi I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im 14., 15. und 16. Jahrhundert nach Quellen dargestellt*, Gotha, 1911, p. 54—58; *N. Iorga, Relaţiile cu Lembergul*, p. 33—34; *Studii de istorie*, în „Literatura şi Arta Romînă", 1899/1900, p. 140; Hurmuzaki, *Documente*, I, supl. II, p. 47, nr. 15.

[1] Akdes Nimet, *op. cit.*, p. 17—18.

[2] Vezi mai jos, p. 250—251 şi 252—254.

[3] K. Güterbock, *op. cit.*, p. 81.

[4] In „Byzant. Zeitschr.", 24 (1924), p. 35.

[5] Vezi mai jos, p. 427, 20.

[6] „Byzantinische Zeitschrift", 24 (1924), p. 35.

lucrarea sa de istorie, Laonic îi arată pe veneţieni stăpînind încă insula Eubea [1]; dar în 1470 insula a fost cucerită de turci, aşa că s-ar putea spune că n-a apucat nici anul 1470, dar mai degrabă numai atît, că înainte de acest an trebuie să-şi fi încheiat de scris lucrarea sa de istorie.

Laonic Chalcocondil ne apare în lucrarea sa de istorie ca un om foarte învăţat şi cu multe şi variate cunoştinţe. În ce împrejurări şi le va fi dobîndit, nu ştim [2]. De tînăr acuma stăpînea, ne spune Chiriac din Ancona, în chip deosebit nu numai limba şi literatura antică elină, ci şi cea latină. El ne descrie diferite ţări şi popoare şi oraşe, mai apropiate, dar şi depărtate de tot, cu obiceiurile şi moravurile lor, cu ştiri despre aşezarea, întinderea lor, precum şi din istoria lor mai veche sau mai nouă. Să fi făcut, spre a-şi aduna aceste ştiri şi cunoştinţe, mari şi multe călătorii, ca şi modelul său antic Erodot, e puţin probabil. Poate va fi fost în Veneţia, pentru că descrierea ce o face acestui oraş [3] ne lasă oarecum impresia că e făcută mai degrabă din văzute decît din auzite.

De la Laonic Chalcocondil ni s-a păstrat în destul de multe manuscrise o scriere istorică de vădit mare preţ. E. Darkó, ultimul ei editor, ne înşiră nu mai puţine de 26; numărul acesta considerabil e o dovadă de preţuirea şi răspîndirea de care s-a bucurat această scriere istorică. În 12 manuscrise [4] scrierea ne este transmisă cu următorul titlu general: Νικολάου, [5] Χαλκοκανδύλου [6] ἱστορικόν, ὅθεν τε ἤρξαντο οἱ αὐθένται τῶν τούρκων καὶ πράξεις αὐτῶν καὶ ἀνδραγαθήματα ἕως τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ μεγάλου αὐθέντου τοῦ Μεχέτμπεη — „a lui Nicolai [5] Chalcocandil [6] scriere istorică, de unde îşi au începutul sultanii turcilor şi faptele şi isprăvile lor de vitejie pînă la isprăvile de vitejie ale marelui sultan Mehetbei". Un titlu şi mai potrivit l-au dat copiştii altor două manuscrise; acesta sună: Νικολάου Χαλκοδύλου Λαονίκου χρονικὸν περὶ τῆς κατασκάψεως ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ συμβεβηκότων ἄλλων πραγμάτων ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ Γερμανίᾳ καὶ Παιονίᾳ καὶ περὶ πράξεων τῶν Τούρκων ἕως τοῦ αὐθέντη τοῦ Μεχμπέη — „a lui Nicolai Chalcodil Laonic cronică despre prăbuşirea întregii Elade şi despre alte

---

[1] Vezi mai jos, p. 133, 6, şi Indice, la cuv. *Eubea*. Cf. şi W. Miller, *op. cit.*

[2] Campuroglu, *op. cit.*, p. 94, bănuieşte că se prea poate ca marea lui învăţătură să şi-o fi însuşit la şcoala marelui învăţat şi filozof de atuncea din Mistra, Gemistos Plethon. Laonic să fi tradus din italieneşte în greceşte un sonet al lui Chiriac din Ancona, intitulat « Acropolea din Sparta ». Vezi D. A. Zakythinos, *Poèmes inedits de Ciriaco d'Ancona*, în „Byzant. Zeitschr.", 28 (1928), p. 270. Campuroglu, *op. cit.*, p. 124–125, crede că traducătorul e Dimitrie Chalcondil.

[3] Vezi mai jos, p. 127, 25–128, 3.

[4] Vezi aparatul critic din ediţia lui E. Darkó, vol. I, p. 1.

[5] Într-un manuscris: Λαονίκου — Laonic.

[6] În cinci din cele douăsprezece manuscrise Χαλκονδύλου Chalcondil.

lucruri ce s-au petrecut în Italia, Spania şi Germania şi Ungaria şi despre faptele turcilor pînă la sultanul Mehbei". În celelalte manuscrise, din care trei E. Darkö [1] le socoteşte cele mai apropiate de manuscrisul original al autorului, lipseşte vreun titlu general, ci numai, ca în toate manuscrisele, fiecare carte îşi are titlul Λαονίκου ἀπόδειξις ἱστοριῶν α′, β′ ..... ι′, adică „A lui Laonic expuneri istorice I, II", şi aşa mai departe pînă la a X-a, căci în zece cărţi şi-a împărţit Laonic lucrarea sa de istorie.

S-a putut constata demult acuma şi fără nici o umbră de îndoială că Laonic şi-a luat de model pe cei dintîi doi istorici clasici din antichitate: pe părintele istoriei Erodot din Alicarnas [2] şi pe neîntrecutul istoric Tucidide din Atena [3]. Erodot îşi începe istoria cu cuvintele: Ἡροδότου τοῦ Ἁλικαρνασῆος ἱστορίης ἀπόδειξις ἥδε — „Aceasta e expunerea de istorie a lui Erodot din Alicarnas". Este vădit că după acest început al istoriei lui Erodot şi-a intitulat şi Laonic cărţile din istoria sa. Iar Tucidide îşi începe nemuritoarea sa istorie a războiului peloponeziac astfel: Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε — „Tucidide din Atena a scris"; tot aşa şi-o începe şi Laonic pe a sa, schimbînd numai construcţia gramaticală din activ în pasiv: Λαονίκῳ Ἀθηναίῳ ... ξυγγέγραπται τάδε — „De către Laonic din Atena.... au fost scrise acestea".

După obiceiul istoricilor antici, obicei ţinut mult în seamă de toţi istoricii bizantini, Laonic îşi însoţeşte istoria cu o introducere în care arată cine e autorul, ce l-a îndemnat să-şi scrie istoria şi cum înţelege s-o scrie şi care îi este cuprinsul. Tot în introducere, după o recapitulare în cîteva rînduri a istoriei antice pînă la romani inclusiv, ne arată în chip foarte nimerit cum imperiul roman şi-a mutat centrul de gravitaţie în răsărit, cum s-a grecizat în partea sa de răsărit şi cum grecii au luat numele de romei, romani, cu toate că limba şi-au păstrat. Apoi, după o sumară expunere a creşterii puterii turceşti pînă la sultanul Murad I, expunere în cursul căreia aminteşte cîte ceva din domnia împăraţilor bizantini Andronic II (1282—1328) şi III (1328—1341) Paleolog, Ioan VI Cantacuzino (1347—1354) şi a craiului sîrb Ştefan Duşan (1331—1355), Laonic

---

[1] Ediţia lui E. Darkó, vol. I, p. IX şi XIII.

[2] A trăit între anii 484 şi 425 înaintea erei noastre. Pe la 1650 a fost tradus în romîneşte; vezi N. Iorga, *Herodot, traducere romînească publicată după manuscriptul găsit în mănăstirea Coşula*, Vălenii de Munte, 1909. Primele patru cărţi au fost traduse şi comentate de D. I. Ghica, *Istoriile lui Erodot*, vol. I—IV, 1894—1915. Din Erodot au mai tradus părţi mai mici poetul D. Bolintineanu, apoi Al. Gr. Suţu şi P. M. Georgescu.

[3] A trăit de pe la 460 şi pînă după 404 î.e.n. Scrierea, cu drept cuvînt, şi-o numeşte κτῆμα εἰς ἀεί „un bun dobîndit pentru veşnicie". E tradusă în romîneşte de M. Jakota, *Thukydides, Războiul Peloponeziac*, <Bucureşti, 1941>.

ne dă destul de pe scurt istoria domniei sultanului Murad I (1359—1389), cu moartea căruia se încheie cartea întîia.

În cartea a doua și a treia, Laonic ne dă istoria sultanului Baiazid I (1389—1403) Furtuna — cum îi spune el — cu diferite digresiuni, privind istoria bizantină și a altor țări și popoare, care au venit mai ales în legătură cu istoria lui Baiazid sau a lui Timur-Lenk, căci cartea a treia, în afară de lupta de la Ancara, e aproape numai o digresiune asupra istoriei lui Timur-Lenk, de la începuturile lui de geambaș de cai pînă la conflictul cu Baiazid și moartea sa. Ajuns la năvala lui Timur-Lenk, Laonic face o nimerită reflexie, că turcii ar fi ajuns la mare putere, încît ar fi invadat Apusul, de nu-i oprea pe neașteptate Timur. Căci atunci nici cearta atît de păgubitoare pentru ei nu s-ar fi produs în împărăția Osmanilor, precum s-a întîmplat după moartea lui Baiazid, cînd feciorii lui s-au luat la luptă pentru domnie. „Acuma însă Baiazid ajungînd la o putere peste măsură, dumnezeu a făcut să fie îndreptat spre cumpătare, încît să nu mai umble cu planuri de domnie atît de mari”[1].

Cartea a patra cuprinde luptele pentru tron și domniile feciorilor lui Baiazid, anume Iisus (Isa, Ese) (1403—1407 după Laonic), Musulman (Suleiman) (1407—1411), Musa (1411—1413) și Mahomed I (1413—1421).

În cărțile a cincia, a șasea și a șaptea, Laonic descrie pe larg domnia sultanului Murad II (1421—1451), mai adăugînd și primul an din domnia lui Mahomed II.

În cartea a opta ne istorisește mai ales cucerirea Constantinopolei din 1453 și mai continuă istoria domniei lui Mahomed II pînă la 1457.

În cărțile a noua și a zecea urmează mai departe cu istorisirea acestei domnii pînă în iarna anilor 1463 și 1464.

Acesta e cuprinsul pe scurt de tot, al expunerilor istorice ale lui Laonic Chalcocondil, lucrare care însă prin numeroasele ei digresiuni, mai lungi sau mai scurte asupra diferitelor țări și popoare, tinde, dintr-o istorie turco-bizantină, să devină în bună parte o istorie universală a timpului descris. Dată fiind bogăția și varietatea de știri și întîmplări din scrierea istorică a lui Laonic, devenim curioși să știm de unde își va fi scos materialul pentru scrierea sa și de unde își va fi cules informațiile. Din literatura istorică grecească antică și bizantină, Laonic trebuie să fi citit mult. Îndeosebi trebuie să-i fi știut bine pe Erodot și Tucidide, ale căror opere istorice și le-a luat drept model, atît în general pentru întreaga sa lucrare de istorie, cît și în special pentru multe pasaje din ea[2]. Din lite-

---

[1] Vezi mai jos, p. 79, 27—29.

[2] Vezi ediția E. Darkó, Introducere, p. VIII și Gy. Moravcsik, *op. cit.*, I, p. 232.

ratura istorică bizantină, pentru începuturile istoriei turcești a avut de izvor *Istoria bizantină* a lui Nichifor Gregoras[1]. Apoi Laonic, ca și istoricul Ducas, trebuie să se mai fi folosit și de o scriere istorică bizantină ce nu ni s-a păstrat, pentru că amîndoi fac aceeași confuzie între călătoria în Apus după ajutoare a lui Ioan V Paleolog și Manuil II Paleolog[2]. Că Laonic s-ar fi folosit de un izvor comun cu Gheorghe Sphrantzes[3] nu se mai poate susține, pentru că, pe cît se pare, interpolatorul cronicii lui Sphrantzes l-a folosit pentru adaosurile sale chiar pe Laonic[4]. Chiriac din Ancona ne spune că Laonic cunoștea în chip deosebit nu numai limba și literatura antică grecească, ci și pe cea latină. Nu este deci exclus ca știrile variate și multe despre țările și popoarele din Apus să și le fi scos din cronici latinești; se bănuiește că știa și turcește. Cele mai multe informații însă se pare că și le-a cules pe cale orală, precum însuși ne-o spune[5]. Despre unii pretendenți la domnie, pe care boierii din interese politice îi dădeau drept feciori din flori de ai lui Mircea cel Bătrîn, Laonic ne spune că, adunînd informații, le-a aflat neamul și cine le-a fost tatăl, dar crede că nu face să le mai spună numele[6]. Vorbind despre locul de origine al slavilor, ne spune că n-a putut afla vreo știre la istoricii mai vechi[7]. El își dă mereu silință să fie cît mai bine informat.

Așa cum ni s-a păstrat scrierea istorică a lui Laonic, îți lasă impresia că nu e terminată. În 1463 venețienii declară sultanului Mahomed II război și trimit soli care să îndemne și pe unguri. Aceștia trec Dunărea pustiind țara sultanului, iar venețienii năvălesc în Peloponez. N-au însă izbînzi deosebite și, în fața armatei turcești ce sosea, se retrag; și triremele lor[8] pornesc să ocupe insula Lemnos, de unde vin cu provizii. „Și iarna aceasta, acestea s-au petrecut în Peloponez". Aceasta e ultima propoziție din opera istorică a lui Laonic, deși, de obicei, cu cuvinte ca acestea el face trecerea, cînd începe să istorisească altceva[9]. Dar nu numai această încheiere bruscă și neașteptată, ci și alte nepotriviri par să indice că Laonic

[1] Vezi Akdes Nimet, *op. cit.*, p. 19–22.

[2] Vezi V. Grecu, *Istoricul bizantin Duca*, în „Anal. Acad. Rom.", Mem. Secț. Ist., Seria III, tom 29 (1947), p. 605–606. Cf. și A. A. Vasiliev, *Il viaggio di Giovanni V Paleologo in Italia e l'unione di Roma del 1369*, în „Studi bizantini e neoellenici", 3 (1931), p. 170–177 și O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Varșovia, 1930, p. 330–342.

[3] Gy. Moravcsik, *loc. cit.*

[4] Vezi R. I. Loenertz, *Autour du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzes*, în *Miscellanea Giovanni Mercati*, III, Studi e Testi, 123 (1948), p. 273–311.

[5] Vezi mai jos, p. 25, 15–17.

[6] Vz. p. 158, 9–15.

[7] Vz. p. 47, 7 și 94, 11.

[8] Vase cu trei bănci de vîslași suprapuse.

[9] Cf. și Campuroglu, *op. cit.*, p. 153.

n-a apucat să-şi termine şi să-şi pună la punct istoria. Astfel, despre o expediţie a lui Mahomed II în contra sîrbilor spune că e „a doua" [1], cu toate că mai înainte nu a fost amintită nici o expediţie de acest fel. Semnalînd asemănarea graiului popoarelor slave, îl preocupă mult chestiunea răspîndirii lor, încît revine de trei ori asupra ei [2]. Decît această repetare mai nepotrivit e faptul că de la un loc la altul îşi însuşeşte păreri ce se contrazic, întîi spunînd că slavii de sud au venit din nord, trecînd Dunărea [3], iar la urmă că, pornind din sud, au trecut peste Dunăre şi s-au aşezat în Rusia [4].

Tot prin faptul că n-a apucat să-şi pună la punct scrierea poate s-ar putea explica mai uşor şi repetiţiile destul de dese; astfel, răscoala lui Manuil II Paleolog, cînd era încă numai guvernator la Salonic, în contra lui Murad I e istorisită de două ori [5]; tot aşa, închiderea Istmului Corint cu zid de către Manuil II Paleolog [6]; punerea în domnia Ţării Romîneşti de către Iancu de Hunedoara a lui Dan în locul lui Vlad Dracul [7]; îndemnurile craiului sîrb Gheorghe Vulc, în înţelegere cu Iancu de Hunedoara, către regele Ungariei Vladislav I la război în contra turcilor [8] ş. a. Mai ales, cu cît te apropii spre sfîrşit, cu atîta mai mult lucrarea de istorie a lui Laonic îţi lasă impresia că i-a lipsit ultima revizuire din partea autorului [9].

Erodot şi-a propus să descrie luptele dintre greci şi perşi; dar perşii au subjugat pe mezi şi asirieni, au cucerit Egiptul, iar împăratul lor Dariu al lui Istaspe a pornit dincoace de Dunăre asupra sciţilor; şi atunci Erodot,

[1] Vezi mai jos, p. 240, 32.

[2] Vezi p. 40, 22–35; 94, 4–12 şi 299, 15–20.

[3] Vezi p. 40, 23–28.

[4] Vezi p. 299, 15–18.

[5] Vezi p. 46, 20–47, 16 şi 49, 22–50, 2.

[6] Vezi p. 128, 18–30 şi 137, 1–2,

[7] Vezi p. 158,5 şi 200, 1–4.

[8] Vezi mai jos, p. 171, 20–25 şi 183, 34.

[9] Cf. şi p. 125, 15–27, cu 177, 28–32 şi 178, 31–34; 133, 15 cu 135, 22; 152, 17–19 cu 242, 4; 164, 25 urm. cu 168, 33 urm. ş.a. De alt fel încă de acuma o sută de ani, învăţaţii Tafel şi Nusser, pregătind o nouă ediţie, au băgat de seamă că Laonic n-a apucat să dea scrierii sale ultima redactare şi că multe pasaje nu sînt decît primele note scrise la repezeală; vezi ed. Darkó, Introducere, p VII; cf. şi p. XII. Şi poate că tot aşa au rămas neprelucrate cele două pasaje mai lungi, considerate ca neautentice, dar care vor fi provenind tot de la Laonic pentru că le întîlnim în toate manuscrisele; vezi mai jos, 264, 28–266 şi 281, 28–282, 18.

Dar nu ne putem reţine de a face şi următoarea observaţie: Şi scrierea lui Erodot îţi lasă impresia că autorul ei n-a apucat s-o termine şi s-o pună la punct. Aşijderea şi Tucidide nu şi-a terminat istoria. Te pomeneşti că şi Laonic, ţinînd numaidecît, în compunerea lucrării sale de istorie, să se apropie cît mai mult de modelele sale, să nu şi-o fi compus înadins astfel, precum ni s-a şi păstrat.

pe lîngă altele mai mici, face mari digresiuni, dînd descrierea țărilor și istoria popoarelor pe care le-au supus sau cu care s-au luptat perșii. Tot așa procedează și Laonic. Și el își propune să descrie creșterea puterii turcești și prăbușirea celei bizantine. Dar cînd ajunge la ciocnirea dintre Baiazid Ilderim și Timur-Lenk, face o lungă digresiune asupra acestuia din urmă, intercalînd și alte subdigresiuni mai mici asupra tătarilor, Sarmației (Rusiei), Egiptului ș. a. Sigismund venind din Germania și Ungaria împotriva lui Baiazid, Laonic găsește prilej să ne dea descrierea acestor țări. Baiazid pornește în contra lui Mircea cel Bătrîn, asupra căruia dă vina pentru începutul acelui război, și atunci Laonic ne dă descrierea Țării Romînești. Cînd Manuil II Paleolog, căutînd în contra turcilor ajutoare în Apus, ajunge pînă în Franța, Laonic scrie despre Franța și poporul francez; amintind despre războiul de o sută de ani dintre Franța și Anglia, ne descrie insulele britanice, obiceiuri de ale poporului englez și capitala englezilor, Londra. Mahomed I fiind în război cu veneţienii și Murad II cu genovezii, Laonic ne descrie Veneția și Genua, stăruind asupra originii, frumuseței și bogăției lor, și cum se conduc aceste republici. Scriind despre o năvală a turcilor în Transilvania, Laonic ne descrie țara și ocîrmuirea ei. Iar Iancu de Hunedoara biruind pe turci, Laonic ne istorisește despre originea și cariera lui Iancu. Și exemple de acestea s-ar mai putea aduce încă multe.

Istoricii antici mai obișnuiau să se folosească în expunerile lor și de cuvîntări mai lungi sau mai scurte în vorbire directă. De acest mijloc de expunere s-a folosit și Erodot, dar mai ales în chip deosebit de iscusit Tucidide. Și toți istoricii bizantini, ca și cei apuseni din epoca Renașterii au procedat la fel [1]. Laonic compune și dînsul astfel de cuvîntări directe după modelele sale antice. Cuvîntarea [2], prin care Victor Capella în Consiliul cel mare, îndeamnă pe veneţieni să declare război lui Mahomed II, este compusă după modelul acestor fel de cuvîntări din Tucidide, iar cuvîntarea [3] lui Radu cel Frumos, prin care îndeamnă pe boieri să se lepede de Vlad Țepeș, e făcută după Erodot. Firește că și una și alta, și toate celelalte, nu sînt cuvîntări istorice reale, ci compozițiile autorului, unele mai potrivite cu situația descrisă, ca bunăoară cele două cuvîntări amintite, altele mai puțin potrivite, ca de pildă cuvîntarea lui Baiazid în preajma luptei de la Ancara, cînd pe sine se pune alăturea de Alexandru Machedon, care cu puțină oaste a biruit mulțimea perșilor lui Dariu, iar grecii pe cele ale lui Xerxe[4]. E interesant să amintim că istoricul Ducas, contemporan

---

[1] Vezi V. Grecu, *Ist. biz. Duca*, p. 606–607, nota 2.
[2] Vezi mai jos, p. 306, 25–309, 8.
[3] Vezi mai jos, p. 291, 14–22.
[4] Vezi p. 103, 30–104, 3.

cu Laonic, dimpotrivă îl pune pe Timur-Lenk să țină înaintea luptei de la Ancara ostașilor săi o vorbire în care amintește de isprăvile strămoșilor săi Xerxe și Artaxerxe, care s-au luptat în contra unor eroi semizei (grecii antici), pe lîngă care turcii sînt niște lăcuste față de lei [1].

Dar nu numai în ce privește compoziția scrierii sale istorice, ci și în privința stilului și a limbii, Laonic se silește mult să se ia după modelele sale antice, în special după Tucidide. Acesta din urmă însă este prea bine cunoscut pentru profunzimea și complexitatea gîndirii sale; și ca să dea acestei gîndiri haina vorbirii, frazele lui sînt construite cu multe subordonări și supraordonări. Laonic imitînd mai mult la suprafață acest stil, o face nu odată în paguba clarității. Lucruri simple, le îmbracă în propoziții lungi și întortochiate; de aceea, de multe ori, este foarte greu de înțeles ce a vrut să spună [2]. Limba scrierii lui caută să fie cea clasică. Tendința aceasta îl face pe Laonic să spună lui Iancu Huniadi 'Ιαγγος Χωνιάτης — „Choniat”, Cetatea Albă s-o numească Λευκοπολίχνη — „Leucopolichni”, sultanului Baiazid I, căruia istoricul Ducas îi spune simplu 'Ιλτρήμ — „Ilderim”, Laonic îi spune ὁ Λαΐλαψ Παιαζήτ — „Baiazid Furtuna” ș.a.m.d. Pentru unitățile de măsuri, de greutăți și distanțe întrebuințează denumirile antice de talant, stadion, plethron ș. a. Dar, pe cît se pare, sub aceste denumiri se ascund și unități de măsură bizantine. Țărilor și popoarelor din timpul său Laonic, ca și aproape toți istoricii bizantini, le dă denumirile antice, pe care le-au avut acele țări în antichitate și popoarele, care atunci au locuit acolo; astfel, Țara Romînească e Dacia, Ungaria e Peonia, Transilvania e Peonodacia, romînii sînt daci, ungurii peoni, bulgarii misi, sîrbii tribali, francezii celți, Franța e Galatia ș.a.m.d. Că bulgarii sînt misi și sîrbii tribali, însuși Laonic ține să ne lămurească [3]. Tunarul lui Mahomed II la cucerirea Constantinopolei e dac [4]. Alteori, însă, aceste identificări nu sînt chiar așa de ușor de făcut. Laonic scrie mai mult istorie turcească și e o laudă pentru dînsul că, spre a fi mai precis și mai bogat în știri, nu pregetă să întrebuințeze termeni tehnici turcești militari și administrativi [5].

---

[1] Ducas, ed. V. Grecu p. 94, 14—21.

[2] Vezi Im. Bekker, ed. Bonn, p. V; K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 303; G. Montelatici, *Storia della Letteratura bizantina*, Milano, 1916, p. 230 și ediția lui E. Darkó, Introducere, p. VIII.

[3] Vezi mai jos, p. 38, 5—7.

[4] Vezi p. 225, 29 și nota 7.

[5] Ca mirahor — ἀμουραχόριοι, azapi, spahii, silictari, lefegii — ἀλοφατζίδες, olacari — οὐλάκιδες, ș.a., despre care Akdes Nimet, *op. cit.*, p. 15 și 17, spune că sînt termeni corect întrebuințați. Turcilor, Laonic le spune numai Τοῦρκοι — turci, nu ca bunăoară istoricii bizantini Gheorghe Pahimer și Nichifor Gregoras, care le spun perși — Πέρσαι. Laonic este vădit

Dar ceea ce face ca multe locuri din lucrarea de istorie a lui Laonic să devină încurcate şi greu de înţeles este obiceiul lui de a anticipa mereu diferite chestiuni şi evenimente care stau în oarecare legătură cu cele momentan istorisite, şi nu numai de a anticipa, ci şi de a reveni mereu asupra celor spuse odată. Lui Laonic i se face imputarea că încurcă mult cronologia [1]. Dar chiar acest obicei al lui de a istorisi, anticipînd şi revenind mereu, face ca ordinea cronologică a lucrurilor şi întîmplărilor istorisite să pară confuză şi încurcată [2].

După concepţia antică, păstrată şi urmată şi de istoricii bizantini, o scriere istorică trebuie să fie şi o operă literară [3]. Şi la culegerea informaţiilor noastre istorice trebuie mereu ţinut seama de această latură caracteristică a scrierilor istorice antice şi medievale [4]. Laonic, luîndu-se destul de servil în compoziţie, stil şi limbă după modelele sale antice, valoarea literară a lucrării sale de istorie este scăzută. Totuşi, el pare să nu fi fost lipsit de talent literar, precum ar dovedi-o, de pildă, descrierea plină de viaţă şi mişcare a peripeţiilor prin care a trecut Iancu de Hunedoara după ce s-a retras din lupta de la Cosovo în 1448, pînă ce a ajuns la Buda [5].

Caracterizările semnalate pînă acuma s-ar părea că subliniază mai mult oarecare scăderi ca istoric ale lui Laonic Chalcocondil. Dar ar fi nedrept să nu-i arătăm şi văditele calităţi. El e înainte de toate un istoric

---

influenţat de mişcarea Renaşterii. Se pare că el ştia etimologia învăţaţilor umanişti a Renaşterii, după care turcii ar fi fost numiţi după eroul troian Teucer; şi de aceea Laonic se va fi oprit numai la denumirea turci.

[1] K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 403; G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 373; Gy. Moravcsik, *op. cit.*, I, p. 232.

[2] Vezi mai jos, p. 73, întoarcerea din Apus a lui Manuil II Paleolog întîmplată în 1403, spusă cu anticipare. Istorisind cucerirea oraşului Argos, aflat sub stăpînirea veneţienilor, de către turci în 1397, revine asupra cedării lui prin vînzare către veneţieni în 1394: şi fiindcă acelaşi despot Teodor Paleolog a încercat să vîndă şi Sparta în 1400, istoriseşte şi această întîmplare, anticipînd-o. Cu prilejul biruinţei lui Iancu de Hunedoara din 1442 asupra turcilor năvăliţi în Transilvania, amintind de isprăvile acestuia ca războinic, anticipează şi schimbul de domni ce l-a făcut în Ţara Romînească, înlocuind pe Vlad Dracul cu Dan, ceea ce s-a întîmplat cîţiva ani mai tîrziu (vezi p. 158, 4–16; cf. şi 200, 1–10). Exemple de acestea s-ar putea da multe.

[3] Vezi V. Grecu, *La valeur littéraire des oeuvres historiques byzantines*, în „Byzantinoslavica", 13 (1952–1953), p. 252–270.

[4] În privinţa aceasta e remarcabilă descoperirea lui I. Bogdan, că cronicarii noştri Macarie şi Azarie, imitînd cronograful bizantin al lui Constantin Manasses din secolul al XII-lea, transpun asupra împrejurărilor din Moldova descrieri luate din modelul lor, care au în vedere împrejurări antice sau bizantine; vezi *Letopiseţul lui Azarie*, în „Anal. Acad. Rom.", Seria II, tom. 31 (1909), p. 76–79 şi 89–92.

[5] Vezi mai jos p. 216, 24 – 218, 6; alte pasaje de valoare literară mai vezi p. 167, 30–168, 17; 174, 8–175, 21; 273, 7–12.

nepărtinitor, obiectiv şi cumpătat, avînd multă grijă să descopere adevărul şi silindu-se mult întru căutarea lui [1]. Despre politica de unire a bisericilor, dezbătută pe atuncea cu atîta patimă, scrie cumpănit şi cuminte [2]. Faţă de duşmanii de moarte ai ţării şi neamului său, care sînt turcii ce i-au robit ţara şi neamul, nu se lasă împins de ură, ci caută să fie drept, cu toate că el nu e lipsit nici de patriotism, nici de mîndrie naţională. Le recunoaşte vitejia şi destoinicia. Despre Iancu de Hunedoara spune că a avut nu puţine izbînzi mari asupra turcilor, deşi aceştia erau mulţi şi viteji [3].

Faţă de ceilalţi istorici bizantini, Laonic se deosebeşte prin aceea că în centrul istoriei sale nu se mai află imperiul bizantin, ci cel otoman. Faptul că el şi-a dat seama de însemnătatea istorică a acestuia din urmă este o dovadă de netăgăduit a talentului de istoric al lui Laonic Chalcocondil. Scrierea lui istorică este înainte de toate istoria imperiului otoman, mai pe scurt şi cu informaţie mai slabă şi mai puţin exactă de la ivirea turcilor osmanlîi şi pînă la moartea lui Murad I în 1389, tot mai pe larg şi mai bine documentată apoi, mai ales cu cît se apropie mai mult de timpul său. Din istoria bizantină, ca şi din cea a altor popoare şi ţări, ia în seamă mai ales ceea ce intră în cadrul istoriei turceşti şi nu sînt de loc multe întîmplările istorisite care să nu stea mai mult sau mai puţin de-a dreptul în legătură cu aceasta. Însăşi cucerirea Constantinopolei de turci, istorisită pe larg şi cu atîta pasiune şi durere de Ducas, este descrisă de Laonic în chip liniştit şi destul de pe scurt, aducînd totuşi unele ştiri pe care nu le întîlnim în descrierile contemporanilor săi, Ducas şi Critobul.

Ceea ce îl mai caracterizează pe Laonic în chip deosebit este şi faptul că, aşa cum ne apare în lucrarea sa de istorie, poate fi aşezat tot aşa de bine între istoricii umanişti, ca şi între cei bizantini [4]. Ca un adevărat savant umanist al Renaşterii, el posedă o mare bogăţie de cunoştinţe enciclopedice şi caută să insereze din ele în lucrarea sa de istorie; e un

---

[1] „Byzantinische Zeitschrift", 22 (1913), p. 212.

[2] K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 302.

[3] Vezi mai jos, p. 245, 20–22.

[4] N. Iorga, *Medaillons d'histoire littéraire byzantine*, în „Byzantion", 2 (1925), p. 237–298, după ce trece în revistă pe toţi istoricii bizantini de la Procop pînă la Gheorghe Sphrantzes, îşi încheie expunerile, în ce îl priveşte pe Laonic Chalcocondil, cu o singură notă subliniară de următorul cuprins: „Laonikos Chalkokondylas sort de notre cadre; il apartient, comme esprit politique, à l'Empire ottoman et, comme conception littéraire, à la Renaissance". Aprecierea făcută este vădit nimerită într-o largă măsură, totuşi ar fi greşit ca Laonic Chalcocondil să fie scos cu totul din literatura istorică bizantină, după cum nu ar putea fi trecut de loc în istoriografia veche turcească.

bun cunoscător al antichității și caută să dea dovezi despre aceasta. Pentru el, 'Ρωμαῖοι „romei" nu sînt și bizantinii, ci numai romanii; bizantinii sînt Ἕλληνες — „elini" și găsește că nu și-au spus corect romei [1], adică romani; bizantini — Βυζάντιοι sînt numai locuitorii Bizanțului adică ai Constantinopolei [2]. Și el scrie în grai elin, pentru că graiul elinilor este mai răspîndit în lume și este știut de numeroase națiuni. În chip profetic spune apoi că iarăși își vor avea ei statul și regele lor[3]. Ziua de marți, cînd s-a dat atacul cel mare de a căzut Constantinopolea, o numește ziua lui Ares [4], adică a zeului Marte, marți, deși în grecește o denumire ca aceasta nu există. E un latinism care îi stă bine unui umanist știutor de latinește. Descrie fluxul și refluxul oceanelor, aducînd acest fenomen în legătură cu luna [5]. Ca un adevărat om al Renașterii, cu prilejul sinodului din 1439 de la Ferara și Florența, ne povestește aventura galantă a soției ducelui de Ferara, o istorioară de parcă ar fi o nuvelă din *Decameron* al lui Giovanni Boccacio, pe care poate îl va fi și citit [6].

Faptul că Laonic Chalcocondil și-a dat seama, precum am mai amintit, de marea însemnătate istorică a avîntului puterii turcești și și-a propus să descrie dezvoltarea și creșterea acestei puteri și în jurul ei să grupeze descrierea celorlalte evenimente, este o netăgăduită dovadă că Laonic este un istoric de o indiscutabilă valoare și de un însemnat talent. S-a spus însă că n-a fost în stare să-și îndeplinească sarcina ce și-a luat-o, pentru că i-ar lipsi o compoziție unitară și expunerea i-ar fi lipsită de critică [7]. Dar trebuie de întîmpinat că încercările de critică în expunerile lui Laonic nu sînt rare. Față de versiunea grecească și cea turcească asupra morții lui Murad I în lupta de la Cosovo din 1389 și față de spusele turcilor, cum a înlăturat Baiazid în toiul luptei pe fratele său Iagup, Laonic își arată în chip temeinic nedumeririle sale, găsind toate versiunile neverosimile [8]. La cucerirea orașului Argos, istorisește Laonic, turcii să fi luat 30 000 de robi de război, pe care Baiazid să-i fi colonizat în Asia; adaugă însă totodată observația critică: „Dar nu m-aș putea pronunța că aceasta

---

[1] Vezi mai jos, p. 27, 29.

[2] Vezi p. 55, 24, 26, 27.

[3] Vezi p. 25, 19–23; K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 302.

[4] „Ἄρεος δ' ἦν ἡμέρα — „și era o zi de marți", p. 230, 27 și n. 2.

[5] Vezi mai jos, p. 72, 20.

[6] Vezi p. 174, 8–175, 21; mai vezi și p. 162, 12–163, 3.

[7] P. D. Pogodin, Обзор источников по истории осады и взятия Византии Турками в 1453 г. (Privire asupra izvoarelor despre istoria împresurării și luării Bizanțului de Turci în anul 1453), în „Журналъ министерства народного просвѣщения„ 264 (1889 august), p. 222–223.

[8] Vezi mai jos, p. 50, 17–34, și 53, 4–25.

e adevărat, deoarece, căutînd să mă informez, n-am putut afla unde în Asia au fost colonizați aceștia de către împăratul Baiazid"[1]. Față de știrea că Vlad Țepeș a intrat ca iscoadă în tabăra lui Mahomed II, nu-i vine a crede că însuși domnul a luat asupra-și o primejdie ca aceasta, cînd putea doar să se folosească de multe iscoade[2]. Și cazuri de acestea, cînd Laonic ia o atitudine critică, se întîlnesc nu puține în lucrarea sa de istorie.

Cît despre lipsa de unitate în compoziție, se vede că aceasta a fost semnalată din pricina deselor digresiuni ce le face. Dar n-am putea fi de părerea că aceste digresiuni despre diferite țări și popoare din răsăritul și apusul Europei ar fi niște umpluturi de prisos și nefolositoare[3]. Cu toate că uneori, ce-i drept, cuprind știri fantastice și eronate, totuși, folosite cu critică, ne sînt de folos; și pentru cele asupra țărilor romîne îi sîntem de-a dreptul recunoscători. Și chiar prin aceste digresiuni trecînd dincolo de marginile istoriei turcești și bizantine la părți mai întinse sau mai mărunte din istoria sîrbă, ungară, bulgară, romînă, tătară, rusă, lituană, polonă, cehă, germană, italiană, franceză, engleză, spaniolă și, descriind și obiceiuri de ale acestor popoare, Laonic ne dă acea bogăție de știri variate și interesante, încît „el are darul de a ținea trează atenția noastră, de a ne face curioși și de a nu ne lăsa să ațipim asupra cărții lui"[4]. Lucrarea sa de istorie s-a spus cu drept cuvînt că e „unul din cele mai interesante și de preț produse ale spiritului elin din evul mediu"[5]. Fără îndoială, lui Laonic i se cuvine un loc de cinste între istoricii bizantini și îndeosebi între cei trei contemporani ai săi : Mihail (?) Ducas, Gheorghe Sphrantzes (Phrantzes) și Critobul din Imbros, tuspatru descriindu-ne întîmplări, în largă măsură aceleași, din același răstimp, fiecare din punctul său de vedere și în felul său deosebit și toți completîndu-se unul pe altul cu întregiri de preț.

Pentru istoria turco-bizantină, expunerile istorie ale lui Laonic Chalcocondil sînt un izvor narativ de mîna întîi și vrednic de toată încrederea. Izvor principal pentru istoria turcească au fost traduse în turcește încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea[6]. Interesul și curiozitatea ce-a trezit creșterea năvalnică a puterii și primejdiei turcești a făcut ca,

---

[1] Vezi p. 74, 26–28.

[2] Vezi mai jos, p. 287, 24–28.

[3] Akd. Nimet, *op. cit.*, p. 20.

[4] Vezi Migne, *Patrologia, series Graeca*, vol. 159, p. 10, nota.

[5] W. Miller, *op. cit.*, ; după Campuroglu, *op. cit.*, p. 152 care mai adaugă că Laonic e un Erodot al evului mediu.

[6] F. Babinger, *Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, p. 200 ; după „Byzant. Zeitschr.", 28 (1928), p. 146.

încă înainte de editarea textului grecesc, care a apărut întîia oară la 1615, să apară, începînd din 1556 și 1577, în traduceri latine și franceze care s-au repetat de mai multe ori la rînd [1].

Pentru trecutul nostru, lucrarea de istorie a lui Laonic Chalcocondil este unul din cele mai de preț izvoare narative; pe lîngă multe știri izolate, ne întîmpină într-însa și multe pagini întregi care privesc de aproape istoria pămîntului și a poporului romînesc. Laonic ne istorisește pe larg lupta dintre Vlad Țepeș și Mahomed II, cu multe știri unice și interesante: bunăoară, cum știe Vlad Țepeș să-și consolideze domnia; că oastea turcească, ce a năvălit în Țara Romînească, a fost ca mărime a doua după aceea care a cucerit Constantinopolea; că prada scoasă de turci din țară a fost peste două sute de mii de cai, boi și vaci, știre de mare preț pentru bogăția țării; și multe altele [2]. Istorisirea lui Laonic este izvorul principal pentru cunoașterea expediției lui Mahomed II asupra Țării Romînești în 1462 [3].

Însemnate sînt știrile ce ni le aduce Laonic despre intervenția Țării Romînești în luptele pentru tron între feciorii lui Baiazid-Fulgerul; unul dintre aceștia, Musa, cu sprijinul lui Mircea cel Bătrîn — căruia îi făgăduise venituri și țară multă dincolo de Dunăre [4] — izbutește să ajungă sultan [5] în contra fratelui său Musulman, susținut de împăratul bizantin, Manuil II Paleolog. Cu acesta din urmă Mircea stătea în rele relații, pentru că primise la Bizanț și susținea împreună cu Musulman un contrapretendent la domnia Țării Romînești [6]. După înfrîngerea sultanului Musa de către fratele său Mahomed I [7], Mircea cel Bătrîn dă ajutor altui pretendent la tronul turcesc, Mustafa, care vine în Țara Romînească, însoțit de emirul din Smirna Güneyt [8]. După căderea lui Musa și poate că și după înfrîngerea lui Mustafa, sultanul Mahomed I trimite oști de jaf asupra Țării Romînești; odată și asupra Transilvaniei [9].

În legătură cu luptele de la Nicopole din 1396, de la Varna din 1444 și Cosovo din 1448, Laonic ne dă știri, cum și în ce măsură au luat parte și romînii. Sigismund pornind asupra lui Baiazid-Fulgerul, a luat cu

---

[1] Semnalarea diferitelor ediții și traduceri, vezi-o în K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 304, 1 și 2; ed. E. Darkó, Introducere, p. V–VIII; Gy. Moravcsik, *op. cit.*, I, p. 233.

[2] Vezi mai jos, p. 282, 20–291; 298, 21; 300, 28–31; 309, 28 și 35.

[3] Vezi „Revista istorică", 21 (1935), p. 76.

[4] Vezi mai jos, p. 114, 3–5.

[5] Vezi p. 114, 7–14; 115, 19.

[6] Vezi p. 114, 5–7.

[7] Vezi p. 120, 5.

[8] Vezi p. 130, 26–131, 12.

[9] Vezi p. 120, 13–16 și 137, 18–23.

dînsul şi romîni, neam viteaz, care să arate calea şi să deschidă drum oştirii [1]. Din cauza aceasta Baiazid pustieşte Transilvania [2] şi năvăleşte asupra lui Mircea cel Bătrîn, pe care-l învinovăţeşte de lupta de la Nicopole ; cu acest prilej, Laonic descrie Ţara Romînească şi vorbeşte despre graiul nostru [3]. Cu alt prilej ne dă o scurtă descriere a Moldovei, observînd că este acelaşi neam, vorbind aceeaşi limbă, dar fiind despărţit în două domnii [4]. Iancu de Hunedoara, avînd multă putere şi renume mare în purtarea războaielor în contra turcilor, îl sfătuieşte, încă înainte de lupta de la Varna, pe regele ungar Vladislav I la război în contra lui Murad II ; strînge oaste multă şi ia şi pe Vlad Dracul, domnul romînilor din Ţara Romînească, trece peste Dunăre pustiind şi arde Sofia [5]. La îndemnul craiului Serbiei Gheorghe, se încheie pacea şi se hotărăşte ca Ţara Romînească să rămînă faţă de sultan cu tributul cel vechi, iar faţă de regele ungar să fie, precum a urmat mai înainte [6]. Pentru lupta de la Varna sînt luaţi într-ajutor ca la zece mii de călăreţi romîni, care vin cu însufleţire sub conducerea domnului Vlad Dracul [7]. În luptă romînii ţin aripa stîngă [8]. După ce Vladislav I, neţinînd seama de sfatul şi îndemnul lui Iancu de Hunedoara, a căzut în luptă, Iancu şi romînii pleacă de-a dreptul spre Dunăre şi mulţi bărbaţi aleşi au căzut dintr-înşii [9]. Ajuns la Dunăre, Iancu este ţinut prins de Vlad, dar, la ameninţările ungurilor, îl trimite prin Braşov în Transilvania [10]. În retragerea de la Varna, mulţi unguri s-au prăpădit de mîna romînilor [11]. Ajuns acasă, Iancu este pus în fruntea statului [12]. Cînd Murad II impresura Crua în Albania, îi soseşte vestea că Iancu, cu unguri şi romîni, vine cu război asupra-i ; şi erau amîndouă popoarele la patruzeci de mii şi şapte mii de călăreţi [13]. Ajungîndu-se la lupta de la Cosovo din 1448 cu Murad II, Iancu stătea la mijloc cu vitejii, armata Transilvaniei, iar aripa stîngă i-o ţinea Dan cu opt mii de romîni [14]. Văzînd că lupta e pierdută, romînii încearcă o împăcare cu

[1] Vezi p. 59, 2—3 şi 62, 7.
[2] Vezi p. 63, 1—2.
[3] Vezi p. 63, 2—64, 29.
[4] Vezi p. 93, 21—25.
[5] Vezi p. 183, 36—184, 7.
[6] Vezi p. 189, 8—10.
[7] Vezi p. 193, 5—7.
[8] Vezi p. 196, 28—197, 11.
[9] Vezi p. 199, 10—15.
[10] Vezi p. 199, 16—35.
[11] Vezi p. 200, 23—24.
[12] Vezi p. 200, 11—18.
[13] Vezi p. 208, 36—209, 13.
[14] Vezi p. 210, 21—26.

Murad II, dar sînt măcelăriți. Iancu se retrage spre Dunăre, spre a ajunge la Belgrad; dar după multe peripeții, descrise de Laonic, nu fără talent literar, e reținut de craiul sîrb, apoi trimis la Buda [1].

Ni se mai dau apoi știri asupra diferitelor expediții, trimise de Murad II (1421—1451) asupra Țării Romînești și a Transilvaniei. Cam între 1430 (cucerirea Salonicului) și 1432 (căsătoria lui Murad II cu fata craiului Gheorghe Brancovici), dacă ținem seama de ordinea cronologică a evenimentelor istorisite, Murad II trimite pe Turachan asupra Țării Romînești, de unde scoate robi și multă pradă [2]. În 1442, îl trimite pe beglerbegul de Rumelia, Mezit, să cucerească Transilvania. Cu acest prilej Laonic arată întinderea Transilvaniei și cum este condusă de un voievod, pus de regele ungar, și că se află orașe autonome în frunte cu Sibiul. Mezit-bei împresoară Sibiul, dar este ucis de un glonț și turcii sînt alungați peste Dunăre.

Odată cu primăvara, însuși Murad II voiește să pornească asupra Transilvaniei, dar la sfatul vizirului Șahabeddin, îl trimite chiar pe acest vizir, asupra căruia Iancu de Hunedoara cîștigă o strălucită biruință [3].

Cu acest prilej, Laonic ne dă multe știri, despre originea, viața și cariera eroului luptător în contra turcilor, Iancu de Hunedoara [4]. Iancu schimbă domnii din Țara Romînească, punînd pe Dan în locul lui Vlad Dracul, fecior din flori de al lui Mircea cel Bătrîn [5].

Aici Laonic ne dă știrea vădit interesantă că boierii născoceau pe unii drept feciori din flori de ai lui Mircea, spre a-i pune, din interese politice, în domnie; despre unul, doi dintre aceștia, culegînd știri, le știe numele și cine le-a fost tatăl, dar nu-i mai dă în vileag. Apoi Dan s-a împăcat cu Murad și s-a încuscrit cu domnul Moldovei. [6]

Despre Iancu, Laonic ne mai dă apoi știri de seamă în legătură cu alte lupte de ale acestuia în contra turcilor [7] și îndeosebi asupra strălucitei biruințe de la Belgrad din 1456 asupra lui Mahomed II [8]. La moartea lui Iancu îi face o frumoasă caracterizare [9] și ne istorisește cum feciorul lui mai tînăr Matei izbutește să ajungă rege al Ungariei, săvîrșind mari isprăvi [10].

---

[1] Vezi p. 214, 14—218, 6.
[2] Vezi p. 148, 23—25.
[3] Vezi p. 155, 7—156, 21.
[4] Vezi p. 156, 23—157, 25.
[5] Vezi p. 158, 4—16 și probabil și p. 200, 1—10.
[6] Vezi p. 158, 9—24.
[7] Vezi p. 171, 20—26; 187, 8—33; 241, 14—17.
[8] Vezi p. 241, 28—245, 14.
[9] Vezi p. 245, 15—29.
[10] Vezi p. 247, 2—22.

În sfîrşit, face să mai fie semnalate cîteva ştiri izolate asupra pămîntului şi trecutului romînesc, care se întîlnesc în lucrarea de istorie a lui Laonic Chalcocondil: de exemplu, că tătarii, trecînd peste Dunăre, risipesc pe turcii care prădau pînă la Dunăre [1]; că romînii din Pind au coborît din Dacia [2]; şi că avînd aceeaşi limbă sînt una cu romînii de la Dunăre [3]; că tătarii, venind peste Ţara Romînească, trec la Baiazid-Fulgerul [4]; că tătarii sălăşluiţi în bugeacul Basarabiei, trecînd la Baiazid-Fulgerul, acesta îi colonizează în Peninsula Balcanică, despărţindu-le triburile [5]; că Sarmaţia se întinde pînă la romîni [6] şi că seminţii de ale sarmaţilor (adică ruşilor) încep de la Leucopolichni (adică Cetatea Albă) [7]; că lituanii ajungînd pînă în graniţa Moldovei se războiesc cu aceştia [8]; că tătarii întrebuinţează scuturi lunguieţe cam ca ale romînilor [9]; că Murad II se gătea să aducă, cu război, domn în Ţara Romînească pe Vlad Dracul, dar s-a întors din drum, pornind asupra Caramanlîilor [10]; că în sfatul de război înaintea luptei de la Zlatiţa din decembrie 1443, Murad II aminteşte că ungurii au luat pe lîngă sine pe romîni [11].

Faţă de bogăţia de ştiri asupra trecutului nostru, nu e nici o mirare că de acum învăţatul Radu Greceanu, cronicarul oficial al lui Constantin Brîncoveanu, culegea din lucrarea de istorie a lui Laonic Chalcocondil notiţe despre Basarabi, pentru a le întrebuinţa în prefaţa bibliei de la 1688 [12].

Încheind, credem că, atît pentru conţinutul ei variat, interesant şi în măsură a ne ţinea încordată toată atenţiunea noastră, cît şi mai ales pentru această bogăţie de ştiri ce ne interesează îndeaproape, traducerea aceasta nu va fi fost o muncă zădarnică, ci dimpotrivă bine venită şi de folos, mai ales că citirea lucrării de istorie a lui Laonic în textul original grecesc nu e lucru uşor.

---

[1] Vezi p. 31,31–32, 4.
[2] Vezi mai jos, p. 40, 36–37.
[3] Vezi p. 189, 36–190, 2.
[4] Vezi p. 75,14–21.
[5] Vezi p. 90, 29–33.
[6] Vezi p. 91,13.
[7] Vezi p. 91, 19–20.
[8] Vezi p. 94,3.
[9] Vezi p. 95,1.
[10] Vezi p. 171, 1–10.
[11] Vezi p. 184, 23.
[12] N. Iorga, *Istoria literaturii romîne, 1688–1821,* vol. II, Bucureşti, 1901, p. 625; ed. a II-a, p. 66.

LAONIC CHALCOCONDIL
EXPUNERI ISTORICE

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE I

De ce și cum își scrie istoria; subiectul scrierii.

Laonic din Atena, din cîte a ajuns în viață să le vadă 3
și să le audă, a scris acestea în istorie, crezînd cu aceasta să-și îndeplinească o datorie firească și totodată pentru că, pe cît mi se pare, evenimentele acestea sînt foarte însemnate, încît să fie păstrate pentru posteritate; căci după părerea mea nu sînt întru
nimic mai prejos de evenimentele de odinioară din lume ce au trecut 4
în istorie. Mă gîndesc la întîmplările ce au dus la sfîrșitul elinilor [1], și la puterea cea mare la care au ajuns turcii, cea mai mare din cîte au fost vreodată. Pe urma acestor întîmplări dumerindu-mă că fericirea acestei vieți este repede schimbătoare și că se întoarce cînd într-o parte cînd în alta, socotesc că e bine să scriu istoria nu neinteresantă a amînduror acestor popoare. Dînd la iveală această scriere, vom aminti și de alte evenimente ce s-au întîmplat prin lume, nu numai în timpul din viața mea și la care eu însumi am fost martor ocular, ci și altele din cele însemnate, adunîndu-le însă mai ales de la cei ce păreau că le știu mai bine, ca să mă informez asupra lor și mai cu seamă ca să poată fi spuse cît mai bine și mai adevărat în modul cel mai sigur.

Dar nici aceea n-aș socoti-o de loc rău, ca acestea să le istorisesc în grai elin, pentru că graiul elinilor este cel mai răspîndit în lume și e știut de numeroase națiuni. Și mare este faima acestui grai chiar acuma, dar și mai mare îi va fi iarăși, cînd chiar un împărat elin și coborîtorii dintr-
însul vor domni asupra urmașilor elinilor, | adunați într-o mare împărăție, 5
după legile lor, cît mai plăcut pentru ei și cît mai puternic pentru alții.

Elinii [2], ce fapte mari și strălucite au săvîrșit dînșii și au dobîndit mare faimă și aiurea și în Europa, ba chiar și în Libia [3], și cum au ajuns

[1] Adică a imperiului bizantin.

[2] Firește că cei din antichitate.

[3] Africa de nord.

la Gange și Ocean și pînă în Caucaz, încă și cum mulți alții au fost de mai înainte pe acolo, îndeosebi Hercule și mai întîi încă Dionysos [1], feciorul Semelei, și apoi încă isprăvile lacedemonilor și atenienilor, după aceea ale împăratului macedonenilor [2], și ale acelora ce au avut domnia după el și ale multor altora de tot felul, cum s-au petrecut, le-au istorisit alții și le-au descris. Elinii deci au săvîrșit mai mult aceste fapte, ca unii ce sînt cel mai vechi popor și pretutindeni, numeroase generații în rînd au avut parte de o soartă norocoasă, nu lipsită de virtute, nicăieri însă micșorată. Pe timpul, cînd acestora în multe feluri le mergea bine în lume, am aflat, cercetînd amintirile cele mai îndepărtate din auzite, că în timpurile cele mai vechi asirienii au ajuns întîi la stăpînirea Asiei; după aceea însă mezii i-au înlocuit în domnie sub conducerea lui Arbache care l-a despoiat de domnie pe împăratul asirienilor Sardanapal; pe urmă ⟨mezii⟩ și-au pierdut împărăția în mîinile perșilor care erau conduși de Cir al lui Cambise; și de atunci perșii au ajuns la mare și multă | putere, trecînd în alte țări, ba chiar și în Europa. Iar după aceea, nu multe generații mai tîrziu, Alexandru al lui Filip, împăratul macedonenilor, a pus capăt domniei perșilor și și-a supus pe indieni și o parte, nu puțină, din Libia și încă din Europa; și împărăția a lăsat-o celor ce au urmat după dînsul, pînă ce romanii, ajungînd la cea mai mare domnie din lume, căci erau și cu noroc și cu virtute în aceeași măsură, au lăsat Roma în seama celui mai înalt arhiereu [3] al lor și au trecut în Tracia; și la aceasta, împăratul [4] i-a condus în țara Traciei, care e așezată cel mai aproape de Asia, și alegîndu-și de capitală un oraș grecesc Bizanț, au purtat războaie cu perșii, de la care înduraseră multe rele și neajunsuri. De atunci elinii s-au amestecat cu romanii; și limba și datinile, pentru că aici elinii erau cu mult mai mulți decît romanii, și le-au păstrat pînă la capăt, numele totuși și l-au schimbat, ne mai numindu-se după străbuni; și împărații Bizanțului n-au găsit nicidecum demn să se cheme împărați ai elinilor, ci că e mai distins pentru dînșii să-și zică împărați și autocratori ai romanilor [5].

Dar despre romani și arhiereul lor cel mai mare am aflat că, de mulți ani ajungînd, nu în puține puncte în ce privește religia, la păreri deosebite de elini, s-au despărțit de ei, între altele mai ales că-și aleg împă-

---

[1] Isprăvile legendare ale eroilor din mitologia antică elină sînt pentru Laonic fapte istorice.

[2] Alexandru cel Mare (336—323).

[3] Papa de la Roma.

[4] Constantin cel Mare (306—324—336).

[5] Adică ai romeilor-bizantinilor; grecii și azi, în grai popular, spunîndu-și romei, nu elini sau greci.

rat al romanilor [1] cînd dintre gali cînd dintre germani | necontenit pînă în timpul de față. Și nu scapă nici un prilej să trimită mereu soli la elini ca să se împace și să se unească în privința religiei, căzînd de acord asupra aceluiași punct de vedere. Și elinii, firește că n-au voit, de dragul romanilor, care pe vremuri aveau același fel de a vedea, să-și tulbure așezămintele străbune. Și în urma acestei divergențe, mulțime de apuseni mai ales venețieni, împinși din această cauză de arhiereul romanilor, pornesc cu flotă mare război asupra elinilor și, năvălind, au ajuns la Bizanț și au luat cu puterea cetatea Bizanțului [2]. Și împăratul Bizanțului și cei mai de frunte dintre elini au plecat, trecînd în Asia; ajungînd la Nicea, și-au ales acest oraș grecesc și și-au așezat reședința împărătească într-însul. După aceea, nu mulți ani mai tîrziu [3], au ocupat din nou Bizanțul, după ce au intrat pe ascuns în oraș, și trecînd iarăși în Europa, împărații au urmat să domnească în Bizanț. Dar după aceea, împăratul elinilor Ioan [4], observînd că statul elinilor e acuma pe muchia cuțitului, a luat pe arhiereii Bizanțului și pe învățații elinilor și a plecat pe mare în Italia, cu credința că va aduce un ajutor în contra primejdiei ce-i amenința din partea turcilor, dacă ar face împăcare cu apusenii în privința religiei. | Ajungînd în Italia și discutînd cu arhiereul romanilor asupra divergenței privitoare la religie, s-au nevoit mult să stea la dezbateri și cercetări amănunțite și în sfîrșit să ajungă la o împăcare între arhiereu și elini, stabilind un acord și înlăturînd dintre ei acea divergență; în oarecare măsură dobîndește și ajutor și se înapoiază la Bizanț. Dar elinii ajungînd acasă, nu s-au ținut de hotărîrile ședințelor sinodului [5] din Italia, socotind că nu e bine de loc pentru ei să se împace cîtuși de puțin cu romanii, ca unii ce stăruie să spună și să le dorească rele; și astfel divergența a rămas pînă la capăt între elini și romani. Cu acestea am spus îndeajuns despre divergența ce era între împărăția elinilor și între romani și că în privința împărăției și chiar a numelui nu li s-a spus acestora corect [6].

(Margin: 7 at the first line; 8 at the line "face împăcare cu apusenii în privința religiei. | Ajungînd în Italia și discu-")

Cînd eu unul am venit pe lumea aceasta, am aflat că pe atuncea elinii și împăratul elinilor, după ce au fost scoși din celelalte țări mai întîi de popoarele din Tracia [7], după aceea însă chiar și de barbari [8], mai stă-

[1] E vorba de împăratul roman de apus, din evul mediu, precum a fost Carol cel Mare și ceilalți.

[2] În 1204 pe urma cruciadei a IV-a.

[3] În 1261.

[4] Ioan VIII Paleolog (1425—1448).

[5] Din 1439 de la Florența.

[6] Că s-au numit romei-romani și nu elini.

[7] Adică din Peninsula Balcanică, ce e la nord de Grecia.

[8] Adică de turci.

pîneau peste aceste cîteva locuri puţine: Bizanţul şi marginea mării în jos de Bizanţ pînă la oraşul Heraclea, iar în sus pe marginea Mării
9 Negre | pînă la oraşul Mesembria, apoi Peloponezul întreg afară de trei-patru oraşe ale veneţienilor, apoi aşişderea Lemnos, Imbros şi insulele de pe acolo din Marea Egee. Aşadar, cum s-au întîmplat toate acestea să se facă şi cum statul elinilor cu încetul s-a prăbuşit, ruinat de turci, şi cum al acelora s-a făcut mare, sporindu-şi mereu în timpul acesta puterea şi bunăstarea, voi istorisi, făcînd o expunere, pe cît am putut să mă informez mai exact.

De unde se trag turcii osmanlii.

Cît despre turci, eu unul nu ştiu ce nume ar fi avut în vechime, încît să nu greşesc adevărul. Căci unii cred că turcii sînt coborîtori din sciţi, bănuind cu bun temei aşa despre ei, deoarece îi găsesc nu mult deosebiţi în datini şi că se folosesc încă şi acuma de aceeaşi limbă. Căci sciţii se spune că, pornind a şaptea oară de la Tanais, vînjolesc Asia de sus, într-o vreme cînd stăpînirea o aveau parţii, şi în ţara perşilor şi a mezilor şi a asirienilor; după aceea coborînd în Asia de jos asupra Frigiei, Lidiei şi Capadociei, şi-au supus şi acestea ţări. Şi acuma se pot vedea, pe cît se spune, mulţi din neamul acesta păscîndu-şi vitele în multe părţi ale Asiei; şi ducîndu-şi traiul după obiceiu-
10 rile sciţilor nomazi, | n-au avut în chip vădit nicăieri în Asia o aşezare stabilă. Şi de aici, încă se bănuieşte că neamurile barbare de turci, care locuiesc în ţara de jos a Asiei, în Lidia, Caria, Frigia şi Capadocia, sînt de aceeaşi limbă şi sînt îmbrăcaţi şi înarmaţi la fel ca şi sciţii, care pasc vitele de la Tanais încolo spre ţara Sarmaţiei.

Unii însă, spun că turcii sînt coborîtori din parţi. Aceştia adică, goniţi de sciţii nomazi, să fi coborît în Asia de jos şi, dedîndu-se la un trai mai mult nomad, să se fi răspîndit pe acolo prin oraşe şi de aici neamul acesta să-şi aibe numele de turci nomazi. Alţii însă spun că-şi au numele de la Turce, un oraş mare şi înfloritor al perşilor, şi susţin că acest neam a pornit de acolo şi, mutîndu-se în ţara de jos a Asiei, s-au răspîndit astfel prin Asia şi au ocupat ţara. Sînt şi unii care vreau ca turcii să fi venit mai degrabă din Siria rupestră şi Arabia, decît să fi ajuns în această ţară din Sciţia, cu legiuitorul lor Omar, venit prin succesiune la domnia asupra Asiei, şi rămaşi astfel aici, s-au îndreptat mai mult spre un trai nomad. Cît de adevărată este deci fiecare din aceste păreri şi la care din ele alăturîndu-te, ar fi mai bine să te ţii de ea, n-aş putea face o încheiere cu totul
11 sigură. | Totuşi atît s-ar putea spune că mai bine este să te alăturezi la părerea acelora care stăruie să susţină că aceştia îşi trag începutul de la sciţi, pentru că sciţii care trăiesc încă şi acuma în răsăritul Europei, aşa-

numita Oardă [1], se înțeleg nu greu cu turcii din Asia, amîndouă popoarele ducînd același fel de trai și avînd încă și acuma același port și folosindu-se de aceleași scule, pentru că sciții au domnit peste tot locul în Asia. Chiar și numele acela [2] arată preferința pentru traiul nomad și că acest fel de viață îl duc mai mult.

Și această nație a turcilor fiind mare și întinzîndu-se mult, știu că s-a desfăcut în mai multe triburi, între altele și în tribul oguzilor, neam nu rău, nici de rînd. Din acești oguzi s-a ridicat Ionduzalpe[3], om cumsecade și conducător al tribului oguzilor. Acesta, renumit pentru vitejia sa, se spune că a fost totodată și cel mai cu dreptate; și l-au ales să le organizeze traiul și să judece orice pricină între ei; și ori de cîte ori a făcut vreo judecată cu împricinații ce veneau la el, amîndouă părțile plecau împăcate de judecata ce le făcuse. Și se mai spune că oguzii, văzîndu-l cu așa însușire, au izbutit la domnul țării să li-l pună pe Ionduzalpe [4] judecător, iar după
aceea s-au lăsat în seama lui să dispună, cum | va crede că e mai bine **12**
pentru ei. După aceea Oguzalpe, feciorul acestuia, urmîndu-i în domnia asupra tribului oguzilor, a dus domnia în chip mai absolut și și-a cîștigat mare faimă în războaiele ce le-a dus prin Asia în contra elinilor [5].

Feciorul lui Oguzalpe însă Ortogrul[6], fiind întru toate energic, se zice că și-a dobîndit mare faimă prin războaiele duse în multe alte părți, dar mai ales construindu-și o flotă, întreprinde expediții de pradă, năvălind în insulele din Marea Egee, ce sînt așezate spre Asia și Europa; și să fi stricat și Europa; între altele intrînd și în rîul Tearos [7] cel de lîngă Enos, să fi înaintat departe pe rîu în sus cu corăbiile. Și se spune că acela să fi făcut debarcări și în alte părți ale Europei, ajungînd pînă în Peloponez, Eubea și Atica și să fi făcut multă pradă în țară și, luînd robi mulți de tot, să fi cîștigat mare avere. După aceea, acest Ortogrul, întorcîndu-se în Asia, năvălește la pradă în țările vecine; și începînd astfel, să-și fi adunat armată și, pornind la atac, începe să-și supună pe elinii de pe la graniță și pe vecinii lor; și din vremea aceea făcînd expediții de pradă,

---

[1] Chalcocondil îi spune ἀγορά tîrg, piață, adunare, grămada poporului.

[2] Fie oardă ἀγορά, fie turci nomazi.

[3] În unele manuscrise e Iuduzalpe.

[4] Prin manuscrise e și Iuduzalpe și Duzalpe; de fapt Gündüz-Alp, care însă n-a fost bunicul lui Ortogrul, precum crede Laonic, ci feciorul lui; vz. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, p. 128.

[5] Bizantinilor.

[6] 1231–1288 cu oarecare aproximație; dar acest Ortogrul sau Ertogrul a fost feciorul lui Suleiman-șah; vz. Moravcsik, *op. cit.*, și M. Guboglu, *Turcii Osmanlîi*, în „Hrisovul", VII, 1947, p. 56–57.

[7] Un afluent al anticului Hebros, Marița de azi, pe care Chalcocondil pare aici să-l numească Tearos.

în puțin timp să-i fi făcut bogați pe cei ce l-au urmat; și astfel mulți din
13 turcii nomazi i s-au alăturat, ca să lupte | împreună și să ducă războiul asupra popoarelor vecine; și repede a ajuns astfel la o stăpînire nu mică și din cauza aceasta să-și fi cîștigat nume mare și la Aladin. Unii însă spun că Ortogrul, în fruntea oguzilor, a ocupat localități întărite de pe lîngă munții Taurus și de acolo să fi năvălit asupra țării vecine, subjugînd-o; și pe locuitorii vecini elinilor, îi ducea cu el și așa să fi ajuns la mare putere.

Cum au ajuns Osmanizii la domnie: Othman sau Osman (1300—1326).[1]

În ce chip însă statul acestora a ajuns la putere și dacă s-a întîmplat în acest fel sau altfel, n-aș putea s-o spun așa de ușor; totuși, acestea spuse de mulți, amintindu-le pînă întru atît, trec mai departe. Cum însă din tribul oguzilor, Osmanizii au ajuns la domnia aceasta, am aflat că s-a întîmplat așa. Este în Misia o localitate înfloritoare, așa-numita Sogute[2] și un rîu lîngă ea cu același nume. E la o depărtare de Marea Neagră ca la 250 de stadii[3]; s-ar putea însă numi această localitate a Iteei. Oguzii ajungînd în această țară, să fi locuit un timp acolo. Lui Otuman însă feciorul lui Ortogrul, cu domnia să nu-i fi prea mers cu totul bine, dar să fi fost mare și generos
14 la suflet; | și omenindu-i din averea ce-o avea, pe cît putea mai mult, pe cei din localitate, și-i a legat de sine așa, încît atunci, cînd aceia au ajuns la ceartă cu vecinii lor elini, l-au pus pe Otuman al lui Ortogrul să-i conducă. Si luptîndu-se, i-a înfrînt pe elinii de acolo; și pornind de aici, i-a atacat tot mai mult pe elini și și-a cîștigat mare faimă și nume bun la Aladin, deoarece, pus fiind comandant de oaste, a făcut mari isprăvi. La moartea împăratului Aladin, marii lui dregători ajungînd între dînșii la ceartă, Otuman să fi ajuns la discuție cu ei, și aceia sfătuindu-se întreolaltă, a încheiat o alianță cu dînșii; și făcîndu-se tovarăș de arme, s-a învoit cu jurămînt, că, întrucît au să poarte cu toții la un loc războiul și să facă, pe cît vor putea, cuceriri, toată țara cît au să o subjuge, își vor împărți-o, după cum au căzut de acord. Și așa pornind cu aceia în expediții războinice, a cucerit țară nu puțină și a făcut mari isprăvi și a adunat bani mulți, încît în puțină vreme a ajuns la o mare stăpînire.

Dar conducătorii aceștia fiind șapte, cîtă țară au cucerit, și-au
15 împărțit-o între ei. | Și lui Caraman i-a căzut parte ținutul de mijloc al Frigiei pînă în Cilicia și Filadelfia, lui Sarchan însă ținutul de la marginea

---

[1] Vezi M. Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, în „Hrisovul", VII, 1947, p. 62. După H. G. Beck însă 1288—1326; vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, ed. II-a, 1952, p. 464.

[2] E turcescul Sôğûd sau Söyüt—salcie, anticul Tabasion, la apus de rîul Sangaris.

[3] Sînt 44 km, lungimea stadiului antic fiind de 177,6 m.

mării al Ioniei de acolo și pînă ce ajunge la Smirna, iar lui Calam cu feciorul său Carasi părțile Lidiei pînă în Misia. Părțile dinspre Olimp si Bitinia, le-a primit Otuman dimpreună cu Techie ; iar părțile dinspre Marea Neagră cu Paflagonia le-au primit băieții lui Omur. Cît despre Chermian, se spune că n-a fost din aceşti şapte, ci că mai înainte a fost domn în Iconion, un oraş din Caria, în care aceştia şi-au avut timp îndelungat reşedința şi că, de aici gonit, a plecat spre Ionia și că acolo a trăit în pace ca particular. Cei şapte aşadar s-a întîmplat să-şi supună în devălmășie toată această țară ; cum s-a întîmplat însă cu fiecare în parte, unuia într-un fel, altuia în alt fel, şi cum fiecare a fost în domnia lui, n-aş putea să fac o expunere pe larg, aşa cum trebuie. Dar ştiu că localitatea Sogute, împărații otomani, ca unii ce se trăgeau dintr-însa, o țineau în foarte mare cinste și venind dese ori în această localitate, îi cinsteau pe locuitorii ei cu obişnuitele daruri.

Din auzite ştiu că Otuman, feciorul lui Ortogrul, îşi are originea din această localitate ; şi el a fost cel dintîi din neamul acesta care a cucerit şi alte oraşe din Asia, dar mai ales Brusa, | un oraş în Misia, înfloritor şi **16**
atuncea, pe care împresurîndu-l, l-a silit cu foamea şi, cucerindu-l şi-a aşezat în el reşedința ; şi pornind de acolo, a făcut isprăvi mari şi strălucite ; şi s-a săvîrşit din viață la Brusa, lăsînd în urma sa feciori şi o țară nu mică. Despre acesta eu ştiu că el din neamul lui, între alte măsuri foarte bune ce le-a luat, ca să-şi organizeze cît mai potrivit domnia, a înființat în jurul persoanei sale o unitate militară de frunte, pe care o numesc Poarta împărătească ; cu această armată puternică, răspîndind de atunci spaimă în jurul său, îi stăpîneşte pe toți cei de sub domnia lui, căci aceşti ostaşi în grabă se prezintă, unde hotărăşte dînsul şi execută orice ordin al împăratului şi în grabă merg la ce le spune împăratul Porții. Despre acesta am mai aflat că a fost cel mai viteaz întru toate şi aşa, încît foarte deseori s-a crezut că e ceva demonic într-însul, şi de aceea le-a lăsat coborîtorilor din el şi numele după numele lui, încît ei şi acuma încă se cheamă băieții lui Otuman.

Turcii pradă pînă la Dunăre ; tătarii veniți de peste fluviu, îi risipesc.

În timpul domniei acestuia, opt mii de turci trecînd peste Elespont în Europa, au ocupat în Chersones o cetate elină [1]; pornind din ea, au prădat Tracia şi au ajuns pînă la Istru ; şi jefuind țara, au luat multă pradă şi, prinzînd foarte mulți robi, îi treceau în Asia ; | şi au luat **17**
şi dus cu ei şi elini şi tribali. Între timp, o ceată nu mică de sciți au

[1] Atît cucerirea Brusei în 1326, cît şi trecerea turcilor în Europa şi cucerirea cetății bizantine în Chersonesul Tracic, au avut loc nu sub Osman, ci sub viitorul sultan Orchan (1326—1359), feciorul aceluia. Vezi Akd. Nimet, *Die türk. Prosop.*, p. 26—28 : cf. şi G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 464.

venit din Sarmația la Istru și, trecînd peste Istru, i-au surprins pe turci în Tracia și, încăerîndu-se, i-au înfrînt și, afară de puțini cîțiva, i-au omorît pe toți fără nici o crutare. Cîți au scăpat cu viața, ajungînd la Chersones, au trecut iar în Asia și n-au mai venit înapoi.

Andronic II și III Paleolog (1282–1328 și 1328–1341).

În vremea aceea statul elinilor se clătina cînd într-o parte cînd în alta între cei doi împărați Andronic Paleologi, bunicul și nepotul de fiu, luîndu-se amîndoi la ceartă pentru tronul bizantin. Și cînd aceștia au ajuns la luptă între-olaltă, elinii s-au împărțit între amîndoi și statul lor s-a dărăpănat acuma cu totul. Căci primul Andronic a avut un fecior Mihail, care a murit, încă înainte de ce să ajungă pe tron. După moartea acestuia, Andronic, feciorul lui, a cerut bunicului său, bătrîn acuma, să-i dea lui domnia, și de aceea au ajuns la ceartă, fiind mai mult samovolnic decît să asculte; și făcea neajunsuri nesfîrșite, aducînd și pe tribali și întovărășindu-se spre domnie cu cei mai de frunte ai elinilor, așa că din cauza aceasta nu puteau de loc să ia măsuri de apărare în contra turcilor la trecerea lor în Europa. Și în timpul acesta, Brusa a fost împresurată
18 și | cucerită prin foame de Otuman; și au fost cucerite și alte orașe de prin Asia. De aici turcii au ajuns la mare putere prin Asia și, trecînd în Europa, stricau Tracia, între mulți alții mai ales Chalil [1]; acesta gonit de elini înspre cetatea din Chersones, a chemat turci din Asia și se apăra în contra împăratului care-l ataca; și Chalil, cînd a plecat din Tracia, a făcut multă pradă, în vreme ce împăratul, aducînd pe domnul tribalilor și ajutoarele din Italia, a împresurat cetatea dinspre uscat și dinspre mare. Iar turcii căutînd să fugă, au trecut noaptea pe furiș în Asia. Acești împărați neînțelegîndu-se între ei și în alte lucruri, nu s-au purtat bine nici cu comandanții fugiți de ai turcilor și cu Azatin [2] și cu alții, încît își iau ajutoare din Taracon [3] și Italia; acestea au fost aduse în contra împăratului turcilor Orchan, care împresura Filadelfia, și pentru ca să stea de pază la Galipoli în Chersones.

Acești taraconi și italieni care au fost rînduiți de pază la Galipoli, legîndu-se cu turcii fugiți cu Azatin, s-au înțeles între ei să atace orașul; dar după ce planul lor a fost descoperit, căci unul dintr-înșii îi denunțase |
19 elinilor, au plecat în grabă prin Tracia și, după ce au trecut de Rodope, au ajuns la Casandria, care în antichitate se chema Potideia. De acolo,

---

[1] Despre acest Chalil, vezi Akd. Nimet, *op. cit.*, p. 80.

[2] Confuzie cu Izzedin Kaikaus II, sultan selgiucid (1246–1259); vz. Moravcsik, *op. cit.*, II, p. 53 și Akd. Nimet, *op. cit.*, p. 33.

[3] Aragonia, e vorba de faimoasa Companie catalană.

cîți erau cu ei din turcii lui Azatin, au mers la împăratul tribalilor [1], iar ceilalți din Asia, luînd calea întoarsă, s-au grăbit pe jos spre Chersones, cu gîndul să treacă înapoi în Asia, în orice chip ar putea. Și cu elinii au încheiat oarecum pace, dar cum elinii umblau cu gînd rău asupra lor, voind să-i prindă, au scăpat într-o cetate de prin Chersones. Și aceștia iarăși au făcut mult rău elinilor. Iar oamenii cei din apus și din Italia, ajungînd prin Macedonia și Tesalia în Beoția, au ocupat-o și au cucerit Teba din prostia domnului țării care, crezîndu-i fricoși, i-a atacat cu gîndul, ca și cum i-ar putea nimici în grabă. Dar ei au umplut regiunea de șanțuri și, inundînd-o cu apă, au făcut-o în mare măsură de neumblat pentru călăreți. Și cavalerii aceia cu domnul lor alergau pe șosea asupra soldaților din apus cu gîndul, ca și cum să-i nimicească dintr-odată; intrînd însă în regiunea aceea, le-a mers rău de tot. Taraconii dînd cu arcurile mari și mici și cu sulițele, au ucis astfel pe loc mulți din beoțieni; pe urmă însă venind asupra orașului, au luat la cea dintîi năvală orașul și l-au robit.
Acesta ce-i drept, trecînd mai | tîrziu în Italia, fiecare s-a înapoiat pe **20**
acasă. Elinii însă cu împăratul lor Andronic s-au folosit rău și de turcii care au dezertat la ei și de soldații din Italia, și nu numai că n-au aflat nici un ajutor de la ei, ci și-i-au prefăcut în dușmani, căci veniturile împărăției le cheltuiau numai cu grija unui bun tratament al nobililor lor dregători și oaste nu strîngeau, nici mercenari nu angajau și pe dușmanii ce năvăleau, să-i țină în frîu nu se gîndeau.

Orchan (1326–1362). Dar să mă întorc cu vorba, de unde m-am abătut. Otuman al lui Ortogrul cucerind așadar partea cea mai mare din țările elinilor în Asia, a năvălit la Nicea și Filadelfia, orașul totuși nu l-a luat. Și cu turcii lui Omur, ajuns la ceartă, s-a războit. Și s-a săvîrșit din viață, domnind la Brusa, unde își făcuse reședința; și în urma sa a lăsat băieți și o țară nu mică și oaste nu neînsemnată. La moartea lui Otuman însă, cel mai mic dintre băieții lui îi cîștigase pe cei mai de aproape ai tatălui său, pe cît i-a fost cu putință, să-i fie cu priință; și-i erau prieteni în mare măsură. De la aceștia deci de îndată ce a aflat cel mai repede că Otuman s-a săvîrșit din viață, fiind acuma, cum se spune, în pragul bătrînețelor, a fugit repede din calea fraților, ajungînd în muntele Olimpului din
Misia; mergînd | pe drum, a dat peste o herghelie de cai păscînd aici undeva **21**
pe cîmp; și i-a împărțit oamenilor, care se adunaseră pe lîngă dînsul din munte; și coborînd la șes, le îngăduie să prade orice le-ar ieși în cale; pornind astfel din munte, cîștigă și ia orașul. Frații lui însă se luptau

[1] Graiul sîrbilor.

aprig întreolaltă şi dădeau bătălii printre ai lor, pînă ce nu puţini din oraş şi din jurul celor doi fraţi ai săi au trecut la el; iar el a coborît în cîmpie şi dînd război cu fraţii săi, care erau împărţiţi şi fiecare îşi avea tabăra lui, s-a luptat cu fiecare îndeosebi şi, biruindu-i, i-a înlăturat pe amîndoi fraţii; şi aşa să fi luat domnia. Eu unul însă mai căutînd ştiri despre aceasta, am aflat altă versiune despre fraţi, anume că încă şi în timpul acesta se crede la ei că aceia nu s-au purtat între dînşii ca duşmani declaraţi; ci cercetînd bine, am aflat că şi de mai înainte el a ajuns la domnie prin intervenţia conducătorilor care erau la oguzi.

Orchan deci, după ce a dobîndit domnia, a subjugat şi întreaga Lidie şi cu elinii din Asia a început război şi împresurînd astfel multe oraşe eline, le-a supus, în timp ce atuncea împăraţii din Bizanţ, atacaţi de tribalii
22 din Tracia şi | totodată şi de misi [1], aveau multe certe şi mare război cu ei. După aceea pornind asupra Capadociei şi supunînd cîteva cetăţi, a năvălit cu război asupra Niceii din Bitinia; şi împresoară deci oraşul. Atunci cum i-a venit împăratului elinilor ştirea, că Nicea este împresurată şi că locuitorii se vor preda barbarilor, dacă nu li s-ar veni într-ajutor, a început să strîngă oaste, el fiind ajuns acuma la domnie [2], şi se pregătea, pentru că ţinea mult la Nicea, să o ajute şi cu tărie să se lupte pînă la capăt cu Orchan al lui Otuman, decît să-i cedeze Nicea.

Acesta [2], precum o încercară alţii de multe ori, n-a izbutit să ia domnia, ridicînd pe elini asupra bunicului şi făcînd răscoală; şi atunci şi-a adus ca aliat pe Mihail, domnitorul misilor, şi s-a înrudit cu el, dîndu-i în căsătorie pe sora sa, lui, care fusese căsătorit de mai înainte cu sora împăratului tribalilor. De aceea domnitorul tribalilor a pornit cu război asupra lui, avînd cu sine pe Alexandru, nepotul [3] lui Mihail, şi pe Mihail l-a doborît în luptă şi pe Alexandru, nepotul aceluia, l-a pus în domnie. De batjocura ce i s-a adus, învinuindu-i pe elini, a pornit cu război asupra
23 lor şi, cucerind cîteva orăşele, | s-a întors acasă. Totuşi mai pe urmă a încheiat pace, ca să stea în bune legături şi să fie prieteni întreolaltă.

Atunci a aflat că Orchan, năvălind în localităţi de prin Bitinia, împresoară şi Nicea şi nu conteneşte să bată zidul. Strîngînd oaste şi trecînd în Asia, mergea spre Nicea, în dorinţa să vină întru apărarea celor din oraş. Orchan, cînd i s-a anunţat că oaste elină vine asupra lui, ridicîndu-se în ordine, mergea împotrivă-i şi, avîndu-şi tabăra rînduită, îşi ducea oastea ca înspre o luptă şi, ajungînd la Filocrene, a dat peste tabăra împăratului din Bizanţ. Nu mult după aceea dîndu-se o luptă nehotărîtă, a fost

---

[1] De sîrbi şi bulgari.

[2] Andronic III Paleolog (1328—1341).

[3] De frate sau soră.

rănit și însuși împăratul la picior și dintre elini fiind răniți nu puțini, s-au văzut nevoiți să intre în Filocrene, ca să-și vadă de răni și să reia lupta aici. Cînd s-au îndreptat spre oraș, barbarii ajungîndu-le în spate și ținîndu-i din scurt, au ucis mulți elini și pe ceilalți, gonindu-i în oraș, i-au împresurat. Dar pentru că orașul acela era așezat la marginea mării și Orchan nu izbutea întru nimic, întorcîndu-se asupra Niceii, a împresurat-o un timp și nu mult după aceea a luat orașul prin bună învoială. Așa a ajuns Nicea | sub stăpînirea lui Orchan [1]. **24**

A năvălit și asupra Filadelfiei, ci împresurînd-o, n-a putut-o cuceri, pentru că mulți i-au sărit într-ajutor. După aceea luîndu-se la ceartă, precum se spune, cu domnitorii barbari din Asia, pe unii din aceștia făcînduși-i aliați, nu se lăsa de război.

Ioan VI Cantacuzino (1347—1354).

Iar mai tîrziu, după ce a trecut mai mult timp, cînd de curînd Cantacuzino s-a făcut împărat al elinilor, i-a luat fata în căsătorie și, în urma acestei încuscriri, a și făcut pace cu elinii și se războia mai departe cu domnitorii barbari din Frigia, cu care era certat. Căci cînd împăratul Andronic a murit, a rămas pe urma lui un băiat de vreo doisprezece ani și a lăsat pe Cantacuzino, un bărbat cu multă bunăstare și cu mare putere, să fie băiatului epitrop, pînă ce va fi ajuns la vîrstă deplină, și să aibă grijă de împărăție. Avînd belșug de toate, i-a plăcut împăratului și i-a încredințat domnia împărăției și buna creștere a băiatului, legîndu-l prin jurăminte, că într-adevăr să epitropisească fără vicleșug împărăția dimpreună cu băiatul și că va pune băiatul fără nici o sminteală în domnie. Cînd însă împăratul a murit, nu după multă trecere de timp, împingîndu-l și unii elini la aceasta și fiindu-i părtași, a luat domnia și băiatului, ce-i drept nu i-a făcut nici un rău, dar devenindu-i socru, nu ținea decît puțin seama de el și credea că pe elini o să-i aibă mai mult de partea | sa. Cantacuzino deci despoind **25**
pe băiat de împărăție, s-a încuscrit cu Orchan și era în legături bune cu dînsul și-l avea prieten în mare măsură.

Soliman al lui Orchan pradă Tracia și cucerește orașe.

Orchan, după o domnie de ⟨treizeci și șase⟩ [2] de ani, s-a săvîrșit din viață, lăsînd în urma sa pe feciorii Sulaiman și Amurat. Sulaiman al lui Orchan, preluînd domnia, a năvălit de îndată asupra elinilor și purta război și lua

---

[1] În primăvara anului 1331.

[2] În manuscrise, numărul anilor lipsește; Darkó, după pandectele lui Leunclavius, întregește cu ⟨treizeci și unul⟩; dar Orchan, de fapt, a domnit treizeci și șase. Vezi Akd. Nimet, *op. cit.* p. 12 și G. Ostrogorsky *op. cit.* p. 464.

robi nenumărați din țara elinilor în Asia; și a trecut și în Europa, îndemnîndu-l la aceasta aceia care mai înainte vreme sub Chalil s-au bătut cu elinii prin Chersones; aceștia i-au fost îndrumători la trecere, arătîndu-i că Europa ar fi o țară prea frumoasă și că ar putea fi cucerită ușor de împăratul Sulaiman. De aceea trecînd oaste nu multă, cu gîndul să prade Chersonesul și avînd ocupată încă de mai înainte cetatea Maditos și alte cîteva orășele prin Chersones, a străbătut și Tracia pînă la rîul Tearos și, robii de război, îi trecea în Asia. Și turcii din Asia, cîți aflau de aceasta, treceau la Sulaiman și nu puțini se adunau în Chersones; pe urmă o parte din cei veniți s-au apucat de agricultură, părăsindu-și țara. Totuși mai pe urmă, împăratul elinilor, trimițînd soli, a încheiat |
26 pace cu Sulaiman al lui Orchan și l-a dus asupra tribalilor, cu condiția ca înșiși să fie în bune legături și prieteni întreolaltă și războiul în contra tribalilor să-l poarte amîndoi împreună pînă la capăt.

Craiul sîrbilor Ștefan IV Dușan (1331—1355). Răspîndirea sîrbilor și albanezilor. Lupta de la Cernomen, 1371.

Unii, ce-i drept, spun că, încă pe timpul cînd trăia Orchan în Asia, feciorul său Sulaiman a trecut în Europa, chemat fiind de împăratul elinilor asupra tribalilor. Cît despre conducătorii tribalilor, am aflat că au ajuns în chipul următor la stăpînirea politică a Europei [1]. Ștefan a ajuns împărat al tribalilor; acesta pornise din regiunea de la Marea Ionică [2], cucerind părțile de pe la Epidamn, și a mers asupra Macedoniei și și-a făcut reședința domnească la Scopie. Aceștia însă care au ajuns la hegemonie în Europa, pe cît se poate conchide din faptul, de unde au pornit să înainteze, ar fi neam de iliri, venind din țara de la apus de lîngă Marea Ionică pînă la orașul Scopie și avînd o limbă aproape ca și aceia [3]; și neamul acela al ilirilor este mare și se întinde departe pe lîngă Marea Ionică pînă la venețieni, așa încît se poate conchide fără greutate că de la aceia pornind, s-au răspîndit atunci prin Europa. Căci amîndouă popoarele vorbesc încă și
27 acuma aceeași limbă și au aceleași obiceiuri | și același fel de trai, așa încît se pare că nu au dreptate aceia care spun despre iliri că ar fi albanezii de acuma. Și eu din capul locului nu sînt de părere că albanezii ar fi neam de iliri. Că o porniseră și aceștia de la Epidamn spre partea de răsărit a Europei, ajungînd pînă în Tesalia și Etolia și Acarnania și în unele localități, nu puține, din Macedonia, și cucerindu-le, au început să le locuiască, o știu și o înțeleg și eu însumi, conchizînd-o din multe; și de la mulți am

[1] Sub Europa, Chalcocondil înțelege, nu odată, Peninsula Balcanică, în opoziție cu Elada.

[2] Mai bine zis: Marea Adriatică.

[3] Adică tribalii - sîrbii ca și ilirii - croații.

şi auzit-o. Dacă deci dară au trecut din părţile Iapighiei, precum spun unii, la Epidamn şi au ajuns unul într-o parte, altul într-alta, în ţara pe care şi-au cucerit-o, sau dacă din aceeaşi regiune de pe la Epidamn, mărginaşi fiind cu stăpînirea ilirilor, au înaintat cu încetul şi au ocupat ţara spre răsărit de Epidamn, n-aş putea să mă hotărăsc în chip sigur pentru una din păreri. Într-adevăr amîndouă aceste popoare, tribali şi albanezi, au pornit din regiunea de la Marea Ionică, unul mergînd spre răsăritul Europei şi astfel au rămas acolo locuitori şi, nu puţină ţară, şi-au supus-o stăpînirii lor, iar celălalt pornind spre apus, au ajuns aproape pînă la Marea Neagră şi la Istru şi au mers pînă la Tesalia.

Împăratul [1], plecat din oraşul Scopie, avînd cu sine bărbaţi buni de război şi armată nu neînsemnată, a cucerit întîi localităţile de pe la Castoria | şi năvălind în Macedonia şi-a supus toate celelalte afară de Terme ; **28**
şi a pătruns şi pînă la Sava şi spre localităţile de pe la Istru şi a făcut mari isprăvi şi, cucerind astfel toată regiunea, o avea sub stăpînirea sa. Şi rînduindu-şi prin Europa oameni ce-i avea sub mîna sa, pe unii într-o parte, pe alţii într-alta, puterea lui sporea mereu şi făcea expediţii în contra elinilor, cu gîndul să le ia domnia ; şi deseori slobozind armata asupra localităţilor de pe la Bizanţ, le jefuia şi se retrăgea. Şi în timpul domniei acestuia, statul elinilor era cît pe ce să ajungă la marginea prăpastiei, împins chiar de elinii înşişi la nici o activitate a împărăţiei, Andronic, anume împăratul cel bătrîn, dedat fiind la trai moleşit şi lăsător. Astfel [2], neamul elin nu-şi făcea nici un gînd să plece şi să încerce vreo luptă, ci numai să-şi pună oraşul la adăpost în chipul cel mai sigur posibil prin tăria zidurilor. Şi atunci Ştefan a năvălit asupra Etoliei şi a cucerit oraşul Ioanina. Şi părţile de prin Macedonia de pe rîul Axios, le-a încredinţat lui Zarco, un bărbat care a ajuns pe lîngă dînsul la cel dintîi loc de cinste, iar părţile de la Fere pînă la rîul Axios, lui Bogdan, un bărbat destoinic şi încercat la război, părţile însă de la Fere pînă la Istru, fraţilor Crai şi Ungleşa, dintre care unul era paharnicul împăratului, iar celălalt comis. Cît despre părţile de la Istru, le-a încredinţat lui Vulc Eleazar al lui Branco |
şi părţile de pe la Trice şi Castoria jupanului Nicolae ; şi cele de pe la Etolia, **29**
lui Prealup. Dar părţile de pe la Ohrida şi de prin ţara aşa-numită a prilapeilor le-a încredinţat spre conducere lui Mladen [3], un bărbat nu de neam rău. Şi am aflat deci că împăratul Ştefan acestora le-a încredinţat ţările sale de prin Europa. După moartea însă a împăratului, domnea fiecare

---

[1] Craiul sîrbilor Ştefan IV Duşan, dîndu-şi de la 1345 titlul de ţar-împărat.

[2] Punctul l-aş pune înainte de ταύτῃ, trecînd acest cuvînt în propoziţia următoare.

[3] Manuscrisele au Placid şi Pladic (vezi mai jos p. 50,10 ; Darkó însă a îndreptat în Mladen făcînd trimitere la C. J i r e c e k, *Geschichte der Serben*, I, p. 388, 415.

peste țara ce o deținea și care îi fusese încredințată; și întreolaltă ținînd pace, nu se atingeau de ale lor, pe elini însă îi atacau și-i băteau cu război, după cum îi venea bine fiecăruia. Cît despre Mihail, domnul misilor, care deținea țara mai jos de Istru la Marea Neagră și-și făcuse reședința la Tîrnova, acesta a fost mai bătrîn ca Ștefan; și culegînd știri, am aflat astfel că aceștia-s bulgari, pe care îi numim misi, aceia însă sîrbi, pe care îi numim și tribali; și de aceea s-a făcut să se deosebească între ei după nume. Aceste două popoare se socotesc ca fiind cu totul deosebite unul de altul. Cum fiecare dintre aceștia și-a pierdut domnia ce le-a fost luată de barbari, și înșiși au ajuns mai rău, o voi spune în istoria mea mai la vale.

Sulaiman așadar a ocupat orașele de prin Chersones, afară de Galipoli, și s-a așezat în ele, ca să aibă de unde porni din acestea, și năvălind
30 asupra localităților din Tracia, | să le jefuiască și să le strice. Cînd însă a făcut pace cu elinii, a pornit cu război asupra conducătorilor tribalilor, Crai și Ungleșa, care atacau pe elini și le făceau mult necaz, pentru că nu erau de loc astîmpărați, ci mereu le făceau rău și se războiau cu elinii. Aceștia deci cînd au aflat că Sulaiman a trecut în Europa și pustiește și jefuiește fără nici o cruțare țara lor în hotar cu cea a elinilor, au pornit cu armata asupra turcilor și, dînd lupta, au rămas biruitori și au nimicit nu puțini la acea năvală. După aceea însă, cînd au băgat de seamă, că statul turcilor propășește repede spre mare putere și că turcii din Asia trecînd mereu, i se adaugă și că se apucă să împresoare chiar orașele de prin Europa și să pătrundă în interiorul Traciei, au început amîndoi să strîngă armată. Și Ungleșa a pornit din Fere, unde îi era reședința, asupra turcilor; și deodată cu dînsul, fratele său Crai, avînd armată din interiorul Traciei, s-a întîlnit cu fratele său, cu gîndul să plece împreună la război asupra turcilor. Sulaiman s-a întîmplat să împresoare un orășel pe rîul Tearos, la o depărtare ca de șaptezeci de stadii[1] de Adrianopole; și și-a ridicat aici corturi nu puține din pături de păr de capră, în care au obiceiul să se adăpostească sciții nomazi de prin Asia și dintre turci care |
31 au luat acest fel de viață; și împresura în chip deosebit de stăruitor localitatea. Preocupat de aceasta, cum a aflat foarte repede că dușmanii vin asupra sa, zice-se, să fi luat oameni aleși, ca la vreo opt sute de bărbați din cei mai viteji din jurul său, și pornind noaptea, să fi pătruns în tabăra dușmană, cînd se zărea acuma de ziuă; și-i vedea pe dușmani, fără să țină vreo pază, pe cei mai mulți pe malul rîului Tearos care oferă apa cea mai bună de băut și cea mai sănătoasă, căci era timp de vară, avînd cai

[1] Peste 12 km.

şi arme puţine, fără nici o grijă, ca unii ce nici nu se gîndeau la duşmani şi-şi vedeau de odihnă; şi atunci, lîngă Cernomian [1], să fi căzut pe neaşteptate cu cei opt sute şi să fi nimicit toată armata, omorînd fără nici o cruţare, aşa încît cei mai mulţi dintr-aceia au căzut în rîu şi nu ştiau încotro s-o apuce; şi astfel s-au prăpădit cu totul. Şi acolo a căzut şi Ungleşa şi frate-său Crai în lupta aceasta. Dar în ce chip s-a prăpădit, nimeni nu ştia, încît ai lui mult timp au crezut, că el e încă în viaţă.

Sulaiman, după ce a cîştigat această biruinţă vestită şi strălucită, a cucerit şi oraşul ce-l împresura mai înainte şi, mergînd asupra Orestiadei, numită Adrianopole, | o împresura. Şi s-a întîmplat să împre- 32
soare oraşul pe vremea secerişului şi în rînduri dese ataca zidul fără încetare. În timp ce Sulaiman se ţinea de aceasta, se spune că un june din oraş, printr-o groapă ce ducea pe sub zid afară de oraş, ieşind într-ascuns noaptea să-şi secere grîul, îl căra prin aceeaşi groapă în oraş; şi făcînd mereu aceasta, să fi fost zărit de cineva din tabără. Turcul însă care a văzut, pe unde intra junele, s-a luat pe urma lui şi a ajuns lîngă groapă; încercînd şi el şi intrînd în oraş, s-a întors iarăşi în tabără şi mergînd la Sulaiman, i-a spus intrarea şi de îndată îl conduce şi pe dînsul. Încercînd sultanul intrarea, să fi ocupat astfel oraşul şi să-l fi supus [2]. După aceasta mergînd asupra Filipopolei, a luat şi acest oraş şi să-l fi cîştigat prin bună învoială [3].

Şi se spune că acest împărat avea un bărbat cu o foarte aleasă ştiinţă militară şi cu mare străşnicie la conducerea războiului şi a expediţiilor. Şi unii spun că acela, făcînd cele mai multe isprăvi, i-a sporit foarte repede puterea mult de tot. Dar Sulaiman îmbolnăvindu-se şi grăbindu-se
să se întoarcă în Asia, boala i s-a înrăutăţit şi i-a pus | capăt vieţii. Pe 33
patul morţii să fi spus celor din jurul său să-l înmormînteze în acelaşi loc pe istmul Chersonesului, unde s-a întîmplat să-i moară mai înainte băiatul şi să-l înmormînteze cu mare ceremonie; şi şi-a dat obştescul sfîrşit şi pentru mausoleu a rînduit venituri, pentru ca preoţii lor să-i facă privighere la mormînt; şi a poruncit să-l înmormînteze acolo lîngă băiatul său [4].

---

[1] Manuscrisele au κερμανιόν — Chermanion; Darkó a corijat în Τζερνομιανόν — Cernomian după C. Jireček, *Gesch. der Serb.*, I, p. 437.

[2] Adrianopolea a fost cucerită de turci în 1362. Tot aşa intrînd printr-o groapă, au cucerit (după istoricul Acropolit Gheorghe, ed. A. Heisenberg, p. 182, 7), bizantinii Constantinopolea de la latini în 1261.

[3] În 1363. Trebuie însă observat că cele mai multe din faptele ce i le atribuie Chalcocondil lui Soliman, au fost săvîrşite de sultanul Murad I, fratele său; vz. Akd. Nimet, *op. cit.*, p. 28–29.

[4] După Ducas X, 5 (ed. Grecu), acest Soliman a căzut în luptă cu bizantinii de sub conducerea despotului Matei Cantacuzino la Examilion din Chersonesul Tracic.

Murad I (1362—1389).

După moartea lui întîmplată acolo, Amurat, feciorul lui Orchan și fratele lui Sulaiman, deîndată ce a aflat de moartea lui, a trecut în Europa cu ienicerii și cu ceilalți oameni de la Poartă și a luat în primire toată armata aceluia; și mergînd la Adrianopole, și-a așezat aici reședința împărătească. Și de acolo pornind, prăda țara din interior a Macedoniei și, luînd numeroși robi de război, îi îmbogățea pe soldații ce veneau cu el; și cîți turci îl însoțeau în nădejdea vreunui cîștig, le dăruia robi și vite, prăzi luate de la misi și de la elini.

Dar se mai spune și aceasta că Sulaiman, după ce a băgat de seamă că tribalii și misii strîng armată în contra sa, a și început o acțiune în sensul să i se dea șasezeci de mii de drahme și dînsul să le dea înapoi orașele, cîte
34 le-a cucerit, și să plece în pace cu gîndul să se retragă în Asia; | el se găsea atunci, impresurînd orașele elinilor din Tracia. Elinii cum au auzit aceasta, au primit propunerea și erau gata să încheie pacea în condițiile acestea; dar s-a întîmplat să aibă loc un mare cutremur și zidurile orașelor s-au prăbușit, încît pe urma aceasta, turcii au cucerit pe cele mai multe, asupra cărora au năvălit, impresurîndu-le. Și după ce au ocupat orașele de la elini, au rămas mai departe în Europa, ne mai umblînd de loc după vreo propunere ca aceea.

Răspîndirea popoarelor slave. Romînii din Pind sînt veniți din Dacia.

După aceea a pornit asupra misilor și tribalilor. Acest neam, cel mai vechi și mai mare din popoarele din lume, dacă s-a desfăcut dintr-un trib al ilirilor, și s-a așezat cu locuințele în țara ce o au, sau dacă, după unii, au pornit de dincolo de Istru de la marginile Europei, din Croația și de la prusi care ajung pînă la Oceanul Arctic, și din țara Sarmației, acum așa-numita Rosia, ținut nelocuit din cauza frigului, și pornind deci de acolo și trecînd peste Istru, au ajuns în regiunea de la Marea Ionică și astfel s-au întins mult pînă la venețieni și, cuceritori fiind, au rămas cu locuințele, sau dacă dimpotrivă e mai bine de spus că au pornit de aici din țara de la Marea Ionică și trecînd peste Istru, au ajuns departe sus în lume, n-aș putea-o spune, susținînd cu siguranță. Totuși știu atîta că aceste neamuri se deosebesc prin nume unul de celălalt, prin obiceiuri
35 însă nu, și e vădit încă și acuma că vorbesc aceeași | limbă și au același grai. Răspîndindu-se deci prin Europa, s-au așezat cu locuințele în multe părți, între altele și într-o regiune a Peloponezului din Laconica, locuind sub muntele Taighet și Tenaron.

Tot așa a ajuns și din Dacia să locuiască pe muntele Pind poporul ce se întinde pînă în Tesalia. Vlahi[1] se numesc amîndouă popoarele.

---

[1] După aparatul critic din ediția lui Eug. Darkó, toate manuscrisele au Βράχοι, — Vrahi, un singur manuscris îndreptînd în Βλάχοι — vlahi; dar vezi D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, București, 1912, p. 20 nota.

Şi n-aş putea să fac o expunere şi să spun care din aceştia la care au venit.

Dar aşa ştiu şi pot spune aici că tribalii şi misii şi ilirii şi croaţii şi polonii şi sarmaţii vorbesc acelaşi grai. Şi dacă din aceasta ar fi de tras o concluzie, neamul acesta ar fi unul şi acelaşi şi de aceeaşi origine. Cu timpul însă s-au deosebit întreolaltă în obiceiuri şi, ajungînd în altă ţară au rămas cu locuinţele. Şi nu găsesc nicăiri nimic, încît să pot arăta ceva lămurit în istorie despre ei. Şi reşedinţa domnească îşi au şi aici dincoace de Istru şi dincolo ; şi neamul acesta este mult prea mare şi mult prea întins, încît e mai bine să spui că neamul acesta a venit mai degrabă de acolo şi dînd peste loc mai bun s-a aşezat cu locuinţele în regiunea de la Marea Ionică şi a trecut pe la Istru şi a rămas şi aici, decît că a pornit de aici şi a ajuns înspre părţile de acolo din lume, aproape nelocuite. Şi dacă mînaţi de vreo nevoie | sau dacă de bunăvoie, pregătindu-se de apărare, s-a 36
întîmplat să locuiască aşa despărţiţi unii de alţii, precum se poate vedea, ar trebui mai degrabă să bănuieşti ceva decît să afirmi. Şi de aici unii cred că pot spune şi Misia de sus şi Misia de jos, ca şi cum Misia de sus ar numi nu ţara din părţile de sus ale Istrului, ci ţara locuită în partea de dincolo de Istru, iar Misia de jos, nu ţara în părţile de jos ale Istrului, ci ţara de la Istru, ce se întinde pînă în Italia. Cît despre bulgari pe care, cei ce ştiu mai bine limba elină, îi numesc Misia de jos, ştiu că sînt aşezaţi la Istru de la oraşul Vidin pînă la Marea Neagră, avîndu-şi reşedinţa domnească în oraşul Tîrnova.

Acestora, craiul Serbiei, domnul tribalilor, le-a pus în domnie pe Alexandru ; şi a domnit aşa pînă ce murind, a lăsat împărat al neamului pe feciorul său Susman, asupra căruia a pornit cu război Amurat al lui Orchan. Şi mai întîi a năvălit asupra tribalilor şi învingîndu-i în luptă, a supus Fere, un oraş înfloritor, şi cucerind localităţile din Rodope, a făcut mari isprăvi ; apoi dînd oraşul Fere în seama lui Sain, un bărbat destoinic, a pornit cu război asupra lui Susman, împăratul Misiei, | şi 37
ciocnindu-se astfel cu el, i-a pus pe fugă pe misi şi a omorît nu mulţi, deoarece au scăpat prin localităţile de la Istru. Dar Susman al lui Alexandru, trimiţînd soli la Amurat, a făcut pace şi alianţă, încît să aibă acelaşi duşman şi prieten ; şi s-a încuscrit cu Amurat, dînd după el pe fie-sa, aleasă de frumoasă, ce o avea de la o evreică, de care îndrăgostindu-se, a luat-o de soţie. Iar altă fată, a dat-o după un împărat al elinilor, care atuncea domnea asupra neamului elin, după ce lui Cantacuzino i-a fost luată domnia asupra elinilor.

Ioan V Paleolog (1341–1391) își ia tronul în primire la 1354; ia parte la expedițiile lui Murad I.

Cantacuzino cînd era împărat, avînd doi feciori, pe cel mai mic Emanuil l-a trimis în Peloponez ca domn la Mistra, pe cel mai mare însă îl face elinilor împărat. Dar Ioan, feciorul lui Andronic cum a ajuns destul de mare, s-a legat cu elinii și s-a înțeles cu ei, ca el să vie la domnie. El își ducea din întîmplare viața în Macedonia. Și elinii supărați de traiul și batjocorirea împăratului, l-au adus, după cum fiecare își avea motivele sale, pe tînărul Ioan din Macedonia și l-au pus pe tronul împărăției. Cum s-a urcat pe tron, pe Cantacuzino, firește, l-a făcut călugăr. Feciorul lui mai mare însă, pe care cu numele Matei [1], îl făcuse elinilor
38 împărat, | s-a dus mai întîi la Rodos la arhiereul din acel loc, căutînd să obțină ajutor; și-l ruga să-l urce pe tronul împărăției. Și a stăruit, aducînd multe înainte, ca să i se dea vreun ajutor; cum însă n-a întîlnit nici o bună voință, s-a dus îndată după aceea în Peloponez la fratele-său Emanuil, domnul Spartei, și-și ducea viața pe lîngă el. Și Ioan a încheiat alianță cu Amurat, care trecuse de curînd în Europa; apoi a adus pentru feciorul său Andronic pe fata împăratului misilor, soție de la care a avut băieți; Andronic îi era cel mai mare, Dimitrie însă și Emanuil mai tineri și Teodor [2]. Și-l însoțea pe Amurat, oriunde mergea la război; și totodată îi erau tributari lui Amurat, urmîndu-i în orice expediție ar face-o.

După aceea pornind cu război asupra domnului Dragas al lui Zarco, a cucerit țara de pe la rîul Axios, obligîndu-l totodată să-i dea tribut și să-l însoțească în război în contra dușmanilor cu un număr de atîția călăreți. După aceea aducîndu-l pe domnul Bogdan din această parte să-l
39 urmeze cu armata | sa, a făcut mari isprăvi, dînd dovadă de omenie după pilda lui Cir al lui Cambise, purtîndu-se cît mai moderat și mai generos cu domnii ce și i-a supus, ai tribalilor, misilor, ba chiar și ai elinilor.

Pe cînd deci se afla de mai mult timp în Europa și purta încă război cu aceștia, i-a sosit vestea, că domnitorii barbarilor [3] din Asia, înțelegîndu-se

---

[1] Manuscrisele pun cuvintele „cu numele Matei" după „călugăr"; dar numele în călugărie al împăratului Ioan VI Cantacuzino a fost de fapt Ioasaf, iar feciorul lui cel mai mare pe care l-a încoronat împărat, s-a chemat Matei. E greu de admis ca Laonic, atît de stăruitor în a afla știri, să nu le fi aflat pe acestea. Mai probabil e că la mijloc este o greșeală în ordinea cuvintelor și de aceea am îndreptat-o, punînd Ματθαῖον τοὔνομα în rîndul următor după ὅν.

[2] Acesta este vădit înțelesul locului din Laonic; și de aceea după „băieți", παῖδες trebuie pus un punct și virgulă. Dacă rămîne fără nici o interpuncție, ca în ediția din Bonn a lui Bekker, sau numai virgulă, precum e în ediția lui Darkó, totul ar însemna că Andronic a avut cei patru feciori, care de fapt au fost ai lui Ioan V Paleolog. Despre acest Andronic IV Paleolog știm că l-a avut pe Ioan VII Paleolog. Se mai poate ca textul ce ni s-a tranmis să aibă o lipsă înainte de ἀφ' ἧς — „de la care", o lipsă în care se arăta soția lui Ioan V Paleolog, soție de la care a avut cei patru feciori: Andronic, Manuil Teodor și Dimitrie.

[3] Turcilor selgiucizi.

între ei să răscoale nu puțină țară în contra lui Amurat, și că, strîngînd oaste, pe cît le era cu putință, i-au tulburat mult stăpînirea în Asia și din pămîntul lui multe le-au cucerit, iar altele nu contenesc să i le împresoare. După ce a aflat foarte repede această știre, a trecut în Asia și se grăbea să fie gata de luptă în contra lor, cu gîndul să facă o ultimă încercare, pe cît putea cel mai bine, ca să dea o luptă hotărîtoare. Dînd peste tabăra acestora în Misia [1], și-a pus armata în ordine de bătaie. Și deoarece era cu foarte multă și felurită experiență de război, a născocit următorul plan de luptă. Căci se spune că, fiind timp de vară și știind că pe la amiază va sufla vîntul obișnuit din fiecare an, de la apus, a dat armatei din om în om ordin să ocupe partea aceea astfel, ca vîntul să le bată în spate; și și-a pus armata în ordine de bătaie pe la ora, cînd piața este în toi [2]. Încăierîndu-se cu dușmanii, se lupta cu tărie. Amîndouă părțile ținîndu-și cumpăna în luptă, el să se fi urcat pe un dîmb acolo undeva | și să fi rostit **40**
cu glas mare oamenilor săi următoarele: „Băieții mei ostași, fie-vă aminte de voi înși-vă, cîte ați îndurat în Europa, purtînd război neîntrerupt atît-amar de ani. De ce dați înapoi? Nu știți că totul va depinde de noi care le sîntem superiori acestora? Ei bine, urmați-mă pe mine, încredințați că, dacă nu mă urmați de aproape, repede dușmanii vă vor birui!" — Cu aceste cuvinte, împăratul să fi dat pinteni calului de-a dreptul asupra rîndurilor dușmane, căzînd în mijlocul grămezii; și de îndată ridicîndu-se vîntul în spatele oștirii, bătea inamicilor în față; așa deodată încurajîndu-se unii pe alții și mergînd înainte, i-au silit în sfîrșit să dea dos și i-au gonit din răsputeri, omorîndu-i pe dușmani. Și el, ce-i drept, să fi pierdut partea mai mare de armată, dușmanii însă să fi scăpat cu fuga, fiecare ducîndu-se în țara sa. Și apoi trimițînd soli, au cerut pace și s-au împăcat cu dînsul cu condiția, ca aceștia să-l însoțească, oriunde îi va duce pe viitor în război.

Răscoala feciorilor lui Murad I și Ioan V Paleolog; 1373.

În timp ce era ocupat în Asia și încheia tratatele de pace cu domnitorii turcilor, Sauzes [3], cel mai mare din băieții lui, fusese lăsat în Europa să aibă grijă de domnie, punîndu-l să ia măsurile de siguranță, dacă vreo primejdie sau vreo răutate s-ar ivi prin împărăție. | Dar acesta **41**
s-a înțeles cu pașalele de prin Europa la o conspirație și i-a legat de sine, pe cît putea prin mari binefaceri, și s-a întîlnit cu Andronic, feciorul mai mare al împăratului elinilor, căci tatăl său plecase cu Amurat al lui

[1] Țară în Asia Mică de apus.

[2] Expresie din autori clasici antici, adică pe la ora zece dimineața.

[3] După Duca sXII, 1 (ed. Grecu) să-l fi chemat Cuntuzis, după interpolatorul lui Sphrantzes (G. Phrantzes, ed. I. Papadopulos, p. 55—56), Musa-Celebi; de fapt: Saugi (Sauzes).

Orchan la război în Asia în contra domnitorilor [1] și Andronic fusese lăsat în Bizanț și i s-a dat împărăția în seamă. Sauzes vorbind cu acesta, l-a înduplecat să se răscoale amîndoi în contra părinților și să pună mîna pe domnia părintească, avînd același prieten și dușman; și de o să vină cineva ca dușman asupra lor, să se apere și să-și sară în ajutor după putință unul altuia cu toată puterea. După ce s-au hotărît să facă aceasta, au încheiat legături cu mare jurămînt, stăruind mai ales asupra acelor lucruri ce li se păreau că vor fi amîndorura spre cea mai mare siguranță. De îndată ce, făcînd acestea, au început să le facă pe față, au început să ia măsuri de siguranță, pregătindu-se spre a se putea apăra pentru cazul, cînd Amurat ar veni în Europa. Acesta însă a aflat foarte repede ce se face prin Europa și, de îndată chemîndu-l pe Ioan, împăratul Bizanțului, i-a grăit unele ca acestea: „Împărate al elinilor, de curînd mi-a venit știre de la oamenii cei mai de încredere din Europa, că feciorul meu Sauzes, împins de feciorul tău, pun la cale planuri ucigașe asupra mea. Cum se poate, fără ca tu să nu
42 știi nimic despre acestea, | să se ajungă la așa nebunie, încît nu numai feciorul meu să se apuce de aceasta, ci și feciorul tău să-i fie de ajutor și îndemn? Cum s-ar putea crede că unele că acestea s-au putut face fără hotărîrea ta? Ci dacă îi vei aplica feciorului tău pedeapsa pe care aș hotărî-o și nu vei sta pe gînduri, atunci voi fi sigur, că acestea s-au făcut fără voia ta. Iar dacă ai alt gînd, decît va fi hotărîrea mea și asupra feciorului meu, și ai voi să-l lași nepedepsit, atunci să știi că în viitor pe tine te voi avea de vinovat".

Împăratul elinilor însă i-a întors vorba cu următoarele: „O împărate, de vina aceasta niciodată nu mă vei putea învinovăți pe bună dreptate! Căci dacă acesta ar fi copilul meu, despre care tu spui că s-a apucat de acestea, fără ca eu să știu cîtuși de puțin ceva, atunci să o știi bine, că aș avea toată grija și buna voință pentru tine și stăpînirea ta. Și dacă m-ai pune să-l pedepsesc pe acela, cred că n-aș fi atît de nebun, încît să fiu îngăduitor față de unul care și pentru mine și pentru tine s-a făcut omul cel mai hain și dușmanul cel mai mare, și să-i scad cît de puțin din pedeapsă".

Spunînd acestea împăratului, Amurat s-a hotărît să dea aceeași pedeapsă la amîndoi; potrivit acestei hotărîri, amîndoi părinții să-și osîndească băieții și să le scoată ochii fiecăruia din ei. Cum a luat această hotărîre, a plecat spre Europa, ducînd oaste cît se poate de multă. Și
43 trecînd în Europa, a pornit-o de-a dreptul | asupra feciorului, unde aflase că-și are tabăra împreună cu feciorul împăratului. Aceia însă strîngînd

[1] Sultanilor selgiucizi.

armata Europei, erau în tabără într-un loc de lîngă Bizanţ, numit al lui Picridios [1], unde au socotit cel mai nimerit să adune şi pe elini şi totodată paşalele din Europa. Aici într-un defileu, ca într-o întăritură împrejmuită cu palănci, şi-a aşezat tabăra Sauzes, feciorul lui Amurat, şi-l aştepta pe tatăl său, care venea asupra lui. Amurat însă cum l-a ajuns aici pe feciorul său şi pe elinii care se aflau în tabără, şi-a aşezat armata în linie de bătaie şi a năvălit asupra lor, cu gîndul să se ia de îndată la luptă cu potrivnicii. Cum însă defileul îi sta în cale, şi-a aşezat şi dînsul tabăra. Unde locul îngăduia, s-au luat la luptă cîţiva din elini cu soldaţii lui Amurat şi i-au pus pe fugă pe aceştia, după cum se spune. Şi deoarece se vedea că în locul acela este greu să se dea lupta cu vrăjmaşii, a ieşit noaptea în faţa taberei la marginea defileului, cît mai aproape de tabăra vrăjmaşilor, încît să poată fi auzit foarte uşor; apoi a început să cheme pe nume cu glas mare pe fiecare, amintind cu cuvinte de preţuire tot ce-a făcut fiecăruia, dacă s-a întîmplat vreodată să fi făcut cuiva vreo cinste sau vreun bine. După aceea spunînd vorbe bune de fiecare şi mergînd de-a călare pe marginea defileului, se zice că a grăit către ei unele ca acestea.

„Bărbaţi eroi, pe ce drum aţi apucat, părăsindu-mă pe mine, tatăl
vostru? Unde | aţi lăsat învăţătura învăţătorului vostru şi v-aţi luat 44
după un băiat încă brudiu, pe care, după ce va fi căzut în mîna mea, îl voi pedepsi cu lovituri de bici, fără să-i fac o altă stricăciune tinereţelor lui, afară doară numai dacă o să fie cu voia voastră, să-i fac aşa ceva. Iar dacă vreţi pe altă cale să puneţi la încercare gîndul meu, şi să ajungeţi la luptă, s-o ştiţi că în viitor nimic nu va fi spre binele vostru. Treceţi deci încoace la noi şi nu staţi pe gînduri de loc din respect pentru virtutea noastră şi în vederea biciuirii băiatului nu vă sfiiţi să faceţi aşa ceva. Şi vă jur, chemînd martor pe cel ce mi-a încredinţat această domnie, că nimănui nu i se va întîmpla nici un neajuns".

Soldaţii lui Sauzes, auzind acestea, sfială să-i fi cuprins de glasul împăratului, căci avea un glas pătrunzător mai mult ca orice alţi oameni; şi teama să-i fi apucat pentru soarta lor, cunoscîndu-i bine norocul şi vitejia. Şi astfel îndoiţi, cum şi-au dat seama de situaţie, au părăsit în noaptea aceea tabăra, plecînd pe unde îi venea bine fiecăruia, cei mai mulţi însă sosind la tabăra lui Amurat, se rugau de iertare, ca unii ce aduşi de nevoie, s-au strîns în tabăra lui Sauzes. Iar Sauzes băgînd de seamă că soldaţii îi fug din tabără, a plecat cu oamenii de frunte, pe care îi vedea
că-i sînt cei mai devotaţi, la Didimotich, | urmîndu-i şi feciorii, care au 45
îmbrăţişat cu multă însufleţire ideia acestui război; căci se hotărîse să se

[1] Manuscrisele au şi Apicridios şi Epicridios.

preocupe de aceștia cu deosebită rîvnă și tărie [1]. Amurat însă aflînd de aceasta, se ținea de urma lui și a început să împresoare orașul. Cei cu Sauzes însă, apăsați de foame, căci grîu nu fusese adus de mai înainte și în puțin timp se isprăvise, s-au predat să facă cu ei, precum va găsi cu cale. Amurat ocupînd orașul prin foame, l-a prins pe feciorul său Sauzes și luîndu-l, i-a scos ochii. Cît despre ceilalți, a poruncit să fie legați și aruncați cu capul în jos de pe stînca din oraș în rîu. Iar el stînd în cort lîngă rîu și privind pe răsculații de frunte aduși cîte doi și cîte trei deodată, să fi rîs în hohote, cum se rostogolește fiecare ca un iepure ce-l gonesc cîinii, iar pe feciorii pașalelor ce au rămas cu dînsul, feciori ce au mers cu Sauzes, a poruncit ca părinții să-i ucidă cu mîna lor. Doi dintre aceștia se spune că n-au voit să-și omoare băieții, iar el să fi poruncit, pe aceia să-i ucidă deodată cu feciorii lor. Căci spunea mereu că feciorii cu știrea părinților au trecut de partea lui Sauzes; și au trecut, pentru că ei oscilau între amîndoi. După ce au făcut acestea, i-a spus, printr-un sol trimis, împăratului elinilor să facă tot aceea și cu feciorul său, ca și dînsul, precum
46 s-a înțeles cu el de la | început. Și acela, se spune că, luîndu-și feciorul i-a turnat în ochi oțet clocotit.

Murad I iartă pe Manuil Paleolog, dar cucerește Salonicul, 1387.

Și atunci așa s-a sfîrșit războiul acesta. După aceea, cînd Emanuil, feciorul împăratului elinilor, era delegat cu guvernarea orașului Terme din Macedonia, care se mai chiamă Tesalonic, și a fost surprins că, legîndu-se cu un epistat de prin această regiune, umblă cu vicleșug să pună mîna pe orașul Fere și că se poartă cu gînduri de răzvrătire față de Amurat, acesta a trimis pe Charitin, un bărbat cu mare putere și pentru priceperea lui în ale războiului întru nimic mai prejos decît toți oamenii din jurul lui, și i-a ordonat să meargă și să cucerească Terme și să aducă pe feciorul împăratului Ioan. Și Charitin era ocupat cu îndeplinirea acestui ordin. Emanuil însă dînd cu socoteala, că orașul va fi cucerit repede de Charitin, pentru că lucrurile în oraș stăteau prost și pentru că el n-ar fi ieșit bine de loc, căci și locuitorii orașului, necăjiți pe el, se purtau cu mai multă îndrăzneală de cum se cuvenea, a plecat, așa cum era, foarte repede pe mare, cu gîndul să meargă la tatăl său. Cum însă tatăl, printr-un trimis, i-a spus de mai înainte, că, dacă pleacă, să meargă altundeva, căci el nu poate să-l primească, fiindu-i teamă de Amurat, s-a hotărît de nevoie să meargă chiar la Amurat, cu gîndul să-l roage de iertare, dacă cumva iarăși a
47 săvîrșit vreo ispravă ce nu trebuia s-o facă. Amurat însă auzind | că feciorul

[1] Mulți tineri, feciori de-ai marilor dregători credincioși lui Murad I, se alăturaseră la rebeliune.

împăratului vine la el; s-a minunat de acela pentru curajul lui și l-a întîmpinat, precum avea obiceiul s-o facă mai înainte, cînd sosea la el, apoi l-a salutat și, oprindu-se oarecum nițel, a stat așa de vorbă cu el. Apoi zîmbind către el, i-a grăit unele ca acestea : „O fecior al împăratului, ai fost prins umblînd cu gînd viclean asupra țării care pe bună dreptate este acuma a mea, deși mai înainte a fost a voastră. Și dacă acestea cîte le-ai făcut, le-ai fi făcut pe bună dreptate, le-aș înțelege ; și acuma deocamdată te iert, dar vezi să nu te mai prind a doua oară, umblînd cu vreo ispravă ca aceasta asupra mea și a domniei mele. Căci față și de mine și de dumnezeu care mă are în grija lui, ai dovedit că te-ai purtat foarte rău ; dar cum, în acest chip, te îndrepți spre mai bine, starea de lucruri din Europa e în mîna voastră". — „Ci eu" — zise acela — „băgînd de seamă, precum și este, că lui dumnezeu îi place cel mai mult să fie cu tine, am venit la tine, deși am căzut într-o vină atît de mare. O, de ai putea să-mi fii îngăduitor pentru toate cîte le-am greșit față de tine și împărăția ta !?".

Și așa Amurat i-a iertat greșeala și, trimițîndu-l la tatăl său, l-a sfătuit să-și primească feciorul ; și acela a făcut, precum i s-a spus, și de îndată și-a chemat feciorul la Bizanț. Charitin însă ocupînd Terme [1] și supunînd pe cei ce s-au răsculat, și-a cîștigat mare mărire la Amurat, fiind de mai înainte cu mare trecere și putere la el. |

Și despre Charitin multe se spun vrednice de a fi istorisite, ca unul 48
ce-i sugera lui Amurat ce trebuie să facă, și îndeplinind foarte multe slujbe, să fi făcut unele mari isprăvi prin Asia și Europa. Și se povestesc vorbe de ale lui spuse către Amurat, luîndu-se la întrecere cu el în înțelepciune și știință militară. Căci el să-l fi întrebat : „Amurat împărate, cum ai putea să aplici cel mai bine știința militară, pînă ce ai dobîndi cu ușurință cele ce le dorești să se facă ?" — Și acesta să fi spus : „Bine chibzuind și soldaților făcîndu-le cît mai mult bine !" — Iar el să fi întrebat din nou, spunînd : „Și cum poți nimeri o dreaptă chibzuire ?" — Acesta însă să fi spus : „Dacă măsurînd cele cuvenite, nu greșești în privința măsurii !" Atunci Charitin să fi izbucnit în rîsete și să fi adăugat : „Amurat împărate, s-ar părea că ai o judecată foarte bună. Dar cum s-ar putea nimeri măsura, dacă nu ești de față și să te uiți la amîndouă și la ce trebuie și la ce nu trebuie și de unele să te poți feri, iar de altele, la ce te-ai hotărît, să te poți ținea, ajungînd la ce trebuie, din acestea ? !" — Prin aceste cuvinte dădea de înțeles că repeziciunea e mai de folos decît alte calități la înfăptuirea

[1] Mai probabil este însă că Salonicul a fost cucerit întîia oară de turci sub Baiazid I ; vz. D u c a s XIII, 6 (ed. Grecu). Cf. și A k d e s. N i m e t, *op. cit.*, p. 85 n.1, unde știrea aceasta din Laonic este pusă, pare-se pe bună dreptate, la îndoială, pentru că cronicile turcești nu o semnalează.

de lucruri mari şi că conducătorul de oaste, înainte de oricé, trebuie să fie în stare să se folosească de repeziciune şi iuţeală; şi pretutindeni fiind, |
49 oriunde e nevoie, să fie faţă. Purtînd aceste discuţii întreolaltă, au dat dovadă de păreri nu lipsite de ce trebuie.

Amurat deci mergînd pretutindeni în iuţeala cea mai mare, toate le umplea de frică şi de bună pază; şi se folosea de slujba lui Charitin, om foarte destoinic la toate, şi să-i stea de ajutor şi să întreprindă orice şi fiind priceput şi potrivit la cele mai multe; şi nu puţine isprăvi i le-a săvîrşit în împărăţie prin Europa. Amurat deci a subjugat atîtea popoare şi domni de prin Europa i-a făcut tributari şi să-i urmeze oriunde ar merge la război; şi pe împăraţii elinilor îi avea cu sine în expediţii războinice. Dar dintre toţi elinii cel mai mult îi plăcea de Emanuil. Şi-l avea şi pe împăratul misilor şi încă pe Dragas, feciorul lui Zarco şi pe Bogdan care deţinea Rodope şi pe alţi domni de prin Europa şi de ai tribalilor şi elinilor şi albanezilor. Şi toţi aceştia plecînd cu el în războaie şi domnitorii din Asia urmîndu-i în expediţii, pleca la război, în care îşi găseşte moartea. Cum deci elinii au fost supuşi şi au ajuns să-i slujească lui Amurat, feciorul lui Orchan, am arătat şi mai înainte. Şi deocamdată, atîtea ar fi spuse îndeajuns în istorie.

Ioan V Paleolog pleacă în Apus după ajutor 1369—1371.

Ioan, după ce a luat conducerea împărăţiei, |
50 pe Cantacuzino, împăratul de mai înainte al elinilor, l-a mînat în mănăstire să fie călugăr; şi pentru că vedea puterea turcilor crescînd tot mai mare, a plecat pe mare în Italia. Şi mai întîi s-a îndreptat la veneţieni; dar nedobîndind un ajutor mai de seamă, s-a împrumutat cu bani, avînd de gînd să plece la împăratul Galatiei [1]. Şi a ajuns şi la ceilalţi domni din Apus, cerînd ajutor şi stăruind cît mai mult pe lîngă ei. Ajungînd la împăratul celţilor, i-a găsit casa la mare stricăciune şi mergîndu-i foarte rău şi n-a putut dobîndi nimic pentru ce pornise spre Italia. Luînd calea spre casă, cînd a sosit la veneţieni, i s-a cerut împrumutul ce l-a împrumutat, cînd a plecat în Galatia, şi nu avea de unde să-l dea înapoi; şi a fost oprit în loc de veneţieni, care nu-l lăsau să plece acasă, pînă ce n-o să plătească creditorilor datoria. Neştiind ce

[1] Regele Franţei. Manuil II Paleolog, căutînd în Apus ajutor în contra turcilor, a ajuns pînă în Franţa şi Anglia; părintele său însă, Ioan V Paleolog, n-a ajuns decît pînă în Italia. Aceeaşi ştire greşită ne-o spune şi Ducas, amîndoi luînd-o pe cît se vede dintr-un izvor comun. Ea a trecut şi în cronica interpolată a lui Gheorghe Sfranţes. Vezi V. Grecu, *Istoricul bizantin Duca*, în „Anal. Acad. Rom.", Mem. Secţ. Ist., Ser. III, vol. 29 (1946/47), p. 605 — 606; cf. şi Ducas, XI, 2 (ed. Grecu) şi G. Phrantzes, *Chronicon*, ed. I. B. Papadopoulos, Lipsca, B. G. Teubner, p. 57, 14.

să facă, a trimis la Bizanț și cerea de la feciorul său Andronic, căruia
îi încredințase împărăția, să caute bani din sfintele odoare și din alte mij-
loace de prin împărăție și să-i trimită îndeajuns și să-l scoată și să nu uite
de el, să rămînă prea mult timp, fiind ținut sub pază. Andronic însă dădea
puțină importanță cererilor trimise lui, căci se obișnuise cu un trai bun
moleșit în domnie și | nu-i plăcea de loc de tatăl său. Trimițînd înapoi, 51
spunea că elinii nu-i îngăduie să se atingă de cele sfinte și nici de alt undeva
nu-i este cu putință să afle bani; și-i spunea să se adreseze în altă parte
și să nu pregete să aibă grijă de sine, cum ar putea scăpa de datorie. Dar
Emanuil, feciorul mai mic al împăratului, aflînd în ce nevoie a ajuns
împăratul, tatăl său, din pricina venețienilor, a găsit și a făcut rost de
bani, pe cît a putut, și repede de tot s-a urcat pe o corabie și a ajuns pe
mare în orașul venețienilor și, aducînd banii, i-a dat tatălui său, de cîți
își făcuse rost prin orașul Terme, cu guvernarea căruia fusese încredințat
să aibă grijă. Și ducîndu-se însuși, s-a oferit tatălui său să se folosească
de el, cum i-ar fi dorința. De atuncea tatăl său l-a avut foarte drag pe
Emanuil și-l ținea pe lîngă sine; iar pe Andronic de aceea l-a urît în mare
măsură. Și vrajba cea mare începînd dintr-aceasta, s-a ajuns la ceartă
între ei, și în alte privinți și în privința domniei.

Împăratul elinilor așadar, cu banii cu care a venit aducîndu-i Ema-
nuil, și-a plătit datoriile către venețieni și înapoindu-se la Bizanț, a trimis
soli la împăratul Amurat și pe acest fecior mai tînăr al lui la curtea aceluia.
Căci îl cerea pe el, ca fiind cel mai în stare să-i slujească mai cu deosebire
și să-l însoțească în expediții, oriunde i-ar porunci, și să-i observe | gîndul, 52
încît să ia seama bine să nu mai facă în viitor nici un pas greșit față de
împărat. Totuși mai tîrziu, cînd la Sparta feciorii lui Cantacuzino au murit
și ⟨împăratul Ioan⟩ a trimis în Peloponez pe feciorul său Teodor, a fost cu
fratele său la Terme, căci și pe el îl trimisese domn peste Macedonia și
Tesalia. Stînd de vorbă plănuiau să se lepede de împăratul Amurat;
și unul să plece la Bizanț, unde îl chema tatăl său la domnie, iar celălalt
să meargă în Peloponez, unde să țină locul împăratului cu tărie și să ia
măsurile care le vor socoti mai sigure. Și acestea s-au petrecut, înainte
de ce Andronic, feciorul împăratului, răsculîndu-se cu Sauzes, feciorul
lui Amurat, amîndoi de aceea au purtat pe urmă război cu Amurat. Mai
pe urmă și planurile de răscoală ale lui Emanuil au fost aflate de împărat
și Charitin a cucerit de la el Terme [1] și satele acestui oraș. Și mai tîrziu
tatăl său oprindu-i să intre în țara lui, a mers la Lesbos; domnul din Les-
bos însă temîndu-se și mai mult, i-a cerut să plece din țara sa. Dînd peste

[1] Vezi p. 47 n.1.

o triremă ce pleca la Troia, a trecut în Asia şi, luînd cai cu chirie, a sosit în Brusa la împăratul Amurat. |

Bătălia de la Cosovo 1389; moartea lui Murad I.

53 După aceea a pornit cu război asupra tribalilor şi a lui Eleazar, domnul tribalilor, care a trecut la peoni şi-i îndemna pe aceia la război în contra lui. Eleazar, cum a aflat că Amurat vine asupra sa, s-a pregătit strîngînd oaste, pe cît putea, foarte mare şi luînd puternice măsuri de apărare, pe cît putea. Eleazar avea două fete şi pe una din acestea a dat-o după Susman, împăratul misilor [1], făcîndu-şi-l ginere, iar pe cealaltă după Vulc, feciorul lui Branco al lui Mladen [2], domnul de la Castoria şi Ohrida în Macedonia. A mai cîştigat după aceea în Macedonia ţara jupanului Nicolae, cînd s-au săvîrşit din viaţă domnii Ungleşa şi Crai; şi supunîndu-şi şi Pristina şi ţinutul aşa-numit de la Niş, a înaintat pînă la rîul ilirilor, Sava numit în timpul de acuma. Asupra acestuia a pornit cu război Amurat al lui Orchan şi a dat peste el stînd cu tabăra în cîmpia aşa-numită de la Cosovo în ţinutul Pristinei. Şi cum a ajuns aici, se gătea să dea lupta, avînd cu sine şi pe amîndoi feciorii săi Baiazid şi Iagup. Şi turcii spun că acolo Amurat luptîndu-se şi punînd pe fugă pe oamenii lui Eleazar, îi urmărea din răsputeri; şi urmărindu-i, a dat peste un bărbat tribal şi s-a năpustit asupra
54 lui; acela însă, care era pe jos, s-a întors | şi l-a străpuns cu suliţa în piept; şi aşa l-a ucis pe împăratul Amurat. Elinii însă spun că nu în luptă şi la atac a murit, cînd i-a pus pe fugă pe duşmani, ci rămas încă în liniile sale de bătaie, aici spun că un bărbat foarte viteaz a voit de bună voie să ia asupra-şi o luptă, cea mai frumoasă din cîte au fost vreodată. Numele acestui bărbat era Miloş. Despre acest Miloş spun că, cerînd cîte voia el să dobîndească de la domnul Eleazar, a plecat înarmat călare spre tabăra lui Amurat, ca şi cum ar voi să dezerteze de la duşmani. Despre Amurat însă spun că, în nădejdea că omul dezertează la el, porunceşte să-i dea voie să se apropie, încît venind să poată spune ce vrea. Dar cînd a ajuns aproape de cortul împăratului, unde stătea gata de luptă, ridică suliţa şi, năpustindu-se, dă cea mai frumoasă năvală, din cîte ştim noi, şi omorînd pe împăratul Amurat, a murit deodată şi dînsul moarte vitează. Elinii deci spun că aşa s-a întîmplat, turcii însă că, după biruinţă, la goană a murit de mîna unui bărbat tribal. Şi Amurat s-a săvîrşit din viaţă aici la Cosovo. Şi trupul i l-au dus la Brusa, unde Otumanizii de mai înainte îşi aleseseră mormintele, afară de Sulaiman; măruntaiele lui Amurat însă au rămas în cîmpia de la Cosovo într-un mormînt împărătesc al său. |

---

[1] În manuscrise: odrisilor; vz. însă mai sus, p. 41, 30—36.

[2] Manuscrisele ne dau Placides şi Pladices; vz. mai sus. p. 37 n. 3.

Şi s-a săvîrşit din viaţă, după o domnie de treizeci şi şapte de ani [1], 55
de mîna unui bărbat tribal, un sfîrşit de viaţă, nu pe măsura unui împărat care într-una a dus războaie atît de mulţi ani, care a făcut isprăvi mari şi care, ducînd războaie mari în Asia şi Europa, treizeci şi şase [2], a avut noroc şi virtute totdeauna în măsură aşa de mare, încît niciodată n-a pierdut vreo bătălie, cîştigînd putere mare şi ţară multă în amîndouă continentele; şi ajungînd acuma la bătrîneţe adînci, nu se lăsa de luptă cu duşmanii, ci se asemăna unui om mereu turbat spre luptă, nesăturat fiind de sînge pretutindeni. O întrerupere a războaielor îi era vînătoarea şi grija şi preocuparea de aceasta. Niciodată nu şedea liniştit nicăieri, ci ori de cîte ori nu era la luptă, petrecea vînînd. În privinţa aceasta, credinţa i-a fost, că întrece prin faimă pe împăraţii dinaintea sa, dînd dovadă de zel şi sprinteneală întru nimic mai prejos la bătrîneţe decît la tinereţe. Şi întrecea pe mulţi căpitani şi împăraţi străluciţi şi era cu totul fără nici o şovăială şi cu foarte mare rîvnă la toate. De orice se apuca, nu scăpa nimic din vedere din ce trebuia făcut. Şi din auzite am aflat că dintre împăraţii dinaintea lui a făcut cea mai mare ucidere de oameni, totuşi în vorbă faţă de supuşii săi a fost blajin în mare măsură şi cu feciorii domnilor[3] se purta foarte cumpătat. | Şi era de îndată gata să dea cinste 56
fiecăruia şi să stea de vorbă; şi pe cei ce erau cu dînsul, straşnic îi aprindea la luptă cu multă iscusinţă; şi la ispravă era straşnic, pretutindeni fiind faţă, precum se spune, cînd se ajungea la luptă; plăcut la vedere şi foarte blajin la vorbă. Şi pentru orice greşeală, pedepsea fără cruţare; şi la vorbă era foarte cumpătat. Jurămîntul, se zice că-l ţinea cu sfinţenie cel mai mult dintre împăraţii neamului acestuia. Şi de aceea mulţi aveau curajul să vină de îndată la el, încrezuţi că nu vor păţi nimic rău, înainte de ce să ajungă la luptă şi să încerce puterea lui. Şi dintre cei ce i-au greşit cu ceva, care se apropia de el cu îngîmfare mare şi multă îndrăzneală, niciodată n-a mai scăpat de mîna lui. Şi teamă mare insufla supuşilor săi, dar avem ştire că era şi iubit cel mai mult dintre sultani, aşa încît nu s-ar crede greşit, că, dacă Temir împăratul venea cu război asupra acestui împărat, războiul n-ar fi ieşit aşa de rău, ci sau, luptîndu-se cu strălucire, deşi nu-l biruia

[1] Manuscrisele ne oferă ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα, 57, îndreptat de Hamaker în ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, 37, ceeace este corect, căci în realitate Murad al II-lea a domnit 37 de ani, 1362–1389; vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, ed. II-a, München, 1952, p. 464.

[2] Manuscrisele transmit ἕξ — şase; Tafel a spus ἕν — unu, iar Darkó mai adaogă „de ani'', adică «31 de ani». Mai bine e însă de păstrat aşa, precum transmit manuscrisele, că **Murad I** a biruit în 36 de bătălii.

[3] Sau ai paşalelor lui sau ai domnitorilor străini ce-şi trimiteau feciorii ostatici.

1 pe Temir, totuşi n-ar fi căzut înfrînt, alegîndu-şi, pentru a duce lupta la capăt, un loc bun, în care n-ar fi fost înfrînt cu uşurinţă, sau, ferindu-se să dea lupta, ar fi pricinuit armatei împăratului Temir mare stricăciune, atacîndu-l şi hîrţuindu-l, unde-i venea bine. |

57 De îndată ce deci Amurat al lui Orchan s-a săvîrşit din viaţă, comandanţii ienicerilor de la Poarta lui Amurat l-au şi pus împărat pe Baiazid, feciorul lui mai tînăr.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE II

Începutul domniei lui Baiazid I (1389–1402).

După ce Amurat al lui Orchan s-a săvîrșit din viață **58** de mîna unui bărbat tribal, de îndată comandanții ienicerilor de la Poarta lui Amurat l-au pus împărat pe Baiazid, feciorul lui mai tînăr. Acela îndată ce a pus mîna pe domnie, a trimis după fratele său Iagup, ca și cum ar fi chemat de tatăl său la Poarta împărătească; acesta venea și mai înainte, ori de cîte ori era chemat. Neștiind încă nimica din ce s-a petrecut, a sosit, chemat fiind de acela; și cum | i s-a înfățișat, a fost prins și dat morții. **59** Și a fost ucis, precum e obiceiul la împărații acestui neam să facă fraților lor, că trebuie să i se pună capăt vieții prin juvăț și nu de sabie i-a fost hotărîtă moartea.

Îndată, după ce acest împărat a săvîrșit deci această faptă față de fratele-său și era stăpîn pe împărăție, s-a gătit de luptă și, încăierîndu-se, i-a pus pe fugă pe tribali; și în această luptă s-a prăpădit multă oaste. Căci turcii, cum au cîștigat bătălia, s-au pornit să-i gonească din răsputeri și omorau pe tribali, căci călăreau mai bine ca aceia și aveau cai mult mai buni, încît îi ajungeau din urmă pe cei ce fugeau. Și după cum spun elinii s-a petrecut așa; cum spun însă înșiși turcii, această biruință n-a fost a lui Baiazid, ci de la Amurat a pornit lupta și biruința aceluia și că domnul Eleazar a căzut în luptă, cînd încă acela conducea bătălia. Turcii deci spun că așa s-a întîmplat, dar eu nu pot să-mi închipuiesc, cum în plină bătălie, în oarecare puțin timp, și-a suprimat fratele și de îndată s-a întors în luptă, dar nici cum, ridicînd sulița [1], ar fi putu-o îndrepta asupra împăratului și să-l ucidă, fără ca nimeni | să-i sară în cale. **60** Ci aceste știri să umble, precum îi place fiecăruia să creadă despre acele întîm-

[1] Miloș Cobilici.

plări[1]. Dar Baiazid, după ce a luat în primire împărăția și a cîștigat biruința strălucită asupra dușmanilor, murindu-i în luptă și mulți dintre ai săi și sultanul săvîrșindu-se din viață, a năvălit prin toată țara tribalilor și a luat cu sine robi de război foarte mulți. Apoi și-a rînduit treburile împărăției, precum credea că e mai de folos spre binele său; și cu elinii a încheiat un tratat de pace. Și cu domnii de prin Macedonia făcînd pace, a colonizat orașul Scopie cu turci mulți de tot, aducîndu-i și din Europa și din Asia cu femei și copii. Aceasta a făcut-o însă, ca pornind din acest oraș, să poată prăda în voie țara ilirilor. A năvălit așadar în țara ilirilor și, cucerind cîteva orășele, a făcut robi; și trimițînd armată în țara albanezilor, a jefuit-o pînă în regiunea de la marginea Mării Ionice și de pe la Epidamn.

Baiazid schimbă împărații în Bizanț.

Și elinii îl însoțeau în expediții cu oastea, mergînd cu el, ori încotro pornea, atît Emanuil, feciorul împăratului Ioan al elinilor, cît și Ioan, băiatul feciorului mai mare Andronic. Căci cînd le-a luat acestora vederea ochilor cu oțet fierbinte[2], i-a lăsat pe amîndoi
61 să-și ducă traiul acasă. Dar aceștia cînd | uitîndu-se la starea lor, au văzut că vederea ochilor li s-a îndreptat spre mai bine, găsind timp, s-au sfătuit și cu soția și întreolaltă și, avînd și pe alți cîțiva îndrumători și ajutători la acest pas, au fugit în orașul genovezilor Galata din preajma Bizanțului. De aici au ajuns la împăratul Baiazid și, sosind, cereau să li se dea ajutor, ca să meargă asupra orașului lor, și se rugau, ca să-i ducă într-acolo. Și ajungînd în fața împăratului, ⟨Andronic⟩ îi vorbea unele ca acestea: „Împărate, pe mine m-a lovit o nenorocire ca aceasta, dar am avut parte de noroc mai bun și cu ajutorul lui Dumnezeu, care vede toate, mă simt mai bine; îngerul meu păzitor mi-a făcut o favoare nu neplăcută, căci, cu toate că mi s-a luat vederea, acuma mi-e dat să văd puțintel, și-mi pune în vedere și împărăția; și e după lege să-mi dea împărăția care îmi aparține. Și de această împărăție a mea, de mă vei asculta, te vei putea folosi în viitor, după cum vei crede, dacă îmi vei fi dat-o; dacă dîndu-mi mai ales patru mii de călăreți, ai porunci să mă urmeze timp de două luni de zile. Și în oraș, ce e de neam și se distinge prin bună stare, e de partea mea și nu puțini dintre aceștia m-ar fi urmat încoace, dacă n-aș ști că, întîmplîndu-se să rămînă în capitală, îmi sînt de ajutor la orice m-aș hotărî,
62 că e spre binele nostru. Și tribut | făgăduiesc casei tale să aduc în fiecare an de multe ori mai mare și un comisar să aibi în Constantinopole". Iar împăratul îi răspundea cu astfel de vorbe: „Eu unul, după ce am

[1] Laonic găsește neverosimilă și versiunea bizantină și cea turcească despre lupta de la Cosovo și despre moartea lui Murad I din 1389.

[2] Vezi mai sus, p. 46, 18.

aflat că ți-a mai rămas simțul văzului, cu plăcere am ascultat vorba ta și cuvînt de mulțumire dau creatorului celor muritoare și nemuritoare, că te-a făcut părtaș de acest bine; ai să obții oamenii ce-i dorești și-ți vor sta alături de tine, pînă ce vei putea izbuti la ce te nevoiești. Îi voi arăta eu împăratului, tatăl tău, așa că niciodată nu o să mai cuteze să se răzvrătească în contra mea. Du-te și ia-ți pe aceștia de care ai nevoie și mergi asupra Constantinopolei și, ajungînd în patrie, fă așa, precum ar putea fi cel mai bine pentru tine".

Spunînd aceste cuvinte, i-a dat ostașii călări gata pregătiți; și Andronic luîndu-i pe aceștia, a pornit asupra Bizanțului. Ioan însă și feciorul său Emanuil au aflat foarte repede, că Andronic cu feciorul lui vin asupra lor, și au intrat în cetatea așa numită de la Poarta-de-aur și se pregăteau, ca și cum ar avea să îndure o împresurare. Andronic venind, a început împresurarea; după aceea intrînd în tratative, a ocupat cetatea. Aruncîndu-i într-o cușcă atîrnată în aer, i-a închis pe amîndoi într-un turn, după ce a făcut o celulă mică de lemn și a introdus-o înlăuntrul turnului. Și s-a făcut stăpîn pe împărăție și-i ținea sub pază pe tatăl și pe fratele. | Fiind împărat, l-a proclamat elinilor împărat și pe feciorul său Ioan. **63**
Trei ani i-a ținut în celula aceasta și să-i ucidă n-a voit, deși Baiazid îl sfătuia într-una la aceasta. În anul al patrulea însă au înduplecat un servitor care intra la ei și le aducea de-ale mîncării, să le dea un fier; și cu încetul, zice-se că, au spart celula și, fugind din închisoare, au sosit la Baiazid. Făgăduindu-i că-i vor da tribut și armată, oricîtă le-ar cere-o, Baiazid printr-un trimis a întrebat pe bizantini și le-a iscodit gîndul, că pe cine ar voi să le fie împărat, Emanuil sau împăratul Baiazid [1]; căci în felul acesta punea la încercare gîndul bizantinilor, și în ce privește persoana sa [1]. Bizantinii însă l-au preferat pe Emanuil, deoarece erau sătui acuma de domnia lui Andronic. De astă dată certîndu-se amîndoi împărații pentru domnia Bizanțului, Baiazid a orînduit ca Emanuil să dea un tribut de treizeci de mii de galbeni și să-l însoțească la război cu ostași și așa să ia de la el împărăția, venind în fiecare an, cum s-a ivit de primăvară, la Poartă cu tributul și cu armata ce i le-a ordonat. Și atunci Andronic și feciorul său Ioan | au rămas la Poartă și-și aveau mijloace **64**
de trai de la împărat, iar Emanuil domnea ca împărat [2].

[1] În acest chip Baiazid arăta că dorește ca Andronic să le fie împărat.

[2] Cf. și D u c a s, XII, 3–4 (ed. Grecu) și cronica interpolată a lui Sphrantzes (G. P h r a n t z e s, *Chronicon*, ed. Papadopoluos, p. 56,24–61,23). Laonic face aici o confuzie între răzvrătirea și uzurparea lui Andronic IV (august 1376–iunie 1379) și cea a lui Ioan VII din 1390, amestecîndu-le pe amîndouă. Vezi R. I. L o e n e r t z, *Autour du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzes*, în „*Miscellanea Giovanni Mercati*", vol. III (= Studi e testi, 123), Città del Vaticano, 1946, p. 295–296.

Cuceriri de ale lui Baiazid în Asia. Baiazid avînd cu sine pe împărații elinilor care-l duceau la aceasta, a pornit cu război asupra orașului elin Filadelfia. Căci cînd împărații Bizanțului se certau, le-a cerut și Filadelfia, iar ei i-au spus că i-o dau. Cînd însă împăratul Emanuil le-a trimis un crainic, ca pentru viitor, predîndu-se lui Baiazid, să primească un domn și guvernator turc, cetățenii au spus că de bunăvoie nu se vor da pe mîna unui barbar și de aceea Baiazid împresura Filadelfia, avînd și pe împărații elinilor. Și aceștia să fi făcut aici fapte de vitejie și, ei urcîndu-se cei dintîi pe zid, au cucerit orașul. Așa a căzut Filadelfia, oraș elin al Lidiei, înfloritor și cu bune rînduieli.

După aceea Baiazid a pornit asupra lui Schender[1] împăratul armenilor; și asupra orașului Erțingan[2], capitala armenilor, și a cetății numită Samachia[3]. Acest Schender[1] zice-se că a fost cu mult cel mai viteaz dintre barbarii cei de prin Asia și nimeni nu-l întrecea în ce privește îndrăzneala în război și tăria trupului, căci atacîndu-l odată asirienii, a săvîrșit multe
65 fapte vrednice de | poveste, punînd pe fugă cu puțini oameni de ai săi pe dușmani. Pe acest Schender[1], deoarece și-a urît nevasta, aceasta și cu feciorul ei l-a prins și l-a ucis și deținea domnia. Asupra acestuia venind Baiazid și, împresurînd orașul Erțingan[2], l-a ocupat și pe feciorul lui Schender îl ținea în închisoare. După aceea a subjugat pe țanizi[4] care dețin țara Colchidei, întinzîndu-se pînă la orașul Amastris; apoi a plecat asupra lui Caraïluc Leucamnà.[5], ighemonul Samachiei[6]; și acesta ieșindu-i împotrivă cu armata sa, Baiazid l-a biruit în luptă și împresura orașul Samachia. Și cum cucerirea orașului nu înainta de loc, s-a retras cu armata și s-a întors acasă. După aceea pornind asupra celorlalți domni din Asia: Aidin, Sarchan, Mendesia, Techie[7] și Metin[8], le-a luat domnia și, izgonindu-i, le-a subjugat țara și o deținea el. Aceștia, cînd au fost

---

[1] Σκενδέρεα, Σκενδέρης, Σκενδέρεω — Schender, poate că e de îndreptat în Σπενδέρεα Σπενδέρης. Σπενδέρεω — Spender; vezi și mai jos p. 219,2 și 26; cf. și A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 51 și 71 nr. 65.

[2] În manuscrise e ἐρτζικάν, îndreptat de Darkó în Ἐρτζιγγάνην.

[3] Manuscrisele au λάμαχαν, Tafel propunînd Σαμαχίην.

[4] În manuscrise e τζαπνίδας — Țapnizi, îndreptat de Darkó în Τζανίδας.

[5] Adică *Berbecele cel alb*, căci era sultan asupra unui trib turc care avea această poreclă; vz. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 53 nr. 33.

[6] Manuscrisele au σαμαχιήλ, îndreptat de Bekker în Σαμαχίης,

[7] În manuscrise e τεκόην — Tecoi, dar vezi mai sus, p. 31, 3.

[8] Numele arătate sînt de fapt ale sultanilor care au înființat aceste sultanate; sultanii izgoniți, care s-au refugiat la Timur-Lenk, aveau alte nume acuma, dar Laonic, după obiceiul turcesc, îi numește cu numele înaintașilor din care coboară; vz. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 59, 89 și 92–94; și G y. M o r a v c s i k, *Byzantinoturcica*, vol. II, sub numele respective.

izgoniţi din ţările lor, au plecat la împăratul Temir în Sciţia [1]. Cum deci aceştia, plecînd, s-au înfăţişat împăratului, am arătat-o mai pe urmă. Căci afară de Caraman, cu porecla Alisur [2], şi Turgut [3], domnul Frigiei, care fiind înrudiţi prin căsătorie cu acela[4], au fost lăsaţi în pace, ceilalţi ighemoni despoiaţi de dînsul, au plecat în sus la Samarchand, | reşedinţa lui **66**
Temir. Sarchan care avea cîrmuirea asupra Ioniei de la marginea mării, şi Mendesia, urmaşul lui Calam şi Techie [5], care deţinea Misia [6], zic că au fost coborîtori din cei şapte căpitani ai lui Otuman, care în devălmăşie au înfăptuit domnia asupra Asiei şi despre care se spune că au fost slujitori şi ai împăratului Aladin. Metin şi Aidin însă pe ce cale au ajuns la domnie n-aş putea să arăt. Despre Aidin se spune numai: domnea peste ţara de la Colofon pînă în Caria. Totuşi că sînt şi se numesc neam de turci aceia, care trăiesc sub stăpînirea lui Turgut şi Caraman şi Metin şi Aidin, o ştiu lămurit. Şi Baiazid, după ce îşi supune în Capadocia, pe de o parte ţara de sub domnia lui Caraïsuf, pe de altă parte aceea de sub domnia feciorilor lui Omur şi după ce a subjugat partea mai mare din Frigia, a pornit asupra capitalei armenilor Erţingan [7] şi în contra feciorului lui Schender [8] care domnea peste această ţară pînă în Eufrat şi peste o bună parte din Colchida ce şi-o supusese.

Cuceriri de ale lui Baiazid în Europa. Fiind deci în Asia, a isprăvit aceste lucruri mari; apoi trecînd în Europa, a trimis armate pînă în Macedonia; a prădat aici pe albanezii dinspre Marea Ionică şi le-a jefuit ţara şi, după ce a cucerit cîteva orăşele | din ţara albanezilor, a pornit **67**
asupra ilirilor şi le-a jefuit ţara, prefăcînd în pradă averile acelora. După aceea a pornit cu război asupra Peloponezului, cu vorba că ar merge asupra Focidei [9] şi a Tesaliei, ca să-şi pună la cale treburile din Tesalia, încît să fie aşa, precum cer interesele sale; şi-l aduce arhiereul Foceilor, pentru că ţara era foarte bună pentru vînătoare, cu lunci avînd mulţime nesfîrşită de cocori şi cu cîmpii foarte potrivite pentru călărit; de fapt însă a pornit cu război asupra Tesaliei şi a domnilor din partea locului, Epi-

[1] Manuscrisele au σοῦσα şi σούσαν, îndreptate de Darkó în Σκυθίαν.

[2] În manuscrise e ἀλοσορίου şi ἀλοσουρίου, îndreptate de Darkó în Ἀλισουρίου.

[3] Vezi p. 56 n. 8 privind şi pe Caraman şi pe Turgut: cf. şi Akd. Nimet, *op. cit.*, p. 79 nr. 71.

[4] Baiazid.

[5] Vezi p. 56 n. 7.

[6] În manuscrise e μαδίαν, pentru care Tafel propune Ἀμασίαν Amasia, iar Darkó Μυσίαν.

[7] Vezi p. 56 n. 2.

[8] Vezi p. 56 n. 1.

[9] Manuscrisele au φώκαιαν, Focea, îndreptat de Hamaker în Φωκίδα.

cernei cu numele, și în contra femeii domnului De Louis De Soula [1]. După aceea însă a aruncat oaste și asupra Peloponezului, avînd și pe feciorul împăratului Ioan, despotul Teodor, și purta război. Cînd a sosit în Tesalia a luat în primire și Domochia, domnul Epicerne lipsind din oraș; și a supus încă și orașul Farsala, fiind și acesta sub stăpînirea Epicerneilor. Și a înaintat mai departe și a cucerit Zituni de la Termopile; i s-a predat și orașul Patre, așezat în cîmpie la poalele muntelui Locrilor; și alte cetăți de pe aici, nu puține, i s-au predat prin bună învoială. După aceea, femeia domnului De Louis, care avea o fată frumoasă, bună de măritat și logodită
68 acuma, | cum a auzit de năvala împăratului și că arhiereul din Salona îl conduce la aceasta, a luat fata și daruri, cîte putea, și i-a ieșit împăratului întru întîmpinare. Iar el a luat fata și a trimis-o pe femeie cu fiică-sa, să trăiască după obiceiurile lui; și țara a luat-o și i-a pus în frunte un guvernator. Despre această femeie se spune că, îndrăgostindu-se de un preot cu numele Strat, a mers cu nerușinarea ei mai departe și a încredințat preotului domnia, făcînd de ocară mulți locuitori din orașul Delfi. Din cauza aceasta, arhiereul i-a vorbit de rău la împăratul și că rușine ar fi ca o femeie să conducă o țară atît de mare și, preacurvind cu un preot, să facă atîtea rele nelegiuite cetățenilor; și de aceea să se fi ridicat împăratul, năvălind cu război asupra lor. Dar despre acest preot care a avut relații cu această femeie, se mai spune că a păcătuit și cu alte nu puține femei, izbutind într-un chip diabolic, încît acestea să fie atrase, ducîndu-le la împreunări. De Louis însă, bărbatul femeii, murise mai înainte de boală. Acesta era din neamul împăraților taraconezi; și cînd acesta a venit din Italia în Peloponez, a obținut pe lîngă partea din Peloponez,
69 Atica totodată și Beoția și încă Focida și Patre | de dincolo de Termopile. Aceștia mai pe urmă, după o trecere de nu mult timp, au pierdut domnia și unii s-au înapoiat în Italia, iar alții au rămas locului, pînă au murit. Și dintre aceștia a fost și acest De Louis căruia Baiazid al lui Amurat, luîndu-i nevasta și ținîndu-i fata, s-a retras.

În preajma luptei de la Nicopole la care iau parte și romînii, neam viteaz.

Ce-i drept, a pornit să năvălească în Peloponez. De îndată ce a năvălit în Tesalia, domnul Spartei, după ce a luat în orașe măsurile de siguranță, a fugit noaptea și a plecat în Peloponez, ca pe cît putea, să se apere din răsputeri, dacă l-ar ataca. Și de aceea ⟨Baiazid⟩ s-a purtat mult cu gîndul să năvălească în Peloponez, dar veste i-a venit, că peoni și celți și dintre germani nu puțini s-au adunat sub conducerea

[1] În manuscrise e τοῦ Δελουῆ ἡγεμόνος τοῦντε Δουλᾶ, îndreptat de Darkó în τοῦ Δὲ Λουῆ ἡγεμόνος τοῦ Δὲ Σουλᾶ.

lui Sigismund, împărat al romanilor şi singur stăpînitor (autocrator), ca să vină asupra lui şi că s-ar pregăti să treacă Istrul, dar şi daci, un neam viteaz, ar avea cu dînşii, care să le arate calea şi să deschidă drum oştirii. Acest Sigismund, care pornea cu război asupra lui Baiazid, s-a întîmplat să fie, în ce priveşte domnia, şi domnitorul germanilor; şi cel mai mult locuia în oraşul Viena şi aşa domnea peste o ţară mare a germanilor. După aceea, şi peonii aducîndu-şi-l, a ajuns totdeodată şi împărat al peonilor şi domnitor peste ţara germanilor. |

Descrierea Germaniei.

Dar Germania începe de la muntele Pirineu, de unde **70**
şi Tartesos curge în oceanul dinspre apus[1]. Şi întrucît înaintînd, ajunge pînă la oraşele aşa-numite Colonia şi Argenţia, este Germania de sus[2]. De aici încolo se întinde la dreapta pînă în oceanul de pe la ţara celţilor şi la stînga de pe la Dania[3], precum şi înspre insulele Britanice. Germania e şi de la Istru, de la oraşul Viena, ţara care merge înainte pînă la acel Tartesos şi către Praga din ţara boemilor. Şi de la Viena pînă la Ocean ar fi pentru un bărbat bine echipat un drum să-l facă de-a lungul în douăzeci şi cinci de zile; de-a latul ar fi şi mai mult decît acestea, drumul cel mai scurt e, mergînd de la ţara celtică spre Dania[4]. Şi ţara aceea este organizată cu legi bune mai mult decît toate ţările şi popoarele de acolo de la miazănoapte şi apus, locuitorii fiind împărţiţi în oraşe strălucite şi înfloritoare, guvernîndu-se ele însele în chip democratic cu legi egale pentru toţi, sau în chip autocratic sau rînduite sub arhierei, puşi de marele arhiereu al romanilor. Şi oraşe cu regim democratic ar fi acestea şi în Germania de sus şi de jos: Noroverg, oraş înfloritor, şi Argentia şi Amburg; şi puse sub arhierei: Colonia, Viena care se ţine de
Germania de jos, şi alte nu puţine | oraşe, puţin oarecum lipsind să fie **71**
şi acestea la vreo două sute. Între regimuri autocratice s-ar putea înşira cel mult trei domni din Germania şi anume al oraşului Basel[5] şi al Austriei

---

[1] Erodot (II, 33) spune că Dunărea izvorăşte din Pirinei; Laonic luîndu-se după această informaţie a modelului său antic, face ca şi Germania, despre care ştia că este şi la Dunăre, să înceapă de la Pirinei. Rîul Tartesos este Guadalquivir de astăzi.

[2] Laonic, ca şi Ducas (vz. ed. Grecu, p. 85,21; cf. şi p. 67,8), pare sub Germania să înţeleagă şi Franţa. Dar un manuscris din cele bune (vz. Darkó, aparat critic) taie cuvintele de la „muntele" pînă la „apus" şi le îndreaptă pe margine în „Alpii dinspre Rin şi Rinul curge spre Oceanul dinspre apus".

[3] Manuscrisele, au πυριδαστείαν şi περὶ δαστίαν, îndreptate de Tafel în περὶ Δανίαν.

[4] Unele manuscrise au δακίαν — Dacia; şi într-adevăr după înţelesul cronicilor latineşti medievale, Dacia putea să însemne şi Danemarca (vz. „Revue Historique du Sud-Est Européen", 22, 1945, p. 320); iar alte manuscrise ne dau δασίαν şi δαστίαν. Vezi şi nota 2 de la p. 68.

[5] În manuscrise e ἀτζιλείης şi ἀτζιλεΐης, pentru care Fabrot propune Ἀκιλίς — Achilia,

și al Bremei [1], care se găsește în Germania de sus. Iar neamul acesta este mare și răspîndit mai mult decît toate neamurile din lume; este al doilea după cel al sciților nomazi, încît, dacă ar fi într-un gînd și sub un singur domn conducător, ar fi de nebiruit și cu mult cel mai tare. Are parte de sănătatea cea mai bună, pentru că locuiește în partea de miazănoapte și aici mai mult oarecum înăuntrul continentului și cu marea nu vin în atingere aproape de loc; și sînt organizați cu bune legiuiri mai mult decît toate popoarele, din cîte le știm; și pe la ei nu dă nici o molimă care în țările de răsărit vine de obicei pe urma stricăciunii aerului ce se ivește din cînd în cînd, și nimicește o bună parte din locuitorii de aici; și nici alte boli nu sînt pe acolo, care deseori vin oarecum la noi vara și toamna; așa se face că acest neam are destul prisos de populație; nici cutremur de pămînt mai de seamă nu se întîmplă. Vara plouă mai mult în țara aceasta. Traiul și-l duce după aceleași norme ca și romanii; după felul de viață ce duce și obiceiurile care le are, se aseamănă cu romanii și în alte privinți; și în religia romanilor se ține mai mult de superstițiile celor din Apus [2]. Lupta dreaptă [3] este prețuită la aceștia mai mult | decît
72 la alte popoare, încît în luptă dreaptă se luptă întreolaltă de pe pămînt, nu de pe cai. Acest popor este foarte iscusit la mașinării și lucrări de război și e mult renumit oarecum la toate meșteșugurile. Țara aceasta, afară de măsline și smochine, produce toate celelalte în măsură nu mai mică decît produsele din altă țară. Unii cred că și tunurile și puștile, la început, de germani au fost născocite și s-au răspîndit între ei și în cealaltă parte a lumii.

Descrierea Ungariei; spre est ajunge la romîni.

Peonia însă începe de la Viena, oraș al germanilor și, înaintînd cu Istrul spre răsărit, ajunge la daci și tribali, iar spre miazănoapte ajunge la boemi, numiți cehi. Ocîrmuitori [4] sînt în țara aceasta, fiecare cîrmuind țara părintească și supuși fiind împăratului lor, întrucît le hotărăște legea; și le hotărăște în anumite condiții. Și împărat localnic nu-și prea aleg de fel, își aduc însă sau din casa domnitoare a boemilor sau de la germani sau poloni sau și de la alte popoare de pe acolo. Cu germanii însă se aseamănă, în

---

Nusser Ἐλβετίης Elveția, iar Darkó Βαζιλείης. Dar în ed. Darkó, II, 62, 15 citim Βασιλέαν πόλιν, iar II, 62,23 τῆς Βασιλέας și în aparat critic βασιλήας, așa că poate ar fi de preferat Βασιλήας. F. Grabler și E. Ivánka *op. cit.*, p. 88 nota 5, cred că sub Ațilia s-ar ascunde Cilli.

[1] În manuscrise: βλένης, Tafel îndreptînd în Βιέννης — Vienei, Nusser Βελγίης — Belgiei, și Darkó Βρέμης.

[2] Sub romani, aici, Laonic pare să înțeleagă popoarele din Apus, așa precum cînd papei de la Roma îi spune arhiereu al romanilor, adică al apusenilor.

[3] Monomachia, adică lupta de unul cu unul.

[4] Principi, duci, conți, ș.a. vasali ai regelui.

ce privește armele și obiceiurile lor de viață, ferindu-se de un trai molatec, precum se spune și despre celți și despre germani. În ce privește religia, au aceeași lege ca și la romani. Și neamul acesta e viteaz și la lupte de o mare îndrăzneală. În frunte și-l pun și pe un localnic dintre marii | dre-
gători care ajunge pînă la domnie, dar fiind regent, și nu-l numesc dom- 73
nitor. Și au un grai care nu seamănă de loc cu graiul vreunui alt neam, ci e altul cu totul deosebit și de al germanilor și de al boemilor și de al polonilor. Unii cred că aceștia au fost geți în vechime, locuind sub muntele Hem și, îndurînd multe rele din partea sciților, s-au retras în sus în țara aceasta, în care locuiesc și acuma; alții însă spun că au fost daci. Eu însă n-aș putea spune așa de ușor care ar putea fi originea acestui neam. Totuși numele acesta[1] și-l dau și ei înșiși și italienii îi numesc așa și n-aș putea să-i numesc bine de tot pe aceștia cu un alt nume oarecare. Și capitala și-o au la Buda, un oraș înfloritor la Istru.

Sigismund încoronat împărat roman, se pregătește în contra turcilor; romînii călăuze de drum.

Acești peoni aducîndu-l pe Sigismund, domnul Vienei, oraș al germanilor, și l-au făcut împărat și i-au încredințat domnia țării lor, să ia măsurile pe care le-ar crede cele mai sigure. Acesta așadar, după ce a luat în primire domnia peonilor, a trimis soli la arhiereul romanilor, care îi era mare și bun prieten, încît să-l aleagă să fie împărat al romanilor. Această cinste, arhiereii Romei au dat-o mai întîi împăraților celților
pentru războaiele ce le-au purtat mereu | și cu multă vitejie în contra 74
barbarilor ce au trecut din Libia în Iberia și și-au supus-o partea cea mai mare. După aceea alegerea arhiereului romanilor s-a îndreptat asupra domnitorilor germanilor. Sigismund, de îndată ce arhiereul i-a putut făgădui că-i va da această demnitate și a trimis după el în scopul acesta, a pornit spre Italia prin țara venețienilor. Dar aceștia, cum au auzit că Sigismund își face drum prin țara lor, au trimis un sol, spunîndu-i dinainte să nu treacă prin țara lor. El însă le-a spus că nu-i va asculta, dacă nu ar vedea că încearcă de fapt să-i închidă calea. Venețienii deci pregăteau armată și căutau să-l oprească în orice caz. El însă cînd a băgat de seamă că-l opresc, s-a așezat în linie de luptă și s-a ciocnit cu oastea venețienilor și oștirea i-a avut nu puține pierderi, pus fiind pe fugă și abia scăpînd cu fuga de dușmani. Acesta, după ce a pierdut orice nădejde de drum pe la venețieni, a plecat prin Germania de sus și a ajuns la stăpînitorul Ligiriei. Și de aici a venit la Roma și s-a făcut împărat, proclamat fiind întru această demnitate de marele arhiereu. După aceea l-a rugat pe marele

[1] Peoni.

arhiereu să contribuie la | expediţia ce ia asupră-şi în contra barbarului;
75 şi-i cerea bani şi oameni. Acela însă trimiţînd soli la împăratul celţilor şi la stăpînitorul Burgundiei, a izbutit să i se dea la opt mii de ostaşi şi ca general-comandant pe fratele domnului Burgundiei. Şi atunci s-a pregătit şi însuşi, strîngînd de la germani armată mercenară, cîtă putea. De îndată ce pregătirile de război îi fuseseră gata, a pornit de-a dreptul spre Istru asupra lui Baiazid, luînd peonii şi dacii călăuze de drum. Şi a trimis soli şi la domnii de prin Italia şi Iberia, arhiereul fiindu-i mijlocitor la aceasta, şi a cerut bani şi oameni. Şi arhiereul îi trimisese bani destui, dar şi oameni.

Bătălia de la Nicopole, 1396. Baiazid cum a aflat că împăratul romanilor Sigismund vine asupra lui şi că e pe drum cu multă armată, şi-a luat toată oastea, şi din Europa şi din Asia, şi a pornit în contra lui spre Istru în marşuri foarte repezi, pe cît putea. Dar cînd îşi aşezase tabăra la patruzeci de stadii[1] de Istru, celţii fiind mîndri şi nesocotiţi ca de obicei, voiau ca numai lor să le aparţină victoria şi, greu înarmaţi, au atacat ei mai întîi, ca şi cum să-i zdrobească dintr-o dată pe barbari. Ridicîndu-se însă luptă grea, celţii sînt înfrînţi şi luînd-o la fugă din răsputeri şi fără nici o | ordine, cad dintr-o dată peste oastea lor însăşi, în timp ce turcii se ţin pe
76 urma lor. Aici amestecîndu-se, cum erau strîmtoraţi de turci, o iau deodată cu aceştia la fugă şi peonii şi germanii. Căutînd în grabă să treacă peste Istru, multă armată s-a prăpădit în fluviu. Şi mult omor s-a făcut, celţii şi peonii fiind ucişi de duşmani; şi a fost prins generalul comandant al burgunzilor şi alţi nu puţini din peoni şi celţi.

Iar Sigismund trecînd prin cea mai mare primejdie şi scăpînd să nu fie cît pe ce prins, s-a urcat pe fluviu într-o triremă şi a plecat pe apă la împăratul elinilor în Bizanţ. Şi ajungînd să stea de vorbă cu împăratul Bizanţului şi intrînd la el, ori de cîte ori voia, a plecat pe mare acasă. Baiazid al lui Amurat însă, după ce a biruit pe peoni şi pe celţi, jefuia ţara acelora, mergînd acuma mai fără frică asupra lor şi luîndu-le robi de război foarte mulţi. Şi pornind asupra Budei, capitala peonilor, s-a îmbolnăvit şi suferea de picioare. Şi de n-ar fi fost supărat de boală, nu m-aş putea gîndi, ce i-ar fi putut sta în cale să meargă asupra Budei şi să cucerească Buda, capitala peonilor, şi să subjuge ţara lor; dar acuma îmbolnăvindu-se greu de tot | s-a întors şi dînsul acasă şi şi-a dus armata
77 în ţara sa.

[1] Fac 7 km.

Baiazid pustieşte Transilvania; descrierea Ţării Romîneşti; limba şi poporul romînesc; lupta de la Rovine (?)

Mai pe urmă totuşi trimiţînd armate în Peonia şi Peonodacia, a jefuit ţările. După ce însă a mai trecut un timp, a pornit cu război asupra dacilor şi a lui Mircea, domnul dacilor, învinuindu-l, că a fost pricina războiului şi că a mers cu peonii la luptă în contra lui.

Este acest neam, dacii, viteaz în ale războiului şi are o organizaţie cu legi nu prea bune; locuieşte prin sate şi e aplecat spre viaţă mai mult păstorească [1].

Ţara lor începînd din Ardeal, Dacia peonilor, se întinde pînă la Marea Neagră. Întinzîndu-se spre mare, are de-a dreapta fluviul Istru, iar la stînga ţara aşa-numită Bogdania. De Peonodacia îi desparte un munte ce se întinde mult, numit al Braşovului [2]. Vecini îi mai are această ţară, pe o întindere nu mică, pe sciţii nomazi[3], neam mult şi bogat, supus împăratului Cazimir; acestuia fiindu-i supuşi şi sciţii nomazi, merg ca ostaşi, unde îi duce, acesta fiind în război de o vitejie remarcabilă. Spre miazănoapte de aceştia sînt polonii, spre răsărit însă sarmaţii [4].

Dacii însă au un grai asemănător cu al italienilor, | dar stricat **78**
întru atîta şi deosebit, încît italienii greu înţeleg ceva, cînd vorbele nu sînt exprimate desluşit, încît să prindă înţelesul, ce ar putea să spună. De unde deci cu acel grai şi avînd obiceiuri de ale romanilor, au ajuns în această ţară şi s-au aşezat aici cu locuinţele, nici pe altul nu l-am auzit spunînd ceva lămurit, nici eu însumi nu mă pot pronunţa, cum au fost aduşi cu locuinţele în aceste locuri. Se spune ce-i drept că în multe chipuri venind neamul acesta s-a aşezat aici cu locuinţele, fără însă să se aducă vreo dovadă ce ar fi vrednică oarecum de semnalat şi în istorie. Se aseamănă însă cu italienii şi în alte privinţi şi în întocmirea traiului de toate zilele şi se folosesc de aceleaşi arme şi de aceleaşi unelte [5] încă şi acuma ca şi romanii.

Dar sînt împărţiţi în două domnii, în Bogdania şi în Ţara aceasta de la Istru şi au organizaţie cu legi nu prea bune. Au obiceiul să nu rămînă cu aceiaşi domni, ci mereu după interesul lor să-i schimbe; şi-şi pun cînd un stăpînitor cînd altul.

---

[1] Πρὸς τὸ νομαδικώτερον — de transhumanţi.

[2] Numele Braşov, Laonic nu-l prea ştie în mod sigur şi precis, spunîndu-i cînd Πράσοβος cînd Πράσοβον, cînd accentuindu-l pe silaba din urmă, aşa că în locul acesta ὄρος Πρασοβός ar putea să fie şi un genetiv de la Πρασόβ.

[3] Tătarii.

[4] Ruşii.

[5] În greceşte σκευῇ înseamnă nu numai unelte, ci şi port, îmbrăcăminte, mobilier, vase, harnaşament, cort, armament, şi altele.

Pe acest Mircea, domn coborîtor din străbuni al acestui neam, chemîndu-l şi l-au făcut stăpînitor, înlăturîndu-l pe Dan, care stăpînise mai înainte peste ei.

Acest Mircea avînd relaţii nu de puţine ori cu ţiitoare, a avut de pe urma aceasta nu puţini băieţi din flori prin Dacia; mai tîrziu, după o trecere de timp, după ce Mircea a murit, deseori s-au ridicat în Dacia |
79 domni unul dintr-o parte, altul din alta, urmînd la domnie pînă în timpul acesta.

Asupra acestui Mircea care a început întîi mai înainte război, plecînd cu armata asupra barbarilor împreună cu împăratul romanilor Sigismund, Baiazid al lui Amurat, găsindu-i vină, a pornit cu război; şi trecînd peste Istru, mergea înainte, robind ţara. Dar Mircea strîngînd oastea ţării [1], nu şi-a făcut planul să vină asupra lui şi să dea lupta, ci cu multă grijă şi-a pus la adăpost în muntele Braşovului femeile şi copiii. Mai după aceea însă se ţinea şi dînsul cu armata pe urma lui Baiazid prin pădurile de stejar ale ţării, care sînt multe şi acoperă în toate părţile ţara, să nu fie uşor de umblat pentru duşmani şi nici lesne de cucerit. Şi ţinîndu-se pe urma lui, săvîrşea isprăvi vrednice de amintit, dînd lupte, cînd vreo unitate duşmană rupîndu-se, se îndrepta undeva prin ţară după hrană sau la prădat vite; şi aşa cu foarte mare îndrăzneală se ţinea de armată. Ţinîndu-se de urma lui Baiazid, se lupta într-una cu dînsul în chip strălucit. Şi se zice că, armata fiind în cale, se ţinea strîns în urma ei punînd-o, la mare suferinţă, şi o aducea în situaţii grele şi nu înceta să-i facă stricăciune. De aceea slujitorul său Brenez a dat cu părerea să-şi aşeze oastea în tabără şi aşa să se ferească; şi de atunci Brenez pe urma acestui sfat
80 avea mare trecere la împăratul | şi, pus în fruntea oştirii de împărat, a ajuns la mare putere. Atuncea aşadar Baiazid s-a adăpostit acolo în tabără, rămînînd pe loc ziua aceea; a doua zi însă a trecut armata peste Istru în chipul cel mai sigur, pe cît se putea [2].

---

[1] ἀπὸ τῆς χώρας, de la ţară.

[2] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 241—245 şi 275 crede că Laonic are aici în vedere lupta de la Rovine din 10 oct. 1394. Dar cum descrierea aceasta urmează după descrierea luptei de la Nicopole din 1396, care chiar pricinuieşte această pornire a lui Baiazid, e mai probabil că expediţia descrisă aici e cea din 1400; cf. şi Panaitescu, *op. cit.*, p. 282. Asupra datei cînd s-a dat lupta de la Rovine şi care este mult dezbătută, vezi Fr. Babinger, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumälien (14—15. Jahrhundert)* (= Südosteuropäische Arbeiten 34), München, 1944. Citat după recenzia de V. Laurent în „Revue des Etudes Byzantines", VI, 1948, p. 281—283.

De ce Baiazid împresoară an de an Constantinopolea?

Așa îi mersese deci cu armata în Dacia; după aceea însă pleacă asupra Bizanțului și-l împresura din următoarea cauză. Împărații adică ai elinilor îi făceau act de prezență, înfățișîndu-se la Poartă, și-l însoțeau an de an în război; odată fiind împăratul [1] cu șederea la Fere în țara Macedoniei și împăratul elinilor venind aici la Poartă și tot așa domnul Spartei și Constantin, feciorul lui Zarco și Ștefan al lui Eleazar, sosește din Peloponez domnul de mai demult al Epidaurului, cu numele Mamonas; acela sosind la împăratul Baiazid, l-a pîrît pe fratele împăratului elinilor că i-a luat Epidaurul și i-a făcut mult rău. Și Baiazid era pornit cu ură asupra împăratului elinilor. Împingea la aceasta și Ioan, feciorul împăratului Andronic, care, fiind aici față, își avea tainul de la Baiazid. Și se mai spune că era pornit să-l ucidă, cînd îl avea în audiență | la el, dar iarăși s-a răzgîndit nu cu 81 mult mai pe urmă. A îndepărtat de la el pierzarea Ali, feciorul lui Charatin, care se întîmplase să-i fie prieten și pe care foarte deseori îl omenise cu bani mulți.

Acești domnitori așadar întrunindu-se la un loc, fiind în timpul de atunci cu șederea la curtea împăratului, și-au dat cuvîntul, ca în viitor să nu mai vină la Poartă. Aici își logodește fata Constantin, feciorul lui Zarco, fratele lui Dragas care, după moartea acelui Zarco, era cel mai strălucit bărbat și în ce privește cumințenia și în ce privește războiul, întru nimic mai prejos de cei din vremea sa; și purtînd războaie în contra albanezilor și a tribalilor dușmani, și-a supus nu puțină țară; și la moartea sa, fratele său Constantin a luat în stăpînire țara și mergea la Poarta împăratului. Acesta își dă fata după împăratul elinilor, încît să fie mai legați între ei, în cîte s-au înțeles cu privire la defecțiune.

Acest Emanuil își adusese și mai înainte pe fata împăratului Colchidei, văduvă fiind și care fusese soția lui Zetin, un domn de al turcilor femeie aleasă în ce privește frumusețea. Căci pe aceasta, cînd a adus-o de la Colchida la Bizanț, văzînd-o tatăl său care domnea atunci, și-a luat-o sieși de soție pe aceasta, răpind-o feciorului, deoarece i se părea că în frumusețe e cea mai frumoasă decît multe femei și înzestrată, cum era, peste măsură cu alte calități. Dar era și prăpădit rău de o boală de picioare, | încît nici nu era în stare să stea drept. Despre acesta se zice că a umblat 82 nebun după muieri și că în multe privinți a avut o purtare necuviincioasă, plăcîndu-i de femei cîntărețe; și căutînd societatea lor, lăsa la o parte lucrările domniei, socotindu-le de prea puțină treabă și petrecînd în desfătări de acest fel.

[1] Baiazid I.

Domnitorii așadar, care erau la Poarta lui Baiazid, s-au înțeles între ei ca, după cununie, să se lepede de el; după aceea, cum era fiecare, a plecat în țara sa. Și împăratul elinilor, scăpînd cu fuga de la împăratul turcilor, sosește a patra zi, după cum se spune, de la Fere la Bizanț, iar fratele său Teodor a sosit în Peloponez. Ceilalți însă, au plecat fiecare la ale sale și, cu îngăduirea împăratului, au mers la locașurile lor fiecare. Mai pe urmă cînd la venirea verii împăratul Bizanțului nu s-a înfățișat la Poartă și lui Baiazid i se anunțase că încă nici n-are de gînd să mai vină în viitor, a trimis pe Ali al lui Charatin, un bărbat cu mare putere din oamenii lui, cu porunca, acela să vină la Poartă și să i se înfățișeze; iar de nu, să declare război acelui împărat. Totuși acest Ali venind la Bizanț, cei drept, oficial în fața tuturor i-a spus vorba cu care fusese trimis de împărat, întîlnindu-se însă particular, i-a pus în vedere, precum spun
83 unii, să nu vină de loc la | Poarta împăratului. Emanuil, ce-i drept, a răspuns că ar fi gata să asculte și că, fără să se poată bizui pe împărat, și-ar socoti viața că nu face să fie trăită, ci foarte curînd i se va înfățișa și se va pune la dispoziția împăratului, la orice poruncă i-ar da. Totuși mai pe urmă, după plecarea lui Ali, cînd pentru Baiazid era lucru lămurit, că el nu mai are de gînd să vină la Poartă, a pornit asupra Bizanțului și-l impresura. Pe unde mergea, pămîntul îl rădea și jefuia fiecare localitate și, dupăce a robit satele din preajmă, deoarece cu cucerirea orașului nu-i mergea de loc, însuși s-a întors acasă. Și, an de an, trimițînd oaste de jur împrejur, a continuat o lungă împresurare zece ani de zile; în anii aceștia, Bizanțul a avut multe pierderi din cauza foametei și a trecerilor la barbar.

Baiazid ocupă Silivria.

Și Silivria, însuși Baiazid a ocupat-o; acest oraș îl guverna ca delegat feciorul lui Andronic Ioan, care, după ce fugise de la unchiul său din Bizanț, deoarece nu izbutise nimic, s-a pus la dispoziția unchiului său care domnea atunci peste Bizanț, orice ar face unchiul cu dînsul. Acesta trimițîndu-l în Italia să-i isprăvească însărcinările date, l-a trimis la genovezi, chipurile să se roage de ajutor. În taină însă printr-un trimis al său le spunea genovezilor să-l țină sub pază și să nu-i dea nici în într-un chip drumul. Acela însă, cu timpul, fugind de la genovezi, a mers din Italia la împăratul Baiazid care împresura Bizanțul; și aducîndu-l
84 pe acela, a ocupat Silivria prin bună învoială și a pus | guvernator.

După aceea însă întorcîndu-se asupra Bizanțului, deoarece cu cucerirea Bizanțului nu-i mergea cu toate atacurile, l-a blocat cu foamea. Și ar fi cucerit orașul, dacă nu i s-ar fi anunțat că Temir vine cu mare oaste asupra lui; atunci și el însuși a fost prins de Temir și partea cea mai mare din împărăția lui în Asia s-a prăbușit.

Plecarea lui Manuil II Paleolog în Apus după ajutor, 1399-1402.

Așa dar, deoarece Baiazid nu se lăsa de impresurarea Bizanțului și împăratul elinilor a văzut că poporul este apăsat de mari și multe nevoi, și nu mai avea cum să afle scăpare în viitor, a dat Bizanțul în seama nepotului de frate Ioan, feciorul lui Andronic. Căci pentru că Baiazid îi purta ură, că din cauza lui cucerirea Bizanțului nu făcea nici un progres, și era mereu bănuit, a fugit de la împărat și a intrat în Bizanț. Și unchiul, împăratul Bizanțului, l-a primit cu plăcere și dîndu-i în seamă orașul, a plecat pe mare în Italia, ca să se roage să-i vină într-ajutor la impresurarea pe care dușmanii o prelungeau mereu și să nu lase să piară orașul. Cînd a ajuns în Peloponez, și-a lăsat în Peloponez soția la fratele său, iar el însuși a plecat mai departe spre Italia. Și ducîndu-se la venețieni și tratînd cu dînșii despre cîte a voit, a plecat la stăpînul Ligiriei[1], domnul Mediolanului; și acesta omenindu-l cu cinstea | cuvenită și dîndu-i bani, l-a trimis la împăratul celților[2], 85 dîndu-i cai și călăuze de drum. De îndată ce a sosit la împăratul Galatiei, îl ruga să nu lase în voia sorții orașul-reședință împărătească a elinilor, care este impresurat de barbari și care este atît de strîns legat de casa împăraților Galatiei. Și găsindu-l pe acesta nebun și ținut sub pază de cei mai buni oameni ai lui, încît să se vindece de boală, a rămas aici un timp îndelungat.

Descrierea Franței.

Acest neam al celților fiind un popor mare și cu multă bunăstare și vechi și avînd gînduri mari despre sine, se ține mai presus de celelalte popoare din Apus și cere pentru sine să fie părtaș la conducerea imperiului roman. Țara lor se mărginește la răsărit cu țara ligirilor, la miazăzi însă cu Iberia și la miază noapte cu Germania și spre apus cu oceanul și cu Insulele Britanice; și se întinde din Alpii de dincolo de Italia pînă în ocean și pînă la germani, cale de vreo șaptesprezece zile din Italia pînă în ocean, iar din Iberia pînă în Germania cale cam de vreo nouăsprezece zile. Iar orașul Paris, unde e capitala celților, se distinge mult printr-o stare înfloritoare și îmbelșugată. Și orașe nu puține sînt în Galatia, în administrația lor supuse de-a dreptul împăratului. Sînt însă și principate și principi ce se disting prin putere și mare bogăție, supuși tot împăratului și | care se 86 înfățișează în capitală la curtea lui: cel de Burgundia, domn peste țară multă și mare și peste alte orașe, dar mai ales orașul Brugi și Clozi, orașe la marginea mării, și orașul Gand, înfloritor și mare, așezat în interior. Orașul

[1] Ligyria—Λιγυρία e identificată de obicei cu Liguria, dar Mediolan, adică orașul Milano nu era așezat în provincia antică Liguria, ci în Galia Cisalpină antică și în Lombardia din evul mediu.

[2] Regele Franței Carol VI (1380—1422).

Brugi este aşezat la marginea mării la ocean, în faţa aşa-numitei insule Anglia Britanică; în portul acestui oraş intră corăbii din această mare a noastră[1] şi din oraşele de la marginea oceanului ale Germaniei, Iberiei Angliei, Daniei[2] şi ale altor stăpîniri. Şi acest oraş e la o depăratre de o sută cincizeci de stadii[3] de Anglia. Iar ţara aceasta se chiamă Flandra şi domnii de Burgundia au săvîrşit în ţara celtică fapte memorabile atît în contra împăratului însuşi al Galatiei, cît şi în contra britanilor. După aceea domnul peste continentul Bretaniei se mărgineşte de pămîntul ţării împăratului. Iar după aceştia, domn al . . . . . . [4]. După aceste ţări urmează ţara domnului de Savoia, mare şi prea frumoasă, întinzîndu-se pînă în Liguria, Şi cît despre ţara de la marginea mării a Galatiei, aşa mi s-ar înfăţişa mie pentru istorie. Fireşte că Genua fiind poartă oarecum a Galatiei, deţine ţară şi se întinde pînă în Provenţa, peste care domneşte împăratul Rainer[5] din casa împăratului Galatiei. Capitala Provenţei e
87 Nitia. | Oraşe se mai află, şi oraşul Avignon, în care este un pod mare din cîte sînt în lume, de ajung pînă în ţara Bocerini[6].

Luptele lui Carol cel Mare cu arabii.

Aceasta aşadar e ţara Galatiei, descrisă oarecum pe scurt. Şi acest neam al celţilor zice-se că e vechi şi că a săvîrşit strălucite fapte în contra barbarilor din Libia, într-adevăr, în timpul, cînd împăraţii celţilor erau aleşi împăraţi şi singuri stăpînitori[7] ai romanilor. Îndeosebi Carol dintre aceşti împăraţi a cîştigat războiul în contra libienilor, ajutat de nepotul său de frate[8] Orlando, un bărbat ce a fost însemnat pentru îndrăzneala şi vitejia lui de arme, şi Rinaldo şi Oliverio şi *alţi principi de acolo, numiţi Palatini*, care purtau războiul alături de el; şi peste tot locul în Galatia mai întîi, prin Iberia după aceea, i-a pus pe fugă pe vrăjmaşi şi a cîştigat biruinţe strălucite. Şi faima lor, mare pînă în timpul de faţă şi mereu lăudată, e în gura tuturor prin Italia şi Iberia şi mai ales prin Galatia. Căci libienii trecînd peste strîmtoarea de la coloanele lui Hercule, înaintînd puţin cîte puţin, au ocupat Iberia, după aceea au sub-

---

[1] Marea Mediterană.

[2] Manuscrisele au δατίας, îndreptat de Tafel în Δανίας—Danemarcei. Bekker propune Δακίας—Daciei; vezi mai sus p. 59 n. 4. Nusser propunea Γαλατίας—Franţei.

[3] Fac 26 km. Stadion era în antichitate o măsură de lungime şi e socotit egal cu 177,6 m. Vz. R. Maisch şi F. Pohlhammer, *Griechische Altertumskunde,* Sammlung Goeschen, Leipzig, 1900 p. 97.

[4] După „al" manuscrisele arată o lipsă.

[5] În manuscrise e ῥαγέριος şi ῥογέριος, îndreptat de Tafel în Ῥαινέριος

[6] Manuscrisele au βαρκενώνη—Barcenoni îndreptat de Darkó în Βωκερίνη.

[7] Autocratori.

[8] Sau de soră.

jugat Navara și țara Portugalia, ajungînd pînă în Taracon; și după ce au cucerit această țară, au năvălit în țara celtică. Carol așadar și însoțitorii lui |
pornind la război în contra acestor libieni, au săvîrșit mari isprăvi, pen- 88
tru că au fost oameni destoinici și viteji, și i-au gonit din țara celtiberilor și cea celtică în orașul Granada, foarte întărit de pe un munte ce ajunge pînă în ocean. Înaintînd cîte puțin pînă la strîmtoare și ocupînd multă țară din Iberia, s-au așezat cu locuințele și mergînd cu toții, îi împresurau; și țara au împărțit-o însoțitorilor lor, Iberia, Navara și Taracon, și aceștia fiind împresurați de barbari, i-a eliberat de împresurare; și împărțindu-și țara, o locuiau, fiecare luîndu-și partea ce i se cuvenea. Și aceștia isprăvind războiul în chipul cel mai frumos, sînt premăriți și azi ca bărbați ce au fost destoinici și viteji. Și conducătorul de oaste Orlando, fiind împresurat, a murit de sete. Iar Rinaldo urmîndu-l la purtarea războiului, l-a lăsat în seama împăratului Iberiei. Iar aceștia primind acest război ca o moștenire, au obiceiul și acuma încă să-i prade și să-i despoaie pe acești libieni. Acest neam al libienilor vorbește graiul arab și se ține de legea și religia lui Mohamed, portul îi este însă cînd barbar, cînd iberic.

Războiul de o sută de ani dintre francezi și englezi (1337–1453).

Celții așadar făcînd aceste fapte mari, sînt mîndri de ele și neamul lor și-l socotesc nobil și | strălucit între toate neamurile din Apus. Celții duc un 89
trai mai înbelșugat decît italienii și uneltele[1] le sînt asemănătoare cu ale acelora; vorbesc un grai deosebit de cel al italienilor, totuși nu într-atît, încît să pară că limba lor este alta decît graiul acelora. Și cer să fie în frunte, oriunde ar apărea între neamurile din Apus. Totuși englezii care locuiesc Britania, i-au făcut să se mai lase de această pretenție devenind mai modești; acest popor purtînd război cu țara lor, i-a înfrînt și le-a luat conducerea și, plecînd asupra capitalei lor Paris, o împresurau. Iar cauza neînțelegerii lor zice-se că a fost așa: Este un oraș numit Calé[2] la marginea dinspre mare a țării celtice, lîngă ocean, nu prea însemnat, dar așezat într-un loc adăpostit și puternic și potrivit pentru navigatorii din Galatia spre Britania; și așezat fiind într-un loc bun al strîmtorii, pornind de acolo, e ușor să năvălești în țara celtică. Împăratul britanilor, înțelegîndu-se cu cei din oraș pentru trădare, a cucerit printr-un complot acest oraș și, ocupîndu-l stăpînea asupra acestuia. Împăratul Galatiei cerînd înapoi acest oraș, i-a spus că n-are chef să i-l dea înapoi; și în văzul tuturor a pus o

[1] Vezi mai sus, p. 63 n. 5.

[2] Manuscrisele au καλέδη, ceeace cred că ar trebui scris καλὲ δή, așa încît n-ar fi nevoie de conjecturile propuse: Καλές, Κάλετες și Καλέση.

garnizoană, trecînd-o din insulă în oraş. Atunci pornind asupra oraşului,
90 l-a împresurat | mult timp; mai apoi însă, deoarece cu împresurarea nu-i mergea de loc, a dus armata acasă, retrăgîndu-se. Mai tîrziu regele britanilor adunînd oaste multă şi trecînd ei în Galatia, pustiau ţara şi, încăierîndu-se odată cu o unitate mai mică de celţi şi luptîndu-se, au distrus partea cea mai mare din unitatea celtică. Dar s-a întîmplat aşa. După ce englezii au mers de au jefuit ţara, se întorceau înapoi cu prada făcută. Celţii însă ajungîndu-i, înainte de ce au apucat să scape în Calé, s-au apropiat de ei, înconjurîndu-i pe un deal. Britanii, cum erau în mare încurcătură încotro s-o apuce şi ce să facă, au dat de ştire că dau înapoi prada şi armele cu condiţia să le dea voie să plece acasă. Aceia însă au spus că nu le dau voie să plece, fără să fi fost pedepsiţi pentru batjocura făcută celţilor, de le pradă ţara. Atunci britanii, cum şi-au dat seama că au ajuns în cea mai cumplită primejdie, s-au făcut bărbaţi viteji şi luptîndu-se cu celţii, ei puţini în contra multora, i-au pus pe fugă şi-i urmăreau pe vrăjmaşii care fugeau şi astfel au ucis mulţi[1]. Pentru celţi însă spun unii că e un păcat, ca ei să fugă din luptă, ci luptînd au murit pe loc; şi de aceea pretind ei că-i întrec pe alţii
91 în vitejie şi că sînt în fruntea | tuturora. Totuşi de atunci britanii mergeau acuma mai fără frică asupra oraşelor celţilor şi le împresurau şi, cu timpul înaintînd, au dat lupta în Cîmpul numit al durerii[2]. Aici englezii, în ajun ne mai putînd nimic mai mult, s-au adăpostit în corturi; şi a doua zi după aceea dînd lupta, ucideau pe celţii ce se luptau, cu grămada învălmăşiţi şi fără deosebire, dîndu-l morţii pe fiecare, cum le venea în cale. Apoi britanii supunînd aproape toată ţara, au mers asupra capitalei, chiar asupra oraşului Paris. Şi statul celţilor, greu încercat, era să ajungă acuma aproape de marginea prăpastiei.

Fecioara de la Orleans. Celţii cum erau copleşiţi de o nenorocire ca aceea, devin bigoţi, căci oamenii, într-o împrejurare ca aceasta, se îndreaptă de obicei de cele mai multe ori spre bigotism; o femeie nu urîtă la înfăţişare şi care spunea că dumnezeu grăieşte la ea, a început să ia conducerea celţilor, care o urmau şi ascultau de dînsa. Şi femeia îi conducea aşa, precum spunea dînsa că-i arată divinitatea, să meargă înainte adunaţi cu toţii asupra britanilor şi să dea din nou lupta. Neizbutind nimic asupra englezilor stăteau aici în corturi; şi a doua zi, încrezuţi acuma în femeia care îi conducea, au mers iarăşi la luptă şi, luptîndu-se i-au pus pe fugă pe vrăjmaşi şi au

[1] Lupta de la Maupertuis din 1356.

[2] Probabil lupta de la Azincourt, popular Chagrincourt, din 1415.

pornit să-i gonească. După aceea şi femeia a murit în războiul | acesta 92 şi celţii şi-au revenit şi s-au făcut mai puternici în lupta în contra britanilor şi, recucerindu-şi oraşele, şi-au salvat din nou împărăţia, în care timp deseori oşti multe şi mari au trecut din Britania în Galatia. Celţii luptîndu-se s-au dovedit mai tari ca britanii, pînă ce gonindu-i pe toţi în Calé, i-au izgonit din ţară[1].

Insulele Britanice şi poporul britanic. Insulele britanice sînt aşezate în faţa Flandrei, trei la număr, întinzîndu-se foarte departe în ocean; se întîmplă să fie cînd una în vremea fluxului, cînd trei în timpul refluxului şi al retragerii apelor. Cu mai mult temei s-ar putea spune că aceasta e o singură insulă, deoarece fiind una şi întinzîndu-se în acelaşi loc, formează o unitate politică şi-şi vede de interesele ei într-un singur gînd şi condusă fiind de un singur domnitor. Înconjurul acestei insule este de vreo cinci mii de stadii[2]. Şi e locuită de un neam numeros şi viteaz şi se află într-însa oraşe mari şi cu multă bunăstare şi sate foarte multe. Şi au un împărat şi o capitală Londra, unde e şi reşedinţa împăratului. Şi sub ascultarea lui sînt în insula aceasta nu puţine principate, rînduite sub împăratul lor în acelaşi fel ca şi la celţi; căci împăratul nici n-ar putea lua uşor | cuiva dintre 93 aceştia principatul şi nici nu se cere să asculte de împărat decît după obiceiurile lor. Şi nu puţine nenorociri i s-au întîmplat acestei insule, căzînd la grele nevoi, cînd principii ajungeau la ceartă cu împăratul şi ei între ei. Şi alte produse rodeşte această insulă, vin însă de loc, nici ceva fructe, grîu însă destul de mult şi orz şi miere; şi lînă au mult mai frumoasă decît în alte ţări, încît îşi pot ţese o mare mulţime de veşminte. Şi au o limbă a lor cu totul particulară şi nu se aseamănă la grai cu nimeni, nici cu germanii nici cu celţii nici cu altul nimeni din vecini. Uneltele[3] le au aceleaşi ca şi celţii şi au aceleaşi obiceiuri şi acelaşi fel de a se hrăni. Cît despre femei şi copii, aceştia au nişte obiceiuri mai proaste, încît în toată insula, cînd cineva intră invitat în casa prietenului său, îi sărută[4] nevasta şi aşa îl ospeţeşte pe el. Şi pe străzi, peste tot locul, îşi duc între prieteni[5] nevestele. Acest obicei e şi în ţara frandalilor, vecină la mare cu aceasta, pînă în Ger-

---

[1] Asupra acestor ştiri din istoria Franţei ale lui Laonic, vezi A. A. Vasiliev, *La guerre de cent ans et Jeanne d'Arc dans la tradition byzantine*, în „Byzantion", III (1926), p. 242—248.

[2] Vreo 888 km.

[3] Vezi mai sus, p. 63, nota 5.

[4] Că κύω înseamnă aici „sărut", vezi L. Laurent, în „Echos d'Orient", 31 (1938), p. 470; cf. şi S. Moraitis, în „Revue des études greques", I (1888), p. 94—98.

[5] ἐν se află în toate manuscrisele şi trebuie păstrat, dînd un înţeles bun; Bekker şi Darkó îl scot din text, fără să fie nevoie.

mania. Şi aceasta nu e nici o ruşine la ei să le săruţi nevestele şi fetele. Oraşul Londra întrece prin putere toate oraşele din insula aceasta | şi,
94 în ce priveşte bunastarea şi celălalt belşug, nu e mai prejos de nici un oraş din Apus; şi în privinţa vitejiei şi a destoiniciei la război, e mai bine decît toţi vecinii şi decît multe alte popoare de la soare-apune. Ca arme întrebuinţează scuturi mari italiene şi săbii elenice, iar arcurile le sînt mari, încît, proptindu-le în pămînt, trag cu ele.

Flux şi reflux. Un rîu curge pe lîngă acest oraş, repede şi mare, şi se revarsă în oceanul dinspre Galatia, de la oraş ca la două sute zece stadii[1] pînă la mare; şi în timpul fluxului, corăbiile se urcă uşor pînă aproape de oraş, cînd însă apele se întorc, retrăgîndu-se, îl opresc pe cel ce merge spre oraş, urcînd cu greu pe apele ce curg. În timpul refluxului, în regiunea Kent de la marginea mării şi chiar pe insulă, cînd apele se retrag, corăbiile rămîn pe uscat, aşteptînd fluxul, cînd apele se urcă iarăşi. Şi se urcă cel mult ca la cincisprezece coţi împărăteşti şi cel puţin ca la unsprezece[2]. O zi şi o noapte se retrag şi iarăşi cresc, întorcîndu-se în sus. Şi cînd luna ajunge pe la mijlocul cerului, şi în orizontul ce-l vedem şi în cel de sub pămînt atunci apele încep mişcarea dimpotrivă.

Asupra acestei mişcări a apelor făcînd cercetare, trebuie să facem
95 următoarea reflexiune. Luna adică, | cred că e rînduită de dumnezeu să dirijeze firea apelor. Şi este cu totul în concordanţă cu firea şi alcătuirea ei pe care, dintru început, a dobîndit-o de la dumnezeu, marele împărat; înspre mişcarea ei, cînd pluteşte spre înălţime, atrage în sus apele de sub ea, pînă ce ajunge la cea mai mare urcare de pe cer; şi de aici coborînd iarăşi, apele se întorc, ne mai continuînd cu dînsa urcarea; şi cînd, după ce a ajuns jos, începe să se urce, atunci iarăşi apele urcîndu-se, fluxul începe. Fireşte, se întîmplă că şi vînturile contribuie la aceasta, să pună apele încă mai mult în mişcare, şi de aici şi-ar fi primit începutul de mişcare. Şi acestea mişcîndu-se, ar putea să aibă în sine această îndoită mişcare, luîndu-se după mişcarea acestui cer întreg, şi anume una de bunăvoie şi o mişcare ce se face de silă, ca şi cum mişcarea nu s-ar mai face în potrivire cu vreo armonie şi cu multe înfăţişări şi mai ales, precum şi ar fi cel mai plăcut, şi la vedere şi la auz şi pînă la un punct în armonie cu sufletul acestui univers, încît simţind ceva mai mult mişcările care au adus roduri şi se adună unele cu altele într-o armonie de acelaşi aspect oarecum, una să aibă un simţămînt de plăcere. De aici şi mişcarea sufletului, luîndu-şi de acolo

---

[1] Ca la 38 km.

[2] După Grabler, *op. cit.*, 8 m şi 5,8 m.

începutul, pune și el în mișcare spre acea îndoită pornire trupurile și să crească și să se vestejească. Și | chiar spre această mișcare primește sufletul 96 nostru o mișcare ce merge una cu acest univers. Căci mișcării din liberă voință îi urmează neapărat nașterea și creșterea, iar prin mișcarea de silă și fără voie se întîmplă să le vină tuturor ființelor din lumea aceasta vestejirea și moartea.

Acestea, pînă aici, să fie spuse, în ce privește mișcarea oceanului și îndoita mișcare a ființelor însuflețite din lumea asta, cîte au aici suflet și fac vreo mișcare oricare. Totuși apele din această mare[1] nu au neapărat aceeași mișcare ca în ocean, ci după vînturi și locuri sînt silite la mișcarea potrivită cu firea și direcția către care acestea ar putea porni o mișcare.

Pînă aici așadar să fie spuse acestea în treacăt despre mișcarea apelor oceanului și mai ales a mării acesteia;[1] dar să ne întoarcem la acel loc al istorisirii, de unde ne-am abătut încoace.

Întoarcerea din Apus a lui Manuil II Paleolog; 1403.

Împăratul elinilor, cînd a sosit la împăratul celților, l-a găsit fiind ieșit din minți, și cu alt careva din principii de prin Galatia n-a putut pune nimic la cale pentru ce venise; și de aceea, sfătuindu-l astfel marii dregători de acolo, aștepta însănătoșirea împăratului, rămînînd pe loc un timp îndelungat. Cum însă boala se îndelunga tot mai mult, nu-i mai era cu putință să mai aștepte încă și s-a întors prin Germania și Peonia[2]. | Baiazid însă continua să împresoare cu mare și multă stăruință Bizanțul 97 și a trimis asupra Peloponezului armată, repezind cincizeci de mii sub comanda lui Iagup, general-comandantul lui de atunci din Europa[3]; însuși ținea să conducă împresurarea Bizanțului.

Turcii cuceresc Argos; 1397.

Iagup deci cu Brenez, a cărui faimă atunci începuse să fie cunoscută, au năvălit în Peloponez; și Brenez deseori a năvălit și atunci și după aceea și a jefuit Peloponezul, dar și satele de pe la Corone și Metone. Iagup însă, guvernatorul Europei[3], sosind la Argos, îl împresura. Dar orașul Argos, pe timpul acesta, îl aveau în stăpînire veneții. Li-l vînduse domnul Spartei Teodor, cînd elinii și Bizanțul și încă și Peloponezul își pierduseră nădejdea să-l salveze și statul elinilor ajunsese pe muchia cuțitului; și Argos fiind în graniță cu orașul veneților Nauplion, l-a vîndut nu cu

[1] Marea Mediterană.

[2] De fapt întoarcerea lui Manuil II Paleolog din Apus s-a întîmplat abia după înfrîngerea lui Baiazid la Angora în iulie 1402.

[3] Adică beilerbeiul de Rumelia.

mult[1]. Sparta însă, ajungînd la vorbă cu nazireii din Rodos, le-a vîndut-o cu preț mare[2]. Cînd spartanii au băgat de seamă că au fost trădați de chiar domnul lor, căci era plecat atunci, s-au adunat la îndemnul arhiereului Spartei la sfat de obște și și-au dat cuvîntul și s-au legat între ei și s-au înțeles să nu lase nici un nazireu să intre în oraș, ba chiar să îndure orice nenorocire, dacă ar fi nevoie, înainte de ce să asculte | de nazi-
98 reii latinilor. În scopul acesta și l-au pus conducător pe arhireu. Și cînd nazireii au venit, le-au declarat dinainte să plece cît mai repede; iar de nu, îi vor trata ca dușmani. Și aceștia, pentru că n-au putut izbuti întru nimic, au plecat, chipurile să meargă la domn. Domnul Spartei Teodor însă, cînd a observat că lucrul a ieșit de-a întoarselea, de cum voia, a trimis iarăși cuvînt spartanilor, cu încercarea, dacă l-ar mai primi înapoi, în caz că s-ar întoarce. Cum încercarea i-a fost primită bine, a intrat în oraș, cu mare jurămînt că pe viitor nu-i va mai veni în cap așa lucru.

Atuncea venețienii aducînd pe față în cetatea de sus o garnizoană, țineau ocupat orașul Argos. În contra acestui Argos, Iagup, generalul-comandant al împăratului Baiazid, a plecat cu armata și-l împresura din răsputeri și totodată nu înceta să bată zidul. Nu după mult timp, cînd încerca să atace deodată din două locuri orașul, o panică îi cuprinde pe orășenii care apărau orașul dinspre partea stîngă, căci li s-a părut că un om din partea locului grăind le-a spus că orașul a fost cucerit dinspre dreapta; și atunci părăsindu-și locul, au dat fuga spre dreapta, dar în locul părăsit dușmanii, după ce au urcat pe aici zidul, au ocupat astfel cu puterea orașul
99 și | au robit un oraș vechi vestit. De aici turcii zice-se că au luat robi la treizeci de mii. Pe aceștia împăratul se spune că i-a colonizat în Asia. Dar nu m-aș putea pronunța că aceasta e adevărat, deoarece, căutînd să mă informez, n-am putut afla, unde în Asia au fost colonizați aceștia de împăratul Baiazid.

Cavaleria turcească de pradă.

După ce deci Iagup a robit orașul Argos, a dus armata acasă; îndată după aceea Brenez a început să ajungă la mare putere și, năvălind în Peloponez și în Macedonia de la marginea mării asupra albanezilor, a săvîrșit mari și însemnate fapte pentru casa împăratului, fără să mai fie numit general-comandant de împărat, turcii însă urmîndu-l, oriunde i-ar fi dus, ca unul ce avea noroc la război și-și îmbogățea armatele, ori încotro ar fi pornit la război. Căci așa-numiții călăreți repezi ai acestui neam, care nu primesc nici o soldă și nici un loc

---

[1] A fost cedat în mai 1394.

[2] Nazirei cu înțelesul de călugări; e vorba de cavalerii-călugări Ioaniți din insula Rodos.

de comandă din partea împăratului şi sînt mereu împinşi de un gînd năvalnic la jaf şi pradă, urmează oriunde i-ar duce cineva asupra duşmanilor, fiecare încălecînd de îndată un cal şi altul ducîndu-l cu sine în vederea prăzii; cînd ajung în ţara duşmană, primesc consemnul din partea generalului-comandant, şi, încălecînd caii ce-i duc cu dînşii, gonesc din răsputeri, neavînd nimic | asupra lor, şi răspîndindu-se cîte trei împreună, răpesc **100**
robi şi despoaie orice le-ar ieşi în cale. Astfel ştiu că cei ce au trecut în Europa cu Amurat al lui Orchan şi atuncea sub Baiazid, năvalnic s-au apucat de jaf şi şi-au ales acest fel de trai; şi unora mergîndu-le din plin, au ajuns în puţin timp la mare avere; şi s-au aşezat cu locuinţele peste tot locul în Europa, începînd de la oraşul Scopie pînă în ţara tribalilor şi a misilor şi prin Macedonia şi după aceea mulţi s-au aşezat în marginile Tesaliei.

Tătari venind peste Ţara Romînească, trec la Baiazid.

Pe timpul lui Baiazid, se mai spune că o parte nu mică de sciţi, venind peste Dacia, au trimis soli la Baiazid; şi conducătorii lor cereau bani şi ţară sub stăpînirea lor, cu condiţia să treacă peste Istru şi să-i poarte împreună războaiele vrăjmaşe din Europa. Iar el cu plăcere le împlineşte cererea şi le mai face mari făgăduieli. Aceia trecînd, Baiazid i-a colonizat prin Europa, ca fiecare parte slujindu-şi conducătorii şi fiind astfel împrăştiaţi, să devină folositori la expediţii de pradă şi la război. Totuşi mai pe urmă, Baiazid temîndu-se ca, unindu-se între ei, să nu încerce vreo răzvrătire, i-a prins pe aceştia şi i-a ucis[1]. Şi mare mulţime de sciţi se pot vedea încă azi răspîndiţi în multe ocuri prin Europa. |

Aşezări de turci prin Europa.

Şi Amurat a colonizat în Macedonia regiunea din jurul **101**
oraşului Terme şi de la rîul Axios, aducînd o mare mulţime de turci şi aşezînd-o cu locuinţele în această parte. Şi cîmpia aşa-numită a Zagorei a fost colonizată de Amurat şi regiunea Filipopolei. Dar Chersonesul de lîngă Elespont a fost colonizat şi mai înainte de fratele său Sulaiman. Tesalia însă şi regiunea de pe la Scopie şi ţara tribalilor de la Filipopole şi pînă la Hem şi tîrguşorul aşa-numit Sofia, le-a colonizat Baiazid al lui Amurat şi de aici prăda ţara ilirilor şi a tribalilor. Şi cresc aceste locuri spre puterea duşmanilor, curgînd pe urma aceasta şi alţii după aceea într-acolo, de îndată ce au aflat că regiunea este bună de robi şi are şi altă avere ce se ia de la duşmani, şi pe unde mai ales nu li se taie înaintarea de către duşmani.

---

[1] Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 286—287.

Dar Baiazid cum a trecut în Asia asupra orașului Erțingan[1], împresurîndu-l, l-a cucerit; înaintînd mai departe, a început să împresoare Melitine pe Eufrat și, aducînd la zid tot felul de mașinării, îl bătea. Și un timp a rezistat, după aceea însă s-a predat prin bună învoială. |

102 **Sultanii goniți de Baiazid se plîng lui Timur-Lenk.**

Pe timpul cînd orașul Melitine era împresurat și împăratului i s-a adus vestea că a fost ocupat, tot atunci și domnii turcilor din Asia, înfățișîndu-se la Temir, se străduiau să poată fi aduși de împăratul Temir în țara lor fiecare; și-i arătau că ei sînt din vechime înrudiți cu neamul lui Temir și au aceeași religie, de care ținîndu-se, pe el și-l făcuseră părinte și ocrotitor al țărilor lor. Și-i spuneau că de aceea ar fi împărat al Asiei, ca să nu îngăduie nimănuia să-și bată joc de cei de un neam, care n-au început ei mai întîi cu nedreptățile; și că ei nu i-au făcut lui Baiazid nici o nedreptate și că nici nu i-ar fi greșit ceva împotriva învoielilor și s-au lăsat în judecata lui ca arbitru, încît să sufere pedepse, dacă împotriva tratatelor lor de pace i-ar fi făcut vreun rău lui Baiazid. Dar Temir pînă atunci spunea că Baiazid luptă în contra vrăjmașilor lor și se nevoiește pentru religia lui Mohamed; căci toată lumea ce ne este cunoscută, este împărțită în două religii, în cea a lui Iisus și în religia lor cu un fel de a fi potrivnic acesteia; căci celelalte religii n-au ajuns nici la o împărăție, nici la o domnie; și spunea într-una că lui Baiazid, pentru că se luptă în contra vrăjmașilor profetului, pentru aceasta nu trebuie să i se poarte ură, ci toți cei ce sînt
103 de partea lui Mohamed, să-i fie recunoscători. | La început deci Temir avea această părere; după aceea însă, cînd a aflat de la mulți care au venit la el, despre firea lui nesăbuită, că nu e mulțumit cu domnia de prin Asia cum a fost așezată, ci povestind despre firea lui năvalnică, l-ar putea asemăna cu o furtună, și că se poartă cu gîndul să pornească război asupra Siriei și a Egiptului și în contra împăratului de la Memfis, atunci a fost

Soli de ai lui Timur-Lenk la Baiazid.

înduplecat de aceștia și a trimis la Baiazid o solie să-l împace, dacă s-ar putea cu domnii turcilor, trimițîndu-i totodată, precum se obișnuiește la cei ce dețin domnia Asiei și un caftan, cu care credea că o să-i facă bucurie lui Baiazid. Solii sosind, i-au vorbit așa: „Ne-a trimis împăratul Temir, aducîndu-ți daruri și acest caftan; și spunea că recunoștință ți se cuvine, pentru că, luptîndu-te cu vrăjmașii profetului, puterea prietinilor noștri o faci tot mai aprigă, nevoindu-te, și starea religiei noastre tot mai bună. Astfel e frumos din partea ta, pe vrăjmașii noștri să-i îndepărtezi prin luptă și pe prietenii și pe acei de |aproape

---

[1] Vezi mai sus, p. 56 nota 2.

şi pe cei mai legaţi de noi să nu ni-i faci duşmani, nici să-i încarci cu nedreptăţi, ci acestora să nu le faci nici un rău ca acelora. Dar dacă nu te porţi prieteneşte cu cei de un neam, cum ai putea ţinea piept duşmanilor ? ! De aceea spune să dai înapoi domnilor[1] din Asia ţara | de care despoindu-i, 104 o deţii, fără ca ei să calce cît de puţin învoielile ce le-au încheiat cu stăpînirea ta. Şi făcîndu-le acestea, aceluia îi vei face o bucurie şi ai noştri, şi din Asia şi din Europa, îţi vor fi recunoscători pentru aceasta. Iar dacă ar fi făcut ceva în contra tratatelor, s-au lăsat în judecata împăratului Temir ca arbitru pentru orice ai putea spune că ai suferit vreo nedreptate din partea lor".

Baiazid, zice-se, celelalte cuvinte ale solilor să le fi ascultat nu cu mult necaz, dar destul de tare s-a supărat de caftan şi, neputîndu-se stăpîni, să fi spus către soli : „Spuneţi-i aşadar împăratului vostru că, deoarece eu unul mă lupt pentru profet în contra celor mai aprigi vrăjmaşi ai noştri, spui că ai vrea să-mi fii recunoscător şi tu şi cei care în Asia se ţin de religia noastră ; dar tu în loc să ne dai vreun ajutor în această luptă a noastră, trimiţîndu-ne oaste şi bani, ne dai sfaturi ca acestea pe care n-ai trebui să ni le spui. Încercînd să mă despoi de ţara care o am, biruindu-i pe cei care umblau să-mi ia viaţa, ce recunoştinţă îmi arăţi, de care spuneai că o ai faţă de mine ? Cît despre caftan, spuneţi împăratului vostru, pe viitor să nu mai trimită unuia care îi este superior şi în ce priveşte neamul şi starea-i norocoasă".

Cînd acest răspuns i s-a adus împăratului Temir la Samarchand, mare mînie, zice-se că l-a apucat pentru batjocorirea caftanului şi a trimis crainic care să-i spună | să dea înapoi repede şi fără nici o tărăgănare, 105 domnitorilor turci din Asia ţara ; iar de nu, îl va trata ca duşman. Această pedeapsă, spuneau că împăratul Temir i-a dat-o, pentru că domnitorii turci ar fi fost nedreptăţiţi de însuşi Baiazid, şi că nu poate trece cu vederea ca ei, despoiaţi de ţara lor să rătăcească prin Asia, cît trăieşte încă Temir. Dar Baiazid luînd crainicului vorba din gură, să fi spus : „Dacă prin urmare nu o să vină să se lupte cu mine, de trei ori |să-şi aibă nevasta, despărţindu-se de ea !" — Aceasta e o mare batjocoră pentru neamul acesta, să juri pe Mohamed, de trei ori să se despartă cineva de nevastă sa, dacă nu te ascultă. Iar aceasta este aşa, pentru că la aceştia e obicei, că fiecare, dacă îşi goneşte nevasta, nu mai poate, ca şi cum ar fi mare păcat, să şi-o aducă în viitor înapoi, odată ce a spus că i-a fost desfăcută căsătoria la trei mînii[2], şi se leapădă să mai încheie acea căsătorie,

---

[1] Sultanilor selgiucizi.

[2] În text „splini" — σπλῆνας.

dacă n-ar lua-o cineva iarăşi, necinstită de celălalt, după ce de trei ori mînie[1] a aruncat la mijloc.

Solul cînd a auzit aceste cuvinte, repede de tot s-a întors înapoi la împăratul Temir. Soţia lui Temir însă, spun oamenii că a fost o femeie temătoare de dumnezeu în mare măsură şi nu-l lăsa să se ducă aşa plin de necaz asupra lui Baiazid, un bărbat vrednic de toată lauda, în ce priveşte
106 religia lor, pentru lupta ce o duce în contra celor | ce se ţin de Iisus, ci să-l lase în pace şi să nu-i facă greutăţi, căci nu e cu dreptate să aibă de suferit vreo nenorocire din partea lor, ireparabilă. Cînd însă solul i-a spus cuvintele, să-şi fi chemat soţia şi să-i fi poruncit solului să rostească în faţa ei cele spuse de acela. După ce solul a repetat răspunsul lui Baiazid, Temir să-şi fi întrebat soţia, dacă mai găseşte cu dreptate să-l lase pe Baiazid în pace, care rosteşte aşa cuvinte batjocoritoare. Şi-i arată că, sau i-ar da lui Baiazid dreptate şi atunci n-ar mai trebui să trăiască mai mult cu dînsa, sau dacă e de cealaltă părere, încît să bată război, atunci o socoteşte că-i este soţie, şi se apucă să-l urmărească, orice ar fi să i se întîmple. Nevastă-sa însă atunci, luîndu-i vorba din gură, să-i fi spus: „Dar, împărate, este vădit că omul acela, apucat de nebunie şi împins de nenoroc în aşa fel, nu mai e cu mintea întreagă; şi astfel pentru mine e lucru lămurit şi am înţeles că tu ai toată dreptatea să te gîndeşti la răzbunarea lui şi ai să-i arăţi cine eşti tu şi cine-i el care îţi trimite aşa vorbe. Aceea totuşi lămurit s-o înţelegi, că eu una socoteam că nu e după lege să începi război cu acela care luptă pentru profetul nostru în contra elinilor şi a altor popoare din celălalt continent. Dar dacă acela din prostie nu poate fi cît de cît cu bună
107 chibzuinţă, nu | e cu dreptate să-l laşi pe un obraznic ca acela să rămînă îngîmfat. Ci mergi aşadar la război, fără ca tu însu-ţi să |te ţii de luptă, ci dacă i-ai luat înapoi oraşul Sebastia, va fi îndeajuns pedepsit şi pentru oraşul Melitine şi pentru domnii turcilor care îşi duc traiul la noi".

Planuri de cuceriri ale lui Timur-Lenk.

Şi aşa deci a pornit împăratul Temir asupra lui Baiazid care din voia lui l-a provocat la război. Şi unii spun că Temir, din cauza Melitinei, a coborît asupra Sebastiei şi, după ce a cucerit acest oraş, a trimis soli la Baiazid despre domnii turcilor, să le dea înapoi ţara şi să împlinească cererea pentru unt şi corturi. Căci cerea, precum se spune, două mii de cămile să-i aducă unt, două mii de corturi de pîslă de care

[1] În text „splină" — τρὶς σπληνός. După I. v. Hammer, Gotting. Comment. rec. phil. Kl. Band 6 (1823/27), p. 243, Laonic ar fi făcut o confuzie din cauza cuvîntului turcesc „thalak" care înseamnă şi „despărţenie" şi „splină". Formula de despărţenie spusă de trei ori, era „thaktu anke" adică „m-am săturat de tine!" (După K. Dieterich, *Byzantinische Quellen zur Länder-und Völkerkunde*, II, Leipzig, 1912).

se folosesc nomazii, şi ca pe dînsul să-l pomenească în bisericile sale drept împărat şi feciorul său să vină la Poarta lui Temir şi banii lui să umble în ţara aceluia. Aceste şapte cereri să i le fi făcut după cucerirea Sebastiei. Şi atunci şi Baiazid, foc de mînie, să-i fi trimis vorbele despre soţie. Totuşi Temir se pornise asupra lui Baiazid, cu gîndul să-i cucerească ţara din Asia şi să treacă în Europa şi să nu se oprească din mers înainte de ce să fi ajuns la marginile | ei, mergînd pînă la ocean la coloanele lui Hercule,unde **108** auzise că se află strîmtoarea cea mai mică ce desparte Europa şi Libia; şi de acolo trecînd în Libia şi subjugîndu-şi şi această parte a lumii, să se ducă de aici acasă. Cu aceste planuri mărețe se purta Temir, planuri ce ţinteau mai mult la norocul ce i l-a dat dumnezeu; Baiazid însă se gîndea, că-i va respinge atacul, conchizînd din evenimentele mai vechi, că în timpurile de mai înainte împăraţii Asiei niciodată n-au putut birui Europa, ci că acei din Europa, pornind asupra Asiei, i-au scos din domnie pe conducătorii Asiei. Cu aceste gînduri îşi făcea mari închipuiri şi credea că, într-un război scurt, va doborî şi împărăţia lui Temir.

Ajungînd cu istoria aici, şi gîndindu-mă la întîia expediţie şi a doua, făcută în timpul acesta de împăratul Temir în contra lui Baiazid, îmi vine a crede că statul turcilor ar fi ajuns la mare putere şi putea să se întoarcă asupra Apusului, dacă, aşa dintr-odată, nu le-ar fi fost dat să li se taie calea de împăratul Temir. Căci nici nu s-ar fi desfăcut în două împărăţia Otumanizilor şi, luîndu-se la ceartă, nu şi-ar fi stricat unul altuia |puterea, aducînd asupra-şi cea mai mare pierzare din cîte ne putem aduce **109** aminte că au fost vreodată; căci după moartea lui Baiazid, s-a întîmplat că feciorii lui s-au luat la ceartă unii cu alţii şi-şi pustiau întreolaltă ţara, încît cea mai grea şi mai rea nenorocire s-a întors asupra neamului lor. Acuma însă Baiazid ajungînd la o putere peste măsură, dumnezeu a făcut de a fost plecat spre cumpătare, încît să nu umble cu gînduri de stăpîniri atît de mari.

Care a fost originea lui Temir şi cum a ajuns la stăpînirea Asiei şi şi-a aşezat reşedinţa împărătească la Samarchand, să-mi fie îngăduit s-o istorisesc aici şi s-o arăt. De către cei mai mulţi se spune că acesta pornind din cei mai de jos, a ajuns la mare putere în Asia.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE III

Începuturile lui Timur-Lenk.

Întîia expediție a lui Temir a fost asupra Sebastiei, oraș 110
înfloritor al Capadociei. Căci cum i s-a anunțat că Baiazid
nu are nici un gînd bun cu domnii turcilor din Asia, ca să se împace
cu dînșii, pe care i-a izgonit, luîndu-le toată țara, și cum solul său
n-a izbutit întru nimic pentru cîte îl trimisese, ci vedea că Baiazid și-a
ieșit din fire, și în alte privinți, și că se apucă și de insulte, a început să
facă pregătiri de expediție contra Sebastiei. Și originea lui și venirea | la
domnie și cum, cu unul purtînd război, iar cu alții încheind pace, prin groaza 111
ce a răspîndit-o, și-a supus toată Asia, m-am putut informa că s-a petrecut
cu el așa.

Tatăl acestui Temir a fost Sangal, un om de jos care, după ce s-a
însurat, i s-a nimerit un om ca acesta. Cînd Temir s-a făcut mai mare, i
s-a dat în seamă izlazul orașului și a fost păzitor de cai; și întîlnindu-se
cu cei ce aveau în folosință izlazurile din satele dimprejur, a intrat în vorbă
cu ei și s-a înțeles să-și strîngă bani din furturi, dacă o să poată, și să se
mute în altă țară; și era strașnic la furat și și-a adunat cai și vite și mare
mulțime de oi. Și întru toate era un lucru rău. Și odată să se fi urcat într-un
staul; și zărit fiind de stăpînul casei, să fi sărit de pe zidul staulului o săritură
foarte mare la pămînt; căci în țara aceasta staulele vitelor și oilor
sînt înconjurate cu ziduri foarte mari de tot și să nu fie ușor de urcat. Și
cum a sărit, să-și fi strivit piciorul și de atunci să fi rămas șchiop. Dar se
spune că și în luptă ar fi fost rănit la picior și că de aici s-ar fi ales șchiopătînd.
Ducînd-o într-o luptă | cu vecinii și plecînd totdeauna cu dînsul 112
cei cu care se înțelesese de la început, cu herghelia de cai asupra dușmanilor
și de aici mai luînd pe oricare se întîmpla, i-a înduplecat să ocupe un loc
întărit și să-l aibă de îndemînă la prădăciuni. De aici pornind, prăda călătorii
și-i osîndea fără cruțare. Și avînd bani mulți și-a cîștigat și alți tovarăși,
între care mai ales doi bărbați, Haidar și Mîrza. De neam, precum se

spune, aceştia au fost masageţi. În tovărăşia acestor doi s-a dovedit mai tare decît duşmanii care prădau ţara, şi punîndu-i pe fugă, a năvălit şi a nimicit călăreţii de pradă ai potrivnicilor. Faima lui ajungînd pînă în oraş, i s-a încredinţat şi o parte nu mică de ostaşi şi bani cu care să îngrijească de ostaşi. Şi de atunci umplea de curaj oastea ce-o avea cu sine şi, îndemnînd-o să se aţină prin ţară duşmană, aducea în oraş robi şi vite, număr foarte mare. Dar împăratul masageţilor văzîndu-l pe Temir fiind astfel, l-a învrednicit de cea mai mare cinste pe lîngă sine şi l-a făcut acuma general-comandant al întregii oştiri de sub mîna sa. Şi de aici să fi săvîrşit cele mai lungi drumuri din cîte s-au făcut vreodată cu armata, încît, ajungîndu-i pe duşmani, cădea dintr-odată asupra lor şi le distrugea oastea.
113 Şi mai ales, | încăierîndu-se cu duşmanii, el însuşi luptîndu-se să-i fi pus pe fugă şi, urmărindu-i, să-i fi alungat în Babilon, aşa numitul Bagdat, şi impresurîndu-l, a trimis după împărat, stăpînul său. Nu mult timp după aceea murind împăratul, s-a căsătorit cu femeia stăpînului său şi s-a urcat pe tron. De îndată ce a ajuns la domnie, a năvălit asupra Bagdatului şi a început să impresoare Samarchand. Şi nu cu mult mai tîrziu, cum cei din oraş au făcut o ieşire şi n-au izbutit întru nimic, ci fiind înfrînţi, au intrat în oraş şi erau impresuraţi, i s-au predat prin bună învoială. Cum a ajuns domn peste Samarchand, a pus la cale cu cei din Babilon o trădare, folosindu-se la aceasta de slujba lui Haidar.

Urcarea pe tron; organizarea armatei.

Dar Mîrza să fi fost un om cum se cade şi totodată îl mai domolea pe Temir să se înfrîneze, cînd îl apuca mînia, şi să nu se lase stăpînit de ea la orice l-ar fi dus; şi el să-i fi arătat lui Temir, cum să introducă hrana în comun a oştirii. Căci toată armata lor, la sugestia lui Mîrza, a împărţit-o la comandanţi de zece oameni şi de cete mai mari şi mai mici şi comandantului de zece oameni, i-a dat ordin să dea ostaşilor săi hrană şi împreună cu soldaţii săi de îndată să se înfăţişeze foarte repede la comandantul cetei, cînd i-a poruncit, iar ei să rămînă lîngă al lor. Iar cînd
114 au sosit la masa comună, | nimeni nu lipsea care să nu-şi fi avut locul hotărît. Şi de provizii pentru ceilalţi oameni din tabără ordona să aibă grijă piaţa[1] potrivit cu hotărîrile luate. Mişcările, fiecare din conducătorii lor le execută după indicaţiile date de comandanţii cei mari, în cete strînse, încît, de se întîmplă să intre vreo iscoadă în tabăra lui Temir, niciodată nu rămîne neobservată şi nici vreun străin care s-ar întîmpla să vină în tabără. Iar pe aceştia i-a încredinţat altui bărbat, ca să-i facă pe străini să descindă la sine, dacă s-ar întîmpla să vină în

---

[1] Ἀγορὰν adică adunarea armatei; sau negustorii care însoţeau de obicei armatele

tabără, avînd nevoie de pîine. Așa se face că, la un semn al marelui împărat, toată oastea se pune în mișcare, oriîncotro ar avea nevoie, și, sub conducerea lui, toate merg de îndată după un singur consemn, repede fiind de față acolo, unde trebuie să fie, mergînd de îndată numaidecît. Cînd se face seara și soldații și-au primit consemnul de la marele conducător, fiecare, pe același drum oarecum, aleargă la cortul și la camarazii săi. După ce soldații au ajuns în corturile lor, străji cutreieră tabăra ; și de ar zări pe vreunul afară de cort, pe acesta îl iau și-l pedepsesc. Iar dacă s-ar întîmpla să fie vreo iscoadă în tabără, neavînd unde se duce, rămîne afară de corturi și așa este prins îndată. Așa, se | spune 115 că era traiul în comun al soldaților lui Temir. Haidar însă să-i fi devenit tovarăș aprig în a-i sluji, cînd avea nevoie, și el îl ațîța pe împărat la războaie, nelăsîndu-l de loc să stea în liniște.

Pe Mîrza îl trimite la moarte.

Despre Mîrza însă se spune că, după ce Temir a luat domnia în Samarchand, să-i fi luat viața în acest fel. Cînd încă Temir umbla cu aceștia împreună și era hoț și trăia din prădăciuni, luîndu-se la vorbă între tovarăși despre noroc, cînd lui Temir i se făceau urări, că în curînd acuma o să ajungă la domnie în Samarchand, Mîrza intrînd în vorbă a spus : „Dar tovarășe, domnia din Samarchand este de așa fel, încît Temir, un hoț și om de rînd, nu poate pune ușor mîna pe ea. De ar fi să se întîmple aceasta vreodată și el să ajungă în Samarchand la domnie, atunci n-aș mai vrea să trăiesc, ci, ca un om prins cu minciuna, mai bine aș muri de îndată ! ”. Dar cu aceste vorbe se vede că s-a pripit, căci nu le-a spus într-un ceas bun. După o trecere de timp, cînd Temir a ajuns la domnia orașului, l-a cinstit pentru destoinicia lui mai mult ca pe Haidar ; și acesta îi spunea mereu că ar trebui să i se împlinească acea vorbă pe care a spus-o în fața celorlalți martori și asupra căreia stăruind, s-a dat morții pe sine ; și-i aducea aminte vorbele aceluia, că, dacă Temir ar ajunge împărat la Samarchand și acela ar rămîne de minciună, vinovat | ar fi de moarte de mîna lui Temir. 116 Și Temir nu știa ce să facă și cum să-l trateze, fără să-și calce legămîntul, pe acela care a dat mînă de ajutor împăratului, cînd atunci era un particular de rînd. Și a grăit către Mîrza în felul acesta : „O știți, Mîrza, și tu și ceilalți cu toții cîți am luat parte la înfăptuirea acestei domnii ! Am ajuns la domnie, ținînd cu toată stăruința la acestea două : să fiu totodată cu rîvnă, cît se poate de mare, și să ne ținem cu toată tăria de cuvînt, la orice ne-am fi legat și cu amici și cu inamici, și nu că ne-am fi legat cu jurămînt, ci numai și cu cuvîntul, căci nimic nicăieri, nici cetate mai puternică, nici armată nu-l pune mai bine la adăpost pe om în viața aceasta decît să-ți potrivești fapta cu

cuvîntul întru toate și nu să sari cu mintea cînd într-o parte cînd într-alta; și de aceea deseori o spuneam că numai prin aceasta ne asemănăm cu dumnezeu. Și cum i s-ar putea întîmpla să-i meargă bine vreodată omului care nu poate avea nimic sănătos în vorba lui?! Adu-ți aminte cum, ținîndu-mă de mînă, spuneai că ești gata să mori, dacă ajung la domnie; și te-ai învoit s-o spui aceasta de față cu martori. Vezi deci să te ții de cuvînt, împlinindu-ți-l, și să-mi dezlegi mîna de acest legămînt". —Atunci Mîrza i-a întors cu vorbe de acest fel: „Dar cum ți s-a întîmplat, să ajungi
117 la această domnie, | o știi și tu și toți aceștia, cîți sînt de față; și cum am înfruntat toate primejdiile cele mai grele, pentru ca orice să-ți iasă din plin. Dar și urme de răni se pot vedea, cîte primindu-le, niciodată nu le socoteam lucru mare, numai să-ți pot face pe plac. Dacă însă am spus ceva într-un ceas rău, n-ar trebui oare să fii pe plac prietenilor, de la care n-ai întîmpinat decît mult și mare bine. Căci vorba aceea, fiind un om mai mult particular, nu te leagă deloc toată viața și pe tine. De altminteri, după ce ți-ar fi fost dat să ajungi la domnie, atunci nu ți-ar fi îngăduit să calci, de te-ai fi legat la ceva. Dumnezeu chiar ne dă mult bine, pentru că iertăm celor ce ne greșesc nouă cu ceva. Dacă mie care te implor, mi-ai trece cu vederea și această greșală, vei avea parte și de mai mult bine ca pînă acuma". — Grăind acestea nu l-a putut îndupleca, deoarece spunea într-una că iertare trebuie să aibă aceia ale căror greșeli sînt fără de voie. Cum s-ar putea ținea norocul, de el, de nu-și zdrobește pe cel ce grăiește împotrivă-i? Cu aceste vorbe l-a trimis la moarte pe Mîrza și l-a jelit în mod public destul de mult timp, înmormîntîndu-l împărătește.

Subjugă pe hircani și cadusii; descrierea Mării Caspice.

După aceea a pornit război asupra hircanilor și înspre marea numită astfel și asupra popoarelor ce locuiesc la marginea acestei mări Hircania și nu puține le-a supus.
118 Această mare se chiamă | și Caspică, cu numele ce-i dă acest popor; și spre miazăzi avîndu-i pe saci și pe cadusii, se întinde, ca la treizeci de mii de stadii[1]; spre răsărit și miazănoapte însă pe masageți, un popor viteaz și vestit în războaie, la vreo douăzeci de mii de stadii[2]. Acest popor, zice-se, că ar fi mers asupra țării perșilor și, cucerind orașe, pe unele să le fi ținut ocupate; și Temir să fie din acest neam și cu masageți să fi pornit în contra domniei din Samarchand și asupra țării asirienilor și cucerindu-le, le-ar fi ocupat. Dar această mare, din cauza rîurilor ce dau într-însa nu puține, este foarte mare și se întinde multe stadii și nicăieri nu dă, precum se spune în marea de afară. Totuși eu unul am auzit că un canal pornește

[1] Vreo 5328 km.
[2] Vreo 4440 km.

de la această mare şi dă în Marea Indică. Dar la marginea acestei mări locuiesc multe popoare viteze. Şi în această mare trăiesc mulţi peşti buni; are şi scoici care produc mărgăritare, ca şi în Marea Indică. Şi multe vase plutesc pe această mare, încărcate cu mărfuri, plutind de la unii la alţii. Şi se află această mare mai mult spre răsăritul Asiei şi într-însa dă Araxe, un rîu foarte mare, şi Choaspe, curgînd spre răsărit, şi multe alte rîuri nu puţine. Popoarele de lîngă această mare, am spus mai înainte, sînt sub domnia cadusiilor şi tributurile lor le duc la aceştia în fiecare an în oraşul cadusiilor. |

După ce Temir şi-a supus pe hircani şi pe împăratul acestora l-a dat 119
morţii, a pornit cu armata asupra cadusiilor. Şi aceştia strîngînd armată foarte mare, se pregăteau să se apere în faţa năvalei lui Temir; Temir însă cum a băgat de seamă că aceştia vin cu armata, trimite pe Haidar asupra capitalei lor, ca să o împresoare şi să o ocupe cît mai repede, iar el însuşi aştepta, după ce şi-a aşezat tabăra în locul cel mai apropiat de cadusii. Cadusiii însă, cum au aflat aici că duşmanii merg asupra capitalei lor, au luat calea întoarsă şi fără nici o ordine se grăbeau spre capitală. Atunci Temir, cînd ei mergeau spre oraş, îi loveşte cu armata sa şi, încăierîndu-se cu ei învălmăşiţi, i-a pus pe fugă şi, gonindu-i, a mers asupra capitalei şi, împresurînd-o un timp, a cucerit-o.

Război cu Arabia; descrierea ţării.

După aceea a mers cu război asupra Arabiei. Arabii, un popor mare şi bogat, nu sînt, în ce priveşte buna stare, mai pre jos de nici un popor din Asia; e un popor vechi, mult răspîndit în Asia pînă şi la marginile mării, aşa numită Marea Roşie. Ţara aceasta este foarte mare şi foarte bună de locuit din toate ţările de prin Asia. Locuitorii ei sînt oameni foarte drepţi şi foarte învăţaţi, în ce priveşte religia lor. Şi pe împărat nu şi-l socotesc stăpînitor, ci mai mult ducînd acelaşi trai şi supus aceloraşi legi ca şi ei. Reşedinţa împărătească le e |
într-un oraş la marginea mării, numit ....[1], oraş mare şi vestit prin 120
bogăţie. Arabia se mărgineşte cu Egiptul şi cu ţara perşilor şi asirienilor. Căci din ţara Colchidei şi de la rîul Fasis[2] pînă la marea din Siria rupestră, pînă la oraşul numit Laodicea, ar fi pentru un drumeţ bine echipat, străbătînd ţara pe jos, un drum de . . . .[3] zile; şi de aici ţara s-a format ca o peninsulă a Asiei de jos şi Arabia rămîne în afara Asiei. Şi este ţara aceasta productivă, plină de pomi şi palmieri şi, la mijloc udată fiind de două rîuri, rodeşte felurite fructe, peste fire de mari, încît oamenii mai vechi

[1] În manuscrise, numele lipseşte; Tafel îl bănuieşte Αἰλάνη—Elane.
[2] Manuscrisele oferă φάρους—Far, îndreptat de Darkó în Φάσιδος.
[3] Numărul lipseşte în manuscrise.

au numit-o Arabia cea plină de belşug. De aceea asupra acestei Arabii a pornit cu război, găsindu-i vină, că ţinea cu cadusiii care erau în război cu dînsul. Şi de două ori s-a luptat cu oastea arabilor şi n-a putut-o birui nicidecum; apoi însă a început tratative, să-i dea oaste şi să-i plătească tribut în fiecare an, cît le-ar porunci; şi a făcut pace; şi atunci să fi venit la dînsul soli de ai arabilor care, sosind, propuneau să nu jefuiască ţara profetului şi-l rugau, pentru că-s din neamul profetului dătător de lege şi sînt ca nişte părinţi ai celor ce se ţin de religia profetului. Şi, acest neam
121 e socotit sacrosanct şi sfînt, deoarece din ţara lor s-a ridicat | dătătorul de lege Mohamed şi pentru că împreună cu Omar care a întărit legea, au ajuns la stăpînirea Asiei şi au săvîrşit mari fapte.

Legea lui Mohamed.

Legiuitorul acestora, Mohamed, se spune că a fost feciorul lui Ali din Arabia cea plină de belşug. Dintru început, la răspîndirea legii, n-a întrebuinţat nici o silă; pe arabi şi după aceea pe sirieni, i-a cîştigat, înduplecîndu-i cu vorba. După aceea, cîştigîndu-şi-l de prieten pe stăpînitorul ţării Ali, a căutat mai ales, în orice parte s-a îndreptat, să-i aducă la legea sa pe locuitorii ţării. Şi legiuirea o dădea pentru o liniştită contemplare şi totuşi pentru o adorare entusiastă a divinităţii, dar mai ales pentru o necontenită ocupaţie religioasă. Căci în legea lui se cere să te rogi de patru ori pe zi lui dumnezeu şi nici o piedică să nu-ţi fie la aceasta, încît să nu-ţi faci rugăciunea. Iar în ziua Afroditei[1] să meargă cu toţii de obşte în temple să se roage; şi mai cere legea lui ca la rugăciunea lor în temple să nu adauge nimic, nici vreun chip, nici vreo altă icoană pictată. Preoţii şi-i pun de se urcă unul într-un turn cu zare îndepărtată din faţa templului şi se roagă lui dumnezeu cu glas mare şi rugăciunile cerute de lege, totdeauna şi le fac cu strigăt puternic. Şi ştiu că poporul acesta îşi
122 îndeplineşte rugăciunea | în chip foarte conştiincios şi nu-şi îngăduie nici o delăsare. În celelalte privinţi însă legea nu prevede nici o cumpătare pentru felul lor de trai şi de viaţă, încît plăcerile vieţii să nu şi le micşoreze; astfel pornirile firii nu şi le înfrînează de loc. Căci femei îşi ia ţiitoare din roabele de război, cîte e în stare fiecare să le dea întreţinere şi hrană. Soţii legiuite îşi pot lua pînă la cinci; şi copiii de la roabele de război, nu şi-i socotesc copii din flori. Dacă însă li se nasc copii din ţiitoare libere, sînt socotiţi de ei copii din flori şi nu intră în starea părintească. Îşi cumpără şi soţiile legiuite, pentru cît ar vrea cineva să-şi vîndă fata. Cu făclii aprinse ce sînt purtate înaintea lor, îşi duc femeile la cununie. Dacă bărbatul, supărat pe femeie, a spus că pe viitor se desparte de ea pe urma a trei

[1] Vineri, ziua Venerei la romani, Afrodita la greci.

mînii[1], cu cuvîntul numai femeia a fost înstrăinată de bărbat. Şi se socote-
şte mare ruşine să o aduci înapoi, dacă ai îndepărtat-o ; dacă însă n-a pre-
curvit, nu e îngăduit să o îndepărtezi. Vin să bea îi este oprit neamului
acestuia ca un păcat ; şi să meargă la rugăciune, nu-i este îngăduit, fără
să se fi spălat. Şi o dijmă |punînd pe an pentru dumnezeu, sînt ţinuţi
să postească treizeci de zile | şi mai bine. Ziua întreagă nu se ating de loc 123
nici de mîncare nici de băutură, seara însă cînd stelele se ivesc, se aşează
la masă ; în timpul acesta însă, din toate mai ales vin, nu au voie să beie de
loc. Cu toţii practică tăierea împrejur. Despre Iisus, legea lor spune că a
fost apostol al lui dumnezeu şi că s-a născut din îngerul Gavriil şi din fe-
cioara Maria care n-a ştiut de bărbat, şi că Iisus e un profet mai mare
decît o fiinţă omenească ; şi la sfîrşitul acestei lumi, cînd oamenii o să stea
la judecată pentru felul cum şi-au dus viaţa, ei spun că Iisus are să fie adus şi
ales judecător al lumii. De porc să se atingă le este oprit ; celelalte ani-
male le mănîncă toate, dacă au ajuns la măcelărie. Un singur dumnezeu
conduce universul şi lui, după cum spun, îi slujesc spirite de foc ; şi pe
Mohamed l-a trimis să completeze ceea ce lipseşte la dătătorii de lege tri-
mişi mai înainte de dumnezeu în lume. Tăierea împrejur o socotesc ca o
curăţire a tuturora şi la îndeplinirea acesteia încheie şi căsătorii. Mormintele
obişnuiesc să le facă la drumuri şi aiurea să înmormînteze n-au voie. Morţii
îi înmormîntează scăldaţi şi tunşi pînă la piele. La ei mai e încă şi această
credinţă, că de sabie moare cel ce nu se ţine de lege. Numai pe armeni
din celelalte popoare care se deosebesc de ei în religie, nu-i fac robi, pentru
că un armean | a prezis gloria la care va ajunge acela[2] în lumea toată. 124
De aceea nu se cade pe armeni să-i robească.

Răspîndirea mohamedanismului. Moartea profetului.

Cei ce au îmbrăţişat această lege a lui, s-au răspîndit peste o mare parte din lume şi au ajuns departe în Asia şi Libia şi într-o parte nu mică a Europei, |la sciţi şi la turcii de acuma şi la libienii din Iberia. Din viaţă se spune că s-a săvîrşit în vremea, cînd feciorul lui Ali domnea peste Arabia ; căci ţineau foarte mult la el ca la un dătător de lege şi, ascultînd de el la orice i-ar fi dus, i-au încredinţat conducerea statului şi de ei să se slujească după voie. După aceea însă strîngînd oaste foarte multă, a mers asupra Egiptului şi a celeilalte părţi din Arabia, cu gîndul să facă cuceriri ; şi trecînd deşertul Arabiei, şi-au supus popoarele de aici. Domnind <zece>[3] ani, s-a săvîrşit din |viaţă într-o localitate Meca aşa

[1] În text „splini'' ἀπὸ τριῶν σπληνῶν. Vz. p. 78 n. 1.
[2] Adică profetul Mohamed.
[3] În manuscris e arătată o lipsă, pe care Tafel a întregit-o cu δέκα — zece.

numită. Și oastea lui și locuitorii țării i-au făcut o înmormîntare cu mare alai și l-au jelit tare. În fiecare an, arabii îi fac slujbe religioase ca unui erou[1], bărbat sfînt care le-a fost, chipurile, trimis de dumnezeu pentru a le da lege. Și așa legea le-a fost dată de un om blînd care nu le-a fost un stăpînitor tiran[2].

Domnia lui Omar. Pelerinaj la mormîntul lui Mohamed.

După ce a murit, Omar, unul din cei mai încercați
125 învățăcei ai lui, | primind de la feciorul lui domnia, a pornit mai întîi cu armata asupra Siriei și și-a supus țara, o parte cu război, alta înduplecînd-o cu vorba și încheind tratate sub anumite condițiuni. După aceea a subjugat Cilicia și Frigia și Misia și Ionia și, mergînd asupra Asiei de sus, a cucerit-o, impunînd popoarelor barbare[3] de prin Asia legea lui și din ucenicii lui îi trimite prin unele țări, pe unii într-o parte, pe alții în alta, silindu-se să le cîștige cu vorba. Și după ce a împodobit mormîntul lui Mohamed cu lucruri de mult preț, a ajuns la putere mai mare ca acela; și an de an îi săvîrșea slujbe religioase și îndupleca și pe alții să i se roage și, venind la mormîntul lui, să devină mai drepți. Și acuma, vin nu puțini din Asia și Libia și Europa la mormîntul lui Mohamed și au credința că acest lucru le aduce multă fericire. Și unii pleacă înșiși, iar alții plătesc cu bani acelora care vreau să meargă pentru ei. Căci drumul este foarte anevoios la mers din cauza nisipului și se face pe cămile, care cară în spinare mîncarea și apa; căci de aceasta n-au de loc belșug. Și așa pregătindu-și bagajele de drum, se urcă pe cămile și ca semne
126 de orientare pe drum, au arătările acului | magnetic și, după direcția lui spre nord, judecînd în ce parte de lume trebuie să meargă, caută drumul cu ajutorul lui și-și fac călătoria. Cînd iarăși ajung în localități, unde este apă, se aprovizionează în locurile acelea cu apă și pleacă mai departe; trecînd patruzeci de zile, prin pustiul de nisip, ajung la mormîntul lui Mohamed. Acest mormînt, se spune că a fost construit din pietre foarte scumpe și se înalță sus în aer[4] în mijlocul templului. De la locul acesta în care se află mormîntul, pînă la . . . . .[5] sînt ca la nouăzeci de stadii[6]; și ieșind

[1] În înțelesul antic de semizeu.

[2] După înțelesul antic al cuvîntului „tiran", domnitor, pentru că Mohamed n-a venit la domnie prin uzurpare sau pe cale de violență.

[3] Barbar în limba antică elină, în care Laonic ține să scrie, înseamnă orice popor neelin.

[4] „Se înalță sus în aer" μετεωριζόμενον ἀπαιωρεῖσθαι s-ar putea traduce și „atîrnă în văzduh"; aceasta se vede că a făcut pe un cititor să facă însemnarea ὅπερ ἀπίθανόν μοι δοκεῖ—„cea ce mi se pare neprobabil", cuvinte ce au pătruns în textul unor manuscrise și pe care Fabrot, cu drept cuvînt, le-a înlăturat din text.

[5] În text pare să fie o lipsă, pe care unele manuscrise o și indică.

[6] Fac 16 km.

de acolo, se grăbesc spre locul acesta. Şi aici le sînt explicate legea şi Alcoranul; şi sufletului îi atribuie nemurire şi divinitatea o cred cu totul lipsită de neştiinţă şi ingratitudine[1].

Subjugarea chataizilor. Planuri în contra tătarilor.

Şi despre legea lui Mohamed, acestea să fie scrise de mine pînă aici! Temir însă după ce a prădat această ţară[2] şi a cucerit unele oraşe, s-a dus spre Samarchand. Căci auzise că sciţi, porniţi de pe la Tanais, i-au năvălit în ţară şi au luat nu puţină pradă; şi era năcăjit rău. De aceea se grăbea să meargă repede asupra chataizilor. Aceştia, se zice, că ar fi masageţi din vechime şi, trecînd peste Araxe, | să fi străbătut departe în ţara din părţile rîului **127** şi, cucerind-o, s-au aşezat cu locuinţele. Pe aceştia se gătea să-i subjuge şi, făcîndu-şi o armată de opt sute de mii, a pornit asupra lor. Şi dînd lupta, i-a învins pe chataizi. Şi mergînd asupra tîrgului lor de adunare şi de reşedinţă, şi i-a supus prin bună învoială; şi luînd foarte mulţi dintr-înşii ca soldaţi cu leafă, pe cei ce au fost mai destoinici la război, a plecat cu ei. Ostatici a luat copiii marilor dregători şi, orînduind acestora să aducă în fiecare an tribut, a plecat. Cît despre oraşul Chataia, este aşezat în partea de răsărit a Hircaniei, oraş mare şi înfloritor, întrecînd prin numărul locuitorilor, prin avere şi altă bună stare oraşele din Asia, afară de Samarchand şi Memfis, înzestrat fiind din vechime de masageţi cu bune legiuiri. Dar şi dintre perşi a luat foarte mulţi ca soldaţi cu leafă, pe aceştia pentru că îi cunoşteau pe sciţi, avînd de cele mai multe ori de a face cu dînşii şi în traiul lor, nefiind încă moleşiţi; şi avea de gînd să plece asupra sciţilor, asupra tîrgului lor de adunare numit Oarda, măcar că a aflat că acest popor ar fi cel mai vechi din cîte sînt în lume şi că încă nici unul din împăraţii dinaintea lui n-a înfrînt acest neam, care a izbutit însă să facă atîta rău Asiei şi Europei şi prin expediţii de jaf să-şi adune multe comori în ţara sa. | Dar gîndindu-se la acestea şi că şi Darie al lui Istape, ajungînd împărat **128** al perşilor, a pornit război cu aceia şi că n-a izbutit întru nimic, s-a pornit el însuşi să cîştige această glorie. Dar în vederea acestui lucru, ca să fie mai aproape de aceştia, a întemeiat în ţara aceea[3] un oraş Chesie[4]; trimiţînd din Samarchand, şi ostaşi şi mari dregători în colonie, a făcut oraşul aşa numit Chesie mare şi înfloritor, pentru că împăratul şi marii lui dregători

---

[1] Adică, mohamedanii cred în nemurirea sufletului şi că dumnezeu ştie toate şi răsplăteşte toate.

[2] Arabia.

[3] a chataizilor.

[4] Manuscrisele ne dau Χερίην, îndreptat de Darkó după denumirea ce urmează îndată, în Χεσίην—Chesie.

ședeau într-însul și armatele Asiei își aveau acolo locul de întîlnire. În puțin timp, Chesie s-a făcut mare și a rămas bine organizat și mai tîrziu, întru nimic mai puțin decît cînd trăia Temir. În ce parte a fost întemeiat acest oraș, dacă în țara Asiriei sau a Mediei n-aș putea bănui. Unii spun că vechiul Ninive a devenit Chesie și că a fost așezat în țara Asiriei, conchizînd aceasta după Bagdat-Babilon. Întemeind orașul Chesie și așezînd într-însul reședința împărătească, se purta cu gîndul să pornească război asupra Egiptului și a sciților și a reședinței acestora numită Oarda; și după ce a strîns armată mare și i-a luat cu sine pe chataizi, a pornit de-a-dreptul spre Tanais. Atunci sciții, cînd au aflat că Temir împăratul vine cu mare pregătire asupra lor, au trimis armată să ocupe de mai înainte intrarea în
129 munți, pe unde avea să treacă Temir | cu armata sa.

Răspîndirea și organizarea tătarilor.

Acești sciți, de demult desfăcuți în triburi, își pășteau vitele în regiunea de la Istru pînă sub poalele Caucazului. Acuma însă o seminție de a acestora care a ajuns în Asia, locuind aici spre răsărit regiunea aceasta a Asiei și răspîndindu-se departe deasupra țării persilor pînă la saci și cadusii[1], s-au chemat sachatei; și unii cred că și Temir însuși se trage din aceștia. Neamul acesta este viteaz între popoarele de prin Asia și foarte războinic; cu aceștia, se spune, că Temir ar fi cîștigat domnia asupra popoarelor din Asia, afară de indieni.

Ceilalți sciți însă sînt uniți sub domnia unui singur împărat și își țin reședința împărătească în locul de adunare numit Oarda, alegîndu-și-l împărat pe unul care coboară din neam împărătesc din timpuri străvechi.

Și se mai găsește și aiurea în Europa la Bospor[2]) o parte de aceștia nu puțină, răspîndiți prin această țară, sub ascultarea unui împărat, din casa împăraților, și numele îi este Ațicheri. Aceștia punîndu-și soarta în mîinile acestui împărat și, sosind în această țară, au mers pînă la Istru și trecînd chiar peste Istru, au năvălit prădînd o bună parte din Tracia.

Tătari peste Dunăre; în Bugeagul Basarabiei; cei din Crimea.

Ei veneau dinspre Sarmația, mergînd spre Tanais;
130 și o bună parte din neamul | acesta s-a sălășluit aici la Istru. Dintre aceștia partea mai mare trecînd sub Baiazid peste Istru, a fost colonizată, fiecare trib din acest neam rămînînd despărțit.

Partea însă ce a rămas locului dincolo de Istru, își duc traiul sub împăratul lituanilor Cazimir, avînd pînă și acuma încă pămîntul în folosință, și iau parte cu toată puterea la războiul aceluia în contra vecinilor; căci

[1] Manuscrisele au *καδδαίους* — cadei, îndreptat de Darkó în *Καδουσίους*.

[2] Adică Crimea.

oriunde se întîmplă să fie acest neam, au faima de mari războinici și sînt foarte viteji.

Aceia însă de pe la Bospor în insula numită Taurică, insulă ce desparte Balta Meotis de Marea Neagră, sub conducerea împăratului Ațicheri, popoarelor le-a prădat pămîntul și le-a supus să-i dea tribut, și pe numiții goți și pe genovezii care își au așezările în orașul Cafa.

Sarmații tributari tătarilor; sînt în hotar cu romînii; întinderea și obiceiurile lor.

Și o anumită parte din Sarmația plătește acestui împărat tribut. Sarmații așadar cei dela Marea Neagră și cei de la ocean plătesc marelui împărat al sciților la locul lor de adunare tribut, de cînd năvălind în Sarmația, o parte a și robit-o, iar alta jefuind-o, a ținut-o ocupată o bună bucată de timp; astfel de atunci s-au supus marelui împărat la tribut și-l duc în fiecare an.

Sarmația[1] se întinde de la sciții nomazi pînă la | daci și lituani; 131
neamul[2] de obiceiu, se folosește de limba ilirilor[3]; și în traiul și obiceiurile lor ascultă[4] de legea lui Iisus; orientați mai mult spre elini, cu arhiereul romanilor nu sînt de loc de acord, recunosc însă pe arhiereul elinic și de acesta ascultă în ce privește religia și traiul lor de toate zilele; și obiceiurile le sînt ca și ale elinilor; uneltele[5] le sînt asemănătoare cu ale sciților. Dar semințiile sarmaților de la Marea Neagră, începînd de la Leucopolichni[6], sînt mai mult sub conducerea orașelor Moscova, Chiev, Tofari și Charcov[7], orașe ce sînt conduse de stăpînitori absoluți și se găsesc în Sarmația Neagră, așa numită de ei înșiși; semințiile însă ce locuiesc la nord spre ocean, își numesc țara Sarmația Albă[8]. Dar spre ocean este orașul

[1] Într-un manuscris se află pe margine nota ἡ ῥωσία καλουμένη „care se numește Rusia".

[2] Adică neamul sarmaților; după Λιτουάνους—lituani, aș pune nu virgulă, ci punct sau punct virgulă, căci γένος—neam nu poate să se refere la lituani, ci numai la sarmați ruși, căci despre ei e vorba.

[3] Adică de o limbă slavă, ca aceea a croaților, adică rusă.

[4] În manuscrise e ἔποικοι—„coloniști, vecini". Kurz, în „Byzantinische Zeitschrift", 25 (1925), p. 114 propune coniectura ἐπήκοοι—ascultători, ceea ce se potrivește mult mai bine decît ἔποικοι păstrat de Darkó în ediția sa critică.

[5] Vezi mai sus, p. 63 nr. 5.

[6] Cetatea Albă.

[7] Manuscrisele au τὸ φάρι și χωρόβιον îndreptate de Tafel în Τοφάρι și Χαρκόβιον.

[8] Asupra acestor denumiri de Rusia Albă și Neagră, vezi studiul scris în rusește al lui A. Soloviev în „Sbornic" al Societății arheologice rusești din Iugoslavia", vol. III, (1940), p. 29—66. Tătarii, turcii, după obiceiul popoarelor asiatice, indicau punctele cardinale de orientare prin colori: vezi studiul scris în sîrbește al lui N. Z u p a n i č, *Sensul atributului roșie în numele Croației*, în „Etnolog", XI (1938), p. 355—376. (Citate după „Byzantinische Zeitschrift", 39 (1939), p. 282 și 40 (1940), p. 312—313). Vz. și H. L u d a t, *Farbenbezeichnungen in Völkernamen. Ein Beitrag zu asiatisch-europäischen Kulturbeziehungen*, în „Saeculum", IV, 1953, p. 138—155, citat după F. G r a b l e r, *op. cit.*, n. 37, p. 91.

numit Ungrat, cu o organizaţie mai mult aristocratică; şi te poţi îmbogăţi mult într-însul şi, oraş înfloritor, întrece prin bună stare celelalte oraşe ale Sarmaţiei, şi din aşa numita Albă şi Neagră. Şi ajunge la ocean această ţară numită Inflanda[1]. Aici acostează şi corăbii din Dacia[2] şi Germania, aducînd în această ţară încărcături de mărfuri britanice şi celtice totodată. De la Tanais aşadar pînă în Oceanul britanic şi pînă la ţara celţilor, luînd de-a lungul pămîntul locuit, ar fi drumul cel mai lung de treizeci şi cinci
132 de zile; luînd pămîntul de-a latul, | dincolo de Tanais este cea mai mare ţară, din Sarmaţia pînă în Asiria. Sciţii o posedă pe aceasta. După cît mi se pare mie, părţile de dincolo de Tanais sînt ţara cea mai mare din toate ţările din Europa în amîndouă direcţiile, şi de-a lungul şi de-a latul, întinzîndu-se pînă foarte departe.

Şi spre nord, dincolo de sarmaţi locuiesc permii şi sînt în graniţă cu sarmaţii şi sarmaţii vorbesc aceeaşi limbă cu permii. Şi despre permi se spun acestea, că sînt un neam ce-şi agoniseşte traiul mai mult din vînat şi ....[3].

Despre pruşi; ordinul teutonic şi ioanit; despre samoţi.

Sarmaţia ce se întinde spre ocean, ajunge pînă la ţara numită Prusia şi pînă la nazireii[4] de aici, îmbrăcaţi în rase albe, şi pînă la mănăstirea lor din această ţară. Germani par să fie acest neam şi au aceeaşi limbă ca şi a acelora şi acelaşi fel de trai. Locuiesc în oraşe prea frumoase şi înzestrate cu legiuiri bune, spre a fi cît mai puternice. Aceştia sînt organizaţi într-un ordin, precum e socotit ordinul din Iberia[5] şi acela de care se ţine neamul nazireilor din insula Rodos[6]. Căci aceste trei ordine cunoscute sînt aşezate în lume pentru apărarea religiei lui Iisus în contra barbarilor, cel din Iberia împotriva libienilor care trec într-acolo, şi cel al pruşilor împotriva samoţilor şi a sciţilor nomazi care de demult sînt
133 cu aşezările chiar pe aici pe aproape, | şi cel din Rodos pentru apărarea mormîntului lui Iisus împotriva barbarilor din Egipt şi Palestina şi a celor din Asia.

De pruşi se mărginesc samoţii, un neam viteaz şi cu un fel de viaţă şi cu o limbă întru nimic asemănătoare cu a vreunuia dintre vecini. Acest

---

[1] În manuscrise Ἰνφλάστῃ, îndreptat de Darkó Ἰνφλαντῃ—Estonia, Estlanada Grabler (*op. cit.*), primind textul propus de Darkó, spune că e Letonia (Livland, Livonia).

[2] Toate manuscrisele au Δακίας—Dacia, îndreptat de Tafel în δανίας—Dania, ceea ce nu e nevoie, căci Dacia însemnează aici Danemarca; Vezi p. 59 n. 4.

[3] Manuscrisele arată aici o lipsă.

[4] Călugării cavaleri din ordinul teutonic.

[5] Ordinul Iezuiţilor din Spania.

[6] Călugării din ordinul Ioaniţilor.

neam crede în zeii Apolo și Artemis ; și traiul și-l duc după obiceiurile vechi elenice, uneltele[1] însă le sînt asemănătoare cu ale prușilor.

Despre cehi. După aceștia însă urmează boemii și locuitorii acestei țări au credința și a samoților și a germanilor, care locuiesc în țara aceasta, dar uneltele[2] și le-au făcut asemănătoare cu ale peonilor. Capitala le este un oraș înfloritor și des locuit, așa numit Praga ; și mulți din acest oraș, nu cu mult timp în urmă, au încetat să se închine la foc și soare. Numai acest singur popor din Europa a rămas pe de lături de religiile ce ne sînt cunoscute în timpul de față, adică a lui Iisus și a lui Mohamed și Moise ; căci știm că aproape numai de acestea se ține de obicei toată lumea ce ne este cunoscută. Este totuși, precum aflu, dincolo de Marea Caspică și de masageți un popor indic care se ține mai mult de această religie a lui Apolo. Dar acest neam crede încă și în alți zei, și în Zeus și în Hera, precum se va arăta mai departe în cursul istoriei[3].

Despre poloni, lituani. Întinderea Moldovei. Romînii împărțiți în două state. Lituanii se războiesc cu romînii din Moldova.

Și despre aceștia, atîta să fie spus aici ; polonii însă, se 134
mărginesc cu sarmații și graiul îl au asemănător cu al acestora, obiceiurile însă și felul de trai asemănătoare cu ale romanilor.

Cu polonii însă se mărginesc lituanii, ajungînd și aceștia pînă la Marea Neagră și Sarmația.

De la dacii cei de lîngă Istru pînă la lituani și sarmați se întinde Bogdania Neagră, care își are reședința domnească în numita Leucopolichni[4]. Și după cum ar putea cineva conchide, acesta este un neam ales și destoinic[5] și, deși vorbește aceeași limbă, despărțit fiind din vechime în două, neamul s-a statornicit în două stăpîniri și domnii[6].

Lituanii însă nu sînt de aceeași limbă nici cu sarmații, nici cu peonii, nici cu germanii și nici cu dacii și obișnuiesc un grai cu totul particular al lor. Iar capitala lor este un oraș mare, cu mulți oameni și bine înstărit. Și se crede că acest neam este mare între popoarele din partea locului și foarte viteaz și mereu în război cu prușii, germanii și polonii pentru grani-

---

[1] Vezi p. 63 n. 5.

[2] Vezi p. 63 n. 5.

[3] Vezi mai jos p. 109, 6—10.

[4] Cetatea Albă.

[5] Cu „ales și destoinic" am tradus δόκιμον. Hans Ditten, Laonikos Chalkokondyles und die Sprache der Rumänen. Aus der byzantinischen Arbeit der Deutsch. Democrat. Repub., I (1957), p. 97 — 98, îndreaptă δόκιμον în δακικόν și propune acest loc să fie tradus astfel : „Acest neam este dac, precum se poate conchide din faptul, că vorbește aceeași limbă și despărțit . . ."

[6] Romînii din Țara Romînească și Moldova.

țele țării. Și neamul acesta a luat obiceiurile și felul de trai al romanilor, uneltele însă[1] le are asemănătoare cu ale sarmaților și, țara fiindu-le pe o întindere mare în graniță cu Bogdania Neagră, se războiește cu aceștia.

Limba rușilor. Locul de origine al slavilor de nord și de sud.

Sarmații însă vorbesc o limbă asemănătoare cu cea
135 a ilirilor, | care locuiesc la Marea Ionică pînă înspre
venețieni. Care din aceștia este mai vechi și care din aceștia asupra țării cărora s-a răspîndit, sau ilirii, trecînd în părțile de sus ale Europei s-au așezat cu locuințele în Polonia și Sarmația, sau sarmații, ajungînd în aceste părți ale Istrului, s-au așezat cu locuințele în Misia și în țara tribalilor, ba chiar și a ilirilor dinspre Marea Ionică pînă la venețieni, nici n-am aflat s-o spună careva din cei mai vechi și nici eu n-aș putea s-o arăt cu totul adevărat[2].

Mulțimea și puterea tătarilor. Traiul, portul și organizația tătarilor din Oarda de Aur. Poartă scuturi ca ale rominilor.

Dar să mă întorc la sciții nomazi; acest neam ar fi cel mai mare și mai puternic și mai cu tărie, precum nu este nici unul dintre popoarele din lume, dacă nu s-ar fi împrăștiat în multe părți din lume prin Asia și Europa și nu s-ar fi așezat cu locuințele aiurea de împărăția lor, ca un popor ce s-a ținut mai mult de expediții de jaf; și care țară i-a plăcut, acolo s-a oprit și a rămas cu locuința. Dacă, uniți, s-ar fi gîndit să locuiască în aceeași țară și ar fi rămas sub ascultarea unui singur împărat, nimeni din lumea întreagă nu le-ar fi putut ține piept, încît să nu i se supună. Acuma însă răspîndiți pretutindeni, în Asia și Europa, locuind prin Tracia și la Bospor, s-au îndepărtat cu șederea de împărăția lor cea din Oardă. Aceia așadar care se ațin prin regiunea de
136 la Bospor și pradă țara vecină a țarcașilor[3] și mincrelilor și | sarmaților,
aduc la Bospor, în orașul Cafa[4] și la Balta numită Meotis mare mulțime de robi și-i vînd pe un preț mic negustorilor venețieni și genovezi și din aceasta trăiesc. Sciții cei din Oardă își duc traiul pe căruțe și pe animale de transport, avînd de hrană mai mult laptele și carnea de cal; nu prea mănîncă pîine nici de grîu nici de orz, mai mult însă de mei și de secară; se îmbracă în haine de in și averea de pietre scumpe îi face foarte fericiți și să se creadă cei mai bogați. Armele, ca să le spun pe toate, le sînt arcuri

[1] Vezi mai sus, p. 63, n. nota 5.

[2] Laonic își dă seama de unitatea lingvistică a slavilor de sud și de nord, nu-și poate da seama însă din care parte au început să se răspîndească, de la sud spre nord sau invers, precum de fapt s-a întîmplat și precum însuși pare să o spună mai sus; vezi p. 41, r. 10.

[3] Într-un manuscris e corijat κιρκάσων—chircașilor, chirghizilor deci.

[4] Manuscrisele ne dau καρεῖαν și καρόαν, îndreptat de Tafel în Καφᾶν. Vezi p. 91, 7.

şi săbii barbarice [1] şi scuturi mari lunguieţe, asemănătoare cu ale dacilor; capul şi-l poartă de obicei acoperit [2], nu aşa ca locuitorii de prin Sarmaţia; şi nici straie de lînă nu poartă, deoarece nu obişnuiesc decît de in. Locul de adunare al acestor sciţi [3] şi al marelui împărat se întinde pe un drum de cincisprezece zile, încît îşi distribuie ţara, rînduind-o, precum le vine mai la îndemînă; şi se răspîndesc pe amîndouă laturile drumului în cete mici, rînduiţi sub conducerea unuia singur. Şi locul de adunare şi-l fac pe o distanţă cît mai lungă şi-şi distribuie ţara, aşa încît, să aibă hrană din belşug pentru vite; şi înşişi se aşează într-o ordine pe care o socotesc de cea mai bună. Şi numai pe împăratul şi pe marii dregători îi aşează
în cercuri, făcînd rotocoale; şi | împăratului îi fac o reşedinţă din lemn. 137
Întreg acest loc de adunare împărţindu-l în zone, le pun acestora în frunte conducători; şi cînd împăratul le dă ordin, pleacă oriunde li se cere.

Război şi pace cu tătarii din Oarda de Aur.

Atunci deci cînd Temir a pornit la război cu armata din Asia şi cînd sciţii au aflat că vine cu război asupra lor, împăratul a prefăcut toată adunarea [4] în armată şi şi-a făcut tabăra, punînd mulţi oameni în adîncime. În această ordine mergea de-a dreptul spre duşmani; o parte însă a trimis-o înainte să ocupe drumul de trecere, pe unde avea să treacă împăratul Temir, şi a poruncit să-l oprească, pe cît vor putea, luptîndu-se din răsputeri cu Temir. Acesta [5], ce-i drept, a luat o parte cu sine, Temir însă cum a sosit la armată, a mers de-a dreptul spre Tanais, la dreapta avînd Caucazul. După ce a intrat în ţara scitică, i-a găsit pe sciţi, stînd în tabără. Şi cum l-au zărit venind la năvală, s-au rînduit de luptă. Şi în faţa lor s-a rînduit şi dînsul şi oarecare luptă au dat-o la drumul de trecere; şi Temir nu a avut vre-o izbîndă în această luptă. Apoi însă după ce a stat peste noapte în corturi, a doua zi s-a aşezat iarăşi în linie de luptă; şi s-au luptat şi l-au respins, aşa încît nu putea nici într-un chip să intre înăuntru şi să le năvălească în ţară.
Şi aici şi-a | pierdut din armată nu puţini de mîna sciţilor. După aceea 138
însă, cum nu i-a fost cu putinţă să treacă înăuntru, oprit fiind pe loc, şi-a scos armata şi a luat drumul înapoi spre casă.

Vara următoare însă, şi-a strîns armată de tot mare, avînd de gînd să pornească război şi asupra Egiptului, dar după aceea răzgîndindu-se,

---

[1] Iatagane turceşti.

[2] „Capul... acoperit" tradus verbal ar fi „lucruri făcute din pîslă le întrebuinţează mult". Unele manuscrise mai indică aici o lipsă.

[3] Adică Oarda de Aur a tătarilor.

[4] Întreaga Oardă.

[5] Hanul tătarilor.

a plecat iarăși asupra sciților, plecînd în marșuri cît mai lungi. Și a apucat
să năvălească în țara scitică; și aici s-a încăierat cu oarecare parte care
alerga spre locul de trecere și, dînd lupta acolo, i-a pus pe fugă. Totuși
în această ciocnire nu s-a întîmplat ceva deosebit. Căci sciții au acest obicei
foarte bun pentru ei; luînd-o la fugă, se întorc și iarăși merg asupra dușma-
nilor; și în fuga lor nu sufăr nici un neajuns; apoi cînd a ajuns la împăratul
sciților și s-a așezat în ordine de luptă, sciții, noaptea, s-au retras ca la
o sută douăzeci de stadii[1]. Și cînd Temir, toată ziua se lua pe urma lor
și-i ajungea, sciții, noaptea, iarăși se retrăgeau, încît armata lui Temir,
făcînd aceasta, era obosită; și el, pe împăratul sciților îl chema la luptă.
După aceea însă, oprindu-se în tabără, a doua zi s-a așezat în ordine
139 de luptă după cete. Temir însă s-a așezat mai mult în | adîncime, avîndu-l
la aripa dreaptă pe Haidar cu masageții, iar la cea stîngă pe feciorul său
Sachruch cu perșii și asirienii și din chatai, cîți ascultau de el. După ce
însă armatele s-au încăierat și se luptau, luptă aprigă ridicîndu-se, sciții
n-au mai fost mai tari. Apoi însă, deși împinși, sciții se țineau cu multă
stăruință de luptă; cum nici așa n-au înfrînt armata lui Temir, au luat
calea întoarsă și au pierdut în lupta aceasta nu puțini oameni. Și din armata
perșilor au căzut nu puțini. Mai pe urmă însă, cum sciții, în luptă cu armata
lui Temir, nu aveau nici un succes, au luat-o la drum, ținîndu-se în fața
lui, ca să-i atragă pe dușmani în interiorul țării. Dar Temir întorcîndu-se,
a luat-o la drum și el înapoi și a apucat să ajungă la Tanais. După aceea
ajungînd în Iberia cea din Asia, a plecat prin Colchida, trecînd aici peste
rîul Fasis care curge din Caucaz în Marea Neagră. Intrînd apoi în țara
armenilor, a plecat la Chesie[2]. Și așa i-a mers cu oastea în această expe-
diție în contra sciților. În cel de al treilea an însă, pregătindu-se sciții,
ca și cum ar vrea să se apere în contra împăratului Temir, au mers și au
năvălit în țara mai sus de Asiria. Mai tîrziu a trimis la împăratul Oardei[3] |
140 și către întreaga adunare[4] solie de pace, făgăduind și o înrudire prin căsă-
torie, și au încheiat pace, cu condiția să stea în bune relații și să-și
fie unul altuia prieteni.

Cucerirea orașului Damasc, supus Egiptului.

Dar de îndată ce s-a împăcat cu sciții, a pornit asupra Siriei rupestre. Și ajungînd la Damasc, a început să impresoare orașul și aducînd mașinăriile de asediu aproape de zid, a cucerit orașul cu puterea și pe locuitori i-a făcut robi, un oraș care

[1] Douăzeci și unul de km.

[2] Vezi mai sus, p. 89, n. 4.

[3] Manuscrisele au τοῦ Ὀδιέω, îndreptat de Darkò în τοῦ Οὐρδάν.

[4] Oarda de Aur.

atunci era cel mai mare și mai cu bună stare; numai cămile a luat de aici
la opt mii de toate. Luînd pradă în acest oraș avere foarte mare, a plecat
înapoi acasă, ducînd cu dînsul pradă multă și bogată. Într-adevăr și
trimisese solie și la împăratul din Memfis, așa numit în chip distinctiv
sultan, și cerea să-i cedeze Siria rupestră, încît să încheie un tratat cu el
și cu condiția aceasta să facă pace. Și cum, trimițînd mai înainte, n-a iz-
butit, pregătindu-se acuma, a cucerit și a robit Damascul, oraș înfloritor
apoi s-a retras pentru pricina pe care o voi arăta mai jos în cursul istoriei.

Stăpînirea Mamelucilor în Egipt.

Împăratul de la Memfis domnește peste țară înfloritoare
nu puțină; începînd de la arabi, Siria rupestră și Palestina
și întreg Egiptul le are sub ascultarea sa. Și a ajuns împărat
la Memfis și domn peste aceste țări în chipul următor. Cîți din robi se
disting | în această țară prin vreo faptă de vitejie, împăratul îi pune în 141
rîndul soldaților. Și aceștia formează corpul de gardă al împăratului,
ca la douăzeci de mii, numiți mameluci. Din aceștia cîți sînt însemnați
pentru destoinicia lor în executarea ordinelor împăratului, aceștia puși
treptat în locurile de conducere, trec în situații mai înalte pe lîngă împă-
ratul și, fiind găsiți vrednici de cele dintîi demnități în stat, sînt puși în
rîndurile celor numiți melicamerazi; și din rîndurile acestora ajung acuma
să țină chiar locul împăratului și să guverneze Memfis și întreg Egiptul,
Arabia și Palestina și alte țări cîte sînt sub ascultarea acestui împărat.
Melicamerazii stau în fruntea orașelor însemnate din această împărăție
ca mari dregători puși de împărat. Acest oraș Memfis să fie cel mai mare
din toate orașele de prin lume, un oraș bine înstărit și în alte privinți

Orașul Memfis.

și în ce privește mulțimea oamenilor; căci înconjurul acestui
oraș ajunge aproape la șapte sute de stadii[1]. Și este cel mai bine
organizat, cu legi bune, din toate orașele cîte le știm. Case foarte fru-
moase, se spune că are la cinci sute de mii. Prin mijlocul orașului curge

Egiptul udat de Nil.

rîul Nil, cu apă foarte bună și bogată, curgînd din Muntele-
de-argint. Și întreg Egiptul îl udă în chip minunat prin canale
făcute în toate direcțiile ținuturilor, încît | pămîntul are o umezeală 142

Eresurile locuitorilor.

foarte potrivită. Locuitorii acestei țări sînt monoteliți și iacobiți,
popoare nu mici din cele ce se țin de religia lui Iisus-dumnezeu;
și unii cred într-un fel și alții într-alt fel, neavînd în privința religiei

Țările de sub domnia sultanului calif.

păreri nici ca romanii nici ca dogmele grecești; ci sînt armeni
foarte mulți prin această țară, monoteliți și iacobiți și manihei
mulți de tot. Dar domnia împăratului de la Memfis se întinde
din Libia pînă la orașul așa numit Alepo din Asia. Acest împărat este

[1] Peste 124 km.

socotit de popoarele din Asia și Libia, ba chiar și de cele din Europa de arhiereu în ce privește religia lor și legea lui |Mohamed; și mulți de tot învață aici legile religiei aceluia; și a fost socotit din timpuri vechi arhiereu și în scris le fixează acestora în chip foarte amănunțit legea lui Mohamed. Deținînd însă în Palestina mormîntul lui Iisus, are mare cîștig de pe urma aceasta, și cei mai mari dregători din casa împăratului sînt puși la paza criptei. Egiptul se întinde de la Faros [1] din Alexandria pînă în țara Iturea cam la vreo... [2] stadii; iar rîul Egiptului, Nilul, se revarsă în mare în direcția crivățului lîngă Alexandria Egiptului.

143 Apoi începe Palestina, | care ajunge pînă la Siria rupestră. Într-aceasta se află mormîntul domnului Iisus, în orașul Ierusalim care a fost dărîmat. Și acestea sînt, ce-i drept, țări la mare, dar și Siria rupestră ajunge pînă în Arabia la Marea Roșie, dacă mergi spre răsărit. De treci peste mare, pustiul ți se deschide aici, unde călătoresc cei ce merg la mormîntul lui Mohamed. Țara aceasta [3] este a împăratului de la Memfis și pe lîngă ea și Fenicia. Puterea acestui împărat este însemnată pe mare, unde insula Samos îi dă vase și trireme. Și Ciprul și l-a supus, trimițînd corăbii și armată asupra insulelor Rodos și Cipru. Trecînd marea, împresura orașul și insula a prădat-o; și zile destul de multe a bătut zidul; și cum cucerirea orașului [4] nu-i mergea de loc, s-a întors acasă. Dar insula

Insula Cipru.

Cipru și-a supus-o; și la plecare a luat cu sine pe împăratul Ciprului. Din timpul acela, Cipru plătește acestui împărat tribut. Pare însă că această insulă a ajuns de demult sub stăpînirea împăratului acestuia. Cînd însă celții au sosit la mormîntul lui Iisus-dumnezeu, au cucerit insula aceasta și și-au supus-o, aducînd cu dînșii flotă și armată însemnată. În această insulă și venețienii au pus mîna pe Amatunda [5], oraș înfloritor, și l-au stăpînit timp îndelungat, avîndu-l ca bază navală pentru
144 comerțul lor cu Egiptul. Și | de aici s-a ajuns că împărați de la celți domnesc în această insulă. Dar și arabii dețin o parte din această insulă și orașul numit Amochosti [6]. Împăratul de la Memfis al Egiptului duce război

---

[1] Manuscrisele au ἀπὸ τύρου, îndreptat de Tafel în ἀπό τε Φάρου, iar de Darkó în ἀπὸ Φάρου.

[2] Se pare că în text lipsește numărul.

[3] Palestina.

[4] Capitala insulei Rodos.

[5] În manuscrise e ἀμαρίην—Amaria, îndreptat de Darkó în Ἀμαθοῦν.

[6] Unele manuscrise au Φαμαγούστην—Famagusta.

cu arabii din Arabia şi cu cei din Libia, avînd certe pentru graniţele ţării şi, între altele, luptîndu-se şi <pentru Alepo>[1]. Alepo este aici în Asia un oraş mare şi înfloritor şi centru comercial pentru Asia, Egipt şi Arabia, Regiunea aceasta produce cai de rasă. Pe cît se pare şi Egiptul şi regiunea dinspre Libia produce cai buni şi cămile.

Lupta Egiptului pentru oraşul Alepo.

Timur-Lenk se retrage din Siria.

Cînd Temir a plecat cu război asupra Damascului, a cucerit şi oraşul Alepo şi, după ce a subjugat bună parte din Siria rupestră, a luat calea întoarsă din următoarea pricină. Anume împăratul din Chataia, numit al celor nouă,[2] — acesta să fie şi împăratul Indiei —, trecînd peste Araxe, a năvălit în ţara lui Temir şi, luînd robi mulţime mare, se întorcea, mergînd spre casă. Oastea ce o ducea, se zice că a fost de un milion patru sute de mii. Dar Temir retrăgîndu-se din acea ţară[3] şi grăbindu-se cu mare iuţeală să-şi păzească cu grijă cîte îi erau la margine dinspre ţara chatailor, cum mergea cît mai repede, n-a apucat să-l ajungă în ţara perşilor şi cadusiilor[4] pe împăratul chatailor. | De aici trimiţînd solie, a încheiat tratat de pace, fiind cu gîndul la răz- 145
boiul cu Baiazid al lui Amurat. Şi a încheiat pace cu condiţia să plătească un tribut destul de mare pentru ţara masageţilor pe care cucerind-o, o deţinea.

Timur cucereşte Sebastia.

Dar cînd a încheiat acest tratat şi a făcut pace, s-a întîmplat să fi sosit la el domnii turcilor din Asia de jos şi ştirile despre cele petrecute la Melitine. Acest oraş a fost împresurat din ordinul lui Baiazid. Atunci pregătindu-şi o armată foarte mare, a pornit asupra Sebastiei, un oraş înfloritor al Capadociei. Acest oraş, pe cît se pare, a fost reşedinţa împăratului de mai înainte al turcilor şi că, dintr-acest oraş pornind, turcii au cucerit de demult în Asia ţară nu puţină, ajungînd să năvălească la Elespont şi în regiunea asiatică din faţa Bizanţului, cu multă armată. Temir aşadar, cum a sosit, a început să împresoare oraşul; Baiazid însă era departe atunci, plecat cu război asupra Levadiei în Beoţia şi asupra Peloponezului şi a Tesaliei. În Sebastia lăsase armata din Asia şi pe feciorul său Ortogrul[5]; şi după ce luase aceste măsuri, el însuşi a

[1] După „şi" unele manuscrise indică o lipsă pe care Tafel o întregeşte cu διὰ Χαλέπιον „pentru Alepo" sau διὰ κοίλην Συρίαν—„pentru Siria rupestră", Darkó s-a hotărît pentru διὰ Χαλέπιον.

[2] Nouă împăraţi,

[3] Siria rupestră.

[4] În manuscrise e Καμδίων—Camdii, îndreptat de Darkó în Καδουσίων.

[5] Manuscrisele au „Ortobul", îndreptat de Fabrot.

pornit cu război asupra Peloponezului. Aici auzind că Temir a venit şi că împresoară Sebastia, a pornit luînd calea întoarsă şi nu i-a fost dat să
146 năvălească pînă în Peloponez. | Pe cînd se grăbea în drum spre Asia, a aflat că oraşul a fost cucerit şi că Temir cu robi mulţi a luat calea întoarsă, plecînd spre Chesie [1]. Căci Temir, după ce a atacat destule zile oraşul, cei dinăuntru au respins armata lui. Atunci, avînd cu el gropari opt mii la număr, au săpat galerii pe sub pămînt, ducînd în toate direcţiile sub zidul oraşului. Şi ce-i drept, unele cei din oraş le observaseră şi, săpînd contragalerii şi dînşii, le-au zădărnicit. Mai multe însă le-a dus pînă la capăt, dat fiind numărul cel mare al lucrătorilor. Şi cînd zidurile au fost minate acuma şi stăteau sprijinite numai pe lemne, au dat foc şi zidurile au căzut de sine; şi pe unde s-au surpat, ostaşii lui Temir au început să intre în oraş şi aşa l-au ocupat. Şi pe bărbaţi, după porunca lui Temir, cînd au luat oraşul, i-au ucis de îndată, copiii însă şi femeile din oraş i-a dus într-un singur loc şi punînd ostaşii călări să dea iureş într-înşii, i-au ucis, încît n-a mai rămas în viaţă nimeni din locuitorii oraşului, nici bărbat, nici femeie, nici copil, cu toţii din întreg oraşul murind în chipul cel mai jalnic. Şi să fi fost oameni, spune-se, la o sută douăzeci de mii [2]. Dar şi o mulţime de leproşi găsindu-se în acest oraş, se spune că a poruncit să-i omoare. Pe aceştia oriunde îi observa umblînd, nu-i mai lăsa să se
147 întoarcă cu viaţa, ci cum îi zărea, le | şi lua viaţa, spunînd mereu că nu e cu lege, ca acel pe care l-a lovit o astfel de soartă, să umble şi să aducă celorlalţi oameni pierzare, trăind şi ei înşişi de obicei pe de lături de viaţă. Nenorocirea acestui oraş să fi întrecut toate nenorocirile ce au dat vreodată peste oraşe. Pe Ortogrul [3] însă, feciorul lui Baiazid, prinzîndu-l de viu, l-a purtat zile întregi cu el; după aceea însă a pus de l-au omorît.

Dar Baiazid, nu după mult timp, a aflat toate, că oraşul a fost cucerit şi nimicit; nu mult după aceea i s-a adus ştirea, că feciorul său a murit de mîna împăratului Temir; şi se simţea de tot nenorocit şi era în mare jale. Căci trecînd în Asia, cînd a văzut un păstor cîntînd, să fi rostit cuvintele prin care şi-a arătat cît de mare îi era durerea: „Cîntă omul; n-a pierdut nici Sebastia şi nici copilul Ortogrul" [3]. Căci era Ortogrul [3], precum se spune, între semenii lui cel mai bun întru toate şi destoinic la conducerea în război; de aceea l-a şi lăsat în Asia şi i-a încredinţat domnia s-o ducă, precum va crede că este cel mai nimerit.

---

[1] Vezi mai sus, p. 89, n. 4.

[2] Despre cucerirea oraşului Sebastia de Timur-Lenk cf. şi D u c a s, XV, 6, (ed. Grecu).

[3] Vezi p. 99, nota 5.

Solia lui Timur-Lenk la Baiazid I.

Şi astfel s-a întîmplat cu expediţia lui Temir la Sebastia; nu mult timp însă după aceea a sosit şi solia la Furtunosul Baiazid şi i-a poruncit să dea înapoi | domnilor [1] ţara şi cele două 148
mii de cămile încărcate cu unt şi cele două mii de corturi de care se folosesc de obicei nomazii de prin Asia, şi în locaşurile de rugăciune de sub domnia lui Baiazid să-l pomenească pe dînsul ca împărat şi în toată împărăţia lui să umble moneda împăratului Temir şi moneda sa s-o scoată din circulaţie. Şi mai cerea apoi ca unul din feciorii lui să rămînă la curtea lui Temir. Şi dacă le face acestea, va fi prieten bun şi de aproape al împăratului Temir, iar dacă nu le va face, împăratul Temir îl va trata ca pe un duşman. Atunci, precum se spune, Baiazid, plin de mînie să fi spus vorba aceea pe care am amintit-o şi mai înainte, că dacă n-ar porni să ajungă la el, de trei ori să-şi gonească femeia şi s-o ia iarăşi înapoi, ceea ce la ei e o mare ruşine să spui cuiva această vorbă.

Timur-Lenk şi Baiazid pornesc unul asupra altuia.

Punîndu-şi înaintea ochilor vorba lui Baiazid, adusă de solia sa, Temir n-a mai tărăgănat cu expediţia, ci de îndată şi-a pregătit armata din sciţii nomazi ce erau la el şi din ţachataizi [2], la opt sute de mii, precum se spune, şi a pornit asupra lui Baiazid, luînd-o la drum prin Frigia şi Lidia. Baiazid însă, ca unul ce l-a înjurat pe Temir, blestemîndu-l, dacă n-ar veni asupră-i cu toată pregătirea de care era în stare, şi-a strîns, pe cît a putut, oaste | mare, luîndu-şi cu sine şi pe tribali, ostaşi de gardă 149
ai săi, aceştia fiind cam la vreo zece mii, de care însă era foarte mîndru, pentru că în orice situaţie ar fi ajuns, s-au arătat bărbaţi viteji; şi-şi punea înaintea ochilor cum Alexandru al lui Filip, avînd macedoneni cu sine, a trecut în Asia şi, pentru că îi făcea lui Darie o vină din expediţia lui Xerxe asupra elinilor, l-a atacat cu armata sa mai mică şi l-a biruit şi şi-a supus Asia, de ajunsese pînă la Hifasis [3] din Asia; şi avea şi el toată încrederea că, atacînd cu armata sa, va distruge repede de tot împărăţia lui Temir şi va ajunge pînă în India. Luînd deci armata sa din Europa şi Asia, ca la o sută douăzeci de mii, grăbea de-a dreptul asupra lui Temir, dorind să-l apuce, stînd în tabără în regiunea de la Eufrat, şi avînd de gînd să dea lupta cu împăratul Temir. Dar Temir mergea asupra-i, venind prin Frigia. Baiazid însă grăbea prin Capadocia, voind să-l ajungă la Eufrat prin ţara armenilor. Cînd însă a ajuns în Armenia, a aflat că Temir umblă acuma prin ţara sa, mergînd prin Frigia; şi atunci întorcîndu-se,

[1] Sultanilor selgiucizi din Asia Mică.

[2] Manuscrisele au τζαχαιτίδων, îndreptat de Darkó în Τζαχαταΐδων.

[3] În manuscrise e ἐνφαΐν, îndreptat de Tafel în Ὕφασιν.

a luat drumul de-a dreptul spre Frigia, de îndată ce a aflat că și însuși Temir e grăbit foarte. Drumul a fost săvîrșit în grabă foarte mare, încît
150 armatele lui, făcînd drum lung | în puțin timp, erau obosite și sufereau din greu; și erau necăjite pe dînsul, că a fost mai cutezător decît trebuie.

Semne rele pentru Baiazid.

S-a mai întîmplat însă și faptul că la Brusa să nu însărcineze pe nimeni din armată să aibă grijă de grău și orz, — era timpul, ostașii călări să-i trimită după provizii, — și de aceea armatele erau supărate pe el și descurajate. Căci oprise ca nimeni să nu iasă să meargă pe ogoare după grău; și pe oricine l-ar fi prins că a mers, îl pedepsea. Se mai spune că fiind în tabără prin Capadocia, s-a ridicat asupra oștirii lui un vînt foarte puternic și a smuls corturile, ducîndu-le departe și purtîndu-le pe sus prin aer; și armatele au luat-o aceasta ca un semn rău pentru el. După aceea, cînd mergea spre Frigia și-și ridicase corturile, cortul lui a căzut de sine peste trei robi de ai săi personali, care deretecau într-însul, fie că pămîntul n-a fost destul de tare să țină sforile cortului, fie că dintr-o altă pricină s-a întîmplat aceasta; și atunci cîțiva elini și tribali care erau acolo față, profețeau dintr-aceasta că pămîntul îl oprește, ca să intre în Frigia. Se mai povestește că, și înainte de ce să fi trecut în Asia, Ali, feciorul lui Charatin, un bărbat care, în ce privește cumințenia, nu era mai pre jos de nici unul din sfetnicii lui, l-a sfătuit să nu pornească război cu Temir, ci, pe orice cale s-ar putea mai sigur, să înlăture neînțe-
151 legerea cu Temir. Și-i spunea | să-l trimită chiar pe el și-i făgăduia că-l va împăca pe împăratul Temir cu dînsul, chiar precum ar dori-o el. Dar nelăsîndu-l să-și termine vorba, să fi spus că, nu bizuindu-se pe cumințenia aceluia, ar fi ajuns la atîta bună stare, biruind domnitori atît de mulți, ci pe firea sa năvalnică și vitează; și că mulți împărați care s-au lăsat pe noroc și îndrăzneală, au făcut isprăvi mari și fără prea multă cumințenie, iar cei ce toate le-au lăsat în seama cumințeniei, s-au prăpădit în modul cel mai rușinos.

Sfat de război în tabăra lui Baiazid.

După aceea, cînd în drumul lui în contra lui Temir a ajuns în Armenia, chibzuia cum ar putea da lupta, pe cît se poate mai bine. Și trimițînd după cei mai de frunte ai săi, a stat la sfat. Și unii fiind de o părere și alții de alta, se spune că Ibraim al lui Ali, care avea cea mai mare trecere la Baiazid, dîndu-i sfatul, i-a grăit astfel: „Împărate, te gătești să pornești război cu oameni despre care, toți cîți au încercat judecata și vitejia lor, spun că sînt destoinici în ale războiului. Cu aceștia eu am ajuns să stau de vorbă de multe ori și am văzut că sînt de o vitejie vrednică de toată lauda; și mi se mai anunță că, în

ce priveşte numărul, armata lui Temir este de multe ori mai mare ca a noastră; aşadar, din amîndouă punctele de vedere, cu toată încrederea ce o am în armata noastră, n-aş putea să dau sfatul să mergem de-a dreptul asupra taberei lui Temir. Dar nici | chiar dacă, dînd lupta, i-am învinge, **152**
nu ne-am prea folosi de ceva. Căci aproape toate ar fi bune, dacă năvălind în ţara acelora, am da războiul, luptîndu-ne să punem mîna pe ţara şi puterea aceluia. Acum însă chiar dacă, intrînd în luptă, ne vom lupta, nimică nu ne va fi nouă în vederea aceasta. Iar dacă, doamne păzeşte, lucrurile ne-ar ieşi împotrivă, gîndeşte-te, împărate, ce te va aştepta pe urma asta, să-ţi pierzi şi armata şi domnia. Întîmplarea deci vrea ca lupta ta şi a aceluia să nu fie de la egal la egal. Şi sînt convins că Temir, de-i cuminte, nici nu dă lupta cu toată armata lui, ci împărţindu-şi oştile în destule unităţi, ne va pune la încercare; şi dacă noi, mergînd în contra unei unităţi, am învinge-o, nu după mult timp bagă iarăşi alta în luptă, pînă ce noi, istoviţi în luptă cu aceia, am pierde orice nădejde; căci oastea aceluia nu este de aşa fel, încît, după ce s-a luat la luptă, s-o ia de îndată la fugă şi să se ducă; dar şi cînd o iau la fugă, sînt într-o situaţie mai bună ca noi, căci aud că iarăşi se întorc şi se adună din nou şi, reluînd lupta, fac mari isprăvi. Cred aşadar să nu grăbim de-a dreptul asupra armatei lui Temir, ci luînd-o prin regiuni de munte, să ne ţinem de urma ei, cît se poate de pe aproape, şi unde ne-ar veni bine, să stricăm armata aceluia pe rînd. | Aşa s-ar face de bună seamă, că în viitor nici după jafuri **153**
nu s-ar putea îndepărta, noi ameninţîndu-l şi urmărindu-l de aproape, nici nu s-ar mai putea încă aproviziona îndeajuns în viitor, încît îi vor lipsi cele de trebuinţă. După ce însă, luîndu-ne pe urma armatei lui, vom fi ajuns în ţara aceluia, atunci am putea să ne năpustim asupra lui şi, cînd el cu armata s-ar grăbi să ajungă acasă şi s-ar ţinea de drumul ce duce acasă, am putea să dăm lupta cu toată îndîrjirea".

Grăind Ibraim acestea, în acelaşi fel şi-au dat părerea şi ceilalţi. Dar împăratul Baiazid să fi spus următoarele: „Numărul cel mare se pare, bărbaţi, că v-a înfricoşat, pe cît bănuiesc eu. Dar şi voi ştiţi aceea că mulţimea nu e de nici o treabă, cînd e vorba de vitejie. Ştiţi că şi Xerxe al lui Darie, împăratul perşilor, ce oşti mari ducea cu el şi că, trecînd în Europa, pe puţin a ajuns cît pe ce să-şi piardă viaţa, dacă Mardoniu rezistînd, nu l-ar fi scăpat de pierzare, putîndu-se întoarce la Susa. Şi despre Alexandru ştiţi cum, dînd lupta cu Darie, i-a luat domnia şi pe dînsul l-a ucis. Dar cred că aţi auzit că şi mulţi din turcii noştri cu o oaste mică au făcut isprăvi mari. Dar şi noi în Europa mergînd nu o dată la luptă, am învins neamuri ce au fost cele mai viteze din popoarele lumii, şi pe celţi şi pe peoni. Şi de aceea să nu | ne micşorezi aşa, în ce priveşte **154**

vitejia, și să nu ne arăți mai răi și mai netrebnici decît sciții și țachataii care cu sabia n-au luptat încă niciodată, ci numai trăgînd cu săgețile din arc, nu vreau de loc să meargă la luptă dreaptă".

După aceste cuvinte ale împăratului, Iene-bei să mai fi adăugat spunînd următoarele : „Prin urmare, părerea ta, împărate, e să mergem de-a dreptul asupra dușmanilor ; atunci mergi ! Dar ascultă-mă pe mine : deschide visteriile și împărțește-le armatei care s-a muncit și s-a obosit ; căci aceste visterii ale tale dîndu-le astfel ostașilor, oricum ar fi să iasă lucrurile, noi vom fi în cîștig și pierdere nu vom avea. Dacă va fi să iasă după gîndul nostru, cîștigul ne va fi de multe ori mai mare ; și dacă după gîndul persului [1], va fi mai bine să fi făcut așa !"

Spunînd acestea, nu l-a putut îndupleca pe Baiazid ; și atunci a dat cu părerea, că banii lui Baiazid au semnul bănăriei lui Temir, și de aceea n-ar cuteza să-i împartă între soldați.

Lupta de la Angora 28 iulie 1402.

Acest sfat deci l-a ținut Baiazid așa ; după aceea, cum nu slăbea din mers, a ajuns la Uncra [2], oraș în Frigia, unde și Temir se afla în tabără, cu gîndul să ducă armata asupra Misiei și a Brusei, reședința domnească a lui Baiazid. Cînd însă a ajuns aproape de armata lui Temir, a tăbărît și el însuși la cincisprezece stadii [3]
155 de tabăra lui Temir. | Aici se spune că Temir, cînd a auzit că, venind asupra lui, s-a așezat în tabără, să se fi uimit de îndrăzneala lui și cum din Armenia a ajuns repede la el și cum așa pe față stătea să se lupte cu dînsul, venind așa în grabă cu armata. Și se spune că încălecînd ar fi mers cît mai aproape de tabăra lui Baiazid și, privind străjile și tabăra cum erau așezate corturile, ar fi rîs în hohote și ar fi spus : „Bine ni-l asemănează oamenii pe acesta cu o furtună pentru îndrăzneala lui, totuși, cu toată vitejia lui, nu va scăpa cu bine. Pare că un duh rău îl mînă așa de tare ; căci s-a smintit rău nenorocitul și nu mai e cu minte". — După aceste cuvinte să fi plecat spre tabăra sa. Și a doua zi, el cu cei mai de frunte ai săi, a trimis asupra lui Baiazid pe feciorul său Sachruch, avînd ca la . . . [4].

Aici Baiazid cum a băgat de seamă că armata lui Temir vine asupra lui, și-a rînduit și el armata pe un deal, gata să dea lupta. Și aripa stîngă, o avea generalul comandant al răsăritului, iar cea dreaptă guvernatorul

---

[1] Temir, adică Timur-Lenk, căruia Laonic de altfel îi spune scit.

[2] Denumirea stricată din "Αγκυραν—Anchira, Angora în "Αγκραν Ancra și din "Αγκραν în Οὔγκραυ—Uncra ; Moravcsik, în „Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher", 8 (1931), p. 366.

[3] Peste 2 km și jumătate.

[4] În unele manuscrise se arată că lipsește ceva, se vede că un număr.

Europei; Baiazid însă s-a aşezat bine la mijloc pe deal cu ienicerii şi cu garda din jurul său. Dar Sachruch, cu ţachataizii şi cu cei mai de frunte dintre perşi, | mergea cu armata rînduită în linie de luptă asupra lui 156
Baiazid. Totuşi nu mergea înconjurîndu-l, ci îi lăsa să poată pleca, dacă ar voi, ca nu cumva, înconjuraţi fiind, să devină mai viteji decît ai lui, avînd să dea lupta pe viaţă şi pe moarte. Şi s-a încăierat cu armata din partea Europei şi se lupta. Şi a durat lupta cea mai mare parte din zi, încît armata lui Baiazid nici o clipă de odihnă n-a avut. Dar tribalii, fiind bărbaţi viteji, au dat aici o luptă memorabilă şi, năpustindu-se asupra ţachataizilor cu suliţele, au spart rîndurile şi se luptau într-una cu multă stăruinţă fără nici un răgaz. Baiazid însă, cînd a văzut, că armata-i din Europa a apucat-o înainte în luptă, în toiul luptei l-a chemat înapoi pe generalul comandant al Europei, temîndu-se că, rupt fiind din rînd, să nu fie înconjurat şi să nu ajungă în primejdie de a fi nimicit; şi trimitea după el să se întoarcă în locul, unde a fost pus la început. Şi mai întîi n-a ascultat, temîndu-se să facă lucrul acesta. Mai apoi însă, cînd împăratul era furios pe el şi-l ocăra, şi-a chemat înapoi rîndurile de luptă. Atunci ţachataizii năpustindu-se asupra turcilor, se ţineau aproape de ei, omorîndu-i foarte, pînă ce i-a pus pe fugă în goană. Aici, cum o apucaseră la fugă, duşmanii ţinîndu-se aproape, de îndată şi armata Asiei a început s-o ia la fugă. Şi îndată Baiazid, văzînd aceasta, n-a mai aşteptat, ci încălecînd o iapă, fugea din răsputeri. Atunci, precum împăratul Temir de mai înainte dăduse ordin | să nu măcelărească pe nimeni din oamenii lui Baiazid, 157
îi despoiau numai şi-i lăsau să plece în pace; căci fiind de acelaşi neam, nu era îngăduit să fie făcuţi robi de război. Baiazid însă dăduse în tabăra sa un ordin dimpotrivă ca, pe cine ar prinde din armata lui Temir, pe toţi să-i măcelărească. Dar Sachruch, de cum l-a învins pe Baiazid, a pus în mişcare armatele lui Temir, şi cîte luaseră parte la luptă şi cîte s-a întîmplat să rămînă în tabără, şi s-a luat după armata lui Baiazid, voind s-o ajungă din fugă. Şi a apucat-o prin ţară la pradă, făcînd expediţii de jaf pînă în Ionia şi în părţile de la Elespont, unde multe tîrguri au fost luate, iar oraşe foarte multe pustiite, cavaleria de pradă a lui Temir cutreierînd în toate părţile prin ţara lui Baiazid.

Baiazid şi feciorul său Musa sînt prinşi.

Cu Baiazid însă s-a întîmplat următoarele: cum adică acesta alerga din răsputeri, ţachataizii se ţineau aproape şi pe întrecute îl goneau să-l prindă. Şi o luase mult înainte căci călărea pe un cal foarte iute. Apoi însă cînd a ajuns lîngă un rîu, spun oamenii că iapa însetată foarte, a vrut apă, şi Baiazid n-a fost în stare s-o oprească de la apă, căci îl dureau mîinile şi picioarele de podagră. Atunci iapa

158 moleşită de apă, | a slăbit la drum, încît ostaşii lui Temir l-au prins pe Baiazid şi l-au adus la împăratul Temir [1].

Prinşi în lupta aceasta au fost şi Musa şi aproape toţi marii dregători ai lui Baiazid, şi n-au avut de suferit nici un rău afară de pierderea veşmintelor. Musa părea că s-a făcut cel mai voinic dintre ceilalţi feciori; şi de aceea îl purta cu el în tabără şi trăiau la un loc. A fost prinsă şi femeia lui Baiazid la Brusa; căci au prădat şi Brusa şi i-au luat haremurile. Şi au lut-o şi pe fata lui Eleazar, femeie a lui Baiazid, şi au dus-o la împărat. Musulman şi Iisus şi Mehmet şi ceilalţi din feciorii lui Baiazid au fost lăsaţi în urmă şi, unii fiind prin Europa, iar alţii prin Asia, au scăpat pe unde au putut fiecare.

Cînd Baiazid a fost dus în faţa împăratului, zice-se că i-a spus aşa: „O nenorocitule, de ce ai căutat să te împotriveşti îngerului tău păzitor şi m-ai provocat la luptă?! Au n-ai auzit că acestei armate a mele i s-au pus împotrivă numai copii de ai nenorocului?!" — Baiazid luîndu-i vorba din gură, i-a întors, precum se spune că „n-aş fi ajuns în această stare nenorocită", dacă acela nu l-ar fi încurcat, între altele rechemîndu-l deseori de la lupta cu popoarele duşmane profetului Mohamed. — „Dar, |
159 cred că n-ai fi ajuns la această nenorocire" — să fi spus Temir — „dacă nu te-ai fi umflat de atîta îngîmfare! Căci aşa face de obicei divinitatea, pe cei prea îngîmfaţi şi umflaţi în pene îi face de cele mai multe ori mici şi-i umileşte." — Tot atunci, zice-se, că împăratul Temir l-ar fi mustrat pentru pasiunea şi grija ce o avea de cîni şi şoimi de vînătoare, ceea ce ar fi o îndeletnicire potrivită pentru un vînător şi nu pentru un domnitor ce are de purtat războaie; căci Baiazid să fi avut şapte mii de purtători de şoimi şi la şase mii de cîini. Şi atunci Baiazid, întrerupîndu-l, să-i fi spus: „Dar pentru tine un scit şi încă unul care porţi războaie de jaf şi pradă şi te ţii cu pasiune de această îndeletnicire, nu te interesezi de loc de vînătoarea cu şoimi şi cîni! Eu însă, care m-am născut şi crescut cu aceasta, coborîtor din Amurat al lui Orchan, împăraţii, mă preocupam mult şi bine de grija cîinilor şi şoimilor de vînătoare". — Atunci, supărat, împăratul a poruncit să fie purtat prin tabără pe un catîr şi în cale să fie fluerat de ostaşii din tabără. După ce l-au purtat aşa şi l-au adus înapoi, Temir să-l fi întrebat, zice-se, dacă acele îndeletniciri ale poporului aduc a îndeletnicirile cu şoimii şi cîinii de vînătoare. După aceea l-a pus sub pază şi ridicîndu-se cu armata, a plecat asupra Ioniei şi spre părţile de aici

Planuri mari de ale lui Temir.

de la marginea mării, cu gîndul să ierneze aici şi, odată
160 cu ivirea primăverii, să treacă în Europa şi | toată să-şi o supună, pînă ce va fi ajuns la coloanele lui Hercule, şi de aici să

[1] Cf. Ducas, XVI, 1—10, (ed. Grecu).

treacă iarăși în Libia și prin Libia să se întoarcă în țara sa, subjugînd astfel și acest continent al lumii întregi. A trimis soli și la împăratul din Bizanț, cerîndu-i în vederea trecerii, corăbii și trireme.

Umilirea lui Baiazid.

Se mai spune că împăratul Temir să fi făcut și aceasta cu Baiazid. Cînd i-a fost adusă femeia aceluia, fata lui Eleazar, pe care Baiazid o iubea mai mult decît pe celelalte și o purta cu el, avînd-o în tabără, să o fi pus de față cu bărbatul ei, să-i toarne vin. Și Baiazid amărît foarte, se spune că ar fi spus : „Dar faci un lucru care nu se potrivește nici cu tatăl tău nici cu maică-ta ! Coborîtor fiind din părinți, oameni de rînd și săraci, n-ai avea dreptul să-ți bați joc de feciori și de femei de împărați și să-ți rîzi de cei care din fire îți sînt stăpîni". — În timp ce spunea unele ca acestea, Temir rîdea de vorbele lui și, bătîndu-și joc, îl lua peste picior, ca pe unul ce ar grăi vorbe slabe și fără de minte.

O încercare de a-l scăpa.

Marii dregători ai lui Baiazid, ajungîndu-se cu oamenii gropari de ai lui Temir, precum se spune, au făgăduit să le plătească mare sumă de bani, dacă, săpînd galerii, l-ar putea scăpa pe ascuns. Atunci | făcînd o galerie pe sub pămînt în tabără și ieșind la 161
cortul, unde Baiazid stătea sub pază, au fost zăriți de pazele de aici și prinși; căci n-au ajuns înăuntrul cortului, ci afară, unde păzeau primprejur oameni rînduiți de Temir. Cînd au ieșit astfel și au fost prinși, li s-au tăiat capetele de către împărat [1].

Cucerirea Smirnei. Cum erau cucerite orașele.

Ajungînd la Smirna, a cucerit-o cu ajutorul roatelor ; și cetățuia de la marginea mării care era ocupată aici de romani [2], minîndu-i zidurile, au dărîmat-o ; după cucerirea acesteia, năvălind și asupra altor orașe din această regiune le-a cucerit, după cum i se nimerea mai bine la atacul fiecăreia. Căci în trei feluri, se spune, cucerea Temir orașele : cu ajutorul roatelor. Acestea erau formate din cercuri și aveau scări înăuntru, de se puteau urca pe zid ; aducînd roata la șanț, o împingeau două sute de oameni, rînduiți unul după altul, fiecare intrînd prin roată, și ajungeau la partea de dincolo a șanțului, acoperiți fiind de roată. De îndată ce însă ar fi ajuns la partea de dincolo, se urcau pe scări și așa cucereau orașul. Apoi avînd el în tabără mulți oameni, aruncau pămînt asupra orașului, de ajungea țărîna la înălțimea zidului, și pe deasupra peste țărînă cucerea zidul. În sfîrșit m a avea gropari zeci de mii și minînd zidurile, | le sprijineau pe lemne puse 162

[1] Cf. Ducas, XVI, 12, (ed. Grecu).

[2] Apuseni catolici, anume Cavalerii de la Rodos.

pînă sus. După aceea dînd foc lemnelor, de îndată ce lemnele erau arse, zidurile cădeau cu ușurință și așa pătrundeau în oraș.

Timur-Lenk, de teama împăratului Indiei, ia calea întoarsă. Moartea lui Baiazid, 8 martie 1403.

Astfel deci cucerea Temir orașele, dar cînd s-a ivit acuma de primăvară, i-a sosit vestea, că o solie de a împăratului Indiei sosind la Chesie [1] cu o ceată mare, ar face lucruri strașnice în oraș; și că intrînd în visteriile împăratului, ar pleca luînd tributul, și ar amenința că împăratul Indiei nu s-ar mai ținea de tratatul de pace. Cînd a auzit aceastea, îi era mare teamă ca, după ce ar ajunge înapoi solia la împăratul Indiei, să nu năvălească și să-i cucerească țara, în timp ce dînsul s-ar ținea de războaie prin țări străine; și totodată îl copleșea gîndul, că lucrurile omenești nu sînt niciodată statornice, și socotea lucru grozav, că solii din India s-au purtat cu atîta îndrăzneală și nerușinare față de dînsul, și atunci a pornit-o, cît mai repede putea, spre Chesie [1], și pe Baiazid și pe feciorul acestuia îi ducea cu sine. Și feciorului nu-i dădea Temir nici o importanță și acela a scăpat în țara-i părintească. Despre Baiazid însă, spuneau oamenii că, îmbolnăvindu-se de durere, s-a săvîrșit din viață [2]. Așa s-a săvîrșit deci Baiazid al lui Amurat, bărbat care a dat dovadă, oriunde ar fi fost, de o impetuozitate și îndrăzneală vrednică de a fi amintită
163 și care cu mare îndrăzneală | a săvîrșit prin Asia și Europa fapte mari; și
a domnit douăzeci și cinci de ani. Și era așa de semeț, încît nu asculta de nimeni și, încrezut numai în sine, o pornea asupra dușmanilor. Și a murit în Ionia, în timp ce Temir își ținea aici armata peste iarnă.

Împăratul Indiei; despre țară și locuitori.

Dar acest împărat al Indiei e cu numele împărat al celor nouă împărați, Țachatai împărat. Acesta cînd a ajuns împărat al celor nouă împărați, se zice că a trimis prin țara masageților armată mare asupra lui Temir și, năvălind, a trecut peste Araxe, și, după ce a cucerit aici partea mai mare din țară, s-a întors acasă. E împărat peste China [3] și al Indiei întregi [4] și țara lui se întinde pînă la insula Taproban din Marea Indică, în care se revarsă cele mai mari rîuri ale Indiei, ca Gange, Indus, Achesin [5]. Hidaspe, Hidraope și Hifasis, acestea fiind cele mai mari rîuri ale țării. Țara Indiei produce multe lucruri

---

[1] Vezi mai sus, p. 89, n. 4.

[2] Cf. Ducas, XVII, 7, (ed. Grecu).

[3] Manuscrisele au συήνης care a fost îndreptat de Tafel în Σίνης—China.

[4] În manuscrise e καὶ ξυπρίσης sau καὶ ἐξυπρισης sau καὶ ξυμπρίσης, îndreptate de Darkó în ξυμπάσης.

[5] În manuscrise ἀνυθίνης, îndreptat de Tafel în 'Ακεσίνης.

în mare belşug şi împăratul dispune de mare bogăţie, ţara întreagă fiind
în mîna lui. Dar acesta pornind din ţara de mai sus de Gange şi de la mar-
ginea Mării Indice şi de la insula Taproban, a venit asupra împăratului
ţării Chataia dintre Gange şi Indus şi, cucerind această ţară, şi-a aşezat
reşedinţa în oraşul de aici; atunci s-a întîmplat, de a venit toată ţara indică
sub un singur împărat. | Aceşti locuitori ai ţării Chataia cred în zeii 164
Apolo şi Artemis şi încă şi Hera. Şi nu vorbesc acelaşi grai, ci sînt împărţiţi
în multe popoare şi, cu legi bune, sînt organizaţi în oraşe şi sate, fiind mare
mulţime de oameni. Lui Apolo îi aduc jertfe cai, Herei însă boi; dar Arte-
midei îi jertfesc băieţi abia adolescenţi în fiecare an. În ţara aceasta se face
grîu de cincisprezece coţi, grîu împărătesc, precum se zice, şi orz de acelaşi
fel şi mei de aceeaşi mărime. Peste apa rîurilor trec cu vase de trestie.
Căci trestia creşte în India, după cum spun oamenii, aşa de mare, încît
se construiesc din ea vase de patruzeci de medimne [1] elinice. Pentru că
acest neam de oameni n-a prea fost cunoscut la noi, multe ştiri ce le auzim
despre ei, nu ne vine să le credem. Căci ţara aceasta fiind foarte
departe, nu s-a putut pătrunde uşor înăuntru să vezi ce obiceiuri are şi
ce fel de trai duce. Totuşi acest neam în vechime a fost foarte puternic
şi împăraţii perşilor şi asirienilor care stăteau în fruntea Asiei, căutau să
cîştige bunăvoinţa împăraţilor Indiei, după ce Semiramida şi Cir al lui
Cambise trecînd peste Araxe, au venit cu mare război. Căci împărăteasa
asirienilor Semiramida pornind cu mare război asupra împăratului Indiei, |
după ce a trecut peste rîu, i-a mers foarte rău şi aici pe loc s-a săvîrşit 165
din viaţă. După aceea Cir al lui Cambise, împărat al perşilor, se spune că,
după ce a trecut peste Araxe şi s-a luptat cu masageţii, i-a mers foarte rău
şi a murit aici de mîna unei femei Tomiris [2] care domnea peste masageţi.

Eliberarea lui Musa. Război şi pace cu împăratul Indiei.

Temir aşadar, cum a primit vestea despre isprăvile soliei împăratului din Chataia, a pornit cît de repede putea, spre Chesie [1]. Baiazid însă, precum s-a spus, a murit în cale, dus de supărare în lumea întunecată a morţii. Lui Musa însă, feciorul aceluia, Temir i-a dat drumul şi a ajuns în ţara părintească. Temir însă, cînd a ajuns la reşedinţa sa, şi-a pus la cale treburile din împărăţie, precum credea că este cel mai bine, şi, certat fiind cu împăratul Indiei, purta război cu el. După aceea însă a făcut pace cu condiţia să fie în bune relaţii şi prieteni unul altuia.

---

[1] Cea mai mare unitate de măsură pentru grîne în antichitate. Baniţă.

[2] Manuscrisele ne dau μοίρας—ursitoare, îndreptat de Darkó în Τομύριος.

[3] Vezi p. 89 n. 4.

Moartea lui Timur-Lenk; urmașii lui.

Temir a avut feciori pe Sachruch, Paiangur și Abdulatuf. Pe cel mai mare Sachruch l-a lăsat împărat în locu-i. Iar el însuși se ținea de dragoste și, dedîndu-se prea mult la acestea, s-a săvîrșit din viață. Căci se spune că Temir, cel mai mult dintre oameni, era stăpînit de atîta sensualitate, încît punea băiețandrii să se împreune
166 cu femei în fața sa, ca să fie și dînsul excitat la aceasta. | Și cum isprăvea cu dragostele, se apuca de războaie, neavînd niciodată liniște. În felul lui de trai, să-și fi făcut de cap, cînd era vorba să-și satisfacă poftele sensuale.

După moartea acestuia, cîrma împărăției a ținut-o Sachruch, un bărbat de altcum blajin și ținînd mai mult pace cu vecinii, și-i plăcea să trăiască în liniște. Nu după mult timp a murit și Sachruch al lui Temir; și Paiangur, feciorul mai mic, a luat în mînă cîrma împărăției și era în ceartă cu frații săi. Căci Uli care deținea țara cadusiilor și Hircania, ajungînd la ceartă cu frate-său Abdulatuf, purta război cu el; și Paiangur, venind chemat, a luat țara cu puterea și pe acela prinzîndu-l de viu, îl ținea sub pază. După aceea Paiangur murind, Țochi a luat în mînă cîrma împărăției. Cu acesta încuscrindu-se Baimpur al celor nouă împărați și, dîndu-i-se în seamă, a luat cîrma împărăției; si deținînd puterea la Samarchand și adăogîndu-și tovărășia de arme a indienilor, purta război cu Țochi, feciorul lui Paiangur. Țochi atunci adunîndu-și pe sciți și fiind împărat peste țara asirienilor, purta război în contra fratelui Paiangur și,
167 mergînd cu oaste, a învins în luptă | și a ocupat Samarchand [1]. Nu mult mai tîrziu însă, avînd tovarăși de arme pe împăratul celor nouă și reședința împărătească așezîndu-și-o la Tebris, un oraș înfloritor în Asiria, continua să poarte război cu leucarnii [2] și impresura orașul Samachia, capitala lui Carailuc.

Dar Tebris este un oraș mare și bine înstărit și după Samarchand întrece prin venit de bani și prin altă bună stare orașele din Asia; și în țara aceasta cresc viermii de mătase, și face cea mai frumoasă mătase, mai bună decît cea din Samachia.Crește și insecta așa numită gîndac de purpură pentru vopsit veșminte, și de lînă și de mătase, și dînd o culoare de mare preț. Se găsește mai mult în această țară a perșilor numiți ațamii, căci cîți vorbesc graiul ațamiilor, toți acești sînt perși și grăiesc între ei în limba perșilor. Și locuiesc în Tebris și Caghino și Nighetie, orașe înfloritoare în Media și Asiria. Samachia însă, oraș înfloritor și cu mulți locuitori, este așezat înspre Armenia.

---

[1] Cele istorisite de Laonic despre urmașii lui Timur-Lenk sînt încurcate și neclare. Vz. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 32.

[2] Manuscrisele ne dau τὸν λευκαρίας sau λευκρίας sau τὰς λευκαρίας, îndreptate de Tafel în τοὺς Λευκάρνας, trib turc numit al „Berbecelui alb"; vz. p. 56 n. 5.

Din fata lui Țochi, care a fost soția lui Caraisuf, s-a născut Țanisà, fecior al lui Caraisuf și nepot al lui Țochi. Acesta a domnit peste Bagdat-Babilon și, după ce a subjugat țara Asiriei, a supus Tebris și purta într-una război cu feciorul lui Baimpur. *Pornind* asupra orașului Erțingan [1], a început să-l împresoare | și, după ce l-a ocupat, a cucerit țara armenilor 168
care este așezată înăuntrul Eufratului. Mai apoi însă feciorul lui Țochi a pornit din Samarchand și a împresurat Babilonul și dînd năvală asupra aceluia, l-a învins în luptă. Și cucerind Babilonul și plecînd asupra orașului Tebris, este mereu ocupat cu acest război. Dar Chasan *cel* Lung, care era nepot de al luiSchender ce deținea Erțingan [1] și care era de partea lui Carailuc, a ajuns la domnia *Armeniei* cu ajutorul feciorilor lui Carailuc care au plecat și ei cu dînsul la luptă. Căci aceștia împresurați fiind în Samachia *de* împăratul Țanisà, feciorul lui Caraisuf, au ajuns la mare strîmtoare și se rugau de Baimpur să năvălească în Media ; acesta înduplecat, a năvălit și Țanisà s-a ridicat și a plecat în contra lui Baïmpur, pe de o parte dînd lupte, pe de alta jefuind țara.

Sultanii izgoniți își iau înapoi țările. Măsuri de prevedere ale lui Chasan cel Lung.

Dar domnitorii Mendesia, Aidin și Sarchan, după ce Baiazid a fost prins, și-au ocupat țările din porunca lui Temir și fiecare s-a instalat în țara sa. Chasan însă văzînd că putere considerabilă i se adună, a subjugat țara armenilor și pe țanizi [2] și cu împărații Colchidei [3] încuscrindu-se, a făcut pace.

[1] În manuscrise e ἀρτζιγγάνιν, îndreptat de Fabrot *în* ᾿Ατξιγγάνιν, iar de Darkó în ᾿Ερτξιγγάνιν. Vz. p. 56 n. 2.

[2] În manuscrise e τζαπνίδας, îndreptat de Fabrot *în* Κιαπνίδας, iar de Darkó în Τζανίδας. Vz 56 n. 4.

[3] Marii Comneni din Trapezunt.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE IV

Lupta pentru tron între feciorii lui Baiazid: Iisus și Musulman.

După plecarea lui Temir la Chesie [1] Iisus, cel mai mare 169
dintre feciorii lui Baiazid, a pus mîna pe împărăție,
după ce a adunat pe cei mai de frunte de la Poarta
tatălui său și și-a apropiat ieniceri cîți a putut. Căci
Baiazid a avut acești feciori: Iisus și Musulman și Musa și Mehmet și un
Iisus mai mic și un Mustafa. Iisus, îndată după plecarea lui Temir, fiind
în Asia și avînd cu dînsul ienicerii și | din marii dregători cîți au putut 170
fugi de Temir, a ocupat capitala Brusa și, supunîndu-și cealaltă parte de
împărăție din Asia, a împărțit dregătoriile cele mari și, trecînd în Europa,
a ocupat domnia, cu toate că asupra capitalei Europei se aflau porniți
elini. Și guvernator pune în Europa, după cum i s-a părut bine pentru el.
Dar Musulman pornind de la Bizanț, a început război cu Iisus și, fiind
un bărbat destoinic în ale războiului și trecînd de partea lui marii dregători
ai Europei și ienicerii cîți erau cu locuința aici, a dat năvală prin Europa
și, străbătînd-o, a adus-o sub stăpînirea sa, căci Iisus era departe, găsin-
du-se în Asia. După aceea trecînd în Asia cu armata ce-o avea din Europa,
a mers asupra fratelui său Iisus, care se găsea prin Capadocia, căci guver-
natorii-generali ai domnului din Sinope luptau alăturea de el și ceilalți
din stăpînitori îi erau aliați. Ciocnindu-se pe aici cu fratele său și învin-
gîndu-l, o bună parte din armata aceluia a distrus-o în luptă și, mai ales,
prinzîndu-l, l-a ucis pe Iisus, care a domnit patru ani.

Musa, cu ajutorul lui Mircea cel Bătrîn, se ridică asupra lui Musulman.

Acesta doborît astfel de Musulman, s-a săvîrșit
din viață. Dar cînd Musulman s-a urcat pe tron
și domnea, Musa fiind informat și împăratul
dîndu-i drumul, | s-a dus spre țara-i părintească și anume pe mare. Sosind 171

[1] Vezi p. 89 n. 4.

8. — c. 1621

la feciorii lui Omur care, din cauza alianţei lor cu Iisus, erau înduşmăniţi cu Musulman, şi apoi la Sinope şi Castamon şi de aici trecînd în Dacia pe Marea Neagră şi la domnul Daciei Mircea, a dus tratative cu el, între altele şi că, dacă o să-l ajute să ajungă la domnie, îi dă venituri în Europa [1] şi ţară nu puţină. Căci acela cu elinii stătea în relaţii duşmănoase, deoarece aici în Bizanţ primiseră un băiat de al lui Mircea şi-i făgăduiră să-l aducă la domnie, în colaborare cu prietenul Musulman. Acesta [2] aşadar, l-a primit cu plăcere pe Musa şi-i punea la îndemînă mijloace de trai şi de ce avea nevoie; dar i-a dat şi armată. Pe urmă, cum Musulman era departe în Asia, curgeau la el cei din Europa, cîţi nu o duceau bine cu Musulman şi erau supăraţi pe acela; şi o porneşte, luîndu-i pe aceştia şi de la daci armată destul de multă; şi cu dînsul merge şi Dan [3], domnul dacilor; şi s-a făcut stăpîn pe Europa, şi, sosind la scaunul împărătesc în Adrianopole, s-a făcut împărat; şi se pregătea s-o pornească în Asia cu armata asupra
172 fratelui său. Dar şi Musulman se silea şi dînsul | să i-o apuce înainte, pînă ce ar fi trecut în Asia; căci amîndoi îşi dădeau seama, că e mai bine şi spre folosul aceluia din amîndoi care, trecînd în ţara celuilalt, ar da lupta acolo şi să nu aştepte năvala fratelui. Şi atunci trecînd spre Bizanţ spre a cîştiga prietenia împăratului din Bizanţ, ia de soţie pe nepoata împăratului, fata genovezului Doria. Luînd pe nepoata împăratului elinilor Musulman, feciorul lui Baiazid, şi trecînd la Bizanţ, a plecat cu armata asupra fratelui său.

Musa pierde întîi lupta; se retrage la Dunăre, întîlnindu-se cu Mircea.

Dar Musa, cum foarte repede a auzit că a descins la Bizanţ la împăratul elinilor, de îndată a pornit asupra lui şi, tăindu-i drumul la Bizanţ, nu-l lăsa să iasă în Europa şi să se întoarcă. Musulman aşadar trecînd din Asia armată foarte multă, pe cît a putut, în regiunea de la Bizanţ, stătea aici în tabără şi aştepta atacul fratelui său. Aici, de îndată ce amîndoi s-au pus în ordine de bătaie, s-au încăierat şi se luptau. Musa avea în liniile sale de luptă pe daci şi pe tribali şi pe Ştefan, feciorul lui Eleazar şi armata turcilor din Europa. Dar împăratul a trimis cuvînt la acesta şi-i dădea sfatul ca, în toiul luptei, cu curaj să treacă de partea Bizanţului la împăratul [4], un om mai bun şi mai cum se cade decît Musa; căci Musa, între
173 altele era urît la | aliaţii lui şi era repede la mînie. Ştefan aşadar în toiul luptei, cum se înţelesese şi cu împăratul şi cu Musulman, au trecut de

[1] Adică în sudul Dunării, în Peninsula Balcanică.
[2] Mircea cel Bătrîn.
[3] Manuscrisele scriu Ντάνου şi Τάνου, Darkó scriind Δάνου.
[4] Sultanul Musulman.

partea lor şi au sosit la Bizanţ. Dar Musa, cum se lupta încăierat cu fratele său, a învins pe cei veniţi din Asia şi, luîndu-se după ei, îi urmărea. Musulman însă, ca şi cum biruit, se retrăgea spre Bizanţ ; şi cînd a ajuns lîngă oraş, s-a hotărît pentru un plan foarte viteaz ; avînd cu sine ca la cinci sute de oameni şi mai adăugîndu-se şi alţi cîţiva, intră cu aceştia în şanţul oraşului, în timp ce frate-său Musa, împreună cu cei ce erau cu el, se ţineau de urmărire şi omor ; apoi furişîndu-se de duşmani, ajunge în tabăra aceluia şi a ocupat-o ; şi pe cei ce sosind din luptă, căutau adăpost şi se întorceau, îi omora. Cînd s-a întors şi însuşi Musa şi, mergînd din luptă spre tabără, şi-a dat seama că tabăra îi este ocupată, îndată a luat-o şi dînsul la fugă şi s-a îndepărtat de armată şi unul a fugit într-o parte şi altul în alta, precum îi venea fiecăruia bine. Unii s-au şi dus de îndată la Musulman şi i se închinau ca unui împărat şi i-au urmat, unde mergea. Şi aşa Musulman a pus mîna pe putere în amîndouă continentele, după ce a luptat pînă la capăt cel mai vitejeşte din toţi cîţi îl ştim noi, în contra fratelui. Intrînd aşadar în reşedinţa împărătească din | Adrianopole, şi-a rînduit împărăţia şi domnia, precum credea că este cel mai **174**
bine. Musa însă ajungînd în regiunea de la Dunăre şi întîlnindu-se cu Mircea [1], domnul Daciei, care îi era prieten bun şi de mai înainte, se aţinea pe lîngă Hem, mutîndu-se din loc în loc.

Domnia nepăsătoare a lui Musulman. Dar Musulman devenind nepăsător şi ţinîndu-se de petreceri, starea de lucruri începea să se tulbure. Căci mai marii lui dregători erau necăjiţi pe el, că nu era nimic bun într-însul ; şi că turcii pe nesimţite treceau de partea fratelui său, nu-i păsa de loc. Îndată ce a ajuns stăpîn pe împărăţie, a dat înapoi elinilor Terme şi Zituni şi regiunea Asiei de la marginea mării [2] şi, fiindu-le binevoitor, le-a intrat în voie la orice dorinţă, pe cît îi era cu putinţă. Şi elinii trimiteau soli la el şi-l sfătuiau să nu stea aşa cu totul numai de petreceri, căci domnia îi este în primejdie şi nu e de loc bine întemeiată faţă de fratele său. Dar lui nu-i păsa nimic de toate acestea şi de dimineaţă pînă seara se ţinea într-una de beţie fără frîu, închinînd cu paharele la marii dregători ; şi cum se culca, de îndată ce se trezea, iarăşi se apuca de petrecere. Se spune că odată, cînd era cu pocalul în mînă, un cerb intrînd, umbla prin tabără ; şi soldaţii făcîndu-i larmă | la apariţia neaşteptată a cerboaicei, **175**
apropiindu-se întreba dacă are un pocal pe coarne, ca să poată avea

[1] Manuscrisele dau μυρδάνω, ceea ce Tafel îndreaptă în Μυρ-Δάνῳ, Nusser în Μύρξῃ τῷ Δάνου—„cu Mircea al lui Dan'', Darkó însă în Μύρξεω Δάνῳ „cu Dan al lui Mircea“ Cred că cel mai bine e numai Μύρξῃ δὲ „însă cu Mircea”.

[2] Din faţa Constantinopolei.

oaspete la petrecere. Dealtfel, Musulman era om bun, voinic la trup și în năvală la luptă cu multă destoinicie, Musa însă dimpotrivă pătimaș fără margini și mai ales repede la mînie și pe cine-l ura, nu mai înceta ca să-l prigonească.

Musa ajunge sultan 1411–1413. După ce așadar au trecut destul de mulți la dînsul, a coborît în cîmpie și mergea asupra lui Musulman; și Chasan, comandantul ienicerilor, și Brenez avînd cavaleria ușoară a Europei, îndată au trecut de partea lui Musa. Acela însă, cum a băgat de seamă că ienicerii l-au părăsit și trec la fratele său, a pornit-o de-a dreptul spre Bizanț, cu gîndul să se lege cu elinii și cu împărăția Bizanțului, ca de aici trecînd iarăși în Asia, să poată pune mîna pe putere în Asia. Și cum era în această stare, pe drumul ce duce la Bizanț, turcii l-au cunoscut; și locuitorii turci din partea locului, strîngîndu-se aici, l-au prins și l-au dus la Musa, voind să-i facă împăratului o bucurie. Dar Musa pe fratele său l-a ucis și pe turcii care l-au prins și au venit la el, aducîndu-i-l, i-a ars în foc cu toată casa deodată cu femei și cu copii, spunînd că au lucrat în fărădelege, cînd au pus mîna pe însuși împăratul lor și că li s-ar cuveni această pedeapsă [1].

Musa împresoară Bizanțul; atacă Salonicul; poartă război cu sîrbii. Dînsul așadar a pus mîna pe împărăție și trecînd
176 în Asia, | s-a instalat în locul aceluia, orînduind țara, și credea că o va deține în chipul cel mai statornic. Și a pornit cu gîndul să împresoare Bizanțul și a mers cu război și asupra orașului Terme și mereu s-a războit cu domnul tribalilor, jefuindu-i totodată țara și împresurîndu-i capitala Spenderova. Acest Ștefan al lui Eleazar, frate cu soția lui Baiazid [2], avea numele Vulc și, cînd a murit Eleazar, a luat domnia și stăpînea, însoțindu-l cu armată pe Baiazid, unde îi spunea. Și atunci cînd s-a dat lupta lîngă Bizanț în contra lui Musulman, a lăsat pe Musa și a trecut la fratele aceluia; de aceea declarîndu-i război, îi împresura capitala și-i jefuia țara. Cînd însă a năvălit cu împresurare asupra Bizanțului, își desăvîrșea pregătirile, cărînd și ocupînd tot ce putea din regiune și cît a putut, a construit foarte multe trireme și vase și dădea atacuri și de pe uscat și de pe mare. Atunci elinii au echipat cîte vase le aveau la îndemînă și trireme și, sub comanda lui Emanuil, fecior din flori al împăratului Ioan, le-au scos împotrivă și au dat o luptă pe mare; și elinii au ieșit învingători. Acest Emanuil, fecior al împăratului, în ce privește știința și înțelepciunea, nu

[1] Cf. Ducas, XIX, 1–6, (ed. Grecu).
[2] Manuscrisele ne oferă πλαδίκεω și τοῦ πλακίδεω, îndreptat de Darkó în Παιαζήτεω.

era | mai pre jos de nimeni și în timpul de atunci era socotit foarte 177
destoinic la conducerea războiului și se bucura de mare faimă bună. Și pentru această faimă bună a fost prins de fratele său împărat și, aruncat în închisoare, a rămas șaptesprezece ani ani cu băieții săi. Musa, cum pe mare dăduse greș cu flota, năvălea dinspre uscat și jefuia regiunea Bizanțului și a orașului Terme pe care-l împresura și purta război cu tribalii. Cu domnitorii turcilor din Asia încheiase tratate și avea pace și așa se făcea că cel mai mult se ațînea prin Europa.

Orchan al lui Musulman contrapretendent. Alt Iisus al lui Baiazid se face creștin.

Dar elinii, de îndată ce Musulman a murit, l-au adus pe băiatul lui cu numele Orchan și l-au ridicat în contra lui Musa. După aceea l-au trimis la Terme, ca, pornind de aici cu Bogdan și cu ajutorul altor turci din partea locului, năimiți pe bani, să poată merge asupra Europei și să ocupe țara. Dar băiatul a fost dat în seama unui turc din Asia cu numele Balaban, un bărbat de altcum nu laș, dar nu prea de încredere. Și au sosit la Terme și, ieșind de aici, mergea prin Macedonia spre Veria și regiunea din partea locului; și alăturîndu-i-se turcii ce se ațineau pe acolo, a pornit spre Tesalia. Musa însă, cum a aflat că băiatul lui Musulman trage de partea sa țara și merge spre Tesalia, trădare pune la cale | cu
Balaban, ca acesta să-i predea la o năvală pe băiat și să-i semnaleze tot- 178
deauna încotro merge și pe unde umblă. Acesta deci, în orice parte de țară mergea, îi semnala îndată lui Musa și-i arăta unde, venind asupra lor, ar putea da peste ei și i-ar preda băiatul. Și oamenii cu băiatul ajunseseră la muntele Macedoniei care se întinde pînă în Tesalia, și aici, după cum îi semnalase Balaban lui Musa, dă năvală și a prins băiatul și i-a distrus oastea. După aceea venind în țara lui Bogdan, și-a supus țara de aici și continua cu multă stăruință și băgare de seamă războiul cu elinii. Și așa elinii erau urmăriți cu război.

Și Iisus cel mai tînăr dintre băieții lui Baiazid, venind la elini, a trecut la legea lui Iisus și nu mult timp mai pe urmă s-a săvîrșit din viață [1].

Războiul dintre Musa și Mahomed. Musa fuge spre Țara Romînească.

Dar și Mehmet, tot frate cu Musa și fecior al lui Baiazid, deoarece era destul de matur acuma, a pornit din țara lui Caraman și umbla pe la turcii ce îi erau mai apropiați prin înrudire, cu gînd să dobîndească domnia cu ajutorul lor. Și a trimis soli și la elini și aceștia s-au prins și ei să-l ajute la domnie cu toată puterea; și a pornit asupra Asiei; și pentru că marii dregători ai Asiei erau nemulțumiți cu domnia autoritară a lui Musa și treceau de

[1] Cf. Ducas, XX, 4, (ed. Grecu).

179 partea lui Mehmet, a pus stăpînire pe Asia | şi apoi a pornit asupra Europei. Acesta, în timpul domniei lui Musulman şi a lui Musa şi Iisus, fiind în vîrsta copilăriei, aceia cărora le-a fost încredinţat băieţelul, n-au arătat fraţilor, unde putea să se afle, de teamă să nu fie prins şi omorît; şi-l dădură în păstrare la un meşter de coarde în Brusa, să înveţe meşteşugul. Şi după aceea, îndată ce aici a ajuns la o vîrstă, cînd era în stare să se ocupe de treburile acelea [1], a trecut la Caraman Alisur. De aici pornind precum am arătat mai sus, a ajuns cu uşurinţă domn al Asiei cu ajutorul lui Caraman şi al altor cîţiva stăpînitori de prin Asia; şi trecînd la Bizanţ, s-a ajuns din vorbă cu împăratul elinilor şi şi-au jurat unul altuia, precum credeau că e spre binele lor; apoi a mers la domnul tribalilor, în părţile Traciei, ca să se întîlnească şi cu acela şi luînd şi armata aceluia, să pornească la luptă cu fratele său.

Dar şi Musa, căci a aflat foarte repede de trecerea lui din Asia, a pornit cu multă armată asupra lui şi s-a întîlnit cu fratele care trecea undeva prin regiunea de la Chariupole [2] şi s-a luat la luptă. Punîndu-se în linie de bătaie, a atacat; dar şi fratele său Mehmet a contraatacat cu
180 oastea pusă în ordine de luptă. Şi cînd armatele | fratelui au sosit [3], cea din Asia venită cu Mehmet s-a ciocnit cu cea din Europa şi se luptau. Nu după mult timp însă, armata cea din Asia a fost bătută şi a apucat-o la fugă. Şi Mehmet, meşterul de coarde, a scăpat la Ali, feciorul lui Baiazid [4], în Bizanţ şi au scăpat şi armatele. De aici trecînd din nou în Asia, s-au înzdrăvenit şi s-au refăcut, ca iarăşi năvălind, să se ia din nou la luptă cu Musa pentru partea cealaltă din stat. Nu după mult timp adunînd armata asiatică, elinii l-au trecut peste strîmtoare în Europa. Musa să treacă în Asia, îl opreau elinii, deoarece trecerea mării era în puterea lor şi stăteau de pază şi la Elespont şi la Hieron [5] în Propontida. Mehmet aşadar, cum i-au trecut armatele în Europa, s-a grăbit drept la tribali, cu gîndul să ia în primire armata acelora care era considerabilă. Dar Musa se grăbea să se ia la luptă şi, îndată ce a ajuns în regiunea aşa numită de la Panion de peste muntele Hem, dă aici peste fratele său, căci Musa trecuse de mai înainte peste munte. Şi ⟨Mehmet⟩ cum a băgat de seamă

---

[1] Adică politice, de ale împărăţiei.

[2] În manuscrise e χωριούπολιν, îndreptat de Tafel în Χαριούπολιν.

[3] Am tradus textul, precum e în manuscrise, nu precum e îndreptat de Bekker şi acceptat de Darkó: „fraţilor s-au încăierat".

[4] Fireşte că un alt Baiazid decît fostul sultan, ai cărui feciori se luptau între ei pentru domnie.

[5] Sub Hieron — „loc sfînt, templu" — e de înţeles întreaga strîmtoare a Bosforului, vezi V. Grecu, *La signification de Hieron Stomion*, în „Byzantinoslavica", XV, 1955, p. 209—213.

că fratele său înaintînd, s-a apropiat de el, şi-a pus armata în ordine şi s-au luat la luptă. Dar, nu după mult timp a fost bătut şi luînd-o la fugă, a plecat la domnul tribalilor. Şi cînd | stătea aici, a trimis vorbă **181**
la marii dregători ai turcilor, în vederea unei defecţiuni, Şi la Chasan, comandantul ienicerilor şi la Brenez şi la Amurat. Iar aceia au cedat vorbelor şi şi-au dat cuvîntul, în ce priveşte defecţiunea. Astfel însuşi Brenez trece la Mehmet, avînd cu el foarte mulţi turci, şi încă şi ienicerii, pe Chasan cu cei mai de frunte dintre ieniceri. Astfel Mehmet, avînd acuma armată, încît să se poată măsura cu fratele său, a luat şi pe domnul tribalilor cu sine şi a pornit asupra fratelui său cu gîndul să dea lupta. Dar Musa gîndindu-se să stea în calea fratelui său, încît să nu poată pătrunde în Europa [1] şi să-i cuprindă ţara, se aţinea prin ţara misilor, avînd cu sine Poarta şi întreaga armată din Europa afară de cei ce au trecut la Mehmet. Ieşind Mehmet aici, şi-a aşezat tabăra. Cînd însă a ajuns aproape de armata lui Musa, s-a pus în ordine de luptă, şi aripa lui stîngă o comanda domnul tribalilor, iar cea dreaptă Brenez cu feciorii lui ; căci erau cu el feciorii lui, oameni destoinici, Baram [2], Ali, Beic şi Iisus. Dar cînd şi Musa îşi avea oştile lui puse în ordine de luptă şi, umblînd pe la ele le inspecta şi rînduia, | după cum i se părea mai bine, mergînd pretutindeni, atunci **182**
Chasan, comandantul ienicerilor, care trecuse la ⟨Mehmet⟩, apropiindu-se călare de armata lui Musa, a început să strige către ieniceri : „Băieţi, de ce mai tărăgănaţi şi nu veniţi cît mai repede la împăratul vostru, omul cel mai drept şi mai bun dintre coborîtorii din neamul Otumanizilor şi pe toţi cei din neamul lui întrecîndu-i în virtute, ci răbdaţi să fiţi batjocuriţi şi maltrataţi de un om batjocuritor din fire şi un îngîmfat şi care nu are nimic bun într-însul nici pentru sine şi nici pentru prietenii lui". — În timp ce Chasan spunea acestea, Musa cum trecea prin rîndurile de luptă, auzea orice spunea omul acesta ; dar careva luîndu-i vorba înainte, i-a zis : „Dar împărate, nu vezi pe Chasan, comandantul ienicerilor, om care a fost în mare cinste la tine, cum insultă pe ieniceri, chemîndu-i la defecţiune !?" — Atunci Musa cum a auzit acestea, nu s-a mai putut stăpîni, ci dînd frîu calului, i-a dat pinteni asupra lui Chasan, cu gîndul să-l omoare ; şi alerga din răsputeri. Chasan, deoarece foarte repede a băgat de seamă că Musa mînă din răsputeri asupra lui, a luat-o şi el la fugă cît putea ; şi Musa se ţinea de el, urmărindu-l. Apoi ajungîndu-l, îl omoară din fugă cu sabia pe om, repezind de sus într-însul sabia. Slujitorul însă care însoţea pe Chasan, cînd şi-a văzut stăpînul omorît şi cum Musa din nou | ridica

[1] Teritoriul turcesc din Peninsula Balcanică.

[2] De fapt Barac ; vezi mai jos, p. 138 n. 1.

183 sabia, ca să lovească iarăşi, slujitorul lui Chasan s-a plecat în jos şi, cînd Musa întinde din nou braţul, i l-a rătezat cu sabia. Cînd şi-a văzut mîna căzută, a pornit totuşi spre tabără. Şi oştile cum au băgat de seamă că e ciunt, au început a fugi şi s-au dus la fratele său. Atunci şi dînsul nu s-a mai oprit din drum, ci s-a dus şi a fugit spre ţara Daciei. Dar de îndată ce oştile au venit la Mehmet şi el a pus mîna pe puterea în stat, imediat a hotărît să ia urma fratelui său. Şi-l prind istovit şi mînînd cu o singură mînă şi vîrît într-o mlaştină şi, aducîndu-l la fratele său, l-a ucis îndată, sugrumîndu-l cu juvăţul [1].

Mahomed I (1413—1421) pustieşte Ţara Romînească ; apoi încheie pace, primind tribut.

Apoi, Mehmet, fecior al lui Baiazid, a luat în primire domnia, elinii stîndu-i într-ajutor ; şi domnului tribalilor i-a dăruit ţară destul de multă în graniţă cu a aceluia. După aceea a trimis armată asupra ţării Daciei şi a pustiit această ţară. Şi domnul Daciei trimiţînd soli la el a încheiat un tratat de pace cu condiţia să aducă tribut, pe care i l-ar fi rînduit împăratul Mehmet [2].

Manuil II Paleolog ***ia măsuri în Peloponez ;*** **1415.**

Cu elinii a ţinut prietenie nesmintită pînă la capăt. De aceea şi Emanuil, împăratul din Bizanţ, sosind la Peloponez, a închis Istmul cu zid şi i-a chemat să
184 vină aici pe Peloponezieni, | în timpul cînd a închis Istmul cu zid. Acest Istm desparte întreg Peloponezul, de se face o insulă, şi se întinde la patruzeci şi două de stadii [3] de la o mare la alta ; pe locul acesta se serbau de elini şi jocurile Istmice. De oraşul Corint e la o depărtare de douăzeci şi cinci stadii [4]. Acest Istm, cînd Xerxe al lui Darie a venit asupra Atenei, peloponezienii l-au închis cu zid, voind să oprească astfel intrarea barbarului [5] în Peloponez. După aceea împăratul romanilor Justinian, a doua oară, l-a închis cu zid.

Şi acesta aşadar, cum trăia în pace cu Mehmet al lui Baiazid, venind în Peloponez, l-a pus în domnia Peloponezului pe fratele său şi a închis Istmul cu zid, aşa încît peloponezienii să-i plătească bani pe urma pazei Istmului. Le-a dat deci ordin să se adune la Istm. Şi aceia l-au ascultat şi, adunîndu-se, lucrau la ridicarea zidului, contribuind fiecare după puterea sa. După ce a dus zidirea la capăt, prinde pe marii dregători a

---

[1] Cf. Ducas, XIX, 13, (ed. Grecu).
[2] Ibidem, XX, 2.
[3] Sînt 7 km 460 m.
[4] Fac 4 km 440 m.
[5] Adică a străinului negrec.

peloponezienilor care, avînd mult timp în puterea lor țara, nu mai voiau să asculte de loc de domnii elinilor [1], cînd li se părea ceva că nu le este de vreun folos. Atunci prinzîndu-i pe aceștia, i-a dus la Bizanț, ținînd sub pază pe peloponezieni. | Și a plecat cu aceștia [2]. 185

Război și pace între Mahomed I și Sinope.

Dar Mehmet împăratul, după o trecere de timp, a pornit război asupra stăpînitorului din Sinope Ismail [3], pentru că se arătase prieten cu Musa și, în războiul în contra sa, a căutat să-i fie de ajutor. Și a trimis soli la el și i-a ordonat să-i dea tribut venitul din aramă, căci acest loc, din cîte sînt prin Asia, se pare că e singurul, din cîte știm noi, care produce aramă; acest venit dîndu-i-l, împăratul Mehmet a încheiat pace și a încetat cu războiul.

Mahomed I în război cu venețienii. Despre Veneția și locuitorii ei.

Cu venețienii însă a început război, ajungînd la ceartă din cauza ținutului veneținilor dinspre Marea Ionică, pe care-l pustia și jefuia, trimițînd oști. De aceea venețienii au trimis soli și, cum n-au găsit nici o cale convenabilă de împăcare, continuau războiul cu el. Se pare că acest neam a fost vechi și dintre euganeii [4] de la Marea Ionică cel mai puternic și mai viteaz. La început își aveau locuințele în regiunea dinspre colțul Mării Ionice [5], întinzîndu-se din țara ilirilor pînă în Italia; și în vechime se chemau henetieni, după aceea însă s-au numit venețieni. Pornind apoi dinspre continent, mai de bună voie, mai de nevoie, țara fiindu-le pustiită [6], s-au așezat cu locuințele, ca să le aibă mai la adăpost, pe o insulă mică și mlăștinoasă la o depărtare de | cincisprezece stadii [7] 186
de uscat. Și pornind dintr-un început mic și strîngîndu-se la dînșii și din vecinii de pe continent care aveau de suferit foarte mult din partea dușmanilor, au sporit mereu dinspre continent și locul acela s-a umplut de locuințe și s-a organizat avînd legi bune. Orașul acesta a ajuns la mare putere, pentru că cei ce s-au adunat în el, și-au dat o bună organizație cu legi bune; și din oamenii mai de seamă de pe continent, dacă, cuiva dușmanii luîndu-i țara, l-ar fi urmărit și ajungea aici, apoi rămînea cu

---

[1] Adică de despoții bizantini trimiși în Peloponez și de împăratul dela Constantinopole.

[2] Cf. Ducas, XX, 8, (ed. Grecu).

[3] De fapt Isfendyar (1392—1439), bunicul lui Ismail (1443—1459), care a fost supus de Mahomed II. Vezi Akd. Nimet, *op. cit.*, p. 50 nr. 29 și p. 71, nr. 65, precum și G. Moravcsik: „Byzantinoturcica", II, p. 130, s. v. 4 și 5.

[4] Manuscrisele ne dau εὐγενῶν „din cei de neam bun", îndreptat de Tafel în Εὐγανέων.

[5] Sub Marea Ionică e vădit că aici se înțelege Marea Adriatică.

[6] De către hunii lui Atila.

[7] Vreo 3 km.

locuința. Făcîndu-se în puțină vreme orașul mare, mulți dintre elini și romani [1] și bărbați de la multe alte popoare, oameni de viță strălucită, dacă vreunuia nu-i mergea bine în patrie, fie că erau prigoniți de potrivnicii politici, fie că erau alungați de dușmani, se strîngeau în acest oraș, bărbați de seamă și destoinici, urmași ai unor părinți străluciți și conducători de țări însemnate. Pe de o parte de prin regiunea de la Marea Ionică și Elada, pe de altă parte de prin Italia pornind și sosind aici, locuiau la adăpost mai bun.

Orașul fiind un centru bun comercial și nevoia împingîndu-l pe fiecare în largă măsură spre comerțul pe mare, deoarece noii locuitori nu voiau de loc să se țină de continent și nici de produsele cîte le aducea continentul prin lucrarea pămîntului, ci își aduceau pe mare de ce aveau trebuință
187 în oraș, | și-au agonisit din această îndeletnicire mulți bani și peste tot locul dădeau dovadă de mare putere; și orașul și-l înzestrau cu locuințe de mult preț și clădiri și biserici mărețe. Și construind trireme nu puține și înconjurîndu-se cu armate puternice, se războiau mereu, împinși de pizmă, cu cei ce păreau că s-au făcut puternici pe mare, declarîndu-le război de teamă că păreau că au ajuns acum la putere mare. Regiunea din spre Marea Ionică, situată la stînga pentru cel ce iese navigînd din colțul acela, țara fiind nu neînsemnată și orașe bine înstărite, și le-au subjugat; și au ajuns la Marea Egee și, punînd stăpînire pe strîmtorile și porturile de-a lungul țărmului de aici, au cucerit Cercira toată și Eubea și Creta și orașe din Peloponez. Și asupra Siriei venind cu flota și supunîndu-și orașul Cirene, au făcut mari isprăvi, luptîndu-se pe mare mereu în multe locuri cu barbarii de pe acolo și făcîndu-se stăpîni pe marea dinăuntrul coloanelor lui Hercule [2]. Duceau războaie biruitoare și prin Europa cu cei despre care credeau că au vreo putere pe mare. Din locurile de la marginea mării ale Italiei n-au cucerit ceva mai de seamă, afară doar de orașul înfloritor al Ravenei, cînd domnul de acolo s-a săvîrșit din viață deoarece nu voiau să meargă cu război asupra celor de aceeași seminție,
188 ci să ducă războaie pe mare în contra celor de altă seminție. | Dar aceștia s-au luptat și cu elinii și, fiind superiori în luptele pe mare, le-au cucerit capitala [3], venind cu dînșii și mulți apuseni, conduși de dînșii asupra elinilor. Și cînd au început să se țină de continent, în puțin timp au cîștigat un loc bun pe continent și și-au înzestrat orașul cu multă tărie, sporindu-și mult puterea în amîndouă direcțiile [4]. Îndușmănindu-se cu domnii de

---

[1] Bizantini și italieni.

[2] Marea Mediterană dinăuntrul Gibraltarului.

[3] În cruciada a IV-a din 1204.

[4] Pe apă și pe uscat.

pe continent, au dus războiul cu ei multe generaţii; şi aveau mare venit de bani şi şi-au construit oraşul mare.

Barbarosa şi genovezii învinşi de veneţieni.

După aceea arhierul Romei fiind scos din scaun şi din oraşul romanilor de Barbarosa [1], împărat al ţării Italiei dinspre apus, l-au adus înapoi pe arhiereu şi au purtat război cu împăratul, încît au consolidat arhiereului domnia şi au rămas biruitori pe mare şi l-au adus înapoi [2]. Şi au început război cu genovezii care păreau mai tari în părţile de acolo din Italia de la marginea mării; şi au dat dovezi de mari fapte, dînd în multe locuri lupte pe mare şi rămînînd biruitori. Aceştia primind războiul cu veneţienii, era cît pe ce să cucerească chiar oraşul lor, ajungînd cu trireme şi corăbii la portul veneţienilor, după ce au intrat pe unde e Chiozi [3]. Acest oraş al lor este aşezat, unde | e portul **189**
cel mare şi, avînd o întindere de cinci sute de stadii [4], se sfîrşeşte în regiunea de pe la Eridan; căci aici Eridan, mare între rîurile Italiei şi putînd duce corăbii, înspre partea aceasta se revarsă în mare; şi pe aici aşadar intrînd corăbiile genovezilor în portul veneţienilor, au ocupat şi robit Chiozi [3]. După aceea au trimis soli în oraş, şi cei din oraş fiind la mare nevoie şi neştiind ce o să fie cu dînşii, au spus că sunt gata să asculte de genovezi şi să-şi conducă statul, după cum aceia ar crede că e în folosul şi interesul lor, şi cereau să le spună ce vor, ca şi cum ar fi gata să le împlinească această dorinţă. Dar aceia, cînd au auzit răspunsul veneţienilor, au crezut că vor cuceri oraşul şi au răspuns soliei cu multă semeţie, spunînd că cer să-i lase trei zile să prade oraşul. Cînd însă solii au plecat şi au adus răspunsul trimis oraşului, senatul şi poporul, amărît foarte de semeţia şi lăcomia fără măsură a duşmanilor, au echipat de îndată cîte corăbii au putut, şi ei înşişi urcîndu-se în corăbii, au ridicat pînzele şi au intrat în port. Genovezii le-au ieşit împotrivă şi îndată s-au încins la luptă în port, şi duşmanii n-au mai putut ţinea piept. Aici înfrînţi în Chiozi [3], cum au început s-o ia la fugă, veneţienii de îndată, | aducînd cea mai mare din corăbiile **190**
ce le aveau, la gura portului, pe unde intraseră duşmanii, au scufundat-o

---

[1] În manuscrise βαρβάρων—de barbari, îndreptat de Tafel în Βαρβαρόσσης.

[2] Ar fi pacea de la Veneţia din 1177, Laonic anticipînd şi revenind asupra evenimentelor după obiceiul său.

[3] Manuscrisele scriu κλιζόην, iar într-un manuscris e îndreptat κλωδίαν. Darkó corijează însă Κιόζην—Chioggia, oraş în apropierea Veneţiei. Genovezii au intrat în Chioggia în august 1379 şi la începutul lui iunie 1380 s-au predat veneţienilor.

[4] Un stadiu antic era egal cu 177,6 m. 500 de stadii ar fi deci aproape 89 km ceea ce pare mult prea mult pentru depărtarea de la Veneţia la Chioggia. Laonic poate are în vedere înconjurul lagunei.

pe loc, căci acolo e cel mai strîmt; și închizînd gura portului, i-au împresurat pe genovezi cu foamea în Chiozi. S-au apucat ei de canalul ce duce din Eridan în port, săpîndu-l așa, încît să poată pluti cu corabiile lor spre Eridan; ci n-au fost în stare să ducă lucrul la capăt. Se credea că și domnul Pataviei, care era învrăjbit cu venețienii a luat parte la război alături de ei. Aceștia împresurați de venețieni și siliți de foame, s-au predat să facă cu dînșii ce vor, și astfel s-au prăpădit în chipul cel mai rușinos, încumințiți fiind precum nu trebuia. Iar venețienii de atunci mergînd cu război asupra orașului genovezilor, în multe locuri au dat lupte navale și au rămas învingători, dobîndind mare putere de atunci și ținîndu-le marea închisă în partea aceea; atunci a ajuns acest oraș în mare nevoie din cauza acestor lupte pe mare.

Cuceriri venețiene.

Mai apoi s-au răzbunat pe domnul Pataviei și i-au împresurat orașul și, cucerind, s-au legat de continent, întărindu-și în chip mai statornic domnia pe continent. Avînd și de mai înainte oarecare stăpînire pe continent, prin cîștigarea orașului bine înstărit, Tarvisio, și-au
191 lărgit țara, | făcînd pe cetățenii orașului să fie porniți cu ură față de conducătorii lor. Mai pe urmă, după ce au cucerit Patavia [1], pentru că domnul din casa Carara se luase la ceartă cu aceștia, pornind din acest oraș, au cucerit și alte orașe nu puține de prin țara Italiei și din Ligiria, între altele și Verona, oraș bine înstărit, izgonind dintr-însul pe domnii așa numiți Climachii [2], apoi Vicenza și Brescia, orașe bogate și însemnate din cele de acuma de prin Italia.

Război cu domnul din Milano; străbunul acestuia ucide un balaur și ajunge domn.

După aceea îndușmănindu-se cu stăpînitorul Ligiriei, s-au războit mulți ani. Domnul acesta este din casa Mariangeli; domnește însă în orașul Mediolan. Și era orașul de o bogăție foarte mare industrială și sta în fruntea orașelor din Italia prin multă altă bună stare și, avînd locuitori mulți și el fiind foarte vechi, se pare că, de cînd a fost întemeiat, întotdeauna s-a bucurat de multă bună stare, pe urma îndeletnicirilor războinice și prin fabricație de arme. Orașul acesta, fiind în interiorul țării, este la o depărtare de șase sute de stadii [3] de Marea genovezilor; este așezat aproape de Galatia care se chiamă și țara Savoia. Prin oraș curge un rîu și acesta se revarsă în rîul Ticino lîngă orașul Pavia. Iar Ticino curge în Eridan
192 lîngă Piacența, oraș mare al Ligiriei. | Acesta unde se revarsă, am arătat-o mai înainte. Coborîtorii din această casă, se spune că au ajuns la domnia

---

[1] În anul 1405.

[2] Traducere în grecește a numelui Scaligeri.

[3] Fac 106 km.

peste Mediolan și cealaltă Ligirie în următorul chip. Un balaur care cobora din munte pînă în oraș, nu înceta să omoare oameni din care mergeau la lucru pe ogoare; la femei, precum se spune, nu le făcea nimică, bărbați însă a sfîșiat multă vreme. Și mulți mergînd să-l omoare, avuseseră de îndurat de la fiară multe chinuri de moarte; dar n-au isprăvit nimic. Dar acest Mariangelo, cel dintîi din această casă, de neam însă bretan, a înarmat un slujitor cu toate armele și el însuși și-a pus o armătură deplină. Apoi, cum mergeau asupra fiarei, pe slujitor l-a înșfăcat și-l înghițea pe la mijlocul gîtlejului; cum era cu gura căscată acuma și numai era în stare să înșface ceva și nici să arunce din gură, repezindu-se a tăiat capul balaurului cu securea. Și astfel balaurul a căzut și orașul a fost izbăvit de fiara care-i făcea atîta suferință. Și așa locuitorii Mediolanului și l-au ales general-comandant și-l puneau să-i conducă în contra dușmanilor, ca un bărbat ce a fost viteaz. Nu după mult timp a ajuns domn, ținînd soldați de gardă în jurul său și silind pe cetățeni să-l asculte. Astfel domnind în patru generații peste această țară, i-a revenit domnia lui
Filip, în contra | căruia venețienii, îndușmăniți, purtau război; și între 193
altele, își alegeau generali comandanți pentru război bărbați viteji și conducători de țară nu puțină. Întîi și-au ales general-comandant pe Carmagnola în contra domnului Ligiriei. Și cînd au înțeles că e trădător de țară și s-a ajuns cu domnul Mediolanului, l-au prins și i-au luat viața; și trimițînd după Francisc cu numele Sforza, l-au pus să le fie conducător și-l încărcau cu mari onoruri; și acesta, între altele, ajunge la mare faimă și cîștigă nu puține orașe în țara ligirilor; și a lărgit domnia pe uscat, aducînd-o la mare putere. Cum deci în războiul acestora, întreaga Italie s-a împărțit între amîndouă taberele și cum au dus războiul, arăt mai la vale în cursul istoriei, cum s-a întîmplat.

Acuma mă întorc la orașul venețienilor, cum acest oraș a avut parte pe rînd de o soartă și bună și rea. Și în acest război Veneția și-a ales generali-comandanți destoinici în ale războiului, între alții și pe Carmagnola, de care am amintit și care a fost încuscrit cu stăpînitorul Ligiriei. Pe acesta prinzîndu-l ca pe unul care umblă cu gînd viclean asupra lor, l-au ucis [1]. Trimițînd după Sforza, l-au ales și l-au pus general-comandant [2].

Constituția și administrația republicii venețiene. Descrierea Veneției, bogăția și comerțul ei.

E lucru știut că venețienii au făcut isprăvi mari și însemnate, că, o mie de ani aproape, au fost mereu norocoși și că, în multe chipuri, și-au cîștigat nume bun și faimă mare la celelalte state de prin Italia.

[1] În 1432.

[2] În 1439.

Și că și-au consolidat | domnia astfel, încît statul avea cel mai
194 puțin de suferit vreo sminteală din partea cetățenilor, pînă la un punct, cauza evidentă ar fi forma de guvernămînt a orașului, încît să o semnalez pe scurt. Acest oraș în vechime a avut o formă democratică de guvernămînt, și oameni din popor, formînd autoritățile pe care și le alegeau, administrau orașul, precum credeau că e mai bine. După aceea însă, cînd oamenii din popor își vedeau mai mult de treburile lor și nu mai aveau timp să dezbată chestiuni de guvernămînt, ori decîte ori împrejurările puteau să-i oblige să se sfătuiască, au ales oameni din nobilime, fie că o întîmplare norocoasă, fie că votul alegătorilor îi scotea în alegeri; așa, cu aceștia orașul a luat o formă de guvernămînt cu totul aristocratică; și de atunci și pînă acuma încă avînd o administrație bună și statornică, a ajuns la mare putere.

Iar organele de guvernămînt sînt următoarele: ei au așa numitul Marele Consiliu, în care tot la opt zile țin ședință. În acest Consiliu își aleg, punîndu-și voturile, autoritățile din fruntea orașelor lor și ale Veneției însăși, în orice loc ar fi, să fie puși cei aleși. Iar legea prevede să poată intra în acest consiliu cine are douăzeci și patru ani, dacă îi este îngăduit să ocupe funcțiunea, fiind din starea celor ce pot fi aleși. Și ar fi ca la două mii aceștia care își dau voturile și aleg autoritățile de conducere ale întregii republici de acuma. Și conducător al acestora[1] este cel pe care și-l aleg
195 și care li se pare că este cel mai destoinic la ei. | Acesta are două voturi, punîndu-le în partea în care ar voi să determine alegerea[2]. Acest conducător se bucură de cele dintîi onoruri din partea membrilor Marelui Consiliu și rămîne cu locuința în palatul de reședință și cheltuielile i se suportă de cei ce stau în fruntea orașului[3]. El e asistat de bărbați consilieri, șase la număr, care îi sînt colaboratori și participă la cinstea conducerii statului; după șase luni, aceștia se schimbă din demnitatea lor. După Marele Consiliu este consiliul numit Senat al celor delegați, ca la trei sute. Îi aleg și pe aceștia, deodată cu celelalte mari demnități în Marele Consiliu, căutîndu-i pe cei cu vederi mai aristocrate. În acest consiliu numit al delegaților, se sfătuiesc despre războaie și pace și despre ambasade; și orice hotărîre ar fi luat aceștia, de îndată orașul îi dă urmare; și la orice ar hotărî acest consiliu, întreg orașul merge. Pentru judecarea crimelor politice sînt puși zece înalți magistrați, care stabilesc pentru fiecare îndeosebi vinele și pedepsele. Aceștia pot să-l ia și să-l judece la moarte și pe conducător, fără ca vreunul din înaltele autorități să le ceară să arate

[1] Dogele Veneției.
[2] În caz de paritate, votul dogelui hotărăște.
[3] Adică statul.

pricina condamnării. Căci așa e regimul justiției și sînt puși peste tot orașul pentru tragerea la răspundere a celor care au comis vreo crimă față de careva, fie de ordin public, fie întreolaltă; și îl duc la moarte, pe oricine l-ar găsi vinovat. | Dar și pentru alte judecăți sînt puși judecători, unii **196**
pentru localnici și alții pentru străini. Peste aceștia pun patruzeci de mari dregători și, după ce asupra pricinilor cercetate li s-au făcut referate, sînt lăsate în seama acestora hotărîrile, ca să poată fi dată judecata cea mai bună posibilă. Dacă însă nu se învoiesc la judecată, se aduce în fața Consiliului Delegaților și acolo se cercetează cu toată grija și-și găsește sfîrșitul. Mai sînt și alte dregătorii nu puține ale orașului, în sarcina cărora este paza ordinei și măsurile în contra celor ce se dedau noaptea la vreo neorînduială prin oraș. Alți dregători ai pieții stabilesc taxele pentru mărfurile cuiva și cerințele pentru veniturile orașului; aceștia sînt puși să încaseze veniturile și la ei sînt aduși banii și dările întregului oraș. În frunte sînt puși pe viață dregători mai bătrîni și care se vede că se disting în funcție, deoarece se crede că este o lucrare grea să socotești în fiecare an veniturile și cheltuielile orașului, ce ar putea să nu ajungă și ce ar putea să prisosească din banii aceștia [1]. Dintre aceștia, în caz de moarte, își aleg conducător. [2] În această formă de guvernămînt sînt primii demnitari, căci aceștia au supravegherea asupra visteriilor și a veniturilor și au grijă de ele, administrîndu-le. Și-și exercită funcțiunea asistînd împreună cu conducătorul la ascultarea solilor și la stabilirea relațiilor cu |
împărații și domnitorii cei mari. Bărbații aceștia au toată puterea în stat **197**
și formează domnia țării.

Prin două lucruri întrece acest oraș orașele din Italia, pe de o parte prin somptuozitatea locuințelor și prin clădirile ce le-au ridicat pe mare, ca de altcum întreg orașul, pe de alta prin bogăția locuitorilor din oraș, pentru că orașul avînd o așezare prielnică pentru comerț, oferă cu ușurință cîștig de bani în largă măsură. Între altele, a fost împodobit acest oraș și cu un șantier naval, construit înăuntrul orașului, foarte frumos și măreț la vedere, înzestrat cu foarte multe trireme și cu alte vase de tot felul în număr mare și putînd construi de acestea aici din belșug și arme și alte lucruri ce sînt de trebuință pentru corăbii. Cuprinde o întindere de cinci stadii și aici lucrează zilnic foarte mulți oameni la corăbii. Pentru acest șantier naval și pentru toată instalația aleg pe an doi mari dregători. De cai nu se folosește acest oraș de loc, ci merg unii la alții pe jos sau cu gon-

[1] Adică să facă bugetul, stabilind eventualul excedent sau deficit bugetar.

[2] Unul din acești mari dregători financiari este desemnat să țină locul dogelui decedat pînă la alegerea celui nou.

[3] Aproape 900 m.

dole, căci pe de o parte, marea se întinde printre case, pe de alta marginile mării sînt așternute pretutindeni prin oraș cu plăci de cărămizi. Cu zid n-a fost înconjurat de loc orașul.

198 Autoritățile de conducere ale orașelor lor de pe continentul | Italiei și din țara lor de la marginile mării le aleg de obicei pe un termen hotărît. Dar cînd revin în oraș, dacă vreunul n-a procedat cumva cu dreptate, dă socoteală și-și primește pedeapsa pentru actele sale de guvernămînt care se întîmplă să nu fi fost bune. Pentru armatele de uscat, venețienii nu-și aleg pe vreun om de al lor de general-comandant, de teamă să nu-și atragă de partea sa soldații și să nu încerce vreo schimbare a formei de guvernămînt și să-i răstoarne de la putere. Pentru conducerea pe mare însă, neavînd cum să-și aducă străini, pun generali-comandanți supremi dintre oamenii țării, cînd ies la vreun război; și mai ales, echipează în fiecare an zece trireme, pe care le trimit pentru un an în Marea Ionică și Egee, din grijă pentru corăbiile lor care, cu negoțul, ajung pînă în Egipt, Libia și în Ocean și Marea Neagră. Și căutînd să pună capăt pirateriei, oriunde dau peste pirați, aceste zece trireme se ațin pe acolo întreg anul pînă ce, sosind alte zece, le schimbă pe acestea de la paza mării. Orașul mai trimite trireme pentru negoț, cetățenii suportînd cheltuielile pentru acestea; și le trimite pînă în Alexandria și Siria și pînă la Tanais și pînă în Insulele Britanice și pînă în Libia. Sînt douăzeci și două de trireme de acestea, mai mari ca multe trireme, pentru că sînt construite anume pentru transport de mărfuri Și e obicei la dînșii, ca pe fiecare corabie să
199 vină pentru comerț și feciori de ai senatorilor, | tocmiți cu plată și aceștia dimpreună cu corabia de comerț.

Împrumuturi de stat venețiene.

Venețienii aceștia avînd de purtat într-una război cu stăpînitorul Ligiriei, și-au făcut rost de bani și în alt chip, luînd chiar și zeciuială din averea fiecăruia din cetățeni, cărora orașul le fixează un venit anual, ca un fel de restituire a datoriei. Orice ar declara cetățenii că iau asupra lor, le anunță că restituie fiecăruia anual trei ⟨la sută⟩. Acest fel de venituri trec numai decît și asupra fiilor și nepoților. Unii cumpără nu puține din aceste venituri de la cei lipsiți de mijloace și trăiesc în belșug fără nici o grijă.

Încercări de răscoale în Veneția.

Se pare că acest oraș al venețienilor fiind din vechime organizat cu bune legiuiri, nimeni n-a apucat să ajungă la vreo încercare de răscoală, afară doar de tînărul Baimund care, trecînd de foarte bogat, a ademenit mulțimea și a pornit pe calea aceasta. Dar de pe o casă a fost lovit de sus de o femeie în drum, cînd înainta spre palat,

urmat de mulțimea care-l proclama stăpîn al ei și al orașului; și într-acest loc lovit de o piatră, a murit [1]. Mai tîrziu, doar oameni de nimic, de au cutezat, ceea ce nici nu face să fie amintit, vreo răzmeriță, orașul luînd strașnice măsuri de pază să nu i se poată întîmpla aceasta, | afară de cazul **200,19** feciorului conducătorului din casa Foscari, despre care se spune că ar fi fost prins cu gînduri de răzvrătire de către judecătorii orașului; și pus la mari torturi, să nu-i fi putut găsi nici o vină. Și tînărul a fost surghiunit pentru vina ce i se adusese; și de aceea a plecat fără nici o supărare. Și iarăși să fi fost prins că a ucis pe cel ce l-a tras în judecată pentru trădare. Și cel surghiunit așa, este nevoit să trăiască în Creta. Fiind din nou învinuit, cei zece judecători ai orașului au trimis după el să facă amănunțite cercetări, și, nedescoperind nimic, l-au trimis înapoi la Creta; și nu după mult timp a murit acolo. |

Biruința venețiană pe mare asupra turcilor, 1416, mai 29.

Cînd așadar Mehmet, feciorul lui Baiazid, i-a declarat **200,1** război orașului acestuia, au echipat pe lîngă cele care le aveau mereu de pază, și alte două trireme; și acestea au plecat de-a dreptul spre Elespont, sub comanda lui Petru din casa Loredano, care mai tîrziu și la conducerea războiului în contra genovezilor și-a cîștigat mare nume în arta războiului. Acesta sosind cu vasele în Elespont la Galipoli, se ținea cu corăbiile în larg, stînd liniștit și nearătînd nici o intenție de război; căci socotea că e pace și că tratatele de pace nu sînt rupte; și i se dăduse ordin să se apere numai, război însă să nu înceapă încă. Căci credeau că nu e bine să înceapă război din grijă pentru orașele ce le aveau în țara lui Mehmet dinspre Marea Ionică și Egee, să nu aibă de suferit din partea turcilor. Acestuia i se dăduse astfel ordin din partea Senatului, să fie gata de luptă pe mare spre a se apăra, dar din voia lui să nu înceapă războiul. Dar cînd a sosit în Elespont și triremele lui staționau dinspre Asia, comandantul de la Galipoli nu mai putea răbda ca venețienii să se semețească așa pe față | în țara împăra- **201,10** tului și chiar la baza lui navală; și de îndată ce a echipat corăbiile, le-a scos și acesta, avînd douăzeci și cinci de trireme, iar alte corăbii ca la optzeci, ca și cum ar voi să sperie cu flota împăratului pe venețieni. Aceștia ce-i drept s-au îndepărtat spre Pricones, ținîndu-și corăbiile în larg. Trirema, numită Peloponezică, însă a rămas în urmă, ca una ce ridicase pînzele mai tîrziu. Aici, cînd o triremă de a împăratului ajunsese aproape de ea, amiralul venețienilor a trimis după ea, făcîndu-i semn prin care-i poruncea să continue drumul și să nu atace. Dar căpitanul triremei Peloponezice crezînd că i-a poruncit să atace, deoarece credea că e un consemn

[1] Baiamonte Tiepolo s-a răsculat în 1310, dar a reușit să fugă.

dat lui de generalul-comandant, lovește corabia împăratului și o scufundă.
202 Celelalte vase barbare văzînd că războiul s-a început | și că se încing la luptă, se grăbeau să atace, dorind să se răzbune asupra corăbiei Peloponezice. Atunci celelalte trireme ale veneţienilor văzînd ce s-a întîmplat și cum corăbiile barbarilor se grăbesc să atace corabia lor, au pornit și ele la luptă în contra lor. Și cum se desfășura lupta navală, au pătruns în mijlocul flotei dușmane și, unele corăbii înecîndu-le și prinzîndu-le, celelalte le-au fugărit spre uscat; și veneţienii au rămas biruitori, capturînd treisprezece corăbii de ale barbarilor, mai multe însă goale; căci turcii, cînd corabia lor era să fie prinsă, săreau în mare și înotau la mal. Atunci veneţienii, odată ce au ales război în contra împăratului Mehmet, împresurîndu-l au cucerit orașul Lampsac și au lăsat o granizoană de pază iar ei înșiși au plecat, plutind spre casă. De astă dată totuși veneţienii, pe acest general-comandant care a învins flota barbarilor, l-au învinovăţit de moarte ca pe unul care el a început mai întîi o nedreptate și a călcat tratatul de pace în contra ordinului ce i s-a trimis. Și venind la judecată în faţa judecătorilor, a fost achitat pe motiv că nu el mai întîi a început războiul în contra barbarului. Dar nu peste mult timp au trimis soli și au făcut pace.

Mustafa, ajutat de Mircea cel Bătrîn se ridică în contra lui Mahomed I.

Faţă de aceștia deci i-a mers așa împăratului Mehmet; cu elinii însă, prietenos și în bune relaţii, ţinea să cîstige bunăvoinţa lor, ascultîndu-le orice cerere i-ar fi făcut, din următoarea pricină. Mustafa | adică unul din băieţii
203 lui Baiazid, luîndu-se după pilda lui Musa, fratele său, a venit la domnul Sinopei care era în dușmănie cu fratele său Mehmet și i-a jurat să fie în bune relaţii și prieteni întreolaltă. Și trimiţînd soli la domnul Daciei, de îndată ce i-a ascultat cererea cu plăcere și între altele îi făgăduia să-i stea într-ajutor la dobîndirea domniei, Mustafa a trecut în Dacia și, rămînînd aici mult timp cu trei sute de bărbaţi, s-a pus în legătură cu cei mai de frunte dintre turci, tratînd cu fiecare în parte. Dar nu izbîndea nimic, căci Mehmet între altele era om cum se cade și știa să se poarte bine cu cei mai de frunte ai turcilor, fiind o fire blîndă; și spunea pe faţă că Mustafa nu este copil adevărat de al lui Baiazid și că de existenţa lui nu s-a știut nimic; iar băiatul acestuia a murit la un bun prieten, un om de un caracter foarte drept, care a venit la el de i-a anunţat moartea băiatului. Atunci Mustafa, cum din Dacia nu-i ieșea nimic după gîndul lui și dînd cu socoteala că va umbla mai bine, dacă o să vină la elinii care sînt așezaţi în mijlocul împărăţiei lui Mehmet, pornește din Dacia prin mijlocul Traciei spre Terme, oraș elin. Și intrînd în vorbă cu guvernatorul elinilor, a intrat

în | oraş şi a fost ţinut prizonier. Dar Mehmet a auzit foarte repede că **204**
fratele său a venit la Terme şi de îndată, fără nici o amînare, a luat-o în grabă la drum cu armata spre Terme şi-şi cerea fratele de la elini. Guvernatorul Termei însă trimiţînd un crainic la împăratul din Bizanţ, i-a raportat despre feciorul lui Baiazid Mustafa, cum e la el şi cum Mehmet venind, i-l cere pe fratele său ca fiind mincinos şi fiindu-i spre stricăciune aici. Iar împăratul a trimis la Mehmet un sol şi s-a învoit cu dînsul, pe Mustafa să-l pună sub pază şi să nu-l lase să se întîlnească cu nimeni şi să nu plece nicăieri. Şi învoiala au întărit-o cu jurămînt şi pe Mustafa l-au închis în cetăţuia din Epidaur în Peloponez, pe însuşi Mustafa şi pe domnul Smirnei Zunait [1], care a venit deodată cu dînsul din Dacia la Terme şi a luat parte împreună la războiul în contra lui Mehmet. Pe aceştia aşa dar elinii i-au ţinut în închisoare timp mai îndelungat, după aceea i-au dus la Lemnos şi Imbros şi i-au ţinut aici sub pază pînă la moartea lui Mehmet al lui Baiazid [2]. Atuncea, ce-i drept, elinii i-au făcut împăratului pe plac şi, răsplătindu-i cu aceeaşi monedă, i-au pus pe aceştia la închisoare în Epidaur din Peloponez. Şi din cauza aceasta se întîmpla să poată obţine orice de la împăratul Mehmet. |

Manuil II Paleologul, avînd pace de la turci, îşi întăreşte domnia şi îşi însoară feciorii.

Elinii avînd deci atunci o situaţie mai bună ca îna- **205**
inte şi pentru mult timp fiind mereu într-o stare liniştită şi mergîndu-le bine, şi-au întocmit şi situaţia în Peloponez, după cum credeau că le va fi mai de folos. Împăratul Emanuil a avut feciori pe Ioan care era mai mare şi pe care l-a proclamat elinilor împărat, şi pe Andronic şi pe Teodor după acesta şi pe Constantin şi pe Dimitrie şi pe Toma. Şi lui Ioan, cel mai mare, pe care-l credea cel mai destoinic din ceilalţi, i-a încredinţat împărăţia şi aducîndu-i soţie din Italia, pe fata ducelui din Monferato, distinsă la caracter, dar neplăcută la înfăţişare, l-a încoronat cu diadema şi l-a pus elinilor arhiereu şi împărat. Dar împăratul cu soţia sa nici nu locuia nici nu trăia, îi era urîtă şi nu putea s-o sufere, şi ea vedea că bărbatul ei nu o place şi că o urăşte mult, şi atunci dînsa, după un timp, s-a urcat pe o corabie şi a plecat, plutind spre Italia la rudele sale [3]. Apoi i-a adus soţie din Sarmaţia, pe fata domnului sarmaţilor [4]. Orînduit aşa, acesta conducea împărăţia ; şi pe Andronic, o fire nobilă, al doilea după împăratul Ioan, l-a pus să guverneze Terme. Şi după oarecare timp s-a îmbolnăvit de lepră

---

[1] De fapt Güneyt ; vz. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 45.

[2] Cf. D u c a s, XXII, 3—5, (ed. Grecu).

[3] Ibidem, XX, 6.

[4] Ibidem, XX, 3.

206 și orașul Terme | l-a vîndut venețienilor [1], pentru că orașul singur nu s-ar putea apăra destul de bine și s-ar afla într-o situație grea. Și pentru că a crezut acuma că astfel va fi mai bine de ei și de oraș, l-a vîndut pe acesta venețienilor pe un preț nu mare. Iar Andronic s-a dus la fratele său în Peloponez și-și ducea traiul în Mantinea din Laconica, pînă ce, boala doborîndu-l acuma cu desăvîrșire, a încetat din viață. Iar pe Teodor care îi era fecior, împăratul Emanuil l-a trimis la fratele său Teodor, născut în purpură [2], cu gîndul să-l lase urmaș pe băiat în Peloponez. Și după ce l-a primit pe acest băiat al fratelui său, căruia îi era devotat, l-a ținut pe lîngă sine și, cînd a murit, i-a lăsat domnia. Acesta cînd a ajuns la conducere, și-a luat soție din Italia pe fata lui Malatesta duce de Marca, femeie distinsă prin frumusețe și alte însușiri alese. Totuși mai pe urmă, urîndu-i-se de soție și neputînd-o suferi, a ajuns să se certe și atunci s-a simțit îndemnat să-și aleagă viața de călugăr și la domnie a trimis după fratele său să vină, deoarece credea să îmbrace rasa de călugăr și să-i încredințeze lui domnia și averea. Totuși nu peste mult timp, acesta iarăși s-a răzgîndit, căci marii lui dregători îl desfătuiau de la aceasta și nu-l lăsau să meargă la ce se pornise.

Teodor cel bătrîn, unchiul său după tată, n-a avut nici un băiat
207 de la fata lui Rainerio, avea însă din flori. | Căci acesta își luase pe fata stăpînitorului Atenei și despre ea se spunea că a fost cea mai frumoasă din toate fetele care pe vremea aceea s-au distins prin frumusețe.

Stăpîniri apusene în Peloponez, Grecia de mijloc și Epir. Albanezii în Acarnania.

Rainerio acesta stăpînea peste Corint și Atena și domnea peste Beoția, de ajungea pînă la Tesalia. Domn a ajuns în următorul chip. Pe vremea cînd, la îndemnul arhiereului romanilor, celții din apus și totodată și venețienii au venit cu război asupra elinilor, atunci și bărbați foarte puternici de la împăratul din Neapoli și de la tireni și genovezi au pornit să cucerească Peloponezul și totodată și cealaltă Eladă. Și Peloponezul l-au cucerit între alții și cei din grupa genovezilor din casa Zacharia, și anume Ahaia și partea mai mare din Elida și încă și Pylos și din Mesenia țară nu puțină, de au ajuns pînă în Laconica. Țara din mijlocul Peloponezului au păstrat-o atunci înșiși elinii din Peloponez. Întreg Peloponezul însă de la marginea mării l-au cucerit și ocupat apusenii, celți și celtiberi și alți dintre genovezi și tireni; și încă și Rainerio din casa Aciaioli, sosind

---

[1] K. D. Mertzios, Μνημεῖα τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας (Memorii despre istoria Macedoniei) 1947, p. 30 urm., crede că știrea aceasta nu este întemeiată. Dar cf. și Ducas, XXIX, 4, (ed. Grecu).

[2] Născut după ce tatăl său fusese încoronat împărat.

din Florența la această expediție, a ocupat Atica și Beoția, precum am arătat și mai înainte și din țara Focidei [1] | partea mai mare. Iar ligurii 208 aŭ ocupat Eubea cu mult mai de înainte încă; de la aceștia venețienii primind îngăduirea sub o anumită condiție, au coborît în insulă. După aceea însă înaintînd pe nesimțite și ligurii ajungînd la ceartă cu dînșii, venețienii au ocupat toată insula și cîți s-au întîmplat să fie de partea venețienilor continuă să dețină și acuma țara și veniturile lor, venețienii rămînînd la condițiile sub care s-au învoit cu ei și au căzut de acord asupra insulei. Dar Rainerio și celtiberii și din celți cîți au fost la cucerirea Eladei, se vede că au venit în locul acesta cu mult mai tîrziu decît aceștia. Iar Rainerio, fiind un nou venit cu mult mai proaspăt încă, s-a încuscrit cu ligurii din Eubea și a luat de soție pe fata unui Prothymos și, deținînd regiunea, a pus mîna pe Corint și umbla cu gîndul să-și supună cît mai repede Peloponezul. Mai tîrziu însă sosind fratele împăratului elinilor, s-a încuscrit cu acesta și și-a dat după acest domn Teodor fata care, precum spuneam, întrecea prin frumusețe, toate fetele de atunci, și la moarte i-a lăsat și Corintul; căci cînd a dat fata după el, i-a făgăduit zestre acest oraș, după ce va fi murit. |

Iar pe cealaltă fată a sa a dat-o după domnul Acarnaniei și Etoliei 209 Carol. Căci acesta, — dar domnii de mai înainte ai acestei țări se țineau de împăratul Partenopei ce se numește Neapoli; și cînd popoarele vecine de acolo i-au gonit din țară și domnii au plecat pe aproape de Italia, atunci Chefalenia și Zachint și insulele Ehinade, cîte s-au întîmplat să fie așezate pe aici, s-au adresat la împăratul acesta și au primit un domn guvernator al împăratului Partenopei. Și au venit și mai înainte alți guvernatori în insulele acestea, dar și acest Carol, numit din casa Toco, avînd cu sine tovarăși, oameni destoinici, pe Roso și Guido și Miliarese [2]. Și cum, stînd în Chefalenia, au pus ochiul pe Epir, aduși fiind de epiroți, au cîștigat țara să li se supună și, pe încetul și Acarnania. Dar albanezii, porniți de la Epidamn și mergînd spre Tesalia de răsărit, au supus și partea mai mare din Macedonia interioară și Arghiropolichni și Castoria. Ajungînd în Tesalia, au cucerit țara și și-au împărțit orașele; și de țară se foloseau după obiceiul lor, fiind nomazi și neașezîndu-se încă nicăiri cu locuința stabilă. După ce au ajuns și în Acarnania cu voia guvernatorului [3] | Acarnaniei, care i-a lăsat în țară, își pășteau turmele și în această țară. 210 După aceea s-au înțeles între ei să atace pe elini, oricum ar fi să le iasă. Și cînd guvernatorul, Isaac îi era numele, a venit odată, mergînd la

[1] Manuscrisele au φωκατδος—Focaida, îndreptat de Darkó în Φωκίδος.
[2] Poate stricat din Vallaresso, crede Darkó în indicele s. v. din ediția sa (II, p.
[3] Încă bizantin.

vînătoare, albanezii l-au atacat, conducător fiindu-le Spata, un bărbat de mare ispravă, care le dădea dovadă de repeziciune și îndrăzneală, ceea ce le era de mult folos în împrejurările date din timpul de atunci. Și pe guvernator l-au ucis pe loc, iar țara au invadat-o de îndată și au ocupat-o și pe cei ce lucrau pe ogoare, i-au prins, luînd cu ei peste orice ar fi dat. După aceea au împresurat și au cucerit Arta, oraș al Acarnaniei și, făcîndu-se stăpîni pe țara aceasta, prădau țara apusenilor și nu mai aveau nici un astîmpăr. După aceea guvernatorii trimiși de Neapoli, pornind din insula Cercira, — căci atunci împărații Partenopei stăpîneau insula, — și gătindu-și armată, au plecat în grabă spre Acarnania, cu gîndul să smulgă albanezilor țara și să cucerească Arta Acarnaniei, luîndu-li-o. Ajungînd la Arta, au început să împresoare orașul și să aducă aproape de zid mașinăriile, cu gîndul să-l cucerească. Dar Spata, conducătorul albanezilor,
211 — căci nu intrase în oraș, ci umbla pe afară prin țară, — | strîngînd pe albanezi la un loc și sfătuindu-i să fie gata a-i urma în primejdie, năvălesc pe neașteptate asupra armatei italiene care împresura orașul și, punînd-o pe fugă, pe mulți i-au ucis, mai mulți însă au prins. La acest război a luat parte împreună cu dînșii și Prealup, domnul Etoliei, un bărbat tribal care se înrudise prin căsătorie cu Spata, domnul Artei. Și așa deci țara Acarnaniei a rămas ocupată de oamenii lui Spata; după aceea însă cînd a pornit Carol din insule cu tovarășii lui și, pentru că și unii din ai țării urau stăpînirea samavolnică a albanezilor, au cucerit țara Acarnaniei și pe lîngă aceasta și Etolia, luîndu-i-le lui Izaul care domnea atuncea peste țara și orașul acarnanilor [1] și peste Etolia încă.

Domnia Etoliei care era mai înainte a lui Toma, tribal din neamul Prealupilor, a trecut asupra acestui Izaul în modul următor: Cînd Prealup i-a ajutat lui Spata și albanezilor la războiul în contra italienilor care împresurau Arta, capitala țării Acarnaniei, au fost prinși în lupta aceasta mulți alții din cei de neam ales la ei și îndeosebi Izaul, despre care se spunea că a fost unul dintre tinerii cei mai de seamă ai împăratului Partenopei,
212 plăcut la înfățișare, de un caracter nobil și o fire | așezată. Pe acesta cu mulți alții, Prealup ducîndu-i acasă, îi trata ca robi de război bine și-i ținea sub pază. Petrecînd în reședința-i domnească, îi ținea, ca pentru bani să-i dea rudelor înapoi, dacă i-ar cere. Dar femeia acestuia, cum l-a văzut pe tînăr, s-a îndrăgostit de el; căci umblase și mai înainte cu alți bărbați și era desfrînată. Trăind așadar cu tînărul și înnebunită de dragoste pentru el, se înțelege cu dînsul la un complot în contra bărbatului. Și femeia conducîndu-l în dormitor, cum domnul Prealup se odihnea,

---

[1] Manuscrisele au δρομαίνων — dromenilor, îndreptat de Darkó în Ἀκαρνάνων.

l-a ucis dimpreună cu femeia. Și totodată deține domnia împreună cu dînsul. Pentru că însă stăpînea samavolnic, nimănui din oraș nu era plăcut decît femeii. Dar răzbunarea lui Prealup, în nu prea mult timp, l-a ajuns pe feciorul acelui, pe care-l avuse de la această femeie; căci pe acesta, cînd se dusese la împăratul Musa, ca să-i ceară alianță și ajutor în contra lui Carol, stăpînitorul de atunci al Acarnaniei, l-a prins, ca să-i ia țara și i-a scos ochii. Totuș regiunea orașului Ioanina n-a cucerit-o nimeni. Aducîndu-și-l pe acest Carol domn, i-au încredințat să aibă grijă de treburile orașului; și a știut să poarte războiul cu toată tăria; și | așadar 213
această domnie care a fost de multă vreme a tribalilor, a trecut asupra lui Izaul și asupra domnului Carol. Acesta avînd în stăpînirea lui amîndouă țările, a ocupat și regiunea de la Ahelou, așa numită Baltos [1] și Anghelopolichni pînă la Naupactos din fața Ahaiei și stăpînea țara în chip absolut; și a ajuns la mare putere, căci se vede că n-a fost întru nimic mai pre jos de vreun domnitor de atunci în ce privește știința domniei și a războiului. Și în războaiele cu țările vecine cîștigîndu-și mare nume, a luat în căsătorie, precum am spus-o mai înainte, pe fata domnului din Atena și Corint.

Acest domn [2] a avut un băiat din flori; căci de la soția sa din Eubea n-a dobîndit urmaș de partea bărbătească. Și pe băiatul din flori îl chema Antonio. Acestui Antonio i-a lăsat Beoția și orașul Teba, căci Corintul îl lăsase ginerului său Teodor, fratele împăratului. Iar orașul Atena, pe care-l smulsese mai înainte de la celtiberii din Navara, — căci pe acesta l-au avut iberii, cucerindu-l, — l-a lăsat venețienilor. Dar acest Antonio, feciorul lui, de îndată ce a primit de la tatăl său domnia Beoției, — căci cealaltă țară, Focida [3] și Levadia, le cucerise Baiazid al lui Amurat, adăugîndu-le la | împărăția sa, precum am arătat mai înainte, — acest 214
Antonio așadar a pornit război cu venețienii și împresura Atena cu multă grijă și stăruință. Venețienii însă socoteau lucru grozav, că orașul lor e împresurat, și dorind să-l apere, se gîndesc să meargă asupra orașului Teba; și strîngînd armata din Eubea și armament, cît au putut, au pornit din Eubea spre Beoția asupra Tebei. Dar Antonio aflînd că venețienii pornesc în contra sa, a pus două cete în calea lor, pe unde aflase că au să treacă euboenii cu venețienii, o ceată stînd la pîndă la începutul drumului, cealaltă la capătul lui; și aștepta să se năpustească asupra dușmanilor, cînd vor fi la mijloc de cale. Aici așadar, cum venețienii mergeau spre

[1] Manuscrisele ne oferă αἰετὸν, îndreptat în Βάλτον de Darkó, după Vivien de Saint-Martin, *Nouveau Dict. de Géogr. univ.*, s. v. *Valtos* (v. ap. crit. din ed. Darkó).

[2] Adică Rainerio Acciajuoli, domnul Atenei și al Corintului.

[3] Manuscrisele au Φωκαΐδα, îndreptat de Darkó în Φωκίδα. Vezi și p. 133 n. 1.

orașul Teba, — și este departe acest oraș de Eubea ca la o sută cincizeci de stadii [1], și cum veneau înarmați greu, mulțime mare asupra Tebei, — erau la șase mii, — Antonio cade pe neașteptate asupra acestora, avînd în fiecare ceată nu mai mult de trei sute de oameni; și veneţienii văzîndu-i deodată din amîndouă părțile, o iau la fugă și pe mulți dintr-înșii i-a ucis, pe alții însă i-a prins și a prins și pe guvernatorii de atunci ai țării acelora. Și luînd calea întoarsă, impresura mai departe orașul Atena,
215 pînă ce atenienii punînd la cale cu el trădare, | a ocupat orașul; și nu cu mult mai tîrziu, impresurînd-o, a cucerit Acropolea și stăpînea deodată peste Atica și Beoția. Și mergînd, cînd încă trăia tatăl său, la Poarta lui Baiazid mai întîi, după aceea la a lui Musa și Musulman și mai ales a lui Mehmet, căuta prin bani să-și cîștige bunăvoința Porții împăratului și, domnind în țara sa, trăia, mai departe, fără grijă și fără nici o frică. Se mai spune că și acesta, pe cît se pare, a fost un bărbat strălucit și în alte privinți și, după ce a luat în stăpînire orașul Atena, deși nu prea mergea mult la Poarta împăratului, i-a avut binevoitori și prieteni pe cei din anturajul împăratului. Era domnitor, deși luase în căsătorie femeia unui cetățean particular din Teba. Tebanii adică petreceau, dansînd la o nuntă, și se afla fata unui preot, măritată, foarte plăcută și frumoasă, nobilă la caracter și totodată cuminte, și deodată s-a îndrăgostit de dînsa la nuntă și îndrăgostit o răpește pe aceasta. Nebun de dragoste nu mult mai pe urmă, s-a însurat cu dînsa și s-a întîmplat să aibă un trai fericit, purtînd domnia, după cum credea că este cel mai bine și pentru cei din partea locului și pentru ceilalți. Tot acesta și-a dat o fată adoptivă după domnul din Eghina, feciorul lui Galeoto, vestit prin tăria-i trupească, iar pentru cealaltă fată
216 adoptivă și-a luat ginere din Eubea un tînăr din casa Giorgio; | și cu veneţienii făcînd pace, avea liniște. Și la feciorul lui Galeoto, la domnul Eghinei, ținea cel mai mult și, cînd acesta venea la dînsul, îi dădea toată atențiunea; și fiind bărbat cuminte și cumpătat, a trăit în fericire mult timp, făcîndu-și din felul cum purta domnia, mare avere si împodobind orașul cît mai mult.

Legături de mare prietenie între Mahomed I și Manuil II Paleolog.

Despre acestea amintind atîtea, mă întorc la Teodor, feciorul împăratului și domnul Spartei și al celeilalte părți din Peloponez, care a fost crescut și educat de unchiul său după tată Teodor, iar după aceea a fost lăsat domn în țara aceluia. La acesta venind tatăl său Emanuil, împăratul din Bizanț, l-a întărit mai bine pe fecior în domnie și fratelui care murise acuma, i-a ținut la mormînt un elogiu funebru, jeluindu-și fratele iubit. După aceea

[1] Un stadiu egal cu 177,6 m, fac 26 km 640 m.

trimiţînd după peloponezieni să vină |la Istm, a închis Istmul cu zid şi, punînd aici o garnizoană de pază, a plecat pe mare spre Bizanţ, avînd cu sine sub pază şi pe marii dregători ai peloponezienilor [1].

Acestea s-au petrecut cu împăraţii elinilor, | în timpul acela. În 217
timpul domniei lui Mehmet, au avut mai bine şi în privinţa domniei şi în ce priveşte celelalte posibilităţi de viaţă, deoarece şi-au asigurat pacea cu împăratul Mehmet şi se ţineau întocmai de tratatele încheiate, pe cît se putea mai mult. De aceea şi împăratul Mehmet îşi dădea multă silinţă, ca ei să preţuiască pacea cu dînsul cel mai mult şi să fie gata să sufere mai degrabă orice alta decît să fie stricate bunele relaţii dintre ei; şi le intra în voie cu orice credea că le poate face plăcere, între altele şi cu privire la feciorul său Amurat. Căci avea doi feciori, Amurat mai mare, iar Mustafa mai mic, băiat încă. Dintre aceştia, pe Amurat se gîndea să-l lase împărat în Europa, pe celălalt însă în Asia. Şi împărţindu-le acestora împărăţia, ca feciorii să rămînă la cele ce le-a încredinţat, a lăsat pe împăratul din Bizanţ să aibă grijă de aceasta, să nu îngăduie vreo nedreptate, ci să sară cu toată puterea într-ajutorul celui nedreptăţit [2].

Ţara Romînească şi Transilvania pustiite de turci. Mari generali-comandanţi de ai turcilor. Turachhan, paşă la Vidin, trece în Ungaria.

Trimiţînd apoi armata asupra Daciei, a prădat şi ţara aceasta [3] şi Peonodacia, Brenez al lui Hogeateriz scutierul, fiind comandant şi făcînd mari isprăvi; dar mari isprăvi i-a făcut şi generalul comandant al Europei Mihail care a dus o armată asupra peonilor şi a Peonodaciei şi încă asupra ilirilor. Totuşi Brenez a făcut isprăvi memorabile mai ales prin Europa, cînd a dus război în contra ilirilor
şi a peonilor şi | a Peloponezului; căci acest neam al turcilor este 218
preocupat cel mai mult de arta războiului; cu participarea cavaleriei uşoare a Europei, aşa că era gata să-i urmeze îndată, oriunde ar duce-o, cîştiga averi mari de tot; şi a ajuns pînă în partea ce era a veneţienilor şi, robindu-le ţara, a luat robi de război, încît a îmbogăţit pe turcii care îi urmau şi, în foarte puţin timp, îi făcea să aibă belşug de toate. Sînt şi clădiri în Europa peste tot locul, nu puţine, ridicate de Brenez, de le-a lăsat generaţiilor viitoare ca nişte monumente să-l pomenească. Mai tîrziu sub Musa al lui Baiazid s-a întîmplat ca ei, trecînd de partea fratelui Mehmet, comanda militară s-o dea feciorilor săi; şi de atunci feciorii

[1] Vezi mai sus, p. 120—121.

[2] Vezi pe larg la D u c a s, XXII, 10, (ed. Grecu).

[3] Dat fiind obiceiul lui Laonic Chalcocondil de a reveni asupra celor spuse odată, se prea poate că e vorba de aceeaşi expediţie de jaf care a fost amintită la p. 120, 14.

lui Brenez, anume Iisus, Baram[1] şi Ali, conducînd războaiele, au ajuns la mare renume prin Europa. Iar Brenez şedea în oraşul Ianiţa, pe care să-l aibă singur spre locuire, i-a fost dăruit de împărat să fie pentru totdeauna al lui şi al feciorilor lui şi să slujească împăratului, la orice ar avea nevoie. Iar oraşul Ianiţa este aşezat lîngă rîul Axios şi lîngă oraş sînt sate nu puţine ale lui Brenez ; sub Mehmet însă, după Brenez, a ajuns foarte renumit la turci Turachan şi ieşea la expediţii războinice, urmat de cavaleria uşoară de pradă şi, fiind un comandant cu noroc, lua multă pradă |
219 din ţara duşmană. I se încredinţase atunci de Mehmet guvernarea Vidinului şi, trecînd în Peonia, şi-a cîştigat mare renume în Europa.

---

[1] Manuscrisele au Βαράγκον—Baranc, îndreptat de Darkó în Βαράμον, după p. 119, 17, unde aparatul critic întocmit de Darkó arată că manuscrisele ar scrie „Baramos", dar de fapt ar trebui scris Βαράκος şi Βαράκον—Barac, căci izvoarele turceşti îl numesc aşa ; vz. I. Moravcsik, în „Byzantinische Neugriechische Jahrbücher", 8 (1929/30), p. 36 ; E. Darkó, în „Byzantinische Zeitschrift", 32 (1932), p. 10 şi Akd. Nimet, *op. cit.*, n-rele 12 şi 13 de la p. 39.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE V

Urcarea pe tron a lui Murad II (1421--1451); tratative cu bizantinii.

Cînd Mehmet al lui Baiazid, după o domnie de doisprezece 220
ani, s-a săvîrşit din viaţă, i-a urmat în domnie Amurat al lui Mehmet care era feciorul lui mai mare. S-a întîmplat însă să fie la Brusa în Asia şi lua măsurile cuvenite pentru aşezarea în domnie. Dar elinii, cum au aflat de moartea lui Mehmet şi de aşezarea în domnie a lui Amurat, au trimis după Mustafa, despre care se spunea că a fost feciorul lui Baiazid, să vină de la Lemnos. Se întîmplase să şadă la Lemnos, chipurile sub pază, uşoară de tot. | Dar trimişii după el să-l aducă, au fost opriţi de vînturile care, 221
în timpul de atunci bătînd cu tărie, ţineau în loc călătoria de la Lemnos spre Elespont; şi aceia trebuiau să-l pună împărat în Europa; căci trecerea lui Amurat în Europa, o opreau cu triremele, închizînd şi Propontida şi Elespontul pentru trecere. Şi atunci au plutit în jos la Galipoli, oraş înfloritor din Chersones, ca, Mustafa venind cu corăbiile, să se poată întîlni aici cu dînsul şi, proclamîndu-l împărat în Europa, să-l poată îndupleca pe Mustafa să le predea Galipoli. De astă dată elinii, din nepricepere, s-au pripit, încît peste tot şi-au stricat şi sie-şi şi statului şi cît pe ce capitala era să le fie robită de Amurat. Căci vizirii lui Amurat, lăsaţi de tatăl său Mehmet în Europa, ca să asculte de urmaşul său la împărăţie, au venit la împăratul din Bizanţ şi duceau tratative, ca, în împrejurările de acuma, elinii să nu strice buna înţelegere cu dînşii şi să nu umble să răstoarne legăturile ce le au cu dînşii, ci să rămînă la cele ce le-ar fi pus la cale cu împăratul Mehmet. Între oamenii cei mai de frunte ai împăratului era Baiazid, fiind mare vizir şi general comandant al Europei. Acesta venind aşadar la ei, a dus tratative cu împăratul Bizanţului, rugîndu-l de pace, încît să le fie binevoitor; şi dădea ostatici doisprezece copii de ai dregătorilor celor mari, | aur două sute de mii şi ţară cît îşi vor fi ales-o de la ei 222

afară de Galipoli[1]. Acestea le făgăduia și le dădea, ca să-l lase pe ace Mustafa în plata domnului și să nu stea în ajutor nici unuia dintre amîndoi, ci să-i lase pe ei să se lupte și care din amîndoi o să iasă învingător, acela să stăpînească împărăția.

Divergențe de păreri între împărații Manuil II și Ioan VIII Paleolog.

Cu aceste vești așadar a trimis crainic la împăratul de atunci al elinilor Ioan[2], tînăr fiind încă și care umbla cu planuri mari în ale domniei; căci credea că e mai bine pentru dînsul, dacă aceia se năpustesc unul asupra celuilalt; și dacă domnia aceluia îi va fi divizată, statul său s-ar putea afla într-o stare mai bună decît cea de acuma și ar putea ajunge într-o situație mai fericită, dacă amîndoi sînt la nevoie; și dacă împărăția ajunge în mîinile amîndurora, el e ceva mai puternic decît amîndoi, încît nu mai are de oscilat cînd spre unul cînd spre celălalt. Aceasta însă are să fie, dacă împărțindu-și domnia, amîndoi au să fie împărați. Dar mai tîrziu n-a mai rămas la acest punct de vedere, ci el unul era fățiș de partea lui Mustafa. Tatăl său însă, care era de fapt împărat, avea o părere opusă acestuia și cerea să nu calce tratatul de pace, căci oricine calcă tratatele de pace, nu va putea avea parte de ceva bun sau statornic, încît greșala lui să nu-l surpe. Mai spunea că și aceasta trebuie luat în seamă, cu care din amîndoi
223 să se înțeleagă? — Cu acela, | unde-s banii împărăției și ienicerii! Și asupra acestui lucru, firește nu poate fi nici o îndoială și aceasta fixează, spunea dînsul, alegerea care ar putea-o face. Planurile acelea însă, sînt îndoielnice, unde și cum ar putea ajunge la tronul împărăției și sînt legate pentru dînșii cu primejdia cea mai mare. În privința aceasta așadar părerile elinilor erau împărțite în două; dar împăratul cel tînăr avînd atuncea conducerea împărăției elinilor, elinii s-au alăturat părerii acestuia, preferînd să facă, precum îi îndruma, și s-au legat de norocul lui Mustafa, încît să-l facă pe acela împărat și el să le dea Galipoli.

Bizantinii ridică contrapretendent pe Mustafa.

De îndată ce a fost luată această hotărîre, au și echipat corăbiile. Împăratul a sosit deci la Galipoli și, cum Mustafa nu sosise de la Lemnos, se simte îndemnat să facă ceva în vederea domniei lui în Europa și să împresoare Galipoli; și era atunci

[1] Manuscrisele au χώραν πολὴν Καλλιουπόλεως—„țară multă de a orașului Galipoli". Am tradus însă, îndreptînd pe πολλὴν în πλὴν—„afară de", căci precum se va vedea mai departe, bizantinii țineau foarte mult să capete Galipoli, turcii însă nu voiau de loc să cedeze acest oraș strategic. Cf. mai ales D u c a s, XXIV, 11–12, (ed. Grecu).

[2] De fapt împărat era încă părintele său Manuil II Paleolog (1391–1425); dar acesta îl proclamase și-l încoronase de împărat și pe fiul său Ioan VIII Paleolog. În istoria bizantină nu odată se întîlnesc doi și chiar mai mulți împărați deodată.

cu ei Zunait, domnul Smirnei, pentru că era tovarăș de al lui Mustafa; și arătau turcilor că și Mustafa o să fie față îndată; și așa impresurau cetatea de la Galipoli. Nu după mult timp a ajuns și Mustafa însuși și cetatea orașului a trecut la dînsul; și Chersonesul îndată l-a primit de împărat și-i urma, unde-i ducea. Împăratul elinilor cerea firește să-i dea Galipoli. Iar Mustafa spunea că e gata să dea și că nu se împotrivește, totuși turcii o vor răbda cu greu | și, domnia nefiindu-i încă înfăptuită, lucrurile nu **224**
le vor ieși cu bine. Totuși făgăduia că, după ce o să ajungă la domnie, dă orașul și că nici în viitor nu-i va lipsi niciodată de orice alta ar putea crede că le va fi spre binele lor. Și atunci i-a convins pe elini și a înaintat mai departe în Europa și toți treceau de partea lui, recunoscîndu-l de împărat ca unul ce a fost ferciorul lui Baiazid. Cînd însă Baiazid l-a văzut venind asupra Adrianopolei, — căci el avea grijă de oraș, lăsat fiind de împăratul Mehmet pe patul morții, — a strîns armata din Europa și a ieșit în contra lui Mustafa aproape de Adrianopole, cu gîndul să încerce lupta și să nu-l lase, dacă va putea, să meargă la reședința împărătească. Dar cum mergea în ordine de luptă, turcii au trecut deodată cu toții la Mustafa și i s-au închinat ca unui împărat și însuși Baiazid i s-a închinat și a predat puterea în stat lui Mustafa, să facă cu dînșii ce va vrea. Pe acesta luîndu-l, l-a ucis de îndată pe loc și, mergînd spre oraș, l-a ocupat și s-a instalat în palatele împărătești. După aceea întorcîndu-se, a apucat-o în grabă spre Asia, ca să pună stăpînire și pe împărăția din Asia. Și a trecut | în Asia cu armata **225**
din Europa și cu pedestrașii turci așa numiți azapi; și a trecut peste strîmtoare în Asia, avînd cu sine pe Zunait, domnul Smirnei, și mergea asupra lui Amurat al lui Mehmet. Iar pe împăratul elinilor, trimițînd soli, îl ruga să nu încerce vreo schimbare în legăturile lui bune cu dînsul, căci îi va da îndată Galipoli, după ce își va supune Asia, învingîndu-l pe nepotul său de frate.

Mustafa, părăsit, pierde tronul și viața.

Dar la împăratul din Bizanț erau sosiți și oameni de ai lui Amurat, ducînd și aceștia tratative, ca împăratul să țină cu ei și făgăduiau că le vor da orice ar dori. Iar elinii un timp i-au ținut cu vorba, în sfîrșit însă solia lui Amurat au lăsat-o să plece și alegîndu-și partea lui Mustafa, l-au determinat și au obținut de la el să încheie cu ei un tratat întocmai, precum hotărîseră dînșii. Dar și solia lui Amurat, cînd a sosit la armata lui Amurat, a răspîndit știrea că i-ar fi cîștigat pe elini de aliați. Și s-au întîmplat să fie în tabără lîngă lacul Lopadion și au descins aici în țara lui Michalichie, unde lacul subțiindu-se pe o întindere mare, iese printr-un loc strîmt în mare; este însă un pod. Mustafa venind și el aproape, și-a așezat tabăra la marginea rîului ce iese din

226 lac. Aici cînd au sosit solii | lui Amurat, folosindu-se de o împrejurare norocoasă, au răspîndit știrea, că ar fi sosit avîndu-i pe elini tovarăși de luptă; și strigau către tabăra lui Mustafa, amenințîndu-l ca pe unul ce-a căzut în cursă în Asia. Răspîndindu-se știrea în tabăra lui Mustafa, cum solii nu le sosiseră încă, s-au speriat, nu cumva elinii ocupînd Elespontul, să nu-i mai lase să treacă și astfel s-ar putea prăpădi pe aici; și atunci și-au tras pe seamă și, cînd s-a făcut noaptea, însuși Zunait, domnul Smirnei a fugit în țara-i părintească și ceilalți din marii dregători au început să fugă fără nici o zăbovire, nemaiavînd încredere în norocul lui Mustafa. Iar Mustafa cînd și-a văzut armatele fugind, frică l-a cuprins pentru persoana lui și a fugit și dînsul spre mare. Dar elinii, ca unii ce-și aleseseră ca Mustafa să le fie aliat, au echipat corăbiile și au plutit spre Elespont. Însuși împăratul Bizanțului sosind la Pricones, era preocupat de dragostea unei femei, pe care s-a întîmplat de o iubea, — era fata unui preot, — și nu-și vedea de datoria, să-l oprească pe Amurat să ajungă în Europa. De îndată ce foarte repede s-a făcut de ziuă și Amurat a văzut tabăra dușmanilor golită și că, de astă noapte, sînt pe fugă, și pe azapi frîngîndu-și mîinile, că au fost părăsiți și trădați de ostașii călăreți, | a
227 făcut pod peste scurgerea lacului și a trecut, cît de repede putea, și pe azapi i-a ucis pe toți aici. După aceea l-a urmărit pe Mustafa oraș de oraș. Mustafa, ce-i drept, a apucat să treacă la Galipoli, Amurat însă dînd peste o corabie foarte mare de a genovezilor, acostînd chiar aici, s-a învoit cu stăpînul corăbiei să-l treacă pe el deodată cu ienicerii și cu mai marii Porții lui și întreaga-i armată în Europa și i-a plătit argint destul de mult, cît i-a cerut. Și l-a trecut împreună cu toată armata. Mustafa cînd a auzit că Amurat a trecut în Europa, și vedea că pretutindeni, unde ar putea scăpa, nu mai este acuma în siguranță, deoarece Amurat îl ajunsese, a scăpat cu fuga pe muntele așa numit Ganos. Amurat însă îl urmărea și, cu toată stăruința, nu înceta să cerceteze toate și să înconjoare ca într-o rețea locul, unde credea și se putea bănui numai că se ascunde, l-a descoperit ascuns sub o tufă și, prinzîndu-l la sugrumat cu juvățul. Și s-a săvîrșit Mustafa din viață după o domnie de trei ani în Europa. Amurat însă, după ce a dobîndit domnia în amîndouă continentele, s-a făcut stăpîn pe împărăție[1].

Împresurarea Constantinopolei 1422. Organizația Porții Sultanului. Invenția și puterea tunului.

Nu cu mult mai pe urmă însă a pornit cu război
228 asupra Bizanțului și | a elinilor. Înainte a trimis pe vizirul Michaloglu, generalul comandant al Europei. Și acesta luînd toată armata Europei, a străbătut jefuind regiunea Bizanțului. După aceea și-a așezat tabăra

[1] Cf. Ducas, XXV—XXVII, (ed. Grecu).

și îndată a pornit și Amurat al lui Mehmet cu ienicerii și cu Poarta, toți cîți însoțesc pe împăratul, oriunde pleacă în război. Și a sosit și cu armatele Asiei și a tăbărît de la mare la mare.

În ce privește Poarta, stă cam astfel : pedestrași[1], are împăratul pe lîngă sine ca la șase mii și uneori ca la zece mii ; căci din aceștia formează garnizoana de pază prin cetăți și apoi în locul acelora pune iarăși altă formațiune. Iar el și-i formează astfel : luînd băieți robi, pe cîți soarta i-a făcut să cadă în mîinile lui robi, îi dă pe la turcii din Asia, încît fiecare să învețe graiul. Și stînd cîte doi și cîte trei ani, învață limba ; după ce înțeleg graiul, încît să poată vorbi, iarăși alege dintre cei pe care i-a dat, ca la două mii și mai mulți decît atîția. Pe aceia îi aduce cu toții la Galipoli și-i repartizează pe vase, ca să învețe marinăria și să ducă peste strîmtoare pe cei ce vreau să treacă în Asia din Europa. Aici fiecare are un obol și un rînd de haine pe | an. După nu mult timp trimite după ei să vină la Poartă **229**
și le dă leafă, încît să le poată ajunge de trai, unora ; altora însă mai mult. Și rînduiți și împărțiți sub comandanți de zece și de cincizeci de oameni, în cete mici și mari, pleacă în război ; masa o iau în comun și la asfințit de soare sînt cu comandantul de zece oameni în cortul lor. Aceștia își au corturile primprejurul împăratului, fiecare în locul său, ținîndu-se de celălalt[2]. Înăuntrul acestora nimeni nu are voie să-și ridice cortul afară de șerbii slujitori ai împăratului și ai vistieriilor împăratului și ai dormitorului. Cortul lui e de culoare roșie. Și pentru persoana împăratului se ridică uneori două, alteori trei corturi din foi de lînă de culoare roșie, brodate cu fir de aur, și încă altele vreo cincisprezece, toate înăuntrul rîndului de corturi ienicerești. Înafară își ridică corturile ceilalți oameni ai Porții, amurachorii și păharnicii, numiți la ei saraptarii și purtătorii de steaguri, numiți emuralamii, și rectorii Porții, așa numiți viziri[3], care îi aduc împăratului veștile și rapoartele. Aceștia fiind mari dregători și avînd cu ei slujitori foarte mulți, formează o mulțime nesfîrșită. Apoi mai sînt la Poarta împăratului silictari ca la trei sute, care sînt călăreți și sînt aduși la acest post dintre ieniceri. După aceștia vin ienicerii numiți caripi, | veniți la **230**
el la Poartă din Asia și Egipt și mai ales din Libia și, fiind viteji cu mare rîvnă în fața împăratului, sînt plătiți de el cu leafă, unii mai mare, alții mai mică. După aceștia urmează lefegiii, numiți alofații, ca la opt sute. Iar după aceștia urmează numiții spahii ca la două sute. Aceștia sînt băieți de ai marilor dregători, dintre care pe unii scoțîndu-i de la slujirea dor-

---

[1] Adică ieniceri.

[2] Adică, fiecare știind unde este locul cortului său, după locul cortului vecin, iar corturile stau în cerc.

[3] Manuscrisele ne dau βιξόριδες—vixori, îndreptat de Darkó în βεζίριδες.

mitorului său, îi pune în acest loc, iar pe alții alegîndu-i, îi ține aici ca pe unii ce au fost băieții unor bărbați de frunte.

Și Poarta sultanului, ca să o spun pe scurt, a fost rînduită așa; iar pentru întreaga împărăție își pune doi generali-comandanți, unul pentru Europa, altul pentru Asia[1]. Și de fiecare dintre acești doi ascultă oștile și comandanții, oriunde i-ar duce, după ce împăratul le-a dat acelora ordin. Tot pe ei îi însoțesc și guvernatorii, numiți la ei purtători de steaguri; căci după ce e pus de împărat în acest post, împăratul îi dăruiește un steag, ca unuia ce a devenit general-comandant și guvernator peste multe orașe. Pe acest guvernator, unde merge cu oastea, îl însoțesc, ascultînd de el, guvernatorii orașelor. În aceeași ordine urmează cu toții, ascultînd de guvernatorii și comandanții lor proprii, după ce au ajuns la tabăra împă-
231 ratului. Cam aceasta îi este | orînduirea oștilor. Cavaleria ușoară de pradă este rînduită, firește, și aceasta sub comandanții ei proprii. Azapii însă sînt sub ascultarea unui singur comandant și, strînși la un loc, pleacă la război [2].

De îndată ce Amurat a năvălit și împresura Bizanțul de la o mare la alta, a început să bată zidul cu tunurile și încerca, totuși nu izbutea să-l dea jos. Pietrele aruncate de tunuri, trăgeau trei și jumătate talanți la cîntar[3]; dar zidul era tare, încît rezista la tunurile acestea și nu ceda de loc. Tunul se pare că nu este o născocire prea veche, încît să putem spune că un lucru ca acesta le-a venit în minte oamenilor din anticitate. Totuși de unde își are începutul și care oameni au ajuns să inventeze tunul, n-aș putea arăta cu siguranță. Dar se crede că aceștia au fost din Germania și că acestora le-a venit în minte acest mecanism. Puștile însă de la germani s-au răspîndit pe încetul și în alte părți ale lumii; tunurile însă n-aș putea să afirm în chip lămurit, unde s-au ivit dintru început. Puterea și izbitura neînchipuită, cu care repezită fiind piatra, pricinuiește corpurilor, oriunde ar ajunge, cea mai mare stricăciune, i-o dă cu totul pulberea; și de aceasta este repezită. Puterea din pulbere o are însă silitra amestecată cu cărbune și pucioasă. Așa se face că, în ce privește armamentul, lumea stă
232 foarte bine; | de aceea și vitejie mai puțină poate să dispună de acea izbitură demonică. Mai întîi se pare că au fost construite din fier; apoi însă a fost inventat numitul aliaj din amestecul arămii și al cositorului, care e găsit mai bun la aruncarea pietrii cu mai multă siguranță și cu mai mare tărie. Iar forma să o descriem cum este, ar fi lucru de prisos, toți putînd-o

---

[1] Beilerbeiul de Rumelia și de Anatolia.

[2] Cf. Ducas, XXIII, 8–9, (ed. Grecu).

[3] Talantul, măsură antică de greutate, avea ceva peste 26 kg la greci, iar la romani peste 37 kg; aici, probabil, e de înțeles unitatea de greutate bizantină.

vedea oriunde. Țeava fiind lungă, cu cît ar fi mai lungă, cu atît piatra e repezită la o depărtare mai mare, încît a fost făcut un tun care arunca piatra, precum am aflat, pînă la șaptzeci de stadii[1], zguduind primprejur pămîntul pe amîndouă distanțele. Și se pare că această putere a focului produce bubuitura și repeziciunea cu care e dusă piatra; căci acest element cînd e înghesuit, se pare că e de o putere demonică de tot mare, după cum și trăsnetul îl produce gazul din aer cînd se aprinde. Zgomotul și repezitura se produce, fie prin faptul că încărcătura[2] cedează, fie prin puterea focului care este pus aici, după ce scăpărînd aprinde materia, și neapărat, producînd această putere, are aceste două efecte. Dar se pare că puterea arderii este toată pricina și că pulberea sporește puterea ce o are focul din fire, | spre a pune prin ardere în mișcare și a arunca foarte de- 233
parte proectilul.

Atunci așadar Amurat al lui Mehmet, cu tunuri și cu alte mașinării, a încercat și a bătut zidul destul de multe zile din toate părțile și încerca să cucerească. Dar elinii l-au respins, aruncîndu-i jos de pe scări pe ienicerii împăratului și capetele unora tăindu-le, le-au luat cu ei. Și cum Amurat nu avea nici o izbîndă cu cucerirea cetății, era năcăjit și descurajat, dar credința nu-l părăsea că va cuceri orașul. În timp ce se ținea de asediu, elinii trimeteau crainici la el; ci el nu voia nicidecum să înceapă tratative de pace cu dînșii[3].

Bizantinii scot contrapretendent pe Mustafa, frate cu Murad II.

Dar după nu multe zile a plecat spre casă și și-a împrăștiat armatele. Atunci elinii au trimis soli la Amurat și-l rugau de pace; el însă i-a lăsat să plece și nu le-a ascultat cererea. După aceea, cum elinii în încercările lor de a încheia un tratat de pace nu au avut nici o izbîndă, își îndreaptă gîndul la Mustafa, băiatul lui Mehmet. Se întîmplase că se găsea, ducîndu-și traiul la Caraman. Și au trimis soli și au adus băiatul la Bizanț, fiind de vreo treisprezece ani. După ce băiatul a ajuns la Bizanț, trimite turcilor cuvînt cu mari făgăduieli și, adresîndu-se fiecăruia, îi punea în vedere de toate de două ori pe atît de cît avea sub | Amurat[4]. Și unii turci au trecut la băiat 234
dar nu mulți. Totuși băiatul trecînd în Asia, cu ajutorul și colaborarea și a

[1] Peste 12 km.

[2] Textual; „ceea ce nu este vid".

[3] Despre acest asediu din august 1422 ni s-a păstrat descrierea unui martor ocular, Ioan Cananos, care a fost între apărătorii Constantinopolei. E editat de I. Bekker la un loc cu G. Phrantzes și I. Anagnostes, la Bonn, 1838, p. 457—479.

[4] După istoricul bizantin Ducas, XXVIII, 6, ed. Grecu, chiar ivirea noului pretendent Mustafa, l-a făcut pe Murad II să ridice asediul.

împăratului elinilor, a împresurat şi a cucerit numitul Hieron[1]; şi trecînd prin Asia, turcii din Asia i se alăturau, pentru că era fecior de împărat. Aici paharnicul Aliaz cu numele, căci Mehmet acestuia îi încredinţase băiatul, s-a înţeles cu Amurat la trădare, aşa încît să-i predea băiatul. Şi după ce s-a înţeles, a făcut aşa, încît să i-l poată preda pe băiat ; şi printr-un trimis i-a arătat, unde s-ar putea întîmpla să se afle băiatul. Băiatul, cînd a ajuns la Nicea, şi-a supus Nicea şi, rămînînd aici, căuta să-i cîştige pe marii dregători de prin Asia. Şi cum era acum iarna, era împiedicat să înainteze mai departe în Asia. Atunci aflînd Amurat de la saraptarul Aliaz despre şederea băiatului în oraş, a luat cu sine din ienicerii de la Poartă ca la şase mii şi, sosind, cît de repede a putut, la Elespont şi trecîndu-l, a pornit de-a dreptul spre Bitinia. Pe neaşteptate căzînd în oraş, prinde chiar aici pe loc băiatul, Aliaz predîndu-i-l. Căci băiatul cînd a aflat aceasta, s-a refugiat la el, ca amîndoi să se chibzuiască asupra salvării. Dar acela îndemnînd pe băiat să fie fără frică, aştepta pe fratele băia-
235 tului şi acesta sosind la curtea împărătească din | oraş, i l-a dat în mînă pe băiat. Iar Amurat luîndu-l, l-a sugrumat cu juvăţul, după cum e obiceiul la dînşii. Se mai spune că Tezetin, bărbat din neamul împărătesc al împăratului din Erţingan, care i-a venit băiatului într-ajutor, cînd a auzit că duşmanii au venit asupra oraşului, a năvălit în mijlocul duşmanilor şi l-a ucis pe viziiul Michali, generalul-comandant al Europei, cu care era înduşmănit, şi mai omorînd mulţi alţii, la urmă a murit şi el însuşi.

Cucerirea Salonicului 1430.

Atunci elinii au făcut aşa, luînd atitudine în contra lui Amurat ; oraşul Terme însă din Macedonia l-au vîndut veneţienilor, crezînd că pentru dînşii e o imposibilitate să lase oraşul în puterea lui Amurat care atunci ieşise biruitor. Într-adevăr Amurat mersese după aceea cu oastea asupra oraşului Terme şi-l împresura cu toată grija şi stăruinţa ; şi a adus aproape de zid maşinăriile de asediu. Şi nu-i mergea de loc cu cucerirea oraşului. Atunci, precum se spune, pune la cale trădare cu cei din oraş, ca aceştia, spune-se, să sape de la casele lor şanţuri subterane pînă afară ; dar au fost surprinşi de veneţieni, precum se spune. Şi cei ce săpau, au scăpat cu fuga în tabăra lui Amurat, coborînd de pe zid. Totuşi mai pe urmă, cum ataca din spre marginea de
236 sus, a cucerit oraşul cu puterea şi l-a | robit. Şi anume, aud că ienicerii, urcîndu-se pe zid, au intrat în oraş şi, ceilalţi luîndu-se după ei, oraşul a fost cucerit şi dat de împărat spre robire. Prefăcînd oraşul în robi, am aflat că Amurat n-a făcut cu nimeni excepţie de la robire, încît să putem socoti

[1] Era cetatea de pe ţărmul asiatic care străjuia ieşirea din Bosfor în Marea Neagră. Dar despre această denumire vezi şi p. 118, n. 5.

că din cauza trădării a făcut excepţie cu aceia. Aceasta a fost cea mai mare nenorocire pentru elini şi întru nimic mai prejos de nenorocirile ce li s-au întîmplat mai înainte. Şi bărbaţii oraşului, luaţi prizionieri, au fost duşi ca robi de război prin Asia şi Europa. Iar straja veneţienilor care era în oraş, cum a băgat de seamă că oraşul este acum cucerit, a pornit să fugă spre mare la corăbii şi, urcîndu-se în acestea, cîte s-a întîmplat să le aibă acolo, au plecat pe mare. Acest oraş elin aşadar, care era mare şi cu multă bună stare, a fost cucerit de Amurat. Şi a dat oraşul spre locuit vecinilor de pe acolo[1].

Cucerirea Ioaninei. Apoi el însuşi s-a întors acasă, iar pe generalul-comandant al Europei Caraţia, dîndu-i în seamă armata Europei, l-a trimis asupra oraşului Ioanina din Etolia. Acela însă cum a ajuns în Etolia, a năvălit în ţară şi a luat pradă, cît a apucat să prindă pe neaşteptate ; după aceea mergînd mai departe, a început să împresoare oraşul. Carol, domnul oraşului, murise acum ; şi deoarece de la soţia lui, | fata lui Rainerio, n-a 237
avut nici un băiat, a avut însă băieţi din flori, Memnon, Tirnu şi Erculie, mai în vîrstă, acestora le-a împărţit ţara Acarnaniei de dincoace de rîul Abelou să o aibă în folosinţă, iar pe nepotul său de frate, feciorul lui Leonard, l-a lăsat urmaş al întregului său principat şi i-a lăsat nepotului său de frate Carol, Arta, capitala Ambraciei, şi Etolia şi capitala[2]. Dar feciorii din flori nu s-au răbdat mult timp şi au sosit la Poarta împăratului. Memnon sosind, părea să întreacă pe ceilalţi în pricepere şi prin înfăţişarea-i demnă ; acesta înfăţişîndu-se la împăratul, îi făcea propuneri şi-i cerea să-i ducă în ţara lor părintească. De aceea, generalul-comandant al Europei, pornind cu armata Europei, a năvălit. Împresura însă oraşul Ioanina şi, ţinîndu-se mult timp de asediu şi neslăbindu-l de loc cu împresurarea, cetăţenii din oraş şi domnul ţării, care fusese prins înăuntru şi era împresurat, văzînd aceasta, îi făcea generalului-comandant propuneri de împăcare şi-i cerea să i se dea altă ţară de la împăratul în Acarnania şi Epir şi cu condiţia aceasta să încheie un tratat de pace cu dînsul şi că aşa predă oraşul. Făcîndu-se aşadar aceasta, armata împăratului a ocupat oraşul şi lui i-a dat Acarnania şi altă parte a Epirului să le aibă în folosinţă şi să aducă în fiecare an împăratului tribut şi să vină în persoană la Poarta împăratului. Mai pe urmă însă venind feciorii domnului Carol, | Erculie şi Memnon şi 238
ocupînd nu puţină ţară, locuitorii vecini aducîndu-i pe ei, făceau vărului lor necazuri şi-i prădau şi-i stricau ţara de tot şi veneau cu război. Totuşi

[1] Ni s-a păstrat descrierea cuceririi Salonicului din 1430, scrisă de un contemporan, Ioan Anagnostes, despre ediţia ei vz. mai sus, p. 145 n. 3. cf. şi D u c a s, XXIX, 5 (ed Grecu).

[2] Ioanina.

Carol aduce asupra lor armată de la Poarta împăratului și din Italia; dar cum nu putea face nici o ispravă, a încheiat pace cu ei și a renunțat la țara, peste care au domnit aceia, cu condiția ca de acum înainte să nu-i mai facă nici un necaz.

Bizantinii încheie pace; turcii pustiesc Peloponezul venetian și bat pe albanezi.

Etolia așadar a ajuns sub stăpînirea împăratului Amurat; după aceea elinii mergînd la Poartă, au cerut să înceapă tratative cu ei; și au făcut pace cu condiția să dărîme Istmul și în viitor să nu mai încerce vreo schimbare. Iar pe Turachan l-a trimis asupra Peloponezului și pustia țara venețienilor; și a dărîmat Istmul și, cucerind cîteva orășele de ale venețienilor, a luat robi. Atunci albanezii din Peloponez, de prin interior din localitatea numită Davia[1], s-au adunat și și-au pus un comandant și se sfătuiau să se lepede de elini[2], ca, la ieșirea lui din Peloponez, să-i nimicească lui Turachan armata. Dar Turachan cînd a auzit că albanezii merg în contra lui cu gînd de luptă, deoarece cu fuga nu mai putea scăpa, și-a rînduit armata în linie de luptă. Și albanezii punîndu-se în rînduri de luptă, au
239 atacat și dînșii | și, încăierîndu-se, n-au ținut piept turcilor, ci au luat-o la fugă. Atunci Turachan pornind, s-a luat pe urma lor și în goană a ucis mulți și pe care i-a prins de vii, ca la opt sute, i-a ucis cu toții pe loc; și capetele lor făcîndu-le turnulețe, a plecat mai departe.

Turachan pustiește Țara Romînească.

Acest bărbat a făcut și alte isprăvi bune de pus în istorie și pentru aceste fapte, cîștigîndu-și nume bun la împăratul, a ajuns în locul lui Brenez. Nu cu mult mai tîrziu a fost trimis de Amurat asupra Daciei și a pustiit țara și oastea adunată aici, nu mică, a pus-o pe fugă și a cîștigat o biruință strălucită și a luat robi și pradă multă.

Ioan VIII Paleolog în Peloponez; bizantinii îl redobîndesc de la italieni.

Cu elinii care veneau mereu la Poartă și au trimis bărbați care erau cei dintîi mari dregători la ei, între alții, pe Notara Luca, om cu trecere și avere, a încheiat așadar pace, și împăratul elinilor, cum s-a făcut pace, a plecat pe mare în Peloponez, chemat fiind de fratele său Teodor, domnul Spartei, care, precum a stat și mai înainte în istorie, urîndu-i-se de soția sa din Italia, s-a simțit îndemnat să apuce drumul călugăriei. Cînd însă împăratul Bizanțului a sosit în Peloponez, adu-
240 cînd cu sine pe fratele său Constantin, ca să-i fie urmaș | în domnie

[1] Davia să fi fost odinioară oraș, pe care Sp. Lambros l-a identificat cu satul Davia, două ore depărtare de orașul Tripolis de azi din Peloponez; vezi „Byzantinische Zeitschrift", 7 (1898), p. 310, 313–314.

[2] Pentru că bizantinii încheiaseră pace cu turcii.

îndată i-a părut rău şi spunea că nu se mai face călugăr, deoarece mai marii ţării nu-l lasă. Şi s-a împăcat şi cu soţia sa după aceea şi a avut parte de o viaţă plăcută şi a trăit mai departe cu ea. Iar împăratul elinilor a pornit război cu domnul Epirului Carol şi împresura Clarenţa, capitala Elidei. După nu mult timp însă, cum cu împresurarea nu-i mergea din plin, a pus la cale căsătoria nepoatei de frate a domnului, fata lui Leonard, cu fratele său Constantin, încît şi oraşul acesta să-i fie dat zestre. Şi împăratul elinilor împresura Patras din Ahaia, după aceea lăsînd pe fratele-său Constantin, a plecat pe mare la Bizanţ. Dar fratelui Constantin i s-au alăturat împrejurimile oraşului şi, cum cu împresurarea oraşului nu o slăbea, bărbaţii din oraş se înţeleg cu el pentru trădare şi, aducîndu-l, i-au predat oraşul, căci arhiereul oraşului era plecat în Italia, stînd acolo de mai mult timp şi rugîndu-se de ajutor la arhiereul romanilor.

Prin acest oraş din Ahaia au trecut domnii Peloponezului, veniţi din Italia din casa Zacharia ; şi unul a fost lăsat domn şi conducător ţării, celuilalt însă care stătea la arhiereul romanilor, cînd a ajuns arhiereu, i-a dat acest oraş ca să-l cîrmuiască. Şi oraşul, | 241 trecînd în seama arhiereului romanilor, primea arhiereu pe care li-l va trimite să cîrmuiască oraşul ; şi atunci trimisese oraşului arhiereu din casa Malatesta.

După ce aşadar Constantin a luat în primire acest oraş, a împresurat un an întreg cetăţuia de sus ; şi după aceea i s-a predat. Capitala Elidei însă au ocupat-o triremele arhiereului. Căci după ce a aflat despre cucerirea capitalei Ahaiei de către elini, a trimis zece, că poate i-ar putea cîştiga înapoi oraşul. Acestea, ce-i drept, n-au ajuns pînă în Ahaia, ajungînd însă la Clarenţa şi domnul de aici lipsind şi în oraş nefiind garnizoană de pază, au intrat pe ascuns în oraş, au ocupat oraşul şi au făcut robi şi pradă. Dar mai pe urmă l-au dat pentru cinci mii de galbeni fratelui împăratului şi au plecat cu triremele în Italia. Acestui oraş i s-au întîmplat şi mai înainte alte nenorociri. Căci Oliverio venind din Italia, într-un timp cînd oraşul era stăpînit de domnul Ahaiei, a năvălit pe neaşteptate şi, ocupînd oraşul, a făcut robi şi pradă şi pe fata domnului a luat-o de soţie. Dar şi acesta l-a vîndut domnului din Epir şi a plecat în Italia. Şi atuncea fiind cucerit de triremele arhiereului, iarăşi prin cumpărare a fost luat în stăpînire. Timp mai îndelungat au purtat elinii război şi cu | 242 domnul Ahaiei, un Centurione de fel din Italia. După aceea însă s-au încuscrit şi, fata domnului măritîndu-se după Toma, feciorul mai mic al împăratului, i-au dat zestre ocolul Mesenei şi al Itomei, afară de regiunea de la marginea Mării Arcadiei ; şi au făcut pace. Şi această regiune aşadar, după moartea aceluia, a luat-o Toma, fratele împăratului, şi pe soţia lui Centurione a ţinut-o în închisoare, unde a şi murit.

Murad II pustiește Serbia. 1432 ; se războiește cu Caraman și face cuceriri în Asia Mică. 1435/1436.

Astfel deci Peloponezul a trecut de la italieni în mîinile elinilor. Și așa statul elinilor a sporit, aducînd sub ascultarea lor Peloponezul; iar Amurat al lui Mehmet a pornit cu război asupra țării tribalilor. Și mai întîi, după ce a declarat război, a trimis oști și a pustiit țara. Și atunci domnul tribalilor cum a auzit că împăratul pornește asupra lui, a trimis soli și cerea să facă pace, cu condiția să plătească tribut, pe care-l va rîndui împăratul și să dea urmare la orice ordin al lui. Cu acest prilej, Amurat ia de soție pe fata domnului tribalilor. Trimițînd pe marele vizir al Porții Sarazia, a încheiat căsătoria; și Chalil, care avea mare trecere la el, a adus-o la reședința împărătească.
243 După aceea a pornit asupra lui Caraman Alisur[1], | domnul Cariei, aducîndu-i între altele, și vina, că pe fratele său mai mic, avîndu-l la sine, l-a trimis la elini. Năvălind cu multă armată, a pustiit țara, căci Caraman își lăsase țara, ocupînd culmile munților. Și avea două orașe, unul numit Laranda, iar celălalt Iconion[2], fiind un oraș mare din vechime și cu multă bună stare, în care era și reședința împăraților de mai înainte din neamul acesta; căci, deoarece regiunea are munți întăriți din fire și cu urcușuri nu ușoare, pornind de aici, prădau și jefuiau țara de primprejur și, înaintînd cu încetul, au cucerit-o. Acest oraș este organizat cu legi bune din vremuri foarte vechi. Orașul Laranda însă este așezat la poalele munților de aici și acest oraș n-a fost înconjurat de vreo întăritură. Locuitorii țării însă cînd a năvălit Amurat, au rămas pe loc și n-au fugit; căci fiind turci, e obicei la ei, să nu fie luați robi de război, pentru că se țin de aceeași lege și de aceleași obiceiuri de viață. Dar acest Caraman este vecin cu țara Pisidiei a lui Turgut. Acești pisidieni, numiți și barsacizi, sînt nomazi și grăiesc limba turcilor, dar duc o viață mai mult de hoți, prădînd Siria și altă țară învecinată cu ei; mai ales din țara lui Caraman scot pradă, războindu-se mereu cu el. | Ieșind
244 la pradă, conducători le stau în frunte și-și iau și ei partea ce le cade din pradă și, împărțind și celor care au rămas acasă cu femeile, dau partea de vitejie[3]. Turgut stă în fruntea țării Frigia și țara lui ajunge pînă în Armenia și Capadocia. Dar neamul lui Turgut pare mai de curînd să fi fost sub Amurat[4] și, coborînd în țara Frigiei de aici, stăpînește de atunci țara și,

[1] E numit greșit așa un sultan caramanlîu Ibrahim; vezi A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 9.

[2] Manuscrisele ne dau Κόνειον și Κόνιον, redînd bine numele turcesc Konieh, așa că nu e nevoie de conjectura lui Darkó Ἰκόνιον. Vz. V. Laurent, în „Echos d'Orient", 31 (1928), p. 460; vezi mai departe, p. 193 n. 2.

[3] Probabil, partea celor căzuți în expediție este lăsată celor rămași acasă ai celor căzuți.

[4] Manuscrisele au ἀμυθάονι—Amythaon, îndreptat de Darkó în Ἀμουράτῃ.

ajungînd pînă încoace, poartă într-una război în contra urmașilor lui Caraman. Mai de demult a purtat mereu război în contra leucarnilor, feciori de ai lui Carailuc. Dar Candiloru, capitala Cariei, sub un bărbat cu numele . . . .[1]. Și țara cucerind-o Amurat al lui Mehmet, a luat-o pe fata aceluia în harem, iar pe fecior l-a lăsat să guverneze țara. Dar cînd a mers asupra lui Caraman, pe emirii Chermian și Aidin și Sarchan i-a izgonit din țară și, năvălind asupra reședințelor lor, a luat pradă și robi. Și Aidin a murit fără să lase urmași, Sarchan însă și Mendesia au scăpat în țările vecine, fugind de năvala lui Amurat. Dar Mendesia ajungînd în Rodos, ședea acolo ; după aceea însă a trimis crainici și a venit la împăratul, rugîndu-l să dobîndească vreun bine de la împăratul | și, trăind pînă 245
acum încă, are de cheltuială de la Poartă. Iar Caraman, cînd Amurat i-a lăsat Iconion[2] și, ocupîndu-i țara, petrecea în ea, a trimis soli la el și-i promite să-i dea pe fie-sa de soție și pe feciorul său să-l trimită la Poartă să-l însoțească pe Amurat în război. Și Amurat s-a lăsat înduplecat și, încheind tratat de pace, întărit cu jurămînt, a plecat în Europa.

Mai pe urmă însă, după o trecere de timp, găsindu-i o vină lui Ismail[3], domnul Sinopei și Castamoniei, a pornit cu oaste asupra lui. Acesta, cînd a auzit că Amurat vine asupra lui, a trimis soli și a făgăduit să-i dea tribut în fiecare an venitul de pe aramă, oricît de mare s-ar întîmpla să fie ; și-i mai făgăduia și acesta să-și trimită feciorul la Poarta împăratului.

Pe feciorul lui Turgut însă, care și de mai înainte încă a fost la Poarta împăratului, am aflat că împăratul l-a trimis înapoi și i-a încredințat țara să și-o rînduiască, precum ar crede-o mai bine.

Acestea le-a isprăvit în Asia, fapte strălucite pentru țara sa. Și împotriva leucarnilor a purtat război un timp îndelungat.

Murad II cucerește Smederovo și atacă Belgrad.

Dar expediția lui Amurat în contra domnului tribalilor, craiul Gheorghe, socrul său, s-a făcut din această pricină. Pe Ștefan adică, feciorul mai mic îl avea petrecînd la sine, cînd totuși | a pornit cu năvală asupra orașului Spenderovo, în care își 246
aveau reședința domnească. Craiul însă, lăsînd pe feciorul său Gurgur să aibă grijă de cîrmuirea orașului și de paza zidurilor, dacă dușmanii o să năvălească, el însuși a plecat în Peonia să se roage de ajutor ; căci avea sub ascultarea sa și în Peonia țară nu neînsemnată și orașe multe și bune, pe care Eleazar le primise de la împăratul peonilor Sigismund în schimbul orașului Belograd, pe care-l dăduse împăratului, pentru că localitatea avea

[1] Mai multe manuscrise arată că aici lipsește ceva.
[2] Vz. p. 150 n. 2.
[3] Vezi mai sus, p. 121 n. 3.

un vad bun de trecere. Feciorul lui așadar fusese lăsat să aibă grijă de cîrmuirea orașului și se pregătea în vederea unei împresurări. Amurat însă năvălind a invadat țara și împresura orașul; și apropiind de zid tot felul de mașinării, încerca să ocupe orașul. Dar cum nu făcea nici o ispravă, căuta să bage spaimă în oraș cu ajutorul tunurilor celor mai mari ce se făceau în timpul acela, și nu înceta să bată zidurile. Atunci Gurgur, feciorul craiului, temîndu-se orașul să nu fie cucerit de tunuri, a primit propunerile de învoială din partea împăratului și a încheiat un tratat cu condiția să predea împăratului orașul și ei, venindu-i la Poartă, să dobîndească ceea ce însuși împăratul ar găsi că e cu dreptate. Acesta deci a predat orașul și venind în tabără, trăia cu fratele său Ștefan la împăratul. | După nu
247 mult timp însă, cînd a aflat că tatăl lor e pe cale să se ridice în contra lui Amurat și că feciorii primesc cuvînt din partea tatălui și vestitori în taină cu planuri de răscoală, i-a luat pe amîndoi feciorii și le-a scos ochii fiecăruia. Îndată după ocuparea orașului Spenderovo, reședința domnească a tribalilor, a lăsat în oraș o garnizoană destul de mare și a plecat, năvălind asupra orașului peonilor Belograd. În preajma acestui oraș curg două rîuri, dintr-o parte rîul Istru, iar de alta, Sava care, aici lîngă oraș, se revarsă în Istru. Orașul Spenderovo și acesta . . . . . [1] Amurat al lui Mehmet, de îndată ce a năvălit asupra orașului Belograd și a început împresurarea, bătea zidul cu tunurile și a dărîmat o parte nu puțină, dar armatele-i au avut din partea orașului de suferit îngrozitor din cauza tunurilor și a puștilor multe de tot, care trăgeau asupra oamenilor din tabăra împăratului, și multe zeci de mii de lovituri ajungeau în tabără. Aici, Ali al lui Brenez, un bărbat care trecea în tabără de cel mai viteaz și mai destoinic, a fost cel dintîi cu oamenii lui în lupta la ziduri; săpînd un șanț, a tăbărît cît mai aproape de oraș cu armata sa. Și cînd zidul a fost dărîmat, ienicerii au intrat puhoi în oraș și au pus stăpînire pe o bună parte de oraș. După
248 aceea însă cei din oraș adunîndu-se, | s-au încăierat cu ienicerii și respingîndu-i, i-au izgonit, aruncîndu-i jos de pe zid. Și cum armatele i-au fost respinse și cucerirea orașului nu-i ieșea de loc, a luat oastea și a plecat acasă. Iar guvernator peste țara de la Scopie și a ilirilor a pus un bărbat din cei cu mare trecere la el și care îi era cumnat, ținînd pe soru-sa de soție; și dîndu-i armată pedestră și călare, ca să năvălească în țara ilirilor, a dat aici drumul armatelor.

Domnul Bosniei încheie pace cu Murad II.

Împăratul ilirilor, — dar Bosnia se chiamă țara aceasta; și este țara aceasta stîncoasă și muntoasă de tot și se întinde pînă în țara ilirilor care își au așezările spre țărmul Mării

[1] Aici unele manuscrise indică o lipsă.

Ionice; și reședința domnească și-o are în orașul numit Gaïtia; și un rîu ce curge pe lîngă oraș, se revarsă în Istru, — acest împărat cînd și-a văzut țara pustiită de Isam și deoarece cu armata ce și-o strîngea, nu putea face nici o ispravă, nu s-a mai bizuit să se lupte cu armata împăratului și a trimis soli la împăratul și s-a hotărît să plătească în fiecare an un tribut de douăzeci și cinci de mii de galbeni. Iar împăratul a primit propunerea și a făcut pace cu dînsul.

Răscoala albanezilor sub Arianit și Depa. După țara acestuia urmează țara lui Ștefan al lui Sandal, de neam de iliri, ajungînd pînă la Marea | Ionică la . . . .[1] numită. 249 Acest neam fiind iliric, s-a despărțit de demult de celălalt neam al ilirilor; dar are aceleași obiceiuri și duce același fel de trai, legi însă nu mai au aceleași. Cudugheri se numesc cu toții cei ce trăiesc în țara lui Sandal. Iar între Epir și țara lui se află orașe și de ale veneților și țara lui Ivan Castriotul, după aceea însă țara lui Comnen, așezată mai mult la marginea mării, totuși se întinde ceva puțin spre interior înspre regiunea vecină cu orașul Arghiropolichni, situat tot pe aici; beiul regiunii care rezida aici, făcea prădăciuni în țara lui Ivan și a Comneneilor. Cu toate acestea Ivan mergea la Poarta împăratului și se ducea în război cu împăratul, oriunde ar fi fost duse oștile împăratului. Și Arianit Comnen, cînd și țara sa părintească a ajuns sub stăpînirea împăratului, a venit la Poartă și-și avea întreținerea din partea împăratului. Mai tîrziu însă Ivan Castriotul murind, pe feciorul lui l-a luat la reședința împărătească și, țara supunînd-o, a ocupat-o. Nu mult timp după aceea însă Arianit, cum ședea la Poartă, a început să facă rugăminți să dobîndească vreun bine de la împăratul; și a început, dînd indicații, să trimită celor din țara sa și aceia făgăduindu-i că au să se răscoale, dacă ar veni la dînșii, fuge | de la Poartă și coborînd la scaunul de 250 domnie părintesc, se pune în legătură cu mai marii țării. Și ei primindu-l cu plăcere, s-au lepădat de împăratul și, omorînd pe marii dregători turci ai țării, au năvălit în țara împăratului și prădau și jefuiau, ei înșiși avînd o țară apărată din fire și toată muntoasă și stîncoasă. Cînd i s-au anunțat acestea împăratului, l-a trimis, făcîndu-l general comandant, pe Ali al lui Brenez; și dîndu-i armata cîtă era în regiunea rîului Axios și în orașul Arghiropolichni, și călăreți de pradă ușor înarmați cîți locuiesc în această regiune, i-a poruncit să năvălească în țara albanezilor și să i-o subjuge; făcînd robi de război, să vină și să-i aducă prins pe feciorul lui Comnen. Acesta luînd toată armata și găsind pedestrime nu puțină, a intrat în țară. Îndată ce a intrat, a început a pustii țara, dînd foc caselor și ogoarelor și necruțînd pe nimeni.

[1] Mai multe manuscrise arată că aici lipsește ceva.

Dar Arianit strîngînd pedestrașii și călăreții țării, ajunge de ocupă trecătorile de la margine, pe unde Ali al lui Brenez întorcîndu-se avea să iasă din țară. Și cînd după aceea oamenii lui Ali au încercat să treacă, nu au mai putut, deoarece acolo stătea Arianit cu oamenii lui și nu-i lăsa să iasă. Aici turcii, unii au fost înconjurați pe loc, iar alții au apucat-o la fugă prin țară, pe unde izbutea fiecare să scape. Din aceștia cei mai mulți au fost
251 nimiciți de | albanezi, alții însă au fost prinși din cale. Ali însă cu însoțitorii săi, ocolind drumul acesta, a făcut un drum lung mai prin cîmpie și au ieșit în partea de Epir așezată spre Cercira și ‹ puțini › din mulți scăpînd cu fuga de pierzare, s-au întors acasă. Aici Arianit al lui Comnen și-a cîștigat glorie strălucită, făcînd isprăvi vrednice de istorie și de atunci era lăudat și vestit.

Lui Ali al lui Brenez așadar și armatei sale, cînd a năvălit în țara dinspre Marea Ionică, le-a mers foarte rău. Atunci ceilalți albanezi care locuiesc înspre Arghiropolichni, cînd au văzut pe Arianit că s-a răsculat în contra domniei împăratului și că a făcut un lucru strălucit pentru sine, se sfătuiau și dînșii să se lepede de împăratul Amurat și l-au chemat la sine pe conducătorul lor Depa. Căci pe tatăl acestuia îl izgonise din țară Baiazid al lui Amurat, ca și pe Mircea, domnul din Canina și pe mulți alți domnitori din regiunea de aici și țara a ocupat-o și și-a însușit-o. Pe acest Depa așadar, care trăia și umbla de ici colo prin Italia și ședea mai mult în insula Cercira a venețienilor, l-au chemat locuitorii de pe la Arghiropolichni și l-au pus sieși împărat. Și făcîndu-și armată, au pornit asupra orașului Arghiropolichni care atunci era al împăratului, dar pe care i l-au oferit[1] ca aparținînd
252 acestui | Depa, și au început să împresoare orașul cu mașinării de asediu, aducîndu-le aproape de zid. Aici în oraș erau ieniceri de ai împăratului în garnizoană și alți cîțiva turci nu mulți, refugiați în oraș, și se apărau în contra armatei. În timp ce albanezii făceau aceasta și împresurau orașul și nu o slăbeau de loc cu împresurarea și jefuiau, năvălind în țara vecină a împăratului, împăratul era plecat în Asia, fiind în război cu Caraman, domnul Ciliciei și al Cariei. Atunci Turachan, care în vremea aceea era guvernator al Tesaliei în Tricala, cum a aflat că albanezii s-au răsculat în contra împăratului și împresoară capitala provinciei, strîngînd armată foarte mare cît a putut, a luat cu sine și dintre turcii din regiunea de la marginea mării cîți a putut și, pornind prin zăpadă, căci era iarnă grea, sosește a doua zi în partea locului și surprinde pe albanezi în plin război lîngă oraș. Și căzînd asupra lor pe neașteptate, pe cei mai mulți dintr-înșii

[1] I. Bekker propune în loc de προὔθεντο—„au oferit, au propus", să se citească πρόσθεν—„mai înainte", așa că locul ar fi de tradus : „dar care mai înainte aparținuse acestui Depa".

îi dă pierzării și pe conducătorul lor Depa prinzîndu-l, îl ucide și orașul l-a izbăvit de împresurare. La acest atac al lui Turachan, se spune, că ar fi murit mai mulți de o mie. Și așa albanezii au fost subjugați din nou, după ce s-au răsculat în contra împăratului. Iar nobilii țării, cîți n-au scăpat cu fuga | la năvala aceasta a lui Turachan, unul s-a 253 prăpădit într-un fel, altul într-alt fel, dați fiind morții celei mai rele din partea guvernatorilor împăratului.

Năvălirile turcilor în Ardeal, sub Mezit și Șahabeddin, 1442. Descrierea Ardealului.

Dar Amurat, de îndată ce s-a întors în capitală din expediția în contra lui Caraman, a poruncit lui Mezit, generalul său comandant din Europa, să ia armată cîtă vrea, și călare și pe jos, și să pornească asupra Peonodaciei cu ea, cu scopul să-i cucerească țara. Acela luînd armata Europei și azapii din Europa și cavaleria ușoară de pradă a împăratului, cîtă a fost în Europa, a sosit la Istru și a trecut peste Istru în Peonodacia, țară așa-numită Ardeal. Ardealul acesta se întinde din muntele Brașovului pînă în Peonia, toată țara fiind înăuntrul unui codru de stejar; și în țara aceasta se aflã orașe nu puține, metropola lor însă numindu-se Sibinion. Aceștia grăiesc pe de o parte limba peonilor, pe de altă parte și a dacilor, felul de trai și obiceiurile le au pe ale peonilor. Și fiind țara aceasta sub împăratul peonilor, primește voievod[1] un peon pe care li-l pune în frunte împăratul. Orașele sînt autonome sub jurisdicția metropolei Sibinion; și mergînd alăturea de voievod în război, oriunde le-ar porunci, și plătind dările, cer să-și administreze orașele după obiceiul lor părintesc de acasă. Așadar asupra acestui oraș, după ce a trecut peste Istru, mergea Mezit, cu gîndul să-l împresoare, și ajungînd în apropierea orașului, și-a așezat tabăra. Aici, cum împre- 254 sura orașul, conducătorul armatei a fost lovit de un proiectil de tun și s-a săvîrșit din viață. După aceea, armata s-a îndepărtat de aici și se grăbea să treacă peste Istru; dar oamenii Ardealului adunîndu-se că doar ar putea să apuce oastea încă fiind în țara lor, pe mulți din oaste i-au doborît și, învingîndu-i îi urmăreau în fuga lor spre Istru.

Mezit deci venind în Ardeal, s-a săvîrșit așa din viață[2] și armata i-a avut cam nu puține pierderi; dar împăratul, cînd a aflat de moartea lui Mezit, o socotea mare nenorocire și făcea pregătiri să pornească însuși cu război asupra Peonodaciei; și trimițînd crainici în toate părțile să vestească expediția lui, a hotărît să pornească deodată cu primăvara. Apoi însă, după sfatul eunucului Sabatin, un bărbat care i-a purtat multe războaie, i-a încredințat lui armata și i-a poruncit s-o ia și să o ducă asupra

[1] Chalcocondil îi spune ἄρχοντα—„conducător, guvernator, domnitor".

[2] După izvoarele turcești în 1442; vezi A k d. N i m e t, *op. cit*, p. 59, nr. 43.

Peonodaciei și să nu se lase și să nu plece decît după biruirea țării. Acesta
așadar luînd în primire armata împăratului și ieniceri de la Poartă la patru
mii, a trecut peste Istru și mergea cu toată armata lui asupra țării Ardealului.
255 Și a făcut cale cîteva zile prin țara peonilor. | Dar Iancu Choniat[1] bărbat
renumit pe atunci la peoni și căruia consiliul de stat al peonilor îi dăduse în
seamă Ardealul, a strîns armată mare de tot, pe cît putea, din Ardeal
și luînd și dintre peoni, a plecat în contra lui Sabatin, ținîndu-se pe urma
lui dinspre munți. Sabatin, ca unul ce ajunsese acum înăuntrul țării, credea
că pentru dînsul e bine, să prade țara. Slobozind deci cavaleria ușoară
de pradă și o bună parte din oaste la jaful țării, ca să-i poată prăda toată
țara și să-i dobîndească avere multă, a rămas în tabără cu puțini oameni
în jurul său. Atunci Iancu, cum a băgat de seamă că tabăra a fost lăsată
deșartă de oameni, și socotind că e bine pentru el să cadă asupra taberei duș-
manilor, coborînd din munte, năvălește asupra taberei lui Sabatin. Și Sabatin
nu mai putea ieși să dea vreo luptă de seamă ; încearcă să apere tabăra,
dar nu mai era în stare și, peonii care erau cu Iancu silindu-l, a luat-o
la fugă și grăbea să ajungă la Istru, cu gîndul să treacă peste apă. Iancu
însă ocupînd tabăra, pune chiar pe aici cete la pîndă, încît a prins pe cei
256 care se întorceau cu robi și-i dă pierzării pe toți. Și astfel | partea mai mare
din armata aceluia s-a prăpădit pe loc de moartea cea mai rea și Iancu
Choniat a biruit biruință mare, din cîte le-a mai cîștigat.

Iancu de Hunedoara ; începuturile lui ; biruie pe turci ; luptă cu germanii și cehii.

Acesta era de neam mare și, pornit din orașul Choniat[2]
în Ardeal, a venit la domnul tribalilor, la care s-a
năimit cu leafă și a stat timp destul de mult, dînd do-
vadă, la orice ar fi fost trimis de domn, de un curaj
îndrăzneț și de o silință, vrednice de a fi puse în istorie. Mai ales se
povestește și aceasta. Ieșind la vînătoare domnul tribalilor și un lup
ivindu-se în fața domnului, l-a strigat pe Iancu, că poate i-ar veni
lupului de hac. Dar cum lupul trecuse, s-a luat din răsputeri după fiară.
Și fiara căzînd într-un rîu și înotînd, a sărit și el în apă și, calul înotînd, a
trecut peste apă și nu s-a lăsat de loc de a-l urmări și în sfîrșit l-a ajuns și
a omorît lupul ; apoi jupuind fiara de piele, s-a întors la domnul, trecînd
din nou peste rîu și, ținînd în mîini pielea lupului, a spus : „Stăpîne, s-a
făcut, precum ai spus, și pe lup l-am omorît și pielea e aici înaintea ta să-ți
slujească la orice ar fi s-o folosești". — Atunci, domnul tribalilor, uimit de
această ispravă minunată, să fi zis că nu se poate ca acest bărbat să nu
257 ajungă la mare putere. | După ce atunci a grăit așa, a slujit mai departe

[1] De Hunedoara.

[2] Hunedoara.

pe bani; şi după ce a stat aici destul de mult timp, a ajuns la peoni. Se mai spune că, încă înainte de a fi venit la domnul tribalilor, ar fi fost în slujba lui Ali al lui Brenez şi că a slujit cu leafă la el, avîndu-i grijă de cai. N-aş şti din ce să pot conchide cît adevăr e în aceasta; chiar graiul turcilor l-ar fi deprins bine. Cînd s-a îndreptat către peoni, a mai luat cîţiva oameni cu sine şi s-a înfăţişat la palat, spunînd că a venit cu oamenii lui să ia serviciu militar cu leafă; şi a fost primit cu leafă; şi peonii ajungînd la ceartă cu germanii, a săvîrşit mari isprăvi, fiind de îndată prezent, unde trebuia, şi ajungînd în grabă, se lupta în chip vrednic de a fi luat în seamă. După aceea venind sub ascultarea sa şi mulţi alţii, a ajuns renumit pretutindeni; pentru aceste fapte consiliul de stat al peonilor i-a încredinţat guvernarea ţării Ardealului. Şi ca guvernator al acestei ţări l-a înfrînt pe eunucul Sabatin, generalul-comandant al împăratului, şi l-a învins, cîştigînd o biruinţă prea strălucită pe urma căreia statul peonilor a ajuns din nou în situaţia de mai înainte, de vreme ce în timpul lui Baiazid care l-a învins pe împăratul peonilor Sigismund, turcii năvăleau deseori în ţară şi jefuiau, prădînd şi |
luînd robi din Peonia. După ce însă Iancu, sosit în ţara Ardealului, l-a **258**
învins pe eunuc şi i-a învins pe turcii care erau cu el, peonii au devenit de atunci mai îndrăzneţi şi au săvîrşit în contra turcilor fapte vrednice de amintit. Căci deseori trecînd peste Istru, le făceau stricăciuni şi, oriunde ar fi dat peste turci care erau mulţi, ei puţini cu uşurinţă îi învingeau şi-i puneau pe fugă încă înainte de ce aceia să fi ajuns să se lupte.

Prin biruinţa de atunci a ajuns la mare putere, pus fiind de consiliul de stat al peonilor general-comandant, a purtat război cu turcii şi cu germanii şi mereu a luptat foarte vitejeşte. Peonii adică neînţelegîndu-se cu germanii, se războiau ajungînd între ei din cauza aceasta la luptă. După aceea purtînd război un timp îndelungat şi cu cehii, numiţi boemi, îşi pricinuiau mari rele unii altora. Din cauza acestei neînţelegeri se îndreaptă către poloni şi, aducînd un băiat, nepot [1] al împăratului, şi l-au pus împărat şi, avîndu-i pe poloni aliaţi, îi apăsau rău pe germani şi pe boemi şi le pustiau ţara şi, năvălind asupra oraşelor, multora le dădeau foc. Ajungeau
chiar şi la luptă şi | se luptau; şi cînd învingeau peonii, cînd erau şi biruiţi **259**
şi, după puţin timp refăcîndu-se, se luau iar la luptă. Căci neamurile acestea, luptele le dau cu toată violenţa şi nu cruţă pe nimeni, ci atacînd cu suliţele şi luptînd într-una cu tunuri şi catapulte de fier, trase de cai, şi cu celelalte arme de aruncat, se ucid între ei. Cînd însă o iau la fugă, nu se mai omoară la fugă, ci dacă se predă careva şi se mărturiseşte învins, îl lasă să plece cu condiţia, ca în viitor să nu se mai lupte cu dînsul, cînd oştile s-ar mai

[1] De frate sau de soră.

întîlni şi s-ar lua la luptă. De acest obicei stăpîniţi, se luptă între ei, aşa că, după ce armatele o iau la fugă, nu mai au pe urmă vreo pierdere mai mare de oameni.

Dan pus domn Ţării Romîneşti de Iancu, se împacă cu Murad II şi cu domnul Moldovei.

Dar şi în Dacia năvălind peonii aceia sub conducerea lui Choniat, le-au pus domn pe Dan[1] şi au poruncit să asculte de el. Domnul lor Dracul, fiind izgonit şi mergînd la Poarta împăratului, ţara a ocupat-o acest Dan şi pe cei care au ţinut cu domnul Dracul, îi suprima, ori unde afla că trăieşte vreunul dintr-înşii. Aceştia se spune că au fost feciori din flori ai lui Mircea; si pe unii dintre aceştia, plăsmuiţi de către cei de neam
260 mare şi cu multă avere ai ţării, ei caută | să-i pună în domnia Daciei, cu intenţia că ar putea fi în interesul şi spre folosul lor, dacă sînt puşi în domnie. De unul, doi dintre aceştia, informîndu-mă, am aflat şi ştiu neamul lor şi cine le-a fost tatăl, ci nu-i voi scoate la ştirea mulţimii, notîndu-le numele. Dan aşadar a fost adus atunci de peoni la domnie[2] şi a ţinut ţara, căutînd cu stăruinţă de atuncea să-şi păstreze bunăvoinţa peonilor. Şi cum guvernatorii împăratului care erau rînduiţi aici la Istru, trecînd într-ascuns, făceau într-una stricăciuni ţării, a trimis soli la împăratul şi, cerînd pace, a izbutit, ca să o obţină, cerîndu-i-se să dea în fiecare an trei mii de arcuri şi patru mii de scuturi[3]; şi a făcut pace. Şi aşa dobîndind o situaţie prielnică pentru sine, domnea peste Dacia ; şi printr-un sol trimis la domnul Bogdaniei Negre, a făcut pace şi, înrudindu-se prin căsătorie cu dînsul, i-a stat într-ajutor în războiul ce l-a avut după aceea cu Dracul. Aşa îşi aranjase domnia şi în această situaţie îi era ţara.

Flota lui Murad II pradă Crimea şi regiunea de pe la Trapezunt.

Dar Amurat a trimis după aceea trireme asupra Colchidei, ca să pustiască ţara şi să robească oraşul, dacă o să poată, şi să se abată pe la Gotia şi, oriunde ar acosta, să debarce
261 şi să prade ţara. Şi triremele plecînd | au debarcat în pămîntul Colchidei şi, în cale cînd au ajuns la goţi, au prădat ţara şi au făcut robi nu puţini. La întoarcere însă flota a fost apucată de o furtună puternică şi, vîntul de nord bătînd, a dus triremele spre Asia pe la Heraclea Pontică şi, duse de vînt, unele din ele s-au prăpădit şi au avut de îndurat o nenorocire ca aceasta.

---

[1] Pe cît se pare după obiceiul de a istorisi al lui Laonic, aceasta e o anticipare a ştirii ce o dă din nou la p. 200.

[2] Manuscrisele ne dau εἰς τήν Παιόνων ἀρχήν—„la domnia peonilor", ceea ce e un nonsens ; de aceea Darkó, cu drept cuvînt a suprimat Παιόνων—peonilor.

[3] θυρεοὺς sînt scuturi mari, dreptunghiulare, mai mult lunguieţe decît late.

Cu genovezii ţine pace; aşezarea şi constituţia Genovei.

Cu genovezii a ţinut prietenie pînă la capăt şi bună pace. Genovezii, ce-i drept, atunci bîntuiţi fiind de răzmeriţe lăuntrice, au făcut ca oraşul lor să sufere mult, mai ales că răzvrătiţii, aducîndu-l pe domnul ligirilor Filip, i-au încredinţat oraşul şi-i urmau, oriunde i-ar fi dus. Aflu că aceasta li s-a întîmplat şi că poporul voind mai bine să-l aducă pe acesta, făcîndu-şi-l stăpînitor absolut din cauza urei ce o aveau asupra veneţienilor şi a certei lor cu aceia şi pentru că l-au văzut şi pe acest domn al Mediolanului războindu-se din toată puterea cu veneţienii şi ducînd într-una războiul cu toată stăruinţa.

Este aşezat acest oraş la capătul Italiei înspre Galatia; de mergi spre răsărit, se mărgineşte cu ţara tirenilor şi atinge Marea Tirenică, oraşul, spre soare răsare, întinzîndu-se pînă aici; spre apus însă, ieşind din ţara genovezilor, ai ajunge în Provenţa, | care e Galatia şi locuitorii 262
trăiesc sub ascultarea împăratului celţilor. De aceea se numeşte poarta Italiei, ca şi cum de la aceştia ai intra îndată în Galatia. Oraşul se cîrmuieşte nici după sistem cu totul democratic, nici aristocratic; ci avînd o constituţie amestecată din amîndouă sistemele, cînd pare că se pleacă spre democraţie, cînd că e diriguit de cîţiva aristocraţi, în ce priveşte aşezarea conducerii oraşului. Căci sînt două familii în oraş care de demult stau în fruntea oraşului şi care ajung la conducere prin faptul că întreg poporul li s-a alăturat acestora, oscilînd între fiecare din amîndouă. Una din familii se chiamă Doria, cealaltă Spinura. Poporul, împărţit între aceştia, se hotărăşte cînd pentru alegerea unui Spinura, cînd a unui Doria. Cînd însă aceştia ajung la conducerea poporului, nu e voie chiar dintr-înşii să pună oraşului conducători, nici nu îngăduie poporul; ci sînt alte două familii, din rîndurile poporului, şi una din aceste familii este aplecată şi apropiată de o familie de aristocraţi, a doua însă de cealaltă. Şi dintre acestea, una se chiamă Adorno, cealaltă însă Fregusio. Din casele acestea e obiceiul la ei, ca partidul aristocrat care ar birui în alegeri, să pună oraşului conducător. Şi casa Adorno s-a alăturat de familia Spinura, casa Fregusio însă este apropiată de familia Doria şi un Fregusio este pus | de dînsa la condu- 263
cere. Acestui conducător ,după ce a fost pus la conducere, i se încredinţează potrivit legilor, ca luîndu-şi într-ajutor cîţiva aristocraţi, să conducă treburile obşteşti spre folosul cel mai mare al tuturora. În ce priveşte veniturile oraşului, e lege ca aceştia să aibă grijă să dispună, precum ar crede ei mai bine; despre pace şi război e lege însă ca poporul, întrunindu-se în adunare publică, să hotărască ce ar crede el mai bine; hotărîrea însă luată, îl însărcinează pe conducător să o execute, precum e cel mai de folos. Pentru judecarea proceselor în oraş sînt puşi judecători de către familia biruitoare în

alegeri și judecă după obiceiurile lor. Apelul însă în contra unei judecăți se face la popor, dacă vreunul din ei n-a fost judecat după lege.

Genova sufere de răscoale; poartă război cu Veneția și Aragonia.

Dar aceste două familii Doria și Spinura, neînțelegîndu-se și luîndu-se la ceartă, au pricinuit orașului mari rele, punînd în oraș stăpînitori absoluți și umplînd orașul de lucruri nelegiuite. Una din aceste familii s-a îndreptat spre ligiri și Italia și-și alege pe italieni și-i aduce ca aliați în oraș, cealaltă însă pe împăratul celților. Și în nenorociri de tot felul a căzut acest oraș, familiile din oraș prăbușindu-se reciproc în rele nesfîrșite și aducînd chiar pe cei mai mari dușmani ai lor unii asupra celorlalți; totuși, cînd ajunși la nevoie
264 de nesuferit | ar fi siliți, ca statul să le fie condus de stăpînitori absoluți împotriva obiceiurilor lor, atunci unindu-se într-un gînd unii cu alții în chip peste fire de minunant, o pornesc dintr-odată cu toată puterea, oricare s-ar întîmpla să fie diriguitorul cel rău în oraș. Căci deseori aducîndu-l pe împăratul celților, după ce-i încredințaseră orașul, l-au alungat din nou, cînd se uneau într-un gînd întreolaltă, încît, nelăsînd să se înrădăcineze la ei o stăpînire absolută, poporul revine la libertate; răsturnînd situația dată și înlăturînd-o, își pun din nou conducători dintre cetățeni și-și conduc treburile obștești după legile și obiceiurile din părinți.

Dar de multă vreme au dușmănie mai ales cu taraconezii din Taracon și purtau războaie de multe generații în contra acestora și a țării lor, și în particular și în numele statului, oriunde s-ar întîlni unii cu alții, se iau la bătaie, încît, dacă pot, se ucid unii pe alții. Cu taraconezii așadar fiind certați, trăiesc mereu în dușmănie, de cînd sînt; dar și cu venețienii s-au luat la luptă de mult timp din cauza insulelor Chios și Lesbos din Marea Egee, dar nu puțin și din cauza domnului ligirilor, pe care aducîndu-și-l, și l-au pus stăpînitor absolut[1] și ei, ajunși în răscoală, i-au dat în seamă orașul să aibă grijă de el; și purtau război cu venețienii și cu împăratul taraconezilor. Pentru războiul în contra venețienilor au echipat corăbii și
265 mergînd | asupra orașelor din Marea Ionică și Marea Egee, le făceau stricăciuni. Acestea le făceau venețienilor, că să-l răsbune pe Filip, stăpînitorul ligirilor. Și în Cercira dînd foc localităților din fața orașului, le-au ars și stricau orice le venea în cale. Mai pe urmă fiind în război cu împăratul taraconilor, Alfonso cu numele, duceau lupta în contra orașului Gaeta din Italia; căci acostînd aici corăbiile cele mai mari ale împăratului Alfonso, și genovezii, cum au aflat că flota aceea împăratul o pregătește aici drept împotriva lor, au echipat corăbii din cele mai mari, din cîte le știu eu, care soseau pentru negustorie, și înarmîndu-le deplin din partea orașului,

[1] In 1421.

le-au dus în contra taraconezilor și, ajungînd în portul Gaetei, s-au luptat mult timp cu corăbiile împăratului. Căci se întîmplase ca atuncea să fie aici în oraș împăratul și, privind la luptă, era necăjit și descurajat, pentru că, deși în corăbiile lui erau mai mulți oameni, totuși nu erau în stare să biruie corăbiile dușmane. Ba, chiar și însuși urcîndu-se în corăbii, ca să-i înflăcăreze la război și, ridicîndu-se luptă aprigă, i-a fost prinsă corabia și cu dînsa a fost prins[1] deodată și împăratul taraconilor. Și corabia o prinsese diacul lui Doria, care comanda atuncea la genovezi o corabie.

După ce aceștia au învins și pe însuși împăratul l-au prins, au plecat 266 plutind spre casă. Dar cînd au ajuns aproape de oraș, înainte încă de a-l debarca în oraș, abătînd din cale, a plecat spre țara domnului ligirilor, ca să i-l aducă lui prizonier pe împăratul Alfonso; și credea că va primi o mare răsplată de la domn. Debarcînd în țara aceluia, a sosit la stăpînitorul Ligiriei cu împăratul prizonier. Dar domnul Mediolanului l-a primit cu cinste pe împăratul și, după ce l-a încărcat cu multă cinste, l-a lăsat să plece la scaunul lui de domnie. Și de atuncea cetățenii genovezi porniți fiind în gîndul lor asupra acestuia, nu cu mult mai pe urmă s-au lepădat de el și pe guvernatorul lui l-au izgonit și pe oamenii refugiați în cetățuia orașului i-au făcut să se predea prin bună învoială; și ei înșiși își guvernau de acum înainte orașul după legea și obiceiul din părinți, punîndu-și conducători dintre cetățeni la conducere, precum le era obiceiul și mai înainte. Dar Alfonso, slobozit de domnul Mediolanului, îi era binevoitor, servindu-l cu priință la orice ar fi putut socoti că-i face plăcere; și tot timpul, pînă la moartea domnului din Mediolan, n-a încetat să-i facă pe plac.

Regele francez Ladislau din Neapoli împresoară Florența.

Acest împărat al taraconezilor era împărat în Valencia și Taracon și, mai domnind peste insula Sardinia și Cirnos și peste orașul înfloritor Barcelona din Iberia, 267 a venit mai întîi în Sicilia, după aceea însă în Italia la Partenope și a ocupat domnia în modul următor. Acest oraș Neapoli al Italiei aparținea de demult împăratului celților și din casa împăratului punea împărat și domn peste această țară a Italiei. Împărăția[2] începe de la marginea Iapighiei și Mesapiei și înaintînd mult în direcția golfului Ionic[3], trece, dacă intri plutind, dinspre stînga dincolo de țara orașului așa numit Bari și cuprinde și Basilicata[4], țară însemnată, apoi țara așa numită Geponos și

[1] În august 1435.

[2] Regatul Neapoli.

[3] Mării Adriatice.

[4] G r a b l e r, *op. cit.*, p. 94 nota 78 corijează bine βασιλικωτάτην—foarte împărătească", în Βασιλικάτην—Basilicata, nume de provincie.

se întinde pînă la Gaeta și Chieti[1], oraș la apus în graniță cu țara romanilor, la răsărit însă se mărginește cu golful Ionic. Cuprinde și țara îndreptată spre Sicilia, numită în antichitate Elada, acuma însă Calabria. Cînd deci împărăția Neapoli ajunsese sub împăratul celților, i-a pus împărat din rudele sale apropiate, pe unul din casa împăratului. Acesta sosind în Neapoli, Ladislau[2] îi era numele, domnea peste țară și, ajungînd la mare putere printre domnitorii din Italia, a pornit cu război asupra țării tirenilor și asupra celeilalte Italie, săvîrșind mari fapte. Chiar și asupra capitalei
268 tirenilor, Florența, armată | ducînd și tăbărînd aproape, o impresura. Cum însă impresurarea a ținut mult timp, se spune că cei din oraș, ajungînd la cea mai mare nevoie, trimiteau vorbe de pace, spunînd că sînt gata să sufere orice le-ar porunci și sub condițiile acestea să se împace. Acela învoindu-se, să fi cerut pe copila unui cetățean, care era chipeșă și mai frumoasă decît toate frumoasele din oraș; de îndată ce a aflat că întrece în frumusețe toate fetele din oraș, pe aceasta a cerut-o. Acest oraș are îndeosebi femei și fecioare care se disting prin frumusețe de cele din Italia. Despre aceasta aflînd de repetate ori că este așa de frumoasă, — și de altcum acest împărat umbla nebun după femei și era desfrînat, — cerea să-i fie dată această femeie și cu această transacție ar cădea la învoială cu tirenii; și să fi poruncit tatălui să-și gătească fiica și s-o împodobească frumos și s-o dea împăratului. Dar s-a întîmplat ca tatăl acestei copile să fie medic și încă cel dintîi în meseria sa și cu multă și mare experiență. Cum nu putea scăpa să nu-și dea fiica, să fi preparat o otravă foarte puternică, pe cît îi era cu putință, — îndeosebi în acest oraș din toate orașele din Italia, pregătesc otrava mai bună decît în celelalte orașe, — a muiat apoi șervetul în otravă
269 și ducîndu-l, i l-a dat | fetei, ca, după ce împăratul ar avea relații cu dînsa, după împreunare să-i șteargă treaba cît mai frumos cu șervetul; aceasta luînd șervetul, minune de frumos și țesut cu fir de aur, îl păstra, ca să i-l servească împăratului după împreunare, precum spusese tatăl. Cînd însă, ducînd, femeia, *au predat-o împăratului*, acesta privind-o, a rămas înmărmurit de frumusețea ei și, aprins de dragoste, s-a apucat de dînsa; copila însă ascultînd de tatăl ei, precum îi spusese, de îndată afectuoasă îi șterge bine treaba cu șervetul. Și cum s-a atins de șervetul ajuns la umezeală, îndată friguri să-l fi apucat pe împărat și peste nu mult timp a și murit. Și să-i fi murit și femeia, căci otrava se prinsese și de dînsa; prin umezeală, otrava se răspîndise, cînd ei se atinseseră de șervet. Împăratul săvîrșindu-se așa din viață, oastea i s-a desfăcut, plecînd pe acasă și orașul a fost izbăvit de impresurare. Unii italieni însă spun că nu tatăl ar fi fost acela care a dat

[1] În manuscrise e δεδίην—„Dedie", îndreptat de Darkó în Κιετίην.

[2] De fapt n-a fost primul.

femeii șervetul și a preparat otrava, ci Sfatul orașului, gătind-o și împodobind-o frumos, încît să-i pară împăratului cît mai mîndră de tot, să-i fi dat șervetul, afectuoasă să-l servească pe împărat la împreunare cu acesta.

Regele Aragoniei Alfonso V cucerește Sicilia și regatul Neapoli.

Dar acestea spuse fiind pînă întru atîta, să le lăsăm la o parte, nefiind cuviincioase; după moartea împăratului Ladislau, soția | lui, deoarece împărăția îi avea de suferit **270** necazuri din partea italienilor și din partea mai marilor țării cu care avea mereu de lucru, și fiind măritată după Rainer împăratul Provenței nepotul [1] împăratului celților, i-a predat împărăția Partenopei. Despre aceasta am aflat, că era fata [2] domnului din Tarent și Iapighia, din casa Ursini, adică Archii [3], — cam așa s-ar spune pe elinește, — un bărbat care avea foarte mare putere în țara aceasta de la Neapoli. Rainer așa dar preluînd împărăția, a stat pe tronul împărăției doisprezece ani [4]; în acest timp, Alfonso, împăratul taraconilor și al Sardiniei și Valenciei, fiind din casa Medini, construindu-și o flotă foarte mare, a venit în Sicilia, cetățenii din Panormo în Sicilia, aducîndu-l pe el, și, supunîndu-și toată Sicilia, o stăpînea [5], după aceea însă a pornit din această insulă, ca să ocupe în Partenope cetățuia din interior; căci orașul acesta are două cetăți la marginea mării și una în interiorul țării. Aducînd armată, împresura orașul și încerca să-l ia cu mașinăriile de asediu; aici și fratele său, lovit de un proiectil de tun, s-a săvîrșit din viață. Nu după mult timp însă a izbutit să cucerească orașul și l-a ocupat. După aceea a început să împresoare cetatea și cea de la marginea mării și cea din interiorul țării. Cea din interiorul țării blocînd-o, a cucerit-o cu foamea, cea de la marginea mării însă, predîndu-i-o | ostașii de pază, a ocupat-o și pune o garnizoană într-însa. Soția împăratului însă era **271** împresurată în cetatea de lîngă portul orașului; iar bărbatul ei ieșise într-ascuns și a plecat pe mare în Provența, cu intenția să aducă armată cît mai repede și să vină într-ajutorul soției. Atunci împărăteasa trimițînd după Fortia [6], domnul din Marca, care pe atuncea avea în Italia mare iscusință în ce privește știința militară, l-a izgonit din oraș pe Alfonso. Alungîndu-l pe acela, stăpînește ea orașul, Fortia stîndu-i

---

[1] Ἀνεψιός este nepot de frate sau de soră sau și văr. Este vorba de René I, duce de Lotaringia, conte de Provența și rege titular al regatului Neapoli. Căsătoria, de fapt, n-a avut loc.

[2] În realitate, Maria, soția văduvă a principelui de Tarent. Vezi p. 164, r. 8–11.

[3] Οὐρσίνων, tradus în grecește e Ἀρκίων—„al Urseștilor".

[4] După Ladislau a urmat la domnie sora lui Ioana II.

[5] Peste Sicilia stăpînea tatăl său, din 1402.

[6] Sforza.

într-ajutor. De îndată ce s-a făcut stăpînă pe puterea în stat, a început să împresoare cetatea de sub munte din interiorul țării și cum atacînd-o nu putea s-o cucerească, a blocat-o cu foamea. Trecînd nu mult timp după aceea, cînd Fortia se găsea în Italia, avînd război acasă, împăratul din Taracon Alfonso a pornit din Sicilia și a subjugat mai întîi Calabria; pe urmă strîngînd armată, a pornit a doua oară asupra orașului și l-a ocupat [1]. Și împărăteasa lui Rainer s-a furișat din cetate la feciorul ei, domnul din Tarent și Iapighia; căci după moartea lui Ladislau se măritase după domnul din Iapighia și a avut de la ea pe acest fecior domnul Iapighiei. Dar Alfonso, odată ce a ocupat orașul și țara numită Geponos, purta război cu domnul din Iapighia, feciorul împărătesei Maria, și năvă-
272 lind, a supus țara [2]. | Dar cu timpul, domnul din Iapighia trimițînd soli la el, a cerut să încheie pace cu el, cu condiția să se încuscrească; așadar împăratul a logodit pe feciorul său din flori Inferando cu nepoata de soră a domnului din Iapighia, fata domnului din Venoza. Și făcînd pace cu condiția să fie prieteni și supuși împăratului Alfonso, a fost chemat la Neapoli, unde ajungînd, l-a apucat frica să nu fie prins de împăratul. Și din cauza acestei frici s-a crezut că nu este în toate mințile.

Așa a ajuns în Italia la domnie peste Sicilia și Partenope Alfonso de la Taracon; venit în Italia, era *aici în război cînd cu tirenii cînd cu* venețienii, uneori însă stătea și în relații de pace. Împăratul Rainer ce-i drept, i-a adus asupra orașului pe genovezi cu o flotă mare; și încercau să debarce; și cum n-au fost în stare s-o facă, s-au întors acasă.

Alfonso lasă în locu-i pe fratele său, fost rege de Navara.

Alfonso a lăsat țara ligiilor și Taracon fratelui său, care a fost împărat în Navara; căci locuitorii din Navara aducîndu-l pe acesta de la Taracon, pentru că era însurat cu fata împăratului lor, și l-au pus împărat după legile
273 și obiceiul lor [3]. | Căci cam aproape cei mai mulți din domnitorii cei din Apus își iau și veniturile orașelor, dar nu prea au cam voie să pună în orașe dregătorii sau garnizoane, ci cei din partea locului ei înșiși își pun dregătoriile și-și așează garnizoanele de pază și au grijă de guvernarea țării și împăratul nu are voie să-i silească la ceva împotriva legilor și obiceiurilor lor părintești. Atunci așadar, după ce cetățenii din Navara și-au adus împărat în țară pe fratele lui Alfonso, acesta a avut un băiat cu soția sa; și cînd a crescut de vreo doisprezece ani,

---

[1] În 1442.

[2] Povestirea lui Laonic despre expedițiile în contra regatului Neapoli nu este lipsită de confuzii și inexactități.

[3] În 1425.

pe băiatul lor l-au oprit, pe împăratul însă l-au trimis înapoi, spunînd că, după ce s-a născut un băiat, el nu mai are încă parte mai departe la împărăție, ci că aceasta îi aparține băiatului. Acestea s-au petrecut nu cu mult mai tîrziu. Cînd însă Alfonso a ajuns în Italia, l-a lăsat pe fratele său să aibă grijă în locul său de guvernarea țării sale.

Descrierea țărilor din Peninsula Iberică.

Aceasta începe din țara Valenciei. Și Valencia este un oraș mare și înfloritor și în el este reședința împăratului Valenciei. Orașul acesta este așezat la o depărtare ca de șapte sute de stadii[1] de la strîmtoarea coloanelor lui Hercule, în fața insulei Sardinia. După aceea însă se întinde țara numită Taracon pînă la Barcelona. Aici țara Taracon se mărginește cu Provența din Galatia. Dar să arătăm granițele acestei | țări a împăratului: spre răsărit s-ar mărgini cu Galatia 274
Provenței, spre apus însă cu Iberia, iar spre miazănoapte cu Navara. Barcelona însă este un oraș din cele spre apus, strălucind prin bogăție și putere și care are o administrație plecată mai mult spre aristocrație și cere să fie guvernată după legile și obiceiul din părinți de împăratul din Taracon. În fața acestui oraș este insula Cirnos[2], bogată și cu mulți locuitori; și înconjurul insulei să fie de două mii de stadii[3]. Lîngă ea mai este altă insulă, numită Mai Mică[3]. Și aceasta este sub ascultarea împăratului taraconilor și-și primește guvernatorul. Dar și Sardinia care este o insulă foarte mare cu un înconjur ca de cinci mii de stadii[5], este supusă acestui împărat. Iar în ea sînt două orașe înfloritoare: Orstagia și Cageri[6]. Unul este așezat spre răsăritul insulei, celălalt spre miazăzi. Pescarii din această insulă culeg din marea insulei corali și de aici ajung în celelalte părți ale lumii. Dar Iberia, cum e situată, începe de la Galatia; după ea urmează Celtiberi și țara Gasconia care se află sub ascultarea împăratului celților. Apoi urmează spre răsărit țara pescailor, întinzîndu-se pînă în Iberia. Dar Iberia este, după țara Celtică, țara cea mai mare dintre cele din apus; | spre apus se întinde pînă în ocean, 275
spre răsărit se mărginește cu Navara și Galatia și spre miazăzi cu Portugalia care, fiind o țară la marginea mării, ajunge pînă la ocean pe o întindere mare, și cu țara Granada a libienilor; într-însa este biserica lui

---

[1] Fac 124 km.

[2] Corsica, făcîndu-se confuzie cu Malorca, cea mai mare insulă din Baleare.

[3] Fac 355 km.

[4] Minorca, una din insulele Baleare.

[5] Fac 888 km.

[6] Manuscrisele au ὀρστήλια și ὀρτύγια, îndreptate de Darkó în Ὀρστάγια — Oristagno; și σαγέρη, îndreptat de Darkó în Καγέρη — Cagliari.

Iacob [1]. Portugalia însă ținîndu-se de Iberia, se întinde pînă la marea dinăuntrul strîmtorii [1], și pînă la țara Granada. Țara Iberiei fiind cea mai mare și bogată, are orașe, între care capitala cu numele Sibilina, oraș mare și cu mulți locuitori, și Cordova, Morsica și numitul Toledo și Salamanca. Și sfîntul locaș al lui Iacob din această țară se află lîngă marea de afară la Ocean. Dar țara împăratului iberilor se întinde și înspre marea dinăuntru [2]. Portugalia însă este așezată lîngă strîmtoare, începînd de la Granada, înspre strîmtoare și marea dinafară pînă în Iberia. Granada fiind țară interioară cu întinderea înspre Iberia și Galatia, nu are de loc vreo ieșire, nici la marea dinăuntru, nici la ocean. Dar împăratul Iberiei este cel mai puternic dintre domnitorii din această parte și, fiind din casa împărătească [3] a Galatiei, nu încetează să poarte război într-una, pustiind și jefuind țara Granada a libienilor. Împăratul libienilor din Granada îi plătește și tribut împăratului iberilor, ori de cîte ori poate încheia pace; dar năvălind deseori îi împresoară capitala și | îi pradă
276 țara. Aceasta e țară muntoasă și muntele începe de la marea dinăuntru și se întinde pînă la ocean în țara Portugalia.

Războiul lui Alfonso cu regele Iberiei ; 1430.

Acești împărați luîndu-se la ceartă întreolaltă, deseori au purtat războaie între ei și cu toții în contra barbarului; și, între altele, și Alfonso, împăratul din Taracon, înainte de ce să fi sosit în Italia, a avut, dintr-o astfel de pricină, război și cu acest împărat al Iberiei și însuși a fost prins de generalul-comandant al împăratului Iberiei cu numele Alvaro și s-a întîmplat ca amîndoi să fie răniți. De îndată ce, strîngîndu-și armata și luîndu-și pe fratele său, împăratul din Navara a pornit cu război asupra împăratului Iberiei, a intrat în Iberia, adus fiind în țară de unii oameni cu mare trecere în țară din ură față de Alvaro, pe care-l dușmăneau. Căci acesta, fiind un simplu particular din Taracon, a pornit de jos de tot și, ajungînd prin virtute om însemnat, deoarece la orice împrejurare se ridica tot mai mult, toți îl cinsteau pentru virtutea lui și împăratul l-a făcut general-comandant peste țara sa; și ajungînd să conducă războaie, pretutindeni și-a cîștigat renume mare. Și atunci trimis fiind de împăratul iberilor cu armata în contra lui Alfonso, i-a ieșit prin țară întru întîmpinare, cu gîndul, ca să
277 i se împotrivească. *Dar după ce Alfonso, năvălind și* | luînd și pe fratele său, a ajuns în Iberia și înainta, aici Alvaro ieșindu-i înainte, și-a așezat tabăra și trimițîndu-i un crainic, îl îndemna să se îndepărteze, dacă e

[1] Sfîntul Iago di Compostella în Galicia (Nusser).

[2] Marea Mediterană.

[3] Manuscrisele ne dau ἀλμηνίου, îndreptat de Darkó în βασιλείου.

cuminte, cît se poate mai repede, din țară; și Alfonso răspunzîndu-i că nu pleacă la măgarii tătîni-său, ca să-i ducă la păscut, ci e aici, ca să se măsoare cu el în arta războiului, Alvaro și-a pus armata în linie de bătaie și, încăierîndu-se, se lupta cu amîndoi frații. Dar ridicîndu-se luptă mare, oamenii lui Alvaro i-au învins pe taraconi și-i goneau din răsputeri; și pe amîndoi frații îi prind și au doborît mulți taraconi în goană. Cînd însă amîndoi frații au fost aduși în fața împăratului iberilor, nu le-a făcut nici un rău, ci legîndu-i cu jurăminte și declarații de credință că nu vor mai încerca nici o vrăjmășie cu privire la țara sa, i-a lăsat să plece fără să pățească ceva. După aceea Alfonso a ajuns în Italia, precum am arătat mai înainte, și în Sicilia și, ocupînd împărăția Neapoli, purta război cu genovezii, cînd a fost prins și de aceștia, după cum am istorisit mai sus, și adus fiind în fața domnului din Mediolan, i s-a dat iarăși drumul. Pe soția sa însă lăsînd-o în Taracon, n-a mai venit înapoi mulți ani s-o vadă; stînd aici, petrecea în dragosti multe, ocupația fiindu-i dragostea și armele. Cum i-a mers prin Italia, arăt mai jos în desfășurarea istoriei mele.

Cum scapă maurii din Granada de război cu iberii; 1431.

Dar împăratul Iberiei [1], despre care am vorbit, a avut 278
de purtat război cu împăratul libienilor de la Granada; aceștia trecînd de demult din Libia și ocupînd în Europa orașul Almeria [2] de la marginea mării, la o depărtare de Libia ca de două sute cincizeci de stadii [3], si pornind de aici, au cucerit Iberia și săvîrșind fapte strălucite pînă în țara Celtică, înaintau și asupra Taraconului și a Valenciei, cu gîndul să-și sporească țara și să o facă mare. Împărații iberilor care se trăgeau de la celți, au continuat afară de aceștia războiul în contra acestor libieni și alungîndu-i într-un oraș întărit, îl impresurau după aceea; și pînă în timpurile de acuma năvălesc mereu cu armată asupra orașului. Și îndeosebi împăratul iberilor domn Ioan, de care am amintit mai sus, năvălind la sfatul și îndemnul lui Alvaro să-i distrugă pe libieni, a dus armata asupra orașului, cu gîndul să-l cucerească. Atunci libienii, cum erau impresurați în mod aprig și au ajuns să sufere foarte greu de foame, de nevoie nemai știind ce să facă, născocesc una ca aceasta. Încărcînd doisprezece catîri cu smochine uscate, au mers în tabără; smochinele însă cîte una spărgînd-o fiecare, au vîrît cîte un galben înăuntru și le-au potrivit înapoi la loc. Galbenul iberic este însă în preț fiecare cît doi galbeni venețieni. | După ce au pre- 279
gătit așa aceste smochine și le-au încărcat pe catîri, cît putea duce fie-

[1] Regele Castiliei Don Juan: Ioan III (1406—1454).

[2] In manuscrise e μαρελίαν—,,Marelia'', îndreptat de Darkó în 'Αλμερίαν.

[3] Peste 44 km.

care, s-au dus la cortul lui Alvaro. Acela însă cînd a dat de galbenul din smochine, să-l fi întrebat pe aducător, că ce vreau să spună cu galbenul din smochine. Catîrgiul i-a răspuns că împăratul, adunînd aurul orașului, i-l trimite cu vorba, că, ori iai orașul, ori nu-l iai, aur mai mult decît acesta nu ți-ar putea veni niciodată din oraș. Și dacă o să distrugi orașul, vei pierde de multe ori pe atîta, care ne-ar veni iarăși din Libia și pentru tine și pentru noi; dar dacă nu o să distrugi orașul, vei avea și în viitor de pus în vistierie, cît se aduce la noi din Libia. Auzind acestea, se spune că și Alvaro s-a înfățișat cu smochinele la împăratul și, vărsîndu-le, să fi spus: „O împărate, pomul acela care ne aduce poame ca acestea, nu e bine pentru noi să fie tăiat; căci n-am mai putea și în viitor încă să avem parte de un rod ca acesta și în timp de lipsă n-am mai putea avea îndestulare, dacă în timpul de față le-am culege peste măsură. Vezi cum taie vițele de vie, cît numai e destul, ca să dea rod iarăși. Dacă o va smulge cineva, nu se mai poate folosi de ea, cînd îi trebuie". — Împăratul auzind acestea, i s-a părut că vorbește bine nimerit și să fi îndepărtat armata de la oraș.

Domnitorii iberici sînt de origină franceză.

280 Acesta luînd de soție pe fata împăratului Portugaliei, a avut un băiat cu numele Enric, un bun războinic; acesta după ce a luat de soție pe fata împăratului de Navara și nu a putut trăi cu ea, a îndepărtat-o de la el și și-a luat soție a doua pe nepoata[1] sa, fata împăratului din Portugalia, despre care se spune că era la înfățișare cea mai frumoasă dintre toate femeile din locurile acelea; a luat-o la sugestia nobililor că va putea duce casă cu o femeie, de va lua alta. Iar pe fata împăratului de Navara a silit-o să îmbrace rasa de călugăriță și a răsplătit-o în bani. Împăratul Portugaliei este din casa împăraților din Galatia. Socotesc că împărații celților războindu-se de demult cu libienii, i-au învins și au cucerit această țară și au lăsat-o urmașilor lor. Dar se crede că și împărăția de Navara aparține casei împăraților Galatiei; și nimeni altul nu poate ajunge pe tronul acestei împărății; căci și această țară, autocratorul Carol[2] și împărații de după acela se arată a o fi cucerit pentru aceia și a o fi lăsat urmașilor lor. Iar pe fratele lui Alfonso l-au adus cu acest cuvînt, că deoarece a luat soție din casa Galatiei, dacă va avea un băiat să nu mai rămînă în țară mai
281 departe, ci | băiatul să li-l lase lor împărat și dînsul să plece, ducîndu-se de la ei, iar dacă nu o să aibă un băiat, după moartea sa, să treacă

---

[1] De frate sau soră.

[2] Carol cel Mare (768—814).

domnia asupra împăratului Galatiei. Şi acesta primind propunerile, a venit cu această condiţie la împărăţia Navarei. Şi dînsul avînd un băiat, pe dînsul l-au trimis din ţară şi pe băiat l-au pus împărat, deoarece după mamă era din casa împăraţilor Galatiei.

Acestea deci pînă aici le-am scris în istorie, ţinîndu-mă de planul întreg al expunerii ; dar să mă întorc, de unde am început să fac această digresiune în istorisire, de am ajuns atît de departe.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE VI

Murad II gata să năvălească în Țara Romînească, pornește asupra lui Caraman.

Dar Amurat al lui Mehmet, după expediția în contra lui 282
Caraman, se gătea de război în contra dacilor, ca să-l aducă la domnie pe feciorul lui Draculea. Și cînd, după pregătirile făcute, a pornit acuma din capitală, a auzit despre Caraman că, umblînd după schimbări cu privire la domnia lui, plănuiește să se răscoale, asociindu-și-l și pe domnul din Candiloru și pe alți cîțiva de prin Asia, în nădejdea, că peste foarte puțin timp peonii îl vor ataca pe Amurat, năvălind asupra lui cu armată multă; și-i chema și pe ceilalți | stăpînitori din Asia la răscoală. Atunci 283
Amurat al lui Mehmet, întorcîndu-se din drum a pornit cu război asupra acestuia și pe Turachan, guvernatorul Tesaliei, l-a trimis să meargă asupra Istmului din Peloponez și să dărîme întăriturile de la Istm și, străbătînd cu jaf țara Peloponezului, cîtă se întîmplă să fie sub domnii elinilor, să se întoarcă înapoi. Acesta luînd armata din Tesalia și de la balta Perevia, a sosit la Istm și, găsindu-l părăsit, i-a distrus întăriturile și năvălind în Peloponez, a pustiit țara aceea și, ajungînd la Sparta, a străbătut cu jaf Laconica și a plecat înapoi. Împăratul însă trecînd în Asia, a pornit de a doua oară asupra lui Caraman și i-a pustiit țara și a biruit-o.

Craiul Serbiei Gheorghe împreună cu Iancu de Hunedoara ridică pe unguri asupra lui Murad II.

În timp ce se întîmplau acestea, Gheorghe, domnul tribalilor, intrînd în vorbă cu Iancu și cu împăratul peonilor și stăruind pe lîngă fiecare din mai marii Peoniei, i-a făcut să pornească război asupra lui Amurat și le-a făgăduit peonilor să le dea pentru această expediție bani destui, pe care i-a și adus aici. Dar în vederea aceasta a lucrat cu dînsul și Iancu, care era prieten elinilor și se întîmplase să fie prieten cu dînsul. |

Genovezii în război cu tătarii din Crimea și cu Bizanțul.

284 Dar împăratul de la Bizanț, Ioan, avea război cu genovezii dintr-o astfel de pricină în legătură cu comerțul Galatei. De astădată genovezii echipînd corăbii din cele mai mari pe care le aveau, și treisprezece trireme și în corăbii urcînd ostași de ai lor deplin înarmați la opt mii, au pornit pe mare asupra Bizanțului, voind să-l cucerească. Și asupra sciților de la Bospor [1] au pornit cu război; căci orașul lor numit Cafa de lîngă Bospor, sciții ajungînd la ceartă cu locuitorii din acest oraș, îl prădau și-l jefuiau. De aceea au și trimis soli la Ațicheri, împăratul sciților din acea parte, ca să se învoiască asupra pricinilor de ceartă; dar cum cererile lor au rămas zădarnice, au dat orașul în seama Italiei [2]. Pentru că genovezii considerau lucru strașnic, ca orașul lor să sufere stricăciuni nesfîrșite din partea sciților, — și se întîmplase ca tot atuncea să fie în ceartă și cu elinii, — se pregăteau să pornească deodată cu război asupra amîndurora, cu gîndul să-i doboare. Ajungînd la Bizanț și declarînd război Constantinopolei, au intrat cu corăbiile în Marea Neagră și au sosit la Cafa. Aici debarcînd în Chersones, se grăbeau s-o pornească de-a dreptul la luptă cu sciții; ieșind din oraș, au mers asupra lor. Atunci sciții i-au văzut pe genovezi că vin asupra lor, așa fără să fie puși în vreo ordine
285 de luptă și fără să le dea vreo importanță, | căci în ajun îndreptîndu-se spre un rîu tot de acolo, ședeau în corturi, fără să pună străji în tabără, deoarece credeau că sciții niciodată nu vor ajunge la atîta îndrăzneală, încît să se expună la vreo primejdie, luîndu-se la luptă. De astădată cei din liniile dintîi nu-i așteptau pe cei din coada armatei, încît armata să formeze un front, ci mergînd la pas în adîncime, înaintau așa asupra dușmanilor; atunci sciții se năpustesc asupra primelor lor rînduri, pentru ca să dea lupta cu aceștia. Atacîndu-i, i-a pus îndată pe fugă și-i goneau, pe cît îl slujeau picioarele pe fiecare. Apoi au căzut asupra celorlați dintr-înșii și i-au pus pe fugă și pe aceștia și așa au ajuns pînă la coada oștirii. Punînd întreaga armată pe fugă, ucideau, necruțînd pe nimeni și omorînd pe oricine puteau să-l ajungă, pînă ce au scăpat în oraș, ca să nu piară. Așa lăsîndu-se de războiul cu sciții cei nomazi de la Bospor, au plecat, plutind spre Bizanț. Ajungînd la Galata, oraș în Europa din fața Bizanțului, au ținut sfat împreună ca, în ce chip dînd lupta, să cucerească orașul; și au echipat corăbiile și, înarmîndu-le, le-au dus spre portul Bizanțului în contra zidului, cu planul ca de pe corăbii să cucerească orașul. Bizantinii se pregăteau |
286 de apărare și se luptau de pe zid în contra genovezilor într-un chip

[1] Tătarilor din Crimea.

[2] Genovezilor din Italia.

vrednic de pus în istorie; și cum atacau zidul de pe corăbii și încercau să-l cucerească, n-au putut să se urce pe zid, căci elinii se apărau aprig de tot. Și atunci, pentru că nu le mergea de loc, s-au îndepărtat și au plecat spre Italia. Totuși orașul genovezilor Galata s-a mai războit o bucată de vreme cu Bizanțul și se împroșcau unii pe alții cu tunurile, și elinii și cei din Galata, cînd și Leondari Ioan, atacînd cu tărie zidul Galatei, a închis din toate părțile orașul, lipsindu-l de orice hrană și de toate celelalte. Și pe mulți din genovezii de pe corăbii i-a atacat acesta; și i-a prins și în lanțuri i-a adus în fața împăratului Ioan, care era în casa lui Xila [1], ca la trei sute, găsindu-i pe aceștia la vadul de împrejmuire al Galatei. După aceea trimițînd soli unii la alții cu privire la viile de afară ale Galatei și la interesele lor comerciale, ca împăratul să fie împăcat, genovezii au consimțit să înalțe steagul împăratului elinilor [2] și să-i mai plătească împăratului în chip de dar o mie de galbeni pentru stricăciunea făcută la turnul de la curtea împărătească, asupra căruia genovezii au tras cu tunurile, și la dughenele de pe strada mare [3], din care unele au fost dărîmate.

Sinodul de la Florența 1437—1439; urmările lui; pățania ducelui de Ferara. Constituția Florenței; orașul Bologna.

Cu acestea au izbutit pînă întru atîta elinii **287**
față de genovezi; apoi împăratul Ioan al elinilor trimite soli la arhiereul romanilor cu numele Eugeniu, pentru ca să cadă de acord și să înlăture controversele cu privire la religie, și punea gîndul apusenilor la încercare, dacă romanii țin mult să se împace cu elinii; și soli de ai lui au sosit și în Germania. Germanii s-au întîmplat atuncea să fie în orașul Basel în divergență de păreri cu arhiereul Eugeniu și, după ce au făcut un sinod și au dezbătut dimpreună, îl scot din scaun și pun ei arhiereu cu numele Felix, un bărbat din cei mai distinși la ei. Aceștia amîndoi, echipînd trireme, au trimis fiecare după împăratul Bizanțului Ioan să vină la ei, fiecare din amîndoi cerînd ca sinodul să se facă la el și să înlăture controversele, luînd hotărîri de comun acord. Cînd însă au venit trireme de la amîndoi arhiereii, solia de la sinodul din Basel a trimis-o înapoi cu vorbe bune, spunînd că el cu romanii s-a legat de mai înainte și cu venețienii și cu alții din Italia, cînd îl chemau să vină acolo; și luînd pe arhiereii Bizanțului și pe

[1] Unele manuscrise au ξυλαλᾶ, dar cele mai multe ξυλλᾶ.

[2] Drept semn că este suzeranul lor.

[3] Μέση scilicet ὁδός, strada de mijloc, era strada principală, bulevardul din Constantinopolea bizantină, tăind orașul în două și ducînd de la sf. Sofia la Poarta de Aur; pe această stradă se găseau prăvăliile și atelierele de seamă din oraș.

învățații elinilor, a plecat pe mare la Italia. Și după ce a ajuns la
288 Veneția, s-a dus la Ferara, unde auzise că se găsește | arhiereul Eugeniu; și s-a dus pe rîul Eridan. Orașul acesta e la o depătare de Veneția ca la trei sute stadii [1] și este condus de bărbați din casa Este cu numele. Acest oraș este bogat și cu mulți locuitori; și pe lîngă el curge rîul cu numele Pad. Iar orașul se situează în partea de sub ascultarea romanilor. Cu aceștia pe care orașul și i-a ales conducători, s-a întîmplat așa:

Bărbatul acesta care se afla atuncea în fruntea orașului, era un om cum se cade și foarte cuminte; și peste dînsul a dat următoarea nenorocire. El avea de soție pe fata domnului de Monferato, foarte bine la înfățișare și, mai înainte vreme, de un caracter nobil. Aceasta s-a îndrăgostit de un fecior din flori al bărbatului ei; după ce acesta venea pe la dînsa pe înserate, precum e mai mult obiceiul la locuitorii de prin Italia, fără vreun gînd rău, ea, amuzîndu-se cu tînărul, îl provoca la dragoste. Și cînd a observat că-l iubește, l-a cuprins și pe dînsul dragostea de femeie și, un timp, a umblat nebun după femeia care îi era mamă vitregă. Una din cameriere însă, cînd i-a observat pe aceștia îndrăgostindu-se așa între ei și împreunîndu-se, i-a arătat ibovnicului ei, care ținea la conducătorul orașului mai mult ca la oricine și îl stima foarte. După ce a auzit și a observat și el însuși, i-a povestit stăpînului
289 său, spunîndu-i: | „Stăpîne, mie unuia mi-ar fi mai bine să mă înghită pămîntul decît să văd în casa ta petrecîndu-se astfel de nelegiuri. Căci pe stăpîna-mi am văzut-o făcînd dragoste cu feciorul vitreg și amîndoi săvîrșind fapte nelegiuite. Fă ca să scapi de această femeie; nu mai poți duce casă împreună cu ea. Dar îndepărtează-l și pe tînăr!" — Acela, cînd a auzit de întîmplare, uimirea l-a cuprins, dar dorea să știe cum a văzut întîmplarea, încît i-o poate povesti; și spunea că și el însuși vrea să privească și să vadă chiar cu ochii lui. Atunci făcînd în tavan deasupra patului o gaură mică, încît aceia să nu o poată observa, și-a văzut de sus femeia în pat cu fecioru-său împreunîndu-se. De îndată ce a văzut și s-a încredințat de faptă, a trimis întîi după femeie. Și cînd s-a înfățișat, i-a spus următoarele: „Femeie, ce diavol te-a împins la această nebunie, încît să-ți faci de lucru cu feciorul meu, păcătuind cel mai greu dintre toate femeile cîte le știm?! Și cum crezi că aceasta poate fi bine pentru căsnicia mea și a ta?" — Aceea însă luîndu-i vorba din gură, a grăit: „Stăpîne, că am săvîrșit în căsnicia ta unele ca acestea, nu mai tăgăduiesc, ci mărturisesc că e adevărat. Dar numai eu singură m-am făcut vinovată de aceasta, eu însămi mi-am pus în cap lucruri făr' de Dumnezeu; împinsă de o putere mai mare, nu știu cum am ajuns

[1] Peste 53 km.

la aceasta, ademenindu-l și pe tînăr, fără s-o vrea la dragostea cea mai nelegiuită. Și pe mine una, cu drept cuvînt, m-ar ajunge pedeapsa, dar pentru tînăr te rog | să nu iei vreo hotărîre ce nu s-ar mai putea îndrepta, 290
căci nu e vinovat de loc de aceasta!" — După aceea, trimițînd de îndată după feciorul său, l-a întrebat, dacă e cu dreptate fapta, asupra căreia a fost prins făcînd-o. Și cum înmărmurit, nu putea s-o tăgăduiască, a început să se roage de iertare. Pe tînăr însă îl întovărășea și un om, care știa de dragostea lor și o cunoștea și le era de ajutor amîndurora; era un bufon care, întru început, l-a și îndemnat pe tînăr la dragoste. Chemîndu-l și pe acesta, l-a întrebat stăpînul, cum de a putut să-i facă o nelegiuire atît de mare. Acela însă i-a spus: „Pentru că ai luat pe iubita feciorului tău și ai avut relații cu ea; de aceea pe bună dreptate, ți-a făcut unele ca acestea". — Căci feciorul lui, în oraș, iubea pe o femeie, totuși nu avusese relații cu femeia aceasta; și apoi tatăl a auzit că este cea mai frumoasă și mai pe urmă a silit-o și a avut relații cu dînsa. Din pricina aceasta bufonul a împins tînărul la dragostea acelei femei. Și cînd le-a auzit toate acestea pe rînd, a pus de au tăiat capul feciorului și îndată după aceea al femeii și mai pe urmă al bufonului. Pe conducătorul orașului lovindu-l o nenorocire ca aceasta, se simțea nefericit; și nu cu mult mai tîrziu s-a însurat cu fata stăpînitorului ligirilor și-și căuta mult în petreceri mîngîiere de nenorocire.

Împăratul elinilor se găsea așadar în Ferara la arhiereul Romei, 291
care se întîmplase să fie atunci aici, sosind din Roma, — căci era de fel din Veneția, — și se ruga de patria sa să-i stea într-ajutor în lupta ce-o avea cu germanii. Și au început să discute și să cerceteze cu de-amănuntul controversele, ce atitudine ar fi mai bine să ia amîndoi. Apoi, plecînd de aici, au ajuns la Florența, capitala tirenilor, oraș mare și înfloritor și cel mai frumos din orașele Italiei.

Tirenia începe de la orașul Perugia și, la dreapta despărțită de orașul înfloritor Bologna, se întinde pînă la Luca. Luca și Perugia sînt orașe autonome, avînd o constituție mai mult democratică. După Veneția, orașul cel mai bogat este Florența, cetățenii ocupîndu-se atît cu comerțul, cît și cu agricultura. Aceștia parcă-s mai pricepuți decît alții și lucrările lor sînt mai bune, de orice s-ar apuca locuitorii acestui oraș. Și se guvernează în modul următor: au un consiliu de cinci sute care hotărăște prin vot asupra conducerii treburilor obștești ale orașului și are în seama sa declararea războiului și încheierea păcii și primirea solilor. Și ei sînt asistați de doi bărbați străini, pe care statul îi cheamă și care pronunță sentințele de condamnare. Pe unul și-l pun judecător asupra crimelor de stat, iar pe celălalt să le judece celelalte | judecăți 292

din oraş, privitoare la celelalte ramuri ale administraţiei oraşului. Aceştia însă aduc pe acei bărbaţi străini, ca nu cumva, cetăţenii judecînd vreo judecată, să fie părtinitori unei părţi. Aleg însă pe marii dregători din fruntea treburilor obşteşti ale oraşului, precum şi pe acela care la ei se numeşte purtătorul steagului, pentru un timp de trei luni la conducere, şi în seama acestora sînt date treburile oraşului şi banii şi veniturile. Şi cînd soli aduc veste de război sau de pace şi chestiunea a fost adusă în faţa lor, aceştia o prezintă consiliului celor cinci sute. Pe dregătorii guvernului îi aleg din popor şi tot din popor pe staroştii unor bresle de meşteşugari. În acest oraş, orice străin se poate face cetăţean, plătind la vistieria oraşului o contribuţie, după cum o hotărăsc. Iar după ce consiliul ar fi votat vreo hotărîre, executarea ei pe cît se poate mai frumos şi mai bine, o dau în seama marilor dregători. Cam acelaşi fel de constituţie îl au aproape toate oraşele Tireniei, şi Perugia, Luca şi oraşele Aretio şi Siena.

Ajunşi aici elinii, un timp au cercetat dimpreună cu arhiereul deosebirea de credinţă, cum ar fi mai bine pentru ei s-o formuleze, şi în sfîrşit au căzut de acord, amîndoi punînd în concordanţă divergen-
293 ţele, încît amîndouă naţiunile, fiind de aceeaşi părere, | să nu mai dorească vreo înnoire. Şi aceasta au dat-o în vileag în scris, luînd sfinţii de martori, că nici una din cele două părţi nu va face vreo schimbare în religie. Pe urmă, arhiereul romanilor, alegînd dintre elini doi bărbaţi găsiţi foarte vrednici, şi i-a oprit pe lîngă sine şi, conferindu-le în chip deosebit cea mai mare demnitate ce o are pe lîngă sine, i-a făcut cardinali, conducători, cum am zice, în ale religiei. Căci pe aceştia puşi în locul cel mai apropiat de el, fiind vreo treizeci, îi ţine pe lîngă sine tovarăşi şi sfetnici, dîndu-le venit destul de mult şi pămînt, care le poate aduce bani, unuia mai mult, altuia mai puţin, apreciind, după cum fiecare îşi are locul. În rîndul acestora alegînd doi bărbaţi dintre elini, pe Visarion de la Trapezunt, arhiereu al Niceei, şi pe Isidor, arhiereu al Sarmaţiei, i-a avut de ajutători şi colaboratori la dezlegarea controversei cu elinii. Despre Visarion ştiu atîta şi voi aminti că, în ce priveşte înţelepciunea din fire, a fost pe departe cel dintîi dintre mulţi elini cunoscuţi şi străluciţi în privinţa aceasta şi că era vădit cel mai cu pătrundere în a da o judecată asupra oricărei chestiuni, iar în ce priveşte învăţătura, şi elinească şi latinească, nu era al doilea în urma nimănui. Faţă de acesta era plin de admiraţie arhiereul Romei Nicolae
294 care după aceea i-a dat în grijă oraşul înfloritor Bologna | să-l conducă; acest oraş fiind bîntuit deseori de răscoale şi răsculaţii ajungînd la ceartă între ei, el s-a arătat între locuitorii acestui oraş ca un trimis al lui

Dumnezeu. Dar acest oraș este între orașele de prin Italia, înfloritor și nu cu mult în urma celor dintîi orașe, în ce privește bogăția și cealaltă bună stare; și, ca o adevărată podoabă, prin preocupările sale literare și științifice, stă în fruntea Italiei. Iar Isidor, care era un bărbat învățat și mare patriot, a fost prins mai tîrziu de barbari la Bizanț, cînd a luat parte la apărarea patriei. Pe aceștia, deoarece vădit stăteau în frunte la elini prin autoritate și demnitate și că-i vor fi buni colaboratori în legăturile sale cu elinii, arhiereul de atuncea Eugeniu i-a ales de comun acord cu elinii; și împăratul elinilor rugîndu-l de ajutor, să-i dea cît are nevoie pentru paza Constantinopolei, i-a făgăduit că pe viitor o să aibă grijă îndeajuns de împărăția lui și a elinilor și că nu va slăbi niciodată să înduplece pe peoni și pe germani să pornească război asupra turcilor și să-i îndemne la aceasta, încît să se vadă că e spre binele și al elinilor și al altora.

Cu aceste făgăduieli ale arhiereului, împăratul elinilor a plecat după aceea la împărăția lui în Bizanț. Dar elinii, de îndată ce au ajuns acasă, au spus că nu mai rămîn la cele mărturisite, ci s-a ajuns la o stare potrivnică, nemaivoind să fie de acord cu romanii. Și atunci | arhie-
reul a trimis cîțiva învățați la elini în Bizanț, ca să stea la dispută cu 295
învățații elinilor care n-au aderat la sinodul ce l-au ținut în Italia, și cu Marcu, arhiereul Efesului, care de la început n-a voit deloc să se alăture la dogma latinilor, și cu Sholariul, a cărui mare învățătură era recunoscută atunci la elini. Luîndu-se la dispute pe întrecute, n-au putut ajunge la nici un rezultat, ci s-au întors în Italia fără nici o ispravă.

Războiul Veneției cu Milano. Partidul Ghibelinilor și al Guelfilor. Orașul Padova.

Nu cu mult mai pe urmă, Eugeniu a sosit la Roma, de ajutor fiindu-i venețienii, care purtau atunci cu izbîndă războiul în contra stăpînitorului Ligiriei. Căci venețienii angajîndu-și general-comandant pe un ligir cu numele Carmagnola, care fusese înrudit prin căsătorie cu stăpînitorul ligirilor, i-au încredințat armata; și acesta luînd armate și corăbii cîte a cerut să-i echipeze venețienii, a pornit asupra stăpînitorului din Mediolan, Filip, și pe jos pe uscat și pe apa Eridanului, avînd la șaptezeci de corăbii, pregătite de război cu parapetele de lemn. Iar generalul-comandant al aceluia era Nicolae Micul cu numele, bărbat destoinic în ale războiului, care a ajuns un renumit conducător de războaie. Și în război, venețienii au stat mult timp pe locul întîi, războindu-se într-una
unii cu alții lîngă laguna numită de strajă. | Și venind Nicolae Micul asupra 296
orașului Brescia și împresurînd orașul cu gîndul să-l cucerească, i s-au împotrivit timp îndelungat, încît au ajuns la atîta nevoie, de au mîncat

şoareci şi pisici şi au suferit grozav, ligirii[1] nevoind deloc să se dea. Au rezistat aşa de mult, pentru că în oraş era partidul Guelfilor. Adică, am aflat că toată Italia se împărţise în două partide, al Guelfilor şi al Ghibelinilor. În ce fel, şi neam şi oraşe din cîte sînt prin Italia, peste tot locul, s-au depărţit în aceste două partide, încît se duşmănesc întreolaltă şi se deosebesc cu totului tot în păreri, şi de unde îşi are începutul această deosebire, nici n-am putut afla de la nimeni, încît să pot însemna ceva adevărat despre aceasta, şi nici eu însumi n-aş putea trage vreo concluzie, încît să pot spune ceva sigur despre aceasta. Ţara ligirilor şi a genovezilor s-a dat de partea Ghibelinilor, a veneţienilor însă şi a romanilor şi Marca se ţine de partea Guelfilor. Dar tirenii şi ţara Basilicata care se întinde departe spre Iapighia, oscilează între amîndouă; căci unii dintre aceştia s-au dat cu partidul Guelfilor, iar alţii cu acel al Ghibelinilor; în unul şi acelaşi oraş se pot vedea amîndouă partidele stînd faţă în faţă şi luptîndu-se între ele. Din cauza aceasta, socotesc că se şi face de se iscă la ei prin Italia cele mai multe răzmeriţe. În timpul acesta s-a întîmplat că şi aceia care în Patavia voiau să-şi aducă | domn
297 cu numele Marsilio, din casa Carara, se înţeleg cu dînsul să-i predea oraşul[2]. Şi este acest oraş mare şi bine înstărit, avînd vreo şaptezeci de stadii în înconjur[3]. Prin oraş curge un rîu cu numele Brenta şi înconjurat de acesta, devine foarte bine apărat. Cînd s-au hotărît să aducă pe acest Marsilio, înţelegîndu-se asupra zilei, în care ar trebui să se prezinte la faptă, s-a întîmplat să fie un viscol foarte mare, care l-a împiedicat pe om să vină în ziua hotărîtă. Unul din complicii la trădare, temîndu-se pentru viaţa sa, să nu apuce altul înainte şi să denunţe trădarea, vine el însuşi şi o descoperă. Aceia însă cum au băgat de seamă, au întărit oraşul cu străji, cît le-a fost mai cu putinţă, şi pîndindu-l pe Marsilio, pe unde avea să treacă venind asupra oraşului, ca să-l ia, au ucis şi pe bărbaţii din oraş, vreo sută la număr cu femei cu tot, şi totodată l-au omorît şi pe însuşi Marsilio. Acestea întîmplîndu-se veneţienilor în războiul acesta, li s-a ridicat şi mai mult curajul şi în întreprinderile militare ale lui Carmagnola mult timp au ieşit învingători în război asupra domnului ligirilor. După aceea însă, acesta umblînd cu gînduri de trădare, de îndată ce li s-a anunţat, precum se spune, a fost prins asupra faptului, plănuind vicleşug asupra oraşului şi a plătit-o cu viaţa[4]. Totuşi se mai spune atîta că, atunci cînd avea să fie

[1] Darkó preferă varianta λίγυας—ligii.

[2] Padua a ajuns sub stăpînirea Veneţiei în 1406.

[3] Vreo 12 km.

[4] La 5 mai 1432.

dus la locul, unde trebuia să-şi piardă capul şi să moară, a sosit cu gura legată, ca să nu poată protesta în faţa celor | ce au venit să-l vadă 298
murind. După moartea acestuia au trimis după Francisc Sfortia cu numele şi, făcîndu-l general-comandant, i-au dat în seamă treburile războiului. Acestuia i s-a întîmplt că, după ce a cîştigat bani de la veneţieni, să ajungă nu cu mult timp mai tîrziu la domnia Mediolanului. Slujindu-le ca general-comandant şi cîştigîndu-şi mare renume, a ajuns pînă la oraşul Lodi foarte aproape de Mediolan, cucerind ţara numită Bergamo şi alte cîteva tîrguleţe de ale Ligiriei, aşezate dincolo de rîul Ada. După aceea însă făcîndu-se pace între amîndouă părţile [1], între veneţieni şi domnul Mediolanului, s-a însurat cu o fată din flori a domnului şi, fiind mijlocitor între amîndouă părţile, o ducea în pace, cu Nicolae mai războindu-se încă.

Acesta [2] cînd s-a încheiat pacea şi era linişte, a sosit în Partenope la împăratul taraconezilor, cu gîndul să-şi ofere serviciile şi să-i slujească, dacă are vreo trebuinţă, în războiul cu tirenii. Dar cum nu l-a găsit binevoitor, s-a întors la domnul Mediolanului. Şi acesta, nu mult timp după aceea s-a săvîrşit din viaţă, un bărbat care a fost de o mare destoinicie în arta militară, să conducă o armată şi să ducă o luptă pînă la capăt. Dar suferind | mulţi ani de diabet, s-a săvîrşit din 299
viaţă, lăsînd pretutindeni în Italia o amintire despre persoana sa; originar a fost din Perugia.

Francisc Sforza ajunge domn în Milano.

Francisc, cum nu cu mult mai tîrziu domnul Mediolanului a murit, săvîrşindu-se din viaţă de boală, a început de îndată ceartă cu veneţienii, pornit fiind cu gîndul la stăpînirea din Mediolan. Căci veneţienii, cînd Filip a murit se înţeleseseră cu cetăţenii din Mediolan, chemîndu-i să dea oraşului o constituţie aristocratică, stîndu-le în ajutor la aşezarea regimului. Şi oarecum un timp oraşul s-a şi guvernat, alegîndu-şi marile dregătorii dintre aristocraţii ce erau în oraş. Şi oraşul nu se simţea bine ca unul ce era deprins cu un regim democratic şi mai trimitea încă armată. Şi deci cum şovăia, pregătea calea pentru un singur stăpînitor şi şi-l chemau domn pe Francisc; alţii însă li se împotriveau. Acesta aşadar, strîngînd armată, o ducea în grabă asupra veneţienilor, unde aflase că-şi au tabăra. Apropiindu-se cu armata de oraş ca la o sută de stadii [3], a început să împresoare oraşul, punînd pe cei ce erau de partea sa, să lucreze în vederea

---

[1] Pacea de la Cremona din 1441 noiembrie 20.

[2] Nicolae Micul-Brachys.

[3] Aproape 18 km.

așezării stăpînirii sale, și nelăsînd să intre nimic în oraș din cele trebuincioase, încît să fie împinși de nevoie la o învoială cu dînsul. Să dea un atac fățiș asupra orașului, nu se putea hotărî, deoarece îl era teamă de poporul[1] din oraș care era din cele mai mari de prin Italia | și de
300 multe ori mai numeros decît armata sa și pe deasupra foarte destoinic în ale războiului, în stare să țină piept armatei; și armata ce se aștepta de la venețieni, putea să le vină într-ajutor în războiul acesta. Acesta deci luînd aici aceste măsuri față de oraș, căuta să-l izoleze. Cînd însă a aflat că sosește acum armata ce venea de la venețieni într-ajutor, ridicîndu-se de mai înainte, le-a ieșit întru întîmpinare, cît putea mai repede, la o depărtare de oraș de vreo cinci sute de stadii[2], și și-a așezat tabăra. Aici îi stătea împotrivă în tabără și generalul-comandant al venețienilor, — Cudunida îi era numele, — și, întărindu-și-o cu șanțuri, aștepta să-i vină într-ajutor armata de la Mediolan, și atunci să dea lupta. De aceea, Francisc, de îndată ce a aflat prin iscoade că din oraș pornește armata care să le vină venețienilor într-ajutor, a aprins noaptea focuri multe în tabără, ca dușmanii să nu poată bănui un lucru ca acela, și, apucînd armele, o pornește în grabă noaptea cît mai repede asupra armatei din Mediolan. Și aici dînd lupta și distrugînd partea cea mai mare din armată și cîștigînd asupra-i o biruință, de n-a mai rămas nimic de seamă din armata dușmană, îndată o pornește înapoi spre tabără. Și ciocnindu-se cu generalul-comandant al venețienilor, nu cu mult mai pe urmă s-a dat luptă mare și, punîndu-l pe fugă, i-a prins la șase mii de călăreți și a cîștigat o biruință strălucită. Nu cu mult după aceea pornind asu-
301 pra orașului, unde | stătuse și mai înainte, și-a continuat acțiunea și a izbutit. Și a intrat nu cu mult mai tîrziu în oraș[3] și a făcut pace[4], un nazireu dînd îndemnul la aceasta. Și pe feciorul său l-a trimis la venețieni și într-una le arăta toată bunăvoința.

Papa nu poate ajuta Bizanțul. Dar acestea s-au petrecut puțin mai tîrziu; atunci însă cînd elinii au ajuns acasă, arhiereul Eugeniu nu a trimis elinilor nimic de seamă ce ar fi ptut să le aducă vreun ajutor. Îndată elinii au revenit și le părea rău de împăcarea cu arhiereul. Dar nu le trimitea din următoarea cauză. I se iscase adică un război prin Italia în contra tirenilor pentru o ceartă de pămînt; și avînd armată și cheltuieli și un general-comandat din rudenia lui, un bărbat învățat pa-

[1] E vorba de poporul organizat în partid și oarecum militărește.
[2] Peste 88 km.
[3] In 1450.
[4] Pacea de la Lodi din 1454.

triarh, nu înceta să poarte război cînd cu tirenii, cînd și cu domnul de după aceea din Urbino; căci capitala tirenilor [1] ținea atunci cu domnul ligirilor Filip și lupta din toată puterea de partea aceluia; de aceea și în contra arhiereului, pentru că era venețian din casa Condulmaria, familie care, la cererea arhiereului, o aleseseră să facă parte din senat și de atuncea ei fac parte. Căci purtînd ei mereu război întreolaltă veneţienii și domnul Mediolanului Filip, toată Italia se împărțise între aceștia doi.

Stăpîniri italiene. Dar sînt stăpîniri prin Italia următoarele: Ferara cu familia 302
Este și din Arimini și din Marca familia Malatesta și stăpînitorul din Urbino și Mantua și Mediolan și Roma și Neapoli și Iapighia. Dintre aceștia cum e cu domnii din Ferara și Mediolan și Iapighia și Mantua, s-a spus, încît e deajuns ce am amintit despre ei în istorie. Cît despre stăpînitorii din Urbino știu atît. Neamul Malatesta se crede foarte vechi și a fost mereu mulți ani la conducere în Marca, fiind domni și în Arimini și în alte orașe strălucite din partea aceasta; de aici au și pornit și au ajuns general-comandanți de războaie ai altor domni de prin Italia. Dintre ei au fost generali-comandanți la venețieni și tireni și în treacăt au ținut în Mantua domnia [2].

Despre alegerea papei. Dar vin să istorisesc despre arhiereul Romei că, după ce s-a săvîrșit din viață, se adună cardinalii într-o casă, și exprimîndu-și păreri diferite, votează și se hotărăsc pentru acela care-l propun cardinalii din familiile Colona și Ursini; și la alegere îi aleg pe cei mai buni. Familiile acestea sînt cele mai mari din Roma și cu mare trecere; și cînd e vorba de aceștia, oscilează cînd între aceștia cînd între aceia. Sînt de acord însă de obicei străini | să nu facă arhierei, abătîndu-se în altă parte. După ce 303
numără voturile și alegerea s-a făcut, îl proclamă arhiereu pe acela, rămînînd în casă, pînă aprobă și ceilalți alegerea sa. Și-l așează pe un scaun, care are o gaură pentru ca unul din cei însărcinați cu aceasta, să-i poată prinde cu mîna testiculele spînzurînd, încît să fie vădit că acesta este bărbat. Căci ei cred că de mult odată o femeie a ajuns la arhieria Romei; căci pe față nu se poate cunoaște, deoarece bărbații din întreaga Italie aproape și din Apus își rad cu grijă obrazul; și fiind însărcinată, cînd a venit la liturghie, a născut în cursul liturghiei un băiat și a fost văzută de popor. De aceea ca să cunoască și să nu aibă nici o îndoială, îl pipăie și pipăindu-l, anunță cu glas: „Bărbat ne este stăpînul!" [3] — Și le schimbă numele, ca și cum s-ar face mai apropiați

[1] Florența.

[2] Din 1328 domnește în Mantua familia Gonzaga.

[3] Într-un manuscris pe margine: ληρεῖς, ὦ οὗτος—„spui, bre, nerozii".

de Dumnezeu decît ei şi întru totul primeniţi. Votează şi asupra numelui ce-l dau arhiereilor. Şi mult îl stimează domnii Italiei şi cei din celelalte ţări ale Apusului. Iar cardinali sînt la vreo cincizeci. Căci principii din Italia aproape că-şi împărţesc domniile în două; dacă li s-au născut doi
304 lăieţi, unuia îi lasă ţara spre domnie, iar celuilalt îi dă o demnitate preoţească, aşa încît să nu poată fi ceartă între ei. Şi de aceea arhiereul Romei are pentru ei mare demnitate şi cu toţii îi sînt lui mult devotaţi.

Prezicerile lui Ioachim.

Despre aceştia învăţatul Ioachim, unul din cărturarii ce au fost prin Italia, şi care a ajuns la darul profeţiei, arăta de mai înainte pe cei ce au să fie arhierei şi, venind la conducere, cum are să fie viaţa fiecăruia dintre aceştia; şi era ⟨un om peste fire⟩[1], pentru că prezicerile lui se împlineau întocmai. Despre acest bărbat se mai povestesc şi alte cîteva lucruri minunate. Căci, cînd era încă om de rînd şi nu ştia încă nimic de nici o învăţătură, fie mică sau mare, şi era portar la o mănăstire de nazirei din cele ce sînt în Italia, s-a întîmplat să vină în grădină şi, cum mergea, i s-a arătat un bărbat foarte frumos la înfăţişare şi, stînd lîngă el cu un ulcior în mîini, să-i fi grăit: „Ioachim, ia şi bea din vinul acesta! Căci e foarte bun". — El luînd, să fi băut destul de mult din vin, de s-a săturat. Cînd însă a spus către om că are destul, bărbatul să-i fi adăugat, grăind: „Ioachim, de-ai fi băut tot vinul, ai fi ştiut totul exact". — De atuncea s-a luat la dispute cu cei mai mari cărturari şi dădea dovadă de o înţelepciune peste
305 fire. Pe urmă a plecat la | reşedinţa arhierească şi să fi arătat de mai înainte unele lucruri mari ce au să li se întîmple fiecăruia, însemnîndu-le pe hîrtie, încît să se vadă bine după ce se vor fi împlinit. Şi care au fost prezicerile lui, se ştiu, fiind pretutindeni în gura lumii.

Statele italiene de sine stătătoare.

Despre stăpînitorii din Italia care-s mai mărunţi şi se află sub ascultarea stăpînitorului de la Mediolan, şi cum cei din Sicilia, Calabria şi Iapighia şi de pe aiurea din partea locului care sînt sub ascultarea împăratului Partenopei, nemaifiind nevoie să mai amintesc ceva despre ei, îi voi trece cu vederea. State însă de sine stătătoare în Italia sînt Veneţia şi Bononia şi oraşele tirenice, — care sînt, am arătat-o şi mai inainte, — care se ţin de Florenţa şi au aceeaşi formă de guvernămînt, şi apoi Genua. Cam acestea sînt stăpînirile din Italia şi sînt în alianţă cînd cu veneţienii cînd cu stăpînitorul de la Mediolan. Dar să mă întorc la firul istoriei de mai înainte.

---

[1] Unele manuscrise indică o lipsă, pe care Darkó o întregeşte cu ‹δαιμόνιον›.

Ioan VIII Paleolog întărește pacea cu Murad II; hotărăște urmaș pe fratele său Teodor, iar pe Constantin despot în Morea; ceartă cu Dimitrie.

Elinii cum s-au întors acasă, trimițînd soli la împăratul Amurat, cereau să facă pace cu el și să întărească tratatele ce le aveau cu dînsul. Dar peste puțin timp s-a întîmplat ca fratele împăratului, Constantin sosit în Peloponez, să-l cheme pe fratele său la moștenirea împărăției; și se întîmplase el să pornească pe mare spre Bizanț, dar smuls fiind din cale, | să ajungă 306
la Lemnos, cînd s-a însurat cu fata domnului din Lesbos; și s-a întîmplat să vină Ahmet cu flota împăratului asupra lui și să-l impresoare cu însoțitorii lui în orașul Coținos din Lemnos. Ahmet debarcînd și invadînd insula, îl impresoară douăzeci și șapte de zile pe fratele împăratului; și bătînd zidul cu tunurile, n-a putut să-l doboare, încît să poată intra înăuntru în oraș. Apoi însă, cum n-a putut să-l cucerească, a plecat cu flota acasă. Iar Constantin ajuns la Bizanț și împăratul arătîndu-și gîndul, că fratele să-i sosească, tot el a mers înapoi la Peloponez și fratele său Teodor s-a dus, părăsind Peloponezul și plecînd la Bizanț. Cu aceștia s-a întîmplat așa; dar fratele mai mic al acestora, Dimitrie, neînțelegîndu-se cu împăratul care i-a luat partea mai mare de țară, cum nu dobîndea nimic din ce-l ruga, a trimis sol la împăratul Amurat și, primind de la acela armată, a pornit și impresura Bizanțul. Dar, peste puțin timp, cînd cumnatul[1] său Asan, bărbat cu mare trecere în Bizanț și care părea că-i va fi de ajutor să ajungă la domnie, nu i-a putut face nici o ispravă, s-a retras. Și peste puțin, intrînd în tratative cu | fratele său împăratul, a venit la Bizanț și nu cu mult mai tîrziu 307
a fost prins de împăratul elinilor Ioan, și el și fratele soției sale, și ținuți în închisoare, despărțiți unul de celălalt; la îndemnul lui Asan, a fugit noaptea în orașul din față, Galata, și trimițînd soli, a dobîndit pace și a ajuns din nou la guvernarea țării de la Maiea Neagră; și împăratul a dat drumul și fratelui soției lui.

Lupta de la Zlatița din decembrie 1443. Iancu de Hunedoara și Vlad II Dracul dau lupta. Consiliu de război la turci.

Cu toate că împăratul a întărit tratatul de pace cu Amurat al lui Mehmet, totuși stătea nu mai puțin în tratative și cu Eugeniu, arhiereul Romei, și a trimis soli și la împăratul peonilor Ladislau care de curînd ajunsese la domnie. Pe acela îl îndemna cel mai mult Gheorghe Vulc, care fusese despoiat de domnie și a contribuit cu bani mulți la această expediție. Dar se pare că și Ioan Choniat, care atuncea avea mare putere și-și cîștigase nume mare în ducerea războaielor în

[1] In manuscrise e θυγατρὸς—„fiica", ceea ce nu are nici un înțeles și de aceea a fost îndreptat de Darkó în γαμβροῦ—„cumnatul".

contra turcilor, l-a sfătuit mult și bine pe împăratul peonilor să pornească asupra lui Amurat al lui Mehmet cu război. Atunci strîngînd oaste foarte mare, îl ia cu sine și pe Draculea, domnul dacilor, iar Gheorghe al tribalilor le era călăuză de drum. După ce au trecut peste Istru și
308 au ajuns în țara împăratului, | mergeau mai departe, robind orice le-ar fi ieșit în cale și au dat foc satelor și orașului înfloritor Sofia și prădau și omorau. Dar Amurat, cum a aflat că peonii năvălesc cu mulțime mare, a strîns toate oștile din Asia și Europa și a plecat și el asupra lor cu gîndul să dea lupta. Și cînd au ajuns în localitatea numită Vasilița [1], a dat aici peste peoni stînd în tabără. Și Amurat a trimis și de mai înainte armată și a poruncit să observe oastea peonilor și să-i semnaleze unde ar ajunge, și închizînd cu copaci trecătoarea strîmtă a muntelui de la Vasilița, să încerce să-i oprească; și au făcut așa și, închizînd trecătoarea, încercau să-i oprească și, în oarecare măsură, au încercat și peonii să treacă înăuntru asupra Traciei. Iar Amurat și-a așezat tabăra pe muntele situat înspre strîmtoarea drumului și aici a adunat pe mai marii lui și pe cei ce i se păreau că și-au cîștigat nume mare în purtarea războaielor. Aceștia erau Iese al lui Brenez, Turachan, guvernatorul Tesaliei, Cumuli, Chasim, generalul-comandat al Europei, și Isaac, guvernatorul de la Scopie. Sosind aceia și stînd jos pe lîngă el, le-a grăit următoarele: „Bărbați musulmani, vedeți în ce stare de mare nevoie au
309 ajuns lucrurile | noastre. Căci acești peoni porniți pe război și-au luat pe lîngă ei pe daci și pe domnul tribalilor și vin cu armele în contra noastră. Acum e timpul, dacă are cineva un plan bun, cum să cîștige acest război, ca să fie spre binele nostru, să o spună în situația de față. Căci, după mine, războiul trebuie să-l primim și să dăm lupta cît mai repede, încăierîndu-ne cu dușmanii; căci cred că-i vom doborî pe aceștia, fiind și puțini la număr. Acuma cred că, mergînd de-a dreptul la luptă, s-o dăm fără nici o zăbavă".

După aceste cuvinte ale lui Amurat, Chasim, generalul-comandant al Europei, îndemnînd la luptă, a spus unele ca acestea: „Împărate nu cred să fie vreunul care să nu laude aceste cuvinte, ca unele ce sînt demne de un împărat mare, coborîtor din Osman, care nici față de dușmani, oameni de nimic, nu e de loc îngăduitor, iar țara caută să o scape de primejdie. Pentru cazul cînd nu dăm lupta, curajul nostru va slăbi, înfrînat de o teamă a împăratului, iar dușmanilor li se va întări

---

[1] E pasul de la Zlatița; istoricul Ducas îi spune mai bine Ἰζλατήν pe bulgărește, ce se traduce „Aurie" (D u c a s, XXXII, 1, ed. Grecu) și-l localizează între Sofia și Filipopole; de fapt e însă lîngă Niș și lupta a avut loc în decembrie 1443; cf. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 76–77.

mai mult. Și teamă îmi e că folosul se va întoarce împotrivă, de cum
credem, dacă întîi ne-am gîndi la o amînare a luptei. Și mie de la început
mi s-a părut lucru de nesuferit să închidem intrarea cu copaci, ca și
cum ne-ar fi frică, și să băgăm în oaste acest gînd al nostru de teamă.
Ci trebuie, mergînd de-a dreptul, să luăm asupră-ne primejdia luptei
și așa să încercăm să ne scăpăm țara | și nimic să nu îngăduim dușma- 310
nilor, dacă, tu însuți împărate, vrei să pedepsești pe acești dușmani,
care ți-au pustiit țara cu sabie și foc. Dacă însă nu, tu însuți rămîi
aici, iar eu însumi îți voi aduce în fața ta pe aceștia, încît nici a-
ceștia nici ceilalți apuseni să nu mai aibă poftă să vină vreodată îm-
potriva ta".

Acestea le-a grăit Chasim, feciorul lui Mazam; alții tăcînd și neîn-
drăznind să-și arate gîndul în contra împăratului, Turachan însă, guver-
natorul Tesaliei, a spus unele ca acestea: „Împărate, fiecare, fără să se
lase oarecum influențat de cuvintele tale, trebuie să-și spună gîndul care-l
are, cu atît mai mult cu cît starea de față e îmbinată cu o primejdie
mai mare. Și de se întîmplă să fie un prieten, dacă-l așteaptă vreo pri-
mejdie, fiecare trebuie neapărat să spună ce gîndește. Dar cu atît mai
mult încă e de datoria fiecăruia din noi să arate și stăpînului ce știe
cu privire la situația de față, cu cît și primejdia ne paște de o potrivă pe
toți. Căci eu unul, împărate, aș face o bună comparație, în ce privește
puterea ta armată. Dacă retezi una din aripi, rău te vei putea folosi
de ea la orice ar fi nevoie, iar dacă retezînd-o și pe cealaltă, o să-i lași
numai trupul, n-ar mai fi în stare să zboare și i-ar rămînea să poată umbla
numai pe jos. Și cum s-ar mai putea folosi încă în viitor, dacă ar vrea
să meargă după hrană și dacă are vreo altă trebuință în această stare
a ei? Aceasta însă | aș spune-o și despre tine. Căci corpul ienicerese 311
de la Poartă spun că este trupul și aici ne rămîne nădejdea noastră cea
mare; iar armata Asiei aș asemăna-o cu o aripă și tot așa și pe cea a
Europei. Începînd bătălia, nici una din amîndouă nu va vrea să înfrunte
pînă la capăt lupta, ci armata Asiei nici nu va ajunge să se ia la harță
cu aceștia care sînt lăncieri îmbrăcați în zale; iar armata Europei va
avea voința să se lupte, dar îndepărtîndu-se de cea a Asiei și lăsată
fiind singură, nu va stărui pînă la capăt, ci va fugi și ea, încotro va putea
să scape. Îți rămîn oamenii de la Poartă și ienicerii și nu pot să-mi închipui
ce posibilitate ți-ar rămînea, ca să-i intrebuințezi cu folos în această
împrejurare sau să iei măsuri de apărare, fără să mai ai vreo izbîndă.
Dar părerea mea este să nu dăm lupta, ci să batem mereu în retragere,
înfruntînd orice ne-ar sta în cale; și aceasta s-o facem, pînă ce dînșii
apăsați mai cu seamă de foame, o să ia calea întoarsă și atunci în această

situație așa de grea pentru dînșii, să-i atacăm cu toată puterea. Și atunci ne vom putea folosi de aceștia, la orice am dori“.

Cum părerea aceasta părea mai bună decît cea de mai înainte, i s-au alăturat și ceilalți care erau de față atuncea la sfat. Dar Iese al lui Brenez a spus unele ca acestea: „Mie mi se pare, împărate, că nici una nu e spre binele nostru. Căci în caz că i-ai birui pe dușmani, nu văd
312 ce folos ar putea ieși pentru tine din aceasta. | Căci doar și bunicul tău, furtunosul Baiazid, i-a pus pe fugă pe celți și pe peoni; totuși nici un folos nu i-a ieșit din aceasta, ci retrăgîndu-se în țara lor, au scăpat și ei și, plecînd de îndată, și-au scăpat și țara. Iar dacă s-ar întîmpla dimpotrivă, n-aș vrea s-o spun într-un ceas rău, peste cine vor veni primejdii grele de pe urma aceasta. Mai bine este însă ca oricine să aleagă numai căile cele sigure, pe urma cărora să nu facă nici un pas greșit și să nu fie de loc cumva învins, ci să biruie pe dușmani, afară doar de-i ies lucrurile altfel, de cum a socotit. Din două căi de ales, una fiindu-ne sigură, asupra căreia de teamă stăm și chibzuim, și alta cu mult mai sigură decît aceasta, trebuie s-o alegem pe cea mai sigură; și la care ne-ar duce judecata, de aceasta să ținem mai mult seama decît de cealaltă. Mie unuia însă, să ne retragem din fața dușmanilor, și nici ție, împărate, nu ni se cade și eu însumi nici n-aș putea da acest sfat; căci s-ar părea că fugim și ar fi numai spre binele acelora, iar nouă dimpotrivă. Nici nu i-am putea reține, cred, pe soldații din Asia și pedestrimea [1] ce-o avem. Dar nici lupta să nu o dăm încă, ci închizînd încă mai bine trecătoarea, să stăm locului, pînă ce nevoia îi va face să ia calea întoarsă și atunci, în retragere fiind, să-i atacăm îndată și să punem călărimea să se țină de ei și să le facem orice stricăciune am putea”.
313 Această părere fiind încă și mai bună decît cea de mai înainte, au spus că i se alăturează și ceilalți din cîți erau de față.

Atunci au hotărît nici lupta să nu o dea, nici să nu se retragă, ci să stea locului și să aștepte; și cînd dușmanii vor începe să se retragă, atunci să trimită armata din Europa să-i atace. Se mai hotărîseră intrarea s-o păzească și s-o apere, cît se poate mai bine. Și păzeau intrarea, pe cît puteau, și o apărau cu toată tăria. Și încercau peonii să treacă și să-i silească pe turci, totuși nu erau în stare. Căci cînd, căzînd asupra lor, îi sileau cu puterea, atunci ceilalți turci le săreau într-ajutor; și era împinsătura mare din amîndouă părțile. În sfîrșit, împingînd pe peoni, oamenii împăratului stăteau înfipți locului. După o trecere de timp, cum peonii nu puteau face nici o ispravă și erau apăsați de foame, au început

---

[1] Ienicerimea.

să se retragă luînd calea întoarsă. Noaptea, strîngîndu-și lucrurile, au început să plece. Cînd, în zorii zilei, turcii au văzut tabăra dușmanilor plecată de cu noapte, au rămas locului. Apoi alegînd din ostirea aceea cîți au rămas locului și erau pregătiți de luptă, îi încredințează lui Chasim, comandant-general al Europei, ca să-i urmărească pe dușmani; și a mai poruncit și lui Turachan să meargă după acela cu armata Tesaliei. Acesta așadar luîndu-i pe aceștia, a pornit, cît îl țineau picioarele, urmărindu-i pe dușmani. Dar Ioan a prevăzut că turcii | îi vor ataca la retragere 314
și de aceea, alegînd și dînsul cîțiva din cei mai buni peoni, i-a pus la pîndă, ca atunci, cînd turcii vor năvăli și-i vor urmări armata, să-i atace din două părți. Aici, cînd Chasim mergea prin cîmpie, ținîndu-se de urma peonilor, și-i urmărea, apropiindu-se de el și fratele său Turachan, îi spunea fratelui unele ca acestea: „Chasim, tu mărșăluiești cu o armată atît de mare prin cîmpie. Să știi că acest marș al tău nu este ferit de primejdii! Căci peonii nici nu vor răbda ca noi să-i urmărim și nici rămînînd liniștiți vor fugi înapoi cu plăcere, ei care atîta timp ne provocau pe față la o luptă dreaptă și care, precum se spune, se luptau bucuroși și mult ar fi dat, cred, ca noi, coborînd în cîmpie, să le dăm prilej de luptă. Ci ținîndu-ne pe sub poalele muntelui, îi vom urmări pe ei, pe cît se poate, destul de mult, și noi vom fi la larg să dispunem de ei, cîți ne vor veni la îndemînă".

Biruință a lui Iancu asupra turcilor.[1] **Turachan învinuit de trădare încă de cînd era pașă de Vidin la Dunăre.**

Cum, spunînd acestea, nu l-a putut îndupleca pe Chasim, însuși s-a dus cu armata Tesaliei pe sub poalele muntelui, ținîndu-și armata în ordine de luptă. Chasim însă mergea prin cîmpie cu armata Europei și, de îndată ce lui Choniat care stătea la pîndă, i-a venit armata dușmană la îndemînă, pentru că oamenii împăratului au fugit, cînd Ioan din locul lui de pîndă a apărut în ochii barbarilor | care 315
înaintau, Choniat pe aceștia punîndu-i pe fugă, pe unii i-a ucis, iar pe alții i-a făcut prizonieri. Aici au căzut mulți oameni de ai împăratului și a fost prins de peoni fratele lui Chalil, fecior de al lui Praim, și alți turci au fost prinși din fugă; și Chasim însuși, cu puținii oameni din armată de pe lîngă el, a fugit în tabăra împăratului.

Dar ajungînd în fața împăratului, i-a spus astfel de cuvinte: „Împărate, ce n-am avut de îndurat de pe urma acestui om, cel mai netrebnic din cîți îi știm și care planurile tale le-a trădat dușmanilor; căci nici n-a făcut, precum i se spusese, și nici n-a vrut să meargă după același

[1] In primele zile ale anului 1444 în pasul de la Gunovița lîngă Niș: vezi G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, ed. II-a, München, 1952, p. 448.

plan. Lui Gheorghe Vulc însă, cu care este împrietenit, i-a semnalat pe fiecare, cum avem să dăm atacul, şi aşa a stricat planurile tale şi, cît dinspre partea aceluia ne-am prăpădit".

Aici Chalil, supărat pentru fratele său, a asmuţat şi el pe împăratul în contra lui Turachan. Iar împăratul socotind de lucru grozav că n-a mers după acelaşi plan cu generalul-comandant al Europei, ci [1] ţinîndu-se prin alte locuri a plecat pe alt drum, trădîndu-i armata, l-a prins pe Turachan şi, punîndu-l sub pază, l-a trimis în Asia în oraşul întărit Tochat şi, în cătuşe, l-a aruncat în închisoare. Căci Chalil i-a insinuat împăratului, aducîndu-i aminte că acela, cînd a stat în Vidinul cel mare în cali-
316 tate de guvernator al | regiunii de la Istru, a avut legături de mare şi strînsă prietenie cu domnul tribalilor Vulc şi de aceea şi-ar semnala unul altuia ce-ar trebui să le fie de folos în împrejurările date; şi primind daruri de la Vulc, îi dădea mînă de ajutor la orice ar fi putut crede că-i va fi aceluia de folos. Şi de acestea convins împăratul, l-a pus în închisoare pe însuşi Turachan, trimiţîndu-l în Asia, iar ţara Tesaliei a dat-o altuia s-o guverneze.

Vulc face pace cu Murad II şi îndeamnă şi pe unguri. Ţara Romînească rămîne ca mai înainte tributară turcilor şi prietenă ungurilor.

Şi Turachan a ajuns astfel la închisoare; iar domnul tribalilor Gheorghe, deoarece cu ajutorul peonilor n-a isprăvit nimica pentru domnia lui, a trimis crainic la Poartă să încerce gîndul împăratului, dacă i-ar da înapoi domnia, aşa încît să-i plătească tribut jumătate din venitul ţării sale; sub condiţiile acestea, spunea dînsul, ar încheia un tratat de pace şi pe peoni îi lua asupra-şi să-i înduplece să facă pace. Aici împăratul, cînd a auzit pe crainic, punîndu-i în vedere unele ca acestea, i-a făgăduit între altele că-i dă înapoi şi pe cei doi băieţi; şi de aici înainte să-i fie cu credinţă. Atunci Vulc stăruind pe lîngă fiecare din peoni, l-a înduplecat pe împăratul Ladislau să încheie un tratat de pace cu Amurat, trimiţîndu-i următoarele vorbe: „Împărate pe tine împăratul Amurat te cheamă la un tratat de pace;
317 pe deasupra o să dea ţara [2] înapoi. Dacă o să | asculţi de mine şi, într-o condiţie ca aceasta, o să faci pace, ai să fii mai bine pregătit de război; şi dacă atacă, nu vei mai îndura a doua oară toate acestea" [3]. Cu cuvintele acestea l-a înduplecat şi acela a făgăduit că va face, pre-

---

[1] In loc de ἀλλαχόσε—„prin alte locuri", precum e în manuscrise, aş citi ἀλλ' ἀλλαχόσε „ci prin alte locuri".

[2] Ocupată de la unguri sau mai degrabă Serbia lui Vulc.

[3] Aşa sună textul dat de Darkó. Manuscrisele însă au: „şi dacă ataci, n-a mai rezistat a doua oară la toate acestea".

cum l-a sfătuit tribalul; și îndată a trimis crainic la Poartă și cheamă soli în vederea faptului că peonii vor face pace; și dînsul să-și ia domnia. Atunci Amurat a trimis soli și au făcut pace cu condiția, ca Gheorghe să-și aibă țara și să dea împăratului venitul jumătate. Și s-au legat totodată cu jurămînt, ca nici peonii să nu prade țara împăratului, nici turcii să nu treacă peste Istru cu nici un gînd de stricăciune, cu nici o viclenie și că toată viața lor să stea în bune relații de prietenie fără vicleșug și înșelăciune; iar dacii să rămînă tributari împăratului cu ce s-au învoit în tratatul de pace al împăratului încheiat de mai înainte cu ei, și față de peoni să fie, precum au urmat să fie mai înainte.

Murad II pornește asupra lui Caraman.

De îndată ce s-au făcut toate acestea, Amurat a și plecat asupra lui Caraman. Căci acesta cum a aflat că peonii năvălesc asupra împăratului Amurat și, coborînd spre Istru, merg asupra țării împăratului, a crezut că pentru el va fi o împrejurare prielnică, | dacă ar năvăli și ar face cuceriri în țara împăratului de prin **318**
Asia; și de aceea a pornit și a năvălit, robind tot ce-i venea la îndemînă. Căci și mai înainte, cînd peonii aveau să pornească asupra lui Amurat cu război, au venit la el cu un plan asemănător ca năvălind armatele din amîndouă țările, oștirile să-i poată fi împărțite și puterea lui astfel slăbită. Amurat așadar intrînd într-un război mai mare și izbutind să-l ducă la o bună dezlegare, a pornit de îndată cu armata asupra lui Caraman. Acela însă trimițînd soli, cerea să-i slujească la orice ar dori de la el și să-i dea ostateci și dovezi de încredințare pentru acestea.

Aromînii din Pind, aceiași popor cu romînii de la Dunăre, trec de partea despotului Constantin Dragases care duce război cu Murad II.

Acestea i se întîmplaseră prin Asia, prin Europa însă, domnii peloponezienilor au făcut țării lui următoarele. După ce adică Teodor, care se născuse după însuși împăratul elinilor, a plecat și se afla în Bizanț la împărăție, în Peloponez a sosit Constantin cu numele Dragases și a luat în primire țara fratelui său, între altele și Sparta de lîngă muntele Taighet și aproape întreg Peloponezul celălalt, — căci afară de țara lui Toma, fratele împăratului, cealaltă parte o luase și o avea sub ascultarea sa; — acesta de îndată ce a sosit aici, se pregătea să închidă Istmul cu zid și stăruia | ca țara de dincolo de **319**
Peloponez să se lepede de împăratul; și a intrat în Beoția și, supunîndu-și orașul Teba, a ocupat Beoția întreagă. Și stăpînitorul Aticei, făgăduindu-i să plătească tribut, a încheiat un tratat de pace; și muntele Pind, — vlahi[1]

[1] Manuscrisele scriu βλάκοι, un non sens, îndreptat de Tafel în Βλάχοι—„romîni".

locuiesc în el, grăind aceeaşi limbă ca a dacilor şi sînt asemenea cu dacii de la Istru, — venind la acest domn care li l-a lăsat [1], purtau război cu turcii ce locuiesc în Tesalia, şi primesc cîrmuitor de la domnul peloponezienilor. Leodorichi, orăşel aşezat în ţara Locrilor, aşezat ce-i drept înspre oraşul Fanari din Pind, primeşte cîrmuitor de la împăratul. Iar partea ce se întinde înspre Ahaia, este locuită de albanezii arabei, cărora împăratul le făgăduise să-şi stăpînească ţara lor părintească; şi aceştia au trecut la elini. Adunînd întreg Peloponezul la Istm, l-a închis cu zid, cît de repede a putut, şi a chemat aci şi pe fratele său şi, trimiţînd după toţi ai ţării peste care domnea, să vină aci, a ridicat zidul, dînd în seama fiecăruia porţiunea pe care, în atîta timp, i-ar putea-o da gata zidită.
320 De îndată ce zidul de la Istm i-a | fost gata, trimitea armată în ţara împăratului şi pustia ţara şi într-una purta război.

Nerio, stăpînitorul Atenei, face pace cu Murad II. Tatăl istoricului în solie la sultan.

Dar nu mult timp după aceea, Omar, feciorul lui Turachan, luînd armata Tesaliei, a pornit asupra Tebei şi a Aticei şi, făcînd prădăciuni, a plecat, luînd cu sine pradă destul de multă. Atunci, Nerio, stăpînitorul Atenei, cînd a văzut că puterea turcilor revine în starea de mai înainte, a trimis soli la Poartă şi se ruga de pace la împăratul cu condiţia să-i plătească tribut, pe care i l-ar rîndui. Şi Amurat s-a lăsat îndoit şi a încheiat pace cu el cu condiţia să plătească tributul pe care i-l aducea şi mai înainte. Acest Nerio, de fel din Florenţa, capitala tirenilor, a ajuns la stăpînirea Atenei în felul următor. Antonio, feciorul lui Rainerio, l-a chemat pe acesta şi totodată pe fratele aceluia de la Florenţa, fiindu-i rude de aproape, şi-i ţinea pe lîngă sine, dîndu-le întreţinerea cuvenită. După ce Antonio s-a săvîrşit din viaţă, lovit în somn de dambla, fiind robust, soţia sa a trimis la împăratul să-i dea ei domnia şi unui fruntaş al oraşului, înrudit cu dînsa, tatăl meu. Pe acesta l-a trimis, ca să stăruie pe lîngă împărat; şi i-a dat mare mulţime de bani, | ca
321 să dobîndească domnia Aticei şi totodată şi a Beoţiei pentru ei; dar cînd a pornit din oraş şi era pe drum la împăratul, cei din fruntea poporului din duşmănie faţă de acel Chalcocondil, au îndepărtat, cu amăgeală, din cetatea de sus pe femeia lui Antonio şi pun stăpînitori rudele lui Antonio şi, după ce au alungat neamul, ţin ei oraşul. Încuscrindu-se cu femeia lui Antonio printr-o căsătorie a destoinicului ei fecior adoptiv, stăteau

---

[1] Cele mai multe manuscrise au παραδιδόντες σφίσιν şi παραδιδόντας σφίσιν, şi una şi alta neavînd un înţeles lămurit. De aceea Bekker a propus să se citească παραδιδόντες σφᾶς, „predîndu-se"; Darkó însă schimbă textul şi mai puţin, propunînd παραδιδόντα σφίσιν — „care le predă", adică lasă mai departe în stăpînirea aromînilor muntele Pind.

în cetate şi, nu mult după aceasta izgonind pe femeie din cetate şi alungînd neamul nostru, au pus mîna pe putere în oraş. Iar Chalcocondil cînd a sosit la împăratul, era ţinut sub pază pe lîngă el, împăratul poruncindu-i să predea ţara. Făgăduindu-i la treizeci de mii de galbeni, n-a dobîndit nimic; şi cînd a aflat că împăratul a trimis armată asupra Beoţiei, cu gîndul să ocupe Teba, a izbutit să fugă la Bizanţ, părăsindu-şi oamenii de serviciu şi corturile şi animalele de transport. De la Bizanţ urcîndu-se pe o corabie, a plecat spre Peloponez. Pe aici patrulînd corăbii de ale stăpînitorilor din Atica, îi surprind vasul şi, pe însuşi Chalcocondil prinzîndu-l, îl duc legat la împăratul. Împăratul, ce-i drept, i-a iertat greşala şi a fost îngăduitor cu el, nefăcîndu-i nici o vină dintr-aceasta, îi cerea
însă cele treizeci | de mii de galbeni, iar el spunea într-una că nu are 322
de unde le da. De aceea soldaţii împăratului din ţara Tesaliei au luat din ţară multă şi mare pradă. Dar Nerio în domnie fiind un stăpînitor samavolnic şi fiind şi muieratic şi mai moleşit, fratele său Antonio, întinzîndu-i o cursă, i-a luat domnia. Mai apoi însă, cînd Antonio s-a săvîrşit din viaţă, Nerio, fratele lui Antonio, a ajuns iarăşi la domnie, venind din Florenţa. Atuncea pentru alianţa lui cu elinii, guvernatorul Tesaliei îi pustia ţara. Ajungînd la mari greutăţi, a făcut pace cu împăratul; şi elinii, auzind, au pornit cu război asupra Atenei. Atunci a trimis la împăratul crainic, că elinii îi fac rău şi că împresoară oraşul şi că încearcă să-l cucerească. Dar şi guvernatorul Tesaliei Turachan trimitea veşti împăratului şi-l întărîta să pornească război asupra Peloponezului. Acestea însă s-au întîmplat mult mai tîrziu; atuncea însă ajunsese să fie supus domnului din Peloponez, fratelui împăratului, în chipul în care am arătat mai înainte.

Bizantinii cu papa voiesc să oprească pe Murad II să se întoarcă în Europa.

Dar în ce-i priveşte pe elinii din Peloponez, s-au petrecut acestea astfel; în ce priveşte însă pe împăratul din Bizanţ, s-au întîmplat următoarele. Cînd adică au văzut că peonii au plecat şi că s-au împăcat cu Amurat, — Gheorghe îndemnîndu-i la aceasta, — au trimis soli la arhiereul Romei
şi-i pun | în vedere că, avînd ei în Elespont la dispoziţie trireme şi corăbii, 323
încît, dacă acela pleacă în Asia, nu-l mai lasă să treacă în Europa, s-ar putea astfel face ca puterea lui să fie uşor înfrîntă; sau dacă armata din Europa va fi rămas singură cu Amurat, ea nu va vrea să se mai ia la luptă cu peonii. Au mai trimis şi la celţi şi la domnul Burgundiei, aducîndu-le aminte că ei ar avea tot dreptul să-şi răzbune celţii căzuţi din nepriceperea lui Sigismund în războiul cu Baiazid. Încep aşadar să coopereze cu arhiereul romanilor şi au echipat zece trireme, trimiţîndu-le în Elespont. Şi arhiereul echipînd alte zece, le-a trimis la dispoziţia

împăratului, cu menirea să îndeplinească însărcinările ce le-ar da împăratul. Aceştia deci sosind în Elespont, îl opreau pe Amurat să treacă în Europa.

Mişcări în faţa zvonurilor despre un nou război în contra turcilor.

În regiunea de la marginea mării a Macedoniei înspre Marea Ionică s-au întîmplat următoarele. Oamenii se aşteptau ca peonii să vină din nou în Europa, cu gîndul să scoată pe turci şi pe Amurat din Europa şi prevedeau că ar putea fi iarăşi război, căci se vestea de mai înainte peste tot locul în Europa că s-ar aduna iarăşi peonii cu gînduri de război şi că Elespontul ar fi ocupat de apuseni ; şi atunci fiecare pornea şi el | spre ţara-i pă-
324 rintească, cu gîndul s-o ocupe din nou şi să dobîndească orice ar putea să-i izbutească. Atunci şi Zenempisa pornind de la marginea mării a Macedoniei dinspre Marea Ionică şi luînd cu sine şi pe albanezii de acolo pe care îi avea la îndemînă, a înaintat prin Arghiropolichni şi şi-a supus cîmpia cîtă se întindea pe aici pînă la Castoria. Aici Teriz, guvernatorul de la Veria, aducînd la un loc sciţii lui Aţicheri şi cu turcii împăratului, urmîndu-i şi mulţi turci de pe la Terme şi lacul Perevia, a pornit în contra lui pe neaşteptate şi, căzînd asupra lor care, nepregătiţi la un atac, stăteau în corturi pe acolo undeva prin regiunea de la Castoria, şi pe cei mai mulţi din albanezi i-a nimicit şi pe însuşi domnul Zenempisa l-a ucis şi a făcut mult omor, călcînd aici şi pe alţi mulţi în picioare.

Astfel s-a întîmplat prin Europa şi erau mari turburări, pentru că toţi se porniseră să ajungă fiecare în ţara sa. Şi pe turci mare spaimă i-a fost cuprins, crezînd că pierzare îi aşteaptă de îndată din partea peonilor şi a celorlalte popoare vecine de alt neam decît dînşii ; şi oriunde s-ar fi întîmplat să fie, se întăreau pe după ziduri, aşteptînd cum se vor sfîrşi toate acestea într-o stare de lucruri ca aceasta.

Papa dezleagă pe unguri de jurămîntul de pace şi ei se împacă cu boemii; iau pe Vlad II Dracul cu zece mii de călăreţi în ajutor şi pornesc război cu turcii.

Dar la peoni a sosit un sol chiar de la arhiereul romanilor, anume cardinalul Iulian, bărbat blajin de altminteri şi cu renume în învăţătura roma-
325 nilor ; şi-i chema la | război şi de jurămîntul care la dînşii este cel mai mare, cînd e vorba de încheierea unui tratat de pace, i-a dezlegat din însărcinarea arhiereului, iar dezlegării i-a dat citire pe loc. Şi au pornit cu armata asupra Europei, crezînd că vor apuca-o părăsită, Amurat fiind plecat în Asia şi ocupat pe acolo şi corăbiile arhiereului plutind chiar în Elespont, ca să nu-l lase să treacă ; şi împăratul elinilor le-a dat de înţeles aceasta, precum că nu o să poată trece niciodată în Europa ; şi au făcut pace şi cu boemii pentru cearta, din cauza căreia, mi se pare,

au făcut pace şi cu Amurat, deoarece le pricinuiau mereu neajunsuri, ca şi cum război i-ar ameninţa din partea ţării boemilor, şi de aceea au primit pacea oferită de Amurat; dar atunci s-au înţeles cu aceia, deoarece le-ar prinde bine să trăiască în linişte; şi au pornit cu război asupra Europei, luînd într-ajutor şi pe daci şi pe Draculea, feciorul lui Mircea, ca unul care, luînd parte la război, s-ar arăta cu toată însufleţirea şi ar putea fi de ajutor, dînd ca la zece mii de călăreţi.

Gheorghe Vulc prezice înfrîngerea. Vladislav porneşte din Ardeal peste Dunăre, cucereşte Caliacra şi înaintează spre Adrianopole.

Îl chemau şi pe domnul tribalilor Gheorghe la acest război să-l ducă şi el împreună cu aceia; ci n-a vrut să-i asculte, spunînd că aceia fac lucruri nu cu lege, rupînd pacea şi apucîndu-se de nedreptăţi; şi a socotit că poate, cu bani, să se izbăvească de vina, că n-ar pleca împreună, cu împăratul peonilor în război. Dar îi prorocea împăratului să nu meargă la război, pentru că | turcii ar 326
avea mare putere şi nu pot fi doborîţi aşa de lesne şi de uşor de către peoni. Căci vedea că pregătirea nu este îndestulătoare, încît să poată pune stăpînire pe Europa, turcii fiind într-însa mulţi de tot şi mult încercaţi în războaie, trăind mai mult din acestea. Ajuns la disperare, acest neam dă dovadă oriunde de o vitejie remarcabilă; şi le amintea că se reface într-un chip uimitor acest neam mai repede decît alte neamuri.

Ladislau, împăratul peonilor, pornind aşadar din Ardeal[1] peste Istru şi trecîndu-şi armata, a ajuns în ţara împăratului şi şi-a aşezat aici tabăra pe la marginea Mării Negre în ţara lui Dobrotici Misul, pe la Caliacra şi Varna. Şi venind aici, împresurau oraşele. Şi Varna, cum era împresurată, a trecut la ei prin bună învoială, Caliacra însă a fost cucerită, peonii dînd năvală şi urcîndu-se pe zid. Cucerind şi robind, au pornit de-a dreptul spre ţara Bizanţului şi a Orestiadei.

Murad II încheie pace cu Caraman şi trece în Europa.

Şi aceia se ţineau de acestea, Amurat al lui Mehmet însă, mergînd asupra lui Caraman, îi pustia ţara şi, făcînd mare pradă de vite, împresura cetatea de la Iconion[2]. Iar Caraman fugind înspre culmile ţării, se aţinea pe aici, pentru ca, în caz dacă ar veni careva | asupra lui, să poată rezista, apărîndu-se de pe 327
culmile munţilor. Şi trimitea soli la Amurat, făgăduind să dea ostateci

---

[1] In unele din cele mai bune manuscrise e forma romînească Ἀρδελίου, în altele însă cea ungurească ἐρδηλίου şi ἐρδελίου.

[2] Manuscrisele au κονείου, ceea ce redă numele turcesc Konieh, aşa că conjectura lui Darkó Ἰκονίου pare de prisos. Vezi şi p. 150 n. 2.

şi să-i plătească pe an tribut îndoit decît acela pe care i-l plătea mai înainte. Cînd Caraman făcea aceste propuneri şi se ruga să încheie pace cu împăratul, sosi veste de la domnul tribalilor, că peonii au pornit şi trec peste Istru. Şi atunci a primit propunerile lui Caraman şi a făcut pace; şi luînd ostateci şi pe feciorul aceluia, s-a îndepărtat cu armata. Elespontul, a aflat că este ocupat de corăbii apusene din Italia. Atunci, nedumerit fiind, ce ar putea face în împrejurarea de faţă, ca să poată trece, totuşi şi-a dus în grabă armata spre Elespont, cu gîndul să alunge triremele cu tunurile, dacă ar veni asupră-i să-l oprească. Căci este această parte din Propontida foarte îngustă de tot şi pe marginea din Asia se află un turn numit Hieron [1], aşa încît continentele în despărţirea lor nicăieri nu se apropie din amîndouă părţile aşa de mult. Cînd şi-a adus armata aici cu gîndul să o treacă, şi cea din Europa şi cea din Asia, încă n-a dat peste trireme; căci vînturi foarte puternice n-au lăsat
328 triremele să intre în Propontida | şi multe zile în rînd a suflat cu putere în jos, silind corăbiile să nu poată pluti de loc în sus în contra vîntului. Iar Amurat, cum corăbiile nu erau încă aici, a trecut în linişte şi el şi toată armata. După ce trecuse însă, a trimis la împăratul din Bizanţ crainic să-i spună că a trecut cu bine şi că merge de-a dreptul asupra duşmanului său şi că doreşte să-i dea ştirile cele mai bune despre mersul războiului.

[1] Adică templu, loc sfînt, pentru că era zidit pe ruinile unui templu antic. Vezi şi p. 118, n. 5 şi 146, n. 1.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE VII

Ioan VIII Paleolog rămîne nehotărît.

Dar împăratul elinilor, cînd a auzit de la crainic acea- 329
stă veste, cu drept cuvînt s-a supărat, că a trecut
așa, încît nu i-a oprit trecerea fără nici o luptă, ci trecînd în liniște și-a
adus dincoace totodată și armata, și-i părea rău și se chibzuia ce ar putea
face în situația aceasta și ori să declare război lui Amurat ori să țină pace.
Căci dacă ar rămîne în relații de pace cu Amurat, trebuia să-i dea de
vînzare cele trebuincioase pentru trai în drumul lui prin țara împăratului
de pe la Marea Neagră. Dar | de acest lucru îi era foarte teamă că peonii 330
i-l vor lua în nume de rău, cînd o să-l învingă pe Amurat, și din cauza
aceasta vor avea necaz pe el. Și se gîndea deci la cei ce au trecut de partea
peonilor și să-și lege soarta de norocul acelora și să declare război lui
Amurat. Ce-i drept, precum arăta scrisoarea, Chalil al lui Praim, nu-l
lămurise oarecum deplin, fiind de atunci prieten elinilor și dorind, ca
ei să iasă cît mai puțin pe față cu război în contra împăratului și să aștepte
mai întîi, în ce parte se va pleca norocul războiului.

Lupta de la Varna, 10 noiembrie 1444; romînii țin aripa stîngă.

Dar Amurat, fiind gata pregătit, a pornit cu armata de-a dreptul asupra dușmanilor care veneau, și și-a adunat și și-a luat și cealaltă armată, a Europei, care îi venea de fiecare dată la război. Acesta însă mergînd pe urma armatei peonilor, își așeza peste noapte tabăra, unde în ajun sălășluiseră peonii, și peste zi iarăși mergea și-și așeza tabăra în locul de popas al peonilor, unde-și avuseseră tabăra. Aceasta a făcut-o patru zile în rînd, observînd mulțimea dușmanilor și ce atitudine au față de el, dacă întru toate sînt plini de frică, încît, peste cîtva timp puțin, se vor descuraja, sau dacă merg în război cu îndrăzneală și fără nici o teamă; și mai observa cum stau cu proviziile în tabără. Căci toate acestea le

poate ști cineva, dacă se ia pe urma taberei dușmanilor; și mai poate socoti foarte bine cît de fricoși sau îndrăzneți sînt și dacă au | îndeajuns
331 cele de trebuință și cît de mulți sînt și dacă armata ar fi departe sau aproape de această stare de lucruri. Toate acestea, patru zile în rînd, le-a socotit Amurat, mergînd pe urma lor; a cincea zi însă, Ioan Choniat, cînd a băgat de seamă că armata împăratului se ține pe urma lor, a stat la sfat cu împăratul peonilor și s-au sfătuit, dacă să dea lupta pe loc și, după luptă, s-o țină așa înainte, sau să înainteze fără luptă și să ocupe țara. Aici sfătuindu-se, s-au hotărît să dea lupta, ca, ademeniți fiind în vreo cursă, să nu aibă vreun necaz și neplăceri grele, încît să fie opriți, dacă ar încerca să facă vreo ispravă în țara aceluia. După ce se hotărîseră și așteptau, a sosit aici și Amurat și a tăbărît în cîmpie. Și mai întîi a rînduit în preajma sa ienicerii și s-a înconjurat cu scuturi de fier destul de mari, înfigîndu-le în pămînt. Acestea, împăratul le transporta întotdeauna pe cămile, oriunde l-ar duce războiul; pe cămile mai duce și armele ienicerilor; și unde ar fi să dea lupta, împărțind armele, intră în luptă. După scuturile acestea, aducînd și cămilele, le-a pus într-același loc înaintea scuturilor; și rînduieli de așa fel își făcea la Poartă. Iar la mijloc stătea el însuși și mai marii casei și ai Porții, cîți se aflau cu dînsul în tabără.
332 Alăturea de | dînsul era pusă în linie de luptă armata Europei, avînd general-comandant pe Carazie, un bărbat cu mare renume. Era rînduită după cete, despărțite unele de altele nu prin prea mult loc. Tot în cete era rînduită și armata Asiei, toate stînd în front, așa încît să se ajute întreolaltă, dacă vreuna din ele ar ajunge să fie cumva strîmtorată din partea dușmanilor; căci armatele de călăreți nu pot fi rînduite altfel decît în cete, în timp ce acele pedestre pot fi rînduite bine pe de lături la o aripă, dar ostașii călări nu. Peonii s-au așezat și dînșii în ordine de luptă după unități și neamuri; și peonii țineau aripa dreaptă, iar dacii cea stîngă.

Și Ioan Choniat cu neamul [1], numiți viteji [2], l-a atacat pe generalul-comandant al Asiei. Și mulți dintre aceia în fața atacului peonilor, nici n-au ajuns la vreo încăierare, ci de departe fugeau, dînd peonilor prilej să-i urmărească, pe unde ajunseseră să se împrăștie. Și punînd așa pe fugă armata a doua, a Asiei, o gonea. Îi rămăsese însă armata Europei care a stat locului și n-a dat de loc înapoi, ci aștepta pe dușmani. Căci, vădit, precum împăratul a rămas locului, au rămas locului și armatele Europei. Și în cazul cînd n-ar fi putut ține piept dușmanilor și ar fi ajuns

[1] Manuscrisele au, unul φάκτην, iar celelalte φάκζην, ceea ce pare să fie o greșală pentru φρήτρην, φρατρίαν—„seminție, neam".

[2] In manuscrise e βιτάξιδας, îndreptat de Darkó în βιτάζιδας.

să fugă, se întorc din nou în tabăra împăratului. | Căci dintre toate, 333
acest neam, după sciţii nomazi, are cel mai mult, pe cît ştim, obiceiul să fugă şi iarăşi să se adune şi să se întoarcă înapoi din nou la luptă şi să o ia repede într-acolo, unde le-ar veni spre folosul lor.

Romînii pradă antrepozitele sultanului şi se întorc la tabără.

Dar dacii în învălmăşeala aceasta a luptei, cum i-a văzut pe asiatici luînd-o la fugă, nu s-au mai oprit aici, ci au luat-o spre antrepozitele împăratului şi prădau lucrurile şi cămara împăratului şi ucideau cămilele, îndemnîndu-se unii pe alţii. După ce s-au ţinut de lucrul acesta şi s-au săturat de prădat, n-au mai venit la luptă şi nu s-au mai aşezat în ordine de bătaie, ci au început s-o ia spre tabăra lor.

Vladislav nu ascultă de Iancu şi pierde viaţa şi lupta.

După ce aşadar Ioan a înfrînt armata Asiei, a venit la împăratul Ladislau, sfătuindu-l să stea locului şi să nu se mişte din loc şi să nu înainteze nicidecum la luptă cu duşmanii, ca pentru cazul cînd, întorcîndu-se asupra împăratului n-ar izbuti, atunci să aibă un loc de retragere din luptă. Şi-l îndemna să nu îngăduie nimănuia din oamenii lui, să se îndepărteze cumva, ci rămînînd pe loc, să aştepte, pînă ce se va fi întors din luptă, după ce va fi înfrînt şi armata Europei; şi atunci, mai rămînîndu-le încă această osteneală, vor porni după aceea împreună asupra Porţii şi vor isprăvi şi această ultimă parte a luptei. După aceste cuvinte a pornit în ordine de luptă asupra armatei Europei care era | rînduită la partea stîngă a împă- 334
ratului; şi încăierîndu-se, s-au luptat un timp oarecare. Şi bătălia s-a desfăşurat aşa : peonii încăierîndu-se la luptă şi punînd pe fugă pe turci, îi fugăreau, pînă ce ajungeau chiar în apropierea taberei. După aceea însă turcii, întorcîndu-se deodată, îi fugăreau destul timp pe peoni, pînă ce şi aceştia erau pe aproape de tabăra lor. Şi ori de cîte ori peonii, silindu-i pe turci se ţineau de ei şi-i urmăreau, cădeau mulţi turci aici, striviţi fiind de peoni. Dar şi peonii, în retragere, se prăpădeau mulţi, ori de cîte ori se retrăgeau cu teamă. În această luptă cade generalul-comandant al Europei Carazie, lovit în piept de o sabie peonică, provocîndu-i o rană ca de o suliţă mai mică. Căci săbiile peonice şi cele din Germania întreagă se întîmpla să fie făcute lungi şi ascuţite, totuşi nu de aşa fel, încît ajungîndu-te, să-ţi facă o tăietură de seamă ca săbiile barbarice sau şi cele italice. Cele barbarice, — ale turcilor sînt de acestea, — sînt de aşa fel încît avînd greutate mare şi fiind ascuţite pe o singură parte, merg cel mai adînc din toate săbiile, cîte le ştim; în al doilea rînd după acestea vin cele italice, care odinioară au fost elenice. Cele germanice

şi peonice însă sînt lungi şi pîntecoase în patru muchii, cu tăişul
335 ascuţit şi la capăt de tot avînd un vîrf ascuţit, | produc o tăietură de suliţă, călăreţul, sprijinit bine în scări, lovind cu dînsa ca şi cu o suliţă.

Carazie deci s-a săvîrşit astfel din viaţă; în ce-l priveşte însă pe împăratul peonilor Ladislau, s-au întîmplat următoarele: erau adică pe lîngă el bărbaţi care-l pizmuiau pe Ioan şi erau necăjiţi pe el pentru vitejia lui. Cum l-au văzut că treburile războiului le duce bine, că a învins toată oastea Asiei şi că luptă cu multă bărbăţie şi în contra armatei Europei şi că pe generalul-comandant al ei l-a omorît, au început să vorbească unele ca acestea către împărat: „Împărate, de ce stînd locului aici, să aşteptăm ca Ioan să le săvîrşească toate acestea, şi-l lăsăm pe dînsul, ca şi cînd ar fi singurul bărbat care să-i dea peste cap pe duşmani?! Căci cu ruşine, care o să ni se cuvină oarecum, o să ne încarce lucrul acesta, pentru că noi, stînd aşa locului, îl împingem pe slujitorul tău la luptă cu turcii ăştia. Căci trebuia ca tu, fiind împăratul nostru, cu noi cei care sîntem pe lîngă tine, să dăm dovezi de fapte pe care să le poată lăuda femeile noastre şi locuitorii oraşelor noastre şi chiar duşmanii, auzind cum s-a desfăşurat lupta. Ci acesta învingînd o mulţime atît de mare de oameni, îşi cîştigă glorie nemuritoare; pentru tine însă care ai stat aici şi erai numai privitor la toate, îţi rămîne ocară la cei ce vor veni după noi. Căci să nu crezi cumva că, după ce armatele vor fi învinse, cei de
336 la Poarta împăratului o să ne aştepte | să-i atacăm, ci îndată vor lua-o la fugă, pe unde vor apuca. Haide aşadar, să mergem asupra Porţii lui Amurat! Căci împărat fiind, ar fi dreptul tău să te iai la luptă cu împăratul".

Acestea auzind tînărul, cuvintele l-au înduplecat ca pe unul ce era dornic de lucruri mari; şi pe cît se putea de repede, o porneşte asupra Porţii împăratului, unde stătea în ordine ca de luptă; şi înconjurat de un şanţ, aştepta în tabără să vadă cum va ieşi lupta. De îndată ce s-a aruncat însă între ieniceri, au început şi ienicerii să se lupte, stînd înăuntru în cerc; şi ţinînd piept, se luptau în chip remarcabil. Aici e rănit la picioare cu o secure calul împăratului peonilor şi cade. Cînd a căzut, cei din jurul lui nici n-au băgat de seamă, nici nu putuseră vedea de învălmăşeala ce se făcuse în jurul lor. Aici ienicerii scoţîndu-i coiful şi tăindu-i capul, l-au adus la împărat. Teriz se chema ienicerul, căruia împăratul i-a dat o răsplată neobişnuită pentru această faptă vitejească şi-l ţinea în mare cinste. Şi se spune că Amurat atuncea, cînd a văzut pe peoni năvălind şi luptîndu-se în mod remarcabil, se purta cu gîndul de fugă. Dar pînă ce să o apuce la fugă; cineva văzîndu-l l-a ocărît, socotind că

ar fi grozav lucru, dacă ar fugi; şi l-a oprit; şi nu peste mult timp, capul împăratului peonilor a fost adus la împăratul musulmanilor [1]. |

Iancu şi romînii se retrag spre Dunăre.

Peonii din anturajul împăratului, cînd se dădeau înapoi, 337
îl căutau pe împăratul; după aceea însă, cînd au băgat de seamă că aici a căzut şi a murit, s-au năpustit îndată, încercînd să ia leşul, dar n-au izbutit; căci încercarea lor i-a înflăcărat pe ieniceri şi se luptau aprig. Apoi cînd n-au mai fost în stare să ia leşul, au dat înapoi spre tabără. Şi îndată faima ajungînd la Choniat şi la ceilalţi din rîndurile de luptă, a încetat să se mai bată. Şi cum se retrăgea şi mergea fără nici o ordine, a aflat toate şi n-a mai mers spre tabără, ci a plecat de-a dreptul spre Istru, atît el cît şi dacii; şi în grabă, pe cît puteau, au fugit fără nici o ordine şi oamenii care au fost în jurul împăratului peonilor. În această retragere a fost dat morţii de către turci Iulian cardinalul, un bărbat strălucit în toate privinţele. În retragere au căzut şi alţi bărbaţi viteji nu puţini dintre daci.

Vlad II Dracul îl ţine prins pe Iancu şi apoi îi dă drumul.

Ioan însă cînd a ajuns la Istru, armatele, după ce au trecut, i s-au împrăştiat; aici, cum mergea cu puţini oameni pe lîngă sine, a fost prins de Draculea, domnul dacilor, care îi era vrăjmaş.

Şi mai înainte, Ioan între peoni lucra împotriva lui pe lîngă împăratul Ladislau, cînd plecau din Dacia, să treacă Istrul; şi-i jefuia satele
şi-l vorbea de rău la împăratul peonilor, | că ar ţinea partea turcilor 338
şi a lui Amurat şi le-ar face cunoscut orice s-ar întîmpla să facă de fiecare dată. Şi l-a prins cu gîndul să-l dea pierzării; mai apoi însă a lucrat cu bani şi a izbutit să i se dea drumul.

Cum pleca prin Dacia, a pus mîna pe el cu gîndul să se răzbune şi, închizîndu-l îl ţinea sub pază. Peonii însă, cum au ajuns acasă, au aflat că Ioan a fost prins; şi socoteau lucru mare şi de nesuferit ca un bărbat peon şi fiind într-o mare demnitate, să fie ţinut prins de Draculea. Au trimis deci vorbă să dea drumul lui Ioan; iar de nu, îl vor trata ca pe un duşman, năvălind asupra lui cu toată oastea. Cînd i s-a dat astfel de ştire din partea peonilor, teama l-a cuprins pentru situaţia lui, ca nu cumva peonii în legătură cu bărbatul să pună la cale vreo schimbare şi, năvălind să-l scoată din domnie; şi atunci i-a dat drumul, şi omenindu-l, l-a trimis la peoni prin Braşov în Ardeal.

---

[1] Cf. D u c a s, XXXII, 4, ed. Grecu.

Iancu pune domn pe Dan[1].

Pe acesta aşadar, nu mult timp mai tîrziu, Choniat l-a scos din domnie, aducînd domn al Daciei pe Dan care căzuse din domnie; şi pe acela l-a dat pierzării împreună cu feciorul lui. Căci cînd a strîns oaste şi l-a adus în Dacia pe Dan, fecior al lui Basarab[2] şi care căzuse din domnie[3], acest fecior al lui Mircea[4] cu feciorul său s-au rînduit ca de luptă. Punîndu-se amîndoi în ordine de luptă şi stînd gata
339 să se încaiere, | dacii l-au părăsit în linie de luptă pe feciorul lui Mircea şi au trecut de partea lui Dan. Văzîndu-i deci pe daci porniţi cu toţii să meargă la Dan, a luat-o la fugă. Şi el fugea, iar Dan îl urmărea din răsputeri şi prinzîndu-i pe amîndoi, le-a luat îndată viaţa.

Iancu regent al Ungariei 1446.

Acesta deci s-a dus acasă şi nu cu mult mai tîrziu ⟨peonii⟩ l-au ales general-comandant şi să stea în fruntea statului lor, fiind ei acuma atacaţi cu război şi de germani şi de boemi; şi au lăsat în seama lui să conducă afacerile de stat, cum i s-ar părea lui mai bine. Şi strîngînd oaste, a pornit asupra boemilor şi a purtat cu aceştia destul timp război. Şi purta război în contra lui Iscra[5], un bărbat pretutindeni cu noroc la ducerea războiului; şi dînd lupta a fost învins; şi mai apoi a mers iarăşi asupra lui şi, dînd lupta, a rămas învingător.

Pierderile de la Varna; ciocniri între romîni şi unguri. Schimbări la Poartă.

Amurat însă înfigînd într-o suliţă capul împăratului Ladislau, îl trimitea în toate părţile şi-l arăta armatelor; după aceea ridicînd tabăra, s-a dus de acolo acasă. În această luptă au căzut din turci, precum spun ei înşişi, ca la şase mii, iar din peoni mai mulţi decît aceştia. Mai mulţi însă s-au prăpădit în retragere de mîna dacilor.

Acestea aşadar s-au întîmplat astfel şi puterea în stat i-a | revenit
340 din nou lui Amurat[6], a acelora însă de prin Europa a ajuns şovăielnică. Pe Teriz care-i adusese capul împăratului, l-a răsplătit cu bani mulţi şi cu moşii şi l-a făcut guvernator. Trupul lui Carazie l-a adus la Adria-

---

[1] Pe cît se pare e aceeaşi ştire pe care Laonic, după obiceiul său de a istorisi, a anticipat-o mai sus la p. 158; sau poate că sînt două evenimente deosebite.

[2] Manuscrisele au, unul σαραμπᾶ, iar celelalte μασαραμπᾶ, Darkó îndreptînd în Μπασαραμπᾶ.

[3] În loc de ἐκπεπτωκότα—,,care căzuse din domnie", manuscrisele au nonsensul ἐκπεπίου καὶ şi ἐκτεπίου καὶ.

[4] Manuscrisele scriu ἀμύρξεω—,,Amircea", îndreptat de Darkó în Μύρξεω.

[5] Giskra, conducător de oaste ceh.

[6] Înaintea luptei de la Varna, Murad II se retrăsese de la conducerea statului, încredinţînd-o feciorului său Mahomed II; după lupta aceea a revenit însă. Cf. Ducas, XXXII, 5, ed. Grecu.

nopole și însuși împăratul i-a făcut o înmormîntare măreață în mod deosebit. Și în locul lui a pus pe generalul-comandant al Asiei Scura, albanez de origine, pe care luîndu-l rob de război din țara albanezilor, însuși împăratul l-a crescut în casa sa și întîi l-a făcut guvernator, iar apoi general-comandant al Asiei. Pe Fatuma însă l-a scos din demnitate, căci era mareșal al casei împăratului, și l-a pus în locul aceluia pe Sarazia, băietan de neam elin. Puterea însă o avea Chalil al lui Praim, bărbat care deținea locul întîi la Poarta împăratului, de priceput ce era. Pe Fatuma așadar nu cu mult mai pe urmă l-a prins și i-a luat averea, la un milion și jumătate, iar bani argint la patru mii de talanți.

Cearta dintre Ioan VIII Paleolog și fratele său Teodor.

Dar împăratul elinilor avea tratat de pace cu împăratul și tratatul de pace n-a fost rupt și avea liniște deocamdată și căuta să-l îmbuneze pe împărat cu daruri, încît împăratului Amurat să nu-i treacă prin minte vreun gînd rău asupra lui; căci avea o neînțelegere cu fratele său Teodor care sosise | decurînd la Bizanț, avînd să-l urmeze pe fratele său în moștenirea 341
domniei. Acesta, în ce privește domnia, se purta cu gînduri potrivnice față de fratele său și mai tîrziu a izbucnit în ceartă pe față cu dînsul; și, fratele Teodor căruia îi fusese încredințată Silivria și regiunea din preajma acestui oraș, a pornit cu război asupra împăratului din Bizanț. Căci îi ceruse venit mult pentru un trai mai din belșug, fără să izbutească; de aceea s-a pornit cu război asupra fratelui și a pornit cu armata. Dar mai pe urmă, pînă să facă vreo ispravă, s-a săvîrșit din viață de o boală în forma ciumei.

Murad II năvălește în Peloponez.

Domnul Peloponezului Constantin cucerind din țara împăratului, Pindul și Beoția și țara locrilor, numiți ozoli, îi jefuia țara; și nu se lăsa de război, ci a pornit cu armata asupra Aticei, precum am arătat-o și mai înainte. Atunci împăratul, auzind despre toate acestea, n-a mai răbdat, ci a dat pretutindeni porunci să-i vină oastea la Fere, și cea din Asia și cea din Europa; și apoi a pornit din Adrianopole. Să meargă asupra Peloponezului cu război, l-a înduplecat și Neres [1], stăpînitorul Atenei, dar nu mai puțin și Turachan, guvernatorul Tesaliei. Dar Constantin de cum a închis Istmul cu zid, își ținea tabăra aici, avînd străji puse prin Istm; și se întîmpla ca și el însuși să stea cel mai mult pe aici. Și cînd a aflat că Amurat vine cu război asupra sa, a chemat să vină | aici cu toții cei din Peloponez împreună cu fratele său care se 342

[1] Se vede că identic cu Nerio Acciajuoli de la p. 190 r. 17.

întîmplase să aibă nunta fetii sale. Căci acuma fusese dată după domnul tribalilor, feciorul Eleazar. Aceștia așadar au venit la Istm, unde li se spusese; și ocupau cu tărie zidul, precum credeau că-l vor ținea cu puterea, înfruntînd pe dușmani.

Amurat plecînd, a luat și armatele țării, pe unde venea; și era la Teba, cînd a sosit la el și Neres cu armata de la Atena. Ajungînd la Minghie [1], și-a așezat tabăra; și cîteva zile în rînd își pregătește tunuri și fașini. După aceea coborînd spre Istm, a tăbărît, tabăra și uneltele [2], întinzîndu-se de la mare la mare. Atunci o iscoadă de a peloponezienilor întorcîndu-se a adus veste de mulțimea oștirii împăratului și despre animalele de transport și cămile; și nu s-a putut stăpîni să le treacă sub tăcere, ci a grăit unele ca acestea către domn: „Stăpîne ce nenorociri ai adus asupra Peloponezului, apucîndu-te de război cu un împărat ca acesta, care venind cu toată armata Asiei și Europei, nu vei avea unde să-l oprești, chiar dacă ți-ar fi fost ridicat la Istm un zid îndoit. Dar pentru dumnezeu, trimite cît mai în grabă soli și roagă-l de împăcăciune pe acest împărat, ca nu cumva, pe noi ca niște răi, cu răutate să ne strivească de tot". |

Chalcocondil sol la Murad II.

343 Acela grăind acestea, domnul s-a mîniat foarte și mînios a poruncit să-l ducă la închisoare pe om, ca toate acestea să le vadă, cam cum ar ieși. Căci se întîmplase să fie trimis la împărat un sol; dar cererile nu-i erau moderate; căci cerea Istmul să-i rămînă neatins și țara de afară [3] a împăratului, cîtă a cucerit-o, s-o aibă el. Și pentru acestea, el a îndurat răzbunare din partea împăratului și pe sol, punîndu-l la închisoare în Fere, îl ținea sub pază, el însuși însă a pornit asupra Peloponezului în mijlocul iernii. Iar solul era Chalcocondil din Atena. Pe acesta, cu slujitorii, închizîndu-l la Fere, a pornit în expediție. Pare-mi-se că Amurat, de îndată ce a tăbărît la Minghie [1], a luat cu sine pe cei mai buni din armată, — și erau aceștia la șase mii, — și, mergînd de-a lungul Istmului, s-a uitat ce pază avea zidul și ce pregătire de război era pe dînsul. Și avea necaz pe Turachan, pentru că voind la vară să

---

[1] Manuscrisele au μιγγίας, pentru care Darkó a îndreptat Παγάς—„Paghe". Dar o localitate Minghie-Μυγγίαι se află pe drumul de la Megara la Corint și în ea a tăbărît Murad II: vezi N. A. B e e s, *Zum Berichte des L. Chalkokondyles über den Feldzug Murads II. gegen Morea*, in „Byzantinisch Neugriechische Jahrbücher", 17 (1939—1943), p. 234—241.

[2] În text σκευῶν cu un înțeles general foarte larg; vezi mai sus, p. 63 n. 5.

[3] Adică afară de Peloponez, dincolo de Istm.

pornească război asupra[1] Peloponezului, l-a sfătuit s-o facă de îndată, spunînd că nu o să aștepte atacul lui, ci se vor îndepărta, luînd-o la fugă la cea dintîi știre, că dînsul a sosit asupra Istmului. Și de aceea a așteptat destul de multe zile, că doar va da înapoi domnul peloponezienilor. Și după ce zile au trecut, a coborît spre Istm și și-a pus tabăra. A doua zi
a bătut cu tunurile ce bat departe | tabăra domnului; în ziua următoare 344
i-a pus la încercare pe cei de pe zid și au adus aproape mașinăriile de asediu. În ziua a patra seara au aprins focuri prin tabără foarte multe, fiecare în preajma cortului său; căci așa le e obiceiul la acest neam de turci, cînd stau să meargă la luptă. Trei zile încă, înainte de ziua în care pornesc la luptă, aprind focuri prin tabără foarte multe de tot, fiecare; și cîntă un imn de slavă dumnezeului și profetului lor, făcînd cunoscut că a doua zi după ziua următoare dau lupta; și atunci așadar făcînd focuri, se găteau să dea lupta la zid. În ziua a cincea seara, numiții salahori, adunătură de popor rămasă fără treabă, trag la zid mașinăriile de funii. Căci afară de armata ce însoțește pe acest împărat și ia parte la război, mai sînt aduși mulțime de oameni care aduc hrană de pe la locuitorii din apropiere și din alt teritoriu de al împăratului. Mai sînt și alții, numiți aghiazi din Asia, mulțime venind pe jos, folosită pentru nevoile armatei și dusă la repararea drumurilor și la așezarea taberelor. Iar tabăra

Tabăra turcească.

aceasta a împăratului parcă a fost cea mai frumoasă din toate taberele cîte le-am văzut eu și despre care am aflat din auzite, și organizată cel mai bine, și în privința corturilor și în ceea ce
privește belșugul de provizii. | Căci mai întîi în calea împăratului se 345
fac mari cumpărături, și de ale mîncării și de cai și de robi și pentru tot ce trebuie și ar avea armata nevoie, mulți găsindu-se aici, ca să satisfacă din belșug aceasta. Apoi din cei mari, cîți îl însoțesc pe împărat, fiecare aduce cu sine în expediție multe animale de povară, unii avînd un număr destul de mare de cămile pentru transportul hranei la oameni și al armelor și al orzului de nutreț la animale, alții avînd catîri, alții amîndouă felurile, alții cai, încît animalele se fac de două ori mai multe ca armata. Dar pe lîngă acestea, împăratul mai duce din țara sa mare mulțime din cauza proviziilor și, cînd tabăra ajunge la nevoie, împarte celor mai de frunte hrana și așa înaintează la orice s-ar întîmpla. Dar încă și corturile împăratului în tabără, le-ai putea vedea cu sutele și miile și mai multe și mai puține decît acestea, după cum se întîmplă în războiul în care pleacă.

[1] În manuscrise fiind numai πρὸς τὴν ἐν, după „asupra" πρὸς τὴν e o lipsă, pe care aș întregi-o cu ⟨Πελοπόννησον βουλόμενος, αὐτίκα συνεβούλευσ⟩. Darkó întregește numai cu ⟨Πελοπόννησον συνεβούλευσ⟩, ceea ce oferă un înțeles mai puțin satisfăcător.

Cucerirea Istmului.

Atuncea aşadar, de îndată ce salahorii s-au rînduit în apropierea elinilor, i-au pus la încercare pe aceia şi se luptau, provocîndu-i oarecum la luptă şi stînd treji peste noapte. Cînd s-a zărit însă acuma de ziuă, ţambalele şi buciumele şi trîmbiţele împăratului, — se cunoşteau prea vădit după sunetul cel mare, — arătau că luptă se face acuma. Şi pregătiţi fiecare au năvălit cu toţii asupra zidului, luptînd de îndată lîngă ziduri din toată puterea. Însuşi împăratul şi ienicerii au intrat în
346 luptă la mijlocul | Istmului unde-şi aveau corturile; şi aduceau scările la zid, săpau galerii pe sub zid şi se osteneau cu gîndul să-l cucerească. Şi aşezînd în rînd puştile nu lăsau pe peloponezieni să se plece peste zid. Căci straşnică armă este puşca şi nu sînt zale care să-i reziste, încît să nu pătrundă prin tot ce nimereşte. Iar dacă ceva se pare mai rezistent, atunci cu deosebire pătrunde mai mult, dar în bumbac, cînepă şi lînă nu străbate aşa de mult. Ienicerii însă, deoarece nu aveau de ce se teme, puneau şi scările la zid şi începeau să se urce; şi s-au urcat mai ales acolo, unde stătea împăratul şi se uita; atunci un ienicer Chitiris, tribal de neam, s-a suit pe zid şi a cucerit zidul şi, împingînd pe cei de pe zid, i-a pus pe fugă. Iar aceia lăsînd rîndul de luptă, au început aici să coboare şi aproape spaima lui dumnezeu i-a cuprins şi zăpăceală; şi făceau aşa: plecau în fuga mare; şi cei ce erau rînduiţi lîngă aceştia, neştiind ce rău se petrece, au plecat şi ei, fugind. Şi aşa părăsind toţi zidul, fugeau fără nici o ordine. Dar turcii aceştia pătrunzînd prin locul, unde a fost cucerit de ienicer, şi pe aiurea unde au surpat zidul minîndu-l, se revărsau şi prin porţi şi mergeau repede. Şi unii alergînd spre tabăra elinilor, au început să prade lucrurile, veşmintele şi cealaltă avere frumoasă a elinilor; iar alţii aler-
347 gînd după | oameni pe unii dintr-înşii îi omorau, pe alţii îi prindeau de vii, făcîndu-i robi de război. Şi mulţi dintre cei ce fugeau, au fost ucişi.

Despoţii fug. Turcii pradă şi cuceresc; apoi fac pace, luînd tribut.

Dar cu domnii elinilor s-au petrecut următoarele: Cînd i-au văzut pe elini fugind din răsputeri şi fără nici o ordine, mai întîi au încercat să-i oprească; cum însă n-au fost în stare, au plecat şi dînşii în fugă, — nu spre Corint, căci ştiau că aici, dacă vor fi împresuraţi, ar putea fi prinşi, în oraş nefiind hrană îndeajuns şi nici altă pregătire, — ci grăbindu-se spre interior, au apucat să ajungă la marginea laconică a Peloponezului, aşteptînd, în ce parte are de gînd împăratul să înainteze. Căci ei de mai înainte s-au chibzuit să fugă spre mare, pentru ca, dacă ar năvăli mai departe, ei să ajungă la mare şi, ieşind din ţară, să-i scape din mînă. Căci ştiau că, odată cu Istmul, toată puterea Peloponezului o să fie zdruncinată de împăratul, şi nici arme, nici oameni şi nimic de seamă n-o să mai rămînă

în orașe sau cetăți și că nu le va mai rămînea nici o nădejde de domnie
în viitor, ci că puterea lor s-a dus și s-a prăpădit.
Amurat însă, de îndată ce a ocupat Istmul, a intrat în Peloponez;
și mai întîi, ca la trei sute de prizonieri, care, noaptea aceasta, au fugit
în muntele de | deasupra Chenhreei, numit cel ascuțit, înconjurîndu-i, 348
i-a prins cu înșelăciune pe toți și, ducîndu-i într-un singur loc, i-a mă-
celărit; iar apoi cumpărînd la șase sute de robi de război, i-a adus jertfă
tatălui său, ca să-i îmbuneze sufletul prin uciderea acestor oameni. Pe
urmă împărțindu-și armata, o parte i-a dat-o lui Turachan, guvernatorul
Tesaliei, ca unul care era mai cu experiență și care dintre turci a avut
cel mai mult de lucru cu Peloponezul, și i-a mai dat din ieniceri ca la o mie,
ca să plece înăuntrul țării; el însuși însă a plecat prin Sichion de-a dreptul
spre Ahaia. Sosind la Sichion, armata împăratului în aceeași zi, în care
Istmul a fost cucerit, a năvălit asupra orașului și l-a prefăcut pe de-a
întregul în robi de război. Căci bărbații fiind plecați la Istm și orașul
fiind așezat într-un loc cu totul descoperit, l-au robit atunci îndată;
și au înaintat foarte mult în Peloponez, urmărindu-i și pe despoții și pe
ceilalți elini, după cum au luat-o la fugă, unii într-o parte, alții într-alta.
Orașul golit de apărători l-a ocupat și cetatea de sus o împresura. Aici
se afla elinul Mulgherios și cu alți cîțiva elini, nu mulți, împreună cu
femeile și copiii. După ce a minat zidul, a început atacul cetății; atunci
cel ce păzea cetatea, ajungînd la bună învoială, s-a predat cu cetate cu
tot. Pe aceștia, și femeile și copiii, | i-a trimis la Eghion [1], un oraș în- 349
floritor, casele orașului cucerit însă le-a ars. Ținînd-o înainte, a sosit la
Patras, oraș înfloritor din Ahaia. Pe acesta îl părăsiseră, trecînd pe pă-
mîntul din față al venețienilor, afară de cei din cetate și de la palatul
domnesc care din imprudență au rămas, ceilalți toți însă au plecat cu
fuga. Și erau cei rămași la patru mii. Pe bărbații și femeile de la palat
a pus mîna prin bună învoială și i-a făcut robi de război; și cetatea o
împresura și a trimis ienicerii cu planul să o cucerească. Și aceștia s-au
aruncat asupra zidului și săpînd o groapă, au pătruns înăuntru. Elinii
însă cu rășină și păcură aprinsă i-au respins din groapă și, apărîndu-se,
au rămas stăpîni pe cetate. Amurat, cînd Turachan, întorcîndu-se pe
urmă, a venit la el cu robi și pradă de război foarte multă, a ridicat tabăra
și a plecat. După aceea, nu cu mult mai tîrziu, a încheiat pace și de atuncea
elinii au avut Peloponezul cu tribut, pînă atuncea fiind mai înainte țară
liberă. Orașul Teba, cînd împăratul încerca să intre în Peloponez, l-au
părăsit și, pe oameni ridicîndu-i, i-au așezat cu locuința la Istm; aceștia

---

[1] În manuscrise e ἄγγιον—„Anghion", îndreptat de Tafel în Αἴγιον.

țara | de afară[1] a împăratului, îndată după
împăratului, și Pindul și cealaltă țară.

Cucer
Istm

voc
ac
c

adar s-au întîmplat pînă aici în Peloponez.
vara a venit, împăratul a pornit cu război asupra
nender, feciorul lui Ivan, care de băiat, a ajuns la
și, după ce a fost iubit de acela, a scăpat cu fuga
ească și, însurîndu-se cu fata lui Arianit, au început pe
34 a împăratul și nici tribut nu-i plăteau împăratului, nici la
se grăbeau să se înfățișeze și nici să asculte nu voiau. De
strîngîndu-și toată armata Asiei și a Europei, a pornit asupra
lui Ivan; și după ce a năvălit în țară, prăda și jefuia, slobozind
armatele, oricînd i s-ar fi ivit vreun prilej potrivit; și dădea foc satelor și ogoarelor și semănăturile erau arse de armată și toate cele de pe acolo erau stricate și nimicite. Schender, atît el însuși cît și din albanezi, își duseseră femeile și copiii la adăpost în teritoriul venețienilor de la marginea Mării Ionice; iar ei înșiși umblau de ici colo prin țară, să vadă dacă orașele lor ar avea vreo nevoie de ajutor. Și aceștia se ațineau prin muntele ce se întinde deasupra țării lor pînă în Marea Ionică, așteptînd ce întorsătură va lua starea lor de lucruri; |
351 Amurat însă după ce a năvălit, a început mai întîi să împresoare orașul Sfetia. Și le-a trimis vorbă să predea orașul și ei să poată pleca fiecare la ale sale; ei însă n-au vrut să asculte. După aceea însă s-a năpustit cu ienicerii și a cucerit orașul cu puterea și l-a prădat și l-a robit și bărbații i-a ucis pe toți. Apoi mergînd asupra orașului Getie, l-a ocupat prin bună învoială; și după ce i-a robit pe cei din oraș, a dus armata asupra orașului Crua, oraș de frunte în țara albanezilor; și are o așezare foarte întărită din fire. Tăbărînd asupra acestui oraș, a început să-l împresoare; și bătea cu tunurile zidul și a surpat o parte nu mică. După aceea s-a năpustit cu ienicerii, pentru ca să cucerească orașul; și cum nu l-a putut cuceri, a plecat cu armata; căci era anul acum tîrziu și, vremea stricîndu-se, făcea armata să sufere mult.

Abdicarea și revenirea lui Murad II.

Pe feciorul său Mehmet, ajuns de curînd vîrstnic, îl purta cu sine în armată, de cînd îi luase cîrma domniei. Dar se întîmplase așa. Era cînd se lupta cu peonii la Varna și vedea că armatele i-o iau la fugă; și atunci frică mare l-a cuprins, crezînd că îndată o să se prăpădească cu totul și ca și cum ar fi la mare nenorocire

[1] Vezi p. 202 n. 3.

acuma, a făgăduit în gîndul său că, dacă statul îi va scăpa atuncea ne-
zdruncinat din această învălmăşeală, se lasă de domnie şi | dînd-o în 352
seama feciorului, însuşi pleacă în Asia şi-şi va petrece timpul cu preoţii
şi cu aşa numiţii nazirei [1] de la dînşii, în rugăciuni către profet şi adu-
cîndu-i deseori jertfă. După ce însă i-a învins pe peoni şi pe împăratul
peonilor l-a ucis şi s-a întors acasă, l-a chemat pe feciorul său mai mic
Mehmet la domnie; căci cel mai mare Aladin nu-i mai trăia, ci-i murise,
căzînd de pe cal la vînătoare, cînd gonea din răsputeri după un cerb.
Acesta deci s-a săvîrşit din viaţă aşa. Pe cel mai mic Mehmet, care umbla
cu el, precum am spus, l-a chemat atuncea la domnie. De îndată ce a
venit, i-a încredinţat domnia şi Poarta şi ienicerii, iar el însuşi a plecat,
trecînd în Asia, la Brusa, unde era reşedinţa împărătească din Asia. Ab-
dicînd aşadar de la domnie, îşi petrecea mult timp cu zichizi, nazireii
de la dînşii, şi seitizi [2] şi cu învăţaţii neamului; dar nu peste mult timp
s-a căit că a plecat de la domnie şi a ajuns simplu particular. Şi pentrucă
nu mai putea răbda, lucra cum s-ar putea întoarce la domnie şi să o ocupe
pe cale paşnică, încît feciorul său să nu ajungă la ceartă cu el şi el să
se vadă în vreo primejdie pentru puterea în stat şi neamul să-i facă o
vină pentru fapta lui. Ca să se poată întoarce, lucra în înţelegere cu Chalil
al lui Praim, care | îi era foarte devotat şi totdeauna i-a fost priincios. 353
Acela l-a înduplecat pe fecior să umble la vînătoare, ca să înveţe a călări
cît mai bine; şi după ce l-a făcut să plece, a trimis în taină tatălui său
vestea, să vină fără nici o frică pe neaşteptate într-o zi ce îi va indica-o,
la reşedinţa împărătească din capitală şi să se arate faţă de cei din capitală
ca împărat. Şi el deci, precum se pusese la cale, a venit în ziua hotărîtă,
cînd feciorul îi era plecat la vînătoare şi era ocupat cu vînatul; şi cum
a venit, a luat în mîinile sale domnia, purtîndu-se cu cei din capitală,
de la Poartă, ca împărat. Iar feciorul lui, cînd a văzut că tatăl său s-a
întors pe neaşteptate, neavînd ce să facă în situaţia dată, a intrat şi i s-a
închinat; şi de atuncea îl purta cu sine în orice ţară s-ar fi dus la război.
Totuşi pentru fecior n-a rămas taină, că Chalil al lui Praim i-a făcut-o
aceasta; şi avea, cu drept cuvînt, necaz mare pe el, dar pe faţă nu-şi
arăta mînia, căci ştia că are mare putere la tatăl său.

---

[1] Călugări, dervişi. După Ducas (XXXII, 3—5, ed. Grecu), Murad II a abdicat de supărare pentru moartea feciorului său mai mare Aladin; şi numai din cauza luptei de la Varna a revenit la domnie, fiul său Mahomed II fiind încă prea tînăr şi fără experienţă.

[2] *Zichizi*, turceşte călugări, dervişi; *seitizi*, turceşte teologi savanţi.

După un an de liniște, Murad II pornește iarăși asupra lui Scanderbeg.

Atuncea deci cu întoarcerea din nou a lui Amurat la domnie s-a făcut așa! După ce însă și-a adus armata din Macedonia de la Marea Ionică, unde e țara albanezilor, anul acesta a rămas în liniște la reședința-i împărătească din Europa; anul următor însă, după ce iarăși a dat pretutindeni de veste armatei să-i urmeze, a pornit iarăși război
354 asupra lui Schender | al lui Ivan și asupra țării albanezilor din partea aceea de la Marea Ionică; și mergea năvalnic cu mînie, cu gîndul să cucerească Crua și chiar pe Schender să-l ceară de la venețieni; și dacă nu i l-ar preda, să împresoare orașul în care ar intra, refugiindu-se. După ce a intrat în țară, a mers de-a dreptul asupra orașului Crua; și țara cîtă rămăsese la început nestricată de el, armatele lui au străbătut-o, jefuind-o, și ardeau, dînd foc la orice ar fi întîlnit în cale. Au străbătut-o jefuind pînă la rîul....[1] Țara de dincolo de rîu n-a putut fi pustiită, pentru că nu poate fi umblată de loc de cavaleria ușoară de pradă a împăratului. Și aceștia [2], punîndu-și la adăpost femeile și copiii în locurile întărite ale venețienilor, au început să se adune în muntele de deasupra orașului lor, Crua. De aici a scos [3] pe furiș femeile și copiii și i-a pus la adăpost în orașele venețienilor, pe bărbați însă i-a lăsat în oraș, ca să apere și să păzească zidurile; și i-a ales pe aceia care de bună voie au luat asupră-și ostenelile războiului. Amurat tăbărînd în preajma orașului, și-a pregătit tunurile cu planul să surpe zidurile, și împreună cu ienicerii, să intre cu toată stăruința în oraș. După ce toate pregătirile i-au fost gata, a început să bată zidul cu tunurile și l-a surpat o bună parte. Schender însă de pe munte a aprins focuri | multe, arătîndu-le celor din oraș, că și el va
355 coborî și le va veni într-ajutor, cînd nevoia s-ar ivi; și cînd unii din oamenii împăratului s-au urcat pe munte, s-a repezit asupra lor și s-a luptat, dînd dovadă de mari isprăvi. Cînd însă împăratul a crezut că zidul a fost surpat destul de mult, s-a apucat de luptă cu toată armata; și ienicerii încercau să cucerească orașul prin locul, unde zidul era culcat la pămînt. Totuși nu i-au putut dovedi pe cei din oraș, care s-au luptat peste toată așteptarea.

Iancu de Hunedoara pornește asupra turcilor; lupta de la Cosovo, 17–19 oct. 1448.

Aici, cînd se purta cu gîndul să-i silească prin foame și iarăși era gata să dea cu toată puterea un al doilea atac, îi sosește veste de la Gheorghe, domnul tribalilor, că Ioan, după ce a adunat pe peoni, trece Istrul și că luînd

[1] În manuscrise e o lipsă; probabil lipsește numele rîului. După Tafel ar fi Boiana sau Scom.

[2] Albanezii.

[3] Adică Scanderbeg.

<pe daci>[1], ar veni cu război asupra lui; de îndată ce a auzit acestea,
repede a ridicat tabăra și a plecat pe unde auzise că vine năvălind;
și a trimis un crainic în Europa, poruncind pretutindeni, ca turcii
să vină cu toții la el. Aceștia au sosit așadar la el, după cum fiecare
a apucat s-o ia la picior, numai ca să poată fiecare ajunge la timp și să fie
gata de luptă pentru el. Și a pornit cu toată oastea spre o țară a sa din
Misia de lîngă țara tribalilor; și este acea țară pe lîngă care curge rîul
Morava și dă în | Istru; de aici se întinde țara împăratului la opt sute de 356
stadii[2] pînă la Niș, un oraș al împăratului, dacă pe cale ții dreapta. Drept
înainte este așezat Novopirdon[3] pe un munte mare al domnului tribalilor;
aici sosind Amurat a dat peste Ioan Choniat care înainta cu oastea peonilor.
Erau peoni și daci, împreună amîndouă popoarele la patruzeci de mii
și șapte mii de călăreți; și avea la două mii de care, pe care își duceau
proviziile, bagajele și armele. Pe fiecare car erau doi bărbați pedeștri,
un scutier și un pușcaș. Pe trăsuri mai duceau și tunuri, numite împroș-
cătoare de gloanțe, mulțime mare. Aceștia deci astfel pregătiți au trecut
peste Istru. Îl chemau cu ei la război și pe domnul tribalilor; acesta însă
le-a spus că nu vede pregătirea de război pe măsura oștirii lui Amurat,
încît dînșii să poată birui puterea împăratului Amurat și că-i este frică
mai mult de acela decît de peoni; și aceia fiind și de alt neam și prici-
nuindu-i din cele mai mari rele, dorește foarte să se răzbune pe Amurat,
care i-a orbit feciorii, dar văzînd că e cu neputință cu pregătirea ce o
au acuma, să dovedească puterea vrăjmașilor, nu-i poate fi nicidecum
voia să plece la acest război. Primind acest | răspuns, Ioan cu mari 357
amenințări, a plecat înainte, năvălind în țara împăratului; ajungînd
pînă la Pristina[4], și-a așezat tabăra aici în cîmpia de la Cosovo, unde
Amurat al lui Orchan, bătînd bătălie cu Eleazar, însuși s-a săvîrșit din
viață în acest loc de mîna unui tribal, dar și pe Eleazar l-a ucis în luptă.
De altfel, Ioan s-a văzut îndemnat la această expediție din următoarea
cauză; cînd a văzut în lupta de la Varna pe turci fugind și căzîndu-i în
mînă și cedînd, a crezut îndată că și atuncea ar fi doborît ușor puterea
turcilor, dacă nu era imprudența împăratului Ladislau, și că și a doua
oară încă nu va fi greu s-o facă. Această părere l-a făcut să strîngă armată

[1] „Pe daci" lipsește în manuscrise, dar trebuie să fi fost, pentru că sînt amintiți puțin mai jos („Erau peoni și daci..."); cf. și p. 59 r. 2 mai sus. Darkó, în aparatul critic, cu drept cuvînt, bănuiește că Δακοὺς δὲ a fost sărit aici.

[2] Vreo 140 km.

[3] Manuscrisele au νοβόπυρον, pentru care Fabrot propune Νοβόπυρδον, iar Darkó Νοβόπυργον. Probabil Novobrod, de aceea conjectura lui Fabrot e preferabilă. Și la Ducas, XXX, 4 (ed. Grecu) e Νοβόπριδον (ed. Bonn 209, 15).

[4] În manuscrise ἀρεστίνου—Arestinu și ἀριστίνου, îndreptat de Darkó în Πριστίνου.

şi mai multă şi să pornească, aşa că, aceia înspăimîntaţi fiind de mulţime, îl va învinge pe Amurat aşa de uşor, încît nu mai avea nici o îndoială. Dar trimiţînd soli la Schender şi Arianit, avea de gînd, în drumul lor înainte prin Europa [1], să se unească cu dînşii; căci aşa vorbise de mai înainte cu aceştia. Cînd însă Amurat al lui Mehmet a sosit în Cîmpia de la Cosovo, de îndată ce a dat peste vrăjmaşi venind, s-a aşezat în tabără.

Murad II şi Iancu îşi rînduiesc oştile. Armata Ardealului. Dan III cu opt mii de romîni.

Se spune că armata i-a fost de o sută cincizeci de mii.
Şi a doua zi s-a şi | pus în ordine de luptă. Şi-a rînduit
358 şi unităţile de armată; şi la aripa lui dreaptă şi-a
rînduit armata Asiei, avînd general-comandant pe
Scura, iar la aripa stîngă se afla generalul-comandant
al Europei Carazie [2] cu armata Europei. Iar călăreţii uşor înarmaţi, fiecare din guvernatori îi avea aşezaţi în linie de luptă. La mijloc între aceştia s-a aşezat bine însuşi împăratul, unde a crezut că e potrivit să tăbărască, ridicînd în faţă un val şi după aceea punînd în acelaşi loc cămilele, iar după aceea împrejmuindu-se cu scuturi mari de fier înfipte în pămînt. Lîngă acestea a rînduit ienicerii cu tunurile şi puştile şi cu celelalte arme. Cînd îşi terminase rînduiala, a venit împotrivă-i şi Ioan Choniat, punîndu-se în ordine de luptă aşa: aripa dreaptă i-o ţineau magnaţii peonilor şi nepotul său [3], — Seculi [4] îi era numele, — şi Ilochi [5] şi Talusi [6]; şi la mijloc stătea în linie de luptă însuşi Choniat cu aşa numiţii viteji, armata Ardealului. Aripa stîngă i-o ţinea Dan [7], care îi era mare prieten şi pe care-l adusese în ţara Daciei din cauza duşmăniei ce o avea asupra lui Draculea; şi pe acela l-a scos din domnie şi, supunîndu-şi ţara la voia sa, l-a pus pe Dan domn peste ea; şi avea cu el la opt mii de daci, veniţi la acest război.

Luptă dreaptă între un peon şi un turc.

Cînd amîndoi, aşezaţi în linie de bătaie, înaintau ca şi
cînd să dea lupta, | atunci un viteaz, unul din ostaşii
359 lui Choniat, ieşind de-a călare înaintea amîndurora, a
început pe loc să provoace la luptă dreaptă pe careva de la turci, încă

1 Peninsula Balcanică afară de Elada.
2 Altul decît cel căzut cu patru ani în urmă în lupta de la Varna; vezi mai sus, p. 197, r. 31 şi p. 201, r. 28.
3 De frate sau soră.
4 Székely.
5 Ujlaki.
6 Manuscrisele au Μεγαλούσης, îndreptat de Darkó în Ταλούσης, adică Tallóczi.
7 Să fi fost Dan III; vz. „Revista istorică romînă”, XVI, 1946, p. 40—50.

înainte de ce s-ar ciocni armatele. De îndată ce turcii și-au dat seama, că el le-a ieșit înainte, ca să se ia cu cineva la luptă dreaptă, s-au oprit și dînșii. Și atunci iese din cealaltă armată Eliez, feciorul lui Barisataga care a fost unul dintre guvernatorii din Asia și un bărbat destoinic în lupte cu dușmanii și comandant de ieniceri mai înainte la Poarta împăratului. Acesta după ce a înaintat la mijloc, s-a repezit asupra peonului. Și aruncîndu-se de îndată unul asupra celuilalt cu lăncile, lăncile li s-au rupt și viteazul a căzut aici cu cal cu tot la pămînt, Eliez însă, rupîndu-se legătura de la piept și cingătoarea cu șeaua, a ajuns călare spre coada calului, căci calul îi era mult mai bun. Și nu avea cum să-l omoare pe peon care căzuse cu cal cu tot, pentru că și însuși abia se mai putea ține călare; totuși peonul fiind căzut, armata turcilor scotea strigăte mari de biruință, de parcă ar fi fost a semn bun pentru ei. După ce amîndoi s-au întors fiecare la tabăra lui, împăratul l-a chemat pe Eliez să i se înfățișeze și i-a grăit astfel de vorbe: „Băiete, de unde te-ai făcut așa de destoinic la luptă cu dușmanii, tu care mai înainte nu te-ai luptat nicăieri și nici n-ai fost în armată la | război, încît să te înveți așa de 360
desăvîrșit cum trebuie să te iai la luptă?" — Iar acela să fi vorbit: „O împărate, de la un iepure am învățat să fac această faptă de vitejie!" — Împăratul cuprins de uimire, să-l fi întrebat: „Și cum, tinere, ar putea cineva de la un iepure să învețe a fi viteaz în luptă cu dușmanii?!" — Iar acela să fi spus: „Eu, împărate, îmi petreceam timpul în Asia prin țara, unde ne-ai trimis și pe tatăl meu îl făcuseși guvernator; și umblam la vînat; și odată dînd peste un iepure în culcuș, ca să nu-mi scape și să fugă, am crezut că lucrul cel mai sigur pentru mine e să-l răpun, dînd cu săgeata; căci din toți iepurii ce-i știm, cei mai buni la fugă sînt cei din Atalia și cei mai buni cîini din Europa nu i-ar putea prinde. Cum mă gîndeam la aceasta, aveam la mine o tolbă cu patruzeci de săgeți. Și cînd, trăgînd cu arcul o săgeată, nu l-am nimerit, am tras după el cu a doua. Cum însă și așa dormea mai departe, îmi făceam mare necaz dacă nu l-aș nimeri; și atunci am tras pe rînd cu toate săgețile pînă la capăt. După ce au fost repezite toate săgețile și eu nu mai aveam nici o săgeată, iepurele trezindu-se din somn, îndată a luat-o la fugă, cum a simțit zgomotul; și cîinii l-au urmărit de aproape, totuși nu l-au putut prinde. Atunci mi-am dat seama că, în zadar am tras cu toate săgețile, pentru că iepurelui aceluia îi era scris să mai trăiască încă. Din această întîmplare deci, împărate, m-am ales cu o învățătură și m-am hotărît să nu mă mai tem nici de sabie, | nici de lance, nici de săgeată, căci dacă mi-e scris să trăiesc, 361
nici chiar lancea nu mi-ar putea lua viața. De aceea am mers asupra peonului cu toată încrederea, împărate, știind bine că, dacă îmi e scris să scap

cu viață, nimic rău nu mi s-ar putea întîmpla din partea peonului". — Auzind împăratul acestea, s-a minunat de judecata tînărului și chiar atunci i-a dăruit o mantie de mătase cusută cu fir de aur, iar după aceea l-a pus guvernator asupra țării, în care fusese părintele său; căci tatăl său murise acuma; și rînduit de împăratul avea grijă de cîrmuirea țării. Neamul acesta adică are o credință minunată în soarta ce-i este menită, aproape ca și ceilalți, cîți au îmbrățișat religia lui Mohamed.

Ziua întîia de luptă.

Acestea s-au întîmplat deci în acea luptă dreaptă! După ce însă împăratul s-a așezat bine în poziția sa și armatele ciocnindu-se au început lupta, armata Asiei a pus-o să stea liniștită, pentru că împăratul se temea, dacă va începe ea întîi lupta, să n-o ia la fugă și el să nu ajungă în primejdia de a-și zdruncina îndată armatele și, cuprinse de teamă să bată în retragere, ci armata Asiei stătea locului, cea a Europei însă, împărțind-o în atîtea părți, în cît îi vedea pe Peoni rînduiți că vin, s-a încins la luptă. Și așa încăierîndu-se armatele Europei,
362 se luptau. Și nevoindu-se mult peste așteptare, | s-au luptat în chip remarcabil. Căci, peonii ajungînd cîte puțin, încît să-i atace de aproape, au început să fugă din răsputeri, încît caii peonilor care îi urmăreau, să se ostenească tare și să se obosească; și abia atuncea turcii, ca și cum fuga le-ar fi deajuns, de departe au început să tragă cu săgețile în cai și, dînd năvală, îi ucideau pe peoni; și pentru că erau mai mulți și călăreau pe cai mult mai buni și lupta, în multe privințe, o făceau cu meșteșug, situația lor era mai bună ca a peonilor. Și, ziua întîia, au căzut mulți peoni în luptă, dar și mulți turci au murit de mîna peonilor. Și ziua aceasta întreagă, s-au luptat amîndoi și și-au ținut cumpăna; dar pentru că era tîrziu, s-au despărțit unii de alții și, retrăgîndu-se amîndouă părțile în tabere, s-au dus la odihnă.

Peonii aveau credința, că turcii peste noapte vor lua-o din loc și că nu vor rămîne în linie de luptă. Și din cavaleria ușoară de pradă, nu puțini au plecat; dar, după ce au început să dea peste tribalii care așteptau la poteci, s-au înapoiat din nou în tabără. Și peonii așadar erau de părerea, ca a doua zi să iasă la luptă cu o parte mai mică de armată, așteptîndu-se că ceilalți vor fi plecat și nu vor fi rămas și că, așa fiind superiori, vor
363 pune repede mîna pe Poarta împăratului; dar împăratul și | turcii prinseseră curaj și nu le mai era frică de peoni ca mai înainte; și fiind mai cu curaj, se pregăteau ca, a doua zi dînd lupta, să-i pună pe fugă pe peoni.

Sfat de război în tabăra lui Iancu.

În ziua aceasta deci s-au petrecut lucrurile așa; noaptea aceea însă, peonii gîndindu-se ca a doua zi să dea lupta, fiecare își arăta părerea, cum credea el că trebuie dată lupta; și s-a făcut

multă vorbă. Aici, cum țineau ei sfat, a pășit în mijlocul lor Tautes al lui Sauzes, nepot de fiu al lui Amurat, coborîtor din Otumanizi și a vorbit astfel : „Noi ne-am războit îndeajuns și în Asia și în Europa, dar neavînd aceasta în vedere, ca să dăm lupta chiar împotriva puterii lui Amurat, nu putem ajunge nici la un capăt ! Căci acești oameni nelăsîndu-se uciși, nu putem așa lesne să biruim. Ci eu unul cred că luptîndu-te cu vrăjmașul, dacă-i dai o lovitură bine nimerită, ai doborît vrăjmașul și cu armata poți ieși ușor la capăt. Dar unde ai putea da o lovitură mai bine nimerită decît la cap ? ! Căci doar poartă întreg corpul și e ca o cetate în el. Dacă însă nu-i dai o lovitură bine nimerită, îți va fi anevoie și greu să o isprăvești cu vrăjmașii. Și acuma se pare că e tot așa. Căci vedeți cum Poarta împăratului a stat locului și n-a pornit nici într-o parte la luptă și nu voiește să se expună nici la o primejdie, ca și cum toată | sănătatea și salvarea împă- **364**
ratului ar sta în ea, și să intre în luptă, numai cînd ar fi de neapărată nevoie. Ei bine, să urnim din loc această parte din armata împăratului și, odată aceasta plecată, nimeni din ceilalți, n-o să vrea să mai rămînă. Eu unul așadar sînt de părerea, s-o pornim cu toată tabăra și cu trăsurile pe care se întîmplă să avem tunuri și puști, și, la adăpostul acestei nopți, să mergem de îndată asupra Porții și să dăm lupta cu ea fără nici o zăbavă. Și dacă o să atacăm Poarta împăratului, trăgînd cu tunurile și dînd cu celelalte proiectile, și o să se bage spaima în ei, cred că nu așteaptă pînă în ziuă, ci cum e noaptea, așa o să plece și au să o ia la fugă, bucuroși să scape. Și doborînd puterea acestora, am avea în mînă și pe a celorlalți''.

Atac de noapte neizbutit. Cu aceste cuvinte, Tautes i-a înduplecat și au făcut așa. Și îndată au pornit cu trăsurile înspre tabăra împăratului pe la straja întîia de noapte. Cînd au ajuns aproape de Poarta împăratului, aici cu tunurile și puștile i-au băgat în spaimă pe ieniceri și năpădeau tabăra împăratului ; și lupta era mare în partea aceea ; și se revărsa de zori. Căci ienicerii punînd tunurile și puștile în poziție de tragere, băteau în peoni. Și | din amîndouă părțile au căzut nu puțini în noaptea aceasta, **365**
cel mai mult uciși de tunuri. Cînd însă s-a făcut aproape de ziuă și au văzut că tabăra împăratului stă temeinic pe poziție și luptă în chip vrednic de luat în seamă, s-au hotărît să se ridice și să plece spre locul acela, unde își aveau tabăra și să nu aștepte să-i înconjoare, după ce s-ar fi adunat cei ce erau pe aproape de Poartă. Și cum s-au hotărît, așa și au făcut. S-au retras spre locul unde șezuseră mai înainte.

A doua zi turcii atacă din spate.

După ce însă s-a făcut ziuă, s-a pus[1] a doua oară în ordine de luptă, cu gîndul să încerce, cum i-ar ieși lucurile. Apucînduse de luptă, s-a aruncat asupra armatei din Asia și s-a încăierat. Cum se încăierase aici, generalul-comandat al Europei îl trimite pe guvernatorul Tesaliei Turachan să ajungă cu armata lui în spatele peonilor și să se lupte cît se poate de tare. Aici ajungînd Turachan în spatele peonilor, pe mulți i-a culcat la pămînt în lupta aceasta. Căci ei îi goneau pe cei din Asia[2] și cum se țineau stăruitor de urma lor, aceia fugeau din răsputeri. Numai scutierii subcomandanților[3] fiind din Europa, cu toate că se îndepărtau, ca și cum ar fugi, se luptau cu peonii, precum le e obiceiul turcilor să se lupte[4]. În contra celor din Europa însă care de la spate nu le dădeau răgaz, întorcîndu-se se luptau de aproape, unii într-o parte | de
366 cîmpie, alții într-alta, după cum se întîmpla fiecare, încolțindu-se întreolaltă.

Romînii trimit sol de pace la Murad II, dar totuși sînt măcelăriți.

Dacii însă cînd au văzut pe turci luptîndu-se mult peste așteptarea lor și că pe ei îi amenință cele mai rele primejdii și că abia de vor scăpa de nenorocire, chiar dacă ar ajunge să rămînă teferi, că pentru jurămînt nu e nici un mijloc să nu-și primească pedeapsa de la împăratul pentru cîte i le-au făcut, ducînd război cu el și pentru că s-au aliat în luptă cu peonii, s-au hotărît în această mare învălmășală să trimită un sol la împăratul Amurat, ca să se împace și ca, predînd armele, să reia legăturile cu împăratul și să-i fie prieteni. Și cum s-au hotărît, așa au și făcut. Iar solul sosind la Poartă, a spus unele ca acestea: „Împărate, pe mine dacii m-au trimis să vin în fața ta și să cer pace pentru dînșii, care te roagă fierbinte de iertare pentru cîte ți le-au greșit față de domnia și stăpînirea ta. Și-ți mărturisesc că ei de voia lor n-ar fi intenționat vreo răzvrătire în contra stăpînirii tale, dacă peonii nu ne-ar fi pus cu sila, poruncindu-ne să ne legăm cu ei și nu ne-ar fi împins cu puterea la aceasta. Așadar acuma te roagă să-i asculți și să faci pace cu ei și ei, în ceea ce privește războiul, stau alăturea de tine, încît să-ți fie de folos". — La aceste cuvinte ale solului, Chalil, | marele vizir al casei
367 împăratului, luîndu-i vorba din gură, le-a spus unele ca acestea: „Dar voi bărbați daci, știți doar că puternicul împărat a fost binevoitor și un

---

[1] Iancu de Hunedoara.

[2] Manuscrisele au Ἀλανούς—„alanii" și Ἀλασιανούς—„alasianii", ceea ce Fabrot a îndreptat în Ἀλβανούς—„albanezii", vădit însă mai bine Nusser în Ἀσιανούς, „pe cei din Asia".

[3] Beii guvernatori de provincii și orașe.

[4] Tactica clasică de luptă a turcilor era să se prefacă anume că fug, spre a destrăma rîndurile urmăritorilor, apoi dintr-odată să se întoarcă, omorînd pe cei ce au ajuns aproape de ei. Și aceasta o făceau de repetate ori.

ocrotitor de la început; și acuma, cînd sînteți la nevoie, faceți voi pace fără vicleșug și înșelăciune, ca să-i fiți prieteni în viitor?! Și dacă din cîte le spuneți, îndeplinind ceva, i-ați putea face împăratului vreo îndatorire, să știți bine că nu-l veți întrece pe dînsul cu binefacerea voastră. Totuși armele, mergeți, să le predați încoace cît mai repede!" — Acestea, Chalil al lui Praim zicîndu-le că le spune din hotărîrea împăratului, a lăsat solul să plece. Și dacii, cînd li s-a întors solul și le-a spus cele ce i le împărtășise Chalil al lui Praim din hotărîrea împăratului, îndată s-au dat la o parte și s-au despărțit de peoni; și mergînd înainte, au ajuns pînă aproape de Poarta împăratului și, stînd locului, socoteau că-i fac împăratului o bucurie ca aceea, fiindu-i ajutători în nevoia de față, încît să primească de la împăratul daruri și veșminte. Dar împăratul, cînd se opriseră locului lîngă dînsul, a dat cu socoteala că, făcîndu-i cu un plan viclean această propunere, să nu umble cu gîndul să-i facă vreun rău, înțeleși fiind cu peonii; și trimite după generalul-comandant al Europei să vină cu vreo douăzeci de mii de ostași; și de îndată ce a venit, precum îi ordonase, a poruncit să-i ucidă pe toți dacii care-i stăteau primprejur, | fără să cruțe pe nici- 368
unul. Și așa au început să se apere, pentru că armele le aveau cu dînșii. Căci împăratul nu vroia să-i omoare, după ce ar fi predat armele, ci cu acestea în mînă să-și primească pedeapsa pentru cîte i le-au făcut. Și așa au fost dați pierzării pe loc, fără nici o considerație.

Turcii biruitori. Iancu se retrage spre Dunăre.

Peonii cînd i-au văzut pe daci îndepărtîndu-se, mai întîi s-au minunat, ce-ar voi; cînd însă și-au dat seama că voiesc să se împace cu împăratul, erau plini de necaz asupra lor și erau supărați pe ei, că și-au trădat prietenii; dar cînd, puțin mai pe urmă, au văzut că toți sînt dați pierzării de către împăratul fără nici o considerație, au fost cuprinși de uimire; și cînd au înțeles hotărîrea împăratului, că nu avea nevoie de astfel de tovarăși de luptă, au socotit să se îndepărteze cît mai repede. Ioan așadar, îndată ce de la luptă a ajuns la trăsuri, a vorbit cu conducătorii, că el cu oamenii lui ar vrea să meargă dinspre partea de armată, unde stă însuși împăratul, cu intenția să pătrundă la Poartă; iar cînd dînsul, trimițînd un vestitor, o să dea semn, atuncea toți deodată să înainteze asupra Porții. Spunînd acestea, — și era pe la cea din urmă strajă de noapte[1], — și-a ales pe cei mai bine echipați de război și pe care-i socotea mai devotați, iar celor de la trăsuri le-a spus, cînd o să dea semn, atuncea să înainteze asupra Porții; și însuși cu armata în ordine, s-a grăbit să ia calea întoarsă, | mergînd spre Istru. Și cum foarte 369

[1] Pe la orele trei după miezul nopții.

repede s-a făcut de zi, acesta nu se mai vedea nici de peonii care au rămas la trăsuri, nici de împăratul. Cînd oamenii din jurul împăratului au văzut că tabăra peonilor este goală și că puțini au rămas înăuntrul carelor, se minunau de aceasta; și atunci un om care sosise pe același drum, le anunță că peonii, pe la straja cea din urmă a nopții, ar fi fugit spre Istru. Atunci ienicerii apucînd armele, au alergat în fuga mare asupra peonilor din căruțe. Aceștia așadar, cînd au observat că au fost trădați de ai lor, s-au luptat cu toată vitejia în contra ienicerilor. Dar nu peste mult timp ienicerii s-au urcat pe care și au trecut peste peoni, omorîndu-i pe toți de-a valma. Aceștia s-au luptat de dimineață și, ca niște bărbați viteji ce au fost, au murit pe la ora, cînd piața e plină de oameni [1]. Iar împăratul era îndemnat să se ia pe urma peonilor, generalii-comandanți dîndu-i sfaturi în sensul acesta; dar n-a voit să asculte de vorbele lor, aducîndu-și aminte ce a pățit Chasim al lui Mazam [2] din partea lui Choniat, cînd s-a luat pe urma lui; și era bucuros de norocul ce l-a avut, de i-a dat izbînda. În lupta aceasta au murit, precum am putut afla, — căci morții din amîndouă părțile au fost numărați mai pe urmă de domnul tribalilor, șaptesprezece mii de peoni și daci la un loc, turcii însă la patru mii. Căci turcii se pot cerceta
370 și deosebi ușor, cunoscîndu-se, | pentru că sînt tăiați împrejur și peonii poartă plete frumoase, turcii însă se rad pe cap, lăsîndu-și cîțiva peri la tîmple. După ce lupta s-a sfîrșit, împăratul a poruncit, trupurile să le aleagă și pe turci să-i înmormînteze pe malul rîului numit Morava, și el însuși ridicînd tabăra, a plecat spre casă.

Iancu în prinsoare la sîrbi; e trimis la Buda.

Ioan însă cum se retrăgea fuga spre Istru și se făcuse seara cînd a ajuns la Svețanion, oraș de al împăratului, era nedumerit cum să se ducă în chipul cel mai sigur, ca să nu se dea de cunoscut misilor și să nu ajungă în primejdia de a fi prins de domnul tribalilor; căci îl știa pe Gheorghe, cît de mult ține să-l poată prinde, fiind în dușmănie și mare ceartă cu dînsul. După ce s-a gîndit și s-a chibzuit, s-a hotărît să se despartă de armată și cu puțini din oamenii lui să meargă de-a dreptul spre Belograd. Și cum s-a hotărît, și-a ales oamenii săi și pe la straja a doua de noapte [3] a apucat pe alt drum. Mergînd, iarăși i s-a părut că așa va fi recunoscut încă mai repede. Și pînă a se face de zi s-a răsgîndit ca, fără ei, ar putea mai bine să scape la Istru, dacă și-ar continua

---

[1] Indicare cronologică antică, adică înspre ora zece dimineața.

[2] Manuscrisele dau Μαζαράκεω—„Mazarache'', îndreptat de Darkó în Μαζάμεω după p. 185, 12.

[3] Pe la miezul nopții.

drumul, fiind numai singur singurel. Cînd | s-a făcut de zi, descalecă de 371
pe cal şi, mergînd pe jos, ajunge pe un deal, şi văzînd un turc care îi venea
pe aici în cale, se adăposteşte într-o mlaştină, ce se întindea plină de apă
pînă departe. După ce a ieşit de acolo, ajunge spre ţara lui Gheorghe şi,
întîlnindu-se cu tribali, le-a cerut să-i fie călăuze de drum şi să le dea plată
pentru drum. Aceia i-au promis să-i arate drumul, dar apoi umblau să-i ia
viaţa. Cînd deci le-a venit la îndemînă, îl cuprind, cu gîndu-l să-l omoare.
El însă, cum a băgat de seamă, a smuls sabia tribalului şi, pentru că-i
venea bine, îl loveşte pe unul în umăr şi-l doboară, iar celălalt a apucat-o
la fugă şi dus a fost. Între timp, domnul tribalilor auzind că Choniat,
biruit de împăratul, a luat-o la fugă, a trimis crainic să vestească oamenilor
săi să nu lase nici un peon să-i treacă prin ţară, înainte de ce ar putea să afle
[şi să i-l aducă în faţă] [1], cine este şi unde ar merge, şi pe alţii să-i lase să
plece, pe Choniat însă să-l prindă şi să-l aducă la el. Acesta a vestit acestea
în toate părţile, iar guvernatorii au dat porunci celor de prin ţară că, pe
oricare din peoni l-ar prinde, să-l aducă la ei şi să li-l arate; şi oricine ar fi
prins, făcînd altfel, va fi dat pierzării cu moartea cea mai rea. Atunci
Choniat, istovit de foame cum era şi neştiind încotro s-o apuce şi ce să facă, |
ajunge într-un ţinut de al tribalilor. Şi acolo văzînd tribali lucrîndu-şi 372
ogorul, a mers la aceştia, rugîndu-i să-i dea pîine. Aceştia, cînd au văzut
pe un peon stînd în faţa lor să ceară pîine, au grăit: „Dar, străine, pîinea
aceasta, iată că ţi-o dăm, dar datoria noastră este să te ducem la căpetenia
oraşului să te arătăm; şi după ce te va fi văzut, te va trimite înapoi în
ţara ta. Căci n-ai să aibi nici o supărare dinspre aceasta; ci e vorba cred
despre Ioan Choniat, pe care-l caută; cît despre ceilalţi peoni, cîţi trec pe
aici, nici nu-i bagă în seamă". — După aceste cuvinte cum nu-l slăbeau
de loc, ci îl ţineau cu tărie, se vede nevoit să se descopere celui mai în vîrstă
că e Choniat. Şi i-a pus în vedere că-i dă mari daruri de prietenie şi bani
şi pămînt, dacă-l duce teafăr la Belograd, fără să fie văzut de vreun tribal.
Cel mai în vîrstă l-a cunoscut deci şi a primit să-l ducă neatins în acel loc;
şi fraţilor săi povestindu-le cine este, le-a spus să nu meargă nicăieri şi să nu
denunţe pe om. Cînd s-a înserat, l-au dus la casa, unde-şi aveau şirele de
paie şi vitele; şi au rămas, pregătindu-se pentru a doua zi să-l ducă la
Belograd. În ziua aceasta însă fraţii s-au luat la ceartă şi unul din aceştia
îi face cunoscut | căpeteniei oraşului şi, luînd soldaţi de serviciu, îi duce la 373
casa, unde era Choniat la şirele de paie. Şi, luîndu-l, l-au dus la căpetenia
oraşului. Iar acesta l-a trimis legat la domn şi i-a anunţat că a fost prins,
ascuns în fîn. Atunci domnul, îndată ce Ioan a fost adus la dînsul, l-a pus

[1] Cuvinte nepotrivite, scoase din text de I. Bekker, pe bună dreptate.

la închisoare și l-a ținut un timp în cetate. Dar el îl înduplecă pe căpitanul cetății și garnizoana de pază să atace împreună cu el pe domn și să ocupe orașul. Unul din conspiratori însă denunțînd planul, cei din garnizoana de pază au fost dați de gol ce puneau la cale; și ei au fost dați pierzării, Ioan însă încuscrindu-se cu acela și logodind feciorul lui, l-a trimis la scaunul lui de domnie la Buda.

Moartea lui Ioan VIII Paleolog, 31 oct. 1448. Certuri între frații urmași.

Și cu expediția peonilor de sub conducerea lui Choniat s-a întîmplat așa și a avut acest sfîrșit; Amurat însă, după ce se înapoiase la reședința împărătească, nu cu mult mai tîrziu, s-a simțit îndemnat la război asupra Bizanțului; dar împăratul elinilor Ioan s-a săvîrșit din viață și domnia împărăției a trecut asupra fratelui său Constantin. Căci cînd s-a săvîrșit din viață, s-a pornit să ia domnia împărăției fratele său Dimitrie, dar a
374 fost oprit de cei din capitală și de | maică-sa și de marii dregători care au intervenit ca mijlocitori, și de popor și de cei dintîi sfetnici împărătești, atît Cantacuzino cît și Notara, care se temeau că, dacă acesta ar ajunge la domnie, Constantin să nu vină cu armată străină și să li se prăpădească împărăția și statul. De aceea așteptau să vină Constantin și n-au lăsat, ca Dimitrie să se urce pe tron. Căci se întîmplase atunci să fi ajuns de mai înainte la Bizanț și fratele mai mic Toma care credea că-l va apuca încă în viață pe împărat și voia să stăruie pentru unele lucruri pentru care îl mai rugase pe împăratul. Acesta însă murise și nu l-a mai apucat în viață, a aflat însă starea de lucruri învrăjbită din cauza pretențiilor de domnie ale fratelui Dimitrie. Dar peste puțin timp sosind la Bizanț Constantin însuși, și-au împărțit între ei Peloponezul și la această împărțeală s-au legat întreolaltă cu jurămînt, ca împărțeala să rămînă statornică. Totuși fratele mai mic, sosind mai întîi cu o corabie în Peloponez, a atras de partea sa orașele din Peloponez împotriva jurămintelor și, luînd peloponezienii care au trecut la el, purta război cu fratele său Dimitrie. Acela însă aducînd armată de a împăratului [1] prin stăruința fratelui soției sale Asan, l-a silit pe fratele său să ajungă la o înțelegere cu el și s-au lăsat în seama |
375 fratelui lor din Bizanț să le fie arbitru, în ce privește teritoriul, dîndu-și unul altuia ostatici și garanții.

Moartea lui Murad II, februarie 1451.

În timp ce se petreceau acestea, Amurat, feciorul lui Mehmet, se săvîrșește din viață la un ospăț lovit de dambla de pe urma vinului prea mult. Și a domnit treizeci și doi de ani.

---

[1] Sultanului Murad II.

Împărat l-a lăsat pe feciorul său Mehmet; și a mai rămas încă un băiat de la soția sa, fata lui Spender; și a fost Amurat un om blînd și nu fără noroc. Războaie, a dus de apărare, nedreptate nu începea, ci asupra aceluia care a început-o, îndată pornea cu război, năvălind asupra lui; și cînd cineva nu-l provoca la război, nu avea de loc chef să-l pornească și aceasta nu pentru că ar fi fost lăsător, ci cînd era vorba să se apere, socotea cu drept cuvînt să meargă înainte și în timp de iarnă și prin greutățile cele mai mari; și nu ținea seama de loc nici de osteneală nici de primejdie.

Urcarea pe tron a lui Mahomed II(1451—1481).

După moartea lui, pe tron s-a urcat Mehmet. Și îndată la moartea lui Amurat, ienicerii din Adrianopole s-au înțeles între ei, plănuind să atace orașul și, adunîndu-se afară de oraș, țineau sfat din ce parte să atace orașul și să-și dobîndească din aceasta bani. Atunci Chalil al lui Praim, înarmînd pe ceilalți de la Poartă, i-a amenințat, că pentru acest pas al lor pedeapsa cea mai grea îi va ajunge, dacă nu vor depune armele; | iar după ce au depus armele, le-a împrăș- 376
tiat adunarea, spunîndu-le că nu fac de loc bine cu aceasta. Nu peste mult sosind din Asia Mehmet al lui Amurat, s-a urcat pe tron și a pus la cale treburile domniei, după cum credea că în împrejurările de față îi va fi mai de folos; și cu elinii a încheiat un tratat de pace și le-a dat teritoriul de la marginea mării din Asia. Și cu domnul tribalilor încă a făcut pace și pe fata aceluia, soția lui Amurat și maștera sa, a trimis-o de îndată tatălui, căutînd să-i facă pe voie, și i-a mai dat țara pe care a avut-o. Pe fratele său, venind la cîrma împărăției, l-a omorît, închizîndu-i răsuflarea în apă. Pe acesta l-a ucis paharnicul său, saraptar i se spune acestuia, care nu mult mai pe urmă și-a dat obștescul sfîrșit. Pe acest frate al său l-a făcut așadar să dispară astfel; pe cealaltă soție a lui Amurat, fata lui Spender, a dat-o după un bărbat cu mare putere la Poartă, cu numele Isac, pe care l-a făcut general-comandant al Asiei; și se arăta față de acesta binevoitor în foarte largă măsură. Și cu solii care au venit din Peloponez, a încheiat tratat de pace.

Război contra lui Caraman.

La moartea lui Amurat, Caraman Alisur [1], care și mai înainte punea mereu la cale răscoale, ca să ridice țările ce se răzvrăteau în Asia, în contra Otumanizilor, și așa însuși doar va ajunge la o putere mai mare, a început să facă mari tulburări | în Asia; 377
și ducînd armata în țara împăratului, jefuia țara și prăda vitele. Dar Mehmet cînd a auzit că-i jefuiește Caraman țara, n-a putut răbda și îndată a pornit

[1] Vezi mai sus, p. 150 n. 1.

cu armata. Lăsînd în locu-i pe marele vizir al Porţii Sarazia care îi era devotat, a trecut în Asia şi a plecat mai departe asupra lui Caraman şi a ţării aceluia. Acela însă a părăsit ţara, retrăgîndu-se pe culmile munţilor, precum îi era obiceiul şi mai înainte; dar la sfatul lui Chalil al lui Praim a trimis sol şi a ajuns la înţelegere să-i slujească ori la ce ar avea nevoie; şi a mai spus că e gata să dea înapoi Candiloro: Iar el s-a lăsat înduplecat şi a încheiat un tratat de pace.

Înlăturarea comandantului ienicerilor.

La întoarcere, cînd a ajuns la Galipoli, a cerut numărul ienicerilor care au lipsit şi n-au venit la această expediţie, şi pe comandantul lor, Aghia-paşa numit, l-a batjocorit, dîndu-i lovituri de bici, şi l-a dat afară din locu-i de cinste, [iar pe comandanţii de zece şi pe scopiţi şi pe comandanţii de cincizeci, ai căror ieniceri au lipsit, le-a dat mai întîi lovituri de bici şi apoi i-a dat afară din slujbă] [1]. Iar acestea le-a făcut, pentru că nu i-a arătat, cînd a plecat cu armata asupra duşmanilor, cine ar fi prezent şi cine s-ar întîmpla să lipsească. Pe cei şapte mii de purtători de şoimi ai tatălui său i-a făcut să-şi înceteze acest serviciu
378 şi i-a trecut în rîndurile armatei să | vină cu el în expediţii. Şi pe cei ce aveau grijă de cîini, şi pe aceştia i-a scos din această slujbă, spunînd că el nu are nevoie mai mult decît de o sută de slujitori de aceştia şi de cinci sute de purtători de şoimi şi că el încă n-a ajuns la atîta slăbiciune de minte, încît să întreţină aceşti oameni fără treabă pentru un lucru de prisos şi de falǎ deşartă[2].

Intervenţie în Peloponez.

Domnului peloponezienilor Dimitrie îi stătea în ajutor în contra fratelui care tot se certa încă; şi nu voia să-i dea fratelui ţara. Şi pe Turachan l-a trimis să lupte împreună cu acela şi să dărîme pînă la capăt Istmul. Şi atunci Toma s-a împăcat cu fratele său, cu condiţia [illegible] de acum înainte să fie în bune relaţii şi prieteni întreolaltă şi i-a [illegible]oraşul Calamata în schimbul regiunii Scorta [3], pe care i-o luase fratelui [illegible] ţinea ocupată.

---

[1] [illegible] incluse în paranteze, Darkó pe bună dreptate le-a scos din text, pentru că [illegible] lipsesc şi au fost adăugate de Fabrot.

[2] [illegible] κενοπρεπεῖ —„de falǎ deşartă", precum propune Nusser, decît καινο-[illegible] precum e în manuscrise şi precum păstrează şi Darkó.

[3] [illegible] din Arcadia (Gortys = Karytaina) sau poate Leuctra; vezi ed. Darkó ap.

Întîmplări de prin Asia.

Acestea s-au întîmplat aşa pînă aici; şi lui Ţanisà [1], feciorul lui Caraisuf, care trimisese o solie la el şi cerea să nu-i pustiască ţara de pe la Sebastia, <i-a cerut> [2] o mie de cămile cu unt [3] şi a amînat să meargă asupra lui cu război, deşi i-l declarase de mai înainte. Acest Ţanisà, precum am arătat-o mai înainte, considerîndu-se dintre aşa numiţii Mavroprobatanţi [4] negri, le-a luat feciorilor lui Caraisuf oraşul Tebris [5] şi pe ei i-a alungat spre oraşul Samachia[6]. Dar a pornit de la Bagdat-Babilon şi împresura <Samachia> şi ţara armenilor supunîndu-şi-o, a pornit asupra | capitalei armenilor Erţingan şi a ocupat-o, avînd armată ca la optzeci de 379
mii de călăreţi. Acesta pătrunzînd apoi şi în partea de ţară a lui Mehmet din Asia, făcea prădăciuni. Atunci locuitorii de pe la Sebastia, ca ţara lor să nu aibă de suferit din partea lui, i-au adus destul de multe poveri de unt şi-şi cultivau nestricată ţara. Ţara de sub stăpînirea acestui fecior al lui Caraisuf a subjugat-o Ţochie,[7] un urmaş de al lui Temir, care a pornit de la Samarchand; şi a împresurat şi oraşul Bagdat-Babilon, precum am spus-o în cele de mai înainte, şi trimiţînd pe Chasan numit cel Lung, în Asia de jos şi asupra Armeniei, şi-a supus regiunile din această ţară. Şi acestea deci s-au întîmplat astfel pînă aici.

---

[1] Manuscrisele au ζαγνισᾶ—,,Zagnisà'' şi τζαγνισᾶ—,,Ţagnisà'', dar vezi mai sus, p. 111, r. 1—16, precum observă Darkó, îndreptînd în Τσανισᾶ.

[2] In propoziţia aceasta manuscrisele arată o lipsă, pe care aş întregi-o cu cuvintele ,,i-a cerut''; compară p. 78,33. Spre a obţine un înţeles aş citi ᾔτήσατο καὶ μέλησε pentru καὶ . . . ἐμέλησε.

[3] Cămilă cu unt, adică o povară de unt cît poate duce o cămilă.

[4] Adică păstori de oi negre.

[5] În manuscrise e δαβριζίην—,,Dabrizie'', îndreptat de Darkó în Ταβρέζην.

[6] Manuscrisele au σαματίην—,,Samatia'', îndreptat de Darkó în Σαμαχίην.

[7] Aceasta trebuie să se fi întîmplat încă înainte de domnia lui Ţanisà, care e nepot de fiică a lui Ţochie şi care, se vede că a luat de la cumnaţii săi aceste cuceriri ale socrului său. Despre evenimentele amintite în acest pasaj, compară de altfel şi cele istorisite la sfîrşitul cărţii a treia despre urmaşii lui Tímur-Lenk (mai sus p. 110, 16—111, 16).

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE VIII

Construirea cetății Rumeli-hisar, 1452.

Vara care a urmat, Mehmet al lui Amurat, pregătind 380
în Asia var cît mai mult de tot, a clădit în Europa la Propontida pe țărmul Bosforului, unde e locul cel mai strîmt de trecere din Asia, o cetate numită „Tăierea Gîtului". Și a adunat aici pe toți generalii-comandanți și guvernatorii din Asia și Europa și, împărțindu-le-o cetatea aceasta în porțiuni, a început să o clădească. A făcut-o aceasta, ca să-și aibă asigurată | trecerea în Asia și ca puterile din Apus să nu poată năvăli 381
cu triremele și să-i împiedice trecerea și să-i răscoale țările din Asia. Avea să-i fie de mare folos și la împresurarea Bizanțului. Trei turnuri mari, cele mai mari din cîte le știm, le-a clădit, două dinspre partea de la uscat, ca porniți de la acestea să-i sară în ajutor celui ce venea la mare; pe acesta însă l-a clădit cel mai mare; și a acoperit turnurile cu plumb. Grosimea zidului era de douăzeci și două de picioare, la turnuri însă și mai mult decît atîta, de treizeci. După ce, în trei luni, cetatea a fost zidită, a năvălit de îndată în regiunea Bizanțului, declarîndu-i război.

Năvală în Peloponez.

La sosirea iernii, a trimis pe Turachan asupra Peloponezului, războindu-se deodată și cu frații împăratului elinilor. Acesta deci, luînd armata Tesaliei și din a Europei cîtă e în garnizoană la Fere sub ascultarea generalului-comandant al Europei, a pornit cu război asupra Peloponezului, ducînd cu sine totodată pe feciorii săi, comandanți ai orașelor din Tesalia și Macedonia. Și năvălind, mergea prin interiorul Peloponezului, prin țara numită în antichitate Arcadia; și trecînd prin Tegea și Mantinea, a coborît asupra orașului Itome și a țării Mesenia și, după ce zile destul de multe au luat pradă vitele de aici, a ocupat orașul Neopolichni. A împresurat și orașul Sideropolichni, | dar cum nu le-a 382
putut cuceri, a ridicat armata, plecînd mai departe. În cale,feciorul lui

mai mic Ahmet a fost prins de Asan, fratele soției domnului, care stătea pe aici la pîndă prin regiunea de la Michene, pe unde avea să treacă în drumul lui. Pe acesta ducîndu-l la domnul în Sparta, l-au ținut sub pază, pînă ce l-au dat înapoi.

Împresurarea Constantinopolei: 7 aprilie—29 mai 1453.

Dar în vara următoare, îndată cu ivirea primăverii, Mehmet al lui Amurat, a pornit cu război asupra orașului Bizanț, acest plan avîndu-l de mai înainte în minte, cînd își zidise în Propontida cetatea numită Tăierea Gîtului. Și cînd iarna era încă în toi prin părțile acestea, a dat de știre să înceapă construcția de corăbii pretutindeni la țărmul mării prin Asia și Europa și și-a pregătit și echipat vase și trireme; și-și toarnă tunuri, cele mai mari din cîte știm că au fost făcute în acea vreme în vreo țară. Și îndată ce a socotit că e timpul acuma s-o pornească, a trimis mai întîi pe generalul-comandant al Europei Sarazia cu armata Europei să ducă la Bizanț tunurile și celelelte mașinării de război și mai ales tunul cel mare. Să fi fost acest tun așa, că-l trăgeau șaptezeci de perechi de boi și la două mii de
383 bărbați. Iar Sarazia sosind și de mai înainte, | culele de prin regiunea Bizanțului, în care se adăpostiseră agricultorii de pe ogoare, unele împresurîndu-le, le-a cucerit cu foamea, altele le-a ocupat cu puterea; și pe bărbați scoțîndu-i, i-a măcelărit. Atuncea de îndată ce a năvălit, a și străbătut cu dușmănie regiunea Bizanțului. Nu cu mult mai pe urmă, a venit și însuși împăratul și a tăbărît de la o mare la alta [1]. Și în locul de la dreapta împăratului pînă la Poarta numită de Aur, tăbărîse toată armata Asiei, iar în locul din stînga pînă la Poarta numită de Lemn, armata Europei; la mijloc își așezase bine tabăra însuși împăratul cu ienicerii și Poarta, cîți își ridicau de obicei corturile primprejurul împăratului. Iar Zagan, rudă prin căsătorie cu împăratul, își avea tabăra în locul din față deasupra orașului Galata. Întreaga armată, se spune, că a fost la patru sute de mii. Numărul animalelor de povară se întîmplă să fie îndoit decît aceștia în tabăra împăratului; căci au obiceiul să ducă în tabără cu ei animale de povară de multe ori mai multe decît oamenii, încît să-și poată aduce hrană destulă pentru sine cît și pentru cai și pentru ceilalți oameni. Căci numai aceștia dintre toți oamenii cîți îi știm, iau măsuri să-și aibă asigurate cele trebuincioase, oriunde i-ar duce războiul, încît de la sine să fie îndestulați de toate; și pentru asigurarea celor de trebuință duc cu ei pretutindeni cămile și catîri
384 mulțime foarte mare și catîri pentru orice altă îndestulare, | oricare din ei silindu-se să arate că are caii și cămilele și catîrii cei mai frumoși. După ce a

[1] De la marginea Mării de Marmara pînă la margina Bosforului.

venit împăratul, nu cu mult mai pe urmă a apărut şi flota pe mare, ca la treizeci de trireme şi vase mai mici la vreo două sute.

Cornul de Aur închis cu lanţuri. Zidurile oraşului.

Îndată ce elinii au aflat că flota împăratului vine asupra lor, au întins prin mare lanţurile de fier de la oraşul din faţă [1] pînă la zidul Bizanţului lîngă locul numit la Cetate; şi corăbiile cîte s-au întîmplat să fie de faţă aici, unele venite într-ajutor, altele şi pentru negustorie, le-au dus şi le-au pus înăuntrul lanţurilor. Şi aşa se gîndeau să oprească flota împăratului să nu poată intra în portul Bizanţului. Căci înăuntru se întinde [2] de-a lungul oraşului optzeci de stadii [3], iar mai departe pe continent înăuntrul ţării o sută cincizeci [4]. Aici zidul oraşului nu este prea puternic şi nici curenţii nu sînt mari, încît vasele să poată acosta cu greu. Dinspre uscat însă oraşul are două rînduri de ziduri, unul mare şi foarte însemnat, iar celălalt mai mic, ridicîndu-se dinspre afară deasupra unui şanţ. Latura şanţului dinspre zid este construită din piatră şi şanţul are o lărgime de un plethron [5]. Împăratul şi elinii ţinînd sfat, s-au hotărît să iasă la luptă lîngă zidul de afară pe locul de deasupra şanţului, aşa precum le-a fost hotărîrea şi mai înainte în vremea lui Amurat, cînd a împresurat oraşul.

Atacurile dinspre uscat. Tunarul romîn Orban.

Împăratul aşadar a adus de îndată aproape de oraş maşină- 385
riile de război, unele într-un loc, altele într-altul şi, punînd în poziţie de tragere două tunuri, a început să bată zidul. Un tun a fost aşezat în direcţia palatului împărătesc al elinilor, iar celălalt în direcţia Porţii numite a lui Roman, unde îşi avea tabăra însuşi împăratul. Au fost puse tunuri în poziţie de tragere şi în multe alte locuri ale taberei, trăgînd asupra elinilor. Acestea însă două, cele mai mari, aruncau fiecare o piatră grea de doi talanţi [6] şi mai mult. Pietrele însă care erau negre, se zice că oamenii însărcinaţi cu acest lucru le-au adus de la Marea Neagră în tabăra împăratului.

Dar avea împăratul un tunar cu numele Orban, dac de neam [7]; acesta a fost mai înainte la elini şi i-a părăsit, pentru că nu avea din ce

---

[1] Galata.

[2] Cornul de Aur.

[3] Sînt 15 km.

[4] Fac 26 km.

[5] A şasea parte dintr-un stadion; ar fi deci vreo treizeci de metri.

[6] Vreo 50 de kilograme, dacă socotim greutatea talantului antic grecesc.

[7] Sub „daci", Chalcocondil înţelege numai romîni, aşa că trebuie să-l fi socotit de romîn pe Orban. Istoricul Ducas (XXXV, 1, ed. Grecu) însă îl numeşte ungur.

15. — c. 1621

trăi ; şi a venit la Poarta împăratului. Atunci acesta a fost primit cu leafă mare şi a avut grijă de pregătirea tunurilor.

Şi tunurile trăgeau aşa. Mai întîi trăgeau două tunuri mai mici, aşezate de o parte şi de alta a tunului celui mare, aruncînd o piatră grea de jumătate de talant [1]. Şi aceste două pietre repezite zdruncinau zidul. După cele două pietre era aruncată şi o piatră mare, avînd o greutate de trei talanţi [2] ; şi o bună bucată de zid a fost surpată ; căci piatra era dusă cu o repeziciune minunată şi cu o lovitură ce întrece orice margini, şi făcea o stricăciune nimicitoare. Se mai spune că bubuitura tunului era oarecum
386 de neînchipuit şi ajungea primprejur | patruzeci de stadii [3], zguduind pămîntul. Zidul de afară şi turnurile au fost surpate de tunuri şi cel dinăuntru era lovit. Peste zi tunul trăgea şapte pietre şi peste noapte una, făcîndu-şi de cu ziuă semnul, unde trebuia să tragă. Şi aşa, de la început, spaimă şi frică i-a cuprins deodată pe elini. Iar ienicerii şi ceilalţi soldaţi îşi pregăteau din tabără pături de pîslă albă şi roşie şi, ducîndu-le din tabără la zid şi la şanţul oraşului şi, zidul din afară de şanţ săpîndu-l şi pe dedesubt şi făcînd gropi, loveau în elini cu aruncătoare şi cu arcuri, fără să fie văzuţi şi fără să aibă de suferit din partea elinilor vreo lovitură de moarte, căci nu era cu putinţă. Împăratul a mai pus să se sape galerii pe sub pămînt ducînd la zid. Şi oamenii împăratului care săpau, au făcut patru turnuri ridicate sus pe lemne şi parapete, ca şi cum ar avea îndată să arunce foc de pe ele. Dar n-au izbutit nimic cu galeriile ; căci elinii simţind pe duşmani că sapă, au săpat dinăuntru şi dînşii şi înaintînd, au dat peste oamenii împăratului care săpau şi, aruncînd cu flăcări, i-au alungat şi au pus stăpînire pe galerii. A fost construit şi un turn de lemn înalt de tot şi în partea lui de sus au fost aduse scări foarte multe, ca să încerce cu ajutorul acestora să urce şi să cucerească zidul.

Vase trase pe uscat în Cornul de Aur.

387 Acestea aşadar le-a făcut împăratul în vederea impresurării dinspre uscat ; dinspre mare însă, cum nu putea să ajungă să intre în port, încît să poată ataca oraşul din toate părţile, s-a hotărît, mai sus de tabăra lui Zagan, să tîrască corăbiile, sprijinindu-le pe dedesupt, în port. Şi aşa pe sus peste munte a dus corăbiile, echipate cu vîntrele şi vîsle, şi le-a tras la marginea portului. A trecut pînă la şaptezeci de corăbii de cîte cincizeci şi treizeci de vîslaşi şi le-a pregătit aşa, încît a doua zi să poată pluti în port. Şi aici de-a lungul ţărmului, oamenii

---

[1] Vreo 10 kg. Talantul din Atena antică este socotit egal cu 26 kg. Vz. Maisch-Pohlhammer, *Griechische Altertumskunde*, p. 101.

[2] Vreo 70 kg.

[3] Fac 7 km.

împăratului pregătiți cu tunuri, se gîndeau să se pună la luptă, dacă ar face cineva vreo încercare să-i oprească să coboare corăbiile în apă. Căci elinii cînd au văzut corăbiile stînd gata la marginea portului, au echipat corăbii cîte le aveau la îndemînă, ca să năvălească și să dea foc corăbiilor, dacă s-ar putea. Și după ce s-au hotărît, au și făcut așa; au echipat și înarmat corăbii și au dat năvală cu gîndul să ardă corăbiile, cum sînt tîrîte în port. Dar turcii observîndu-i că vin la năvală, au tras cu tunurile, au spart din vase două de cîte treizeci de vîsle; și vasele acelea s-au dus îndată la fund, iar oamenii care nu știau să înoate, au murit de îndată. Aceia însă dintre ei cîți au înotat pînă la țărm la | turci, au fost prinși; și 388
turcii, cum s-a făcut de ziuă foarte repede, i-au dus la porțile orașului și i-au omorît. Atunci, elinii, — căci erau și la dînșii cîțiva turci care fuseseră prinși și puși în cătușe, — i-au dus și ei pe aceștia pe crenelurile zidurilor din fața taberei și i-au ucis, răsplătind cu aceeași măsură omorul prizonierilor. Iar corăbiile împăratului, cum nimeni nu le mai oprea, după ce au fost trase pe apă, au plutit spre oraș [1].

Pod peste Cornul de Aur. Tunul cel mare crapă. Zidul stricat e refăcut.

Și atunci împăratul îndată a făcut un pod ce ducea de la uscatul din față în locul numit al Cărămidarilor [2] înspre oraș; și l-au făcut, potrivind două butoaie de lemn și legîndu-le bine întreolaltă, așa încît armatele din tabăra lui Zagan treceau la atac asupra orașului [3]. Așa s-a făcut că orașul era împresurat din toate părțile și prin aceasta puterea orașului și a elinilor era mult slăbită. Căci orașul avea întindere mare, — căci înconjurul Constantinopolei era cel mai mare, din timpurile noastre, ajungînd la o sută unsprezece stadii,[4] — și, bărbații fiind împărțiți pretutindeni prin oraș, apărarea devenise nu prea puternică. Și, patruzeci de zile, tunurile au bătut cu putere zidurile; și o bună parte a fost culcată la pămînt și patru turnuri au fost surpate și parapetele. Tot așa și la zidul cel mare | au surpat 389
și turnuri. Dar elinii, la început și aceștia, punînd tunurile ce le aveau, în poziție de tragere de-a lungul zidului, au repezit o piatră grea de trei jumătăți de talant și trăgeau în tunul împăratului. Zidurile, ce-i drept, le-au fost zguduite și au suferit stricăciuni, totuși turcii nu făceau nici o ispravă. Iar tunul lor cel mare a crăpat îndată, cînd a tras întîia oară. Și dădeau vina pe tunar, că ar fi fost mituit de împărat, și voiau să-l pedep-

---

[1] Cf. Ducas, XXXVIII, 8, ed. Grecu.

[2] Podul a fost făcut peste Cornul de Aur, puțin mai sus, de unde se terminau zidurile dinspre uscat; acolo era un cartier al cărămidarilor și al olarilor. Vezi Laurent, în „Echos d'Orien", 31 (1928), p. 467.

[3] Cf. Ducas XXXVIII, 21, ed. Grecu.

[4] Aproape 20 km.

sească la moarte; totuși n-au putut aduce o dovadă vădită, încît să-l osîndească, și i-au dat drumul. La zidul care a fost surpat de tunurile împăratului, făcînd împrejmuiri de fașini [1] și butoaie de lemn [2], se puneau la luptă; lucrările acestea însă, ei se sileau să le săvîrșească noaptea.

Luptă între corăbii.

Între timp, în vreme ce se făceau acestea, i s-a adus împăratului știrea, că din Marea Egee plutesc corăbii spre Bizanț, două de transport, una mai mare a genovezilor și alta a împăratului elinilor, încărcate cu grîu. Cum a auzit aceasta, a echipat foarte repede triremele și vasele și le-a trimis asupra corăbiilor care se apropiau acuma, mînate de un vînt destul de puternic spre oraș. Vasele așadar și triremele au fost duse spre corăbii și se reped mai întîi asupra corăbiei elinice. Și era cît pe ce să fie prinsă, dacă nu venea să o apere, întorcîndu-se corabia
390 genovezilor; căci cu iuțeală s-a repezit asupra | triremelor. Și împăratul, de la marginea mării striga, dînd porunci și încurajînd pe ai săi și intra cu calul în mare; totuși corăbiile, așa cu fuga, scapă și intră în port. În luptă, Paltoglu, comandantul flotei împăratului, este rănit la ochi de oamenii săi, precum însuși a mărturisit-o în fața împăratului, susținînd cu tărie că, de nu ar fi fost rănit, ar fi prins corăbille. Așa a scăpat să nu o pățească mai rău din partea împăratului. Și pe care i-a bănuit că sînt de vină, împăratul i-a prins și i-a închis, cu gîndul să-i dea pierzării [3].

Semne de atac general. Solie zadarnică de pace.

După ce acuma zidul i-a fost surpat destul de mult, încît ienicerii, ieșind la năvală, să poată intra în oraș, a dat poruncă să ardă pretutindeni prin tabără tradiționalele focuri și a luat și celelalte măsuri ca în ziua următoare după a doua zi [4] să dea atacul general; și a pus să se vestească prin tabără că dă orașul să fie prădat și locuitorii făcuți robi de război.

Se mai spune și aceasta : cînd zidul a fost dat jos de tunuri, feciorul domnului de la Sinope Schender,[5] Ismail cu numele, a adus elinilor cuvînt de pace, vorbind cam următoarele : „Bărbați elini, starea de lucruri a ajuns la voi, precum vedeți pe muchea cuțitului. De ce nu trimiteți un sol | de
391 pace la împăratul?! Dacă voiți să lăsați în seama mea, eu vă voi obține de la împăratul să aveți pace și știu bine că o să-mi fiți recunoscători pentru

---

[1] În text trebuie scris κλήμασι—„cu fașini", κλίμασι din manuscrise fiind o greșeală ortografică de itacism, așa că nu e nevoie de conjectura nepotrivită κλίμαξι—„cu scări" a lui Tafel, acceptată de Darkó.

[2] Umplute cu pămînt.

[3] Cf. Ducas XXXVIII, 7, ed. Grecu.

[4] A treia zi, adică poimîine.

[5] Ar trebui îndreptat în Spender ; vezi mai sus, p. 56 n. 1.

această intervenție izbutită. Dacă însă nu o să aveți parte de aceasta, orașul va fi cucerit și prădat și pe voi împăratul vă va nimici cu desăvîrșire și femeile și copiii voștri îi vom lua robi și o nenorocire de moarte va da peste voi. Ci trimiteți cît mai repede de tot un bărbat, pe care ducîndu-l la Poarta împăratului, vă voi obține pacea". — Acestea le-a vorbit elinilor care țineau sfat. Și au crezut că trebuie să trimită un sol care să afle ce părere are împăratul cu privire la ei; și așa se vor sfătui ce ar fi mai bine să încerce spre folosul lor. Au trimis însă un bărbat nu de frunte, ca să încerce părerea împăratului. După ce acesta a ajuns la Poartă, condus de Ismail, împăratul a poruncit să-i plătească pe an o sută de mii; și dacă nu sînt în stare s-o facă aceasta, să lase orașul și să plece, luîndu-și toate ale lor cu ei, și să meargă fiecare unde ar voi. Cînd acestea au fost aduse înaintea elinilor, au ținut sfat și au hotărît să lupte mai departe, înfruntînd mai bine orice primejdie decît să-și lase orașul așa fără de luptă și să plece, luînd calea mării. | Dar eu unul cred că împăratul le-a făcut propunerile 392 acestea, voind să pună la încercare gîndul elinilor. Și mai ales încercările lor de a mina zidul rămînînd zădarnice, s-a apucat să iscodească, cum și-ar judeca elinii situația și dacă s-ar mai simți în putere.

Sultanul îndeamnă ienicerii la luptă.

Elinii așadar s-au pronunțat astfel, precum am arătat-o. Împăratul însă, îndată ce pregătirile pentru atac i-au fost gata, adunîndu-și ienicerii, le-a grăit așa: „Băieții mei ieniceri, voi care, oriunde aș merge la război, sînteți cei mai viteji totdeauna, de voi atîrnă acuma să cucerim acest oraș. Dar voi mai știți și aceasta. Ori de cîte ori vă întrebam [1], spuneați mereu că orașul poate fi cucerit, numai dacă v-aș putea da la pămînt zidurile. Ducîndu-vă pe la zid, vă întrebam dacă zid destul de mult a fost dat la pămînt acuma; și a fost dat atîta, cît credeați voi că este îndeajuns. Acuma însă cînd e timpul să dăm atacul general, acestea vi le pun înainte. Voi care pretutindeni la înaintașii noștri și la mine v-ați acoperit de laudă și renume, ajutați-mi să mă fac stăpîn pe împărăția asta. Și s-o știți! Cîte ținuturi se întîmplă să fie și în Asia și în Europa, cel mai bun din acestea îl voi da celui care s-a urcat cel dintîi pe zidul ce ne desparte. Și-l voi cinsti pe acesta, precum se cuvine, și-l voi răsplăti, dîndu-i să guverneze un ținut bogat și-l voi face ca toți oamenii neamului nostru să-l fericească! | Pe cine însă îl voi observa că se în- 393 vîrte pe la corturi și nu e în luptă lîngă zid, nu-mi va scăpa de pedeapsă, de ar avea și aripi să zboare; și va fi bun bucuros, dacă nu va suferi pedeapsa cea mai grea, să-și piardă viața. Mergeți așadar în lupta aceasta, cea mai

[1] În text e ἐπειρώμην—„puneam la încercare". Mai potrivit e de scris ἐπηρόμην—„întrebam". Vz. V. Laurent în „Echos d'Orient", 31 (1928), p. 467.

frumoasă şi care vă va aduce cele mai mari bogăţii; căci robi veţi lua de mult preţ, şi femei şi băieţi, şi avere multă din oraş". — La aceste cuvinte ale împăratului, comandanţii de zece oameni şi căpitanii de cete, care şi mai înainte cînd împăratul îi ducea şi le arăta zidul, dacă e destul de surpat, aceia şi atuncea i-au spus să aibă toată încrederea, că ei, fără să se uite înapoi, vor năvăli şi vor intra în oraş, dar îi cereau să le facă o favoare, să-i ierte pe oamenii aceia pe care îi ţinea prinşi, pentru că erau bănuiţi că l-au rănit la ochi pe comandantul flotei. Iar el i-a ascultat şi le-a dat drumul oamenilor de dragul ienicerilor.

Atacul general începe. După aceea cînd s-a hotărît să dea atacul, a trimis să se vestească pretutindeni în tabără, că dis-de-dimineaţă va avea loc atacul; şi a pus daruri în vedere pentru oricine va da dovezi de vitejie, pentru cine însă se va feri de luptă, i-a hotărît moartea drept pedeapsă. Şi zichizi [1] umblînd prin tabără, le aminteau de slava ce le este hotărîtă în
394 caz | de moarte, după cum profetul fericire le vesteşte celor ce au murit în luptă, şi altele de acest fel, precum le e credinţa. Şi elinilor le-a venit într-ajutor un bărbat genovez cu o corabie foarte mare şi avînd la trei sute de ostaşi deplin înarmaţi; şi l-au pus să stea pe locul, unde împăratul şi ienicerii aveau să-şi dea toată silinţa să pătrundă în oraş, şi i-au spus să ia aici toate măsurile de apărare şi să lupte cu ostaşii săi. Nu prea departe de el stătea şi însuşi împăratul elinilor cu oamenii lui, încît să le poată sări într-ajutor la luptă. Şi cardinalul Isidor al Sarmaţiei, de care am amintit mai înainte, fiind atuncea la elini, le ajuta la război; căci venise cu gîndul să facă un sinod şi să împace pe elini cu arhiereul romanilor. Cu puţin înainte o făcuse aceasta; şi elinii în sfîrşit au ajuns odată să se împace cu romanii. De îndată ce împăratul a crezut că e timpul să dea atacul dis-de-dimineaţă, — şi era o zi a lui Ares,[2] — şi ţambalele au început să răsune şi buciumaşii şi trîmbiţaşii au început să dea semnale; dis-de-dimineaţă s-a dat năvală şi pretutindeni pe lîngă oraş, barbarii s-au apucat de luptă şi atacau şi se luptau cu tărie. La zidul dinspre port, lupta elinilor era foarte dîrză şi turcii au fost respinşi, şi dacă undeva au apucat să se urce pe scări, şi-au
395 pierdut capetele şi elinii au rămas stăpîni pe zid, | unde însă a atacat însuşi împăratul, ienicerii năpustindu-se, i-au dovedit pe ostaşii genovezilor.

Giustiniani, rănit, se retrage. Şi însuşi Longo este rănit de un proiectil la mînă şi alţi cîţiva din ostaşii lui au fost răniţi şi, părăsindu-şi locul unde stăteau, ienicerii îndată dovedindu-i, au pătruns înăuntru; şi

[1] Vezi mai sus, p. 207 n. 2.

[2] Ἄρεος ἡμέρα, pe latineşte *Martis dies*, ziua lui Marte, zeul războiului, adică o zi de marţi.

pe ostașii genovezilor i-a pus pe fugă și, ținîndu-se de urma lor, îi ucideau. Longo s-a îndepărtat așadar din luptă. După el s-au luat ostașii lui și ienicerii năvăleau în urma lor. Și cînd împăratul elinilor a băgat de seamă că ei își lasă locul și dau înapoi, a alergat îndată și l-a întrebat pe Longo că încotro o ia; și el spunîndu-i că aici Dumnezeu ține cu turcii, atunci însuși împăratul întorcîndu-se către Cantacuzino și alți cîțiva puțini care erau cu dînsul, le-a spus: „Să mergem, bărbați, în contra barbarilor!" — Și acel Cantacuzino, care a fost un bărbat viteaz și-a găsit moartea.

Constantin XII cade în luptă. Turcii pătrund în oraș.

Și însuși împăratul Constantin a fost respins și năvălind asupra lui și urmărindu-l, l-au rănit la umăr; și a murit. Cînd ceilalți elini i-au văzut pe ieniceri alergînd pe zidul cel mare și trăgînd de sus cu săgețile și aruncînd cu pietrele și cînd au văzut pe oamenii lui Longo fugind, au luat-o la fugă, în timp ce ienicerii se țineau de urma lor; și fiecare căuta să lase zidul și să iasă din luptă, ca să scape cu viață. Cînd însă au ajuns la | Poarta numită a lui Roman, aici cădeau 396
pe jos, înghesuiți unii de alții, și venind alții, iarăși cădeau peste ei, și așa călcînd mereu unii peste alții în grabă, se sileau să treacă; și s-a făcut lîngă poartă o grămadă foarte mare de trupuri încă în viață, încît nimeni nu mai putea scăpa de acolo. Și aceștia, cei mai mulți s-au prăpădit așa fără nici o noimă; înghesuindu-se să apuce unii înaintea altora, cădeau în acea grozăvie; și porțile s-au închis în fața elinilor de trupuri, în timp ce umblau încolo și încoace. Ienicerii însă trecînd peste zidul cel mare, căci o mare parte și dintr-acela a fost dată la pămînt de tunuri, s-au revărsat pe aici în oraș și au început să jefuiască orașul, apucînd-o, unde îi venea bine fiecăruia.

Fugă. Profeție deșartă. Moarte și robie.

Elinii însă, cînd vestea s-a răspîndit că orașul a fost cucerit, mai întîi unii s-au repezit să fugă spre port la corăbiile venețienilor și genovezilor; și mulți înghesuindu-se în grabă și fără nici o rînduială în vase mai mici și mai proaste, acestea scufundîndu-se, și-au pierdut viața. Și s-a întîmplat, precum se întîmplă de obicei în astfel de învălmășeli, cînd amestecați aleargă fiecare fără nici o ordine, ca să-și scape viața; și aceștia, ce-i drept, au apucat să scape de urmărirea turcilor. Dar paznicii porților orașului, împinși de o neînțelegere nenorocită, cînd au văzut pe elini luîndu-o la fugă spre corăbii, grăbiți să scape la corăbii, au crezut că dacă ar încuia porțile, elinii ar putea fi siliți | să se întoarcă 397
la luptă și să se apere; căci prin oraș era răspîndită o profeție că, după ce dușmanii vor fi pătruns în oraș pînă în piața Taurului, urmărind de aproape pe orășeni, aceștia, siliți să se întoarcă la luptă, îi vor scoate afară pe dușmani și au să păstreze orașul; bizuindu-se după socoteala mea, pe această

credință, paznicii porților au aruncat afară cheile de sus de pe zid. Dar bărbați și femei, curgînd mereu nenumărați din toate părțile, s-au făcut mulțime mare aici și s-au îndreptat spre biserica numită a sfintei Sofia, cea mai mare din oraș; și aici, s-au strîns bărbați și femei și copii. Totuși nu mult mai pe urmă au fost prinși de turci fără nici o luptă; și dintre bărbați nu puțini au fost omorîți de turci înăuntrul bisericii. Alții însă dintre elini, apucînd-o în alte părți ale orașului, nu știau ce ar putea să facă; și nu cu mult mai tîrziu, unii au fost uciși, iar alții au fost luați și prizonieri. Și mulți dintre elini, bărbați viteji fiind, s-au luptat și au murit pentru patrie, încît să nu-și vadă femeile și copiii ajunși în robie. Așa s-a săvîrșit atunci din viață Teofil din neamul Paleologilor, luptînd cu bărbăție pînă la moarte. Și din Paleologii Metochiteii[1] tatăl cu feciorii lui au căzut în luptă. Și mulți dintre elinii care erau în suita împăratului, de neam mare, au murit,
398 neputînd să-și vadă | patria robită. Pretutindeni în oraș era plin de oameni care ucideau și erau uciși, care fugăreau și erau fugăriți. Și cu Notara, întîiul mare dregător al împăratului, și cu Orchan, nepotul de fiu al lui Musulman, s-a întîmplat precum spuneau înșiși elinii, următorul lucru. Cum au aflat că orașul a fost cucerit, au fugit într-un turn al orașului, ca aici să se chibzuiască, încotro ar trebui s-o apuce. Și ajungînd aici, Orchan îmbrăcînd rasa unui nazireu, s-a aruncat din turn, și a murit; cei cu Notara au fost împresurați și prinși pe la orele cînd piața e plină de oameni[2], atît el cît și feciorii lui.

Bogată pradă de război.

Ienicerii au umplut îndată tabăra împăratului de femei și de copii de ai celor mai străluciți elini și, ridicînd bogăție multă, s-au făcut foarte avuți. Și tabăra se putea vedea pretutindeni plină de bărbați și de femei, strigîndu-se unii pe alții, și de copii înspăimîntați de această nenorocire. Și mult aur și argint a fost scos din oraș și era dus în tabără; și era mulțime mare de pietre scumpe și locul era plin de veșminte de tot felul, încît, într-o singură zi, tabăra aceasta s-a umplut de averi de la bărbați străluciți și de bogăție și de alt belșug, încît mulți

---

[1] În toate edițiile e scris μετοχιταῖοι cu inițială mică, fiind considerat adjectiv, dar trebuie scris Μετοχιταῖοι cu inițială mare, fiind nume propriu; e vorba de o ramură a Paleologilor, coborîtoare dintr-o căsătorie a unui Paleolog cu fata marelui învățat și bărbat de stat Teodor Metochites din timpul împăratului Andronic II Paleolog (1282—1328). Vezi V. Laurent în „Echos d'Orient", 31 (1928), p. 467; A v e r k i o s T h. P a p a d o p u l o s, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen* (1259—1453), München, 1938, p. 95, nr. 188 și nota 200. Despre un Paleolog Metochites vezi și Cronica lui Gheorghe Sphrantzes, în Migne P. G., vol. 156, col. 1058 și ed. Bonn, p. 228, 11.

[2] Vezi mai sus, p. 216 nota 1.

ieniceri nu mai știau ce să facă | de atîta belșug de bogăție ce era. Și pietrele 399 scumpe le-au vîndut pe un preț de nimic, pentru că ienicerii n-au știut cu ce preț ar trebui să le dea; și s-au făcut foarte bogați și se părea că ienicerii vînd aur, cum era, în loc de aramă.

Capul împăratului adus la sultan. Aici a fost prins și Isidor, cardinal de Sabina, și cum era dus, a fost vîndut în Galata; și urcîndu-se într-o corabie, a scăpat în Peloponez. De l-ar fi cunoscut împăratul că e cardinalul Isidor, l-ar fi ucis și nu-l lăsa să fugă; dar acuma crezîndu-l că a murit, nu i-a dat nici o importanță. Dar capul împăratului elinilor, unul din ieniceri aducîndu-l după aceea la împăratul, a luat și daruri și a primit și un ținut spre guvernare. Care însă i-a fost moartea, nici unul din ieniceri nu i-a putut-o spune. Căci lîngă Poartă și-a găsit moartea ca un soldat de rînd în același loc cu mulți alții, după ce a stat pe tronul împărătesc trei ani și luni trei. Dar și dintre venețieni au fost prinși bărbați străluciți care se aflau aici pentru negustorie, și mulți alții care s-au întîmplat să intre în port cu triremele și pe care elinii i-au reținut ca aliați, încît în nevoia de față să le stea în ajutor la luptă. Și pritanul[1] venețienilor, cînd a fost adus la împărat, a fost dat morții, ceilalți însă au fost răscumpărați după aceea. În timp ce acestea se întîmplau și aproape toți stăteau numai de pradă, pînă și cei de la flota | împăratului, atunci triremele venețienilor, ridicînd ancorele, s-au dus prin Elespont și a treia zi au ajuns în Eubea, goale, fără de oameni; căci elinii 400 debarcîndu-i pe cei mai mulți, i-au rînduit să stea de paza orașului la metereze; și au fost luați prizonieri, alții însă au și murit. Triremele sosind, aduc știrea despre nenorocirea Bizanțului; și cu toții nici nu știau, încotro s-o apuce și unde să ajungă; căci socoteau că această grozăvie o să ajungă repede la ei. Și insulele din Marea Egee aproape că toate au luat-o la fugă și domnii elinilor de prin Peloponez, uluiți de nenorocire, au luat-o spre mare. De aceea s-a și întîmplat că albanezii care locuiesc aici, să se răscoale.

Galata se predă. Îndată ce Bizanțul a fost cucerit, împăratul repede a poruncit socrului său Zagan, să echipeze trireme și să plece în orașul Galata din fața Bizanțului și să oprească orice îmbarcare în corăbii; să îndemne locuitorii orașului ca fiecare să stea liniștit în locul său și să nu lase pe nimeni să se urce în corăbii. Căci conducătorul din fruntea acestui oraș, cînd a văzut că Bizanțul a fost cucerit de către împărat, a fost apucat de mare spaimă, că, pornind asupra lor să nu le robească orașul, precum a făcut și cu Bizanțul; și de aceea luînd cheile orașului, a sosit la împărat

[1] *Bailo*, guvernatorul coloniei venețiene din Constantinopole.

credință, paznicii porților au aruncat afară cheile de sus de pe zid. Dar bărbați și femei, curgînd mereu nenumărați din toate părțile, s-au făcut mulțime mare aici și s-au îndreptat spre biserica numită a sfintei Sofia, cea mai mare din oraș; și aici, s-au strîns bărbați și femei și copii. Totuși nu mult mai pe urmă au fost prinși de turci fără nici o luptă; și dintre bărbați nu puțini au fost omorîți de turci înăuntrul bisericii. Alții însă dintre elini, apucînd-o în alte părți ale orașului, nu știau ce ar putea să facă; și nu cu mult mai tîrziu, unii au fost uciși, iar alții au fost luați și prizonieri. Și mulți dintre elini, bărbați viteji fiind, s-au luptat și au murit pentru patrie, încît să nu-și vadă femeile și copiii ajunși în robie. Așa s-a săvîrșit atunci din viață Teofil din neamul Paleologilor, luptînd cu bărbăție pînă la moarte. Și din Paleologii Metochiteii[1] tatăl cu feciorii lui au căzut în luptă. Și mulți dintre elinii care erau în suita împăratului, de neam mare, au murit,
398 neputînd să-și vadă | patria robită. Pretutindeni în oraș era plin de oameni care ucideau și erau uciși, care fugăreau și erau fugăriți. Și cu Notara, întîiul mare dregător al împăratului, și cu Orchan, nepotul de fiu al lui Musulman, s-a întîmplat precum spuneau înșiși elinii, următorul lucru. Cum au aflat că orașul a fost cucerit, au fugit într-un turn al orașului, ca aici să se chibzuiască, încotro ar trebui s-o apuce. Și ajungînd aici, Orchan îmbrăcînd rasa unui nazireu, s-a aruncat din turn, și a murit; cei cu Notara au fost impresurați și prinși pe la orele cînd piața e plină de oameni[2], atît el cît și feciorii lui.

Bogată pradă de război.

Ienicerii au umplut îndată tabăra împăratului de femei și de copii de ai celor mai străluciți elini și, ridicînd bogăție multă, s-au făcut foarte avuți. Și tabăra se putea vedea pretutindeni plină de bărbați și de femei, strigîndu-se unii pe alții, și de copii înspăimîntați de această nenorocire. Și mult aur și argint a fost scos din oraș și era dus în tabără; și era mulțime mare de pietre scumpe și locul era plin de veșminte de tot felul, încît, într-o singură zi, tabăra aceasta s-a umplut de averi de la bărbați străluciți și de bogăție și de alt belșug, încît mulți

---

[1] În toate edițiile e scris μετοχιταῖοι cu inițială mică, fiind considerat adjectiv, dar trebuie scris Μετοχιταῖοι cu inițială mare, fiind nume propriu; e vorba de o ramură a Paleologilor, coborîtoare dintr-o căsătorie a unui Paleolog cu fata marelui învățat și bărbat de stat Teodor Metochites din timpul împăratului Andronic II Paleolog (1282—1328). Vezi V. Laurent în „Echos d'Orient", 31 (1928), p. 467; Averkios Th. Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen* (1259—1453), München, 1938, p. 95, nr. 188 și nota 200. Despre un Paleolog Metochites vezi și Cronica lui Gheorghe Sphrantzes, în Migne P. G., vol. 156, col. 1058 și ed. Bonn, p. 228, 11.

[2] Vezi mai sus, p. 216 nota 1.

ieniceri nu mai ştiau ce să facă | de atîta belşug de bogăţie ce era. Şi pietrele 399
scumpe le-au vîndut pe un preţ de nimic, pentru că ienicerii n-au ştiut cu ce preţ ar trebui să le dea; şi s-au făcut foarte bogaţi şi se părea că ienicerii vînd aur, cum era, în loc de aramă.

Capul împăratului adus la sultan. Aici a fost prins şi Isidor, cardinal de Sabina, şi cum era dus, a fost vîndut în Galata; şi urcîndu-se într-o corabie, a scăpat în Peloponez. De l-ar fi cunoscut împăratul că e cardinalul Isidor, l-ar fi ucis şi nu-l lăsa să fugă; dar acuma crezîndu-l că a murit, nu i-a dat nici o importanţă. Dar capul împăratului elinilor, unul din ieniceri aducîndu-l după aceea la împăratul, a luat şi daruri şi a primit şi un ţinut spre guvernare. Care însă i-a fost moartea, nici unul din ieniceri nu i-a putut-o spune. Căci lîngă Poartă şi-a găsit moartea ca un soldat de rînd în acelaşi loc cu mulţi alţii, după ce a stat pe tronul împărătesc trei ani şi luni trei. Dar şi dintre veneţieni au fost prinşi bărbaţi străluciţi care se aflau aici pentru negustorie, şi mulţi alţii care s-au întîmplat să intre în port cu triremele şi pe care elinii i-au reţinut ca aliaţi, încît în nevoia de faţă să le stea în ajutor la luptă. Şi pritanul[1] veneţienilor, cînd a fost adus la împărat, a fost dat morţii, ceilalţi însă au fost răscumpăraţi după aceea. În timp ce acestea se întîmplau şi aproape toţi stăteau numai de pradă, pînă şi cei de la flota | împăratului, atunci triremele veneţienilor, ridicînd ancorele, s-au dus prin Eles- 400
pont şi a treia zi au ajuns în Eubea, goale, fără de oameni; căci elinii debarcîndu-i pe cei mai mulţi, i-au rînduit să stea de paza oraşului la metereze; şi au fost luaţi prizonieri, alţii însă au şi murit. Triremele sosind, aduc ştirea despre nenorocirea Bizanţului; şi cu toţii nici nu ştiau, încotro s-o apuce şi unde să ajungă; căci socoteau că această grozăvie o să ajungă repede la ei. Şi insulele din Marea Egee aproape că toate au luat-o la fugă şi domnii elinilor de prin Peloponez, uluiţi de nenorocire, au luat-o spre mare. De aceea s-a şi întîmplat că albanezii care locuiesc aici, să se răscoale.

Galata se predă. Îndată ce Bizanţul a fost cucerit, împăratul repede a poruncit socrului său Zagan, să echipeze trireme şi să plece în oraşul Galata din faţa Bizanţului şi să oprească orice îmbarcare în corăbii; să îndemne locuitorii oraşului ca fiecare să stea liniştit în locul său şi să nu lase pe nimeni să se urce în corăbii. Căci conducătorul din fruntea acestui oraş, cînd a văzut că Bizanţul a fost cucerit de către împărat, a fost apucat de mare spaimă, că, pornind asupra lor să nu le robească oraşul, precum a făcut şi cu Bizanţul; şi de aceea luînd cheile oraşului, a sosit la împărat

[1] *Bailo*, guvernatorul coloniei veneţiene din Constantinopole.

401 și i-a predat orașul, precum că | i se încredințează lui, cerînd ca de acuma înainte să asculte de el, la orice ar porunci. Și atunci a trimis pe Zagan să ia în primire orașul și să nu lase pe nimeni să plece cu corăbiile. Cînd galatenii au văzut că triremele au pornit spre orașul lor, atuncea cu toții, mic și mare, au apucat-o spre corăbii; turcii însă îi opreau și pe unii dintr-înșii i-au și ucis, căutînd să bage spaimă. Dar după ce Zagan a sosit și a intrat în oraș, a rînduit treburile publice și a pus un guvernator de al împăratului, așa încît acesta, într-o singură zi, s-a făcut stăpîn pe două orașe; și pe locuitorii unuia i-a prefăcut în robi, pe celălalt însă luîndu-l în primire, a poruncit locuitorilor să dărîme zidurile dinspre uscat. Aceasta a făcut-o, pentru ca, în caz că ar sosi corăbii din Italia, să nu poată pune la cale vreo răscoală, zidurile dinspre uscat fiind dărîmate; și dacă împăratul ar avea să aibă iarăși război, să nu-i poată opri intrarea în oraș.

Moartea marelui duce Luca Notara și a multor nobili bizantini.

Dintre elini cîți nu și-au pierdut viața, pe aceștia i-au dus la Galata, mai ales pe cei mai străluciți dintre ei. Și așa unii și-au dobîndit libertatea; pe Notara însă, pritanul[1] împăratului elinilor, și pe soția și pe copiii lui, însuși împăratul i-a răscumpărat și a stat de vorbă cu dînsul despre ce ar voi din ce a avut, să-i fie adunat, și despre cîte știa că așteaptă din Italia; și, un timp, i-a dat toată cinstea și se vedea cu el. Și dintre elini cîți și-au
402 cîștigat libertatea, | s-au adunat iarăși în orașul Bizanțului și ei căutau să-și elibereze rudele și prietenii. Și nu peste mult timp au fost dați morții de împărat. S-a întîmplat însă așa: Cînd i s-a adus știrea, că este un băiat brudiu de doisprezece ani de al lui Notara, a trimis pe unul din paharnicii lui și-i cere băiatul. Acela însă, cînd a auzit cuvintele paharnicului, s-a supărat foarte și s-a cătrănit rău, spunînd: „O, paharnice, acestea sînt de nesuferit, ca împăratul să ne smulgă băieții noștri, fără să aibă deocamdată de ce ne face vreo imputare, după ce greșala ne-a iertat-o, răscumpărîndu-ne. Dar de voiește să ne-o facă aceasta așa, de ce nu poruncește pe noi înșine să ne dea morții celei mai rele?" — Acestea le-a spus și i-a zis că, neavînd nici o vină, de bunăvoie nu va da niciodată din mînă băiatul. Paharnicul a rămas înmărmurit și-l sfătuia nici să nu spună, nici să nu se poarte așa cu împăratul, căci îndată va fi dat morții, dar nu l-a ascultat. Cînd, întorcîndu-se, paharnicul a anunțat împăratului spusele elinilor, acesta îndată a poruncit să-l aducă pe acela cu băieții lui și pe toți cîți erau cu el, să-i și taie. Cînd cei însărcinați cu această poruncă au sosit la el, s-a rugat de ei să-i ucidă în fața sa mai întîi băieții și după aceea lui să-i ia viața. Și

[1] Primul mare dregător, prim-ministru.

băieții lui, fiindu-le frică de moarte, se rugau | de tatăl lor să dea toate averile ce le au în Italia, și să-i scape să nu moară. Dar el nu i-a lăsat, ci-i îndemna să meargă cu curaj la moarte. Și i-au ucis întîi pe aceștia și apoi însuși s-a dat să-i ia viața. După ce împăratul l-a ucis pe acesta și pe cei ce erau pe lîngă el, a poruncit îndată să-i aducă și pe ceilalți elini cîți, fiind puși în libertate, se aflau în Bizanț, și i-au tăiat și pe aceștia. Și așa, fără cuvînt, aceștia au fost dați morții; împăratul însă s-a pornit la acest omor, pus fiind la cale de unul dintre elinii din partea locului, cu fata căruia trăia împăratul și era nebun de dragoste pentru femeie și stăpînit cu totul de dragoste, se arăta față de rudele ei cu multă bunăvoință. Și ascultînd de acesta, se spune că le-a luat elinilor viața. 403

Troia e răzbunată.

Cu elinii din Bizanț s-au întîmplat atîtea ! Se pare însă că această nenorocire, cea mai mare din cîte s-au întîmplat în lume, pe toate le întrece prin suferință și a fost aproape ca și cea de la Ilion. Și aceasta să fi fost pe capul elinilor meniți să fie dați cu totul pierzării de către barbari, o pedeapsă pentru Ilion; și romanii cred că așa i-a ajuns pe elini răzbunarea pentru nenorocirea ce au pricinuit-o odinioară la Ilion[1].

Uciderea marelui vizir Chalil.

Și acestea s-au petrecut pînă aici așa ! De astă dată însă îl prinde pe Chalil, | feciorul lui Braim, care îi era conducător al casei; pe acesta voia și de mai înainte să-l dea pierzării, dar, domnia nefiindu-i încă destul de consolidată, de teamă n-a pus mîna pe el. Și pe acela avîndu-l în cătușe, l-a trimis pe o trăsură la Adrianopole să-l arunce la închisoare; și nu cu mult mai pe urmă i-a luat toată averea, aur și argint cît s-a găsit la el; căci omul acesta a făcut din răsputeri avere foarte mare și a fost cel mai bogat dintre toți oamenii de la curtea acestor împărați. Acestea, s-au întîmplat, cînd Zagan, socrul împăratului, avea atunci puterea și trecerea cea mai mare pe lîngă împărat; căci pe fata acestuia logodită cu Machumet, feciorul lui Michail, cînd s-a dus la vedere împreună cu împăratul la el, cum a văzut femeia, împăratul, îndrăgostindu-se de ea, el însuși a luat-o pe aceasta și Zagan a dat-o pe cealaltă după acel Machumet. Pe Chalil așadar, l-a dat repede atunci morții și pe slujitorii lui Iagup și Mehmet și i-a luat banii, peste o sută douăzeci de mii galbeni aur. Atunci cei mai mulți din slujitorii lui și rudele s-au pornit să umble 404

---

[1] Compară și C r i t o b u l IV, 11,6 și V. G r e c u, *Autour du „De Signis" de Nicétas Choniate*, în „Revue des études byzantines", VI, 1948, p. 59. Tîlcuirea aceasta Laonic o va fi luat din vreo cronică latinească apuseană, căci sub romani aici e vădit că înțelege popoarele din Apus și învățații umaniști ai Renașterii îi și considerau pe turci ca descendenți din Teucer, un fecior de al lui Priam, împăratul Troiei homerice.

în haine cernite, ca după un bărbat ce a fost foarte strălucit. Și cînd a ajuns aceasta la urechile împăratului, a dat ordin, că oricine ar purta haină neagră, a doua zi să se înfățișeze la Poarta împăratului. Și nimeni nu s-a mai arătat îmbrăcat așa prin oraș. De mai înainte, împăratul a dat
405 de cunoscut acestui bărbat | că-i poartă ură mare ca unui dușman al său ; și gura lumii, care de multe ori e mai mult de la dumnezeu, vorbea așa. Și odată cînd o vulpe i-a fost legată la poartă, însuși împăratul i-a făcut întrebarea : „Ticăloaso, de ce n-ai căutat la vizirul nostru Chalil să scapi cu bani, ci ai ajuns așa de rău ?". — Totuși gura lumii îl neliniștea chiar și pe Chalil. Și s-a pornit cu gîndul să facă o călătorie lungă la mormîntul profetului Mohamed, că doar împăratul și-ar mai potoli mînia asupra lui. Ci îl amăgea, domolindu-l cu bani ; și odată cînd l-a văzut tulburat de gura lumii, i-a trimis bani și-i făcea curaj să nu asculte de cei ce îi vorbesc de rău, și-i spunea să fie cu multă voie bună. Și așa amăgindu-se, a trimis vorbă împăratului, că : „Împărate, de tine atîrnă și supărarea noastră și voia bună. De spui deci să fim supărați, neapărat trebuie să fim așa ; dacă însă dispui să fim cu voie bună, vom rămînea, fiind cu toată încrederea".

Profeții despre sfîrșitul împărăției bizantine.

Acesta deci s-a săvîrșit din viață așa! Împăratul însă, după cucerirea Bizanțului, de s-ar fi lăsat dus de renumele ce și-l făcuse, și ar fi năvălit în orice parte, ar fi făcut mai isprăvi și și-ar fi lărgit mult țara. Dar după cucerirea Bizanțului, a încheiat tratat de pace cu frații împăratului din Bizanț. Mă și minunez de unii
406 că nu cred că prorociile Sibilei au fost adevărate, | cînd, în ce privește împărăția bizantină, lista împăraților scrisă, precum se spune, de împăratul Leon Înțeleptul se sfîrșea la acest împărat și cu arhiereul care s-a săvîrșit din viață în Florența tirenilor.[1] Căci pe împăratul Constantin, ca unul ce este ucis de barbari și nu moare pe tron, și nici pe Grigorie care a pribegit în Italia, nu-i cuprindea acest tabel. Locuri fuseseră însemnate în cartea împăraților de după sine pînă la sfîrșitul acestui împărat și a arhiereului, fie a mai multora fie și a mai puținor, cîți au ajuns pe scaunul arhieresc al Constantinopolei. Se mai vorbește și de multe lucruri cu adevărat minunate de ale acestui împărat, ca unul ce a fost cunoscător de stele și de suflete și a avut legături cu puterea acelora, din aceste lucruri sînt două trei care, ar face, să mai fie amintite.

---

[1] După căderea împărăției bizantine s-au ivit diferite profeții, așa numite *ex eventu*, despre acest eveniment. Astfel, împăratul Leon VI Filozoful (886—912) să fi prorocit care împărați și patriarhi vor urma după moartea sa ; această listă se sfîrșea cu împăratul Ioan VIII Paleolog (1425—1448) și cu patriarhul Iosif, mort în 1439 la sinodul din Florența. Constantin XII se urcase, ce-i drept, pe tron, dar n-a apucat să fie încoronat.

Răscoala albanezilor. Alte răzvrătiri în Peloponez, de mai de mult.

Dar mă voi întoarce, de unde mă pornisem să istorisesc pe rînd, cum domnii din Peloponez se frămîntau cu gîndul să fugă în Italia cu cei mai de frunte dintre elinii care locuiesc în insulă[1]; cînd însă împăratul a încheiat tratate de pace cu ei, nu s-au mai gîndit să plece, ci au rămas locului şi au căzut într-o nenorocire nu prea mică, nici nu neînsemnată. Căci albanezii, cînd i-au văzut că se pregătesc de plecare, n-au mai vrut să asculte de dînşii, ci s-au înţeles între ei şi s-au legat cu jurămînt să atace Peloponezul. Aceasta au făcut-o puşi la cale de Petru | Şchiopul, un bărbat urît la caracter, dar de 407
altcum dibaci; acesta îi conducea pe albanezi şi le-a băgat în cap această răscoală. Îi punea cu stăruinţă la cale să se lepede de elini şi să-şi ia domn pe care ei înşişi îşi vor fi ales. S-au şi frămîntat cu gîndul să se împace cu domnii Peloponezului, dar apoi au fost opriţi cu totul. Şi au chemat, ce-i drept, şi dintre elini pe altul la acest plan al lor, cerînd să le stea în frunte; în sfîrşit şi l-au pus domn pe Emanuil din neamul Cantacuzinilor şi prădau pe un cap, tot ce era al elinilor şi vite şi animale cîte le aveau elinii, le jefuiau cu puterea armelor, Cu toţii sînt păstori nomazi acest popor şi nicăieri nu stau mult timp. Punîndu-se astfel în mişcare, au fost oraşe pe care şi le-au supus; şi unele, năvălind asupra lor, le împresurau, pe altele le lăsau şi pustii. Şi pe elini îi treceau în rîndurile robilor de război şi lucrau la Poarta împăratului să le fie încredinţat lor Peloponezul; şi-i puneau în vedere şi armată şi oraşe în Peloponez şi să plătească împăratului tribut mult în fiecare an.

Şi cu ei erau uniţi şi Centurione Zacharia, cumnatul fratelui împăratului, şi Lucan; pe aceştia după ce i-a închis în oraşul numit Chlumuţi[2] în cetatea de sus, i-a pus la închisoare şi-i păzea cu lanţuri la picioare. Căci pe căpitanul oraşului | înduplecîndu-l să se răscoale împreună cu ei 408
şi pe fata lui Centurione să o ia de soţie, s-a răsculat şi le-a dat drumul din închisoare şi se războiau cu elinii. Şi albanezilor le-a crescut puterea şi a ajuns mare. Pe Centurione, ce-i drept, Toma, fratele împăratului, găsindu-i aşa vină, l-a prins, cînd Amurat al lui Mehmet, dărîmînd Istmul, a pornit înăuntrul Peloponezului asupra Ahaiei. Şi se porniseră să se răscoale atît el cît şi Bochali, guvernatorul din Leondari. Şi Bochali s-a răsculat pe faţă şi ducea război; şi într-o luptă cu Raul, generalul-comandant al domnului, a fost prins; şi domnul i-a scos ochii. Găsindu-i aşa vinovaţi, pe aceştia în timpul năvalei lui Amurat, şi pe Lucan umblînd cu gînd de răzvrătire în contra puterii sale şi înţelegîndu-se cu aceia dintre elini care doreau schim-

---

[1] Peninsula Peloponezului era considerată aproape insulă.

[2] Manuscrisele ne dau Χλουμουτίου, Χλουμουτίην şi Χλουμετίην—„Chlumuti, Chlumeti", îndreptat de Darkó în Χλουμουτζίην.

bări în stat, i-a prins şi, punîndu-i la închisoare, îi ţinea în cetate. Acesta, şi mai înainte, împingea la vrăjmăşie, înconjurîndu-se cu o putere armată de seamă, îndemnînd şi dintre elini pe cei mai de frunte şi după aceea dintre albanezi pe cei mai puternici. Pe acesta, fiind de neam nu de rînd, însă cu totul necunoscut, Teodor cel tînăr, domnul Spartei, l-a rînduit între cei dintîi dregători ai săi şi cu bani a căutat să şi-l apropie, pentru că se arăta din fire înzestrat cu însuşiri frumoase şi priceput la multe. Pornind de la această facere de bine a despotului, se ocupa luîndu-se la întrecere cu elinii mai de seamă, de treburile publice din Peloponez, | făcînd
409 demagogie în contra despotului. Şi s-a întors către aceştia[1], ca unii ce erau în divergenţă de păreri cu elinii din Bizanţ şi-şi temeau şi situaţia şi ţara şi se temeau şi de turci că, dacă s-ar face stăpîni în Peloponez, nu i-ar mai lăsa în starea bună de acuma. Şi credea că îndată o să aibă mare putere, cu oricare din conducătorii de ţară s-ar lega într-o conspiraţie, dar starea lui de lucruri nu avea încă nimic sănătos în ea. Aceşti bărbaţi[2] aşadar au scăpat astfel din închisoare; dar ducînd armată asupra oraşului Cline, s-au retras cu multă ruşine, fiind bătuţi; şi pornind război asupra oraşului Patras din Ahaia şi asupra domnului mai tînăr, le-a mers rău, pierzînd mulţi din oamenii lor.

Intervenţia turcilor. Sfatul lui Turachan.

Se pare aşadar că puterea în Peloponez ar fi trecut în mîinile albanezilor, dacă Asan n-ar fi izbutit la Poarta împăratului, încît să li se dea armată; şi au adus armată de a împăratului sub comanda lui Turachan care, sosit în Peloponez cu armata şi întîlnindu-se cu despoţii spre a ţinea sfat, cum să ducă războiul, a vorbit către ei astfel: „O, feciori ai împăratului elinilor, e neapărat ca şi unul din voi să fie faţă acolo la război. Căci duşmanii văzîndu-vă şi pe voi, ar ceda mai degrabă, dîndu-şi seama că din partea voastră nu li se va în-
410 tîmpla ceva de | neînlăturat. Fiind însă voi certaţi şi speriaţi, n-ar prea voi cu uşurinţă să cedeze, fiindu-le oarecum teamă; şi nici situaţia voastră deocamdată nu s-ar îndrepta cu uşurinţă. În orice caz, la una vă sfătuiesc, ca în viitor să nu vă mai purtaţi aşa cu supuşii voştri, ci pe cei buni să-i răsplătiţi, pe cît puteţi, iar pe cei răi să-i pedepsiţi după putinţă, precum, s-o ştiţi bine, pe cei răi cu ajutorul celor buni lesne îi veţi putea pedepsi; şi neîngăduind să se repete nimic, fiţi fără nici o iertare. Lăsînd la voia întîmplării, ce s-ar petrece? Vădit că, dacă acel rău s-a înfipt în locul unui mai bun, lesne s-ar întoarce astfel cu toţii, încît să ajungă răii asupra voastră; şi aşa striviţi v-aţi prăpădi rău de tot. Dar şi din cele trecute să

[1] Lucan către Centurione şi Bochali.

[2] Centurione şi Lucan.

cunoașteți viitorul, trebuie să vă fie de folos. Căci voi purtîndu-vă așa și tratînd bine pe cei ce nu au gînd bun asupra voastră, toate s-au întors împotrivă ; și, dacă împăratul nu v-ar face bine acuma și nu v-ar da înapoi țara, știu bine că statul vi s-ar nimici. Prin urmare, pentru că astfel n-ați urmat o politică de folos, trebuie să apucați calea opusă. Și vă dau iar sfatul acela, nu | stînd acasă să lasați lucrurile să vă fie duse încotro ar 411
vrea, ci dacă observați pe careva, voi înșivă pornind cu năvală, să-l pedepsiți îndată și să nu dați înapoi de loc molatici. Căci și pe turci aceste două lucruri i-au făcut să ajungă foarte puternici : pretutindeni să fie de față, prinzînd fără de veste pe cine ar trebui, și pe cei buni să-i răsplătească, pe cît se poate de mult ; și dacă situația deocamdată nu îngăduie ca cei răi să fie pedepsiți, cedează și iartă, cît ar trebui, dar de îndată ce situația s-ar fi îmbunătățit, nu mai îngăduie de loc celui rău să se mai obrăznicească, ci repede îl pedepsesc pe cel agresiv".

Albanezii se supun. Acestea le-a spus și pe urmă i-a chemat să vină după el asupra albanezilor. Și mai întîi, deodată cu turcii pleacă Dimitrie asupra ocolului Bordonia[1], întărit din fire, unde albanezii și-au adăpostit copiii și femeile și la gura intrării ridicaseră un zid și un turn mic ; sosind aici amîndoi conducătorii, au început impresurarea ; și atacau deodată, și elinii și turcii și, minînd zidurile, încercau să pună mîna. Dar făcîndu-se noaptea, i-a împiedicat să pună așa mîna pe ei. Aceia însă, la adăpostul nopții, s-au pornit să fugă printr-o viroagă, pînă la care se întindea muntele. Turcii observînd că au pornit-o la fugă, și căzînd de îndată asupra lor, au luat robi bărbați și femei la zece mii fiind. După aceea | mergînd mai departe, au ajuns la Itome, fratele mai tînăr Toma însoțind cu schimbul 412
acuma armata, și apoi la cetatea Aetos, care cu puțin înainte trecuse la Centurione. Și au ocupat orașul, impunîndu-i să predea armatei o mie de robi și armele și vite. Atunci îndată s-au supus și ceilalți albanezi, trimițînd despoților soli, cu condiția să păstreze ce-au cucerit și să nu dea înapoi caii și vitele ce le-au luat ca pradă. Cu condițiile acestea s-au împăcat fiecare cu domnul său.

Turachan a voit, ce-i drept, puterea albanezilor s-o slăbească, încît pe viitor să poată umbla cu ei lesne, precum ar socoti că le va fi de folos. Și cînd avea să plece înapoi, ajungînd să stea iarăși de vorbă cu amîndoi domnii, le-a spus unele ca acestea : „O, împărați de-ai elinilor, și mai înainte întîlnindu-mă aici cu voi, v-am vorbit destul ce cred eu despre situația voastră. Dar și acuma vă spun atîta că, mai întîi trăind în unire

[1] Manuscrisele au βορβοτίανην—„Borbotiani" și βορβοτία—„Borbotia", îndreptat de Darkó, după cronica lui Gheorghe Sphrantzes (Migne P. G., 156 col. 1066 D) în Βορδονίαν.

veţi avea parte din belşug de tot binele, certîndu-vă însă şi trăind în discordie, vi se va întîmpla dimpotrivă; apoi nu îngăduiţi, stînd liniştiţi, ca supuşii să devină îndrăzneţi faţă de voi, ci niciodată să nu pregetaţi ca să-i pedepsiţi fără cruţare. Începutul răului e aşa, deşi întîi pare să fie cu totul ne-
413 însemnat, crescînd mereu, repede se face îndrăzneţ; | şi îndrăzneala ajunsă odată mare de tot nu mai conteneşte de sine. Dar aşa nu e bine. Căci ceea ce-ţi place, de orice te-ai apuca şi în orice parte te-ai mişca, aceea de cele mai multe ori va creşte şi se dovedeşte mare, orice s-ar întîmpla să născoceşti!" — Cu aceste cuvinte şi-a luat rămas bun de la domni şi a plecat.

Discordie între despoţii din Peloponez.

Şi aceştia, toate le-au făcut dimpotrivă! Căci amîndoi au căutat fiecare să-şi cîştige aderenţi şi, ajungînd la divergenţă de păreri în treburile lor de guvernămînt, s-a întîmplat de s-au luat la întrecere întreolaltă care dintr-înşii s-ar arăta un binefăcător mai mare, încît să se vadă că ei împart favoruri. Şi unii din cei ce ocupau cele dintîi dregătorii pe lîngă ei, îndemnînd şi chemînd pe alţii la conjuraţie, au pus aşa la cale să-i împiedice să trăiască în unire. Şi ei nenorociţii au lăsat treburile publice să li se destrame. Şi Lucan din Peloponez punînd la cale şi pe unii din Bizanţ, s-a înţeles cu peloponezienii şi albanezii să ia cum dorea, conducerea treburilor publice împreună cu aceia care îi erau devotaţi. Şi au pornit la Asan care avea mare putere în Peloponez şi în seama lui era Corintul şi o bună parte din Peloponez. Şi nu li s-a alăturat acesta, nici n-a cedat. Din cauza aceasta | necontribuind
414 nici peloponezienii nici albanezii la tributul, care li s-a rînduit, nu-l puteau duce împăratului. Iar tributul lor era douăsprezece mii de galbeni pe an.

Astfel elinii s-au prăpădit pe încetul, măcinîndu-se ei înşişi fără nici o socoteală. Căci tributul, şi ei şi albanezii şi peloponezienii spuneau că nu-l dau, dacă n-ar putea cădea de acord ca să le împărţească cineva ţara în părţi egale şi asemănătoare. Ci nenorocul a trebuit să le aducă acestea şi acestea doară le-au adus sfîrşitul, căci toate aveau să se sfîrşească aşa întru nimic.

Năvală asupra lui Gheorghe Brancovici (1427—1456), care se duce la Iancu de Hunedoara.

Dar împăratul Mehmet, după cucerirea Bizanţului, a pornit a doua oară[1] cu război asupra tribalilor şi a oraşului Novopirdon[2] dinăuntrul ţării împăratului de lîngă rîul numit Morava, despre care am vorbit şi mai înainte că curge

---

[1] De fapt întîia oară. A doua oară, doar dacă se ia în seamă şi o expediţie de-a lui Murad II; sau poate e de înţeles aşa, că întîia expediţie este cea asupra Peloponezului de sub comanda lui Turachan, şi a doua aceasta asupra sîrbilor.

[2] Vezi p. 209 nota 4.

din ocolul Pristinei, al împăratului, şi se revarsă în Istru. Ajungînd
aici, toate oştile i-au străbătut ţara tribalilor; şi ostaşii din goana cailor
au prădat ţara, el însuşi însă a împresurat oraşul, bătînd cu tunurile în-
clinate în sus părţile dinăuntrul oraşului. Acest împărat a născocit această
aşezare a tunurilor înclinate în sus. Şi piatra o | reped în sus în aer; ve- 415
nind însă în jos, loveşte în ce o îndreaptă tunarul, avînd un semn; şi din
aruncătura pietrii prin văzduh nimereşte în chip minunat ţinta. Bătînd
deci aşa oraşul, destule zile în rînd, i-a silit pe locuitori să se predea. După
ce i s-au predat, le-a luat lucrurile cele mai scumpe şi mai de preţ şi o parte
din ei i-a dus în robie; pe ceilalţi i-a lăsat să locuiască acolo pentru explo-
atarea minelor de metal, lucru la care mai ales se pricep cel mai bine locui-
torii din partea locului. Acest venit al împăratului din minele de aici ale
acestui oraş nu este de loc mic. Domnul tribalilor însă, cum a băgat de
seamă că împăratul Mehmet vine asupra lui, a plecat, trecînd la peoni
şi la Choniat, căci s-a temut că, mergînd la Spenderovo, să nu rămînă
împresurat; şi se ruga să-i vină într-ajutor cu armata, fiindu-i doar prieten
şi rudă. Şi s-a hotărît şi acela să-i sară în ajutor. La Spenderovo însă a
izbutit faţă de împărat, de a dobîndit pace. Acesta a mai trăit nu mult
mai pe urmă; şi a murit, iar domnia a trecut asupra feciorului mai tînăr
Eleazar. Cei orbi însă[1], îndată la moartea domnului, luînd în taină bani,
cît s-a putut, | au sosit la împăratul; şi împăratul dîndu-le pămînt destul, 416
îşi duceau traiul. Cu acesta aşadar care-i plătea tribut destul de mult,
la douăzeci de mii de galbeni, împăratul a încheiat tratat de pace; şi anul
următor a pornit cu război asupra oraşului peonilor Belograd. Acest oraş,
precum am arătat mai înainte, în timpul domniei lui Amurat, este aşezat la
Istru cu o latură, pe cealaltă însă curge rîul Sava care dă în Istru, aşa că
oraşul din două părţi este spălat de amîndouă rîurile ce curg pe lîngă el.

Mahomed II învins în 1456 la Belgrad de Iancu de Hunedoara.

Asupra acestui Belograd a pornit cu război Mehmet al lui Amurat, după ce mai întîi a trimis oşti şi asupra ilirilor, sub comanda lui Teriz şi Ali al lui Michal. A mai pornit război şi în Asia cu împăratul Colchidei din Trapezunt. Şi trimiţînd trireme, a pustiit Colchida, şi dinspre uscat şi dinspre mare, sub comanda lui Chitir, guvernatorul din Amasia. După ce a trimis crainici cu vestea, ca armatele să i se adune la Adrianopole, o porneşte însuşi cu Poarta şi cu ienicerii; şi ducînd, pe lîngă tunuri, bronz încărcat pe corăbii şi cămile, mergea prin ţara tribalilor. Şi domnul Spenderovei[2] l-a omenit

[1] Ştefan şi Gheorghe; vezi mai sus, p. 152,14.

[2] Craiul Serbiei Lazăr Brancovici (1456—1458).

pe împărat şi pe comandanţii lui, trimiţîndu-le daruri foarte mari | de tot;
417 totuşi se pregătea şi însuşi, dacă Belograd va fi să fie luat, să fie împresurat
îndată şi dînsul. Năvălind în faţa oraşului, a început împresurarea. La mijloc
între amîndouă rîurile este aşezată o limbă de pămînt, vreo şapte stadii[1]
în lăţime. Acolo oprindu-se şi aşezîndu-şi tabăra, împresura cetatea şi
bătea cu tunurile zidul şi ienicerii, sub acoperişuri, apropiindu-se de zid,
trăgeau cu arcurile în peoni. Mare a fost şi această tabără a împăratului.
În gîndul său împăratul îşi făcea planul că, dacă fluviul ar fi în stăpînirea
lui şi dacă peonii în viitor n-ar mai fi în stare să treacă în oraş din partea
cealaltă a fluviului şi să vină la luptă, i-ar fi mai uşor să cîştige oraşul şi
să-l cucerească; şi a echipat o flotă mare ce şi-o construise în regiunea de
la Istru şi şi-a pregătit ca la două sute de vase, îmbarcînd marinari în ele,
cu gîndul să ţină ocupat fluviul, ca să împiedice armata peonilor să treacă
în oraş; şi pe cei din oraş închizîndu-i înăuntru, să-i blocheze astfel. Vasele
au fost aduse pe apă în sus de la oraşul Vidin şi, cîteva zile în rînd, flota
aceasta a avut în puterea ei localităţile de la marginile fluviului. Dar
împăratul peonilor, — căci şi dînsul cu multă armată tăbărîse în regiunea
418 de dincolo din faţa Belogradului, — echipînd şi | dînsul vase foarte pu-
ternice, cîte îi erau la îndemînă în Buda, a coborît pe fluviu în jos, cu gîndul
să dea lupta pe apă cu vasele împăratului. Vasele împăratului au urcat
pe o întindere mare pe apă în sus de-a lungul malului dinspre ţara peonilor
şi, pustiind, ardeau şi prădau. Nu după mult timp a coborît şi flota peonilor
şi, năpustindu-se asupra vaselor împăratului, pe unele le-a scufundat,
pe altele însă le-a şi prins, ca la douăzeci de corăbii. Şi peonii pe marinari
i-au ucis şi în corăbiile care erau deşarte, au aşezat trupurile nenorociţilor[2]
şi, rînduindu-le cruciş şi curmeziş, le-au lăsat să fie duse de apă în jos în
tabăra împăratului. Şi aceştia şi-au pierdut aşa viaţa, celelalte corăbii
însă au fugit în grabă spre tabăra împăratului şi, acostînd la marginea ta-
berei, au debarcat. Iar împăratul a dat îndată foc corăbiilor, ca nu cumva
peonii, atacîndu-le de pe apă, să le prindă. Pe fluviu au rămas de atuncea
stăpîni peonii şi se duceau de pe uscatul de dincolo în oraş, la paza cetăţii,
între alţii şi Choniat cu oamenii săi şi Capistran nazireul, bărbat învăţat
şi de mare renume, în ce priveşte religia, la popoarele din Apus. De aceea
arhiereul[3] l-a trimis pe el la aceia care în Praga, oraşul cel mare al boe-
419 milor,| îmbrăţişaseră cultul lui Apolo[4], căci era omul straşnic iscusit

[1] Vreo 1240 m.

[2] În text e τῶν φαρμακῶν—„vrăjitorilor"; poate că e vorba numai de dervişii care însoţeau armata turcă.

[3] Papa.

[4] E vorba de husiţi.

să vorbească pentru religia lui Iisus. Şi pe mulţi de acolo i-a întors la credinţa lui Iisus, pe mulţi însă i-a chemat în contra barbarilor care sînt vrăjmaşi ai credincioşilor lui Iisus şi, cînd a mers în războiul acesta, pe mulţi şi din germani şi din peoni şi din boemi, cei mai mulţi fiind neînarmaţi, i-au adus cu sine. De îndată ce acestora li s-a adus ştirea, că zidul cetăţii a fost dărîmat acuma de tunuri şi că oraşul e în primejdie să fie cucerit, aceştia aşadar, cum erau stăpîni pe vadul apei, s-au dus în mare linişte în oraş, fiind o putere nu prea de dispreţuit pentru armata împăratului. Împăratul însă, cînd zidurile au fost destul de surpate şi se putea trece acuma peste ele, făcea pregătiri să dea atacul de cucerire. Şi făcînd şi focurile obişnuite, se pregăteau pentru a doua zi, aducînd aproape de zid maşinăriile de atac şi acoperişurile de adăpost, ca unii ce aveau planul să cucerească oraşul. Aici moare, lovit de tunurile din oraş, generalul-comandant al Europei, Carazie, fiind unul din cei mai destoinici bărbaţi de la Poarta împăratului. Şi împăratul socotea de mare nenorocire moartea lui Carazie şi l-a jelit foarte. Dar cînd s-a hotărît să dea atacul, dis-de-dimineaţă a dat semnalul de năvală cu sunete de trîmbiţe şi ţambale şi cornuri şi, ducîndu-i pe ieniceri, a dat năvală asupra zidului. Şi îndată ienicerii s-au | urcat 420 şi scoborînd de pe zid, s-au răspîndit prin oraş şi, năpustindu-se, credeau acuma că au ocupat oraşul. Cei din oraş însă şi oamenii lui Choniat, la aşa împrejurare, stăteau gata de luptă şi aşteptau, ca ienicerii să fi intrat. Căci ei stînd locului în cetate, aveau consemnul, cînd va suna trîmbiţa, să meargă deodată asupra ienicerilor; cei de pe meterezele zidurilor retrăgîndu-se, căci aşa le ordonase Choniat să facă, încît ienicerii fără teamă să intre în oraş; cînd însă trîmbiţaşul le va da semnalul cu trîmbiţa, atunci şi ei mergînd fuga, fiecare să-şi ocupe locul şi să facă orice ar vrea cu ienicerii înconjuraţi. Dar ienicerii, îndată ce au dat năvală dis-de-dimineaţă, s-au năpustit repede şi, cum nimeni nu le stătea în cale, — căci peonii pe nesimţite se duseseră înapoi acuma după consemn, — au crezut că au fugit, şi s-au răspîndit prin oraş, precum am spus şi unii apucînd-o într-o parte şi alţii într-alta, făceau prădăciuni prin oraş. Cînd însă s-a dat consemnul şi trîmbiţa a răsunat, atunci cei ce mai înainte au fost pe ziduri, au alergat din nou la metereze şi i-au prins înăuntru pe ieniceri, cei ce însă erau cu Choniat s-au repezit deodată asupra ienicerilor. Iar aceştia, cînd au văzut pe peoni năvălind din cetate asupra lor, au început să se retragă spre | zid; dar la retragere, peonii îi strîmtorau rău şi au ucis mare mulţime 421 din ei. Ceilalţi însă, cum repezindu-se au ajuns la zid şi i-au văzut şi aici pe peoni la metereze, i-au copleşit pe peoni şi, în fuga mare, s-au rostogolit în şanţ. Astfel dar peonii i-au izgonit atuncea afară din oraş pe ieniceri şi i-au doborît pe barbari; apoi oamenii care erau cu Capistran, precum şi

alți peoni, făcînd o ieșire generală asupra tunarilor împăratului și, luptîndu-se, i-au pus pe fugă și le-au luat tunurile. Cînd însă împăratul a văzut că tunurile sînt în mîinile peonilor, a socotiti că e un lucru grozav și s-a încăierat pe loc și s-a luptat cu tărie, dar nici așa n-a putut să-i alunge pe peoni de la tunuri, ci a fost pus pe fugă. Peonii așadar ridicîndu-și acuma aici corturile, au îndreptat tunurile asupra taberei împăratului și trăgeau cu ele. Cînd însă ziua a ajuns la amiază și peonii de dincolo au primit știrea, cum și ce s-a întîmplat, nu puțini dintr-înșii, se duceau acuma încolo, nu mai mult în oraș, ci la tabără. Și au ieșit și cei din cetate și, aruncîndu-se din amîndouă părțile cu curajul ridicat asupra taberei împăratului, se luptau ; și multe au fost corturile din tabără, pe care le-au răvășit ; | și
422 azapii făceau prădăciuni prin piață[1]. Iar împăratul striga că o să le scoată ochii, și el însuși cu sulița lui s-a ținut de luptă și a fugărit pe peoni. Și el însuși omorînd un peon, este rănit la coapsă, totuși nu s-a dat să fugă. Apoi însă cînd în năvala lui era să ajungă la tunuri, peonii întorcîndu-se din nou, i-au strîmtorat pe barbari și au fugărit pe împăratul cu oamenii lui pînă la tabără. Și cînd aceasta s-a întîmplat a treia oară, împăratul era grozav de amărît, pentru că nici ienicerii nu mai erau pe lîngă el la luptă și ceilalți din tabără erau duși după furaje și provizii. În această învălmășeală chemînd pe comandantul ienicerilor Chasan, i-a spus astfel de vorbe : ,,Cel mai netrebnic om ce ești, unde mi s-au dus ienicerii ? Cum ți-au venit la luptă ? Au nu știi ce ai fost și cum te-am făcut comandant ? Ci las'că de nu o să mor, voi ști ce pedeapsă să-ți dau, de care toți să poată spune că a fost cu toată dreptatea". — Dar Chasan, luîndu-i cuvîntul din gură, a spus : ,,O, împărate, cei mai mulți dintr-înșii sînt răniți, iar ceilalți nu vor să asculte. Cît despre mine sînt gata la orice ; și pentru că ești necăjit pe mine, o să mă vezi în mijlocul peonilor, luptîndu-mă pînă la moarte pentru situația ta". — Cu aceste cuvinte s-a aruncat în mijlocul peonilor și,
423 dînd dovadă | în fața împăratului, că a fost un bărbat viteaz, a murit de mîna peonilor. Aici au murit și unii din slujitorii lui tovarăși de arme. În timp ce în tabără peonii biruindu-i pe turci îi strîmtorau rău, dovedindu-se mai tari în luptă, sosește cavalerie ușoară de a împăratului, la șase mii de oameni, pe care mai înainte îi trimisese la paza țării sale dinspre Istru ; și stînd de pază să-i oprească pe peonii cu corăbiile, încît să nu poată debarca. Aceștia sosind în această învălmășeală și luîndu-i pe peoni la mijloc în luptă, au ucis aici mulți dintr-înșii ; apoi punîndu-i pe fugă, au

---

[1] După armatele turcești, ca în genere în evul mediu, se luau de obicei mulțime de negustori, care vindeau ostașilor cele de trebuință și cumpărau de la ei prada de război și robii. Mahomed II fiind învins, înșiși ostașii turci, pedestrașii numiți azapi, au început să prade pe negustori.

alungat pe peoni de la tabără pînă la tunuri. Și așa aici s-a săvîrșit lupta, fiind spre seară acuma. Iar împăratul cum știa că situația îi este grea, că ienicerii îi sînt răniți și apucați de frică, a căutat să-și salveze armatele cu fuga. Și cînd s-a făcut noaptea, a dat ordin să se ridice tabăra și să plece în ce parte însuși o va conduce; sub scutul nopții, a plecat și pe drum se temea ca peonii trecînd cu restul armatei, să nu-l urmărească de aproape și să nu le fie cu anevoie plecarea acasă. Și eu unul cred că peonii s-ar fi și luat pe urma armatei împăratului, dacă | Choniat nu i-ar fi sfătuit să 424
nu o facă; și nu-i lăsa să-i urmărească, știind bine că turcii, dacă primejdie îi amenință, atunci sînt cu mult mai viteji în situația dată și sînt gata să o înfrunte. Se pare că i-a oprit și molima ce a dat peste peoni în tabără și-i chinuia foarte, încît mult timp nu s-au putut reculege. Și însuși Ioan a fost rănit aici și nu cu mult mai tîrziu a murit. Eu cred că și aceasta mai ales a fost cauza pentru peoni, că n-au mai urmărit armata împăratului.

Moartea, 11 august 1456, și caracterizarea lui Iancu de Hunedoara.

După izgonirea împăratului, Iancu n-a mai trăit mult timp și după aceea s-a săvîrșit din viață; și a fost acest bărbat foarte destoinic întru toate și de jos s-a ridicat la mare putere și a săvîrșit isprăvi în contra germanilor și a boemilor și, ajungînd la conducerea treburilor obștești la peoni, și-a cîștigat mare renume. Dar încă și față de turci a săvîrșit nu puține isprăvi mari, deși se credea că din cauza mulțimii și vitejiei lor nu o să biruiască niciodată armata împăratului; și însuși de timpuriu a luat în mîini armatele peonilor. Ceilalți magnați ai Peoniei aveau necaz pe el și nu voiau să fie conduși de el, totuși s-a făcut stăpîn pe putere, căci și aceia au căzut de acord acuma și nu aveau cum să nu cedeze unui bărbat care pretutindeni se bucura de mare renume și care purta domnia cel mai bine și punea țara la adăpost de | orice primejdie. Se vede că acest bărbat toate le făcea cu 425
rîvnă și, la nevoie, știa să se folosească de ce-i sta la îndemînă și îndată să fie față acolo, unde ar fi nevoie de el. Se mai spune că a murit răpus de ciumă.

Ioan Capistran.

Cît despre Capistran, atîta cît știu, voi aminti, că făcîndu-se ucenicul lui Bernardino Canilio, un mare învățător în privința religiei Domnului Iisus, a dobîndit și dînsul mare faimă și renume aproape prin întreg apusul, ajungînd printre cei dintîi învățați și mari gînditori. Și pe Bernardino, după ce a murit, locuitorii de prin Italia îl cinstesc ca pe un sfînt[1] și-i înalță biserici și-i sînt închinate prin Italia nu puține chipuri ca unui bărbat sfînt și mai presus de fire ce a fost. Se mai spune

[1] În text ἥρωϊ—semizeu.

că acest bărbat a făcut şi minuni. Ioan Capistran care a fost ucenicul acestuia, precum s-a spus, a colindat mult pămînt şi învăţa şi ţinea predici publice ; şi, între alte ţări, a ajuns şi la boemii eretici care se închinau mai cu seamă focului şi nu voiau de loc să se împace cu religia celorlalţi locuitori de acolo, ci aveau altă credinţă şi nu voaiu să asculte de ceilalţi credincioşi de prin Boemia, dînşii neputînd face nimic. La aceştia sosind Capistran, i-a întors la credinţa celorlalţi boemi. Şi cîştigîndu-şi mare vază prin învă-
426 ţătura şi înţelepciunea sa, a ajuns să stea în legături de prietenie cu | împăratul peonilor ; şi de aceea a luat parte şi el la războiul în contra turcilor precum am arătat mai sus.

Matei Corvin, rege al Ungariei (1458—1490).

Pe împăratul acesta, peonii şi l-au adus din Germania, fiind un nepot[1] al împăratului Sigismund. Căci după moartea de la Varna a împăratului Ladislau, îl cereau pe acesta, cînd încă era copil, şi au trimis soli la Albert, fratele împăratului Sigismund, căci acela era epitrop băiatului şi, purtîndu-l prin Italia, îl ţinea pe lîngă sine. Căci şi acest Albert, împărat al Germaniei, venind la arhiereul romanilor, a fost încoronat autocrator[2] de arhiereul Nicolae şi, întorcîndu-se în ţara lui de domnie, era pornit pe război în contra turcilor. Acesta avea mare avere şi putere, căci ca autocrator al romanilor ce ajunsese, italienii l-au recunoscut şi l-au primit cu mare cinste. Băiatul şezînd la acest împărat la Viena, peonii îl cereau ; şi cum încă era copil şi-i era teamă pentru el, împăratul nu l-a dat. Şi peonii ridicîndu-se în contra lui, au purtat mult timp război cu el ; trimiţînd soli chiar şi la arhiereul Romei, cereau să li se dea împăratul. Iar de nu, n-au să o slăbească din năvală şi război, pustiindu-i ţara, pînă ce îşi vor supune-o. Mai tîrziu
427 totuşi a cedat şi pe băiat l-a trimis | să-şi ia domnia ; acesta după ce a venit la Buda şi Choniat a izgonit de la Belograd armata împăratului[3] a mai trăit cîtva timp nu mult şi s-a săvîrşit din viaţă[4]. Se şi mai spune că ar fi murit otrăvit de unul Laurenţiu Hedrehavari, locţiitorul domnitorului[5], dîndu-i să bea cucută. Ceruse pe fata împăratului celţilor, dar n-a apucat

---

[1] De frate sau de soră ; de fapt însă nepot de fiică, acesta fiind Ladislau V Postumul (1444—1457). De altcum cele spuse din istoria Ungariei de Laonic sînt încurcate şi nu corespund realităţii ; Albert de Habsburg este ginerele lui Sigismund şi tatăl lui Ladislau Postumul.

[2] La bizantini puteau fi mai mulţi împăraţi deodată, însă numai unul era autocrator, împărat de fapt, ceilalţi numai de formă. Pe împăratul din Apus, Laonic îl consideră autocrator, împărat singur stăpînitor, împărat de fapt.

[3] Adică a sultanului Mahomed II.

[4] La 23 noiembrie 1457.

[5] In manuscrise e nonsensul ἀντεσπάρνου şi ἀντισπάρνου, îndreptat de Darkó în ἀντεπάρχου —Hédervári ca mare palatin al Ungariei în lipsa regelui sau cînd era minor, îi ţinea locul.

să facă nuntă; căci se săvîrşise din viaţă, înainte de ce să-i sosească mireasa 4
la reşedinţa-i domnească. După moartea acestuia, cei dintîi dintre peoni, s-au luat la sfadă între ei şi, aceia ajungînd la ceartă, feciorii lui Choniat au pus mîna pe putere. Căci Orlich, conducător peste o parte nu mică din ţara peonilor, îl duşmănea pe Choniat, cînd încă era în viaţă; după ce a murit, cerea, pentru că acela a fost bărbatul care le-a pricinuit mari nenorociri cu privire la turci, să nu-i lase nici pe feciorii lui să aibă cinstea să fie în sfatul ţării; şi pe acela socotindu-l de un om cu totul nelegiuit, pe feciorii lui să-i surghiunească din ţară. Atunci feciorii lui Choniat în sfatul ţării sărind asupra lui Orlich, i-au tăiat capul [1] şi au fugit. Peonii, greu atinşi de această faptă, l-au aruncat pe feciorul lui Choniat în închisoare la Belograd [2]; dar nu după mult timp, după ce a ieşit din închisoare, a izbutit să ajungă la domnia peonilor şi a fost făcut împărat cu ajutorul prietenilor tatălui său [3]. Pare-se că, | cu averea mare ce o avea, izbutise 428
să întreţină o armată din cele mai mari cîte au fost prin ţara peonilor şi aşa a ajuns la domnie peste peoni. Ilochi, ce-i drept, care şi mai înainte era înduşmănit cu Choniat şi mai pe urmă s-a certat cu feciorul lui care ajunsese la domnie, nu voia să audă nici să asculte de el, după aceea însă s-a împăcat cu dînsul sub anumite condiţii şi-l asculta. Aşa a trecut domnia peonilor asupra feciorului mai tînăr al lui Choniat. Şi purta război cu împăratul romanilor Albert [4] şi a săvîrşit mari isprăvi şi şi-a supus şi Praga şi pe boemi, încît amîndouă domniile i-au fost ascultătoare.

Planuri de cruciade în contra lui Mahomed II.

Acest autocrator Albert se străduia aşadar, precum am spus-o şi mai înainte, să pornească război asupra turcilor şi asupra lui Mehmet şi, după ce şi-a pregătit armată, a trimis soli la peoni, să-i dea voie să treacă prin ţara lor şi să cumpere ce le trebuie, anunţînd de mai înainte pe peoni. Aceştia însă şi-au zis în sinea lor că, dacă o să cucerească Tracia şi o să ajungă la putere mare, la întoarcere o să-i subjuge; de aceea i-au spus că de bună voie nu-l lasă să treacă prin ţara lor. Unii, ce-i drept, spun că s-a întîmplat aşa; alţii însă spun că peonii soliei i-au răspuns cu vorbe bune, cînd însă solii se întorceau, au pus | în calea lor, pe unde aveau să treacă, oameni la pîndă şi i-au ucis 429
pe toţi; şi aşa, împăratul romanilor, apucîndu-se să facă cercetare asupra

---

[1] La 9 noiembrie 1456 în Belgrad, unde un fecior de al lui Iancu era guvernator.

[2] Este mai probabil că aici e vorba de Bălgradul romînesc, adică Alba-Iulia din Transilvania, decît de Belgradul sîrbesc care atuncea era sub stăpînire ungurească. Dar amîndoi feciorii lui Iancu au fost închişi la Buda şi unul din ei a şi fost executat.

[3] Matei Corvin s-a făcut rege al Ungariei la 24 ianuarie 1458.

[4] De fapt Frederic (1440—1493).

solilor, au ajuns iarăşi să poarte război întreolaltă. Acestea deci se spune că s-au întîmplat aşa din partea peonilor faţă de germani şi faţă de acel împărat Albert.

Acestea, ce-i drept, s-au petrecut în foarte puţini ani. Din cauza acestei certe, arhiereul romanilor a zăbovit la Mantua şi a convocat pe reprezentanţii împăraţilor şi domnitorilor iberilor şi celţilor şi ai germanilor şi peonilor şi ai principatelor şi republicilor de prin Italia. Mergînd din Roma la Mantua, a făcut un congres, la care s-au adunat toţi solii împăraţilor şi domnitorilor din apus; şi a pus în dezbatere întreprinderea unui război de nimicire a împăratului turcilor Mehmet şi a cerut de la fiecare sol îndeosebi, din cîţi erau de faţă, să arate părerea împăraţilor şi domnitorilor lor. Şi au promis aici unii dintr-înşii să contribuie cu bani la acest război, alţii cu oameni. Apoi s-a mai hotărît de comun acord ca să se ia a zecea parte din veniturile ce le plăteau toţi la slujbele preoţilor, şi banii ce s-ar strînge, să fie meniţi pentru acest război; şi au rînduit oameni să se ocupe
430 de aceasta. | Apoi s-au hotărît, germanii să se împace cu peonii; şi trimit un bărbat care trecea printre cei dintîi învăţaţi la ei, pe cardinalul Visarion care era din Trapezunt şi intervin pe lîngă amîndouă părţile, ca să-i împace pe aceştia între ei şi să risipească certurile. Şi pe alţii i-au trimis în alte părţi în vederea acestor lucruri, chemînd să contribuie şi să ia parte la războiul în contra barbarilor.

Acestea le făcuse arhiereul Pius [1], silindu-se să nu rămînă mai prejos de arhiereii dinaintea sa. Că doar şi Nicolaie [2], cînd s-a cucerit oraşul Bizanţului, a făcut un congres, îndemnînd pe domnii din apus să pornească asupra barbarului; şi-i chema şi stăruia mult pe lîngă ei. Dar nu cu mult mai pe urmă s-a săvîrşit din viaţă, lăsînd neisprăvită această lucrare a sa. Iar arhiereul Eusebiu [3] luînd conducerea după Nicolaie, a făcut mare jurămînt, — şi l-a aşternut pe hîrtie, — să pregătească o flotă de la Neapoli. Căci de comandant pentru războiul în contra barbarilor a fost ales Alfonso. Şi luînd asupra-şi această expediţie împăratul Partenopei, a trimis asupra ţării barbarilor zece trireme ca un început al expediţiei.

Aceste corăbii, — şi pe urmă nu mai multe, — s-a întîmplat să ajungă la Rodos; şi au ancorat în acest loc şi de aici au pornit apoi asupra | ţării
431 împăratului de la marginea mării din Asia şi au pustiit şi ars cîte ceva din ţara împăratului. După aceea plutind asupra insulei Lemnos, au cucerit-o, aceasta fiind a împăratului; după aceea au cucerit Imbros şi

[1] Papa Pius II (1458—1464).

[2] Papa Nicolaie V (1447—1455).

[3] De fapt papa Calixt III (1455—1458).

celelalte insule de pe acolo din Marea Egee, căci Sciros și Scopelos și celelalte, cînd Bizanțul a fost cucerit de împăratul, au trecut la venețieni și le aveau în stăpînirea lor. Aceste trireme plutind un an întreg prin Marea Egee, n-au săvîrșit nimic mai de seamă. Și cum din Italia nu le-au mai venit alte vase, au plecat înapoi în Italia și astfel s-au împrăștiat prin orașe.

Cu aceasta s-a sfîrșit pregătirea de război începută de arhiereul Eusebiu; după aceea însă, îndată ce arhiereul Pius a venit la conducere, s-a oprit la Mantua, dezbătînd asupra situației și ținînd sfat despre lucrurile ce se impuneau, cu privire la războiul în contra împăratului Mehmet. Iar Visarion, sosind la peoni și la germani, au fost dezbătute celelelte chestiuni; și încercînd să pună capăt certei dintre ei, n-a fost în stare să-i facă să se înțeleagă și să-i împace. Ci a plecat fără nici o ispravă; aceia însă au hotărît ca, pornind din Italia, să încerce acest război dinspre uscat.

Război între turci și Scanderbeg.

Acestea s-au întîmplat pînă întru atîta în timpul zăbovirii
la Mantua. | Dar să mă întorc la acel loc din istorisire, 432
de unde m-am abătut atît de mult, istorisind pînă aici. Cînd a venit vara, împăratul Mehmet căruia îi mersese rău în expediția în contra peonilor, a simțit trebuința să stea liniștit, armate însă a trimis și în altă parte și în contra lui Schender, feciorul lui Ivan, în contra căruia și tatăl său, purtînd război, n-a fost în stare să-l doboare. General-comandant l-a făcut pe Iisus, feciorul lui Brenez, și i-a dat armata de la Fere și cea de la rîul Axios și cea din Tesalia. Sub conducerea lui Iisus al lui Brenez a năvălit asupra părții din Macedonia de la Marea Ionică și a pustiit și a prădat mult din acea parte. Dar acest Schender a trimis soli la arhiereul Romei și la împăratul Alfonso al Partenopei, — căci a stat în legătură de strînsă prietenie cu împăratul acesta, — și de aceea a dat în seama acestuia și războiul în contra împăratului și Crua și cerea să fie supusul aceluia. Drept urmare, acest împărat al Partenopei a și trecut peste mare armată pedestră destul de multă din Iapighia la Epidamn în frunte cu un general-comandant dintre oamenii lui de seamă. Apoi strîngîndu-se în ordine, au început să împresoare orășelul Sfetia[1], voind să-l cucerească. Atunci Iisus al lui Brenez, aflînd de la oamenii săi și luînd cavaleria ușoară
ce era la rîul Axios | și armată din Pereve[2], a grăbit foarte repede pe 433
alt drum decît cel păzit de italieni și, aruncîndu-se asupra lor pe neașteptate, i-au ucis pe toți italienii; totuși Schender n-a pătit nimic rău, căci se întîmplase să nu fi fost atunci acolo. Dar nu cu mult mai pe urmă Schender

[1] Manuscrisele scriu Σφετόγην, îndreptat după p. 206, 21 de Darkó în Σφετίγην.

[2] In manuscrise e παραβοΐων, îndreptat de Tafel în Περραιβῶν.

a trecut în Italia și a sosit la împăratul Partenopei; și l-a primit cu toată cinstea și l-a trimis la arhiereul Romei cu multă bunăvoință. După aceea dîndu-i bani destul de mulți, l-a trimis la scaunul lui de domnie. Întorcîndu-se în țara sa, acesta se aștepta la năvala armatei împăratului; și fiindu-i țara întărită din fire, se ținea bine; umbla cu armata țării prin munți, mergînd în toate părțile cu ea; și femeile și copiii ducîndu-i în locuri întărite, el însuși mergea pretutindeni, avînd grijă de paza țării și înfiintîndu-se, unde era nevoie. Și armata împăratului și cavaleria ușoară de pradă cutreierau țara; și prădînd vitele și zăbovind destul de mult timp, au umblat prin toată țara arzînd și stricînd. Iar cînd i-a fost îndeajuns stricăciunea făcută țării, armata a plecat, fără să isprăvească nimic mai mult. Acest Schender a mai clădit o cetate la marginea Mării Ionice pe la Epidamn; este aici o peninsulă și o limbă de pămînt scurtă ca de trei stadii [1]. Aceasta întărind-o cu ziduri, a pus într-acest loc să locuiască |
434 nu puțini albanezi și a întărit orașul așa, că, dacă vreo schimbare rea l-ar ajunge de pe urma armatelor împărătești, să aibă unde merge și să fie împresurat într-acest loc; și dacă n-ar mai fi în stare să reziste, va coborî în mare și va pleca pe apă, unde i-ar veni la îndemînă. Sosind deci armata la acest loc și cum toate încercările să cucerească orașul n-au izbutit, a plecat acasă; și vara aceasta nu s-a mai întîmplat nimic să-l ducă în vreo expediție războinică pe împăratul Mehmet.

Mari serbări religioase, cu spectacole, la curtea sultanului.

Dar vara următoare, a trimis oameni aleși ce-i avea la Poartă, și pe la domnii ce-i erau tributari și pe la împărați, invitîndu-i la serbarea religioasă de purificare a băieților lui; și i-a chemat și pe marii dregători ai împărăției lui, guvernatori ai orașelor și generali-comandanți și ostașii lefegii cîți merg împreună cu împăratul la război. Iar cînd armatele îi erau venite la Adrianopole, a făcut circumciziunea băieților lui, pe care ei o socotesc purificare religioasă; și marii dregători și domnii i-au adus mari daruri. Serbarea a avut loc afară de oraș pe cîmpia din insulă și stăteau sub cerul liber, afară de împărat și de domnitori. Această ceremonie este socotită de cel mai de seamă eveniment din cîte li se întîmplă în viață; | și la acest
435 prilej dau spectacole, fiecare după puterea lui. Au dat și la această ceremonie a circumciziunii băieților împăratului un spectacol, între multe altele, și bărbați stînd drept în picioare pe cai și mînînd caii din răsputeri la drum și neținîndu-se de nimic, cînd alergau. Voi aminti mai ales spactacolul cu oameni ce umblă pe funii întinse la mare înălțime; căci turcii, mai

[1] Fac 533 m.

mult decît alte neamuri, sînt grozavi în această artă, încît umblă pe funii chiar împiedicați la picioare; și cu ochii legați aleargă pe acestea, cît pot de tare și fac nenumărate acrobații minunate, mergînd printre săbii și întorcîndu-se peste ele. Dar în fiecare zi se pot vedea spectacole de acestea în piața numită Tactali[1] și saltimbanci îndeletnicindu-se cu această meserie, căci la ei se află acest soi de oameni, numiți țampazi [2]. În această piață se pot vedea și alții făcînd asemenea exhibiții, căci aici este de obicei locul de exerciții și gimnastică a acestui oraș. Dar să îngropi un băiat sub pămînt și, vorbind cu dînsul de acolo, să poată înțelege ce-l întrebi și să-ți răspundă, cum ai putea să nu te minunezi, văzînd niște lucruri ca acestea?! Ci celelalte exhibiții, săvîrșite cu mare îndemînare, sînt mai prejos de cele ale saltimbancilor ce aleargă pe funii. S-au produs și alte spectacole în cursul acestei serbări a circumciziunii, la care Machmut |
marele vizir al curții și totodată generalul-comandant al Europei, prin 436
darurile ce i le-a adus, a întrecut pe toți, pe împărați totodată și pe marii viziri ai Porții.

Marele vizir Machmut.

Acest Machmut a fost feciorul lui Mihail și după mamă e tribal, iar după tată elin. Și fiind încă băiat mic, mergea cu maică-sa de la Novopirdon[3] la Spenderova și pe drum ostași din cavaleria ușoară de pradă a împăratului, sub comanda . . .[4] i-a prins și i-a dus cu toată casa la împărat pe aceștia. Împăratul luînd băiatul în apartamentele lui de locuit, repede l-a făcut mare, peste puțin timp punîndu-l peste hergheliile sale de cai; și mai pe urmă l-a făcut mare vizir al Porții. Și după ce pe socrul său Zagan l-a scos din demnitatea aceasta, acesta toate le făcea și a avut o putere ca nici unul din marii viziri de pînă acuma, din cîți se spune că au fost la Poarta Otumanizilor. Căci se vorbește că și Charaitin și Ali, feciorul său, au fost mari la Poarta lui Amurat al lui Orchan și a lui Baiazid, feciorul aceluia; totuși nici unul n-a ajuns la puterea și starea acestuia. Acesta deci fiind cel dintîi între marii viziri la Poarta împăratului, era în stare cu ușurință să întrețină o armată a sa proprie și să aibă slujitori ajunși la mare putere. Băieți de elini de la Bizanț pe care împăratul îi avea pe lîngă sine, încă au ajuns la mare putere. Dintre aceștia a fost Murad, | din neamul prea strălucit între elini al Paleologilor, 437

---

[1] In manuscrise e Ταϰταλῆ—,,tactali", pentru care Darkó pune numele turcesc întreg Ταϰταλϰαλῆ—,,Tactalcali", iar J. Moravcsik în ,,Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher 8 (1931), p. 366 crede că ar trebui scris Ταϰταϰαλῆ—,,Tactacali".

[2] Manuscrisele scriu *τάμπεζιν*—,,Tampezi", îndreptat de Darkó în Τζάμπαζιν—,,*Țampazi*".

[3] Vezi mai sus, p. 209 nota 3.

[4] Unele manuscrise arată aici că lipsește ceva.

și după acesta, Mehmet, feciorul lui Mandromenos, care a fost făcut mai întîi guvernator la Ancira și apoi al Pisidiei.

Explicări de nume turcești.

Și Murad va să zică dor, Ali însă s-ar spune pe elinește Ilie și Ese Iisus și Ibraim Avraam și Sulaiman Solomon și Iagup Iacob și Iusuf Iosif, Schender însă va să zică Alexandru. Și acestea pe elinește s-ar spune așa. Tot așa Eleez înseamnă Dimitrie și Chitir Gheorghe. Iar celelalte nume par să fie de la păsări și de la sciți, aceste patru, ca Baiazid, Orchan, Ortogrul și Țimischis și cele asemănătoare. Au și acest obicei, că numele le întrebuințează cînd mai scurt, cînd mai pompoase ca Mustafa, Musplachasit, Chitir Charaitin. În chip asemănător s-ar putea rosti în acest fel și celelalte nume.

Organizația statului otoman. Veniturile.

Guvernatori[1] se nimeresc să fie prin Europa treizeci și șase. Dintre aceștia care sînt mai mari, au venit de la împăratul pînă la douăzeci de mii galbeni aur, care însă sînt mai mici dintre ei, pînă la zece mii, sau mai mult sau mai puțin decît atît. Prin Asia se nimeresc să aibă steaguri[2] și, de fiecare steag, guvernatori patruzeci. Iar pe lîngă aceștia sînt cîrmuitori ai | marilor
438 orașe ca Terme, orașul Scopie, Filipopole și cele asemănătoare; acești cîrmuitori se țin de steag și ascultă de marele general-comandant al Europei[3], după cum cîrmuitorii și conducătorii din Asia au fost puși sub ascultarea generalului-comandant al Asiei[4]; și unde îi duc aceștia, guvernatorii și din Europa și din Asia îi urmează. Pe fiecare guvernator însă care se duce înainte să conducă la vreun război, cîrmuitorii orașelor îl urmează potrivit ordinelor trimise de guvernator. Toată puterea însă o au marii generali-comandanți ai împăratului. Iar venitul acestora din partea împăratului este foarte mare și repede sînt făcuți foarte bogați de către guvernatorii și cîrmuitorii de prin orașe. Dar puterea, o au vizirii de la Poartă, ei fiind aceia care îi fac rapoarte și stau pe lîngă împăratul și-i sînt sfetnici la treburile domniei; căci în seama lor este administrația veniturilor și ei aprobă socotelile și controlează vistieriile împăratului, aplicînd propria lor pecete. După aceștia vine secretarul care își are locul cel mai apropiat de aceștia și care ia în seamă socotelile de la cei rînduiți cu strîngerea veniturilor și încasărilor, precum și socoteala birului. Și acesta dă socoteală asupra veniturilor și în fața vizirilor și raportează și

[1] Pașale.

[2] Sangiacuri, vechile teme bizantine devenind și la turci mari ținuturi administrative, militare și civile. Steagul, ca și tema bizantină a însemnat mai întîi unitate militară.

[3] Beilerbeiul de Rumelia.

[4] Beilerbeiul de Anatolia.

însuși împăratului; iar alți secretari sînt însărcinați cu redactarea scriso-
rilor și ordinelor împăratului. | Iar birul ce-i vine din Europa ajunge la 439
nouă sute de mii de galbeni. Acest bir însă nu-l încasează de la poporul
turcilor, ci de la popoarele de alt neam decît cel al lor; căci de la conațio-
nalii lor nu au obiceiul să încaseze bani, ci e lege la turci, ca ei cu împăratul
să facă războaiele și să-i urmeze în război cu armele și caii lor. Nici dijma
din lucruri, înaintașii acestui împărat nu o stringeau de loc de la turci,
decît numai de la cei de alt neam; acest împărat însă stringe dijma și o
duce unde e să meargă în război. Dijma așadar și pe lîngă birul așa numit
vostina [1], cîrmuitorii orașelor și guvernatorii și soldații duc acest bir
la Poartă. E lege și din pășunatul oilor, cît se dă, să fie dus la Poarta împă-
ratului. Pe lîngă bir sînt rînduite pentru împăratul și prin Europa și prin
Asia dări nu puține de la cai și cămile, de la catîri și vite cornute; și acest
venit e de vreo trei sute de mii. La acestea se adaugă un venit mare pentru
împăratul din chirii și arenzi [2], la două sute cincizeci de mii. De la herghe-
liile împăratului de cai și cămile și catîri, răspîndite la pășune pretutindeni
prin țară, curg | vreo cincizeci de mii. Din alte venituri întîmplătoare 440
i-ar mai veni la două sute de mii. Și din piețe de comerț și din trecerea
peste strîmtori [3], din mine și orezării [4], din bronz și piatră acră și din a cincea
parte din prețul robilor, dacă s-ar socoti, s-ar găsi un venit foarte mare.
Din trecerea peste strîmtori, culegînd știri, aflu un venit ca la două sute
de mii. Din mine i se adaugă un venit nu mic, la o sută de mii. Din orezării
și din alte izvoare de venituri hotărîte pentru Poartă ale împăratului, pe
care cei de la Poartă le scot din domeniile coroanei [5], dacă le-aș socoti
la două sute de mii, n-aș greși suma adevărată; căci domenii are foarte
multe și cele mai frumoase, și prin Asia și prin Europa. La aceste venituri
i se mai adaugă tributul domnilor și împăraților de același neam și de alte

---

[1] Βοστίνα pare să fie slavonul goștină, însemnînd impozitul pe oi, miere și ceară. Trecerea lui γ în β o găsim de exemplu la cuvîntul σεργούτζι — surguciu, care în poema națională bizantină și anume în prelucrarea lui Ignatie Petriţis—Πετρίτζης de pe la mijlocul sec. al XVII-lea, se întîlnește în forma σερβούτζια. Vz. Spiru Lambros, *Collections de romans grecs*, Paris, 1880, p. 134, v. 529 Părerea lui I. Dujceev care în „Izveztija“ Institutului pentru limba bulgară (Academia bulgară), 3 (1954), p. 304—314, punct 3 pune βοστίνα alăturea de bulg. și sîrb. bastina (după „Byzantinische Zeitschrift”, 47 (1954), p. 460,) e puţin probabilă.

[2] ἡ τῶν ἐνοίκων πρόσοδος—venitul de la embaticari, pe cît se pare.

[3] Dardanele (Elespont) și Bosfor.

[4] Redevențe de la exploatarea solului și a subsolului.

[5] χασία—domenii ale coroanei, (vezi „Byzantinische Zeitschrift” 41, (1941), p. 2—3) sau mai de grabă domenii publice de ale doamnelor și domnițelor împărătești, averi numite khas sau has; vz. H. Dj. Siruni, *Hașmetlu, pe marginea titulaturii domnilor romîni în cancelaria otomană*, în „Hrisovul”, II, (1942), p. 157.

neamuri, ajungînd la o sută de mii. Astfel împăratul din cît i se varsă la
Poartă și în numita hasna [1] a împăratului, ar avea un venit de patru
milioane galbeni aur. Pe lîngă aceste venituri mai e și alt venit al împăra-
tului de la marii dregători, la începutul primăverii, cînd împăratul iese
cu armata la război; și atunci guvernatorii și generalii și vizirii și marii
dregători îi aduc împăratului obișnuitele daruri după lege, fiecare după
441 venitul său, ca o contribuție la expediție. Și acest fel de venit | nu are
o sumă hotărîtă, ci de-l nimerești bine, ar putea ajunge la două sute de
mii în bani. Aceste sume de bani așadar vin în hasnaua împăratului
și din banii aceștia își plătește ienicerii și caripii [2] de la Poartă, silictarii [3],
alofagii[4] și numiții spahii[5] și pe toți ceilalți cîți sînt la Poartă și primesc
leafă tot la trei luni. Dar afară de acest venit al împăratului, guvernatorii
și marii dregători și generalii-comandanți și numiții timarați [6] de prin
împărăție iau cel mai mare venit din pămîntul împăratului. Și nimeni
nu-l prea poate socoti ușor decît doar diecii împăratului, după cum am
aflat; și întreg acest venit al oamenilor cîți iau răsplată din pămîntul împă-
ratului s-ar putea ridica la nouă milioane galbeni aur. Adunat acest venit
la cel de mai înainte care se plătește la Poarta împăratului, întreg venitul
țării împăratului, cît ajunge în mîinile marilor lui dregători cît și la Poartă,
s-ar ridica la paisprezece milioane galbeni aur de ai venețienilor. Acest
venit, pe cît mi-a fost dat să știu, îi vine împăratului și supușilor lui.

---

[1] Visterie, tezaur public.

[2] Ienicerii din garda sultanului.

[3] Ostași călări din garda sultanului.

[4] Lefegii, ostași mercenari.

[5] Ostași de elită, proveniți din rîndurile nobilimii.

[6] Cei ce primesc o pensie viageră sau moșii în folosință.

LAONIC : EXPUNERI ISTORICE IX

Mahomed II face cuceriri în Morea, 1458, Machmut stînd de pază la Dunăre.

Cînd Mehmet al lui Amurat, trimițînd în Peloponez 442
oameni de la Poartă, cerea tributul, oamenii împăratului umblînd, n-au găsit de loc o stare sănătoasă la elini, care nici pe albanezi nu-i puneau să contribuie la plata tributului, nici pe peloponezieni; și înșiși domnii, mînați de un duh rău, se certau între ei în privința treburilor domniei; și, ce-i drept, le-a îngăduit să aibă pace de la el, plătindu-i o treime peste tribut. Dar fiindcă aceia din ingratitudine | și prostie erau chiar nepăsători, s-a 443
hotărît să pornească asupra Peloponezului cu război.

Și pe Machmut, feciorul lui Mihail, mare vizir al Porții totodată și general-comandant al Europei, l-a trimis la Istru ca, dacă ar observa vreo mișcare nouă din partea peonilor, să poată lua măsuri de împotrivire și să-i oprească pe aceștia de a-i strica țara, năvălind în ea. Acesta luînd armata Europei, la optzeci de mii, a pornit asupra tribalilor care își au gospodăriile în țara de la Istru. Cum n-a aflat nimic despre vreo mișcare nouă din partea peonilor, a pornit de acolo și a vînzolit țara ilirilor și au fost orășele pe care le-a cucerit cu puterea și locuitorii i-a prefăcut în robi. Apoi însă, după ce a străbătut cu sabie și foc țara ilirilor, se aținea tot pe acolo la Istru, avînd grijă de paza orașelor. Acesta așadar era ocupat de acestea.

Împăratul însă luînd armata de răsărit din Asia și din Europa cea din Tesalia și Macedonia și cu ostașii de la Poartă, a pornit cu război asupra Peloponezului. După ce a năvălit și a ajuns înăuntrul Istmului, îndată a mers asupra Corintului și-l împresura. Umblînd primprejur, cerceta cum ar putea da jos zidul cu tunurile și să năvălească deodată cu armata în oraș. Și a lăsat aici tunurile să facă acest lucru și armata de răsărit să înconjoare și să împresoare orașul,— căci credea că tunurile îi | fac aici lucrul 444

acesta şi, că, oraşul împresurîndu-l, îl va sili totodată cu foamea, — el însuşi însă, pătrunzînd înăuntrul Peloponezului, îşi urma drumul prin Fliunta.

În Corint însă elinii n-au adus nici grîu decît puţin, — căci Lucan din Lacedomon era cîrmuitor, Asan fiind plecat, — nici măsuri de pază în oraş n-au luat îndeajuns, încît să poată ţine piept mai mult timp armatei împăratului. Asan, ce-i drept, nu cu mult mai pe urmă, îndată ce a aflat că oraşul este împresurat de armata din Asia, porneşte cu destui oameni din oraşul veneţienilor, Nauplion, şi sosind noaptea, pe mare în portul Chenchre, a intrat, neobservat de armata împăratului în oraş, şi el şi oamenii ce erau cu el, şi au adus cu ei şi o cantitate mică de grîu.

Împăratul sosind în Fliunta a început să împresoare orăşelul Tarsos; căpetenia albanezilor din Fliunta, Doxie, ducînd oamenii care erau sub stăpînirea sa şi oamenii din Fliunta într-un loc foarte bine întărit şi adăpostit, se pregătea de luptă să se apere. Căci Tarsos, împăratul l-a ocupat prin bună învoială şi, luînd ca la trei sute de băieţi şi punînd un dregător peste cei din oraş, înainta mai departe prin interiorul ţării. Din mers se abate asupra unui oraş care este aşezat pe un munte înalt şi bine adăpostit
445 şi în care mulţi, | şi elini şi albanezi, erau adunaţi şi se pregăteau cu gîndul că vor fi împresuraţi. Şi oraşul nu avea apă multă decît într-un loc afară de oraş, de unde credeau să poată aduce apă; şi ca să nu le fie smuls de duşmani, îşi făceau planul să-l apere de acolo cu toată puterea. Dar împăratul alungîndu-i cu ienicerii, a pus stăpînire pe izvorul de apă şi împresura cu grijă oraşul. Se spune că în această împrejurare cei din oraş îşi tăiau vitele şi cu sîngele frămîntau făina şi coceau pîinea. Cînd însă istoviţi de sete, nu mai ştiau ce să facă, s-au gîndit la o bună învoială şi au trimis soli să se învoiască. Din cauza solilor trimişi, cei ce stăteau de paza oraşului, rămîn mai fără grijă; şi atunci ienicerii îndemnîndu-se, s-au năpustit şi au pătruns în oraş şi l-au ocupat; şi cucerind oraşul cu puterea, l-au prădat şi pe locuitori i-au prefăcut în robi. După aceea au sosit la oraşul Acova[1]; şi aici cei din oraş împotrivindu-se şi nevoind să se lase, au venit ienicerii la atac şi s-au urcat pe zid şi au cucerit oraşul; şi cucerindu-l, l-au robit şi pe acesta. După aceea mergînd mai departe, a ajuns la orăşelul Rupeli din Fliasia, în care s-au pus la adăpost, refugiindu-se şi albanezi şi elini cu femei cu tot. Aici, ce-i drept, a dat năvală, şi ziua întîia şi a doua, dar nu l-au putut cuceri; şi pentru că aici au căzut nu puţini
446 oameni de ai | împăratului şi mulţi din ostaşi au fost răniţi, s-a îndepărtat

---

[1] Manuscrisele ne dau ἀκριβίην—„Acribie" şi ἀκριβήν—„Acribi", îndreptat de Tafel în Ἀκωβήν, după G. Sphrantzes— Ακοβαν „Acova" în Migne P. G., 156 col, 1065 D.

cu armata, chipurile că ar vrea să plece. Cînd însă se gătea să ridice tabăra, ca și cum ar vrea să plece, atunci au trimis vorbă împăratului, că vreau să se învoiască și să predea orașul. Iar acesta, după ce a luat în primire orașul, nici nu i-a robit nici nu le-a făcut altceva urît, ci i-a trimis cu femeile și copiii să se așeze cu locuințele în Bizanț. Dar pe albanezii care s-au predat la Tarsos și apoi au fugit din nou, i-a păscut un ceas rău, căci pe aceștia prinzîndu-i, le-a zdrobit mîinile și picioarele și așa i-a omorît, la vreo două zeci, cu cea mai cruntă moarte. De acolo mergînd prin regiunea de la Mantinea, a ajuns la orașul Pazenichi și l-a trimis pe Cantacuzino, pe care odinioară albanezii și l-au ales domn și s-au pornit cu război asupra elinilor; căci se afla atunci în tabără, chemat de împăratul, ca să se folosească de el în contra albanezilor din Peloponez; și umbla și trimitea vorbe de trădare. Astfel l-a trimis atunci să ducă celor din oraș propunerea să se predea; împreună cu dînsul au fost și unii oameni de ai împăratului; aceștia l-au învinuit la împărat, că nu li s-au predat, pentru că acela le-ar fi făcut un semn; și s-a întîmplat că împăratul s-a supărat și, din marș, l-a alungat din tabără să plece cît mai repede. Dar deoarece a fost cu | neputință să ia întăritura cu năvala, — căci cei din oraș își lăsaseră chiar 447 aici un punct întărit, care fiind cît mai aproape, au ajuns în el și au scăpat cu toții, — a ridicat tabăra și a plecat de acolo și a doua zi a fost în regiunea de la Tegea și a rămas în corturi. Aici se chibzuia asupra a două planuri, dacă să pornească și asupra Spartei și asupra Epidaurului[1]. Căci dorea foarte mult să vadă Epidaurul și să ocupe un oraș mai întărit decît toate orașele, din cîte le știm noi; într-acolo se refugiase unul din domni, celălalt refugiindu-se cu soția în Mantinea din Laconica care e așezată la mare. Și aflînd că regiunea este stîncoasă și greu de străbătut, nu s-a încumetat să plece prin aceasta; și întorcîndu-se, s-a îndreptat spre orașul Muchli de la Tegea. În fruntea acestui oraș stătea Asan Dimitrie. Aici tăbărînd într-un loc anevoios și greu de umblat, — căci orașul se înalță, așezat fiind pe un munte puternic și bine apărat, — a pregătit mașinăriile de stricat zidul și scările, cu gîndul să le aducă aproape de oraș; și de îndată a pus stăpînire pe izvorul de apă care se află afară de oraș într-un loc bine adăpostit. Și pentru că cei din oraș nu aveau de unde lua apă, suportau greu acuma împresurarea; și din fîntînile care le aveau în oraș, nu puteau scoate multă apă, ca să se folosească îndeajuns, din cauza mulțimii oamenilor și a vitelor. Iar cînd a început acuma să le lipsească apa, încă înainte de ce să fi dat năvala asupra zidului, conducătorul orașului a trimis vorbă de bună învoială, sub ce condiții să se predea cu

[1] Monemvasia.

oraş cu tot, fără să păţească nimic. Împăratul, ce-i drept, feciorului ace-
448 luia i-a dăruit Leodoriche, iar pe el l-a scos | din oraş; apoi a plecat spre Corint la tabăra armatei din Asia. Căci tunurile îi pregătiseră acuma ce au avut de pregătit, şi oamenii împăratului ce se găseau, au spart destul de multe pietre din oraşul vechi al Corintului.

De îndată ce a venit şi şi-a aşezat tabăra, a şi trimis împăratul vorbă lui Asan prin Iisus, feciorul lui Brenez, care era cu mare trecere în tabără, şi cu el un tălmaci şi cerea să-i predea oraşul. Iisus sosind, a spus astfel de vorbe: „Asan şi voi elini care sînteţi aici, împăratul prin noi, trimisul lui, spune aceste cuvinte, că tu la elini ai ajuns să fii la loc de frunte cel mai cuminte şi că dintre elini tu cunoşti cel mai bine Poarta împăratului. Şi tu ştii mai bine decît alţii cum e împăratul acesta din neamul Otumanizilor şi că, unde vine, nu pleacă, înainte de a distruge cu desăvîrşire oraşul. Ţie aşadar într-o astfel de împrejurare îţi dă putinţa să dezlegi cel mai bine neînţelegerea cu împăratul: să predai acest oraş şi în schimb să primeşti de la împăratul ţara pe care voi v-aţi alege-o. Şi dacă o să faci aceasta, prieten te va socoti împăratul şi leagă bune relaţii cu tine, încît pe urmă îţi va arăta şi ţie şi copiilor tăi favoarea sa. Dacă însă nu predai, ştii tu însuţi bine, mă jur pe sufletul împăratului că
449 oraşul îl va robi şi | pe voi toţi de aici îi va da celei mai crunte pierzări". — Acestea le-a spus Iisus cu ajutorul tălmaciului, Asan însă luîndu-i cuvîntul din gură, i-a zis: „O, fecior al lui Brenez, spune-i împăratului că-i ştim oarecum sufletul lui, fiind cel mai viteaz dintre toţi împăraţii Otumani, cîţi au fost mai înainte, şi că armata lui e cea mai mare din cîte sînt în lume; şi aceasta e lucru vădit pentru oricine îi ştie bine puterea împăratului. Şi aceasta şi noi înşine o mărturisim împăratului că este cea mai mare. Dar acest oraş îl vedeţi doară cum este aşezat într-un loc întărit din fire mai mult decît toate oraşele cîte le ştim. Şi înşişi împăraţii din neamul lui Otuman, dar şi însuşi împăratul, de cînd a ajuns la domnie, un oraş ca acesta, nici împresurîndu-l, nu l-a luat cu puterea, ci nici nu şi-a îngăduit să pornească asupra unui oraş ca acesta. Căci vedeţi cum oraşul fiind de jur împrejur bine apărat şi întărit foarte tare din fire, numai pe aici are o singură intrare, apărată de trei rînduri de ziduri foarte puternice cu trei porţi. Dacă una o veţi cuceri cu ajutorul tunurilor, dar la a doua cum aţi putea ajunge?! Dar chiar dacă aţi ajunge să treceţi şi peste aceasta, mai rămîne încă cea mai puternică din toate acestea. Fiind deci cu astfel de gînduri şi pregătiri să ne luptăm şi să ne apărăm, chiar dacă ar fi să murim, anunţaţi aşa împăratului că în zadar am fi venit aici la paza oraşului, dacă, fără să ne fi fost încă dat să vedem vreo nevoie, am preda oraşul". |

Cînd Iisus s-a întors cu aceste cuvinte ale lui Asan și i le-a spus împă- 450
ratului, îndată a îndreptat tunurile asupra porților orașului, unde drumul
spre oraș se strîmtează cel mai mult și se poate intra în el și unde trei
rînduri de ziduri, nu mult depărtate unul de altul, stau astfel înaintea
intrării. Și cel din urmă zid, fiind mai slab și nu prea bine întărit, îl ținea
Asan, încît să facă împresurarea și bătaia tunurilor să dureze mai mult
timp; totuși știa că pînă la urmă zidurile nu vor rezista aici în fața tunu-
rilor, ci vor cădea foarte curînd. O făcea însă, ca războiul să se macine.
După ce însă bătaia tunurilor a surpat în cîteva zile zidul din afară, — și
în aceste zile elinii făcînd ieșiri, se luptau cu turcii și pe unii i-au omorît
chiar în acest loc, l-au părăsit pe acesta și au ocupat rîndul al doilea
de zid, care era bine întărit cu pietre mari; și zile destul de multe au
rămas stăpîni pe zid, respingînd pe dușmani. Dar tunurile au bătut și
acest zid destul de multe zile în șir și au surpat o parte nu puțină. Odată,
piatra repezită din tun, greșind să nimerească zidul, a căzut asupra brută-
riei și a sfărîmat-o. De aici piatra lunecînd, a dat peste un om și i-a aruncat
carnea și oasele în văzduh, strivindu-l în mii de bucățele, de-ai fi crezut
că-s penele dintr-o pasăre și nu puteai cunoaște că e carne.| Căci repe- 451
zeala pietrii fiind de așa fel și oarecum diabolică, face minuni; altă dată
greșind să nimerească zidul, s-a înălțat zburînd n văzduh peste oraș,
și a fost dusă, de a căzut în portul Corintului, parcurgînd cam vreo pai-
sprezece stadii [1]. Și piatra trăgea șapte talanți [2]. Așa deci dară a bătut
orașul destul de multe zile. Și cei din oraș, lipsindu-le pîinea, o duceau
anevoie și și-au dat drumul limbii întreolaltă, ajungînd pînă la arhiereul
orașului. Asan, ce-i drept, ținea mulțimea în frîu, încît rezista, arhiereul
orașului însă trimițînd un bărbat dintre cei din oraș la împărat, i-a sem-
nalat lipsa și că pîine ar fi rămas puțină de tot, încît să mai poată rezista.
Împăratul aflînd de aceasta, iarăși a trimis vorbă, spunînd unele ca
acestea: „Mi se anunță de cei ce-mi sînt în oraș devotați că, în puține zile
de tot, pîine nu mai aveți. Ce duh rău vă mai stăpînește și nu predați
orașul?!". — Cînd Asan a aflat și cînd oamenii împăratului au spus ce
erau datori să spună, atunci au ținut sfat de obște, dacă să predea orașul
sau dacă ar mai putea rezista și să se apere. Dar cînd i-a văzut pe cei
din oraș abătuți și că o duc anevoie, a ieșit însuși Asan și Lucan Lacede-
moneanul, după ce au primit asigurările cuvenite. Venind să discute cu
împăratul condițiile de pace pe care le cereau, le-a spus următoarele:
„Anunțați domnului vostru că sînt | gata să fac pace, cu condiția ca țara 452

---

[1] Aproape 25 km.
[2] Vezi p. 225 nota 6.

cîtă armata mi-a cutreierat-o, a mea să fie și pentru cealaltă țară să-mi plătească un tribut de cinci sute de galbeni; iar domnul care deține Eghion și Patras și regiunea de primprejur, să ni le predea. Iar de nu, să mă știe că vin de îndată cu mare năvală!". — Cu acest mandat, aceia au sosit la domnii care se ațineau prin munții Taighet din Laconica, și au raportat spusele împăratului. Și ca să nu fie despoiați de toată țara acuma, s-a hotărît îndată să trimită soli și să întărească tratatul de pace în condițiile propuse de împărat. Trimițînd soli, au încheiat pacea și au predat lui Omar, guvernatorul împăratului, — căci era guvernator al Tesaliei, — țara, precum și Eghion, Calavrita, Patras și regiunea de primprejur de acolo din țara Ahaia.

Mahomed II admiră Atena. Cum a ocupat-o Omar. Cum a luat în primire orașele și a pus ieniceri în ele, armatelor, ce-i drept, le-a dat drumul să se ducă pe acasă, el însuși însă îndreptîndu-se spre Atica, a mers în orașul Atena și a vizitat Pireul și a cercetat porturile și a lăudat mult isprava de mare vitejie a lui Omar. Aud că acest oraș și Acropolea le-a apreciat cel mai mult din toate orașele țării sale și că a fost plin de admirație pentru starea
453 măreață a orașului în antichitate și ar fi rostit și | cuvintele: „Cît de multă recunoștință i se cuvine după legea noastră lui Omar al lui Turachan!" — Căci acest Omar a ocupat orașul acesta în modul următor: Cînd a murit Nerio, pe stăpînire a pus mîna soția lui care avea un băiat nevîrstnic; și trimițînd soli la împăratul, a căutat cu bani să-și păstreze binevoitoare Poarta împăratului; și dînsa a rămas la domnie. Dar nu mult mai pe urmă s-a îndrăgostit de un tînăr venețian, sosit la Atena pentru negustorie, dar un bărbat de rang senatorial. Și îndrăgostită, ajunge de stă de vorbă cu tînărul, ca și cum și-ar petrece timpul cu tînărul mai mult în glumă, că ar fi gata să i se dea de soție și totodată să-i încredințeze domnia asupra orașului. Acestea însă i le-ar face, dacă și-ar lepăda, cum poate, nevasta și s-ar întoarce la Atena. Tînărul era feciorul lui Priam căruia venețienii îi încredințaseră guvernarea orașului Nauplion. Tînărul plecînd și stăpînit fiind de dragoste și de nădejdea să ajungă la domnie asupra orașului, și-a făcut nevasta să dispară din viață, fiind și dînsa de neam senatorial; după ce a făcut ca aceasta să dispară, precum s-a spus, s-a întors la Atena și s-a însurat cu nevasta lui Nerio. Ajungînd însă la domnie asupra orașului, a fost vorbit de rău de atenieni la Poarta împăratului. Pe urmă însă, pentru că era urît de atenieni, spunea mereu că
454 e numai epitrop al băiatului și, nu | peste mult timp luînd băiatul, a sosit la Poarta împăratului. Căci Franco, nepot de frate al lui Nerio și văr bun cu băiatul, zăbovind la Poarta împăratului, aștepta pentru el

un prilej potrivit din partea împăratului să ajungă în orașul Atena. Împăratul însă cînd a aflat de treburile cu dragostea femeii, a încredințat lui Franco, feciorul lui Antonio, orașul și, trimițîndu-l, a poruncit atenienilor să-l primească pe el; și ei gata fiind, l-au primit. Acela însă, cum a ajuns la stăpînirea orașului, a prins femeia și a închis-o la Megara și nu cu mult mai pe urmă a făcut-o să dispară din viață, pentru că s-a cununat cu tînărul; în ce chip, nimeni n-a observat. Pentru aceasta, tînărul pîrîndu-l la Poarta împăratului, împăratul s-a revoltat de îndrăzneala lui Franco și, trimițîndu-l pe Omar, feciorul lui Turachan, cu armata Tesaliei, a năvălit de îndată cu putere asupra orașului Atena și apoi a împresurat Acropolea, înconjurînd-o destul de mult timp. Și încerca s-o ia cu ajutorul aderenților ce-i avea în cetate. Cum însă nu izbutea deloc, i-a trimis astfel de vorbe: „O, fecior al lui Antonio, tu | știi casa împăratului și că ți-a încredințat 455
acest oraș pentru destul timp. Și cînd împăratul îți poruncește iară să dai înapoi orașul, nu știu cum l-ai putea ține fără voia lui?! Căci n-ai să reziști prea mult timp! Acuma așadar, de ții mai bine să te împăci cu el, împăratul îți oferă să ai țara Beoției și orașul Teba și să pleci, ducîndu-ți averea cu tine din Acropole și toate ale tale, împăratului lăsîndu-i Acropolea". — Tînărul auzind acestea, a cerut garanție sub condiția că-i obține din partea împăratului confirmarea Beoției. Omar a izbutit să i-o obțină de la Poartă și, pus fiind astfel la adăpost, a ieșit din Acropole și a ocupat orașul Teba și restul Beoției, împăratul dîndu-i-le. Așa a ajuns Atena sub stăpînirea împăratului prin stăruința lui Omar.

Atunci așadar împăratul plimbîndu-se și privind Acropolea, mult s-a minunat și, umblînd prin Atica, a vizitat porturile, precum s-a spus. Și a trimis un om de ai lui de la Poartă să ia jurămîntul despoților Peloponezului; despotului Spartei îi mai cere și fata. Despoții așadar au depus jurămîntul.

Răscoala despotului Toma Paleolog.

Dar lui Toma, fratele mai tînăr, i-a părut rău și în curînd se purta cu gîndul să se răscoale în contra împăratului. Și | a trimis la Poarta împăratului un sol care s-a nimerit să fi 456
fost prins la Patras în cetatea, pe care o țin ocupată ienicerii împăratului și alți turci mai de frunte. Și aceștia au fost împresurați după aceea de ostașii lui Toma. Dar răscoala o punea la cale, ascultînd totodată de Lucan Lacedemoneanul, care spunea că s-a înțeles cu cei din Corint asupra trădării și că are nădejde să-i cîștige orașul și să izbutească și în celelalte privinți cît mai bine cu restul țării. După ce s-a răsculat pe față și a început război cu cetățile împăratului, încerca din răsputeri să le ia, dar nu izbutea nimic din ce plănuia; și atunci a început să împingă la răscoală și pe ceilalți

din peloponezieni și din albanezi totodată și din elini și a început să se războiască și cu fratele său, provocîndu-l la război, și impresura și unele orășele de ale fratelui său. Această răscoală, spun unii că a fost o ispravă a lui Omar. Împăratul a aflat foarte repede și a trimis în Peloponez un mare dregător să-l scoată pe Omar din locu-i de conducere și să-l ia el. Și din cauza aceasta, împăratul să-i fi luat lui Omar guvernarea Tesaliei.

Dar împăratul sosind pînă la orașul Scopie, a mai zăbovit să vadă dacă se face vreo mișcare nouă din partea peonilor. Căci peonii, | după ce
457 Machmut plecase, adunîndu-se, au trecut peste Istru și au pornit și asupra armatei de pază a lui Machmut; și, dînd lupta, au fost învinși și nu mulți au fost uciși, cîțiva însă din ei au fost prinși și aduși în fața împăratului. Împăratul, firește, cum a aflat că Toma, fratele mai tînăr, a călcat jurămîntul și năvălind impresoară ienicerii de prin cetățile împăratului, a trimis asupra Peloponezului armata din Tesalia și Etolia și general-comandant l-a făcut pe Chamuza, poreclit „Purtătorul de șoimi". Acesta luînd pe Ahmat, guvernatorul Peloponezului, și pe Omar al lui Turachan, care îi era ginere, și cu aceștia a năvălit în Peloponez și a sosit la Patras din Ahaia și a despresurat cetatea. Căci elinii cum au văzut venind asupra lor armata împăratului, au ridicat impresurarea și s-au adunat la Megalopole, care acuma se chiamă Leondari, pe lîngă domn, cu gîndul să dea lupta. Iar armata a străbătut țara Elidei de la marginea mării și, ajungînd la Itome, urca spre Leondari. Aici Toma adunînd și pe albanezi și pe elinii care se răsculaseră cu el, își rînduia oamenii ca de luptă. Turcii ajungînd
458 aici, cînd au zărit armata elinilor rînduită pe colinele | orașului, se chibzuiau dacă să așeze tabăra sau să plece mai departe cu toții. cum sînt, de-a dreptul spre Muchli de la Tegea. Dar Ionuz, comandantul cavaleriei ușoare, văzînd pe elini cu rîndurile așezate în adîncime, a început să strige: „Dragi turci, elinii au pierdut lupta! Căci nu e cu putință, așa cum s-au rînduit, ca ei să poată ținea lupta, ci îndată vor da fuga cu toții, cînd cei de la urmă sînt puși pe fugă. Căci nu s-au așezat în rînduri ca degetele care se ajută întreolaltă, ci făcîndu-și rîndurile în adîncime, s-au pregătit să se pună la luptă". — Strigînd așa Ionuz și luîndu-și cavaleria ușoară, alerga după elini. Rîndurile din urmă i-au înfruntat pe cei dintîi, apoi însă, cînd turcii se adăugau mereu tot mai mulți, s-au pornit s-o ia la fugă. Cînd cei din urmă dintre elini, s-au pornit s-o ia la fugă, au căzut asupra oamenilor lor și i-au împins la fugă și pe aceștia; și așa rîndurile într-o scurgere de o clipă au fost puse pe fugă, odată ce rîndul din urmă a fost silit să fugă. Căci biruit, neapărat au fost nevoite și celelalte rînduri să o pățească la fel, deoarece se învălmășeau întreolaltă. Elinii deci fugeau din răsputeri spre oraș, iar turcii veneau din urmă și, răcnind și îndemnîndu-se,

au ucis ca la două sute; și după ce i-au gonit, au început să-l împresoare pe despot în oraș, avînd de suferit de foame și molimă; după ce armata ajunsese aici, era la mare strîmtoare de pe urma robilor ce-i adusese din Ahaia | și de aici a plecat cu ei spre Muchli. Pe Ionuz însă l-au 459
lăsat cu despotul Dimitrie.

Mahomed II ocupă Smederovo, 1459.

După plecarea armatei, Toma a început din nou să împresoare în cetăți pe ienicerii împăratului; împăratul însă, vara aceasta, a pornit asupra Spenderovei și a țării tribalilor. Expediția aceasta a întreprins-o din următoarea cauză. La moartea lui Eleazar, feciorul lui Vulc, a rămas în domnie soția lui cu o fată. Și cetatea Spenderovei o ținea dînsa și, dîndu-și fata după feciorul împăratului ilirilor [1], se gîndea că domnia asupra orașului îi va rămînea ei. Dar tribalii, s-au pornit de partea lui Mihail, fratele lui Machmut, care trăia pe lîngă domnul tribalilor și, alegîndu-și domn, l-au pus pe el și i-au încredințat treburile orașului. Dar femeia trimițînd după acesta să-i vină la ospeție în cetate, l-a prins și, legîndu-l, l-a trimis la peoni. Peonii luîndu-l pe Mihail, l-au aruncat în închisoare. Iar tribalii s-au pornit din nou către împărat și, împreună cu femeia domnului, chemîndu-l tratau predarea orașului. Împăratul, cînd starea de lucruri încă nu-i ajunsese pînă la acest punct, se pregătise și a pornit asupra Spenderovei, cu gîndul să cucerească orașul cu puterea [2]. Cei din orașul Spenderova însă aflînd | că împăratul vine 460
cu năvală asupra lor, i-au ieșit în cale întru întîmpinare cu cheile orașului. Împăratul pe tribali și i-a apropiat de el, dăruind multora moșii și bani și pe femeia lui Eleazar a învoit-o și a lăsat-o să-și ia averea și să plece; garnizoana însă a luat-o cu sine.

Orașul Amastris se predă.

După predarea acestui oraș s-a hotărît să pornească în Peloponez cu armata; apoi însă ajungînd în Bizanț și trecînd în Asia, a pornit asupra orașului genovezilor Amastris de la marginea Mării Negre. Căci genovezii au trimis soli și cereau Galata, ca fiind un oraș al lor, deoarece nu s-au făcut vinovați de nici o nedreptate și au tratat de pace cu el. Și deși, la cucerirea Bizanțului, s-a predat, cereau iarăși să le fie dat înapoi. Dar împăratul a răspuns, precum că nici el n-ar face nici o nedreptate, nici n-ar fi ocupat orașul venind cu război, ci marii dregători ai orașului sosind la el, i s-au predat, cerînd să aibă parte

---

[1] Conrad Clauser, autorul traducerii latinești din ediția de la Bonn, notează în paranteze *is erat Stephanus Bosniae rex*—acela era regele Bosniei Ștefan.

[2] Orașul fusese cucerit de Murad II (v. p. 152) și dat înapoi (v. p. 189).

de bine de la împărat; și luînd astfel în primire orașul, n-ar fi făcut nimănui nici o nedreptate. Din cauza aceasta genovezii declarînd război, a pornit asupra orașului Amastris de la marginea Mării Negre. Iar în cale ducea cu el, pe cămile și animale de povară, foarte mult bronz și avea cu
461 dînsul și | armata din Asia. Dar cînd sosind a început împresurarea orașului, orașul s-a învoit să i se predea. Luînd în primire orașul, a treia parte din locuitori a lăsat-o pe loc în oraș, iar două părți scoțîndu-le din oraș, i-a așezat cu locuințele în Bizanț și, alegîndu-și aici din oraș unii din băieți, s-a dus acasă. Aici i s-a anunțat că puterea lui Chasan s-a întins foarte și a ajuns să stăpînească Erțingan, capitala Armeniei.

Din istoria marilor Comneni de la Trapezunt.

Ci acestea s-au întîmplat mai pe urmă în anul acesta; după plecarea împăratului din Peloponez, a sosit la Poartă David, fratele împăratului din Trapezunt, aducînd tributul și ca să întărească tratatul de pace. Căci se spune că împărații din Colchida au fost mai înainte împărați la Bizanț, din casa Comnenilor; cînd însă aceștia au căzut de la domnie, Isaac, feciorul împăratului, a scăpat cu fuga, cînd tatăl său a fost dat morții de popor din ura ce-o aveau asupra lui[1], și a plecat în țara Colchidei la Trapezunt. Sosind aici, cei din partea locului l-au pus în domnia Colchidei și reședința domnească a mutat-o la Trapezunt în Colchida. Și de atunci domnesc aici și au ajuns pînă în vremile noastre, elini fiind de neam și ținînd la obiceiurile și la limba
462 elinească. Și sînt încuscriți cu barbarii | vecini, cu numiții Asproprobatanți[2] albi și chiar cu nepoți de ai lui Temir, feciori coborînd din Țochie și Caraisuf, încît să nu aibă neplăceri din partea acestora și țara să nu le fie pustiită de ei. Și au intrat în legături de căsătorie și cu elinii din Bizanț, între altele, cînd și împăratul Alexie Comnen și-a dat fata după împăratul Ioan al Bizanțului[3].

[Dar[4] după aceea să se fi întîmplat și un lucru ca acesta. Împăratul Ioan[5] a căzut la bănuială asupra maicii sale, o Cantacuzino, că proto-

[1] E vorba de moartea tragică a ultimului împărat Comnen Andronic I (1183—1185) descrisă atît de mișcător de Nichita Choniat, istoric contemporan; dar împărăția marilor Comneni din Trapezunt a luat ființă abia pe la 1204 după cucerirea Constantinopolei de cruciada a IV-a.

[2] Adică păstori de oi albe.

[3] Ioan VIII Paleolog (1425—1448).

[4] Întreg acest pasaj de la „Dar după" pînă la „trădători de patrie" p. 266, înseși manuscrisele îl arată ca străin de Laonic Chalcocondil, fiindcă e și scris într-adevăr mai mult în stil de cronograf decît în felul de a scrie al lui Laonic. De aceea, ultimul editor al lui Laonic, E. Darkó a scos, cu drept cuvînt, din text acest pasaj, închizîndu-l în paranteze dreptunghiulare.

[5] Ioan Mare Comnen, împărat deocamdată numai după nume și ca prezumtiv urmaș, deoarece tatăl său Alexie era încă în viață și domnea.

vestiarul ar trăi cu maică-sa, și îndurerat întru inima sa din cauza aceasta l-a ucis pe protovestiar și pe tatăl și pe maică-sa i-a închis pe amîndoi în aceeași cameră, voind să-i ia viața și maicii sale. Dar marii dregători din oraș l-au rugat fierbinte pe Ioan, ca aceasta să nu se întîmple și l-au trimis în părțile Iviriei, îmbunîndu-l. Impresionat de răutatea lui Ioan, împăratul Alexie l-a făcut împărat pe cel de al doilea fecior al său numit Scandarios și l-a însurat cu fata domnului din Mitiline Gateliuzo, unde îl trimisese acolo la Mitiline. Împăratul Ioan însă plecînd în Iviria, a avut de soție pe fata împăratului Alexandru. După aceea a plecat la Cafa, căutînd acolo pe cineva să aibă o corabie și să meargă la | Trapezunt cu gîn- 463 duri de război în contra propriului tată Alexie. Și a găsit acolo un om genovez avînd o corabie mare cu arme de tot felul, numit ...[1]. Pe acesta l-a și ales protostrator[2]. Echipînd deci corabia bine și cum trebuia, a venit la Trapezunt în contra tatălui său Alexie. Ieșind afară pe uscat în locul, unde e așezată mănăstirea sfîntului Foca, și-au ridicat corturile tot aici în mănăstire, avînd la mijloc și ajutători în taină oarecum pe cavasitani care l-au trădat pe acela. Căci aceștia ținînd straja împăratului în suburbia lui Ahant, cînd chiar și împăratul Alexie își avea acolo corturile cu arme și pregătire de război, s-au înțeles cu Ioan și i-au lăsat slobodă calea în contra lui Alexie, pe care comandanții lui Ioan l-au găsit în cort fără să bănuiască nimic, și l-au ucis cu violență pe la ceas de miazănoapte. Căci împăratul Ioan spusese să nu-l omoare de tot pe tatăl său, ci numai să-l prindă de viu și să i-l aducă. Dar aceia n-au păzit cuvîntul lui, ci omorîndu-l, poate că credeau că au făcut mai mult pe placul împăratului Ioan. Pe aceștia împăratul Ioan mai pe urmă, pe unul l-a orbit, iar celuilalt i-a tăiat mîinile, nevrînd ca ei s-o facă aceasta așa, ci numai să i-l aducă. Așadar împăratul Ioan a și luat în primire domnia, făcînd | tatălui său la înmor- 464 mîntare toată cinstea cuvenită; l-a și înmormîntat în mănăstirea Maicii Domnului cea de dumnezeu umbrită, deși mai pe urmă l-a adus în mitropolie.

După cîțiva ani însă s-a ridicat cu război asupra Trapezuntului și un oarecare derviș cu numele Artabil, care adunase din toate părțile oaste, de la răsărit și miazăzi, de la Samion și din alte cîteva orașe; și a venit asupra orașului, voind să-l cucerească, dînd năvală. Dar împăratul Ioan, adunînd și el armată pe uscat și pe mare, a venit împreună cu pansebastul[3] și oamenii aceluia pînă la mănăstirea sfîntului Foca, numită Cordili. Așadar pansebastul strîngîndu-și și oamenii săi și pe ai împăratului, a trecut cu armata, voind să atace de pe mare pe derviș, oriunde ar da peste el; căci dervișul Artabil ocupase locul numit Meliari, punînd mîna de mai înainte pe această strîmtoare de la Meliari, numită Capanion. Venind deci și acei oameni ai pansebastului, au dat peste derviș, ținînd ocupată strîmtoarea Capanion. Ei au și dat năvală asupra dervișului, punîndu-și toată nădejdea în armata de pe flotă, deoarece și această flotă

[1] După „numit'' într-un manuscris e indicată o lipsă.

[2] Adică general-comandant al armatei sale.

[3] Titlu de mare demnitar bizantin: pansebastos—a tot augustul; aici pe cît se pare, al prezumtivului urmaș la tron.

se pregătise împreună cu pansebastul să dea peste derviș; dar n-a avut timp prielnic, ci din cauza vîntului ce sufla cu putere, marinarii n-au ieșit afară în ajutorul armatei și, furtuna făcîndu-se aspră de tot cînd dintr-o
465 parte cînd din | alta, armata de pe flotă a fost împiedicată să iasă. Și atuncea oamenii dervișului năpustindu-se asupra pansebastului și asupra armatei, l-au ucis și pe însuși pansebastul și pe feciorii lui și pe alții, ca la treizeci. Și ceilalți au fugit și au venit la împăratul Ioan care, luînd-o la fugă și dînsul, a venit cu un caic la Trapezunt deodată și cu ceilalți, unii fugiți pe uscat, alții pe mare, în timp ce dervișul și-a așezat tabăra în mănăstirea sfîntului Foca, în care își avusese tabăra împăratul Ioan. Dervișul a făcut și mulți prizonieri și pe unii din ei i-a ucis; avea prins de viu și pe numitul Mavroconstan care avea grijă de camera împăratului și de cheltuielile lui și pe care l-a și ucis în fața orașului. Apoi, stînd acolo trei zile, a plecat cu planul să bată război în cartierul Mesochaldion ca unul ce era din ale pansebastului. La Trapezunt în mănăstirea lui Cordili, chiar la sosirea dervișului s-a întîmplat următorul lucru. Dervișul venise în noaptea aceea; tot atunci o femeie armeancă, temîndu-se ca dervișul să nu ocupe cetatea de afară, își muta avutul în cetatea cea mare a Trapezuntului, ca acolo să și-o pună la adăpost. Așadar cînd își lua lucrurile
466 și le ducea în cetate în timpul nopții, | fără să bage de seamă, îi luaseră foc lucruri de mătase și lînă. Ea însă era în cetatea cea mare, neștiind ce se întîmplase. Și s-a încins foc mare în casa acesteia și dintr-aceea a cuprins și toate casele vecine pe la ceas de miazănoapte. Iar cei din oraș crezînd că este o trădare pornită dinăuntru în favoarea dervișului, au luat-o deodată cu toții la fugă, mari dregători și cetățeni, împăratul Ioan fiind lăsat singur numai cu vreo cîțiva, ca la vreo cincizeci. Toată noaptea împăratul a inspectat zidurile și porțile orașului. Dimineața așadar a venit și dervișul, precum s-a spus, cu gîndul că poate va cuceri Trapezuntul; și el a plecat fără nici o ispravă, umblînd prin părțile de prin Mesochaldion. Așadar au fugit dintr-odată dregătorii cu toții, unii pe mare, alții pe uscat, luînd drumul Iviriei; mai pe urmă, după ce dervișul a trecut, ei au venit la Trapezunt și împăratul i-a ocărît, făcîndu-i muieratici și nebărbați și trădători de patrie].

Și acestea s-au petrecut la Trapezunt; guvernatorul Amasiei însă, Chitir cu numele, venind cu armata, a căzut pe neașteptate în Trapezunt și a prins nu puțini și în piață și pe ogoare și în oraș, ca la două mii fiind
467 de toți. Și orașul fiind acuma pustiu | de pe urma unei ciume aprige, se aștepta să fie cucerit; dar împăratul orașului Ioan a izbutit la împăratul Mehmet cu bani să păstreze în viitor orașul tributar și prizonierii ce-i făcuse Chitirbei, să-i fie dați înapoi și să aibă liniște, plătind împăratului tribut, două mii de galbeni. Mai pe urmă așadar și împăratul Ioan a trimis chiar pe fratele său, despotul David, la împăratul și a cerut să întărească pacea încheiată, ceea ce s-a și făcut, cu un tribut de trei mii de galbeni.

Despre Iviria (Georgia).

Cu țara Colchidei se mărginește Iviria și împărații acestora nu sînt de neam mic. Iar țara se întinde de la numitul Bathy[1] și rîul Fasis pînă la Chalțichi, cuprinzînd Gorgur și Corion și Cahetion și Tiflision ; orașele acestea sînt în apropiere de Samachion și turci locuiesc în el și se întind afară de regiunea mai de jos de orașul Cahetion de la marginea mării și Sevastopol al mincrelilor [2] stăpînind Dadian și Mamia și Samantaula și Guria și alte orașe de la marginea mării. Dar cu orașele Iviriei de sus sînt vecini și alanii și hunii și embii. Alanii însă par să se întindă pe sub Caucaz. Aceștia și sînt socotiți mai ales bărbați foarte destoinici în ale războiului și fac | zale de piele deosebit de bune. 468
Aceștia își duc traiul în religia domnului nostru Iisus Hristos, au însă un grai al lor cu totul particular și arme își fac și întrebuințează de bronz, numite alanice. Dar ivirii de unde au ajuns și ei în țara aceasta, dacă de la iberii [3] cei dinspre apus, n-aș putea indica ; și se vede că ivirii au ajuns la mare putere și sînt avuți și credința și-o au de la Constantinopole de la o femeie cucernică foarte, care mergea într-acolo pentru credința cea de dumnezeu adevărată ; această femeie și prin minuni pe iviri punîndu-i în uimire, i-a despărțit de credința lor fără de dumnezeu și i-a făcut creștini prin buna lor învoire. Dar după mulți ani, sciții, vecini cu dînșii, s-au ridicat cu război asupra lor și, străbătînd țările ivirilor, le pustiau și le nimiceau cu desăvîrșire și, robindu-i, i-au ținut sub stăpînire, împărații refugiindu-se pe culmile munților. Mai tîrziu însă, după plecarea sciților la sălașele lor, s-au coborît la țară și, plătind împăratului sciților tribut, au rămas domnind în țara lor. După aceea nu cu mult mai tîrziu s-au luptat cu alanii, hunii și sasii . . . . atîta știu și atîta am de amintit despre ei [4]. |

Soarta insulelor Lemnos, Imbros, Tasos și Samotrace.

Asan sosind așadar [5] în fața împăratului, acesta a 469
aflat ce se petrece în Peloponez ; aflase însă și de la guvernatorul Peloponezului Ahmat care stătea în Corint, că domnul Dimitrie, după ce s-a lepădat de bunăvoie de fratele său, se află încă prin țară, deși fratele său poartă război și în contra sa ; și atunci de îndată i-a dăruit insulele din Marea Egee, Lemnos și Imbros și Tasos

---

[1] Adică Adîncata.

[2] Manuscrisele au μιγγελίων—„minghelilor" și μιγκελίων—„minchelilor", îndreptat de Tafel în Μιγκρελίων.

[3] Bizantinii pronunțînd tot „Ivirii".

[4] In propoziția aceasta chiar unele manuscrise indică o lipsă.

[5] Cum continuă aici istorisirea, se vede că Laonic n-a apucat să-și pună la punct expunerile istorice, căci mai înainte nu ni s-a spus nicăieri ceva despre sosirea la sultan a lui Asan în împrejurarea aceasta.

și Samotrace. Mai înainte, după cucerirea Bizanțului, le-au avut acestea domnul din Lesbos, atît insula Lemnos cît și orașul Enos, iar stăpînitorul Palamed insula Imbros, care [1] însă a ocupat și Enos; după moartea lui Palamed, cînd feciorul său Dorio a luat orașul în primire, împăratul a venit cu armata și a ocupat Enos, cei din oraș trecînd de îndată la el. Și a trimis pe Ionuz, guvernatorul de la Galipoli, să ocupe insulele. Imbros a trecut îndată la el și Lemnos; și în insulele acestea a sosit o garnizoană de a împăratului. Apoi însă turcii aflînd de sosirea din Italia a flotei și a cardinalului și că se așteaptă să sosească și alta din Italia, garnizoana, ce-i drept, s-a retras, dar turcii aveau grijă de administrația insulelor. Lemnos, îndată ce flota a acostat la ei, s-a predat și Imbros a făcut cam tot așa [2] și Tasos încă și Samotrace. Dar nu cu mult mai tîrziu, după
470 plecarea flotei la Rodos, Ismail, pus | de curînd guvernator de împărat, a debarcat și a ocupat Imbros și Lemnos [3]; și pe italienii prinși aici i-a trimis la împărat. Aceștia, cum au fost aduși, pe toți i-a ucis împăratul care petrecea la Filipopole; căci se retrăsese din reședința-i împărătească din cauza ciumei care bîntuia atuncea foarte. Tasos însă și Samotrace nu s-au predat, făcîndu-și o greșită socoteală. Căci cînd nu cu mult mai pe urmă Zagan a luat locul lui Ismail și a fost pus guvernator la Galipoli, venind cu flota la Samotrace și Tasos, le-a cucerit și pe locuitori i-a robit. Și pe aceștia împăratul i-a mutat cu locuințele la Bizanț; insulele însă și cîți au scăpat cu fuga în creierii munților, ca să nu fie robiți . . . [4].

Mahomed II cucerește Morea, 1460. Despotul Dimitrie Paleolog se predă. Suferințele țării.

Dar Asan luînd armata, a năvălit în Peloponez; și, lîngă Leondari, l-a pus pe fugă pe Toma; și gonindu-l l-a împresurat timp puțin; ajungînd însă la strîmtoare, s-a retras și a mers iarăși la împărat după ajutor. S-a dus însă împreună și cu guvernatorul Tesaliei Omar, care era într-o mare divergență și neînțelegere cu dînsul; și sosind, a intrat la împărat și, nu multe zile mai pe urmă, împăratul i-a luat lui Omar locul de guvernator și i l-a încredințat lui Zagan, guvernatorul de atunci de la Galipoli. Acest Zagan a ajuns bărbat vestit, între altele
471 pentru că l-a prins pe Morezini | care ajunsese cel mai mare pirat de pe marea din părțile noastre; l-a prins și pe dînsul și trirema lui și din cauza aceasta și-a dobîndit faimă mare. Acesta așadar, îndată ce a luat în seamă din partea împăratului Tesalia și Peloponezul, a năvălit în Ahaia; și,

[1] In loc de ὡς „cînd" aș citi ὅς „care", fiind mai potrivit.
[2] Compară însă Critobul, II, 23, 6—8.
[3] De fapt amiralul turc Jonus—Ἰονούζης. Vezi A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 52, nr. 30.
[4] Manuscrisele indică o lipsă.

la năvala lui Zagan, armata elinică, cum impresura cetatea de sus, s-a
ridicat și a plecat. Dar erau față aici, în ajutorul elinilor, și italieni pe care
îi chemase Toma și care veniseră de la Mediolan ca aliați elinilor. Elinii
deci punînd tunul în poziție de tragere, băteau cetatea, dar nu isprăveau
nimic; și nici tunar bun nu aveau și nici scule bune pentru impresurare.
Și atunci aheii ridicîndu-se din oraș, au plecat la Naupactos și zăboveau
aici, domnul Toma însă a năvălit în țara Laconica și a supus-o, precum
și orașul Calamata în Mesenia. Mantinea a început s-o impresoare și nu-i
mergea de loc la cucerirea orașului; și atunci trimițînd soli la împărat,
îi punea gîndul la încercare, dacă ar face pace cu dînsul. Cum împăratului
îi venise atuncea veste din Asia despre Chasan cel Lung, s-a văzut îndemnat
la pace cu acest domn; încît să poată porni cu armata asupra lui Chasan
și asupra domnului Sinopei Ismail, care stătea în legături de prietenie
cu Chasan cel Lung; și i-a dat veste de pace cu condiția să-și îndepărteze
armata de la cetățile împăratului și să-i dea înapoi cîte orășele i le-a luat, |
iar tribut să-i plătească de îndată trei mii de galbeni și în timp de două- 472
zeci de zile să fie prezent, cînd trimisul împăratului o să fie la Corint.
Cînd i s-au anunțat domnului acestea, se gătea să meargă la îndeplinirea
celor spuse de împărat. Dar din cauza nesocotinței supușilor n-a putut să
plătească galbenii; și atunci împăratul a fost apucat de mare mînie.
Și expediția în Asia asupra lui Chasan a amînat-o pentru anul următor
și el însuși s-a pornit spre Peloponez. Cînd în năvala-i a sosit la Corint,
Asan i s-a înfățișat din partea domnului Dimitrie, avînd să ducă armata
împăratului asupra dușmanilor. Dar cînd a ajuns la Tegea, pe Asan l-a
pus aici la închisoare, și, pe slujitorii dintre elini, cîți îi urmaseră aceluia;
ținîndu-i în cătușe, au plecat asupra Spartei. Mai întîi Machmut, avînd
cu sine cavaleria ușoară și armata Europei, grăbea din răsputeri spre Sparta.
Ajungînd aici, a impresurat de îndată orașul și pe domn l-a surprins înă-
untru. Domnul așadar era impresurat și și-a pierdut nădejdea ce și-o pusese
în împărat. Și se purta cu gîndul să se urce în cetatea de sus a orașului;
apoi însă cînd a aflat că pe fratele soției sale Asan, împăratul l-a aruncat
în închisoare, s-a strecurat din oraș și, sosind în tabără, | s-a înfățișat 473
împăratului. Și pe el împăratul l-a primit cu mare cinste și-l mîngîia,
că nimic neplăcut nu i se mai poate întîmpla din aceasta și-i făgădui
că în locul Spartei îi va da altă țară îndestulată și înfloritoare. Totuși
nu mai puțin îl ținea sub pază. Înspre Sparta, la poalele Taighetului,
este așezat un oraș elinic înfloritor; e la o depărtare de vechea Spartă
ca la optsprezece stadii[1]. Pe acesta așadar împăratul l-a ocupat și în

[1] Peste 3 km.

mitropolie a pus o garnizoană şi guvernator l-a făcut pe Chamusa[1] Zenevisa, scutier al lui Machmut. El însuşi însă mergînd asupra oraşului Castriţi [2] la o depărtare de oraşul de acuma ca la optzeci de stadii [3], a început să-l împresoare pe acesta; căci şi bărbaţi şi femei, întărindu-se într-un loc foarte bine adăpostit şi chibzuindu-se că anevoie e de pătruns, se găteau să se pună la luptă cu cei ce năvăleau asupra lor şi să se bată cu armata împăratului. Dar ienicerii, cum li s-a dat consemnul de atac, îndată au atacat şi au trecut peste zidul de afară şi i-au robit şi pe bărbaţi şi pe femei, cucerind locul acesta. După cucerirea oraşului s-au urcat spre cetate care, parcă atîrnată în văzduh, se ridica pe o înălţime ca la patru stadii [4]. Urcuşul era strîmt şi anevoios de umblat din cauza drumului rău şi era
474 prăpăstios şi | foarte accidentat; şi dacă erau oameni care să ţină calea, era greu de urcat şi de ajuns la cetate. Aici s-au silit să forţeze urcuşul, trecînd unii peste alţii. La acest urcuş înghesuindu-se unii cu alţii la repezeală, mulţi s-au prăbuşit în prăpastie şi foarte mulţi din ieniceri şi-au pierdut viaţa. Alţii însă au izbutit să se urce şi au ajuns la cetate şi au început să se năpustească. Elinii însă care luptau de mult timp acuma, nu mai puteau ţine piept împotriva oamenilor împăratului mereu alţii şi iar alţii. S-au descurajat deci şi au căutat o apropiere de împărat, ca să capituleze. Aşadar pe aceştia, după ce a luat în primire cetatea, pe toţi i-a dus într-un singur loc şi i-a măcelărit, fiind de toţi la trei sute, şi pe comandantul lor, a doua zi i-a despicat trupul, făcîndu-l două bucăţi. De aici a înaintat dincolo de oraşul Leondari şi şi-a aşezat tabăra; dar cînd a aflat că toţi şi-au dus cu ei femeile şi copiii într-un oraş întărit Gardichi [5], a venit de îndată cu multă năvală şi şi-a aşezat tabăra. Şi a doua zi au atacat dinspre cetate şi ienicerii dădeau lupta la ziduri, azapilor însă le-a poruncit să atace oraşul din partea, unde era cu putinţă să treacă peste zid. Şi azapii năpustindu-se de îndată, au doborît pe elini şi i-au pus pe fugă şi, învălmăşiţi, au pătruns deodată cu ei în oraş şi |
475 omorau fără nici o milă, după porunca împăratului, şi bărbaţi şi femei şi animale de povară şi vite, necruţînd nimic. Îndată s-au predat şi cei din cetate, plecîndu-se să capituleze. În fruntea oraşului stătea Bochali

[1] În manuscrise e Χαζάνην—„Chazan", îndreptat de Darkó în Χαμουζᾶν, după p. 262, 15 şi 273, 35; 274, 3, 7.

[2] Manuscrisele ne dau Καστρίην—„Castrie", dar Darkó, ap. crit., numai bănuieşte, eu cred însă că trebuie îndreptat în Καστρίτζην—„Castriţi" după cronica lui G. Sphrantzes, contemporan şi martor ocular (Migne P. G., 156, col. 1060 B).

[3] Peste 14 km.

[4] Peste 710 m.

[5] În manuscrise e καρδικίην—„Cardichie", îndreptat de Tafel în Γαρδικίην. Vezi şi Sphrantzes, tot acolo col. C.

cu rudele. Aici împăratul a dat de știre prin tabără, cine face vreun rob de război și nu va veni de îndată cu el, va porunci robului să ucidă stăpînul și apoi îl va ucide și pe prizonier. După acest ordin, nimic altceva nu era o raritate mai mare prin tabără decît vreun rob dintre cei din acest oraș; căci au fost aduși la un loc vreo mie două sute. Pe aceștia i-a dus cu toții într-un singur loc și aici i-a omorît, încît n-a mai rămas nimeni din locuitorii orașului Leondari, nici bărbat nici femeie. Am aflat însă după aceea de la locuitorii de primprejur, că au fost la șase mii de morți, iar animale de tracțiune ucise de multe ori mai multe. Cînd au aflat și celelalte părți din Peloponez acestea ce le-a făcut împăratul, de îndată s-au plecat de frică și au trimis soli la împărat între altele și Salvarion și Arcadia, port și șantier naval al acestei țări, așezat spre Pylos, oraș foarte întărit și bine adăpostit. Pe aceștia după ce împăratul i-a luat în primire, bărbații și femeile din amîndouă orașele, i-a pus sub pază; adunînd la un loc cam la zece mii; și era pornit cu gîndul să-i omoare; mai apoi însă i-a | trimis în regiunea Bizanțului, ca locuitori prin orașele de prin apropiere. 476 Pe domnul Dimitrie îl purta aici din loc în loc, ferindu-l de orice apropiere. Cu vrerea domnului însuși l-a trimis pe Iisus al lui Isaac să ia în primire Epidaur și să aducă pe soția și pe fata domnului, pe care împăratul spunea că și-o ia de femeie. Domnul elinilor a trimis și pe unul din marii dregători, ca să-i înduplece pe cei din Epidaur să predea orașul, și să-i aducă soția și fata. Iisus luînd cu sine pe elini, a plecat la Epidaur; dar cînd a ajuns lîngă oraș, aici cîrmuitorul orașului, punîndu-l la cale și cei din oraș, s-a lepădat de domn și a spus că nu e în puterea lui să predea orașul. Totuși pe soția domnului elinilor a lăsat-o să iasă din oraș dimpreună cu fata. Pe acestea, cum au ieșit din oraș, le-au luat și au plecat spre tabără. Cînd împăratul a aflat, cum s-au petrecut lucrurile la Epidaur, a poruncit, ca soția domnului și fata să fie duse din Peloponez de-a dreptul în Beoția, punînd camerier pe lîngă fata domnului un scopit; după aceea, nu cu mult mai pe urmă, a ordonat să-l ducă și pe însuși domnul afară din Peloponez la soție. Iar el, îndată după cucerirea orașului Gardichi, a pornit spre orașele venețiene; și a sosit la Corone, ca să vadă așezarea orașului. Și el era ocupat cu aceasta; Zagan însă, guvernatorul Peloponezului, | fusese însărcinat să cucerească Ahaia și o parte mai mare din 477 țara Elidei, regiunea din interiorul ei; și îndată luînd armata Tesaliei și cavaleria ușoară a împăratului, a supus orașul Calavrita în urma predării făcute de Doxie care stătea în fruntea orașului și care între fruntașii albanezi avea locul întîi. Acela cu rudele sale au trecut îndată de partea lui Zagan și i-au predat orașul; pe aceștia toți, mai tîrziu i-a ucis din porunca împăratului. Dar asupra orașului Greben, bine întărit din fire,

mergînd, l-a atacat și pe acesta; și a fost respins din cauza locului accidentat. Încercare a făcut și cu alte localități; cît despre orașul Santamerion, în care cei mai mulți din locuitorii bogați de primprejur și-au dus averea și alte bogății, după ce, ajungînd aici, și le-au pus la adăpost, au trimis vorbă lui Zagan să se învoiască; și s-au împăcat și au predat cetatea. Dar după ce a luat în primire cetatea, i-a înșelat cu viclenie și, slobozind a doua zi armata asupra acelora din oraș care au rămas în țarină, i-a luat robi și pe mulți i-a ucis pe loc. Cînd vestea despre aceasta a ajuns și în celelalte orașe, că nici o învoială nu este statornică pentru ei, s-au hotărît să se apere în orașele lor, cum poate fiecare; și nici un orășel n-a mai voit să se plece. Și ce-i drept, Zagan purtîndu-se astfel la | Santa-
478 merion, a umblat rău nu cu mult mai pe urmă și și-a pierdut comanda. Împăratul de la Corone a sosit la Pylos și aici și-a așezat tabăra, unde se afla și Toma cu o corabie; îmbarcîndu-se în aceasta, a ridicat pînzele și aștepta, cum se vor desfășura lucrurile în Peloponez. Dar corăbii de ale venețienilor plutind spre acesta, i-au cerut să se îndepărteze de aici și să nu încerce din portul lor vreo împotrivire față de împărat. Acesta, îndată ce împăratul a tăbărît, a plecat îndepărtîndu-se în largul mării; iar soli de ai venețienilor sosind aici la împărat, au întărit din nou tratatul lor de pace și au dat dovezi de bune relații și de prietenie față de împărat. Cu toate acestea, turcii din cavaleria ușoară de pradă năvălind în teritoriul de la Pylos, au prins aici nu puțini din albanezii vecini și i-au ucis. Apoi împăratul a mers călare la Metone și a privit așezarea orașului; unii din oraș au ieșit ca pentru pace și cîțiva din ei au fost uciși de oamenii împăratului. Cînd împăratul s-a ridicat de la Pylos, a ordonat ca domnul elinilor să plece prin interiorul țării și să meargă de-a dreptul spre Beoția, precum am arătat mai înainte; el însuși însă ajungînd în Ahaida, a luat în primire localitățile de pe aici, dregătorii lor predîndu-le; și s-a oprit în Ahaia, ducînd în tot locul cu sine și pe Asan, fratele soției domnului.
479 Cînd a sosit aici, a aflat ce s-a întîmplat | la Santamerion; și era foarte necăjit pe Zagan și era supărat, că din cauza greșelii aceluia față de elini, celelalte cetăți i s-ar supune cu mare greu. A dat însă de știre prin tabără ca robilor de război din Santamerion să li se dea drumul. Aici, cîți erau prin tabără, au fost puși în libertate; dar o parte mai mare apucase să treacă din Ahaia în Etolia; pe cei mai mulți însă și-i luase Zagan, ducîndu-i acasă. Cît despre orașul Greben, trimițîndu-l pe Iisus, guvernatorul de la Scopie, l-a cucerit; și din aceștia o a treia parte i-a prefăcut în robi și alegînd orice om frumos era prin oraș, l-a luat rob cu sine. Încă mai înainte guvernatorul orașului Patras, cu numele Isacal, a supus unele din orășelele vecine cu el. Căci elinii, cînd au văzut că împăratul subjugă țara din interior

și că omoară foarte mulți bărbați din orașele cucerite, se grăbeau, fiecare dorind să apuce să se predea, încă înainte de ce să sosească împăratul și să-i subjuge cu puterea, pe unii făcîndu-i robi, iar pe alții măcelărindu-i. Atunci turcii luau orașele în primire, fără să ia ceva din averea oamenilor, dar alegînd pe cei mai frumoși de prin orașele ocupate, îi luau robi. Și unele din orășelele cele mici, ei le robeau, cele mari însă le luau în primire, alegîndu-și orașele cele mai frumoase pentru sine. Precum lupii năvălind | asupra unor oi, părăsite de păstori, niciodată nu se mai satură îndeajuns **480**
de a le sfîșia, și ele suferă amar de pe urma acestor fiare de lupi, așa și Peloponezul într-un fel ca acesta se prăpădea în chipul cel mai nenorocit, nimicit pînă la capăt de oamenii împăratului, pierind în chipul cel mai jalnic, unii într-un fel, alții în altfel. Împăratul așadar sosind la Patras în Ahaia, și-a așezat tabăra și orășelul Castrimenon i s-a supus. A trimis un crainic și la Salmenichi și le-a cerut să predea orașul. Ei însă au spus că de bunăvoie nu se predau, pentru că știu că vor păți-o la fel ca și ceilalți elini. Cînd i s-a raportat aceasta împăratului, s-a ridicat a doua zi și a sosit la Salmenichi. Orașul acesta este așezat pe o culme întinsă în munți foarte înalți; și e întărit și adăpostit foarte bine din fire, iar cetatea se ridică mult, înălțîndu-se deasupra unei prăpăstii. Într-acest oraș, cei mai mulți din elinii și albanezii vecini și-au căutat scăparea, și ei și femeile și copiii. Împăratul după ce s-a apropiat, a început să împresoare orașul, bătînd cu tunurile zidul orașului, care era și acela întărit de tot. Și ienicerii au atacat zidul din mare apropiere și încercau și alt chip, cum ar putea izbîndi; totuși nu izbîndeau întru nimic, nici să cucerească orașul, nici în vreun alt chip pe măsura pregătirii. Totuși cu puștile răneau nu puțini din locuitorii orașului. | Șapte zile în rînd a împresurat orașul **481**
și ienicerii au oprit apa rîului; și peste puțin timp cei din oraș, chinuiți într-una de sete, n-au știut ce să facă și s-au predat împăratului. Pe aceștia fiind la șapte mii de oameni, i-a împărțit ca robi de război între oamenii lui de frunte de prin tabără; și ca la nouă sute de băieți i-a ales să-i facă ieniceri; pe ceilalți i-a scos de vînzare. Atunci conducătorul elinilor din cetate, — era un Paleolog cu numele, — a intrat în vorbă, sub ce condiții ar putea să predea cetatea, numai dacă și-ar muta tabăra cale de o zi. Iar împăratul a primit propunerea și, luînd ostatici, s-a ridicat de aici și, mergînd în jos, a tăbărît la Eghion, lăsînd pe loc în urmă pe Chamuza, guvernatorul Peloponezului și al Tesaliei; căci punîndu-l pe acesta, i-a luat lui Zagan locul de conducere pentru greșala de la Santamerion. Acesta deci a fost lăsat pe loc, ca să ia orașul în primire, dar a doua zi, a zăbovit. Și elinii făcînd o încercare, au lăsat cîțiva să iasă din cetate și să le ducă lucrurile pe uscatul din fața Peloponezului; și se purtau cu

18. — c. 1621

gîndul să treacă la veneţieni; căci în acest scop făcuseră propunerile de
482 pace. Dar pe aceştia, cînd ies din oraş | şi se pregăteau să se îndepărteze, îi prinde Chamuza şi, trecîndu-i în rîndurile robilor de război, a făcut pe cei din cetate să nu predea cetatea. Trimiţînd scrisori la împăratul, i-au arătat nesocotinţa guvernatorului şi că repede ar încălca învoielile de pace cu împăratul. Aflînd toate cu de-amănuntul, l-a scos din locul de conducere pe Chamuza şi l-a pus iarăşi pe Zagan comandant şi guvernator al Tesaliei şi Peloponezului. Încredinţîndu-i acestuia amîndouă ţările, el însuşi a plecat dincolo de Feneu[1]. Ajungînd aici, a trimis crainic prin oraşe, că împăratul i-ar ierta pentru cele trecute şi le-ar cere să iasă afără de prin oraşe şi să vîndă armatei împăratului cele de trebuinţă. Unii din ei au ascultat şi, coborînd în tabără, s-au amestecat printre turci. Împăratul însă strîngînd ienicerii de la Poartă şi din cavaleria uşoară de pradă cîţi erau de faţă, i-a slobozit asupra albanezilor, ca să-i prindă pe neaşteptate. Aceştia aşadar cîţi au ascultat de cuvînt, au fost amăgiţi şi s-au prăpădit aşa. Şi animalele de povară şi vitele ţării mînîndu-le cu ei, le-au dus la Corint. Cu o astfel de vorbă a străbătut localităţile Fliuntei. Căci albanezii aşezaţi în acestea, deoarece îşi aveau aşezările într-o regiune foarte apărată din fire, prădau şi jefuiau pe elini şi-i aveau partizani pe ceilalţi albanezi din localităţile de jos ale Peloponezului, oriunde i-ar fi dus
483 aceştia | la război, încît s-a hotărît localităţile acestea să le facă mai slabe; şi a cunoscut că albanezii, pornind de aici, răsculau ţara împăratului. Şi despre aceştia se spunea că fac cele mai multe isprăvi şi că-i duc pe ceilalţi, oriunde ar vrea să-i scoată.

Acestea s-au întîmplat astfel la cucerirea Peloponezului, împăratul însă ajungînd la Atena, plimbîndu-se, vizita oraşul şi porturile. Povestindu-i ienicerii de pe Acropolea, că unii dintre atenieni s-au înţeles la trădare cu domnul Beoţiei Franco , fostul stăpînitor de mai înainte al atenienilor, au ajuns şi aceia şi oraşul în mare primejdie; căci împăratul lăsîndu-se convins, prinde zece orăşeni dintre cei mai cu stare şi, luîndu-i pe aceştia, i-a aşezat cu locuinţele la Bizanţ. Ducîndu-se spre casă şi trimiţînd crainic, a cerut ca domnul Dimitrie cu soţia s-o ia înainte; şi el însuşi făcea drumul pe îndelete. Domnului îi dădu oraşul Enos şi venit din salinele de acolo şi de la Poartă pînă la şase sute de mii de arginţi. Pe Franco, feciorul lui Antonio, fost intim de al său, precum se spune, şi care predase Acropolea din Atena, trimiţîndu-l la Zagan, guvernatorul Peloponezului,
484 i-a poruncit să-l ucidă. Iar Zagan invitîndu-l la el în cort | a stat de vorbă pînă noaptea, mai apoi însă, cînd s-a pornit să plece spre cortul său,

[1] Manuscrisele ne dau φεναῶ „Fenao", îndreptat de Darkó în Φενεοῦ.

la porunca aceluia a fost ucis pe loc. Acesta s-a sfîrşit astfel din viaţă. Împăratul ducîndu-se spre casă, făcea drumul pe îndelete şi, ajungînd la Fere, a zăbovit zile întregi pe loc, căci i se vestise că o armată e pe cale de la peoni să năvălească peste Istru. Cînd însă s-a vădit că nu este nimic, a sosit nu cu mult mai pe urmă la Adrianopole, ducînd totodată cu sine şi pe Dimitrie, fratele împăratului elinilor, cu soţia. Cînd a ajuns la reşedinţa-i împărătească, a trimis şi a îndepărtat pe scopit de la fata domnului. Zagan însă a fost lăsat în Peloponez şi avea cu sine şi armata Tesaliei fără cavaleria uşoară de pradă; umblînd prin Peloponez, a organizat starea de lucruri de acolo şi a scos mari averi, atît el cît şi dregătorii lui din Peloponez, de pe urma robilor de război, pe care, luîndu-i pe furiş, îi treceau în Tesalia; apoi storcea şi plocoane de la locuitorii Peloponezului. Venind şi la Salmenichi, a început să împresoare cetatea, trimiţînd şi vorbe cumpenite în vederea predării. Aceştia, ce-i drept, nu-i dădeau ascultare, dar mai tîrziu s-a întîmplat de-a scăpat teafăr comandantul elinilor din această cetate, după ce a rezistat un an întreg; şi a dus războiul în contra împăratului foarte vitejeşte, încît Machmut, marele vizir al împăratului, să fi spus | despre acest bărbat că, venind într-o ţară atît de mare ca 485
Peloponezul, robi ar fi aflat mulţi, dar nici un bărbat decît pe acesta.

Despotul Toma Paleolog fuge în Italia.

Împăratul se afla atunci la reşedinţa-i împărătească. Toma însă, după ce a fost la Epidaur, a ieşit din Peloponez şi a sosit la Cercira; şi debarcînd femeile şi copiii, a plecat spre Italia pe mare la arhiereul romanilor; din Cercira a trimis un sol şi la împăratul, făcînd o încercare, dacă i-ar da şi lui vreo ţară în Europa la marginea mării, şi aşa să predea împăratului Epidaur. Împăratul pe sol prinzîndu-l, l-a pus în cătuşe şi nu cu mult mai pe urmă l-a lăsat să plece fără nici o stricăciune. Iar domnul Toma sosind la arhiereu, avea de la acesta pentru trai şase mii de galbeni pe an.

Sinope în schimbul Filipopolei.

Vara următoare, cum s-a ivit de primăvară, Mehmet a pornit cu armată asupra domnului Castamoniei şi al Sinopei, învinuindu-l că era prieten cu Chasan cel Lung şi pentru că credea că s-a legat cu el în contra ţării lui Mehmet să năvălească împreună cu acela şi să pornească război. Se mai spun şi alte motive, anume că fratele lui Amarle [1], trăind la Poarta împăratului, îl sfătuia pe împărat să meargă cu război asupra fratelui său. Echipînd şi înarmînd pe mare

[1] Pe emirul din Sinope îl chema de fapt Ismail; vezi mai departe, p. 276,16, aşa că poate ὁ Ἀρμάρλεω ἀδελφὸς s-ar impune să fie îndreptat în Ἀμάρλης ὁ ἀδελφὸς—„fratele Amarle".

486 corăbii, vase şi trireme ca la | o sută cincizeci şi el însuşi trecînd în Asia, s-a dus pe jos pe uscat şi flota-i pe mare, ţinîndu-se aproape de ţărmul Asiei, pînă ce a ajuns la Sinope. Şi împăratul mergînd cu armata şi trecînd prin oraşul Castamoni, a ajuns la Sinope. Acest oraş este aşezat la marginea Mării Negre; este adică o peninsulă ce se întinde în mare pînă la douăzeci şi şapte de stadii [1], şi pe istm se ridică oraşul, avînd de amîndouă părţile marea şi port natural. Dincolo de oraş, peninsula ce se întinde înăuntrul mării pe o depărtare de douăzeci de stadii [2], este plină de dumbrăvi cu tot felul de pomi roditori şi copaci şi se chiamă Pordapas şi trăiesc în ea căprioare, iepuri şi alte cîteva sălbăticiuni bune de vînat. Oraşul pe amîndouă părţile mării este întărit şi bine adăpostit din fire în mare măsură şi are o aşezare de toată frumuseţea; dinspre uscat, oraşul se ridică pe un loc pripuros. Dinspre peninsulă locul oraşului este şes şi zidul îi poate fi atacat foarte uşor. Înainte de ce împăratul să fi ajuns în tabără, Machmut s-a apropiat de oraş şi a intrat cu Ismail în vorbă, grăindu-i astfel de cuvinte: „O, fecior al lui Schender [3], tu cobori doar dintr-un neam strălucit de turci şi pe împărat îl ştii că, fiind din neamul acesta, nu conteneşte să se războiască într-una cu duşmanii profetului nostru Mohamed. De ce nu vrei să stai liniştit
487 şi, | dînd fratelui tău jumătate de ţară, să domneşti peste cealaltă jumătate, ci despoind pe fratele tău, ţii toată domnia acuma împotriva voii împăratului ?! S-o ştii de astă dată, pentru ca starea aceasta de lucruri să se îndrepte spre bine, ieşi din oraş şi mergi la împăratul, încredinţîndu-te lui, tu şi stăpînirea ta. Şi aşa, s-o ştii bine, că nimic neplăcut nu vei păţi din partea împăratului; nici nu o să-l întreci cu aceasta [4], făcîndu-i astfel pe plac. Şi vei avea o ţară nu mai mică decît această ţară a ta şi, totodată ducîndu-ţi viaţa în siguranţă, vei avea parte de o fericire tihnită; nici nu vei mai avea vreo supărare în viitor, nici din partea duşmanilor noştri, nici alor tăi, nici din partea fratelui tău, care mereu te atacă şi umblă să-ţi ia domnia. Mergi aşadar şi spune însuţi care ţară îţi ceri în Europa de la împărat, ca eu să pot stărui pentru ea la împăratul". — Acestea i le-a spus vizirul Machmut al lui Mihail. Iar Ismail, luîndu-i vorba din gură, i-a spus: „Dar, o Machmut, împăratul trebuia să meargă cu război asupra duşmanilor profetului şi nu asupra celor de acelaşi neam şi aceeaşi credinţă! Căci nu e cu lege să vie şi să desfiinţeze mai întîi pe un bărbat de acelaşi neam şi legat

[1] Aproape 5 km.

[2] De 3 ½ km.

[3] Vezi mai sus, p. 228 nota 5.

[4] Adică răsplata ce o va primi, va fi mai mare decît ce a dat sultanului.

printr-un tratat de pace, fără să fi fost vinovat de vreo nedreptate. Eu unul n-am făcut nici o nedreptate faţă de împărat şi nici tratatul de pace nu-l calc. Iar dacă la aceasta şi însuşi împăratul s-a gîndit şi, în vederea războiului cu Chasan, | voia ca această ţară să fie a lui, ei 488
bine, să-mi dea Filipopole în schimbul acestei ţări, încît să o am nu cu tribut, ci scutită de dări şi atunci voi pleca la împăratul, încrezîndu-mă în bunătatea şi dreptatea lui. Priviţi oraşul ce aşezare puternică şi bine apărată din fire are şi cît de bogat este înzestrat cu arme. Patru sute de tunuri are şi la două mii de puşti şi peste zece mii de bărbaţi, încît să se poată apăra şi lupta la mare adăpost pentru noi înşine şi cu foarte mare pagubă pentru duşmani". — Acestea auzind Machmut şi fiind foarte bucuros de cuvintele lui Ismail, a plecat înaintea împăratului să-l felicitеze la învoirea asupra oraşului. Împăratul după ce a auzit fiecare propunere de la Ismail, s-a arătat gata să încheie un tratat de pace în condiţiile propuse de Ismail şi i-a dat Filipopole. Şi Ismail luîndu-şi toată averea a plecat din oraş şi s-a dus în Europa în locul care i l-a dat împăratul. Atunci, de îndată ce împăratul a luat în primire oraşul şi pe Ismail l-a trimis în Europa, s-au predat împăratului şi toate celelalte cîte se ţineau de stăpînirea aceluia, cît şi oraşul Castamoni, oraş înfloritor şi foarte bine apărat din fire, în care Ismail îşi pusese la adăpost soţia şi copiii, iar însuşi se pregătea la Sinope în vederea împresurării. |

Întinderea şi bogăţia ţării lui Ismail. Construcţii de mari corăbii.

Ţara aceasta a lui Ismail începe de lîngă oraşul împăratului, 489
Heraclea, de la Marea Neagră şi se întinde de-a lungul Mării Negre, pînă în ţara Paflagoniei, ţara lui Turgut; şi este o ţară foarte bogată, cu un venit anual de două sute de mii de galbeni. E singura ţară din toate ţările din Asia care, precum şi aiurea în istoria mea am amintit-o, produce cea mai bună aramă, după arama din Iviria; din aceasta îi vine împăratului în fiecare an un venit de cincizeci de mii de galbeni. Iar în portul Sinopei se mai afla între altele şi o corabie de formă mai rotundă [1], de nouă sute de butoaie, pe care şi-o construise Ismail. Aceasta, împăratul a trimis-o la Bizanţ, unde şi împăratul îşi construise o corabie, cea mai mare din cîte au fost vreodată după una a veneţienilor şi a împăratului taraconezilor Alfonso. Căci Alfonso a fost cel dintîi care a construit o corabie ca de patru mii de butoaie; şi mai pe urmă şi oraşul veneţienilor, după ce s-a făcut pace între ei şi stăpînitorul Ligiriei şi al taraconilor, au construit şi dînşii două corăbii, cele mai mari din toate corăbiile cîte au fost.

[1] Vas de comerţ de mare capacitate, vasele de război avînd o formă mai mult lunguiaţă.

Corăbiile împăratului taraconilor s-au prăpădit, scufundîndu-se de sine în port, de mari ce erau, și n-au mai apucat să iasă în largul mării. Împăratul cînd a auzit despre acestea a construit și dînsul o corabie ca de
490 trei mii de butoaie. Și nu cu mult mai pe | urmă aceasta s-a prăpădit din cauza mărimii catargului, întrucît în corabie s-a făcut o deschizătură și, destul timp luînd multă apă, cînd a fost scoasă de patru sute de oameni puși pentru aceasta, s-a scufundat după aceea în port și a dispărut sub apa mării. Și căpitanul corăbiei, de frica împăratului Mehmet, a fugit.

Pace cu Chasan cel Lung.

Dar aceasta s-a întîmplat mai tîrziu; atunci însă împăratul, după ce a luat în primire țara lui Ismail a lui Schender [1], se grăbea la război în contra lui Chasan cel Lung și să meargă asupra Colchidei, cu gîndul să înlăture pe împăratul Trapezuntului, care stătea în legături de mare și strînsă prietenie cu Chasan și în deosebi fratele său împăratul Ioan; și însuși împăratul David dăduse după Chasan cel Lung pe fata lui Ioan și nepoata lui David. Și-l mai ruga împăratul David pe Chasan să stăruie pe lîngă împăratul Mehmet, ca în viitor tributul Trapezuntului să nu i-l ducă lui, ci cerea mai degrabă ca împăratul Mehmet să i-l facă dar lui Chasan. Așadar solii lui Chasan care au venit la împărat, vorbeau și de alte lucruri îndrăznețe și cereau și aceasta, ca tributul țării Colchida să li-l lase lor. Pe aceștia împăratul i-a trimis acasă cu amenințări, că în viitor nu peste mult timp vor ști ce rugăminți ar trebui să facă împăratului. Atuncea așadar, după ce a străbătut părțile Capa-
491 dociei, i-a ieșit în cale feciorul | cel mai mare care guverna la Amasia, și i-a adus tatălui său daruri mari și i s-a închinat pînă la pămînt, precum e obiceiul la ei. A venit la împăratul și socrul său Turgut [2], a căruia fată luînd-o împăratul și plăcîndu-i de ea, o ținea ca a doua soție între femeile ce le avea în harem; și pe fratele ei care venise la Poartă și a rămas între oamenii de la Poartă, îl purta cu sine, oriunde mergea în vreo expediție. Atuncea i-a venit împăratului în cale întru întîmpinare cu daruri deosebit de mari. După ce a trecut de Sebastia și a năvălit în țara lui Chasan, a atacat un orășel cu numele... [3] și l-a ocupat. Dar apoi înaintînd mai departe, sosește la însuși împăratul, mama lui Chasan

---

[1] Vezi p. 228 n. 5.

[2] Mai probabil un urmaș de-al lui Turgut rudă prin căsătorie cu Baiazid I (vz. mai sus, p. 57,3), Laonic, după obicei turcesc, numind și pe socrul lui Mahomed tot așa ca și pe înaintașul său; compară p. 56 n. 8.

[3] În unele manuscrise e indicată aici o lipsă. După Seadeddin, 2 p. 201 (citat după C. Müller, ediția lui Critobul, în *Fragmenta Historicorum Graecorum*, V, Paris, 1870, p. 130) să fi fost cetatea Kuiumli-hissar.

cu daruri strălucite; ea luase asupra-şi solia pentru feciorul ei. Venind
în faţa împăratului, i-a grăit astfel de cuvinte: „O, împărate, fecior al
lui Amurat, coborîtor din Otuman, iată-mă pe mine m-a trimis feciorul
meu Chasan care ţine la puterea ta şi nici nu e supărat de situaţia ta
înfloritoare, nici nu se dă înapoi să-ţi facă pe plac la orice i-ai spune.
Iar eu din parte-mi îţi spun următoarele: Minunatule între oameni, de
ce vii aşa cu război împotriva noastră, care sîntem de acelaşi neam?!
Sau nu ştii că pe Furtunosul Baiazid, feciorul lui Amurat, păcătuind
şi greşind cel mai mult în privinţa aceasta faţă de cei | de un neam 492
cu el, năprasnic l-a ajuns pedeapsa dreptăţii şi s-a prăpădit de mîna
împăratului Temir?! Şi ţie, care pînă la acest pas ai umblat bine cu
cei de un neam cu tine şi nimănui n-ai făcut vreun rău ce nu se mai
poate îndrepta, dumnezeu îţi trimite multă fericire din belşug; profetul
dîndu-ţi acestea, pune sub mîna ta multă ţară înfloritoare şi oraşe şi
împăraţi să-ţi fie supuşi şi robi. Şi acestea, tu le înţelegi bine, că-ţi este
dat să faci cuceriri ca unul care pînă aici încă nu s-a semeţit faţă de
oamenii lui, asuprindu-i. Sînt unii, foarte semeţi şi fără nici o sfială în
firea şi sufletul lor, care cred că o pedeapsă a dreptăţii nu-i ajunge pe
oameni nicăieri pe pămînt, ci firea lucrurilor e aşa, că acestea le vin de
sine la voia întîmplării. Nu! De orice s-ar apuca fiecare să facă, aceasta
îi este îngăduit de lege şi-i este cu dreptate; şi stăpînitorului puternic şi
împăratului îi izbutesc toate, dacă sînt îmbinate cu dreptatea. Ci dum-
nezeu împărţind fiecăruia ce-i este scris, fie bine fie rău, împarte pe
oamenii ce vin pe lumea asta în două părţi. Cărora se întîmplă de le
împarte soarta cea bună, şi după moarte cel astfel încătuşat este răz-
bunat amarnic [1]. Ne e dată şi altă lege de la dumnezeu, că cine s-a
învoit la ceva, de aceasta să se ţină! Dacă însă cuvîntul dat şi-l calcă,
strivit să fie cu desăvîrşire. Între împăraţii care sînt acuma prin lume,
tu ai ajuns la starea cea mai fericită, pentru că | asculţi de poruncile 493
profetului şi cele cerute de lege nu le calci; de aceea şi în viitor o să
domneşti peste toţi oamenii. Şi de s-ar întîmpla să se lege omul, fie faţă
de dumnezeu, fie faţă de profet, neapărat trebuie să se ţină pînă la
moarte. Şi tu nu faci bine cu noi ăştia care sîntem de acelaşi neam cu
tine şi slujitori ai profetului, în seama căruia soarta a lăsat paza învoie-
lilor făcute; negreşit nu va răbda, ca noi acoperiţi de nedreptăţile tale
trufaşe să rătăcim de ici-colo!". — Acestea le-a grăit. Şi împăratul
luîndu-i cuvîntul din gură, i-a grăit astfel: „Femeie, cu multă dreptate
le-ai spus toate! Dar s-o ştii bine că şi împăratului şi stăpînitorului îi place

[1] Adică, pe cel care a avut parte de soarta cea mai bună, dacă e nedrept, răzbunarea îl ajunge după moarte.

oarecum mai bine o învoială. Şi firea lucrurilor o aduce aceasta cu sine. Dar dacă cineva este arătat că greşeşte faţă de cei de un neam cu el, neapărat acel cineva ia drumul mărturiei pentru aceasta şi se apără de cel care-l atacă. Şi eu unul doar am făcut aceasta şi i-am spus mai întîi să nu aducă neajunsuri ţării mele; dar el nici nu s-a înfrînat de loc şi nici n-a încetat să mă atace şi să mă supere. Totuşi, impunînd acestea feciorului tău, mă voi ţine în viitor departe de ţara lui, cu condiţia să nu mai calce iarăşi ţara mea şi să nu ia apărarea împăratului din Trapezunt şi nici să nu lupte pentru el". — La cuvintele acestea ale împăratului, femeia s-a învoit îndată şi a încheiat un tratat de pace.|

Cucerirea Trapezuntului, 1461.

494 Dar de aici a plecat acuma asupra Trapezuntului împotriva împăratului David care, murind fratele său împăratul Ioan şi lăsînd în urma sa un singur urmaş, a ocupat cu ajutorul comandanţilor Cavasitani dintre Mesochaldii de prin Trapezunt tronul împărătesc şi era împărat, făcînd nedreptate nepotului său de frate care era de patru ani. Oastea pornind aşadar de la Sinope, după ce şi-a supus mai întîi acest oraş, a plecat, avînd la dreapta Capadocia, şi sosind la Trapezunt, a dat foc localităţilor din faţa oraşului şi l-a împresurat treizeci şi două de zile. După aceea însă a sosit împăratul cu mare năvală. Dar Machmut venind de mai înainte la Trapezunt şi ridicîndu-şi aici undeva corturile în locul numit Schilolimni şi intrînd în vorbă cu vărul aceluia, protovestiarul Gheorghe, i-a spus să spună împăratului David următoarele: Împăratului Trapezuntului din neamul împărătesc al elinilor, marele împărat îi spune următoarele, că vezi cîtă ţară a străbătut, după ce a pornit de acasă, ca să ajungă aici. Dacă predai deci îndată împăratului oraşul, îţi dă şi ţie o ţară, precum a dăruit domnului elinilor din Peloponez Dimitrie, bogăţie şi insule şi oraşul înfloritor Enos şi, fiind la adăpost de orice primejdie, trăieşte în fericire. Dacă însă nu vrei să asculţi şi vrei să te împotriveşti, să ştii că oraşul ţi-l robeşte | peste puţin
495 timp; căci nu se va ridica de aici, înainte de ce să vă distrugă pe voi cu moartea cea mai grea". — La aceste cuvinte ale lui Machmut, împăratul Colchidei răspunzînd, a spus astfel: „Ci noi şi mai înainte n-am călcat tratatul de pace cu împăratul şi, trimiţînd pe fratele împăratului, gata am fost la orice poruncă a împăratului [1] să ascultăm îndată cu rîvnă; şi acuma comandantului flotei împăratului asta i-am spus-o, să nu ne pustiască ţara, stricînd-o, că ne-am pregătit, cînd vine împăratul, să ne plecăm lui". — Acestea le-a spus şi cerea împăratului să facă

[1] A sultanului Mahomed II.

pace cu el, cu condiţia, ca împăratul să-i ia fata de soţie şi să-i dea o ţară
care să-i poată da un venit egal cu ţara ce a avut-o. Acestea spunînd,
cerea să facă pace. Machmut, cînd împăratul venea spre tabără, i-a ieşit
înainte, anunţîndu-i starea de lucruri din oraş. Întărîtat de aceste cuvinte,
era pornit să cucerească oraşul cu puterea şi să-l robească; căci era
supărat, că soţia împăratului, încă înainte de venirea flotei, a ieşit din
oraş şi a mers la ginerele[1] ei Mamias. După aceea însă chibzuindu-se, s-a
hotărît să facă o învoială întărită cu jurămînt; şi împăratul a depus
jurămîntul şi apoi ienicerii au ocupat Trapezuntul precum orînduise
împăratul. Iar pe | împăratul Trapezuntului l-a pus să se urce în corăbii 496
împreună cu copiii şi fata şi rudele sale cîte erau cu el, şi să plece la
Bizanţ, avînd doar şi împăratul însuşi să vină îndată pe uscat. Oraşul
l-a dat în seama comandatului flotei, guvernator la Galipoli, şi în cetate
a pus ieniceri şi în oraş azapi. După aceea a trimis pe guvernatorul Amasiei Chitir şi a ocupat localităţile de primprejurul oraşului şi cele de pe la Mesochaldion care erau ale comandanţilor Cavasitani, ale pansebastului şi ale feciorilor lui. Şi toate i s-au predat. El a lăsat şi o garnizoană de pază şi, pornind pe uscat, a plecat şi s-a dus prin ţara Ţanizilor[2], o ţară bine apărată din fire şi foarte greu de străbătut. Ajuns la Bizanţ a poruncit împăratului Trapezuntului să plece la Adrianopole şi nu cu mult mai pe urmă s-a dus şi el însuşi la Adrianopole.

Aşadar oraşul Trapezunt a fost cucerit astfel şi toată ţara Colchilor
a ajuns sub stăpînirea împăratului, fiind şi ea o împărăţie de a elinilor,
cu obiceiurile şi felul de viaţă de al elinilor, încît în puţin timp elinii şi
domnii elinilor au fost supuşi de împăratul acesta, | mai întîi oraşul 497
Bizanţ, după aceea Peloponezul şi apoi împăratul Trapezuntului şi ţara lui.
Acestea s-au petrecut aşa.

[Şi apoi Trapezuntul l-a împărţit în grupe şi una şi-a reţinut-o sieşi făcîndu-i mai tîrziu silictari şi spachoglani la Poarta lui; pe aceştia ţinîndu-i pe lîngă sine pentru serviciul lui personal şi pentru petreceri de dragoste; altă parte a colonizat-o în Bizanţ şi din alţii a făcut ieniceri şi lucrători la armamente; şi alegînd opt sute de băieţi, i-a rînduit în unitatea ienicerilor. Totuşi pe fata împăratului David n-a luat-o de soţie, peste puţin timp însă a trimis după ea să vină la harem, după ce împăratul David a fost ucis; şi pe băiat, urmaşul împăratului de mai înainte, fiind încă brudiu, îl ţinea pe lîngă sine. Feciorul mai mic al împăratului cu numele Gheorghe, cînd era la Adria-

[1] Dar grecescul γαμβρός ar putea fi şi cumnat sau orice altă rudă prin căsătorie.

[2] Manuscrisele au τζαπνίδων—„Ţapnizilor", îndreptat de Darkó în Τζανίδων (vezi mai sus, p. 56 nota 4.) J. Moravcsik, în „Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher", 8 (1931), p. 366, crezînd ca şi Darkó, că acest pasaj nu este al lui Laonic, e de părere că forma vulgară Ţapnizi ar putea fi păstrată.

nopole, a trecut la religia lui Mohamed şi, deşi s-a făcut de religia acelora, nu mult mai tîrziu a fost prins de împărat cu tatăl şi cu fraţii lui. Căci şi nepoata de frate a împăratului, soţia lui Chasan [1], a trimis scrisori şi-l chema la ea, fie pe feciorul împăratului, fie pe nepotul lui de frate Alexie din Mitiline, care era un Comnen. Şi scrisorile care făceau
498 ştiut ca unul din feciorii | împăratului sau nepotul lui de frate, precum s-a spus, să vină la doamna, care era soţia lui Chasan cel Lung, au fost date în mîna împăratului. Aceste scrisori i le-a dat protovestiarul Gheorghe, chipurile fiind de caracter, ca poate împăratul să rămînă în bună crezare şi de altfel pentru ca să nu se audă şi de la alţii, cum protovestiarul a tăinuit aceasta; temîndu-se de marele domn şi de Machmut-paşa, ca protovestiarul să nu păţească vreun rău din partea marelui domn, a dat din cauza aceasta marelui domn hîrtia. Aşadar primind împăratul scrisorile şi gîndindu-se la cuprinsul lor, a căzut la bănuială şi, prinzîndu-i, i-a închis şi pe împăratul David şi pe feriorii lui cu nepotul lui de frate. Şi pe fată a chemat-o să-i vină în harem; şi pe aceia ţinîndu-i în cătuşe nu cu mult mai tîrziu i-a dus la Bizanţ şi i-a ucis. Băieţii ce-i luase din oraş şi din localităţile de primprejur, pe unii rînduindu-i ieniceri, i-a pus să-i slujească în apartamentele lui de locuit, pe alţii la îndeletnicirile lui, iar pe ceilalţi i-a dăruit feciorilor lui şi marilor dregători. Copilele însă pe unele le-a luat în haremurile lui, altele le-a dăruit şi cîteva din ele le-a dăruit feciorilor lui, iar pe unele în puţină vreme le-a şi măritat] [2].

Expediţia lui Mahomed II în contra lui Vlad Ţepeş, 1462. Ştefan cel Mare împresoară Chilia.

499 Iarna aceasta însă împăratul petrecînd-o în | palatele sale, a trimis după Vlad, feciorul lui Draculea, domnul Daciei; şi avea la sine pe fratele aceluia, mai tînăr, fiind favoritul său şi trăind şi locuind la el. Şi s-a întîmplat că în timpul, cînd a ajuns la domnie şi sta să plece asupra lui Caraman, împăratul dorind să aibă relaţii cu acest băiat, era cît pe ce însuşi să moară de mîna aceluia. Căci fiindu-i drag băiatul, îl chema la petreceri şi, închinînd cu patimă păharul către el, îl chema în camera de culcare. Şi băiatul, fără a bănui că va păţi aşa ceva din partea împăratului, l-a văzut pe împărat repezindu-se la el pentru un lucru de aşa fel şi s-a împotrivit şi nu se da la dorinţa împăratului. Şi-l săruta împotriva voiei lui şi băiatul, scoţînd un pumnal îl loveşte în coapsă pe împărat şi aşa îndată a luat-o la fugă, pe unde a

---

[1] I. Moravcsik, *loc. cit.*, crede că, Ζουχασάνη, precum ne transmit unele manuscrise, ar trebui pus în text, ca formă vulgară pentru Uzun Chasan.

[2] Întreg pasajul închis în [ ] de la „Şi apoi Trapezuntul" pînă „le-a şi măritat" pare să fie cu totul străin de Laonic, dacă nu se va fi strecurat cumva din ciorna sa pe care n-a apucat s-o pună la punct în întregime. Darkó în ediţia sa scoate din text, chiar începînd de la „Dar de aici a plecat" (p. 280, 11), ceea ce însă cred că este prea mult; vezi Vasile Grecu, *Zu den Interpolationen im Geschichtswerke des Laonikos Chalkokondyles*, în „Académie Roumaine, Bulletin de la Section Historique", 27 (1946), p. 92—94.

putut. Doctorii i-au vindecat rana împăratului. Iar băiatul urcîndu-se
într-un copac undeva pe acolo, s-a fost ascuns. După ce însă împăratul
şi-a făcut bagajele şi a plecat, atunci şi băiatul coborîndu-se din copac
şi luînd-o la drum, nu cu mult mai pe urmă a venit la Poartă şi a devenit
favoritul împăratului. Dar are obiceiul să se folosească nu mai puţin de
cei ce duc acelaşi fel de viaţă ca şi el; căci cu aceştia e mereu împreună
şi petrece cu ei zi şi noapte, de cei de alt neam se crede că împăratul se
foloseşte nu prea mult, ci puţintel. | Lui Vlad, fratele acestui băiat, **500**
împăratul i-a încredinţat domnia Daciei; şi cu ajutorul împăratului
Vlad, feciorul lui Draculea, a năvălit şi a luat domnia. Dar cum a ajuns
la domnie, mai întîi şi-a făcut o gardă personală nedespărţită de el; după
aceea chemînd cîte unul din boierii săi, despre care putea crede că ar
fi în stare să ia parte la trădarea pentru schimbarea domnilor, îi sluţea
şi trăgea în ţeapă cu toată casa, pe el, pe copii, femeie şi slujitori, încît
am auzit că acesta singur dintre toţi bărbaţii, cîţi îi ştim noi, a ajuns
să facă o mare ucidere de oameni. Căci ca să-şi întărească domnia, să
fi ucis în puţin timp la douăzeci de mii de bărbaţi, femei şi copii; şi încon-
jurîndu-se cu un număr de ostaşi şi trabanţi aleşi şi devotaţi, acestora
le dăruia banii şi averea şi cealaltă bună stare şi situaţie a celor ucişi,
încît peste puţin timp s-a ajuns la o schimbare radicală şi omul acesta
a prefăcut cu totul organizaţia Daciei. Şi peoni, nu puţini, despre care
credea că au vreun amestec în treburile publice, necruţînd nici pe unul din
aceştia, i-a ucis în număr foarte mare. Cînd aşadar a crezut că-şi are
domnia Daciei pe deplin consolidată, se purta cu gîndul să se lepede de
împăratul. Dar pe oamenii aceştia îi pedepsea cu ştirea împăratului, că
doar şi-ar întări domnia, | ca să nu aibă necazuri, cînd bărbaţii de frunte **501**
ai Daciei s-ar răscula iarăşi şi i-ar aduce pe peoni aliaţi într-ajutor.

Acestea deci dară le-a săvîrşit aşa. Şi atuncea, iarna aceea, cînd împăratului i s-a dat de ştire, că acesta umblă cu gînduri vrăjmaşe de răzvrătire şi că, îndreptîndu-se către peoni, face cu ei învoieli şi alianţă, a socotit că e lucru grozav; şi trimiţînd un bărbat încercat de la Poartă, un diac elin, l-a chemat la Poartă, că, dacă o să vină la Poartă, nimic neplăcut nu va păţi de la împăratul, ci pentru că s-a arătat cu priinţă pentru interesele împăratului, va dobîndi bine şi favoruri şi răsplătire chiar mai mare decît priinţa ce a arătat-o împăratului. Cu acest ordin l-a trimis la el pe diacul Porţii Catavolinos. Iar lui Chamuza, numit purtătorul de şoimi, care primise însărcinarea să guverneze nu puţină ţară la Istru şi să fie guvernator la Vidin, îi trimite în taină ordin, că va avea parte de mare bine de la el, dacă prin viclenie va putea să i-l aducă pe om şi să-l prindă, cum va putea, fie cu vicleşug, fie în alt chip.

Acesta așadar spunîndu-i diacului, că e vorba să-l prindă pe om, se sfătuiesc asupra hotărîrilor care să-i ducă la scop, anume cînd Vlad îl va însoți la întoarcere, să-i întindă în taină o cursă de mai înainte chiar în această țară a lui și așa să-l prindă; diacul însă să-i semnaleze, cînd |
502 va avea să pornească înapoi. Diacul face aceasta și-i semnalează într-ascuns ora în care trebuia să plece, însoțit de Vlad; și Chamuza s-a pus de mai înainte la pîndă chiar într-acest loc. Vlad însă înarmat cu oamenii lui, cum însoțea la întoarcere pe conducătorul Porții de aici, a căzut [1] în cursă și, cum și-a dat seama, de îndată a poruncit și-i prinde pe aceștia cu însoțitorii lor; cînd Chamuza a atacat, s-a luptat în chip remarcabil și biruindu-l, l-a prins și din ceilalți care au luat-o la fugă, a nimicit nu mulți. Pe aceștia cum i-a prins, i-a dus cu toții și i-a tras în țeapă, după ce i-a ciuntit mai întîi; lui Chamuza însă i-a făcut o țeapă mai înaltă; și slujitorilor le-a făcut același lucru ca și stăpînilor lor. Iar după aceea, îndată și-a pregătit, pe cît a putut, o oaste foarte mare și a pornit-o de îndată spre Istru și trecînd în localitățile acestea de la Istru în țara împăratului, a nimicit cu desăvîrșire locuitorii împreună cu femei și copii și caselor le-a dat foc, arzînd totul pe unde mergea. Și făcînd mult și mare omor, a plecat înapoi în Dacia. |

503 Cînd i s-a anunțat acestea împăratului Mehmet, că atît solii lui au fost uciși de Vlad, domnul Daciei, cît și Chamuza, un bărbat cu mare trecere al Porții împăratului, a fost dat morții așa fără nici o vorbă, s-a îndurerat, precum era firesc, și socotea lucru mai grav, dacă va trece cu vederea uciderea în așa fel al unor oameni ca aceia și nu va pedepsi îndrăzneala atît de mare a aceluia, încît să-i ucidă solii, și nu va cere domnului Daciei socoteală pentru moartea chiar a acelora. Dar era îndurerat și de aceea, că a trecut Istrul cu oaste multă și că, după ce a ars țara împăratului și a făcut omor printre oameni din neamul lui, s-a putut întoarce înapoi. Dar din toate acestea cu mult mai grav socotea ceea ce a făcut solilor săi. De aceea a trimis celor mai de frunte ai săi veste în toate părțile și le-a spus și celorlalți după rang să vină în ordinea cea mai frumoasă și să i se înfățișeze deplin înarmați, fiindcă pleacă la război cu armatele. Așadar și-a pregătit expediția asupra dacilor.

---

[1] După cum sună textul grecesc, s-ar mai putea traduce și așa: „Și Chamuza a întins de mai înainte o cursă aici *în această țară*. Vlad însă înarmat cu oamenii săi, cum însoțea la întoarcere pe *marele vizir al aceleia*, a căzut" ș. s. m. d. Dar cu „*în această țară*" și cu „*al aceleia*", Laonic nu poate avea în vedere decît Țara Romînească și atunci s-ar părea că e vorba de un reprezentat al sultanului pe lîngă Vlad, și anume un mare vizir, căci θυρῶν ἡγεμών la Laonic înseamnă de obicei „marele vizir". Dat fiind însă felul de a scrie al lui Laonic, se poate să fie vorba numai de însuși Chamuza; și de aceea am tradus așa, ca acesta să se vadă mai lămurit

Dar se mai spune și aceasta că mai înainte de a-i fi sosit știrea despre
uciderea solilor și a guvernatorului Chamuza și de pîrjolirea țării, Machmut
vizirul fără să fi fost la împăratul, a spus oamenilor împăratului, cele
întîmplate la daci; și s-a mîniat rău; și se spune că i-a dat omului și
bătaie. Și aceasta la Poarta | împăratului nu se consideră ceva cu totul 504
rușinos, cînd e vorba de oameni care din robi și nu din feciori de ai tur-
cilor au ajuns la înalta dregătorie. Trimițînd așadar crainici în toate
părțile, a poruncit oastea să i se înfățișeze bine și deplin înarmată și toată
cavaleria ușoară de pradă să-l însoțească în această expediție. Crainicii
împăratului îi duc veștile în țară și vestitorii, cînd s-ar întîmpla ceva
nou, sosesc foarte repede la Poartă; și în puține zile de tot, fac drumuri
foarte lungi în chipul următor: Unde se întîmplă de vede în cale un cal,
de îndată dă jos călărețul de pe cal și însuși încălecînd, mînă din răs-
puteri și calul aleargă cît de tare îl ține puterea. Apoi găsind pe altul,
îl dă jos și calul de mai înainte îl dă omului. Și așa făcînd popasuri scurte,
săvîrșesc un drum foarte lung. Și întreg corpul și-l au încins, încît să
nu-și obosească prea mult trupul, să nu aibă dureri cînd gonesc. Și din
Peloponez pînă la Adrianopole știm crainici care ajung în cinci zile, un
drum de cincisprezece zile pentru un bărbat care călărește mult și bine.
Olăcari se chiamă acești crainici.

După ce oștile îi fuseseră pregătite, împăratul a pornit asupra Daciei
îndată la începutul primăverii. Această armată, | spun oamenii că a fost 505
foarte mare, a doua după năvala acestui împărat asupra Bizanțului.
Această tabără se spune că a fost cea mai frumoasă decît alte tabere
și că avea mare pregătire în ce privește armele și echipamentul, iar armata
să se fi ridicat la două sute cincizeci de mii. Și aceasta se poate socoti
ușor de la bancherii care au luat vadul Istrului și care au cumpărat de
la împăratul trecerea peste fluviu cu trei sute de mii de galbeni și se
spune că au cîștigat mari sume de bani. Pe uscat armata a pornit de la
Filipopole, iar pe mare a echipat vreo douăzeci și cinci de trireme și la
o sută cincizeci de vase și mergea de-a dreptul spre Istru, cu gîndul să
treacă la Vidin. Și a poruncit ca aceste vase să plutească pe Marea Neagră
spre Istru. Și flota, potrivit poruncii împăratului a plecat pe Marea
Neagră la gura Istrului; și îndată ce a ajuns la gură, s-a dus pe fluviu
în sus spre Vidin. Și pe unde flota a făcut vreo debarcare, dădea foc la
case și ardea și, punînd foc, au ars Brăila, oraș al dacilor, în care fac un
comerț mai mare decît în toate orașele țării. Căci, mai peste tot, casele
sînt de lemn. Dar dacii, cînd au auzit că împăratul vine asupra lor,
copiii și femeile le-au | adăpostit, pe unele în muntele Brașov, pe altele 506

într-un oraş cu numele...[1], în jurul căruia întizîndu-se în cerc loc mlăştinos, îl apăra şi-l păzea şi-l făcea foarte întărit din fire şi-l pune foarte bine la adăpost. Iar pe altele le mai adăposteşte în pădurile de stejar, greu de străbătut pentru un om nou venit şi care nu e localnic, căci sînt foarte dese şi acoperite de copaci foarte deşi, încît foarte puţin se poate intra mai adînc în ele. Copiii şi femeile le-au adăpostit deci astfel, iar ei înşişi, adunîndu-se în acelaşi loc, l-au urmat pe Vlad domnul. Şi împărţindu-şi armata în două, o parte o avea cu sine, iar cealaltă a trimis-o în contra domnului Bogdaniei Negre[2], ca să-l respingă, dacă acela ar încerca să năvălească, şi să nu-l lase în pace, dacă ar fi năvălit în ţară. Căci domnul acestei Bogdanii Negre avînd o neînţelegere, era, dintr-o astfel de cauză, în război cu Vlad şi, trimiţînd soli la împăratul Mehmet, îl chema să vină şi spunea mereu că e gata să se ridice cu război şi el. Împăratului îi părea bine de vorbele acestui domn şi l-a îndemnat să facă aşa, încît generalul său comandant să se unească pe fluviu cu comandantul flotei şi să împresoare oraşul, aşa numit Chilia, al lui Vlad, de la gura fluviului. Aşadar acest domn adunîndu-şi oastea ţării, a plecat în grabă spre flota împăratului de-a dreptul la oraşul Chilia, cu gîndul
507 să facă legătura | cu comandantul flotei. Şi după ce s-a unit cu oastea împăratului, au împresurat amîndoi oraşul şi, bătîndu-l mai multe zile, au fost respinşi şi au pierdut cîţiva oameni. Dar cum nu le mergea bine cu cucerirea oraşului, s-au retras acuma amîndoi. Şi atunci Negrul Bogdan[3] s-a pornit cu năvală să intre în ţara dacilor, era însă oprit de una din părţile oştirii care fusese rînduită acolo să păzească ţara. Dar Vlad însuşi cu partea mai mare din oaste, umbla prin păduri, aşteptînd să vadă încotro va înainta armata împăratului. Împăratul însă, după ce oştile i-au trecut peste Istru, îndată ce a ajuns în Dacia, nu se abătea nicăieri din cale la pradă. Căci împăratul nu-i lăsa, ci mergea cu armata în ordine de luptă. Mergea de-a dreptul asupra oraşului, în care dacii îşi adăpostiseră femeile şi copiii, iar ei se ţineau prin păduri în urma împăratului; şi dacă vreun detaşament se rupea din armată, era nimicit îndată de aceştia. Împăratul aşadar, cînd s-a anunţat că nimeni nu stă să iasă la luptă în contra sa şi că nici din partea peonilor nu i-a venit lui Vlad vreun ajutor, îi păsa puţin şi nu avea grijă de întărirea taberei; şi tabăra a dat peste un loc deschis. Dar Vlad, cum aflase de năvala duşmanilor, a trimis sol la peoni care le spune următoarele: „Bărbaţi
508 peoni, | voi ştiţi doar că ţara noastră e vecină cu a voastră şi că amîn-

---

[1] Numele oraşului nu ni se spune.
[2] Moldova.
[3] ὁ μέλας Μπόγδανος, în înţeles de „moldovanul".

două popoarele ne avem țara așezată la Istru. Ați auzit acuma, cred și voi, că împăratul turcilor pornește cu oaste mare la război asupra noastră. Și dacă Dacia aceasta își va supune-o și o va subjuga, înțelegeți bine și voi, că ei nu vor sta în pace și liniștiți locului, ci îndată vor năvăli cu război asupra voastră și locuitorii țării voastre vor avea de suferit nenorociri foarte grele din partea lor. Acuma e deci vremea ca, ajutîndu-ne pe noi, să vă apărați și voi, oprind cît mai departe de țară armata aceasta; și să nu lăsați să ne strice țara și să ne nenorocească și să ne subjuge neamul nostru. El mai are însă și pe fratele tînăr al domnului nostru, ca să-l pună domn în Țara Romînească; o, de nu i-ar ieși nimic după gîndul lor, nici unuia dintr-înșii! Căci cînd se pornea cu război asupra Daciei, pe tînărul frate al lui Vlad cu multă prietenie l-a ridicat la mare cinste și i-a dat bani și veșminte multe și alese și l-a pus să trimită vorbă în Dacia la boierii cu trecere de la conducerea țării. Așa ajungînd deodată la multă bogăție, a trimis și a făcut, precum i-a spus împăratul. Dar trimițînd atuncea de mai înainte, n-a izbutit întru nimic". — Auzind | peonii de la sol acestea au ascultat de vorbele lui 509
și se simțiră îndemnați să-i ajute și să-l apere cît mai mult. Și strîngeau armată.

Și ei erau ocupați cu aceasta; împăratul însă înaintînd cu armata, dădea foc satelor și prăda vitele peste care se întîmpla să dea. Și robi foarte puțini aducea în tabără cavaleria ușoară de pradă, ea însă suferea pierderi foarte grele, ori de cîte ori vreo parte din ea se rupea din tabără. Iar despre Vlad se spune că și el însuși a intrat ca iscoadă în tabăra împăratului și că, umblînd prin ea, a iscodit cum este tabăra. Nu pot crede însă că chiar Vlad a voit să ia asupră-și o primejdie atît de mare, putînd doar să se folosească de iscoade multe, ⟨ ci aceasta cred că e o plăsmuire ⟩ pentru explicarea îndrăznelii lui[1]. Însuși așadar venea, și ziua, foarte aproape de tabără și se uita la corturile împăratului și la cortul lui Machmut și la piață. Avînd chiar mai puțin de zece mii de călăreți, dar unii spun că nu avea mai mult de șapte mii de călăreți, cu aceștia pornind pe la straja întîia de noapte [2], a năvălit în tabăra împăratului. Și întîi s-a produs o spaimă mare în tabără, deoarece oamenii împăratului credeau că o aramată străină nou venită i-a atacat; și ei, înspăimîntați și apucați de mare frică din cauza năvalei, se și socoteau dați cu totul pieirii. | Căci năvala se dădea la lumina 510
făcliilor și la răsunete de corn, care îi indicau locul de năvălit. Tabăra,

[1] Cuvintele închise în paranteze lipsesc în manuscrise și au fost cu drept cuvînt adăugate de C. A. Fabrot în ediția din 1650 de la Paris.

[2] Trei ore după asfințitul soarelui.

ce-i drept, a rămas întreagă locului, nemişcîndu-se nici într-o parte; căci şi de altcum oştile acestui neam noaptea au obiceiul să nu se mişte niciodată nicăiri, ci să rămînă neclintite locului, fie că se întîmplă ca un hoţ să pătrundă în tabără, fie că a dat peste ei vreo altă răzmeriţă. Şi atuncea, turcii deşi apucaţi de mare frică, stăteau neclintiţi, unde fiecare îşi avea cortul. Şi crainici de ai împăratului, de îndată ce Vlad a năvălit, umblau prin tabără şi vesteau ca nimeni că nu se urnească din loc, căci doar moartea îl va ajunge îndată de mîna împăratului. Astfel crainicii împăratului încurajîndu-i, îi îndemnau să rămînă fiecare pe loc, unde fusese rînduit, spunîndu-le astfel de cuvinte: „Bărbaţi musulmani, aşteptaţi puţin! Căci veţi vedea foarte curînd în tabără, căzut, pe duşmanul împăratului şi luîndu-şi pedeapsa pentru îndrăzneala lui faţă de împărat!" — Acestea le spuneau, repetînd şi multe altele asemănătoare, în deosebi aceea că, dacă armata stă locului, duşmanul este dat îndată pieirii, iar dacă se urneşte din loc, sînteţi pierduţi cu toţii; căci împăratul întîi vă va ucide, înainte de ce v-aţi îndepărta, fugind de acela. Cînd însă Vlad a dat foarte repede năvală în tabără, l-a întîmpinat mai
511 întîi armata asiatică şi s-au luptat | puţin timp cu el; apoi însă puşi pe fugă, încep a se retrage pe rînd, căutînd să scape ei cu viaţa. El însă avînd făclii şi torţe aprinse şi înaintînd cu armata în ordine desăvîrşită şi bine închegată, s-a pornit întîi asupra Porţii împăratului. Şi dînd greş, nu nimeresc curtea împăratului, ci au căzut în corturile vizirilor Machmut şi Isaac; şi la acestea s-a dat luptă mare şi au ucis cămilele şi catîri şi animale de povară. Şi luptînd în rînduri bine strînse, n-au avut nici o pierdere care ar fi vrednică de însemnat; dar dacă s-a îndepărtat careva din rînd, de îndată a căzut sub loviturile turcilor. Şi oamenii din jurul lui Machmut fiind viteji, se luptau în chip remarcabil, pedestraşi cu toţii. Dar cei din tabără şi-au încălecat şi caii, afară de ostaşii Porţii împăratului. Timp destul de mult s-au luptat aici, apoi însă întorcîndu-se, au pornit asupra Porţii împăratului şi pe ostaşii din jurul împăratului i-au găsit afară de Poartă aşezaţi în ordine de luptă. Şi luptîndu-se încă şi aici puţin, s-au întors spre piaţa taberii şi, prădînd şi ucigînd, dacă le stătea cumva în cale cineva, cum era acum aproape de zori şi se lumina de ziuă, începe să se retragă din tabără, pierzînd în noaptea aceasta
512 cîţiva oameni puţini de tot. Şi din | armata împăratului au fost, precum se spune, puţine pierderi. Pe urmă, de îndată ce se făcuse repede ziua, împăratul strîngînd pe cei mai aleşi ostaşi de ai guvernatorilor şi punîndu-le în fruntea lor pe Ali, feciorul lui Michal, le-a poruncit să se ia pe urma dacilor, gonind cît mai repede vor putea. Ali aşadar, luînd armata a dus-o în grabă asupra lui Vlad şi, dînd de urma lui, mîna din răsputeri

și ajunge armata lui Vlad și căzînd asupra ei, a nimicit mulți; și prinzînd ca la o mie de daci, i-a dus în tabără la împărat. Împăratul luîndu-i pe aceștia și ducîndu-i la o parte, i-a ucis pe toți.

Și prinzînd ostașii împăratului în noaptea aceasta un ostaș de ai lui Vlad, l-au dus la Machmut; și-l întreba cine e și de unde vine. Apoi, după ce a vorbit de toate, l-a întrebat dacă ar ști pe unde se ține acuma Vlad, domnul Daciei. Iar el i-a răspuns că știe bine, dar despre aceasta, de frica aceluia, n-ar putea spune nimic. Atuncea, cum îi spuneau mereu că-l vor ucide, dacă nu află de la el ce voiesc să-l întrebe, el spunea într-una că e gata să moară oricînd, dar să descopere ceva cu privire la acela, n-ar putea s-o îndrăznească. Machmut minunîndu-se mult de aceasta, să-l fi ucis pe ostaș | dar să fi adăugat cu oarecare teamă pentru situația 513
sa, că dacă acesta ar avea o armată însemnată, s-ar putea să ajungă la mare putere.

Acestea s-au întîmplat atuncea așa; împăratul însă înaintînd de aici înăuntrul țării, s-a grăbit să meargă de-a dreptul asupra orașului, în care însuși domnul Vlad își avea reședința. Și în fiecare noapte, ori de cîte ori poposea, își înconjura tabăra cu palisade și înăuntrul palisadelor o întărea și o ținea închisă și punea străji mari ca de obicei și dădea porunci, ca oștile să-i fie zi și noapte sub arme. Inaintînd astfel cu armata în rînduri strînse mai departe în Dacia, a ajuns în orașul în care Vlad își avea reședința-i domnească. Și dacii pregătiți să fie împresurați aici de împărat, au deschis porțile și stăteau gata să dea piept cu însuși împăratul care venea cu oastea asupra lor. Împăratul trecînd pe lîngă oraș și nevăzînd nici un om pe ziduri decît tunari trăgînd cu tunurile asupra oștirii, nici tabără n-a așezat, nici de împresurat nu s-a apucat. Dar înaintînd a mers ca la douăzeci și șapte de stadii [1], cînd i-a văzut pe ai lor trași în țepe; oastea împăratului dă peste cîmpia cu țepe, care se întindea în lungime pînă la șaptesprezece stadii și | în lățime pînă la șapte [3]. Și erau pari mari 514
în care erau înfipți bărbați și femei și copii, la douăzeci de mii, precum se spunea; spectacol pentru turci și pentru însuși împăratul! Chiar și împăratul, cuprins de uimire, spunea într-una că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri așa de mari și, mai presus de fire, știe să se folosească așa de domnia și de supușii lui. Mai spunea că acest bărbat care face astfel de isprăvi, ar fi vrednic de mai mult. Și ceilalți turci văzînd mulțimea de oameni trași în țeapă, s-au înspăimîntat foarte. Erau și copii mici, atîrnați de mamele lor, în țeapă și păsările își făcuseră cuiburi în coșurile

[1] Aproape 5 km.
[2] Vreo 3 km.
[3] Peste 1 km.

lor. După ce Vlad, ţinîndu-se pe aproape de urma oştilor împăratului, a ucis într-una orice se desprindea, fie călăreţ de pradă, fie ostaş pedestru, el, însuşi s-a îndreptat asupra domnului Bogdaniei Negre, care, precum se anunţase, împresura Chilia; dar lăsînd pe loc o oaste ca de şase mii, i-a ordonat să se ţină prin păduri de urma împăratului şi, dacă cineva s-ar desprinde îndată să năvălească asupra acestuia şi să-l strivească. Şi el s-a dus asupra domnului Bogdaniei Negre; oastea însă, cum împăratul a început să bată înapoi, porneşte de-a dreptul asupra armatei lui şi încurajaţi, ca şi cum de plecarea lui, credeau că vor dobîndi mare glorie, dacă
515 vor cădea asupra lui; şi au pornit | năvălind asupra taberei împăratului. Cînd însă a venit ştire de la straja de pe acolea, că duşmanii dau năvală, fiecare, afară de Poarta împăratului, a alergat să apuce armele; iar Machmut a poruncit lui Iosuf să iasă în cale şi să întîmpine pe duşmani. Şi însuşi Machmut stătea cu oştile sub arme. Dar Iosuf, îndată ce a pornit şi s-a încins la luptă, a fost bătut, şi, luînd-o la fugă, se ducea spre tabăra împăratului. Omar însă, feciorul lui Turachan, rînduit şi el de Machmut să meargă asupra duşmanilor, a întîlnit în cale pe Iosuf fugind dinaintea duşmanilor; şi a început să-l ocărască şi-i spunea unele ca acestea: „Nenorocitule, unde te duci? Ori nu ştii pe împăratul cum te ia în primire, cînd fugi? Oare nu mai rău decît duşmanii, te va trata însuşi împăratul şi de îndată te dă morţii celei mai rele, de va înţelege că ai fugit?!" — Cu aceste cuvinte l-a încurajat pe om; şi întorcîndu-se împreună cu Omar al lui Turachan, s-au luat la luptă cu duşmanii şi s-au luptat în chip remarcabil. Nu peste mult timp învingîndu-i pe daci şi urmărindu-i, îi ucideau fără nici o cruţare; şi au ucis la două mii. Iar capetele înfigîndu-le în suliţe, s-au înapoiat în tabără. Şi lui Omar i-a dat locul de guvernator al Tesaliei; era încă mazul [1] şi avînd bărbaţi viteji, îl însoţea pe împăratul.

---

[1] Manuscrisele ne dau μαζούλης—„mazules"; şi editorii scriindu-l cu iniţială mare, îl consideră nume propriu. Dar vreun personaj turc cu acest nume nu se întîlneşte în izvoarele turceşti (vezi A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 56, nr. 41), iar în izvoarele bizantine, numai în acest loc în Laonic Chalcocondil (vezi G y. M o r a v c s i k, *Bizantinoturcica, II*, s. v., p. 159). N i m e t spune că poate sub acest nume s-ar ascunde Mazakoglu, adică fecior al lui Tutuz-Mazac, anume Chasim—Χασίμης (vezi mai sus p. 187,4 — 32); dar adaugă totodată că de nicăieri nu se ştie că Chasim ar fi luat parte la această expediţie în Ţara Romînească. Apoi felul cum e formulată această propoziţie de Laonic s-ar părea că μαζούλης este mai degrabă un atribut pe lîngă Omar, indicînd vreo situaţie a lui de fost mare demnitar. De aceea înclinăm a crede că μαζούλης redă cuvîntul turcesc „mazul", adică fost mare dregător: Omar mai fusese paşă de Tesalia (vezi p. 260,9), apoi a fost mazilit (p. 262,5), iar acuma a fost pus din nou. De aceea cred că μαζούλης trebuie scris cu iniţială mică şi că înseamnă „fost mare dregător", ca în limba noastră veche „boieri mazîli şi halea", adică „foşti mari dregători şi mari dregători în funcţie". Boierii mazîli însă stăteau la dispoziţia domnului îl

Și așa s-a întîmplat cu cea de a doua năvală îndrăzneață a dacilor asupra | armatei împăratului; iar împăratul a luat nu puțini robi din țară, 516 căci slobozind pe urmă cavaleria ușoară, au cutreierat țară nu puțină și, aducînd robi, dobîndeau mari cîștiguri. Și mînînd cu ei și vite, mai mult de două sute de mii de cai și boi și vaci, a ajuns armata împăratului la Istru. Totuși taberei îi era, ce-i drept, frică de dacii care întru nimic cu mai puțină îndrăzneală făceau cîte o mare ispravă, dar ⟨turcii⟩ cu multă grabă au trecut peste Istru.[1] Iar împăratul a poruncit lui Ali al lui Michal să acopere spatele armatei; și cînd a tăbărît la Istru, l-a lăsat pe Draculea [2], fratele domnului Vlad, acolo în țară, ca să trateze cu dacii și să aducă țara sub ascultarea lui; și a poruncit guvernatorului din părțile acestea să stea în ajutor, iar el însuși a pornit de-a dreptul spre reședința împărătească.

Radu cel Frumos, domn al Țării Romînești.

Așadar Draculea cel Tînăr îl chema pe fiecare deosebit și spunea: „Bărbați daci, ce credeți că o să mai vină asupra voastră în viitor?! Au nu știți, împăratul ce putere mare are și că foarte curînd vor veni asupra voastră oștile împăratului, pustiind țara, și o să fim despoiați de orice ne-a mai rămas?! De ce nu vă faceți prieteni împăratului? Și veți avea liniște în țară și în casele voastre. Știți doar că acuma n-a mai rămas nici un capăt de vită. Și toate aceste suferințe grele | le-ați avut de îndurat din cauza fratelui meu, pentru că ați 517 ținut cu acest om făr-de dumnezeu și care a adus mare nenorocire asupra Daciei, precum n-am mai auzit nicăieri pe pămînt". — Trimițînd aceste vorbe dacilor, care treceau să-și răscumpere pe cei robiți dintre ai lor, i-a înduplecat și i-a îndemnat să spună și altora să vină la el cu toată încrederea. Aceștia așadar întrunindu-se, au cunoscut că tînărul e de preferat pentru ei față de domnul Vlad și, trecînd de partea aceluia, se adunau puțini cîte puțini. Și ceilalți daci cum au băgat de seamă, repede l-au părăsit pe Vlad și au trecut la frate-său. Și de îndată ce i s-a strîns armată, a năvălit și a pus mîna pe domnie și, aducîndu-și totodată armată de a împăratului și-a supus țara. Atunci fratele său, cînd dacii au trecut de partea fratelui său și cînd și-a dat seama, că în zadar a făcut mai înainte atîta omor, a plecat la peoni.

însoțeau în război cu oamenii lor și puteau fi puși din nou în mari dregătorii, ca și la turci. Așa se face că Omar, fost pașă de Tesalia, adică mazîl, avînd oameni viteji, ia parte cu oamenii lui la expediția lui Mahomed II în Țara Romînească. Pentru vitejia lui și a oamenilor lui, sultanul îl face din nou pașă în Tesalia.

[1] Despre această expediție a lui Mahomed II în contra lui Vlad Țepeș, compară și D u c a s, XLV, 20—22 (ed. V. Grecu) și C r i t o b u l, IV, 10 (ed. C. Müller, p. 143—144).

[2] Radu cel Frumos, numit, după obicei turcesc, cu numele tatălui.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE X

Vlad Țepeș închis la Bălgrad (Alba-Iulia ?).

Expediția împăratului asupra dacilor s-a desfășurat deci 518 așa; Vlad însă, de îndată ce fratele său Draculea a năvălit și a supus țara Daciei, el însuși, ce-i drept, a plecat la peoni. Peonii însă, ale căror rude le-a ucis în Dacia, l-au pîrît de moarte la împăratul peonilor, feciorul lui Choniat, și, osîndindu-l din greu, ca pe unul ce a ucis oameni fără nici un drept, l-au băgat la închisoare în orașul Belograd [1].

Cauza expediției asupra insulei Lesbos.

Dar împăratul în aceeași vară, în preajma toamnei, | se gătea să pornească asupra insulei Lesbos, după ce a 519 trimis porunci prin localitățile de la marginea mării să-i pregătească flota. Armatele, ce-i drept, și le-a trimis să meargă pe acasă, el însuși însă cu ostașii de la Poartă și cu o parte mică din armata Europei a plecat la război; trecînd în Asia, însuși s-a dus pe uscat, iar flota pe mare. S-a simțit îndemnat dintr-o astfel de pricină să pornească asupra insulei Lesbos. Domnul din Lesbos ținea țara cu tribut de la împărat și-i plătea în fiecare an la două mii de galbeni, de cînd Paltoglu [2], guvernator la Galipoli, sub Amurat cel Tînăr [3], venind cu flota la Lesbos, a prădat insula și, luînd robi foarte mulți, a cucerit Calone, oraș bogat în Lesbos, și, dărîmîndu-l pe acesta, s-a întors acasă. Această insulă ca și insula Chios au fost tributare împăraților și de mai înainte, din timpul lui Amurat al lui Orchan [4] și sub împăratul de acum au venit asupra insulei și alții și unul cu

---

[1] Vezi p. 247, n. 2.

[2] Manuscrisele scriu παιτόγλης—„Petoglu"; dar despre acest Baltoglu vezi mai sus p. 228,16 și D u c a s, XXXVIII, 7, ed. Grecu (ed. Bonn, p. 270, 10).

[3] Murad II (1421—1451).

[4] Murad I (1362—1389).

numele Ionuz, trimis de Poartă, şi a împresurat oraşul Molibos, dar n-a izbutit întru nimic pentru ce venise. Împăratul însă dădea vina pentru aceasta pe domnul din Lesbos; şi a pornit cu război asupra lui, pentru că acela a găsit de bine să dea în portul din Lesbos adăpost piraţilor taraconezi şi să răscumpere robi din ţara împăratului; şi se îmbogăţea din
520 aceasta. Taraconezii pornind din | insula Lesbos, se dedeau la prădăciuni pe mare, luînd parte la aceasta şi locuitorii din insulele Ciclade, şi prădau ţara împăratului; şi întorcîndu-se în insula Lesbos, îşi împărţeau robii şi-i făceau aceluia parte destulă şi nu neînsemnată. Îndată ce acestea i s-au raportat împăratului, l-au făcut să se ridice cu război asupra insulei Lesbos.

Genovezii Gattilusio domnesc în Lesbos.

Domnul din Lesbos Dominic, pe greceşte însă Chiriac, fiind frate mai tînăr, pe fratele mai mare care urmase după tatăl său în domnia din Lesbos şi o purtase destul de mult timp, umblînd cu vicleşug asupra lui, l-a prins şi l-a dat jos din domnie, avînd de ajutor la planu-i viclean pe un bărbat genovez Baptist. Iar nu după mult timp făcîndu-l pe fratele său să-şi piardă viaţa, domnea singur asupra insulei şi-i ducea împăratului tribut la două mii de galbeni. Neamul acestor domni din Lesbos cu numele Cateluizo pare că se trage din Genua; şi a venit ca aliat al împăratului elinilor [1] din Bizanţ căruia îi era supusă această insulă; s-a întîlnit cu împăratul şi i-a fost de mare ajutor şi în schimb împăraţii le-au încredinţat insula să domnească peste ea. Stăpînind această insulă, mai tîrziu porniţi dintr-aceasta, au ocupat oraşul Enos din Tracia de lîngă Ebros; căci locuitorii oraşului, neînţelegîndu-se cu guvernatorul
521 oraşului acestuia, | chemau neamul Cateluizilor din Lesbos la ei; şi l-au ocupat într-o vreme, cînd împăraţii elinilor de odinioară se certau între ei cu cea mai mare îndîrjire. Dar se pare că această insulă a fost sub genovezi încă mai înainte de aceşti Cateluizi şi ascultau atuncea de ocîrmuitorul din Focea în Asia care avea numele Cataneo; Cataneo însă a pus stăpînire pe această insulă prin vicleşug. Şi împăratul elinilor mergînd cu armată asupra lui, a cucerit şi Mitline şi ducea război cu Focea. După aceea însă aceşti Cateluizi fiindu-i de ajutor împăratului din Bizanţ, li s-a încredinţat ocîrmuirea insulei şi au deţinut-o cîteva generaţii la rînd pînă pe timpul nostru. Şi încuscrindu-se cu împăraţii de la Trapezunt şi cu domni de ai elinilor [2] şi cu cele dîntîi familii de elini, au stăpînit insula, organizînd-o şi dîndu-i legi foarte bune. Această insulă este la o depărtare de uscatul asiatic pînă la optzeci de stadii [3].

---

[1] Împăratul Ioan V Paleolog în 1355.
[2] Despoţii bizantini din Morea.
[3] Pînă la 14 km.

Genovezii în Chios.

Dar și insula Chios a fost stăpînită de mai înainte și ea de genovezi; și nu a fost cucerită, ci împărații din Bizanț avînd trebuință de bani, Martin care-și oprise această insulă, le-a dat elinilor bani destui, căci atuncea elinii erau la mare nevoie dn cauza războiului cu misii [1] și tribalii. Și mai pe urmă | elinii au luat înapoi insula, plătindu-i lui 522
Martin datoria. După aceea însă a ajuns sub genovezi, care nu cu mult timp mai tîrziu au venit cu trireme și au cucerit capitala insulei; pe aceștia nu-i trimesese nici orașul la cucerirea insulei, nici n-au fost trimiși de dregători cu vreo hotărîre a obștei, ci conducătorii a nouă familii au pornit de sine și au cucerit insula și astfel de atuncea, purtîndu-se în legăturile și dintreolaltă și cu cei din Chios cu multă moderațiune, au administrat Chios în comun; după aceea bărbații din Genua, putred de bogați de pe urma veniturilor cu mastica, au răscumpărat și părțile orașului și ale insulei; căci această insulă, singură din toate insulele din Marea Egee, produce cel mai mare belșug de acest rod și lucrată aduce prin el mulți bani. De Asia e la o depărtare mai mică, pînă la vreo cincizeci de stadii [2]. Statul acesta e guvernat de cei nouă conducători care au luat mai întîi conducerea insulei și au urmat apoi alții care au răscumpărat de la împăratul elinilor acele drepturi din părinți ale orășenilor. Statul insulei Chios dintre statele din insulele acestea a fost înzestrat cu legiuirile cele mai bune și statul a avut venituri destule foarte mari, încît cei ce aveau grijă de guvernarea acestui stat, au ajuns la mare avere și putere. |

Turcii stăpîni pe insula Lesbos, 1462. Armatele care au fost în Țara Romînească, demobilizate.

Dar Mehmet al lui Amurat a pornit cu război asupra 523
insulei Lesbos pentru pricinile pe care le-am arătat mai înainte; și-l învinuia și de moartea fratelui, voind să răzbune sufletul aceluia; apoi însă și din cauza tovărășiei domnului din Lesbos cu pirații. După ce a trecut în Asia, el însuși se ducea pe jos, flota însă și-a trimis-o pe mare, douăzeci și cinci de trireme, iar vase mai mici ca la o sută. Tunurile le ducea spre insulă pe mare și ghiulele de piatră pentru tunuri ca la două mii. Sculele de război deci, poruncise să fie aduse în insulă pe mare; și dînsul ajungînd la un loc șes, a trecut în insulă. Erau el însuși și oamenii de la Poartă și din armata Europei ca la două mii. Căci armatele, după întoarcerea din Dacia, le-a slobozit pe acasă; și a pornit de îndată asupra insulei și a debarcat. Și a început să cutreiere insula și s-o pustiască, luînd și puțini

[1] Manuscrisele au μήδους, ceea ce poate ar trebui păstrat în text, cu înțelesul de Μήδους—turci. Tafel a îndreptat în μυσούς—misi, adică bulgari; dar primejdia cea mare venea atunci pentru bizantini din partea turcilor și a sîrbilor (tribalii).

[2] Aproape 9 km.

robi. Dar după aceea, însuşi împăratul a intrat în vorbă cu domnul din
Lesbos printr-un trimis al său şi-l îndemna să predea oraşul şi în schimb
împăratul o să-i încredinţeze ţară destul de mare. Acela însă a fost fără de
minte şi n-a primit propunerile de pace ale împăratului. Iar împăratul,
524 după ce a îndreptat tunurile asupra oraşului, el însuşi | s-a dus pe conti-
nent, Machmut îndemnîndu-l să nu rămînă în insulă. Machmut însă luînd
conducerea armatei, a început să impresoare oraşul, împărţind armata în
detaşamente; şi a bătut zidul cu tunurile douăzeci şi şapte de zile şi a
distrus o bună parte de oraş. Avînd şi tunuri înclinate în sus, arunca ghiu-
lele în oraş şi pricinuia mare nelinişte printre cei din oraş. Iar cei din
oraş, fiind printre ei şi cîţiva piraţi aici, ieşind la o mică depărtare de oraş,
duceau o luptă de apărare, fără să aibă oarecare succes. Căci turcii întărî-
taţi de cei din oraş, se apropiau de zid cu mult curaj şi se luptau lîngă zid.
Dar cum cei din oraş erau în suferinţă din cauza mulţimii locuitorilor şi
sufereau sub mare apăsare, domnul insulei a trimis cuvînt împăratului,
sub ce condiţie să predea oraşul şi celelalte cetăţi de prin insulă, în schimb
însă să primească de la împărat în dar o ţară egală cu a sa, în ce priveşte
venitul, şi în război să plece împreună cu împăratul. Machmut a primit
aceste vorbe şi i-a spus că le trimite dincolo în continent la împăratul.
Dar după ce au fost aduse la cunoştinţa împăratului propunerile domnului
din Lesbos, împăratul a trecut în insulă şi a primit propunerile, că e gata să
facă pace sub condiţiile propuse de domnul din Lesbos. După ce şi-au
525 jurat amîndoi, a ieşit | din oraş domnul insulei şi sosind la împăratul, i
s-a închinat şi totodată i-a vorbit astfel: „Împărate, ştiu că de cînd am
venit la domnia acestei insule, nici jurămîntul nu mi l-am călcat niciodată
şi nici primire de robi n-am făcut vreodată; mărturie ar putea da locuitorii
de aici din Asia, că pe cei prinşi, de îndată i-am dat înapoi. Şi mi-am dat
toată silinţa, ca, oriunde cineva dădea peste vreun rob de ai voştri, să-l
prindă şi să-l aducă la stăpînul său. De primit piraţi am primit, ca să
nu-mi prade ţara şi, pustiind-o, să nu facă jafuri. Eu unul, nimănuia dintre
aceştia nu i-am oferit vreo bază, de unde pornind cu vasele lor, să-ţi strice
ţara. Şi acuma vin la tine să-ţi predau acest oraş şi insula toată; îţi cer
însă, precum eu eram priincios stăpînirii tale, aşa să-mi facă împăratul
parte de răsplată". — Acestea le-a grăit şi a vărsat lacrimi nu puţine,
susţinînd că din pricina nepriceperii cetăţenilor n-ar fi putut veni îndată
de la început, cînd împăratul l-a îndemnat la bine. Împăratul însă făcîndu-i
mustrări, că n-a fost cuminte, îi spunea că nu va fi lipsit de nici un bine,
ci că, predîndu-se împăratului, va avea parte de o viaţă plăcută; şi de va
fi cu priinţă stăpînirii sale, nu o să-i pară rău niciodată de aceasta. După
526 aceste | cuvinte a luat în primire oraşul şi de îndată i-a poruncit să meargă

și în celelalte orașe și să dea poruncă să predea cetățile. Acela așadar mergînd din loc în loc cu guvernatorii împăratului, a predat împăratului orașele. Și a pus împăratul garnizoane în ele. Orașul Mitiline însă l-a împărțit în trei și o parte a lăsat-o pe loc din mulțimea ce nu era de nici o treabă, iar altă parte a dat-o ienicerilor și o a treia parte, tot ce era mai de seamă între cetățeni și cu avere, a dus-o să locuiască în Bizanț. Pe pirați însă, vreo trei sute, ducîndu-i la o parte într-un singur loc din mahalalele orașului, i-a măcelărit, tăindu-le corpul în două. Căci pentru dușmani a născocit acest fel de moarte mai crudă, să le taie corpul în două. Tăietura ducînd-o în dreptul praporului [1], de aici se făcea să dureze mai mult, pînă cel prăpădit să se săvîrșească din viață. Și a pus în orașul acesta o garnizoană de ieniceri ca la două sute și de azapi pînă la trei sute și le-a dat comandant un bărbat de seamă, pe feciorul lui Samliat; despre tatăl său am aflat că la Poarta împăratului el asculta cel mai bine de dreptate, dar mai ales ca judecător între cei puși la Poarta împăratului judeca judecățile cele mai bune dintre toți cîți îi | știm și găsea cele mai drepte pedepse pentru cei 527
judecați [2]. Pe domnul insulei Lesbos luîndu-l din oraș, a poruncit să fie duși cu toții la Bizanț. Iar el însuși a pornit spre casă, după ce și-a ales băieți și fete, ca la opt sute, din cele mai bune familii din Lesbos; și triremele le-a slobozit să plece, lăsînd pe acolea în insulă vase mici. Pe sora domnului care fusese prinsă de mai înainte de împărat în Colchida, unde era soția împăratului din Trapezunt Alexie Comnen, a băgat-o pînă la un timp în harem; despre ea se spunea că din multe era cea mai frumoasă și mai chipeșă; bărbatul îi murise de mai înainte la Trapezunt și dînsa ajunsese să fie văduvă cu un singur băiat. Pe acest băiat, cînd a cucerit Trapezuntul, împăratul luîndu-l și pe el, l-a crescut cu multă grijă între băieții de la Poarta împăratului, chiar după fratele de la Bizanț, băiat al lui Amurat [3]. Pe fata împăratului de la Trapezunt, cu numele Ana Christiana, pusă sub pază din hotărîrea împăratului, a măritat-o după Zagan, care a fost guvernator al Macedoniei de jos, de cînd îi luase locul de guvernator în Peloponez și-l dăduse feciorului lui Alban, zis Iyon [4], deși mai pe urmă împăratul a despărțit-o pe aceasta de acela, pentru că o silea pe aceasta să treacă la legea lui. |

---

[1] Diafragmei, anatomic.

[2] Tradus din cuvînt în cuvînt: „găsind cum trebuia să se desfășoare pînă la capăt judecata (pedeapsa) față de cei ce se judecau".

[3] Loc cu înțeles întunecat ca atîtea altele în Laonic Chalcocondil; poate că vrea să spună că avea grijă ca de un frate; sau poate după παῖδα trebuie pusă o virgulă și atunci s-ar traduce: „după băiatul din Bizanț, frate al lui Amurat", ceea ce însă e puțin probabil din cauza vîrstei.

[4] În manuscrise ἰυῶν și ἰυῶ, dar pare să fie o greșală pentru Ἰησῶ, adică „numit Iisus, Ese". Cf. p. 316, 16 și p. 313, 40.

528 Pe domnul insulei Lesbos nu cu mult mai pe urmă, găsindu-i o vină, l-a prins şi l-a închis, ţinîndu-l sub pază, pentrucă că, după cum eu unul am aflat, împăratul nu avea gînduri bune asupra acestui domn şi era de mai înainte necăjit asupra lui pentru multe lucruri urîte şi păgubitoare faţă de casa împăratului; dar precum se spune de alţii, pentru că un copil de casă fugit de la Poarta împăratului, a sosit la acest domn din Lesbos şi, trecînd la legea lui Iisus, a ajuns băiatul favorit al aceluia. Cînd însă insula a fost cucerită şi a ajuns la Bizanţ, domnul şi-a uitat de băiat şi, trimiţîndu-l între daruri la împărat, copiii de casă l-au recunoscut şi au spus împăratului. Şi pe băiat l-a oprit şi pe domn l-a prins şi l-a aruncat în catuşe împreună cu vărul său Luciu care de băiat ajunsese stăpînitor al oraşului Enos şi ajutase pe domn la uciderea fratelui şi la luarea domniei totodată. Dar nu cu mult mai tîrziu li s-a întîmplat şi lor acelaşi lucru. Căci cînd amîndoi ajunseseră într-o situaţie imposibilă şi nu ştiau cum să găsească vreo cale de scăpare din închisoare, au dat declaraţie că amîndoi doresc mult să treacă la legea strămoşească a turcilor. Şi, ce-i drept, însuşi împăratul le-a trimis în dar caftan şi cucă şi, tăindu-i împrejur, i-a pus în liber-
529 tate zile nu prea multe; după aceea însă de îndată iarăşi | i-a aruncat în închisoare şi i-a ţinut pînă ce i-a luat şi i-a măcelărit[1].

Construcţii ; stăpînirea mării ; închiderea Elespontului.

Anul acesta deci dară împăratul a făcut două expediţii războinice, una asupra dacilor, cealaltă asupra insulei Lesbos, şi cînd a ajuns acasă, iarna începuse acuma. Şi peste iarnă a rămas în Bizanţ şi şi-a pregătit o flotă şi în Marea Neagră şi a construit trireme ca la treizeci; şi ridicînd clădiri de temple şi palate împărăteşti, se gîndea, oraşul Bizanţ să şi-l facă o puternică bază maritimă, încît să poată slobozi în mare o flotă de seamă bine pregătită; căci chibzuindu-se a aflat, că de va fi stăpîn pe mare, i se vor pleca mai lesne şi ţările duşmane. A ridicat şi dealtcum clădiri vrednice de a fi amintite, după cetatea Tăierea-Gîtului de la marginea Propontidei, şi anume cetatea din Bizanţ de lîngă Porţile numite de Aur, într-un chip vrednic de a fi amintit, cu turnuri foarte mari, vrednice de a fi văzute, şi palatul împărătesc dinăuntru şi podul de la Scopie peste rîul Axios şi palatul împărătesc de la Adrianopole, dincolo de rîul Tearos, unde se revarsă în Ebros; şi o cetăţuie în Asia, pe la Maditos, unde Elespontul e cel mai strîmt, cînd pluteşti spre înăuntru; şi în Europa altă cetăţuie în faţa cetăţuii din Asia, încît
530 oraşul Bizanţului şi Marea Neagră îi erau apărate bine, | iar oraşele de la marginea Elespontului care îi făceau serviciu însemnat pe mare,

---

[1] Cf. Ducas, XLV, 23, ed. Grecu.

îi erau întărite puternic. Ridicînd aceste cetățui în Europa și Asia, a pus în amîndouă cetățuile tunuri din cele mai mari, la treizeci, și din celelalte nu puține. Făcînd acest loc port pentru corăbii, nu îngăduiau nimănui să treacă prin Elespont, dacă navigatorii nu debarcau și nu se arătau comandantului de aici la control.

Despre neamul ilirilor.

Toate acestea le făcuse el, pe cît mi se pare, în vederea războiului cu venețienii, pe care-l pregătea de mult și pîndea cum l-ar putea face cu cei mai buni sorți de izbîndă. Ci aceste pregătiri nu ajunseseră încă la capăt, cînd s-a ridicat cu război asupra venețienilor și-l purta; atuncea însă la sosirea verii, a pornit cu război asupra ilirilor. Despre acest neam al ilirilor, vechi și cu așezările spre Marea Ionică, se pomenește că deseori a ajuns la mare renume. Se numesc însă aceștia bosniecii de acuma. Ci dalmații și misii totodată și tribalii și pe lîngă aceștia încă sarmații au același grai cu totul asemănător [1], încît fără nici o greutate se înțeleg între ei. Lucru firesc ar fi să se creadă că aceștia, pornind mai degrabă din regiunea de la Marea Ionică și fiind un neam mare și deseori făcînd isprăvi renumite, și-au supus Tracia și trecînd peste Istru, | s-au
așezat cu locuințele în țara Sarmației, decît după cum cred unii că, alungați 531
fiind de sciți, au trecut în regiunea din aceste părți ale Istrului și, subjugîndu-și astfel Tracia, au ajus pînă la colțul golfului [2] și s-au așezat cu locuințele. Aș rămîne însă uimit, dacă cineva pe iliri făcîndu-i albanezi, ar conchide presupunînd că ilirii din colțul mării Ionice au înaintat spre Epir și Etolia și țara Tesaliei. Mai curînd e că întreg ținutul de la Epidamn și pînă la sînul numit Carnerio, pe o întindere de vreo trei mii de stadii [3], este locuit de un singur neam, care vorbește aceeași limbă și care spre interior ajunge pînă la Istru și trece pe lîngă țara lui Sandal și a împăratului de aici, urmînd îndată și tribalii totodată și misii. Dar avînd în vedere mai ales că neamul iliric a ajuns la mare putere și astfel s-a răspîndit peste o bună parte din Tracia, pot să spun că mai degrabă iliri decît albanezi formează acest neam. Eu unul mă alătur însă și părerii acelora care susțin că neamul iliric își are numele de la țara sa, anume dat fiindcă s-a diferențiat, vorbind cînd o limbă cînd alta, încît multe neamuri de aici, cu totul deosebite la grai între ele, au dobîndit numele acesta, numindu-se iliri. Ci despre acestea am scris așa îndeajuns atîta! Și dacă neamului acestuia nu i | s-a
spus nimerit numele acela, din cauza țării însă, pe care o locuiesc, vădită a 532
ilirilor, face să-și poarte numele acesta; și nu i s-ar putea lua în nume de

[1] Ca și bosniecii.

[2] Marginea de nord-est a Mării Adriatice.

[3] Vreo 533 km.

rău aceluia care are așa părere despre ei. Căci eu unul despre albanezi aș spune mai degrabă că se țin de macedoneni sau de altcareva dintre popoarele din lume; căci nici cu unul nu se potrivesc decît cu neamul macedonenilor. Ci despre acestea să fie destul acestea ce s-au spus, pentru mine însă să fie numiți cu numele acesta, iliri, cei care locuiesc la Marea Ionică pînă la promontoriul numit Istria spre colțul golfului, unde ajunge pînă în mare, ca și ilirii ce locuiesc interiorul țării de aici.

Mai întîi asupra lui Vlad Țepeș și apoi a regelui Bosniei.

Asupra împăratului acestora a pornit cu război împăratul Mehmet din cauza tributului; căci cînd a sosit la acel împărat un crainic, cerînd să ducă tributul cît mai repede la Poarta împăratului și să nu mai tărăgăneze, el avea adunat tributul, care era de cincizeci de mii de galbeni, și a arătat crainicului împăratului că tributul ar fi gata și că fusese pregătit, totuși nu dorește să trimită împăratului banii și să fie lipsit de aceștia; și că nici nu e în interesul său, ci, dacă o să trebuiască să aibă război cu împăratul, cu aceștia o să poarte războiul și s-ar putea să se pregătească mai bine de război; și dacă o să trebuiască să se ridice și să plece în altă țară, avînd banii aceștia, va fi mai bine de el. Crainicul
533 așadar | ascultînd aceste cuvinte, să-i mai fi spus: „O, împărate al acestei țări, bine ar fi banii aceștia să rămînă la tine, fără să calci tratatul de pace. Dar dacă rupînd pacea cu aceasta, crezi că va fi mai bine de tine, teamă mi-e să nu-ți fie mai rău din cauza aceasta. Căci cu dumnezeu să aibi banii aceștia e mult mai bine, dar iar cu dumnezeu să fii lipsit de aceștia e mai bine decît păcătuind față de acela, să fi cîștigat mult mai mult decît aceștia". — Spunînd acestea, crainicul a plecat la împărat și, raportîndu-i vorbirea ilirului, l-a făcut pe împăratul să se ridice cu război asupra amîndurora.[1]

În timpul acela adică întreprindea expediția asupra domnului Daciei, care în mare măsură își bătuse joc de casa împăratului și-i ucisese solii. Ci atuncea pornind asupra dacilor, nu i-a fost cu putință să se răzbune pe împăratul ilirilor.

Anul acesta însă, de îndată ce i s-au strîns la Adrianopole armatele Asiei și Europei, la început de primăvară, a pornit asupra ilirilor, purtîndu-se cu gîndul să năvălească și în țara lui Sandal. Dar împăratul acesta fiind copil din flori al împăratului de mai înainte al ilirilor, s-a luat la ceartă cu frații săi, porniți să ia domnia țării, și trimitea soli la împărat; și ei i s-au încredințat lui ca arbitru și pe acesta l-a pus împărat al țării

[1] Asupra domnului Țării Romînești, Vlad Țepeș și asupra regelui Bosniei Ștefan Tomașevici.

și a poruncit guvernatorului de la Scopie Isac care era în hotar cu țara
ilirilor, să stea acestuia | în ajutor să poată lua domnia. Și dîndu-i armată 534
în contra fraților, pustia țara și făcea robi și, după ce l-a pus în domnie
purta război în contra fraților împreună cu acest împărat al ilirilor. Și
turcii care locuiau în vecinătatea acestei țări, luau foarte mulți robi din
această țară. Din ocoalele tuturor orașelor cîte le știu eu, au luat robi
și-i treceau și în Europa și în Asia. Și decînd a reînființat orașul Scopie și
Iisus, feciorul lui Isac, cîrmuind din partea împăratului acest oraș, mult
timp a prădat cel mai mult țara ilirilor, din cîte le știm noi, și să fi scos
robi cîți niciodată n-ar fi putut să aibă nădejde că pot trăi în țara aceea.
Dar aflu că țara se întinde din țara tribalilor și de la rîul Dorobice pînă
în țara lui Sandal și pînă la Golful Ionic, la opt sute de stadii [1] în lungime;
în lățime însă pînă la vreo două mii de stadii [2], țara ajunge pînă la peoni
și tribali. Și de la tribali urmează îndată țara lui Isaac și apoi țara lui Paul
și orașele care ajung pînă în chiar țara împăratului ilirilor. Aceștia purtau
război și mai înainte cu împăratul, oscilînd cînd spre tribali, cînd însă și
spre peoni | și, aducînd pe turci, jefuiau țara de la graniță a ilirilor. Și 535
cu tribalii purtau război; și domnul tribalilor, ieșind cu armata, împresura
orașele; după aceea însă încheind un tratat, a ținut pace cu aceștia. Și
Sandal purta și mai înainte război cu aceștia și, aducînd armată de a împă-
ratului, jefuia țara acelora. Așa se făcea că singuri aceștia, certîndu-se
între ei și aducînd armată străină de a împăratului, pricinuiau mari strică-
ciuni țării lor, armatele scoțînd de fiecare dată robi foarte mulți și stricînd
foarte țara. În vremea aceea deci și Isaac și Paul încheind alianță cu împă-
ratul ilirilor, se purtau cu gîndul și dînșii să înceapă război cu împăratul,
dacă pe turci i-ar reține vreo acțiune din partea peonilor.

Cucerirea Bosniei, 1463. Dar împăratul cum mergea, a trecut peste rîul Dorobice care
desparte țara tribalilor și a ilirilor; și trecînd spre rîul Ilirisos
care e navigabil, a trecut peste el; armata pedestră pe caice, care din po-
runca lui au fost construite aici. Caii însă i-a băgat în rîu, ca să treacă
armatele. Această oaste a împăratului a fost la o sută cincizeci de mii de
călăreți. Căci această armată afară de ieniceri și azapi care merg cu el
în război ca pedestrași, și cîți i-ar fi de trebuință la diferite servicii ale
armatei, mulțime care nu e bună de război, cealaltă oaste a împăratului
merge de-a călare cel mai mult | dintre oamenii care îi știm noi. Dar sînt 536
duse și animale de povară de multe feluri, precum am arătat și mai înainte.

---

[1] La vreo 142 km.
[2] La vreo 355 km.

Trecînd peste Ilirisos [1], îndată ce a năvălit în țară a început să impresoare orașul Bobobice [2], situat la intrare. Acest oraș este așezat pe un munte înalt și e bine apărat din fire. Cu tunurile băgînd spaimă în cei din oraș, cu cele înclinate în sus și cu cele așezate orizontal, a cucerit orașul. Și o parte din locuitori a lăsat-o pe loc, alta a dăruit-o mai marilor turcilor, iar a treia a trimis-o la Bizanț.

De la Bobobice[3] însă, înainte de ce să-și fi supus capitala țării, a dat îndată ordin, ca Machmut să aleagă pe cei mai buni din armata Europei și să meargă înainte asupra locului în care ar putea afla că se aține împăratul ilirilor. Acesta deci luînd pe aceștia a pornit să meargă din răsputeri pe rîu în sus. Venind la Gaitia, și aflînd că împăratul [4] ar merge înainte, a trecut peste rîu și a plecat în sus asupra orașului Clitie, fără să zăbovească de loc în cale ; și a găsit rîul despărțit în trei și, trecîndu-l, a doua zi a sosit la Clitie.

Împăratul însă ridicîndu-se apoi, a sosit la Gaitia, capitala țării ilirilor. Și îndată ce s-a apropiat, orașul i s-a supus prin bună învoială ; căci cînd a aflat că orașul Bobobice [2], din toate cel mai întărit, a fost cucerit de împărat, celelalte orașe s-au umplut îndată de spaimă | și fie-
537 care s-a grăbit s-o apuce înainte, în dorința de a-i face împăratului pe plac. Cei din Gaitia așadar, îndată ce împăratul a sosit mai aproape, au trimis pe cei din fruntea orașului, de i s-au predat, și-i cereau să se cîrmuiască după legile din străbuni. Și le-a îngăduit ce-i cereau ca împăratul să le îngăduiască ; mai pe urmă însă, îndată ce a luat în primire cetatea orașului și a pus în ea o garnizoană, și-a ales băieți din cei mai buni pentru sine și mai luînd încă vreo cîțiva, i-a împărțit oamenilor din suita sa.

De îndată ce a luat în primire acest oraș, a poruncit marelui vizir al Porții Machmut să ia armata Europei și să meargă cît mai repede asupra împăratului ilirilor ; căci aflase că se aține într-un oraș, cinci zile depărtare de Gaitia, așteptînd ce întorsătură vor lua lucrurile în Iliria. Orașul acesta în care rămase împăratul, se chiamă Clitie ; și i s-a mai vestit lui Machmut că băiatul fratelui aceluia, în vîrstă de treisprezece ani, se află în oraș. Luînd deci armata Europei, sosește a doua zi la rîul cu numele ⟨Sanna⟩ [5], navigabil ; și împăratul ilirilor își punea mare nădejde în el,

[1] Manuscrisele scriu ἰλλυριόν—„Ilirios", schimbat de Darkó în Ἰλλυρισόν, precum e în manuscrise la p. 301 r. 28 ; Fabrot însă l-a schimbat pe acesta în Ἰλλυριόν, precum e în p. 302 r. 1.

[2] Manuscrisele ne dau Δοβοβίκην—„Dobobice", îndreptat de Darkó în Βοβοβίκην după nota la § 5 din cap. 15 cartea a IV-a a istoriei lui Critobul din ediția C. Müller în *Fragmenta Historicorum Graecorum*, vol. V, Paris, 1870, p. 147.

[3] În manuscrise Δοβοβίκης' (vz. n. 2).

[4] Regele Bosniei Ștefan Tomașevici.

[5] După „numele" se presupune că lipsește ceva și Tafel voiește să întregească această lipsă cu Σάνναν.

pentru că era navigabil, şi neaflîndu-se corăbii mari pe rîu, nu-i venea să creadă că, trecînd peste rîu, să vină asupra lui. Cînd însă armata a venit aici | aproape de rîu, Machmut îi pripea aici pe cei mai de frunte din oaste **538** să săvîrşească o mare ispravă pentru împăratul, trecînd rîul şi prinzînd pe împăratul ilirilor ; şi le grăia unele ca acestea : „Bărbaţi turci, acuma să se arate careva din voi bărbat vrednic, trecînd fiecare cu picioarele peste acest rîu ; căci nu-i va părea rău, oricare va trece cel dintîi, de marea răsplată ce va lua de la împărat !".

După aceste cuvinte, oamenii împăratului s-au apucat să treacă. Şi aici se spune că cel dintîi feciorul lui Turachan, Omar, guvernator al Tesaliei, pornind cu oamenii săi, au sărit în rîu şi, înotînd puţin, au trecut ; şi atunci îndată, a trecut deodată şi cealaltă oaste peste rîu. După ce au trecut, îndată au început să cutreiere ţara, ca pe împăratul ilirilor, umplut de *spaimă, pînă să apuce să fugă, cavaleria uşoară,* la orice primejdie ar ajunge, năpustindu-se să-l prindă. N-au putut da însă peste el, căci plecînd se pune la adăpost într-un oraş de al său cu numele Clitie. Dar refugiindu-se, este împresurat de Machmut. Oraşul este aşezat într-un loc mlăştinos. Şi întinzîndu-se lîngă el mari mlaştini, îl fac bine apărat şi inaccesibil. Atuncea însă întreg locul era uscat de arşiţă. Şi armata venind asupra lui, împresura oraşul ; lîngă oraş se găsea mult stuf şi s-au apucat şi-l duceau în şanţ, cu gîndul să aprindă stuful | şi cu foc să-i silească pe cei din oraş **539** să cadă la învoială, fără să şi vrea. Ostaşii ilirului şi cei din oraş, văzînd aceasta şi socotind că nu vor fi în stare să ţină mult timp piept la împresurare, au trimis vorbă lui Machmut, că ei înşişi se vor preda, cu condiţia ca, împăratului lor, împăratul să nu-i facă nici un rău ; şi se vor supune, dacă i s-ar întări prin jurămînt, că turcii îl vor trata bine şi nu o să îndure nici un rău din partea lor. Făcînd ilirul aceste propuneri. Machmut le-a primit şi a încheiat un tratat de pace. După ce i l-a întărit cu jurămînt în condiţiile propuse, împăratul a ieşit din oraş şi el a luat în primire oraşul ; şi împărţind locuitorii din oraş în trei, o parte a lăsat-o pe loc, alta şi-a împărţit-o el cu cei din fruntea oştirii, iar a treia a dus-o şi a dăruit-o împăratului. Aşa a fost prins deci dară împăratul ilirilor la Clitie şi împreună cu el băiatul fratelui său, ca de treiprezece ani.

Raguza în război cu Sandal.

Soţia lui însă a apucat de mai înainte să fugă la Raguza, oraş la marginea Mării Ionice [1] şi a plecat cu voia bărbatului, luînd cu dînsa multă avere. *Acest oraş a fost întemeiat de ilirii din* partea locului ; bărbaţi străluciţi, adunîndu-se în acelaşi loc | şi, înţele-

---

[1] Însemnînd şi Marea Adriatică.

540 gîndu-se foarte bine între ei, au durat orașul foarte puternic și l-au înconjurat cu ziduri foarte tari. Îndeletnicindu-se cu comerț pe uscat și în Marea Ionică, a ajuns unul din cele mai bogate orașe din partea locului; mai ales înzestrat cu legiuiri bune și, conducîndu-se după o constituție aristocratică, ei și-au împodobit orașul cu clădiri, fiind, ce-i drept, nu prea arătos, dar în stare să aibă cetățeni destoinici și cuminți. Orașul acesta se mărginește cu țara lui Sandal și, începînd război cu el, era în ceartă și se războia. Și pe cît mi se pare, pricina la această ceartă a dat-o Sandal și pe nedrept i-a silit la război. Ce-i drept, pe feciorul acestuia, un tînăr de toată vrednicia, care se refugiase cu maică-sa la Raguza, n-au voit să-l extrădeze, deși îl cerea de la ei; și de aceea le-a declarat război și le-a pustiit pămîntul. Atunci aceștia l-au ales comandant pe feciorul aceluia și dîndu-i bani din belșug, s-au războit cu Sandal, ducînd pînă la capăt războiul. Pricina însă pentru care feciorul și soția lui au fugit și s-au adăpostit în acest oraș se spune că a fost următoarea : În țara lui să fi sosit de la Florența din Italia o femeie despre care se dusese vestea că e de o înfățișare prea frumoasă, dar care era de o viață ușuratecă. Auzind el că femeile din Florența se deose-
541 besc de | multe prin frumusețe și cumințenie, a chemat-o în fața lui, dorind s-o vadă, și cum a văzut-o că e foarte frumoasă, s-a îndrăgostit de femeie; și îndrăgostindu-se, nu după mult timp și-a făcut de lucru cu ea și dragostea îl apucase rău; și trăia cu femeia; și de dragostea femeii făcîndu-se ursuz, nu se mai uita la soția lui legiuită și nu avea nici o grijă de dînsa. Și despre acea femeie se spune că, ținîndu-se după negustori, a ajuns de la Florența în localitate. Sandal așadar trăind cu aceasta, soția îl ura și nu-l putea suferi. De aceea, neputînd răbda ca o astfel de ocară să cadă asupra tînărului ei fecior, revoltată a plecat în taină cu feciorul în orașul Raguza. Acesta așadar, prin trimișii săi, cerea să se întoarcă în țară și să nu trăiască în țară străină și să-i facă această rușine între oameni. Dar soția n-a dat urmare chemării și-i spunea mereu că nu se întoarce, dacă nu o trimite înapoi la Florența pe femeia aceea, sau să o aibă țiitoare, cît o vrea. Acestea așadar se spune că s-au petrecut așa și feciorul, certat cu tatăl și pus de raguzani general-comandant, purta război cu tatăl său; și s-a luptat cu tatăl său, de parcă se răzbuna asupra firii și l-a pus pe fugă chiar pe tatăl și a ucis mulți din armata lui, făcînd față de tatăl său lucruri neîngăduite și potrivnice bunei cuviințe. |

542 Așadar și acesta trimetea deseori soli la împăratul, ca împreună să lovească în împăratul ilirilor; și a adus armată de turci și-i strica țara. Atuncea, îndată ce i s-a vestit că împăratul năvălește în țara ilirilor, făcea și dînsul pregătiri, ca, pe cît i-ar fi cu putință, să se apere, dacă armata împăratului ar intra în țara sa.

Dar să mă întorc la acel loc din povestire, unde am arătat mai înainte că, după ce Machmut al lui Mihail a luat în primire pe împăratul, a mers cu el și în alte orașe; și-l arăta pe împăratul și i se supuneau. Și Machmut era ocupat cu aceasta; iar pe Omar al lui Turachan trimițîndu-l asupra celorlalte orașe din țara ilirilor, el însuși a plecat spre tabăra împăratului. Și împăratul nu era mulțumit cu jurămîntul și era mînios că, fără nevoie, ar fi făcut împăratului ilirilor jurămîntul; și l-a pus sub pază pe împăratul și-l purta cu sine, străbătînd țara lui Sandal. Căci din țara ilirilor, o parte a biruit-o și a subjugat-o însuși împăratul, alta însă a supus-o Machmut și Omar. Aici și Omar dîndu-și silință să aducă sub stăpînirea împăratului țara cît mai rămăsese, a ajuns | 543 la cea mai mare trecere între bărbații cu vază de la Poarta împăratului; și a săvîrșit mari isprăvi, fiind el între mulți alții și mai înainte bine văzut la împărat.

Acestea așadar i-au reușit pînă întru atîta împăratului, cucerind orașele ilirilor. Pe urmă trimițînd la Raguza solie, cerea pe soția împăratului. Ea însă apucase să plece de mai înainte din oraș în Italia. Căci cum a auzit că țara întreagă a ajuns în puterea împăratului, repede, cum era, s-a îndepărtat din oraș și s-a dus în Italia. Nemaiapucînd deci pe soția împăratului, solii s-au întors fără nici o ispravă.

Cucerirea țărilor lui Stante, Craic și Paul; uciderea regelui Bosniei.

Pe urmă, împăratul ridicîndu-se cu toată tabăra, a năvălit în țara lui Sandal și o pustia. Căci slobozind cavaleria ușoară de pradă, cutreiera întreaga lui țară. Apoi atacînd orașele le impresura. Și oamenii lui Sandal au atacat corturile în care dormea împăratul, porniți fiind din munți; și au izbutit să ia oarecare pradă și să se îndepărteze, fugind iarăși în munți. Căci țara are locuri pustii nu mai puține decît cea a ilirilor. Atacînd însuși el, a impresurat cîteva zile o cetățuie de a lui Sandal. Și cum nu-i prea mergea cu cucerirea orașului, s-a ridicat și a plecat prin țara lui Stante și Craic și Paul, domni de prin partea locului. Și le-a trimis crainic cu îndemnul | 544 să-și predea țara lor și în schimb vor lua de la împărat altă țară în Europa. Aceștia lăsîndu-se astfel înduplecați, s-au predat cu țara lor cu tot împăratului, gîndindu-se că e un lucru peste putință ca ei, în mijlocul țării împăratului, să poată ținea piept pînă la capăt în contra lui. Sînt deci înduplecați cu condiția să primească de la împăratul în schimbul țării lor alta. Și venind la Poartă, și-au predat țara; și nu cu mult mai pe urmă, punîndu-i sub pază, și i-a adus acasă. Și totodată a slobozit și armata pe acasă. Iar pe împăratul ilirilor, cînd a plecat din țara lui, dis-de-dimineață, cum se odihnea în tabără, a trimis după el și l-a chemat să i se înfățișeze. Acela însă pricepînd că nu la bine trimite după el, s-a

ridicat cu jurămîntul în mînă şi, cum a fost dus în faţa împăratului, i-au tăiat capul din porunca împăratului. Se spune că să-l fi dat pe mîna dascălului său Perses, ca să-l omoare; alţii însă spun că bucătarul lui a cerut să-l ucidă. Dar se spune că, împotriva părerii lui Machmut al lui Mihail, a poruncit împăratul să-l omoare pe împăratul ilirilor. Aşa deci să se fi săvîrşit din viaţă, după ce împăratul a pus capăt domniei lui.

Veneţienii ţin sfat; cuvîntarea lui Victor Capella.

Cum deci ţara ilirilor a fost cucerită şi împăratul prins s-a săvîrşit din viaţă şi ceilalţi domni erau ţinuţi în |
545 închisoare, acestea aflîndu-le veneţienii şi peonii, socoteau că nu e lucru de şagă şi s-au înspăimîntat foarte, crezînd că îndată grozăvia se va abate şi asupra lor. Şi veneţienii mai erau nemulţumiţi pentru că guvernatorii împăratului aduceau supuşilor lor prejudicii şi le pricinuiau necazuri, totuşi ţineau pace, aşteptînd să vadă ce întorsătură vor lua evenimentele pentru dînşii. Cînd însă Argos în Peloponez, predat prin trădare de unul dintre preoţii din oraş, a fost ocupat de guvernatorul împăratului, feciorul lui Alban, cu numele Iisus, şi cînd acesta pe faţă s-a ridicat acuma cu război şi Omar al lui Turachan a atacat Naupactos şi cînd oamenii împăratului, ocupînd teritoriul veneţienilor de pe la Metone, nu se mai astîmpărau, atunci n-au mai putut răbda să stea liniştiţi; ci ţineau sfat, părerile fiind împărţite în două. Şi deseori s-a întrunit Adunarea numită a celor delegaţi[1]; şi Victor din casa Capella, un bărbat proeminent prin avere şi cu multă trecere şi despre care se credea că e cel mai destoinic să ducă treburile oraşului şi care adusese de partea sa pe cei de aproape ai săi şi rudele, ca să-i voteze propunerea, s-a urcat la tribună şi a vorbit astfel: „Veneţieni, cred că deseori şi de altădată locuitorii acestui oraş, cînd se chibzuiesc, nu greşesc ceea ce trebuie; de aceea mă gîndeam
546 că e nevoie numai de o expunere | mică pentru voi. Toate lucrurile sînt doar de aşa natură, încît şi pe cei ce nu vor, îi împing la acest război. Dar nu puţini şi din cei ce ne cer să ne stea în frunte, vin la tribună şi vă îndeamnă, ca despre chestiuni mari să nu porniţi la sfat aşa cu ură şi cu necaz, ci mai degrabă cu răbdare şi să trimiteţi la barbar o solie şi să-i vorbiţi de pace, că n-ar face cu dreptate, călcînd jurămîntul şi tratatul de pace, şi să-l îndreptăm la calea cea cuviincioasă, de e nevoie, căci ne va asculta. Dacă însă e cazul să luăm asupră-ne războiul, trebuie neapărat să dezbatem îndeajuns asupra războiului acesta şi aşa să păşim la vot. Aşadar chibzuindu-ne bine, trebuie relele din fiecare eventualitate să le punem faţă în faţă şi, cumpănindu-le, să ne hotărîm pentru răul care pare mai mic. Iar

---

[1] Vezi mai sus, p. 126 rînd 28–32.

cel ce își dă votul, trebuie mai întîi să judece, ce rezultat poate să aibă
fiecare eventualitate. Aceștia adică spun că, dacă vom avea război, orașele
noastre de pe continent pînă la Marea Ionică și Peloponez și din celălalt
continent, nu vor avea cum să se țină vreun răstimp, ci le vor lipsi cele de
trebuință și se vor prăpădi, dacă un greu dă peste ele. Și lipsiți de comerțul
cu țara aceluia, spun că vom avea de îndurat mari pagube în viitor. De
aceea deci trebuie să fim răbdători și să trimitem o solie care, precum e
firesc, să se întemeieze pe vederi ca acestea. | Dar mai întîi voi începe să 547
vorbesc despre solia, cum de solii noștri, totodată bărbați de seamă și
oameni învățați, cînd au sosit, nici nu i-a păsat de ei și i-a amăgit cu vorba
și a făcut vădit drept dimpotrivă. De aceea nu știu ce i-ar putea spune solii
mai nimerit decît i-au vorbit solii ce au fost mai înainte la el, doar decît
că noi, neputincioși fiind în fața unui război, dorim pricinile de vinovăție
să le înlăturăm prin soli și situația noastră să o punem pînă în așa măsură
în fața lui. Dar despre acestea cred că era bine să tratăm cu el, dacă, prin
ocuparea orașului Argos, nu ne declara război pe față. Ne-a pus, cei drept
la încercare, pînă unde merge răbdarea noastră; și dacă le suferim se va
apuca acuma fără frică și de celelalte; iar dacă nu, va bate acuma în
retragere pînă la o limită, pînă la care i-ar fi îngăduit din parte-ne; și cu
aceasta va face numai o încercare și de bună seamă întru nimic mai puțin se
va apuca de război. Iar pe deasupra am să vă mai spun că în năvala-i
asupra Peloponezului, mai întîi s-a și oprit în Eubea la orașul Eurip, să-l
vadă bănuiesc. Și iarăși, cînd a ieșit din Peloponez, a mers a doua oară,
acuma cu oameni care să încerce vadul, și a sosit în fața orașului să vadă
cum ar putea face atacul, dacă ar năvăli asupra orașului. Și trecînd călare
strîmtoarea Euripului, încerca să-și dea seama, cum ar putea-o trece |
și atacul i-ar fi mai ușor de întreprins. Așadar acestea nu-s oare semne 548
vădite de război, pe care întemeindu-te ai putea spune hotărît că acela
de mult s-a pregătit de război, ca să lupte cu cei ce duc dezbateri așa de
naive?! Ci pentru că războiul ne e declarat, demult luînd-o înainte, unele
ni le smulge, supunîndu-și-le sieși, iar în alte locuri îndușmănind pe cei ce
stau în frunte, își pregătește calea, ridicînd pe încetul pretenții tot mai mari,
spre a cădea, de s-ar putea, pe neașteptate asupra unor nepregătiți, luînd
ce ar putea aduce sporuri însemnate puterii sale. Dacă ni se făgăduiește
că nu vom avea război din partea împăratului, susținîndu-se că acesta nu
începe război și nici nu ne smulge de sub stăpînirea noastră tot ce s-ar
putea crede că i s-ar supune cu ușurință, atunci zic să nu facem război,
ci să ținem pace, fără să-i imputăm ceva din cele ce s-ar cuveni; dar dacă
toți ni-l arată într-un singur glas că nu încetează să ne încerce cu război
în toată forma de mai mult timp, atunci oare ce e mai bine pentru noi din

acestea, să ținem pacea și să pierdem, ca și cum am fi în război cu el, sau să-i declarăm de îndată pe față război și să-i arătăm puterea noastră ce
549 poate? ! Căci în război | avem putința și să ne păzim de el, pregătiți fiind pe față, și să-l pîndim încotro va porni cu armata. Sau dacă încearcă să ne ia pe ascuns din țara noastră, să nu-l tratăm oare ca dușman, pe el care cu starea de acum are un îndoit avantaj? ! Dacă încercarea îi iese după plan și încrederea în ei ca în niște prieteni crește, acest fapt e spre cîștigul lui. Dacă însă din aceasta nu rezultă nimic bun[1] pentru el, . . . [2]. Așadar dacă acestea-s mai bune, ar trebui alese acestea față de altele. Dacă însă nu-s mai bune, să răbdăm, ținînd pace, să ne alegem mai bine acelea. Obiceiul însă a tărăgăna cu o hotărîre, eu unul spun că a păgubit, și pe mulți din lumea aceasta și nouă ne-a adus deocamdată pagubă mare, nouă care am lăsat la voia întîmplării împărăția, cînd Constantinopolea era împresurată, și pe elini și pe împăratul elinilor, cu care legăturile noastre comerciale erau mari și sporeau mereu. Iar după aceea, cînd domnii din Peloponez trimiteau soli într-una, ca să le sărim [într-ajutor în războiul ce-l aveau, am stat nepăsători și Peloponezul a ajuns sub stăpînirea acestui împărat. Și de curînd, cînd împăratul ilirilor ne cerea să-i ajutăm să se apere și pentru acest ajutor ne depunea răsplată nu mică, am rămas nepăsători și față de el și l-am lăsat să fie ucis de turci. Faptul că am lăsat la voia
550 întîmplării toate acestea, ne aduce rușine și ocară la alții | de prin Europa, ca unii ce din interese comerciale și pentru cîștig urît am lăsat să fie nimicite de acest împărat neamuri de același fel ca noi. În puține cuvinte pot să spun că, de facem de îndată înțelegere cu peonii și începem împreună război, o să ne fie dat să ne bucurăm de ale noastre; dacă însă răbdăm și stăm liniștiți, în puțin timp veți vedea că ne atacă nepregătiți și ne va smulge țara cîtă se întîmplă să fie în graniță cu el. Eu unul deci sînt de părere să trimitem soli la peoni și bani; și înșine pe lîngă altele ce le avem, să echipăm de război corăbii, cît de multe am putea. Dar să luăm în ajutor la acest război și pe marele arhiereu, punîndu-l în fruntea întregii întreprinderi; și Peloponezul să încercăm a-l răscula. Căci dacă pe celălalt despot care s-a lepădat de împărat și dispunea de mijloace moderate, l-au urmat peloponezienii răsculați, atunci cei ce au părăsit Constantinopolea și cei ce au ajuns în tot felul de situații grele, s-ar alătura în număr cu mult mai mare, dacă ar vedea venind pe mare o putere însemnată; și pe u cat să aducem din Italia călăreți greu înarmați la două mii; și pe oamenii

[1] Manuscrisele ne dau κακὸν—„rău", îndreptat de Tafel în καλὸν—„bun", îndreptare primită și de Darkó în ediția sa.

[2] După αὐτῷ „pentru el", Fabrot crede cu drept cuvînt că lipsește ceva, deși manuscrisele nu ne-o arată.

din Creta, urmăriți pentru vinovății, să-i trimitem în Peloponez pentru izbăvirea vinovățiilor. Văzîndu-ne că facem acestea, ne vor urma [1] de îndată și, trecînd de partea noastră, ne vor aduce Peloponezul supus, de unde vom putea dispune de | țara aceluia și să scoatem venit destul. Acestea 551
deci punîndu-le la cale cu peonii, ei de la Istru, iar noi din Peloponez, porniți, să atacăm țara de sub domnia aceluia și să nu ședem, uitîndu-ne nepăsători, cum țara noastră este pustiită și cum supușii noștri sînt tîrîți în robie; și să fie nevoiți odată să facă altă alegere, apucînd-o înainte la război".

Veneţienii declară război şi trimit soli la papa şi la unguri.

După cuvîntarea aceasta a lui Victor, mai mulți au și trecut de partea părerii lui. Voturile își țineau cumpănă, totuși cei pentru declararea războiului au cîștigat majoritatea. Apoi de îndată s-a hotărît să trimită soli la marele arhiereu și așijderea să trimită îndată la peoni soli cu bani. Solii sosind deci la prea înaltul arhiereu, i-au vorbit potrivit vederilor venețienilor, că de mult ar fi timpul să ia parte împreună cu ei la războiul în contra barbarilor, de întreprinderea căruia și mai înainte el însuși s-a preocupat la Mantua. Dar arhiereul luîndu-le vorba din gură, le-a spus că e nepărată nevoie să-l înlăture mai întîi pe barbarul cel mic și așa să pornească apoi și asupra celui mare, aluzie făcînd la domnul din Arimini, cu care era în război și se luase la ceartă pentru un lucru care face să-l trecem sub tăcere. | De aceea
552 folosindu-se de un pretext ca acela, purta război.

Și așa arhiereul pe venețieni i-a amînat, căci își avea războiul său cu conaționalii. Apoi cei trimiși la peoni, ca să-i asocieze la război, s-au înfățișat la împăratul peonilor și în adunare au ținut o cuvîntare ca aceasta: „Peoni, voi vedeți bine purtarea împăratului turcilor cît de departe a ajuns, cu ce tiranie i-a subjugat în lume pe cei de același neam cu noi și cum, prădîndu-ne și nouă țara, a umplut Asia și Europa de prizonieri robi. Și trecînd mereu și pestre Istru, pustiesc țara și dau foc. Dar că acel barbar n-a trecut încă peste Istru chiar în țara voastră să facă

Ţara Romînească pustiită; omul turcilor pus domn.

război, evident voi vă gîndiți că se întîmplă pentru că, de ați trece asupra lui, i-ați tulbura mult lucrurile. Dar pe elini și pe împăratul elinilor i-a desființat acum, apoi țara tribalililor a adus-o sub stăpînirea sa și întreg Peloponezul l-a subjugat și pe împăratul Trapezuntului și l-a supus și țara i-a cucerit, și apoi în Dacia a pus domn omul său și țara ilirilor a pustiit-o și totodată pe împăratul l-a ucis, un om cumsecade și de treabă; după ce în timp așa de puțin, a nimicit atîtea stăpîniri, ce planuri credeți

[1] Manuscrisele ne dau ὄψονται—„vor vedea", îndreptat bine de Tafel în ἕψονται—„vor urma".

că le va avea acela pentru viitor?! De bună seamă nu se va astîmpăra
de loc, ci pornind mai departe să atace pe vecinii acestora, va |
553 căuta şi ţările care sînt ale acelora, să şi le supună, năpustindu-se cît
mai repede ar putea, asupra lor. Şi acuma vine negreşit şi asupra
voastră şi cu toată puterea va încerca să treacă şi să vă robească
ţara şi celor de la conducere să le aducă moartea cea mai ruşinoasă. Căci
în sufletul său nu se poate împăca nicidecum cu oameni de ai noştri şi cu
cei ce sînt de legea noastră, ci întocmai tot aşa de aspru şi neînduplecat
se întîmplă să fie şi faţă de cel ce cu bine se apropie de el. Aţi aflat doar
ce a făcut acela care a domnit mai înainte, împăratului Ladislau, măcar că
acesta poate că şi-ar dobîndi iertare, deorece prins în luptă l-a ucis; dar
împăratul David al Trapezuntului şi cel al ilirilor şi domnul din Lesbos şi
ceilalţi, ce rău i-au făcut aceia, de-i omoară unul după altul pe toţi?!
Aşadar, dacă vă pregătiţi să porniţi asupra ţării aceluia şi să-i faceţi război,
poate că aţi putea abate năvala lui ce ar avea să urmeze asupra Peoniei.
Dacă însă zăboviţi, răbdînd unele ca acestea, atunci acela va trece cu armata
şi teamă îmi e că, făcînd odată un pas greşit, toate acestea să nu ajungă
sub stăpînirea lui şi pe voi să nu vă dea pierzării în chipul cel mai jalnic".

Răspunsul regelui Matei Corvin; ungurii trec Dunărea.

După ce veneţienii au spus acestea, împăratul peonilor,
luînd cuvîntul, a spus unele ca acestea: „Veneţieni,
554 bine vorbiţi şi | parcă la multe lucruri sînteţi bărbaţi
nu nepricepuţi, şi în alte lucruri ale vieţii şi cînd e să
chibzuiţi asupra ce vă interesează. Dar lucrul acela parcă nu ni l-aţi amintit
că deseori am căutat să vă luăm împreună cu noi la război în contra tur-
cilor şi că n-aţi voit să ne staţi într-ajutor, deşi vă chema alături de noi
totodată şi cel mai mare arhiereu, ci vă învoiaţi cu barbarul şi de noi nici
pomeneală nu făceaţi; şi spuneaţi că vă facem o rugăminte nedreaptă,
cerîndu-vă să luptaţi în contra barbarului, din partea căruia n-aţi suferit
nici un rău. Şi noi aşa deseori trecînd peste Istru,am avut de îndurat su-
ferinţe nespus de mari. Şi mai întîi şi-a pierdut viaţa împăratul acestei
ţări Ladislau care a fost un bărbat strălucit; apoi a doua oară iarăşi mulţi
şi totodată bărbaţi străluciţi la Cosovo în ţara tribalilor, unii au căzut
în război, iar alţii au fost prinşi de turci. Aceste imputări aşadar avem să
vi le facem deocamdată. Dar să dăm ajutor, luăm asupră-ne de îndată
neapărat, trecînd peste Istru, să stricăm pe această cale, pe cît se poate,
ţara barbarului. La primăvară dar vom porni cu armata asupra aceluia
şi vom face ce va da dumnezeu. Dar trebuie şi voi să năvăliţi deodată în
Peloponez şi căutaţi să-i faceţi stricăciuni cît de mari puteţi, ca acţionînd
555 din amîndouă părţile, să-i dăm de lucru din greu | şi să putem merge cît

mai deplin mînă în mînă la purtarea războiului". — Spunînd acestea şi fiind gata să înceapă pregătirile, a luat în primire banii, la douăzeci şi cinci de mii de galbeni.

Acesta deci s-a pregătit astfel de război şi, strîngîndu-şi o armată de douăzeci şi cinci de mii, a trecut peste Istru şi strica ţara împăratului. Sabatin, cînd a fost, de a prădat Peonia, a zidit pe lîngă Belograd şi o fortăreaţă şi, lăsînd înăuntru şi o garnizoană, oameni de la Poarta împăratului, a plecat. Năvălind foarte aproape de oraş, a împresurat această fortăreaţă; apoi cutreierînd şi prădînd ţara împăratului de pe la rîul Sava, a luat robi din ţară, tribali şi totodată turci, şi a plecat înapoi, întorcîndu-se acasă. Se spune că a dus cu el la douăzeci de mii de robi de război.

Veneţienii năvălesc în Peloponez, 1463; închid Istmul.

Şi peonii au făcut acestea aşa; veneţienii însă, îndată ce-şi luară aliaţi şi pe peoni, echipînd treizeci şi cinci de trireme şi cu douăsprezece corăbii mari, au plutit spre Peloponez. În corăbiile mari îmbarcînd şi două mii de călăreţi italieni, deplin înarmaţi au debarcat în Peloponez; apoi şi-au ales general-comandant un bărbat de seamă din casa Loredano, încredinţîndu-i lui întreprinderea, şi l-au pus conducător peste ţinuturile de la marginea | Mării Ionice şi Egee, dîndu-i toată puterea să dispună, 556
cum va crede, ca războiul să iasă cît mai bine. Iar dinspre Creta au dat de veste celor urmăriţi pentru vinovăţii şi refugiaţi în locuri adăpostite, să vină fără nici o teamă la război. Adunîndu-se, au fost la patru mii şi au debarcat în Peloponez şi au îndemnat pe peloponezieni să se lepede de împărat. Şi peloponezienilor fiindu-le frică grozav, trimiteau vorbă să închidă Istmul cu zid, ca astfel să-i prindă pe ienicerii împăratului înăuntrul oraşelor; şi aceia ajunşi la desnădejde să se predea, ca să poată pleca nevătămaţi. Laconica şi Tenaron şi cei de pe la Epidaur s-au răsculat îndată, cum au năvălit veneţienii; s-au ridicat şi arcadienii şi pelenii. Guvernatorul Peloponezului însă se aţinea în Leontii de la Megalopole şi trimitea iscoade să vadă ce întorsătură o să ia lucrurile; şi trimiţînd crainic la împărat, îi arăta că veneţienii răsculînd ţara, vin cu război şi că, atacînd Argos dinspre Nauplion, l-au împresurat şi de pe uscat şi de pe mare, bătîndu-l, şi că s-au silit să-l cucerească. Înăuntru se aflau cincizeci de ieniceri de ai împăratului şi căpitanul acestora; şi s-au supus veneţienilor prin bună învoială şi i-au lăsat să plece, fără să sufere ceva. Aceştia au scăpat aşa, ca să nu piară; şi veneţienii ocupînd Argos, au lăsat o garnizoană şi un comandant în oraş. Aici, veneţienilor | li s-a întîmplat următoarea 557
păţanie. În timpul cînd au ocupat Argos, au trimis în ajutor oameni sub conducerea unui bărbat Ieronim din neamul Bernardo, poruncind să

înainteze pe marginea mării, ca să poată ajunge la Argos. Acela însă neascultînd, a mers pe drumul dinăuntrul țării care ducea pe sub poalele munților. Aici, turcii punîndu-se de mai înainte la pîndă pe drumul ce duce la Argos, s-au tupilat cu o sută de oameni și așteptau, dacă argeenilor le vine vreun ajutor. Cînd l-au văzut pe Ieronim ducînd oameni spre Argos pe drumul dinăuntrul țării, au apucat-o înainte să ocupe și poalele muntelui și țărmul mării, luîndu-i la mijloc pe venețienii care mergeau într-ajutor. Și cum au făcut-o, i-au pus îndată pe fugă și i-au prins pe aceștia, omorînd ca la două sute. Ieronim însuși a scăpat cu viață. Și urcîndu-se într-un vas ce acosta undeva pe acolo, spunea că ar fi din partea generalului comandant, avînd să plece pe mare la Eghina. Iar cînd a sosit la Eghina, a cerut să-l treacă și să-l debarce la Eubea. Trecînd însă în Atica, de aici a mers la împărat. Nu cu mult mai tîrziu, acesta întorcîndu-se iar la venețieni, au avut de suferit grea pedeapsă.

558 Dar venețienilor le puneau în vedere elinii și totodată | albanezii din Peloponez și-i îndemnau și Rali și Petru Șchiopul că, dacă ar închide Istmul cu zid, atunci peloponezienii, răsculîndu-se de îndată, vor trece de partea lor ; căci aceasta le-ar fi oarecum un îndemn de mare folos la răscoală. Și atunci au hotărît să meargă cu toată armata și să închidă Istmul și să pună la încercare pe cei din Peloponez. Sosind, au adunat piatră și clădeau zidul de închidere ca, punînd la încercare pe peloponezieni, să vadă dacă și Corintul li s-ar preda ; căci atunci ar veni de îndată și celelalte orașe ale Peloponezului la ei și ar trece de partea lor. Iar cînd au isprăvit zidul de închidere al Istmului, înșiși au pus mîna pe arme și au mers spre Corint, corintenii conducînd la năvală. Au îndreptat și tunurile asupra cetății de sus și au atacat orașul, dînd lupte mari. Dar iarna sosind, i-a împiedicat să ducă mai departe împresurarea și, ridicîndu-se de aici, au plecat fără ispravă. Apăsați de iarnă, venețienii o duceau greu la Istm ; și nici Corintul nu li s-a predat și nici Ahaia nu s-a răsculat, cînd a mers într-acolo un bărbat elin cu numele Rali, care și-a pierdut și viața de mîna turcilor ce au ieșit în contra lui și au căutat să-l respingă ; și nici alte părți ale Peloponezului n-au trecut de partea lor, afară de locuitorii Spartei, ademeniți
559 de un tînăr elin cu numele Grița ; | și socoteau că e o mare greșală să rămînă pe loc la Istm, fără să facă ceva în vederea cuceririi Peloponezului. Li se adusese și vestea, că Machmut, marele vizir al împăratului, e pe cale asupra lor spre Istm cu armată mare. Iar peste puțin li s-a adus știrea, că și însuși împăratul e pe drum spre Istm ; și atunci s-au hotărît să părăsească Istmul, nefiindu-le deocamdată de nici un folos, și să meargă în orașele lor și să le apere cu toată puterea, dacă oameni de ai lui Machmut și cu cei de ai împăratului ar năvăli asupra lor.

Turcii se apropie; veneţienii fug în oraşele lor.

Căci împăratul, cum i-a venit ştirea că veneţienii închid cu zid Istmul şi că, echipînd patruzeci de trireme şi douăsprezece corăbii mari şi aducînd din Italia ostaşi deplin înarmaţi şi din Creta altă armată, fac mari pregătiri pentru cucerirea Peloponezului, îl trimite pe Machmut cu armata Europei, afară de partea rînduită în contra peonilor, să pornească de-a dreptul asupra Peloponezului şi, dacă însuşi e în stare să facă vreo ispravă în războiul cu veneţienii, să ocupe Istmul şi totodată să năvălească în Peloponez, iar de nu, să-i dea de ştire, încît să pornească de îndată pe urma lui. Marele vizir al Porţii Machmut luînd armata Europei, a mers pînă | în Tesalia la rîul Peneu **560**
şi şi-a aşezat tabăra lîngă oraşul Larisa. De sfetnic îl avea pe Omar al lui Turachan, guvernatorul Tesaliei. Dar i-a dat sfatul să nu înainteze mai departe, ci să anunţe pe împărat, că pregătirea duşmană e mai mare decît cea a marelui vizir al împăratului; căci el însuşi venind mai înainte cu armata de tot aproape de Istm, de departe a văzut praştiaşi mai mulţi de două mii şi puşcaşi patru sute şi arcaşi şi scutieri şi că aceia n-ar lăsa pe nimeni să se apropie să tăbărască acolo la Istm cu vreo armată. Marele vizir al împăratului auzind acestea, s-a hotărît să-l anunţe pe împărat să vină să ocupe Peloponezul, iar ei înşişi ridicîndu-se, să plece la Levadia. Cînd împăratului i-a sosit ştirea că pregătirea duşmană e mare şi însemnată, se spune că i-au venit şi scrisori din Peloponez care-l îndemnau că, dacă ar năvăli, veneţienii nu vor aştepta năvala lui. Scrisorile i le-a adus un albanez de la Corint care cu o barcă noaptea pe mare, pîndind să bată un vînt prielnic, a ridicat pînzele noaptea şi a trecut în Beoţia şi, coborînd pe uscat, a ajuns la Machmut în Tesalia. Acesta însă uitîndu-se în scrisori, s-a ridicat de aici s-o pornească înainte; cînd a ajuns aproape de Beoţia, îi vine vestea, că veneţienii au părăsit Istmul | şi că, în fuga **561**
mare, au pornit la drum. Şi atunci, pe înserate ridicîndu-se, a trecut noaptea de la Platea spre Citeron şi dimineaţa a fost la Istm şi vedea de departe corăbiile plutind acuma în larg; şi a ocupat Istmul fără nici un stăpîn şi, intrînd înăuntru, şi-a aşezat tabăra. De aici trecînd prin Corint, a venit la Argos. Oraşul Argos îl stăpîneau veneţienii şi-l păzeau, avînd în el o garnizoană. Pe aceştia însă atacîndu-i, i-a împresurat şi a pus mîna pe ei, pe ostaşi trimiţîndu-i legaţi la împărat, şaptezeci de oameni. Împăratul însuşi nu se hotărîse încă să se ridice să năvălească în Peloponez şi să-şi ostenească armatele; şi îndată ce auzise în curînd că Istmul a fost ocupat, a pornit înapoi spre reşedinţa împărătească. Iar marele vizir Machmut înaintînd prin Tegea, a ajuns în oraşul Leondari şi şi-a aşezat tabăra acolo. De aici îl trimite pe Zagan, pe care l-a pus guvernator în Peloponez, după ce îl scosese pe Iisus, feciorul lui Alban. Pe acest Zagan îl trimite la Patras

în Ahaia și prin alte orașe din partea locului, ca să întărească cetățile și să le înzestreze cu provizii și cu altă pregătire de război. Iar lui Omar i-a dat poruncă să ia armată la douăzeci de mii și să invadeze regiunea venețienilor. Acesta deci luînd armata, a venit în localitățile de pe la Me-
562 tone; și cucerind un tîrgușor, | oamenii scoțîndu-i, i-a predat marelui vizir. Și cînd aceștia au fost duși la împărat, cu toții fiind la cinci sute, au murit tăiați în două.

Minune la Bizanț.

Se povestește că la Bizanț corpurile zăceau pe același loc, unde din porunca împăratului căzuseră tăiate în două și, că un bou din partea locului aceluia, ieșind dimineața din grajd și mergînd la corpurile moarte, să fi scos un muget jalnic; și să fi ales o jumătate de trup și, ducîndu-l, să-l fi pus la o parte de celelalte leșuri; apoi întorcîndu-se, să fi găsit și cealaltă jumătate și după ce a luat-o, a dus-o și a împreunat amîndouă jumătățile. Oamenii din acel loc agitîndu-se, împăratul să fi aflat de întîmplarea cu boul; și aflînd că ar fi adevărată întîmplarea cu boul, să fi încercat a doua zi să despartă cele două jumătăți de cadavru de pe locul unde erau și să le așeze iarăși printre leșuri, punînd fiecare jumătate în altă parte. Dar așa boul ieșind iarăși, cum n-a găsit jumătățile, unde le pusese, mugind tare să fi alergat din nou la grămada de leșuri și, căutîndu-le să fi scos bucățile trupului, așezîndu-le deosebit de celelalte leșuri. Atunci împăratul minunîndu-se, să fi poruncit să fie ridicate cele două jumătăți și să fie înmormîntate, boul însă să-l aducă la curtea împărătească și să fie îngrijit bine. Leșul acela să fi fost de al ilirilor, alții însă spun că de al venețienilor. Dar se pare că această întîmplare să fie un semn bun
563 pentru neamul | mortului aceluia și că în timpurile viitoare acel popor va ajunge la multă bună stare.

Îndemnuri la supunere față de turci.

Aceasta am auzit că s-a întîmplat la Bizanț; marele vizir al Porții însă, deoarece credea că nu e timpul potrivit să atace orașele, a lăsat la Sparta pe Omar și pe lîngă el pe Asan, ca să poată trimite vorbă la spartani. Căci întorcîndu-se la casele lor de la Tenaron și Epidaur și alte localități, unde auziseră îndată că venețienii au părăsit Istmul, se purtau și cu gînd de luptă să se apere de năvala oamenilor marelui vizir. Aceștia așadar sosind la Sparta, au intrat în vorbă cu spartanii și, înduplecînd pe unii care se găseau în locurile întărite de pe acolo, i-a adus să locuiască iarăși în oraș. Și la cei din Tenaron și Laconica trimițînd pe Asan, îi chema, spunînd următoarele: „Spartani, vedeți doar cît de rău au ajuns lucrurile venețienilor, de cînd au început aici război cu împăratul, spre a-și putea arăta o parte mare din puterea

lor, mai ales în Peloponez ; vedeţi cum s-a sfîrşit pentru ei [1] întreprinderea de la Istm şi din altă parte a Peloponezului, cînd oastea împăratului se găsea dusă departe din calea lor şi armata lor, a veneţienilor, era strînsă cel mai mult la un loc. Căci dacă n-au fost în stare să ţină piept, cînd i-a atacat slujitorul împăratului, ce s-ar | întîmpla oare, dacă împăratul 564
cu armata de la Poarta sa ar veni în Peloponez ? ! Într-adevăr e lucru vădit că nu le-ar mai rămîne în Peloponez nici o localitate care, prăpădită de război, să nu fie supusă de împăratul. Acuma, îndată ce a ajuns la Termopile, a aflat că veneţienii au părăsit Istmul şi au plecat, pentru ca, odată cu primăvara de îndată să vină la Eubea şi să-şi supună acestea toate. Ei bine, împăratul vă iartă pentru cîte aţi greşit, amăgiţi de peloponezienii care vor pieri de moartea cea mai rea, pentru că s-au dat cu veneţienii şi nimic bun nu aduc acestei ţări cu gîndurile lor ; căci ştiu că împăratul a dat ordin, că nimănui din Peloponez să nu i se facă nicidecum vreun rău, încît să fie luat rob sau să i se facă vreo suferinţă, ci toţi să rămînă la ce au fost, întorcîndu-se fiecare în localitatea sa acasă la ale sale. Şi dacă nu vor asculta de aceasta, şi el îi va trata la un loc cu veneţienii, îndepărtînd de la sine pe cei ce fac aceste greşeli". — Şi aceia au ascultat şi lepădîndu-se în taină de veneţieni, rămîneau pe acasă. Cei ce se ţineau însă cu străşnicie la Tenaron, aşteptau cu nădejdea să le vină veste de la peoni. Căci veneţienii căutau să încurajeze pe peloponezieni şi pe ceilalţi, cum că, îndată ce peonii o să treacă de Istru, şi dînşii o să se urce spre Elespont.

Veneţienii ocupă un oraş în Lemnos. După plecarea marelui vizir al împăratului, triremele acestor veneţieni | la îndemnul lui Comnen, bărbat 565
excelent, au mers spre Lemnos, căci acela în Lemnos stăpînea cetatea de sus şi-şi supusese şi vechiul orăşel al insulei. Cei din fruntea insulei Lemnos s-au ajuns din vorbă să vîndă localitatea pe bani, dar veneţienii au apucat să ocupe cetatea de sus şi pe bărbatul acesta care era destoinic şi viteaz îl chemaseră la Istm. La sugestia acestuia deci veneţienii au plecat cu triremele spre Lemnos şi, după ce acela a venit cu armata dinspre uscat, a plecat fiecare din oraş. Şi cînd au venit cu triremele, au ocupat oraşul Cercida şi au izgonit pe marii dregători Ţamplaconi ; şi au lăsat o garnizoană, spre a se putea îngriji de provizii pentru ei înşişi şi pentru oraşele din Peloponez. Apoi s-au dus plecînd spre Peloponez. Iarna aceasta, în Peloponez s-au petrecut acestea [2].

---

[1] În manuscrise αὐτῷ—„pentru el", îndreptat de Tafel în αὐτοῖς—„pentru ei".

[2] Unul din manuscrise mai adaugă : „Peonii însă auzind că marele vizir porneşte cu armata Europei spre Peloponez şi că însuşi împăratul merge din urmă în grabă să năvălească la Istm, strîngînd ei armată la douăzeci de mii ; pînă aici sfîrşit" (Vezi ed. Darkó, ap. crit).

INDICE

Numerele după punct și virgulă arată pagina, după virgulă însă, rîndul.

CUPRINSUL

